

VITT. EMANUELE

HIERONYMI CARDANI, MEDIOLANENSIS, CIVISQVE BONONIENSIS, Medici longè celeberrimi,

OPVSCVLA MEDICA SENILIA in quatuor libros tributa,

QVORVM

I. De Dentibus.
II. De rationali curandi ratione.
III. De facultatibus medicamentorum, præcipuè purgantium.
IV. De morbo Regio.

Omnia nunc primùm ex MS. Bibliotheca Romana in lucem data: ad singulare philiatrorum, omniúmque sanè philosophantium emolumentum.

ADIECTIS INDICIBVS NECESSARIIS.

LVGDVNI,
Sumptibus LAVRENTII DVRAND.
M. DC. XXXVIII.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

Pervenit ad Cam. ... de Vorte

Eminent^{mo} ac Reuer^{mo} Principi

LÆLIO BISCIÆ,

S. R. E. CARDINALI

AMPLISSIMO.

VM. Romam veniſſem, viſen-
dæ non modò Vrbis gratiâ, ſed
perſcrutandi, ſi quid noui litte-

rarum inter tot eruditorum bona ingenia reperirem (PRINCEPS EMINENTISSIME) delatus etiam in Bibliothecam Tuam, nobile illud Musæum, libellum de Dentibus Hieronymi Cardani in eâ nondum editum, & manu Autoris exaratum inueni, quem cùm vnà cum illo Facij eiusdem Autoris pronepotis accuratè contulissem, delectatus tunc operis elegantiâ sum maximè, doctrináque multiugi, deinde bonæ frugi atque æqui consulturum, mihi persuasi, si opus ad rei Medicæ peculium typis, atque hominum manibus euulgarem; quod statim ac cœpi facere, illud venit in mentem potissimum, vt ad fulgorem nominis Tui recurrerem, dum lucem operi procurarem; atque ad id non vnico sum pellectus admonitu, verùm agminatim suadentibus causis, quæ Tibi hoc donarium reflagitant. Primò enim cùm è Bibliotheca Tua exemplar fuerim mutuatus, obstringi plagio credidissem,

si

ſi alteri, quàm Tibi domeſticum, & quòd Tuum eſt, inſcripſiſſem. Adde, quòd Autorem Patri Tuo Bernardino inter ſeculi Iuriſperitos facilè Principi, obſequio, ac virtute iunctiſſimum gauiſurum in Superis credibile eſt, quòd Tibi hoc cedat munuſculum, cuius ille adoleſcentiam admiratus tenellum ingenium in oculis habuit: ſanè Tua Columna Draconis

——τῆς διὰ μέσσης
ὁλκὸς ἀπειρεσίησιν ἐπιφρείουσαν φολίδεσσιν
κέκλιται.

——*quam per mediam*
Tractus innumeris horrens ſquammis
Voluitur. Dionyſ. Afer.

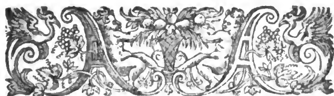
inſtar tripodis Pythij ad Phœbum accerſit ingenia, vt Muſarum in ipſa ſtationem, & numina venerantes citharas, & calamos ſuſpendant, virtutum oracula procurent. Huic ego igitur tholo tanquam Mineruæ, operis tabellam figo, CARDINALIS AMPLISSIME, Tibi

interim aduolutus, vt vagam hanc prolem ſinu purpuræ hilari excipias, & vix natam, & iam dentientem lacte Charitum Tuarum admoueas, quo gloriæ creſcat ad incrementum, & lucis publicæ radios abſque fæce priuati liuoris, attingat; vt ſi fortaſsè, quia parente orbata eſt, & poſthuma, inuidiæ dentes ſenſerit, nec titulo, quem præfert, ſat erit munita, Anguis illius Tui ſalutaris, atque Epidaurici dentibus cuſtodita latrantium morſus non reformidet, temporíſque Antagoniſtæ edacitatem refringat. VALE, & litterarum bono diu viue.

Reuerendiſſ. Eminentiæ T.

Addictiſſimus, atque obſeruantiſſimus

LAVRENT. DVRAND.

LECTORI AMICO TYPOGRAPHVS.

DECIDERAM *ferè ſpe, Lector beneuole, quòd cùm ſæpiſſimè noua cuderem, nihil tamen haberem, quod extra ſeculi eſſet cancellos, ſaperétque quodammodo vetuſtatem, quæ irritare quidem palatum literatorum nunc ſolet. Auctorum ſiquidem altiuſculè tranſactorum ſi ſcripta in lucem proferantur, iique fama iam valeant, ita gaudet legentium animus, perinde ac ſi deperditam olim rem reperiamus, atque homini, cui rumor obitum intulerat, occurramus. cùm ecce mihi tandem* BISCIÆ *Cardinalis doctiſſimi, optimique Principis è Bibliotheca Cardani libellus de Dentibus præfertur, quo ſtatim recepto cœpi Iaſonis, aut Cadmi conditionem*

mihi sperare, vt videlicet ex exaratis meis paginis totidem è dentibus amici in Republica literaria nascerentur, quot illis nati sunt hostes. Non destiti præterea inde rursus efflagitare, (non enim omnia Romæ procuraueram) vt si quid ex illius Principis custodia Cardani adhuc reperiretur, saltem titulo tenus communicaretur, quamquam & Codices ipsos ab humanitate Cardinalis Prudentissimi, quæ est in litteris admirabilis, me consecuturum sperarem. Cùm ecce Leo Allatius, & Joannes Argolus, cuius primi Tu lector nomen iam tot editis libris admiraris, alterius ingenium, & eruditionem nosti, syllogen cæterorum, quæ in eadem Bibliotheca Cardani reperiebantur, scriptorum, transmisere. Jnterim hoc tantummodo in præsentiarum fruere, vigili mea curâ ac prompta in studiosos voluntate recognito; exscripto enim, cùm Romæ essem, è Bibliotheca Eminentissimi Bisciæ exemplari vnà cum illo quod à Facio Cardano Autoris pronepote viro ornatissimo acceperam, contuli, examinatisque

tisque ita omnium locorum symbolis, maiori qua potui diligentiâ emendatum publicum feci. Nota denique scriptorum Cardani, quæ in Bisciana Bibliotheca sunt, partim exceptorum, partim Autoris manu exaratorum, ut erat Bisciæ familiæ percarus, atque obseruator maximè Hieronymus, hæc est:

INDEX SCRIPTORVM HIERONYMI CARDANI, quæ in BISCIANA Bibliotheca seruantur.

De Dentibus libri tres. Quartus, qui de Dentibus etiam inscribitur, agit de curâ morbi Regij. Quintus, de Dentibus quoque inscriptus, de Podagrâ agit.

Commentaria duo in quatuor primas Principis primæ sectionis doctrinas, quæ & Libri floridorum inscribuntur.

Commentarium primum in Galeni Ar-

tem Medicam, quod Cardani Autoris lectiones nonaginta tres continet.

Commentaria itidem in quatuor libros distributa, quæ etiam lectiones nonaginta sex in libris de Victu in Acutis complectuntur.

Eiusdem de Propria vita liber capitibus quinquaginta quatuor comprehensus.

APPRO

APPROBATIONES Doctorum.

EGo Fr. STEPHANVS MOLIN Carmelita, Doctor Almæ Facultatis Parisiensis, hos quatuor libros Hieronymi Cardani Mediolanensis Medici euolui, nihilque contra Fidem, bonósve mores reperi, imò opus satis curiosum & Medicis perutile iudicaui. Datum Lugduni die trigesima Aprilis 1638.

Fr. Stephanus Molin.

EGo quoque præfatæ Almæ Facultatis Parisiensis Licentiatus Theologus idem quod suprà euolutis his quatuor libris Hieronymi Cardani Mediolanensis Medici censui & sentio, vnde pro publica vtilitate typis mandari posse, imò & deberi, affirmo. Lugduni in Conuentu S. Bonauenturæ Fratrum Minorum, anno & die prædictis.

Fr. Bernardinus Molliasson.

SERIES LIBRORVM, PARTIVM, ET CAPITVM.

LIBER PRIMVS.

De Dentibus.

LIBER SECVNDVS.

De rationali curandi ratione.

PROOEMIVM.

PARS PRIMA.

De contemplatione communi.

PARS SECVNDA.

De institutione generali.

PROOEMIVM.

PARS TERTIA.

De speciali tractatione.

INTRODVCTIO.

LIBER TERTIVS.

De facultatibus medicamentorum.

PROOEMIVM.

PARS PRIMA.

De primarum qualitatum, atque ex his ortarum operatione.

3. De

PARS SECVNDA.

De purgantibus medicamentis in genere.

PARS TERTIA.

De medicamentis purgantibus in specie.

2. *Quæ*

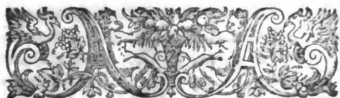
LIBER QVARTVS.

De curâ morbi Regij.

PROOEMIVM.

30. De

PROOE

PROOEMIVM.

VM anno M. D. LXII. animaduertissem curam dentium à nullo antiquorum, sed nec recentiorum Medicorum traditam esse; eâ ratione *primum hunc librum de Dentibus* conscripsi. Mox verò *rationalem curam* instituí, eiúsque exemplo, cæterorum morborum, atque ita confeci *secundum librum.* Pòst vbi viderem quàm necessaria esset *purgantium medicamentorum notitia*, *tum* etiam *lenientium aluum*, ad generalem curam, addidi & *tertium*, & vt etiam speciatim prodesse posset, procuraui. Anno autem M. D. LXVI. cùm Franciscum Gratum *ex morbo regio* curandum suscepissem, adeóque implicitam curandi rationem, sed etiam tractationem totam inuenissem, addidi & *quartum librum.* Considerani deinceps, an quicquam præter hæc in totâ Medicinâ desideraretur; id autem tum mihi facile fuit, absoluto his diebus *Promptuario:* inueníque *Tympanitidem* vnam deside-

ri, cuius ratio & causæ essent prætermissæ; cura autem cum illa quæ est Ascitidis inuoluta, non solùm perperam, sed etiam contrariâ ratione. Quamobrem illius tractationem paucis hîc adieci, & curam, etiam tum (quod frequentissimè accidere cernebam, quódque à nemine traditum animaduerteram) cùm Ascitidi iungitur. Quia verò vsus secandi venam, non solùm in phlegmonis, sed etiam in febribus, adeò frequens erat, vt quotidie non semel occurreret, non tantùm curando, sed consulendo: atque de priore iam scripsissem in *secundo libro*, visum est vt ante curationem tympanitidis, paucula verba de hoc facerem, de illius in febribus administratione. Cùm enim febres aut cum abscessu fiant cerebri, pulmonis, iecoris, aut ventriculi, aut mesaræi; vt quandoque etiam, sed rariùs, renum, vesicæ, aut intestinorum, aut illos progignant, easque pestilentes vocare (licèt non rectè) soleamus: non ipsis venæ sectio debetur, nisi quatenus phlegmonarum ratio habenda sit. Ideóque & sectionis venæ quarti generis memineris; & quòd in aliis non mittimus, nisi quia non seruamus inediam, quæ tutior secùs esset, cùm nec cogamur dare cibum, si non secemus: ideóque nec morbi materia augeatur, nec ex loco transmutetur, nec trahatur in membra principalia,

palia, sed concoquitur, neque natura terretur.

In phlegmonis autem iecoris & ventriculi, tres sunt ordines: vel enim magnus est morbus, & vires imbecillæ, & tunc (inquit Galenus 10. *Artis cur. cap.* 5.) æger nullam habet spem; si enim cibũ dederis, augebitur morbus, & etiam non concoquetur primo principio corrupto & eius calore: si non dederis, virtus vitalis, *(cuius merito solùm exhibetur cibus*, vt est *primo de Vict in acut. comment.* 44.) cadet & morietur. Et etiam videberis hominem interfecisse: & quod maius est, vt *aliàs* docuit, suspectam inediam his quibus proficere posset, reddes, velut in duobus sequentibus casibus, atque etiam ob id eiusmodi ægri morientur. Secundus ordo est eorum in quibus validæ sunt vires; & hos deducere oportet prorsus sine cibo, donec morbus declinauerit. Et si morbus non magnus, nihil dabis prorsus, nec medicamenti ratione incoctum in aquã: si magnus, dabis, vt dixi, colocynthidem etiam & centaurium, si duritiem contraxerit. Nam dupliciter periclitari potest æger: vel malè suppurato abscessu per febrem, & breui; vel indurato serius, & per hydropem quam vocant ascitem: antea verò maximè per filiculam & hellebori corticem. Sed si vires sint penè mediocres, nec morbus adeò magnus vt sperare possis, tunc

huiusmodi cum ptisanâ dabis modicâ, aut(intellige) cum cremore, vide rationem victûs phlegmonarum 11. *Methodi, cap.* 17. Non meminit autem sectionis venæ, quoniam præsupponit factam ab initio. Vnde nota quòd longè meliùs etiam ac tutiùs administretur ante initium phlegmones. Quinimò contrarium eius faciunt Medici ad vnguem, quod facere debent, & contra Galeni sententiam: ante enim quàm synochus in synocham conuertatur, tum mittendus est sanguis, & tutò semper, & maiore cum vtilitate, & persæpe vsque ad animi deliquium. Et tunc vrinæ, vt planum est, bonæ sunt, quia nullum ostendunt signum putredinis, sed & pulsûs sunt æquales & ordinati ob eandem causam, licèt sint quantumcunque magni, veloces, & frequentes. Cùm autem apparent signa putredinis, inæqualitas in pulsu, & vrina rubra & crassa, tum periculosius est mittere sanguinem, & minùs etiam vtile, saltem nunquàm debemus adeò largâ vti sectione venæ. Hæc autem demonstrata sunt *nono Artis curandi, cap.* 4. & in *vndecimo, cap.* 14. quod ad parcitatem attinet. Inquit enim: *Cùm neque putredo, neque obstructio sanguinis missione curentur, cùm horum alterum affuerit, tantò minùs detrahendum sanguinis, quantum sufficiat ad concoquendum reliquum humoris, aut*

aperiendum

aperiendum obstructiones. Liquet igitur cùm vrina bona est, tum securiùs, tum vtiliùs mitti sanguinem; cùm est cum signis putredinis, periculosius esse, licèt maior tum vrgeat necessitas, quam volens Princeps indicare, *quartâ primi, cap.* 20. illis verbis: *Et cùm apparuerit vrina crassa & rubra, illicò mitte sanguinem:* occasionem dedit Medicis toties aberrandi. Similiter cùm de cataplasmate actum sit, vt videretur illa probare, cùm vix in duobus aut tribus casibus conueniant præcordiis, abscessu iecoris, ventriculi, & lienis; in cæteris dicat Galenus, 11. *Artis cur. cap.* 15. *perniciosa esse cataplasmata præcordijs, & ob ea diuites, tum phlegmone corripi, cùm pauperes ad morbi finem peruenere; tum verò plurimos ex eis suffocari: eos autem qui illis non laborant morbis, innumerabiles esse; illos autem* [qui laborent] *quàm paucissimos*, constat Medicos causam mortis penè omnibus præbere, cùm etiam non solùm præcordiis, sed pectori eadem adhibeant, cui nullo in casu conuenire videntur, nisi phlegmone laborent, ídque perrarò, iubétque *cap.* 17 *lib. proximè citati, cibis tantùm nos fidere.* Quòd si quis obiiciat, ipsum *cap.* 16. *lib. eiusd.* docere medicamenta & perfusiones, quibus vtamur ad iecur, & ventriculum, & lienem; palàm est loqui solùm de phlegmonis, nec vllo modo in casibus aliis,

ſed prorſus abſtinendum, vt etiam ab Epithematibus cordis, niſi ex aquâ & vino, refrigerandi causâ.

Circa autem tympanitidis curam, quæ pura eſt, & incipit à voluulo, & hæc ſola eſt ſine aquâ; voluulus autem à coli dolore diſtinguitur, & ſi confirmetur, ad hydropem ſiccam neceſſariò perducit. Primùm ergo vinciemus ſtrictè faſciis ventrem à ſuperiori inferiùs: & glandibus aſſiduè vtemur, rutâ, nitro, centaurio minore, cyclamino, cucumis anguini radice cum abſinthio decoctâ, aloë, bitumine. In omnibus fouere podicem calidis ſpongiis iuuat, [iuuat] & cuminum. Inde apponendæ cucurbitulæ ad locos inanes, pòſt, ſuprà: & demum ſcarificandæ, vlceraque ſale inſpergenda: & pòſt imponendum emplaſtrum è lauri baccis. Potus anethi decoctum: à potu, panis ex aquâ feruente. Victus tenuis & leuiſſimus. Diatrion pipereon, & theriaca. Et non purgandus aut propriis & validis; validis nõ propriis, hierâ Archigenis ex colocynthide: propriis nõ validis, rhabarbaro, & noſtro ſucco cichorij cũ ſpicâ, & erythrodano; cit enim vrinam. Proprium validum, ſcilla cruda, ammoniacum. Iréos partes iiij. galbani ij. opopanacis j. cum aceto: & radix rapuli dulcis, rauanellus vocata, quæ cruda eſtur in acetariis, detur.

Cura

Cura verò compositæ cum ascite adhuc est difficilior, quia, vt dixi, non distinxerunt vnam ab alterâ; & cùm distinxerunt, curam non posuerunt; & vna est alteri contraria, cùm ascites indigeat exsiccantibus & purgantibus, tympanites neutro; *cùm*, vt Paulus inquit, *fiat à ventriculo, colo, & siccitate peritonæi, & vteri, & post febres longas*, intellige ex acutis relictas, ex *Hippocrate 2. Prognost.* 1. sicut ascites ex lienis scirrho aut iecoris, semper autem cum eius vitio, nisi ob renes accidat, aut venarum emulgentium rupturam. Illud etiam indiscussum relictum est, an omnis tympanites ex vitio iecoris fiat? Emplastra autem vtrique noxia ex æquo sunt; calorem enim naturalem dissoluunt, præternaturalem accendunt, transpirationem quæ maximè necessaria est, prohibent, imò inflammationem in visceribus & maximè iecore accendunt. Neque conueniunt etiam *extenuantia* secundùm Paulum, per quæ intelligo quæ vrinam prouocant & sudorem. Vt tamen aliquid agamus, cùm frequentissimus sit hic casus complicationis vnius cum alterâ; rarissimè inueniantur simplices: tribus modis obuiam eundum est. [hanc parenthesin in MS. fugientibus literis scriptam, hariolari oportuit.] (Memineris autem quàm facilè educitur aqua, etiam eam partitè absorbeas,

beas,& sensim,& non repentè,ne corpus emacietur , & vires debilitentur :) vel per ea quæ vtrisque prosunt,& hæc sunt optima ; & si flatus exuberet , cibi sint panis ex iuribus crassis, & somnus : potus perquàm exiguus, oleum recens amygdalarum & pistaciorum , punica, allium, cancri, testudines,panis ex zeâ,frictio, & exercitatio moderata, ex 14.3.*tract*.4 *in cura*.Ex medicamentis filix & anethum , de quo etiam *suprà*. Cibi autem medicamentosi , allium recens maximè cum centaurio,plantago, apium , hyssopus, cyperus, cinnamomum : & præcipuè lac equinum loco camelini , aut saltem caprarum depastarum hederam ferentem aureas baccas,chamelæam,& ebulum, saliuncam,aristolochiam, scopam regiam, anethum plurimum. Duo illa antidota Pauli , vnum *ex Caryophyllis* ; aliud ex 15. *rebus : Asaro , amomo, balsamo , cassiâ , calamo aromatico , cumino, dauco,glycyrrhizâ,iunco rotundo*(lego ego,odorato,)*hyperico,myrrhâ, petroselino, pipere,seseli, sphondylio*.Sed hæc duo ego potiùs in secundo genere auxiliorum ponerem : scilicet quæ plus prosunt vni,quàm alteri noceant : velut etiam vinum absinthites, quod ab Alexandro *lib* 9. *cap*.3. laudatur : & scilla cocta , cruda , & eius acetum , adeò laudata à Theodoro Prisciano, *lib*.2.*cap*.19.& ab Apuleio *lib.de Herbis,cap* 42.
præter

præter consuetos authores. Illud animaduertere decet, plures ob imperitiam periclitari, quoniam non sensim hic morbus plerumque traducitur, vt alij, & vt optarent patientes, sed post aliquot dies quasi irritâ operâ, repentè exoneratâ materiâ detumescit venter. Sufficit ergo vt non crescat: vnde & mensura illius, & comparatio potûs & vrinæ fieri præcipitur. In tertio genere sunt quæ plurimum prosunt vni, licèt alteri parum obsint, atque ideò propinanda cùm exuberauerit, velut tympanite [superante,] Pastillus noster tetrapharmacus, [videlicet] crocus, origanum, spica, anethum, in aceto triduo macerata, inde aceto subacta: quandoque spicæ loco anisum, aut fœniculum. Superante autem ascite, tetrapharmacum Apuleij, [quod recipit] chamelæam, chamædaphnem, chamædrin, chamæpityn. Item elleborus niger ritè exhibitus, maximè autem ex æthere resolutus per longos circuitûs, sicut per vrinam halicacabum. At si plurimum ascites præualuerit, & spes decidat, tentabimus valida & securiora medicamenta: Principis validissima & securissima. ℞. Seri equini (pro camelino) ℔ ij. pityusæ. ℥v. salis gemmæ ℥j. terantur & bulliant: & incipiat à ℔.ß. augendo ad ℔ j. Aliud validius. ℞. Cotonei dimidium, infundatur in aceto, & pòst tundatur cotoneum,

cum

cum tantundem foliorum chamelææ in vmbrâ ficcatorum, exemptis omnibus neruis: acetum autem cum ſaccharo bulliat, vt in mellis ſpiſſitudinem redigatur: inde addatur cotoneum cum chamelæâ, & ab igne tollatur. Exhibeatur à ℥ ß. aſcendendo vſque ad ℥ij Et cùm accipit, huiuſmodi ſeruet, vt ambulet, nec cibum accipiat, donec deiecerit quantum eſt quod accepit. Tertium eſt Hiera Paccij, deſcripta à Scribonio Largo, & Marcello, & eſt tutior ſalubriórque, debétque accipi cum ptiſana, & nihil aliud ſumat æger, neque bibat, donec ſanetur. Quod autem dixit Cælius Aurelianus 3. *Chronic. cap. vlt. quòd debeant cauere, cùm vrinam prouocant, ab aromaticis, vtantúrque velut ſeminibus cucumerum:* intelligit, vitandam eſſe caliditatem; ob vrinam tamen prouocandam, & viſcerum vtilitatem, vt dixi, odorata admittuntur: quamobrem crediderunt multi perperam, frigidum eſſe affectum, cùm calida admittantur. Sed non niſi ob dictas duas cauſas: ſecùs frigidis etiam recentiores vtuntur, quamuis dicant morbum fieri à frigiditate. Ídque licet videre in Galeni medicamento. Similiter aberrauerunt, quòd cibaria calida conuenire viderunt: ſed non ob affectum, ſed quia illa ſolùm facilè concoquuntur; velut & humida, nec tamen dixerunt

runt aſcitem fieri à ſiccitate. Et ſcias quòd hydrops vtraque eſt finis malus morborum acutorum, ſed tardior: Regius autem eſt morientium iam: quòd ſi non ſtatim perimat, deſperatarum febrium ſolutio eſt.

At ſi aqua exuperet, medicamine vtemur Principis, *in fine cap.* quod vrinam cit ſub forma purgantis. ℞. Ellebori nigri, ſem. vrticæ, partem j. ſpicæ Indæ, ſem. halicacabi, part.iiij. Quantitas aureus, cum ſyrupo ex aromatibus. Tum iuxta pubem locus ceratis tegentibus [muniatur, quæ] attenuando, [conſtent] flore iunci odorati; ſiccando, ſtercore caprino; educendo, cyclamine; purgando, ſem. chamelææ, ſucco aut radice cucumeris aſinini. Maſtiche ſiccat & roborat; ammoniacum concoquit & digerit: reſina, tenax reddit. Ter aut quater vt maduerit in die, ſiccandum calefaciendúmque, nitróque priùs fricandus locus aut vino, aut lixiuio. Cùm declinauerit morbus, & tædet, vulturis pelle aut lupi, aut purpura foueatur ad palmum minorem, ita & pedes. In calida [cauſa] ſantalis; vbi [MS. frigidiora ſint,] frigidior adſit, maſtiche ex aceto iecur [foueatur.]

Demum ſi in morbis, maximè febribus, deficiant vires, illud vulgatum Galeni, *comment. ad aphor. 9. ſect. 1.* malè interpretantur;

Caſu

Casu dissoluente vires, cibum dare cogimur. [dum]ad tempus casûs referunt:id autem nisi nuper vocato te sine vituperatione fieri non potest; cum seu pereat, seu sanetur,per te,vel alium, inscitiæ arguaris. Quapropter dicit, *ante casum dandus est*, non potest autem esse vtilis, si phlegmone adsit, vt *duodecimo Artis curandi,cap.3*. & *antea* docuerat, nisi cùm vitalis citra naturalem cadit, *decimo eiusd.cap.5. in fine*. Id contingit vel naturâ, vel ætate, vel euacuatione,vel dolore,vel oris ventriculi vitio,vel humorum tenuitate, cum raritate cutis, aut venenosa qualitate: cùm sperare possis,medium te posse procedere inter summam vitalis facultatis imbecillitatem, & oppressionem naturalis producto morbo, *decimo eiusd. cap.3*. & *duodecimo, cap.6*. Contingit enim etiam in aliis casibus, tum ruere vitale robur, plusquam ex morbi & causæ vi sit necessarium. Et tunc si omnino speres moriturum, prænunciata morte aliquantulum vitam producere præstat, quàm turpiter statim mori sinere, sed aliquanto melius ab initio abstinere à curatione.

HIERO

HIERONYMI CARDANI, MEDIOLANENSIS MEDICI,

DE DENTIBVS Liber Primus;

Qui est exemplum cuiuslibet alterius tractationis, summatim benè traditæ. Et non, vt nunc mos est eorum, qui ex libris turpiter tractatus conficiunt. Acriùs etiam illos coarguit, qui mille nugas præter propositum immiscent, auxilia sua etiam mirum in modum laudantes.

DENS est os multiplex ad mandendum, quod solum naturaliter cadere consueuit, in senecta. Eorum tria sunt genera, anteriores qui nobilissimi sunt, quoniam cibum incidunt, & sermonem iuuant, & ob decorem; & sunt quatuor. Quatuor qui illis assident; minus nobiles sunt, faciliùs exci-

dunt, angusti, & radicibus minoribus implantati. Quatuor denique à lateribus eorum, acutiores, & canini dicti, quòd extra cæteros longitudine promineant, qui nobilitate secundum obtinent locum. Atque hæc duo genera vnicam tantum radicem habent. Reliqui omnes ad molendum facti in homine absoluto; quinque sunt vtrinque in mandibula suprà, & totidem infrà, vt omnes sint triginta duo; quanquam aliquibus hominibus desint, síntque viginti octo: aliis intra maxillam, vsque ad senectutem, & mortem contineantur; atque his inferioribus plerunque duæ tantum radices, superioribus autem tres. Nonnunquam inferiores ternis radicibus infiguntur, & superiores quaternis. Caui sunt dentes intùs, vt nutriantur, & vt vox prolata, elisa quasi ex fornice splendidiùs resonet; firmantur ipsa sede arcta foraminum maxillarum, & gingiuis circundantibus; alligantúrque sedi ipsi, neruo tertij paris, qui in ipsum dentem penetrat: vnde in auulsione principalis causa doloris, si ille non rectè eum eximat. Cauitates mandibularum, vbi dens erutus cum radice fuerit, obcæcantur & concluduntur; & ob id, homines qui omnibus carent dentibus, viuunt ac mandunt tam benè fermè, vt quibus omnes sunt dentes, consolidato osse mandibulæ. Quòd si nouus dens exoriatur, non per priorem cauitatem prodit, sed aliud sibi foramen pangit, natura ossis mandibulæ cerea fermè, ad id apta. In concauitate autem dentium membranula illis assidet tenuissima, calidi, & frigidi sensum habens: sicci, humidi, & fracturæ, ni ad illam perueniat, expers. Ex omnibus dentibus anterioribus, atque etiam molaribus (sed non adeò euidens discrimen) nobiliores sunt inferiores superioribus.

rioribus. Vnde cornigeris dentes anteriores inferiores sunt: superiores nequaquam, nam ad incisionem plus faciunt inferiores dentes: nec hoc fraudi fuit ceruo, quin lustris plurimis viuat; nec elephanti, qui anterioribus vtrinque caret; quin ducentos annos excedere possit. Diximus autem plura de dentium origine, & his quæ eis accidunt in Paralipomenis.

Nunc tantùm ea adiiciam, quæ ibi tradita non sunt. Ergo duodecim dentium radices, in vtero generantur in singulis mandibulis: cauitates per totam fermè radicem extenduntur, quòd extra gingiuas prominet totum solidum est. Venæ, & arteriæ ad imum radicis perueniunt, vnde dentes nutrimentum trahunt, neque enim par est os ex sanguine, cùm album sit, & durum, nutriri. In generatione autem dentis antequam erumpat, folliculus quidam circumtenditur (quæ natura est omnium quæ oriuntur) ex quo dum oritur, erumpit. Postquam infans exortus est, dentes geniti iam erumpunt, & alij generantur, duo hinc inde superiores, totidémque inferiores. Ex eadem radice quandoque, nonnunquam ex alia, cùm dentium natura fœcunda fuerit, prodeunt dentes, (si non celeriter qui iam nutat in pueris euellatur) in malis plerunque extrà, in maxillis intrà: nam hoc putat malam superiorem mandibulam esse Falloppius, maxillam autem inferiorem: quam nos distinctionem breuitatis causâ sequemur; etsi non nesciamus etiam, teste Cicerone, idem esse prorsus malam, & maxillam. Porrò in illis, velut reliquis omnibus, contingunt tria opera Medici, conseruare, custodire, sanare. Conseruamus confirmando robur, atque augendo, tum his quæ admouentur, tum his quæ

prohibentur. Prohibentur vnde noxæ adueniunt, ſcilicet à capite, ventriculo, & his quæ eduntur, velut dura, aut lenta, aut calida vehementer, aut frigida; & maximè ſi alterum alteri ſuccedat. Quæ etiam propriè nocent, porri, lac, piſces ſaliti. Ergo mandere maſtichen malũ eſt. Quod ſi ori ſolùm noceant, velut punica, dentifriciis, & collutione oris vino, vel aqua ſatisfaciemus:capiti autem aër frigidus & humidus, & caput lauare ac madefacere, nec ſiccare, maximè ſi ſomno ſe dedat, & aër nocturnus, & crepuſculorum, & habitare circa ſtagna,& lacus. & cohibere fluxiones ad nares. Ex ventriculo autem cruditates. Et dactyli nocent valde proprietate ſua, & ob lentorem. Quæ verò dentibus ſunt amica, ſal, inula,& mel,& purgationes humorum crudorum, & collutio à cœna, & manè cum aqua frigida, ſic vt cerebrum non lædatur, aliter cum vino.

Cuſtodia debetur læſis parum, aut debilibus, aut vbi ſigna læſionis apparuerint; ſenibus ergo, & his quorum parentes infœlices hac in parte fuerunt; ſi mandendo vim debitam non retinent; ſi ſcabri, aut caui, aut rubigine teneantur; ſi calorem, frigus, aut dura non ferant benè; ſi paululum doleant; ſi frigidi videantur, ſi eroſi, ſi locum, ſitúmve mutent; ſi colore non ſint candido, peius autem ſi nigro, ſi tophi lapidei adhæreant; ſi findantur; ſi gingiuæ creſcant diminutis dentibus, aut minuantur creſcentibus illis, tunc cauſam venari ſtatim debemus, quæ ſi ex manſis eſt, ea edere debemus quæ confirmant, colluere, & abſtinere: ſi ab ætate, dicemus infrà ad dentes firmandos, & quæcumque robur naturæ adaugent. Sunt verò exercitatio, ſomnus, cibi boni,alacritas,etiam vſque ad iram,vinum moderatum, venus

venus turgens, & moſchus ac crocus. Quæ autem fiunt à cerebro, maiorem noxam afferunt, quæ à ventriculo fœdiorem. Si igitur à capite, purgabis illud cum elleboro, agarico, vel melle roſeo. Propria tamen capiti ſunt catapotia dura & magna, quia diu manent in ventriculo, cochia, vel aurea Nicolai. Rectâ victus ratione inſtitutâ, decoctum ligni ſancti exhibebis, ſaltem matutino, vt ſudet, inde ad errhina tranſibis. Caput conſeruant præcipuè aër lympidus, tenuis, non ſiccus valde, nec magnis ventis agitatus; habitare in cubiculo quod æſtate primos tantum radios ſolis exorientis excipiat, hyeme ad tertiam fermè diei partem, quod fit ratione aſtronomica loco aprico, atque ſalubri. Somnus longus, quietus, cubiculo frigido, ſicco, perflato, claro, contectum mollibus & calidis operimentis, non tamen pluma, nec grauibus; ſingulo die cùm exurgit, alui, vrinæ, & cerebri excrementa purgare: aqua etiam tepida per nares attracta. Caput frigida lauare poſt calidam, vt Celſus. Contegere oportet illud perpetuò, vt Hippocrates ſolebat, aut nudum ſemper habere, vt Æthiopes, cùm noſtra ætate nec ſemper, nec totum contectum habeamus, aut nudum. Ex cibis columbi teneri, cerebra gallinarum, amygdalæque, vt Auenzoar, ſed & pineæ. Ex medicamentis, ambra orientalis, ſeſeli ſemen, ſphondilium, ſerpillum, nux myriſtica media ex Galeno. Pura medicamenta, ſtœchas, & in frigida valde intemperie, caſtorium, ex purgantibus colocynthis, elleborus, & agaricus. Agallochum verò, & betonica, & verbena multum conferunt capiti. Sed & amomum, garyophili, & lignum ſanctum. Suffitus quoque in calida, animæ albæ (lachryma eſt Indica) & ſanthalorum, quos citrinos

vocamus, & cuiuscunque lachrymæ caliditate non exuberantis, astringentis, atque odoratæ. Hepar puræ violæ,& vtriusque floris nymphheæ, & rosæ odor suauissimus; cuiuscunque autem arboris odor æstate gratus est,confert; & si spinosa sit, nec amara valdè, lachryma illius vtilis est in suffitu, velut & rosæ leuiter in furno siccatæ, & inter lintea seruatæ. Ex amuletis Smaragdus Oriētalis collo appensa.Iuuant & fontes in adiutoriis brachiorum in difficili, cum tenuis humor abundat, & lædit: optimum est autem in his vti cibis bene coctis,vt etiam in ventriculi imbecillitate. Sed & exercitatio matutina optima est ad confirmandum ventriculum, & ad sensus acuendos, & animum exhilarandum in loco libero, amœno,& aprico. Purgat ventriculum mel roseum in quo vel radix atriplicis, vel mercurialis, cum semine macerata permanserint, addito gingibere, aut nuce myristica, aut cardamomo. Sed & polium, origanum orientale, thymus, sphondiliúmque propriè incocta veteri gallo, ius efficiunt optimum ad purgandum ventriculum. Nec transeundum ad topica vocata, nisi præpurgato corpore,aliter particula impletur. Validior autem debet esse purgatio in iam laborantibus, quàm in his quos custodimus propter temporis breuitatem.

Signa autem purgati corporis sunt leuitas eius, & claritas sensuum, & vigor operationum,bona vrina, & quies. Et neque per dolores, nec fomenta, nec vini potum morbus exacerbatur, imò alacrior, & robustior videtur æger, si tamen sola adsit inquies cum sensuum claritate, vaporum abundantiam cum pauca materia significat, quam, vt plurimum excrementorum eiectio, & deambulatio leuis soluit. Sed si

ſi cum ſenſuum obſcuritate, & corporis grauitate fuerit, multam malam materiam peccare oſtendit; eadémque eſt ratio partis. Corpus autem mundum naturaliter eſt, quod ex paruis contuſionibus in defluxiones non incidit. Et ſi ex contuſione in eas deciderit, nihil perpetitur præter ſolitum, parúmque durat inflammatio; ſed ſine contuſione reſoluitur. Eſt etiam leue in motibus, boni coloris, & promptum ad operationes. Eſt autem id in cuius venis non exuberat ſanguis, nec extra propria loca ſunt humores: in propriis autem locis exiguum in veſica fellis bilis flauæ, in liene nigræ, in inteſtinis pituitoſi ſucci, atque mucoſi: ſed ſolum reſidet quod aggeneratur in dies, quoniam in dies etiam reſoluitur. Et quod præcipuum eſt, cuius humores in venis ſunt adeò permiſti, vt ſolum potentia humores, actu autem ſanguis exiſtant, atque ideò non facilè ſeparantur. Vnde multi ſunt bilioſi, pituitoſíque natura, mundo tamen corpore; vt contra cacochymi, & immundi temperamento proximi; habent enim humores æquales, ſed non permiſtos. Hoc eſt, quod dixit Hippocrates in libro de humana natura, oportere hominem commoderatum eſſe in humorum quantitate, & nihil ſecreti habere. Hinc fit vt in euacuationibus ab aliquibus multa, ab aliis nulla educantur: nam ſi humores benè permiſti fuerint, parum aut nihil educitur, tametſi homo ſit bilioſus, aut pituitoſus; aliis qui videntur temperati, plurima. Quare indicium immundi corporis eſt, ex medicamento plurima educi. Inde illa Hippocratis 2. *Epid. ſect.* 2. *in princ. excretio ſincera mala.* Et illud, 2. *Aphor.* 37. *qui benè ſe habent corpore, difficulter ferunt medicationes.* Atque hæc eadem ſingulis in membris obſeruanda ſunt. Errhi-

na autem, aqua maluæ cum manna, ſuccus bliti, & amaraci, vel radicis colocynthidis, & elaterium cum lacte.

Quæ verò dentibus ſeruandis propria ſunt, hæc ſunt: collutio oris manè cum frigida, & fricare illos cum ſale, alumine, & capite leporis exuſtis, quotidie læuigatis: Græcè eſt quòd ex Archigene ſcriptum eſt à Galeno *5. de co. ſecūd. loc. cap. 9.* & manauit in Principem, ſcilicet quòd collutio oris bis in menſe, ex vino decoctionis tithymalorum, præſeruat illos ab omni dolore. Poterat credi, niſi hoc non contentus, addidiſſet, detracta amariore parte Ægyptiæ fabæ, ac cum reliquo gingiuis confricatis, tum dentibus, ſemel in anno, toto eo anno non dolituros dentes. Hoc vt impudens mendacium ſubticuit Princeps, 7. 3. *cap. 2.* Primáque laudem tithymalo relinquit. Ego prodeſſe multum hoc exiſtimo, quoniam auocat à dentis ſubſtantia, teſte Galeno *cap. 12.* ſed neque auxilium fabæ prorſus contemno, modò pudicè proferatur. Marcelli medicamentum efficax ex aceto acri, & cedriæ pari pondere, & quarta parte ponderis ex communi alumine, incoctis æneo vaſi, & tæda pingui permiſtis, donec in mellis ſpiſſitudinem coëant, ter in menſe dentes, ac gingiuas fricando cum eo. Refert etiam ſucco ſatiuæ cucurbitæ confirmari dentes, & à dolore prohiberi. Plures affirmant inulam commanſam ieiuno ventriculo, aſſiduè dentes à labe immunes reddere. Scribonij elegans dentifriciū, quo vſa eſt Octauia Auguſti ſoror. Parietariam cum ſemine, & radice ablutam vno die ſicca; rurſus muria merge, & ſicca, poſt in olla altera cum ſale foliis in cinerem redigito, ac ſpicæ parum addo, dentes purgat, dealbat, confirmat, & gingiuas æquat. Plinius ſecundus ad dentes

dentes iam male affectos, nec prorſus incolumes, gargariſma per ſeptem dies ex marrubij decocto imperat, faſciculos autem tres illius coquit: mox ſparſo ſemine alterci ſuper prunas, iubet hauriri fumum, vt gingiuæ ſiccentur, & dentes confirmentur. Affirmat Aëtius *lib.*8. *cap.*28. ſi in libram & ſemis, ſucci racemorum vitis albæ ſexcunx corticis radicis mori incoquatur, eum, qui ſeptem diebus continuis hoc medicamento os colluerit, perpetuò dentium dolore cariturum, quòd etſi vtiliſſimum eſſe crediderim, non tamen verum eſſe poteſt. Arabes iubent gingiuas, & dentes fricari radice nucis. Contra venena pleráque, & argentum viuum, ſeu etiam coctum illitum còrrumpit omnino dentes, & fœdat eos.

Cum verò dentem fricare volumus, puluis ſit tenuiſſimus, & in pollinem redactus, mollitérque fricentur, & prius inter ſe conſtringantur. Et cum laborat vnus dens, illi ſoli auxilium adhiberi debet. Curatio verò fiat præpurgato corpore, & cerebro, vt dictum eſt, non tamen hoc expectare oportet: ſed ſymptomati cum dolorem mollientibus occurrendum; aliter dolor materiam trahendo, ſemetipſum auget, & noxas affert intolerabiles; ſic & motus infirmum reddit dentem, augétque illius mobilitatem. In reliquis affectibus cauſam antea poſſumus tollere, quàm partem medicemur. In omni autem dolore ac motu, tum eroſione, iuuat, imò plerunque neceſſarium eſt à mandendo abſtinere, vtique ſorbitionibus, & ſimiliter cùm dens eſt confractus, aut auulſus, propterea vtendum eſt cibis valde coctis, & ſi neceſſe ſit multum nutrire, adhibeantur oua ſorbilia. (nam oua, & iecora, & cerebra animalium, & lac, alioqui mollia, coctione dura euadunt tactu, & etiam ad concoquen-

dum. Vnde etiam partes aliquas huiusmodi esse in piscibus verisimile est) & succus carnis, & ius illius, cùm pullus iam coctus, contusus leuiter, eidem incoquitur, inde pinguedo tollitur.

Sæpenumero autem licet rariùs quàm Medici iubeant contingit, vt necesse sit dentem eruere. Imperitus enim Medicus facilè ad hoc recurrit, ne spôte, aut ab alio Medico æger sanetur, & ipse ignorantiæ arguatur. Sed vt & aliquid egregij facere videantur, imperiúmque in homines habere, Tonsores autem lucri causa. *Gal. 5. de com. med. sec. lo. cap. 8. & p. 7. 3. cap. 5. & 17.* Sed neque audire illos oportet qui dicunt, quòd si causa doloris sit in neruo, nec semper, nec per se finiri dolorem extirpatione, sed solum quandoque patefacto loco in quem materia, quæ in neruum tendebat effundatur. Nam licet neruus solum denti adhæreat, eruto tum dente, primum cessat compressio, quæ erat causa saltem magnitudinis doloris; inde etiam ipse neruus adeò læditur, vt sensus fermè expers reddatur. Cuius indicio est quod relictæ radices plerunque absque dolore extrahantur; & etiam quia obducta post auulsum dentem carne, non amplius dolet locus: Iuuat autem ad hoc auulso dente, statim colluere locum frigidâ, & sanguinem sistit, nec os lædit, quoniam durius est neruo, nec conuulsum vt ille. Auellitur quatuor in casibus, vel ob dolorem cui nulla prosunt auxilia, vel quia mouetur sine spe vt confirmari possit, vel quia corruptus, & maximè si inutilis sit, ob id & fœtorem oris pariat, vel quia congeminatus impedimentum mandendo pariat, atque deformitatem. Non tamen ob has causas semper extrahere eum oportet, sed cùm, vt dixi, inuictæ fuerint, & affectum maximum pepererint:

pepererint: aut cùm multæ vnà coëunt, vt inquit Hippocrates *in libro de Affectionibus pag. 2. Si dens erosus & commotus dolet, eradica illum: si autem neque commotus, neque erosus, exustione illum resiccabis.* In dubio videtur esse si commotus sit, & non erosus, aut contrà. Patet autem tentandam esse mitiorem viam, quandoquidem ex hoc altera non præcluditur: namque sæpe accidit etiam senibus, & in caninis dentibus, vt dolerent vehementer, esséntque commoti & erosi; & tamen prorsus restituerentur quibusdam ex toto, aliis excideret pars corrupta solum. Adeò verò hoc dubium est, vt nullum sit securius euellendi dentes argumentum, quàm diuturna, & perseuerans commotio, quæ nullis cedit auxiliis, tunc enim non solùm labant; sed etiam à radice elongantur: Et hoc cùm ex morbo acciderit, nam ex ictu tandiu manet spes confirmandi dentem, quandiu est in ore; vel si ita computruit, vt cadauer sit, non dens, vel cùm adeò exesus est, vt ad mandendum prorsus sit inutilis: quartum cùm morbus, propagatur ex vno in alium: tunc enim melius est seruare bonos, extractis corruptis, quàm illis retentis omnes corrumpere. Atque hoc tum illud de sphacelo rarum est, reliqui duo casus accidunt frequentissimè.

Tria autem sunt in hoc consideranda, primum quòd cùm dentes numero suo constant, tunc cauendum est ne eruantur. Et si ex eadem parte integra sit series, tunc cauere oportet: at contra cùm sunt quasi alterni, atque hinc inde deficiunt, lacerones, aut si ex aduerso positus in mandibula alia deest, tunc extirpatio vtilis est, non solùm non incommoda. Nam si ex aduerso positus deficiat dens, crescit, & mandendo collidit alios, atque colliditur, vt sine

spe

ſpe bona,etiam alios ex aduerſo poſitos moueat. Caninos etiam ferro eximere ob radicis magnitudinem periculoſum eſt; tum quia nonnunquam portio nerui,aut venulæ educitur, vnde fluit ſanguis vſque ad mortem, non quia tantus fluere poſſit, ſed quoniam cerebrum male afficitur ex conſenſu; & cùm finitum credimus morbum,ſanguine arteriæ maximè coërcito, moritur homo, hoc autem ſenibus præcipuè accidit. In anterioribus noxa eſt, vitium ſermonis,ac deformitas; in molaribus, detrimentum maximum eſt, quòd vitæ, & valetudini extracti plurimum obſint. Eſt etiam in his id incommodi, quòd perſæpe habeant radicem obliquè infixam, vt cùm vi extrahitur, pars oſſis mandibulæ ſequatur, laceretúrque gingiua, vt mors etiam quandoque contingat: certè magnum malum eſt, & incommodum: propterea periti artifices ſenſim illos eruunt, & ſi contumax ſit dens, illum frangunt,radicéſque relinquunt, quæ etſi tædium afferant, paulò poſt tamen ſponte commotæ, atque laxatæ ſine periculo, atque moleſtia decidunt,& eruuntur. debet autem antequam extrahatur per plures dies antea dens moueri, ſeu quia exeſus ſit, ſeu quia iam motus ob dolorem, extirpare illum ſit propoſitum; tamdiu ergo (quod ego in meis expertus ſum) mouendus eſt, vt nullo negotio educi poſſit. Ergo cum multi iam dentes ſparſim deficiunt, commodiùs agitur, ſi omnes extrahantur. Sine dentibus enim multi diu vixerunt, è quibus pater meus viginti duobus annis ſuperſuit, cùm quinquageſimo octauo ætatis anno omnes amiſiſſet. Et Iacobus Hebræus Papiæ iam decem,& nouem(viuit enim cum ſexaginta octo natus amiſerit illos) nec ſolum vixere, ſed robuſti

&

& crustas panis atterebant, mandebántque dura, & concoquebant egregiè: nam os maxillæ tum vicem dentium subit, & multis, vt dicemus, dentes imi nascuntur qui neque dolent, nec cadunt; verum nec etiam prominent. Præstat ferro eruere dentes, cùm iam moti sunt, & labant; nec æger morã ferre potest.

In aliis autem, & maximè cùm ob erosionem educere illos proponimus, cauendum est ne ante centesimum vigesimum diẽ curemus: eo enim termino finiuntur cõtinui morbi, sicut intermittentes anno. Plerunque autem commoti finiuntur in quadraginta diebus, & dolores sedantur: circuitibus enim morbi omnes præter fixas intemperies aguntur, tum maximè febres & fluxiones. Quomodo enim dixisset Hippocrates, *Quibuscunque morbi podagrici fiunt, hi sedata in quadraginta diebus fluxione finiuntur:* vnde interim velut in febribus, quanto plus egeris, tanto plus nocebis, vt sufficiant communia remedia acopa, ob dolorem, abstinentia à mandendo, sorbitiones tenues, facilis coctionis, & euacuationes. Si igitur eruere dentem per medicamenta propositũ sit, nudabis illum gingiua, & lappæ radice calefacta illum tanges. Vel cera munitis dentibus altrinsecus cinerem lumbricorum superpone, & cùm refrixerit mutato, pòst etiam cera super dentem contineatur horis duabus, vel pyrethrum in aceto acerrimo per quadraginta dies coniice, & siccatum serua ad vsum: fertur autem in hora dentem confringere, & eximere, propterea cùm feruidum etiam imponatur, præmunire oportet diligentissimè vicinos dentes, non solum ob proprietatem, sed ob calorem qui semper noxius est dentibus; quanto magis hæc quæ præter vehementem calorem, vt dixi, proprietate malefica prædita

prædita ſunt. In corroſos autem immittitur eundem ad affectum cedria,ſeu chelidoniæ radicis ſuccus,aut radicum capparorũ, vel radix ranunculi,vel euphorbium, aut lacertæ iecur, ſed maximè tithymali, & caprifici loco arido natorum lac. Verùm ne linguam exurant, & in dente retineantur, cùm impoſita fuerint,cera obduci foramen debet. Hæc omnia dentes frangunt, & eximunt. Sed ranæ adeps, vt teſtatur Princeps frangit,& eximit, nec exurit, ſed proprietate quadam. At præcipua ſunt,& ſine malitia, aqua ſeparationis, quæ vim ignis habet,ſalis, nitri, atque aluminis, quorum altero calefacit, altero aſtringit. Nullus primum eſt dolor, ſeu ſuper gingiuam, ſeu dentem ponatur, quanquam ſuper gingiuam poſita, ſtatim illam dealbet, & fumum velut ignis vrens efficiat. Quinimò duo habet præcipua, primum quòd corruptum à ſano ſeparat, atque corruptum extrahit,ſanam partem confirmat, ſicut in dente meo anteriore dextro, atque ſuperiore cùm moueretur, nec durum quicquam premere poſſet, ſquammam eduxit quartæ parti dentis fermè coæqualem ab imo, vſque ad radicem,reliquum firmauit,& ſanum reddidit.Secundum quòd dentes qui per illam excidunt, quoniam quod ſanum eſt, ab eâ non vitiatur,iterum redeunt, ac renaſcuntur, modò radicis portio aliqua ſit incorrupta. Ea enim naturali vi incrementum accipiens, liberáque à putrefactâ parte dum in dies augetur,dentem producit, ſed non eminentem à gingiua; verùm quaſi altitudine coæqualem illi. Atque ita duo nati ſunt molares Hieronymo Guerrino Gemmario,cùm duo excidiſſent illi eodem loco,anno ſupra ſexageſimum quartum. Erant autem vltimi maxillæ dextræ inferioris. Non poſſunt autem

multum

multum crescere, quoniam radix exigua est, quæ subministrat alimentum. Modus autem est vt bis in die cum gossipio stylo circumuoluto, & ex ea aqua imbuto ter gingiua in radice,& totus dens tangatur, idque quatuor perpetuis diebus:mutare autem gossipium bis in die oportet, & labia diuellere dum tangitur dens ac gingiua, nec linguam admouere debet patiens. Si tamen admoueat, saporem solùm sentiet acerbum. Excidit autem plerunque citra vigesimam diem: sed si cauus sit dens gossipium aqua imbutum cera obducta intra illam cauitatem recluditur. Hæc Guerrinus me docuit.Nuper experimento didici huius aquæ vsum securiorem esse in dente, quàm in gingiuis; erodit enim illos immoderatus vsus, quibus sublatis dens nutat, & excidit, etsi sine dolore. Qua de causa olei ex sulphure vsum introduxi, is enim securior est,& toti denti copiosiùs illinitur,donec gingiuam etiam attingat, & acerbo sapore saliuam elicit plurimam, quam expues,semel in die vteris,manè scilicet,sufficiúntque duo dies,aut tres. Primum,si errare non times,est longè sincerius. Scribonius autem Largus *cap.53*.erosos dentes,& cauos curare docet ferro,nec quicquam requiritur, nisi peritus artifex, túncque superflua sunt reliqua auxilia, & ignis hic celeriùs frangit, separat, & educit. Verum timorem pauidis affert,& non adeò certè separat purum ab impuro, vt ferrum. Modus hic est,canaliculus ex ferro, loco superponitur, huic stylus similiter ferreus ad mensuram, qua ad dentis medium pertingere possit, ac terebrare,eoúsque claui capite prominente ne plus iusto queat descendere candens igne immittitur, donec prope gingiuam peruenerit, tum celerrimè premitur, donec dentem parte aliqua terebrarit:

brarit: quo educto vlcus butyro curatur. Sed si caries est in radice, imbecillitas & commotio est insanabilis; ideò dens extrahatur. Indicium est quòd dens contrahitur, & fit deformis; & quoniam sensim aduenit. Et si neruus, aut gingiua laborat, tunc non conuenit dentem extrahere. Sed saluo illo partibus laborantibus succurratur.

Medicationes autem propriè sunt nouem generum, contraria auxilia, causæ anodyna, seu super dentem, seu collutiones, exurentia quæ stuporem inducunt, fomenta indita in aurem, suffitus, amuleta, & præcantationes. Porrò collutiones nisi mitigatoriæ, & temperatæ non conueniunt: nam si propria, & contraria adhibeamus, vt potè labanti astringentia, si frigida applicueris, non proderũt, aut valde parum. Si calidas collutiones, primum intercedit gingiua, & tanta mora opus esset, vt nullus æger perferre posset. Sed fac vt perferat: nunquid non astringet hæc collutio alios dentes qui non laborant, at si astrictæ sanorum dentium radices ab osse, & multis diebus contabescent, inde redeuntibus mandibulis ad naturalem statum, laxabuntur reliqui dentes, & hoc erit lucrum egregiæ illius tuæ curationis. Vt verè dici possit, quod in adagio fertur. Qui vult sanitatem amittere illam committat Medicis. Sed & quantum auris distat à dentibus? Dices, Hippocrates monuit nos, quòd in suppuratione dentis suppurationem auris facit. Sed aliud est de opere naturæ, aliud Medici: cur enim in colica non apponimus cucurbitulas dorso, cùm tamen colica quandoque in resolutionem neruorum, qui à dorso oriantur finiatur. Sed liceat in aurem transmittere aliquid quod humorem à capite deriuantem temperet, & neruos eius partis demulceat;

ceat; quid de aliis auxiliis dicendum erit? Nónne etiam illud admirabile est, cùm addunt debere medicamenta fricari super dentes, qui vix ferunt ob dolorem & commotionem seipsos; hi tamen volunt vt ferant fricationem? Atque in hoc Princeps magis tolerandus est, & reliqui Arabes, nam inter multa absurda, etiam aliquorum excellentium auxiliorum meminerunt. Et scias quòd nihil est deterius, quàm curam facere laboriosam & leuem, vt contrà est optima non laboriosa. Quocircà nostrâ ætate meritò Medicos reliquerunt, & Tonsoribus, Circulatoribus, & præcantatoribus adhæsere. Et rectè, nam à Medicis exhauriuntur, molestiâ afficiuntur, & læduntur: vnde in ἐποχὴν illam desinunt, quâ consulunt vt dens tandem eximatur; quod cùm fit, nullum certius experimentum imperitiæ Medici haberi potest, si sæpiùs id eueniat. Demiror autem Galenum tam oscitanter hæc tractare, vt nullâ excusatione dignus sit, & illud dici possit, *Et crimine ab vno Disce omnes.* Nam de Aëtio, & Principe, & aliis, nil mirum est, cùm illum secuti sint, nec tantam professi sunt in medendo diligentiam: at methodi auctorem methodo prorsus caruisse mirum est. Ergo in huiusmodi curâ, stylo cum gossipio auxilia denti laboranti soli imponenda sunt, & strenua & tepida, vel etiam feruentia; & super gingiuam, & si oporteat etiam vicinos munire dentes, nedum vt per modum collutionum adhibeantur.

CAPVT II.

De morbis dentium in specie.

MOrbi igitur qui eis contingunt, sunt quandoque dolor, commotio, imbecillitas, stupor, &

deformitas. Priores tres ſunt, videntúrque morbi; ſtupor eſt, ſed non videtur; deformitas videtur, ſed non eſt. De *Dolore* igitur primùm agendum eſt. Cauſas igitur perquirere oportet, quæ ſeptem eſſe poſſunt, Materia quæuis; ſolutio continui omnis quæ fit; & in neruo etiam quæ facta eſt; qualiſcunque abſceſſus, flatus, vermes, frigida intemperies. Nam calida dolorem non facit, niſi dum vlcerat: ſicca, priuatio quædam eſt; vt nec humida, quod Galenus fatetur: ſed vt beatas illas tetradas complerent, talia commenti ſunt. Eroſio etiam facta in dente, dolorem non excitat, cùm per multos annos aliqui patientes ſine dolore maneant: eſt tamen obnoxia quibuſcunque cauſis. Verùm putredo dum fit, dúmque facta eſt, & alteri communicatur, propriè doloris cauſa eſt. Pro curâ autem iam plura, vt dixi, habes communia auxilia, ſpeciatim autem quærendum diligenter, tum etiam communibus non eodem modo vtendum, contegeréque interim atque fouere maxillas, ſi iuuat, ſuccidâ lanâ & œſypo, vel roſaceo oportebit. Iuuant etiam tepida in os indita & innoxia, oleum roſaceum, ſapa minùs & lac; ſed os poſtmodùm vino colluere oportet: aurem quoque eiuſdem lateris goſſipio ex moſcho propriè obturabimus, nam & dentis dolori conferet, & aurem ſecuram reddet: inde ad communia auxilia procedendum; velut ſi rubent genæ præter ſolitum, aut inflantur, aut dolor ſpargitur per eas, nec obſtet imbecillitas virium, illicò ſanguis mittendus ex aduerſo latere patientis particulæ. Et vbi eadem ſigna maneant, nec ſponte omnia deſederint, ex eodem latere ex venâ communi mittendus eſt rurſus ſanguis. Sed ſi ab initio hæc ſigna apparuerint, ſtatim ſanguinem mittes, catapotiorum exhibitionem differes,

res,ſufficiétque cibum non habere, neque cruditatem in ventriculo: pòſt autem, aut ſtatim antè, aluum lenies caſſiâ nigrâ, vel clyſtere molli. Inde ad frictiones, cucurbitulas, lotiones brachiorum & crurum tranſibis, donec influere in caput materiâ deſierit prorſus. Tunc conſidera an dolor ſit ex gingiuâ, & ſufficiet butyrum imponere,& ſuppuratam diſſecare, & eſt cura leuis. Si verò dolor ſit in dente, conſidera an in radice, an vbi detectum eſt, an in neutro loco, ſed quaſi vbi gingiuæ committitur. Si ibi, periculum eſt ne ſit ob eroſionem: ſi in radice, percipies locum doloris in radice, quaſi in cauitate: & ſi ſit in parte detectâ, erit in dente ipſo: & ſi in toto dente, & aliàs non eſt queſtus de hoc, origo eſt à radice: & ſi queſtus eſt aliàs, & fœdus eſt dens,& parum validus etiam in intermiſſione doloris, dens eſt corruptus & eroſus interiùs. Et ſi ſubitò fit vehementiſſimus, deinde commotus paululum, ad quendam ſitum ceſſat, vt aliàs de meipſo narraui, qui cùm tangerem certo digito, ſtatim leuabatur dolor, & non feciſſem cum aliò digito; tunc eſt à vapore,qui moto dente in illam partem viam exitûs inuenit. Semper medicaberis è regione patientis partis, tum maximè in radice, & cum his quæ multam materiam ex loco proliciant, cuiuſmodi ſunt radices tithymali, & pyrethrum, & ex genere apophlegmatiſmatum, vt ſtaphyſagria, & ſuccus hederæ nigræ. Præpurgato dente atque eius radice, ea apponito quæ intemperiem reprimant, veluti quæ proprietate etiam dentium dolorem ſedant, talia ſunt dens canis; iubet Aëtius eum qui mittitur, nomine laborantis ſumere. Hic ſuffitus plurimùm prodeſſe creditur. Millefolium quoque, aliàs ſtratiotes, in vino decoctum,ficûs ſiccæ ſuppoſitæ, quæ toto tempore

morbi prodesse consueuerunt. Alterci semen suffitum, vnde ob id dentalem vocant herbam. Refert Amatus Lusitanus quendam dolore dentium prorsus liberatum radice alterci supra dentem calefactâ per horam retentâ. Plantaginis radices, asparagorum semen, radix ephemeri, & solani succus aut decoctum, oleúmque rosaceum, & Theriaca, confirmat, æquat, torporémque inducit: Camphora etiam in dolore & erosione multum prodest, nec vrit, sed perfrigerat. Atsi nihil horum profuerit, tunc per canaliculum stylum oleo feruenti ex gossipio imbutum sæpiùs super radicem pone; etenim facile est vt ob dolorem materia foràs protrudatur & sanetur; si non, terebra dentem cum gingiuâ ipsâ prope radicem, descendétque forsan dolor,& curabitur à morbo. Quòd si nec hoc profuerit, putaminibus nucum, id est, duriore cortice, non septis ignitis diuisâ gingiuâ, dentem è regione loci dolentis excoque: efficit dolorem minorem acerbitas cruciatûs dentis; neque enim potest multum sentire auxilij sensus qui adeò morbo premitur. Quòd si nec hoc iuuat, ardentibus acubus, velut suprà diximus, toties variis in locis dens perforetur, quòd dolor desinat: sit ferrum, non chalybs. Verùm periculum est ex hoc auxilio ne dens frangatur, & per frusta exeat. In huiusmodi autem affectibus iuuat etiam per se scalpello gingiuam diuidere, & resecare carnis crassioris tubercula obtuso gladio, non incidente; dolor enim dolorem leuat; & effusio illa sanguinis atri alleuiat patientem. Natura quoque solet illuc transmittere materiam,& ex abscessûs imagine in dente, aut neruo denti substrato, efficere in gingiuâ verum abscessum, quod longè leuius est. Et cùm dolor intolerabilis est, nec sedatur auxiliis, curari solet assiduâ super dentem

dentem aquæ frigidiſſimæ adminiſtratione. Et creditur quòd pungere gingiuam atque exulcerare cum radio paſtinacæ, vel aculeo qui in dorſo draconis piſcis inuenitur, ſtatim leuet dolorem. Cúmque ego aculeos hos habeam, non tamen auſus ſum experiri. Ex illorum vulnere aliqui prope mortẽ adducti ſunt. Sed paſtinacæ radius ſecurior eſt. Quòd ſi dolor dentes infeſtet, alios atque alios inuadendo, nec firmatur; tunc ſpes eſt certa ſalutis: ſed oportet vt à topicis omnibus auxiliis caueas, confidendo in generalibus. Sed ſi ſedem firmam retinet, perinde tamen etiam vagatur in loca diuerſa, hic ſanè morbus grauis eſt; habet enim rationem primigenij, & per conſenſum facti. Sed & in hoc cauere oportet à topicis, donec exactè corpus & caput præpurgaueris, atque eodem donec doloris vehementia ceſſet, & pòſt confirmare vniuerſos dentes, antequam eum qui laborat, cures, & forſan cura valida illius coget naturam obliuiſci, ne alios infeſtet.

Communia autem auxilia non ſolùm in dentium morbis, ſed in omnibus ſunt ſeptem; Venæ ſectio, cucurbitulæ, alui lenitio, purgatio, frictio, quies, cibus exquiſitè tenuis, vel facilis coctionis, & boni alimenti. Generalia autem dicuntur contraria in qualitate, vt calida, frigida, repellentia, aſtringentia, diſcutientia. Victus exquiſitè contrarius, abſtinentia à vino, tum reliqua ſimilia. Quibus cùm perperam vſus fueris, vel quia non illi morbo propria ſint, vel quoniam magnitudinem illius excedant, febres ſequuntur, ventriculi deiectiones, renum lapilli, coli dolores, flatûs, alui aſtrictæ, atrophiæ, imbecillitates, herniæ, fluxus vrinæ, & ſimilia, iuxta naturam contrarij primi morbi.

Quòd ſi nec communibus, nec generalibus, aut propriis auxiliis dentis dolor mitigatur; Marcellus adhibet

hibet præcantationes, Lunâ decreſcente, die Martis aut Iouis, dicet patiens ſepties, ***Argidam margidam ſturgidam.*** Aliud: Nudo capite & manibus, ſub diuo in ranæ os inſpues, dicens vt ***auferat dolorem tui dentis, aut dentium,*** eámque dimitte incolumem. Aliud: Suſpende vermem qui in fructu cardonis, viuum in ſericeo panno purpurei coloris, & cum filo ſimili. Sed & in dentium conſeruatione dicit, quòd ſi quis ſingulo anno cùm primùm videt hirudinem ad aquam limpidam ſtatim tacitus accurrat, & pleno ex aquâ ore, digitis mediis vtriſque tam dextræ, quàm ſiniſtræ manûs, quos infames vocat, dentes fricet dicens: ***Hirudo tibi dico, quemadmodum hoc in roſtro tuo non erit, ſic dentes mihi non doleant toto anno,*** dentes nunquam dolituros. Dices, quas nugas agis: hæcne decora Medico? hæcne ſacra? Reſpondeo ſacra & pia eſſe omnia quæ ad bonum finem fiunt, & ſolum in Deum intentâ mente. Si de Dæmonibus malis cogites potiùs periucundum, ne idololatra fias aut deterior. Quod ad naturalem ſpectat rationem, non ſum vt reliqui ſuperſtitioſus. Eſt ratio vna naturalis, ſeu ex ſiderum conſpiratione conſtans, ſeu aliâ causâ, quâ dolores ſinguli ſtatim tolli poſſunt: hoc ſcio, quia expertus ſum partim, partim vidi experiri, (non eſt autem in aliis, præterquam in hac, & hæmorrhagiâ.) Ergo ſi quis talia nouerit, ſtatim ſanabit. Omnes autem homines omnia ſciunt: forſan aliquando detegetur: forſan virtus eſt in illis ipſis hominibus qui hæc agunt, non in aliis. Si ita, eſt parum proſperum auxilium, quòd in fortuna conſtitutum eſt, vt in tales homines incidamus. Sin aliter, ars eſt ignota, nunc pro præcantatione habetur, ſicut eſſet ars vitri, & hiſtrionum, & organorũ, ſi eſſent ignotæ. Sat eſt cogitatione ac fide huiuſmodi conſtare, non auxilio Dæmonum,

monûm,aut aliâ ratione, quandoquidem ſenſus doloris fit ſolùm animâ ægrotante, & fluxiones ſubiacent (præcipuè ſanguinis) ſpirituum motibus, & viſionibus noſtris interioribus. Cùm ergo in his ſemper, & ſolùm in his hoc poſſunt animæ cogitantes, manifeſtum eſt huiuſmodi ſubiacere illis, & per eadem fieri.

Secundus morbus eſt *Commotio dentis*, quæ in ſenibus dolorem non affert, aut perexiguum etiam in mandendo, ideò educi non poſtulat, nec ſanari ſpes eſt; ſed ſufficit aquâ frigidâ aut vino afferre ſolamen, cibíſque qui optimè nutriunt. Vnde cùm ſeni dolor labanti denti aduenit, non eſt vt Medicus excuſet ſe de ætate, ſed perinde curandus ac ſi iuuenis eſſet. Nam commouetur vel ob imminutam radicem, vel laxatam oſſis cauitatem, vel humidam ſubſtantiam oblinentem radices dentium. De neruo non video: nam neque tenditur, neque adeò annexus eſt, vt continere poſſit: vel ratione ſeparationis gingiuæ. Sed cur ex dolore fermè ſemper nutant dentes? Forſan aliquis dicat priùs quærendum eſſe, cur qui nutant dolent? Sed verè priùs ſæpe videmus dolere quàm nutare; & quò magis dolet, eò infirmiorem reddi. Cauſam igitur eſſe reor, quòd ad dolorem materia confluit, quæ inter dentem & cauitatem poſita, illum & auellit, & etiam labare facit, vt oleum quod infixa emollit. Altera eſt quod longè paucior materia dolorem excitare poteſt quàm mouere dentem, ex quo fit vt dolor cùm perſeuerat, commoueat dentem, & dens commotus, dolorem facilè perpetiatur; nam ſi commouetur, inane relinquitur; *Ad loca autem inania*, vt Hippocrates inquit, *flatus facilè impellitur, & impellit humorem.* Quamobrem & dolor, & commotio ſe inuicẽ viciſſim augent. Eiuſce autẽ rei cauſâ difficilis cura redditur, cùm inuicem iun-

 guntur,

guntur. At commotio quæ non ex dolore prouenit, deteriorem habet causam; neque enim humorem, sed vel siccitatem radicis, vel laxitatem cauitatis, vel quia loco motus est, vt dixi, causam habet: sed tamen cùm leuis fuerit, & humidam quandam ob substantiam, sed temperatam, vel ex ictu contigerit, facilè curari solet. Sed si magna commotio sit, & citra dolorem, vel cum exiguo dolore, primùm expurgabimus, vt dixi, diligenter totum corpus, ventriculúmque præcipuè, & peculiariter caput, & per errhina; à vino prorsus & omnibus eduliis nutrientibus abstinebimus. Potus decoctum ligni sancti moderatum, & pro ratione temporis, vt nunc in æstate feruentissimâ & siccissimâ huius anni M.D.LXII. quotquot fuerint iam centum fermè annis, sufficiet vnciâ ligni iam decocti pro syrupo, in libras duas aquæ insideat viginti quatuor horis, & coquatur ad consumptionem tertiæ partis; immisceatur, si quis velit, optimè percolatæ Iulebum rosaceum. Errhina quoque fiunt iuxta naturam peccantis materiæ si qua sit, & quæ dentibus à proprietate conferunt, vt ex succo cucurbitæ, si siccum immoderatè sit cerebrum, vel albæ violæ decocto; partim succo, partim decocto, si humidum. Nec sternutatio excitetur, quia affectus labore non indiget. Pòst fortè legendum: [*vti localiter procedatur,*] vbi aliqualiter procedatur, ex pulueribus præseruantibus radix commoti dentis, dente manu fixo retento paulatim fricetur. Et si prodest, die sequenti magis, augendóque sensim, donec firmetur, abstinere à locutione, quantum fieri potest, debemus, præsertim si qui laborat dens, ex anterioribus sit. Quòd si non iuuetur, ad ea quæ multam materiam educunt, est properandum; cuiusmodi sunt tithymali lac, & radix anguini cucumeris.

meris. Sed si lapsus sit à siccitate, tunc inungantur ter & quater oleo lentiscino in radicibus bene pingui. Quòd si sit à materiâ humidâ, & iam illa non profecerint quantum velis, tunc vel perfora dentem in confinio gingiuæ cum terebrâ, ita vt non lædas: sed acu ignitâ perfora ipsum in radice, & sic tum ob effluxionem, tum ob siccitatem ab igne contractam, firmabitur; debet autem vlcus quamdiu potest apertum teneri. Et scias quòd margaritæ & corallia confirmant dentes, si radicibus illorum affricentur, & si parti quæ prominet, exterunt illos & reddunt candidos, & gingiuas ad [MS. *ob*] mediocritatem reducunt. Iacobus Philippus Airoldus retulit Empiricum commotos dentes curasse candido tartaro & cocco affricatis; astringit vehementer certè tartarum. In pollinem deduci omnia talia oportet, tum quia magis hærent, tum quia penetrant gingiuas, minimè cruentant: humorum autem fluxiones deteriores sunt in hoc quàm flatus, & maximè ad radices dentium, quòd illos putrefaciant & extirpent.

Quòd si sit *Dentis imbecillitas*, nec per se dolet dens, nec tamen potest ferre contactum alicuius rei duræ, licèt à reliquis non lædatur; est pessimus morbus, & difficilior dolore ad curandum, nisi quòd non adeò tollit somnum, vt dolor; & hic est morbus, quem ego nunc patior; & habet curam generalem cum prioribus duobus. In speciali autem considerare oportet, an sit breuis dens, & carne multâ & fœdâ obsitus; aut longus & sine carne. Oportet etiam animaduertere à quo magis lædatur; si à calore, calidus humor est in radice; si à frigore frigidus; si à duris propriè neruus qui subest intumuit, neque enim potest abscessum pati, esset enim in dolore maximo atque assiduo. Nec tra-

 hatur,

hatur, etsi enim attractione alleuietur dolor, magis commouebitur dẽs: si comprimatur, dolor augebitur: & dum sic manet, continuè fit imbecillior, eò quòd natura dentem remouet, vt dolorem leuet. Oportet igitur locum doloris vngue ad amussim deprehendere, & è regione affricare, quæ materiam extrahere possunt copiosam; inde siccare vehementer; & si materia calida sit, cum leniter frigidis; si frigida, cum calidis valdè, sic etiam vt ad exulcerantia transeas & exurentia. Præterea si caro superexcreuerit, separare ab imo, id est, iuxta dentis apicem, non radicem incidere, permittere fluere sanguinem inde, lauare frigidâ aquâ, vel vino pro intemperiei ratione. Pòst medicamentis discutientibus vti, velut lachrymâ Elemi, quæ trahit, siccat, confirmat, hærétque loco, & est odorata, & vtilis capiti. Quòd si ista non prosint, transibimus ad adurentia, vt in dolore; solùm omittere præstat perforationem dentis absque exustione, est enim parum efficax, & molestiâ plenum auxilium. Terebrare autem cum acu igneâ radicem, est vltimum & vehemens, sed horrendum auxilium, plusquam in dolore, quia antea homo non dolet; sed si perferre possit, si dens non sit putridus, liberat. Sed si inter radicem & radicem permeet, tunc sanatur & seruatur dens. Sed hæc spes in anterioribus dentibus esse non potest; quare melius est vt vstio ad corticem dentis finiatur. Et si imbecillitas sit ex veneno epoto aut inuncto, finitur intra quadragesimum diem, eiectâ per os materiâ, & sentitur sapor quidam, sicut sanguinis, aut salsæ pituitæ, aut calidæ rei, & quia intra hunc terminum dens cadit aut confirmatur. Ideò qui inungunt laborantes Indicâ lue, vtuntur collutionibus astringentibus, admistis dulcibus propter pectus. Et si sit putridus, ob aliam scilicet causam,

causam, procedit semper in deterius, & est eradicandus. Et si non est putridus per se, paulatim tandem sanatur cum bono regimine post illum terminum, quia materia vel congelatur, vel ad suppurationem transit, vel expellitur, vt in iuncturis etiam. Et paulatim etiam assuescit ferre luxatus, quod non poterat ab initio: & si omnino ferri incommodum diu non potest, limâ dens ex aduerso comminuendus erit. Palam est autem quòd causæ imbecillitatis, non possunt esse nisi materia præsens, vel solutio continui in osse, vel putredo, vel frigida intemperies: nam abscessus & solutio continui quæ fit, & vermes, & flatûs, dolores sine contactu rerum aliarum etiam excitant. Solutio autem continui in osse iam facta, dum comprimitur dens, aliam potest nouam facere solutionem, aut neruum offendere, sicut & leuis frigida intemperies. At cùm non læditur, nec à frigidis, nec à calidis, intemperies non est, læderetur enim à simili. Excauato etiam dente qualitas statim ad profundum permeans, dolorem excitat. Dentibus autem propriè confert corallium album seu colore.

Stuporis autem causæ sunt, corruptio dentis, aut in neruo læsio magna, quæ si fuerit ex frigido, sentietur ad tactum frigidior; læditur si ab humido, vel sicco, vel à materiâ infusâ, nihil plus patitur ipso stupore. Hic morbus perniciem affert, ex quo materna mihi auia mortua est: non enim licet mandere cibum, quoadusque oportet. At si est ab obstructione, facilè recedit. Aliter plerumque iungitur imbecillitati, & est ex non perfectâ corruptione dentis, sed membrana tamen illa corrupta est, & est sphacelos dentis. Et morbi omnes dentium trahunt se inuicem; nam stupor si perseueret, trahit imbecillitatem; & imbecillitas, vt visum est, dolorem & commotionem; & commotio dolorem & imbecil

imbecillitatem & ſtuporem in mandendo; & ſimiliter dolor reliqua omnia. Et illa rurſus fœditatem; & ex fœditate imbecillitas aduenit, aut corruptio gingiuarum; ex quâ fit commotio & reliqui morbi dentium. Et ideò cura ſtuporis huius debet ab initio eſſe, ſcindendo gingiuas, & fricando cum nitro vſto, & prouocare ſaliuam, & colluere os modò cum frigidâ, modò cum vino auſtero,& exercere dentem vt ſentiat, modò piper, modò pyrethrum ſupponere, & tamineæ vuæ grana, vt & lenius gingiber melle aliquo celebri conditum,quo etiam ſi affricentur dentes, conſeruantur,& à carie tuetur eos.Eſt etiam genus ſtuporis,quod congelationem vocant, & ex eſu ciborum acerborum. Et eſt ſymptoma leue, quod per ſe finitur, de quo intentio non eſt loqui in hoc libro; ſufficit enim ſal aſſiduè affricare. Sicut neque de difficili eruptione dentis è gingiuâ, in quâ ſufficit mel cum butyro, aut cerebrum leporis adhibere, & perferre Ephemeram æquo animo, etiamſi per tres dies laborantem vrgeat. Vnde ſuadeo ne dolore vel pruritu victus, iubeat ſibi diuidi ſcalpro gingiuam,vt erumpat dens; conſolidatur enim interdum vlcus, & intumeſcit, & fit phlegmone cum eleuatione carnis, & fit res poſtmodum laborioſa, ſic; *Maxima de nihilo naſcitur hiſtoria.* Sed neque quomodo infantes ſint curandi in emiſſione dentium, præſertim cùm conuelluntur, hæc enim aliò pertinent. Sufficiat ipſos alere parum nutrientibus ſorbitionibus,& aluum lenem facere, & loco tepido continere, & ſmaragdum appendere, ex his quæ dicta ſunt, illinere gingiuas, & fouere mandibulas,& loca neruorum circa illas,vſque ad collum,& ſpinam dorſi irino vnguento.

Deformitatis autem plures ſunt ſpecies;color,ſcabrities,fractura,ſitus,numerus,nuditas, breuitas, longitudo,

do,tophus,fœtor, raritas,squalor. Colorem candidum maximè præstat inter multa, frictio cum nitro & sale lapideo, & rebus notis, & iam dixi quòd aqua separationis admista vino rubro, inde infuso linteo candido bona est. In scabritie & tophis iuuat eadem aqua, & succus limonij,& smiris,& vitrum vstum, & calx corticum ostreorum,vel limaciarum. Et quandoque peruenire oportet ad puluerem adamantis, si sit diues, vt lapis impediat ortum gingiuæ. Et scias quòd tonsores isti cum suo ferro nocent plurimum dentibus:primùm quidem cùm vi nituntur auellere crustas illas & lapides, dentem concutiunt, & in radice debilitant; & etiam quoniam ferrum dentibus nocet, non ita gingiuis: Et ideò ferrum nunquam denti adhibeas. Dentiscalpia optima metallica fiunt ex auro. Si ergo tale quid sit amouendum, fricando cum his auferri debet; si non vnâ vice, pluribus. Fractura similiter æquanda est smiride, ac similibus. Ita autem agere oportet; huiusmodi pulueres in linteo rariusculo recludc,inde colliga firmiter,vt speciem cerasi parui referat,& cum illo fricabis locum.Sæpiùs autem colluat os,vt mundetur,& dens refrigeretur.In his enim actionibus quatuor pericula imminent;primum, ne lædatur dens trahendo quod annexum est; secundum, ne premendo commoueatur in radice, tamen [fortè legendum,*tametsi*,]& tunc nō fiat manifestum;tertium,quia dens assiduâ frictione incalescit;quartum, ne à naturâ ferri vitietur. Et quanto longior & magis laboriosa fuerit operatio, tanto diutiùs à mandendo quiescere oportet, & sæpius frigidâ aut vino acerbo in fundo putei refrigerato,dens collui & digito lauari.Et Tonsor exponat oculos & os infirmi versus lucem, vt docet Hippocrates. Situs obliquus causa est vt alios euertat dentes,

dentes, & ab aliis euertátur,ideóque si imbecilles sint alioqui,cadunt in iuuentâ.Huic non aliud est auxilium quàm mandere rotundè, non rectè, & vt circumactus dens nec collidat, nec collidatur; hoc autem fit lentè mandendo. Numerus est [indebitus]vt duo sint in vnâ sede: &si non obsunt multum,dimittantur;aliter serrâ tenuissimâ & durissimâ secetur qui è regione non est: & locus sectionis aceto madescat, & dens sæpius aquâ frigidâ refrigeretur; & si aliquid relinquatur, auferatur cum pulueribus dictis, & etiam locus sectionis æquetur cum eisdem, ne rursus generetur. Pro generatione autem gingiuæ deficientis,primùm causam diligenter perdiscere oportet. Eroditur ob dentis scabritiem & squalorem,ob pituitam descendentem à capite erodentem, ob vapores malos à ventriculo ascendentes,frictionem non commoderatam,dum nimium student dentibus. Et si scabrities est in causâ aut squalor, remoue illa: & si destillatio, purga caput: & si ructus, purgetur lien à melancholiâ,& ventriculus ab humore crudo: & sæpe colluat os frigidâ, & maximè cùm ructat: & vtatur Trageâ Francisci de Pedemontibus, & [fortè leg. *ex*,] Coriandro, melissâ, cassiâ ligneâ optimâ, atque saccharo post cibum; & ab acribus & salsis abstineat.Et si fuerit frictio,desistat ab illâ. Pòst sublatâ causâ summa curationis est in sanguine draconis,seu cinnabari Dioscoridis, & Iridis Illyricæ radix, & thus,ac eius cortex,& sarcocolla. Et [si]quæ prohibent erosionem est, vt lauetur gingiua aceto scillitico, inde lacte asinino. Si verò crescat nimium, incidatur cum ferro quod supereminet, aut est nigrum vel fœdum,& sinas fluere sanguinem.Pòst impone Chalcanthum cum myrrhâ, aut alumen exustum. ***Medicamen astringens dentes, & prohibens erodi gingiuas.***

℞.Rosar.

℞. Rosar. rubr. Balaustior. vel cytinor. Fructuum myrti, & myricæ, rhu. an. partem j. Fructuum corni, rubi, mori, berberis. an. partem j. cum ;. Tribulorum part. ij. Gallarum & nucum cupress. an. partem iij. Santal. citrinor. partem iiij. (qui etiam cum ligneis priùs coquantur.) Coriandr. partem mediam : vuæ passæ cum arillis exiguis, partes iij. mellis Orientalis vel Hispani, partem j. ß. Aquæ, in quâ argentum & chalybs decies extincta sint (sed sæpiùs argentum.) partes CXX. coquantur iuxta rationem, & in defectu vnum pro alio augeatur : sic tamen vt sint sex saltem.

Cùm autem dens sanus fuerit & breuis, accidit hoc plerumque ob longitudinem eius qui illi ex aduerso positus est. Itaque comminuere eum oportet limâ. Nam si (vt referunt) B. Hieronymus limâ aptauit dentes, vt Chaldæam pronunciationem absoluere posset; quanto magis ob salutem id faciendum erit? Etenim etsi paruum hoc videatur detrimentum, cùm tamen longior in edendo necessariò ex aduerso positos allidat, fiet debilis & excidet, quamobrem & breuior. In omnibus ergo qui vel breuiorem habent dentem ex aduerso positum, vel nullum, summâ ope niti decet, vt quod supereminet ex alio contraposito tollatur. Quod si imbecillis sit dens vel senectâ, vel malè firmus, & citra periculum comminui non possit ferro, tunc cote puluere smerilli vel adamantis illitâ comminuendus est, præstátque incertum certo periculum posthabere. Breuem verò vt augeas, canino canis dente consimili affrica, & caput ac ventriculum purga, & carnem mandibularum vtrinque dentes habentium, aut [*locus corruptus à librario*] si ex inferioribus anterioribus securè edes, & succum etiam ossis exsuge; & osse siccato, &

in

in puluerem redacto radicem iuxta gingiuam dentis intus & extrà fricato. Squalorem propriè aqua separationis cum vino, succus limonij fructûs, & puluis margaritarum tollit affricatus. Fœtor dentis vel ob gingiuæ putredinem contingit. Curetur igitur vt suprà dixi cùm corrumpitur & extuberat, maximè myrrhâ: vel ob cariem, & ferro dens purgari atque exscindi debet purgato corpore: vel quia retinentur cibi reliquiæ in cauitate, vel inter dentem & dentem ob raritatem, & tunc aureo dentiscalpio, durato à cibo purgetur diligenter, & colluatur os sæpe aquâ. Et ex his quæ plurimum iuuant in omni eiusmodi fœtore, est colluere os ex decocto foliorum & radicis apij cum vino, vel aquâ matutino, & à cœnâ, & mandere folia illius, dum ieiunus est. Nec laudo eos qui mandunt garyophyllos & cassiam odoratam, & cætera huiusmodi ad commendandum oris odorem. Corrumpunt enim alia dentes, alia gingiuas, & pituitam ad os trahunt, materiam morborum dentium, nec tollunt prauum odorem, sed miscent. Raritas autem dentium naturalis vitæ obest, quòd malè mandunt cibum. Vixit tamen diu Augustus. Alij quòd infirmam vim genitalem significet. Alij quòd cerebrũ minùs expurgetur, nam vbi dens prodit, eò patet viæ: sed hæc ratio etsi Peripatetici sit, infirma est: constat tamen ita esse. Est ergo hic affectus insanabilis, seu ab ortu, seu pòst in radice dentes diducti fuerint. Quod optimum est, est vt caro inter dentes bona excrescat, si fieri potest. Mandat autem lentè & diligenter, vnde commodum iacturâ persæpe maius; inde expurget reliquias tenui interscalpio, ex his quæ generant carnes, vt sanguinis draconis ligno, & santalo rubro: videtur enim pingue succo & minimè acri, sed carnem generans.

Victus

Victus autem eorum qui ex dentibus conualescunt, sunt iecora gallinarum; friabilia enim sunt & optimi alimenti, atque gustu iucunda, sed gratiam omnem breui amittunt: ob id in quouis morbo ab animali vt statim periit, coquenda in iure vel aquâ, & exhibenda. Dignoscitur optima præparatio cùm durum ac nitidum exteriùs est, intus suaue ac molle; similiter & ventriculi pullorum & auium bene cocti, abiectâ interiore tunicâ. Hæc duo & carnium glandosarum omne genus, quoniam filis carent, facillimè concoquuntur, & vt mandantur non exigunt. Est autem, vt quæuis alia fluxio quæ ex putredine non est, sed velut ischiæ dolor & podagræ, morbus hæreditarius plerumque; tum ob exhalationes, tum ob imbecillitatem partium, tum ob edendi vsum atque consuetudines, sicut [MS. *secus*] maximè creatur ex decubitu super terram, & ablutione capitis non exiccando illud, & omnibus quæ superfluè caput humectant: & si humidum illud corruptum sit atque saniosum, vel acre, vel salsum, deterius est. Pòst ex assiduis cruditatibus, item venenis, atque Indicâ lue: vt sint quinque principaliores. Verumtamen si Medicus expertus sit atque sapiens, ac æger patiens, corpúsque mundum, nec temporis constitutio obstiterit, facilis est omnis morbi dentium curatio, seu ad salutem, seu eradicationem finiatur; nam materiæ quæ ad locum confluunt, paucæ semper necessariò sunt, & plerumque tenues, & celeriter affectum sentiunt partes, membrum quoque oculis ac manibus subiicitur, & auxilia promptè auertere atque educere possunt influentem influxámque materiam. Et facilè auellitur; & homo non conuellitur, & non intercipitur cibatio neque spiratio. Quocirca ex dentium morbis neminem, etsi sæpius errauerint, periisse

vidi, nisi importunè auulso dente. Verumtamen curatio non à [MS. *ex*] Medico fit, sed minister aduocetur peritus: experimentum enim in hoc plurimum prodest, vt tutò, promptè, faciléque omnia peragantur; præterea vt certiùs dignoscant.

Capvt III.

De fluxione, frequentissimâ causâ morborum dentium.

CVm verò partes nostri corporis sint tres, *6. Epidem. partic.* 8. *Continentia, contenta, & intus permeantia*, tria fient genera fluxionum, membrorum, humorum, spirituum. Membra autem dura non possunt fluere, sed luxantur: Mollia autem vt intestina & vterus; vnde hernia; sed hæc non solùm ex intestinis, verùm etiam omento, flatu, humore aqueo, vt varicosa carneáve. Triplex autem est, vmbilici, inguinis, & scroti, quæ deterior: vt etiam intestinabis, & Epiplocele, quæ lethalior est, cùm infrà ab omento ventriculus trahatur, [MS. habet, vt ex duos mortuos Vesal. *nullo sensu*] talem in latomo mortuo vidit Vesalius *lib.* 5. *cap.* 4. Quare ab initio vinculis à scapulis, aut ferreis cohibendum: incredibile enim in quam excrescat magnitudinem, vt perpetuò affligat ventriculum, etiamsi suo loco maneat. Enteroceli autem coriacea diu sufficiunt. Prandium leue absque potu, aut perexiguo. Caueant à ponderum eleuatione, crurum diuaricatione, tussi, sternutatione, clamore, alui duritie; cornua non inflent, aut tibias, nihil enim deterius à cibo, aut motu, equitatione, venere. Cura quintuplex, tot enim substantiis locus occluditur: per constrictionem, tophum,

phum, cicatricem, aut didymum ſuperiùs conuerſum. In pueris ſufficit didymi partes inuicem conſtrinxiſſe vt coaleſcant, cùm etiam oſſa iungantur in eis. Inungantur ergo oleo nucum antiquo, poſt irrigationem ex glutinantibus atque aſtringentibus, quale eſt decoctum Io. Ambroſij Ayroldi, inde vincula adhibeantur. Secunda omnium melior fit inducto topho, conuenítque omni ætati; etenim ligna & lapides cum glutino inſeparabili iungantur, cur non etiam didymi partes? Verùm oportet calidum & humidum interponere liquorem, vt refrigeratum ſiccetur, immobiléque ſeruetur corpus ſupinum, aut aduerſo lateri incumbens, eleuatíſque cruribus ad dies XL. Comprimatur autem locus, tuſa enim ac ſemiputrida faciliùs ac meliùs cohærēt. Cúmque hi omnes modi cōmunes fermè ſint omni generi ramicis, præcipuè tamen hæc duo in curâ conueniunt: cibi glutinoſi, liquidi tamen, vt vitulorum & ſuum pedes. Aluus oleo, butyro, ſale molliatur. Radatur inguen, aut calce & auripigmento cum oleo pili tollantur, & inteſtinis repoſitis imponatur vnguentum calidum; id fit coctâ pelle arietis cum lanâ & ſymphyti radice, donec vt liquidum gluten euadat, cola & adde gluten piſcium, & gluten quod vocant carauellam maſtichen, in aceto diſſoluta ſingula pro duodecimâ parte; Sarcocollæ, aloës, Elemi, reſinæ, ex ſextante. Pro arbitrio adde Chalcanthum, & ſi libet, bolum Armenum, ſanguinem draconis, lapidem magnetis; calida quantum ferre poteſt applica, inde puluinaria imponantur. Poſt decem dies ſuffunde medicamentum calidum, non amouebis quicquam ne partes ſeparentur, ſed arctiùs ſtringe. Poſt decem dies ſequentes idem facito, ad quadrageſimum vſque nihil moueto. Pòſt auferes omnia vino frigido diſſo-

C 2 luta,

luta,& vinculum firmum imponito,quod astrictum locum contineat per alios quadraginta dies, vt deambulare possit absque periculo. Optimum signum est,si à primo vinculo quinque vel sex diebus punctio sentiatur;indicium est enim coalescentium partium. Memento quòd sumpta per os, etsi à pluribus prædicentur,parum tamen aut rarò multum prosunt. Sed ab hac curâ orta est ratio sanandi vteri prolapsum ab obstetricibus peritis cum quibusdam orbiculis cereis intus cauis, cerato astringente vehementi, quale comitissæ, lumbis applicito. Supinus etiam magis in huiusmodi, & in pedibus altior decubitus desideratur quàm in herniis; sed & celeriùs sanantur; vidi enim in septem diebus perfectè sanatam. Redit & vterus ad superiora suppositis ouis hypenemiis sub gallinâ fouendo putrefactis; verùm referunt tantum reddi fœtorem, vt à nemine astantium perferri possit, vnde patet quàm perniciosa sit eius corruptio vera.Tertia fit per cicatricem: incisâ enim cute ablaqueatur didymus vinculis è serico crudo crassis, inde præciditur quod superest & consolidatur.Quarta fit per carnem,& est Albucasis *lib. 1. cap.* 47. vt è regione ossis pubis, vbi descendunt intestina, candenti ferro duplici orbiculo vsque ad os vratur, consolidetúrque regeneratâ carne in quadraginta diebus: eædem conditiones ac obseruationes in curando: Arnaldus tamen quosdam ex huiusmodi curatione periisse refert. Quinta fit separando didymum ab annexis in scroto,inde eo reducto superiùs præscinditur cum teste & vritur; quæ horrenda est, longa, ac perniciosissima, adeò vt multi mortem huic curationi præpositurì sint.Et si euaserint,manci teste vno, & cerebro ac neruis malè affectis per totam vitam plerique degunt, vt nonnullos eorum non multo pòst obiisse

attonito

attonitó morbo viderim. Differt Enterocele ab Epiplocele formâ oblongâ, tenui, rotundâ, interdum dolore, rugitu, fœcum impedimento, flatu: non tamen adeò ventriculum[afficit.]Et cùm restituitur, in Epiplocele remanet pondus in imo ventris, ideò cura est incisio.

Humorum autem & contentorum [fluxiones,] aliæ extrà, vt sanguinis per anum, vel mensium, vrinæ, stercoris: aliæ interiores; & quædam ex venis, aliæ extra venas. Extra venas, tres; crudi humoris aquei, & cocti, & pituitæ. Ex venis, ichoris sanguinis, flauæ bilis, & atræ. Et quædam sunt quia fiunt, quædam iam fluxerunt & abscessûs pepererunt. Et in initio cùm humor crudus fluit, etsi serosus sit aut biliosus, purgat medicamentum non iniucundum ex scammonio, turpetho, gingibere, & saccharo. Quod etiam congestum iam humorem viscidum & lentum ex profundis iuncturis educit. Oportet autem audacter purgare ab initio, vel etiam postquam resederit, corpus autem est præparatum iam scillitico oxymelite. Causæ verò crudorum humorum in Indicâ lue, sunt caloris naturalis vitium per corruptionem, vnde sanatur vino ex cortice ligni sancti in L X. diebus, & si os computruit, extrahitur vnguento ex hydrargyro, nam natura non potest separare quandoque: & mihi videtur, quòd aqua separationis, de quâ superiùs dictum est, aut ignis hoc possit, quod sit melius. Non tamen hæc sufficiunt, nisi medicamento prædicto materia fuerit perfectè repurgata. Sunt etiam fluxiones fortuitæ, aliæ naturales atque continuæ.

Ichores autem cùm fluunt extra corpus, fit vrinæ redundantia, si sint incorrupti, & conuertitur aër in aquam ad incredibilem quantitatem, vt in Helenâ De-

ſideriâ virgine patritia Bononienſi, in qua ſumma vrinæ in tribus menſibus exceſſit CCCCL. libras,deductis aliis excrementis,cibus & potus non attigit CCC. libras, pondus totius corporis non attigit LXXX. libras,& cum hoc abſumebatur à febre,nec tamen extenuabatur,& ſanata eſt.Et ſi febris non obſtet,cura eſt exercitatio,vuæ paſſæ pingues,& margaritæ,aliter difficilis. Ipſa verò multo diatriopipereo liberata eſt. Et ſi paululum corrumpuntur, fiunt ſcabies & vlcera, & cura fit per medicamentum ſeroſum educens humorem, dictum hydragogum, & vnguentum ex hydrargyrio,aut quod vehementer ſiccet.Et ſi putreſcant omnino, fiunt febres. Et ſi abundent, & medio modo putreſcant, fit hydrops Aſcites, & non fit ex frigiditate tantùm, vt putat Galenus, niſi calor etiam corruptus ſit; aliter qui multum mingunt, omnes in hydropem deciderent, ideò curatur morbus per vrinam prouocantia propter iter rectum, & ne viſcera corrumpantur,& alimentum quod in eis continetur. Velut in calidâ ſuccus cichorij cum erythrodano & ſpicâ. Quidam retrahunt ad aluum, ſed celerrimè ſucco radicis colocynthid.Quæ verò humida extra venas fluunt,alia quidem in cauitates membrorum, vt in coxendicum dolore; alia in neruorum cauitates, vt in diſtentione; alia in ſubſtantiam nerui,vt in reſolutione,ideò materia valdè tenuis eſt. At quod in Podagrâ fluit, eſt humor cum ichore;ideò triplex eſt Podagra, ſicut & humor poteſtate in ſanguine.

Forma verò omnium vna eſt, aliter non eſſet vnus morbus. Et eſt cruditas illius & ichoris & humoris. Et fit ex raritatę caloris, ideò etiam Venus & crapula, cùm rarefaciant calorem naturalem, ſicut & lectum calefacere, & huiuſmodi, ſunt parentes Podagræ. Vt

ergo

ergo Indica lues fit ex putrido ſucco qualicunque in venis contento; ita Podagra ex qualicunque humore crudo: & ideò vuæ paſſæ ſunt cibus Indicam luem patientium, quia maximè reſiſtunt putredini; & aquæ potus Podagricis confert, atque abſtinentia à Venere: quia prohibent humorem crudum penetrare ad loca concaua iūcturarum: & Indica lues & Podagra conueniunt in hoc, quòd fiunt ex humore contento in venis, Aqua intercus ex ichore; reſolutio autem & deſtillationes, & iſchiæ morbus, ex humore crudo tenui qui eſt extra venas. Ex quo patet quòd Indicæ peſti & Podagræ ſectio venæ debetur, non illis: & magis Podagræ, quàm Indicæ peſti: in ea enim humores toti corrupti ſunt, licèt non tota ſit corruptio: & etiam quia contagioſa eſt, ideò non iuuatur per ſe venæſectione: propagatur enim celeriter, niſi ſtatim occurratur: quæ cauſa eſt vt minùs etiam conueniat in peſtifera febre: ſed talia alexipharmacis & propellentibus ad cutim, & putredinem prohibentibus, atque ideò exſiccantibus indigent. Vnde in Indica lue exercitatio ad ſudorem vſque continua magnum commodum affert. Cauſæ autem fluxionum præcipuæ ſunt, flatus calor externus, dolor, & ichores. Quæ autem ab illis præſeruant generaliter, ſunt purgationes & vomitus cruditatis tempore plurimum, & concoctio: & cùm materia iam eſt in venis, inedia ſumma, potus aquæ, ac fontes.

Concoquunt autem ſomnus, exercitatio, frictio, vnctio ventris, balneum, vinum, quies, molle ſtratum, tenebræ, cubiculum frigidum, operimenta, multa lotio extremitatum, & frigida, & potus eius ab aſſumpto cibo, cubare cum puerulis, vel adoleſcentibus, puluini lana illota, vel lota & tincta ex cocco, & pelles alba-

rum leporum Sarmaticarum super ventriculum & præcordia gestatæ. Cibos mandere diligenter firmis cum dentibus & exactè coctos. Diatrion pipereon, astringentia medicamenta à cibo opportuna, Venus, impinguatio, lætitia, & à proprietate caro pullorum columborum omnis generis, nux henden, crocus, amomum, nux myristica, lactis pinguedo, buglossum, ficûs siccæ, gingiber maximè recens & conditum, longum piper, satyrion, passeres pingues, caro accipitris, caro ventriculi pullorum, belzoi seu assa dulcis, ozymum, inula, glans vnguentaria, eruca odorata, nux Indica, palmæ fructus, & radix violæ albæ, fœniculum, mentha, & ruta ante cibum. Et piper Telim seu Anthrapophagorum, formâ phasellis simile, nigrum & pingue, & acetum scilliticum, & breuiter omnia odorata, gustu iucunda, calida & humida, vel calida & sicca cum superfluo humido per se adiuuant coctionem, & pleraque ex illis etiam augent Veneris facultatem. Quæ verò talia non sunt ex dictis ruta & acetum scilliticum sunt loco medicamenti. Contra maximè cruda sunt, vigiliæ, inertia, tristitia, crapula, ebrietas, dura, acerba, acida, motus post cibum, & varietas ciborum, vt vina tenuia, calida, non mollia, aut ex vuis non maceratis.

Cùm verò fluxio ex loco moto in membrum, quod periculum affert ingens si lædatur, fit, velut ex capite in pulmones, reuellentibus etiam validis vtemur, vt emplastro ex sinapi, aut stercore columbino. Nam vbi fluere desierint, non facilè irritantur; ab initio autem ex quauis causa: quòd motus motum ciet, vt in nauibus quæ tam debili re, qualis est ventus, tanto impetu aguntur. Sed si fluxio diuturna est, astringente valido, quia parum reuellere licet, & temperato, vt diu vti possit,

possit, ac bene odorato, ob membri nobilitatem vtendum est, quale ex rubris santalis, aceto, partéque sampsuchi constat. In fluxionibus autem ex venis ad nobilia membra, præter reliqua euacuatione opus est, per venæsectionem aut purgationem validam. Sed si sanguinea sit fluxio, persæpe inhibetur cibis crassis & pauci alimenti.

Fluxiones autem crassorum, ac lentorum atrorúmque humorum confirmatas, præuertere decet validis medicamentis, inter quæ præstat stibium ex arte Matthioli præparatum, cùm quatuor grana illius per superiora & inferna vehementissimè purgent; & si bene præparati sint [humores,] sine noxâ; sicut & carcinomata inchoata duntaxat, curabat Galenus *quarto decimo artis curandi, cap.9.* aquâ lactis & semunciâ Orientalis epithymi. Sic & erysipelas per initia infrigidantibus & humectantibus, in vltimo tepidis & paululum astringentibus, veluti solano indiget; & si intolerabilis est calor, etiam actu frigidissima applicari debent. Cùm verò fluxio inueterascit, nihil melius esse inunctione olei ex tartaro, experimento deprehensum est. In abscessibus etiam generaliter repellere ab initio, & dolorem lenire oportet, & euacuare, & similiter in incremento fluxionis. Duo enim sunt ordines temporum. In statu autem mollire, concoquere, inde aperire vel digerere. In omnibus autem memineris ventriculi & iecoris actionem seruare; fluxiones enim biliosæ, *ex* 7. 3. *Doct.*3.*cap.*3. magis corrumpunt operationes; pituitosæ debilitant eas; & atræ bilis, faciunt vtrumque. Et ideò tum ob id, tum ob contumaciam humoris, persæpe sunt insanabiles; sicut & contumacissimæ sunt ex hoc genere, vel flatu: ex exustâ aut flauâ bile aut nigrâ vitiosissimæ, & omne morbi genus.

Porrò fluxiones humorum ſecretorum, vt in diarrhœis, fiunt ex vaſis propriis, liene, vel veſicâ fellis: aliter contingit Dyſenteria cruenta, quæ deterior eſt, quia non fit ſeparatio; Diarrhœa autem propter cauſam ſeparationis, quæ eſt febris, aut ſi ſine febre humoris prauitas, vel abundantia, ideò curatiò eſt purgatiò valida illius humoris, & victûs ratio contraria illi. Sed ſi ad febrem ſubſequatur, & febris minuatur, abluere ſufficiat. Si non, ab initio ſanguis copioſus mittatur, & emplaſtrum ex violis & maluâ herbis cum oleo violaceo ſuper ſpinam dorſi, & carpos, & talos, & iuxta radicem digitorum pedum, vbi magnæ arteriæ & venæ apparent, ſuperponatur. Et curatio melior eſt, cû fuerit materia vltra hepar, vrinæ prouocatio. Victus verò vinum granatorum, omphacium, ſaccharum roſaceum, oxalis, endiuia, vel ſonchus, ius pulli cum pane; locus frigidus, quies, frictio mollis, diaphoreſis, & ſudor, & ſemina peponum, & erythrodanum, & vrinam prouocantia. Fluxionum etiam aliæ ſunt dolorificæ magis, aliæ incommodæ, & aliæ periculoſæ magis. Pedum quidem minoris ſunt doloris, & minùs incommodæ. Vehementiores & magis incommodæ, quæ in genu. Vehementiſſimæ & maximè incommodæ quæ in iſchio; quæ etiam crus decurtare ſolent, & claudicationem facere, & nonnunquam interimunt. Quæ verò ad manûs digitos, omnium ſunt acerbiſſimæ, ſed minimè incommodæ. In initiis autem earum, & dum materia fluit, minimè exercere conuenit membrum, nec ſi corpus immundum fuerit, & præpurgato corpore. Vbi fluxio ſubſtiterit, vtilis eſt exercitatio, donec dolor ferri poteſt, & membrum non grauatur. In his verò in quibus membrum ſub certo ſitu minimè dolitat, cúmque diſtorquetur, grauiſſimè in tendonibus, ſunt

ſunt è genere conuulſiuo potiùs, quàm podagrico. Et quæcunque ad rectum ſitum quieſcunt, in muſculis ſunt dirigentibus membrum;& quæcunque occupauit muſculos aliquos membrum inflectentes,dolebit æger ſub quouis ſitu, & quandoque id accidit & ſæpius, cùm materia fuerit in oſſium vinculis, & ſecundùm vnum ſitum recta manent, ſecundùm alium diſtorquentur.Et quæ fuerit cum pondere fluxio, deterrima eſt, ſicut leuiſſimæ ſunt, in quibus celeriter dolores aduenIunt,intenduntur,& deſinunt.Fluxiones quoque omnes ex venis, hæmorrhoidarum fluxus fluxionibus temporis magnitudine reſpondens ſanat.

Fluere autem facit hæmorrhoidas radix colocynthid. & cyclaminis, hæc autem epota, vel ſuccus, & ſuppoſita,& porrorum ſuccus ex ℥ij. aut aqua horum: & ſtercus columbinum adhibitum; violaceo autem oleo madefacere oportet. Pernicioſas verò fluxiones aliquando balneum calidum reuocat, & perfrigeratos ad vitam reducit.

Ex mutationibus autem aëris, poſt ſiccitates, & antequam pluat, vt in initio veris & autumni, fiunt circuitûs & exacerbationes fluxionum, quæ pluuiâ cadente minui ſolent; & ſimiliter in motibus luminarium, & in congreſſibus Saturni, cùm materia fuerit frigida,& eſt mala valdè: & Martis,cùm fuerit calida, & ex colliquatione:& Veneris, cùm fuerit ex incontinentia;& Iouis, cùm fuerit fluxio ſanguinis, ſicut obſeruaui in peritiſſimo Græcarum literarum Gualtêrio Corbetâ Senatore,amico noſtro:& Mercurij,in incertis quaſi cauſis. Fluxiones autem quæ per cauitates directas fiunt, velut ex cerebro in ventriculum,vel pulmones, perſæpe in habitum tranſeunt, vt vix curari queant.Quæ verò ad pulmones,periculoſiores videntur,

tur,quanquam magis innoxiæ ſint, ſi humor prauitate careat,celeriter enim tuſſi eiicitur. Sed ſi ad ventriculum deferatur, noxâ nunquam caret, quòd ſeriùs expellatur,& ventriculus tenuior ſit ac exanguis, & quia coctionem vitiet. Curatio fit per cœnæ exilitatem,ac cibos edat pauci alimenti & craſſi, & paucos, & facilis coctionis,velut lentes & pedes boum diu coctos. Et à cibo meſpila condita aut granata: huiuſmodi quæ ad compoſitionem membri pertinent, & quæ calorem attrahunt, iuuant etiam cùm non adhibentur: at quæ ad temperiem pertinent, ſi non naturalem, & illa iuuant; ſi naturalem, nocent. Velut vina potentia dum vtimur,coctionem iuuant; ſed vbi ceſſaueris, debilior fit coctio quàm antea: ideò vſus eorum nec tempore nec magnitudine finem habet donec curantur. Et prandium ſit tempeſtiuum, & à prandio nec moueatur,nec omnino dormiat; & ſomnus ſit in cubiculo, & ſtratis frigidis valdè ac ſiccis, vt paleâ & pappis arundinum aquaticarum, & lino, ac ſerico, & cum multis operimentis. Et per nares plurimum ac aſſiduè expurgetur caput,& ſi ventriculus aggregauerit pituitam, expurgetur radiculâ acri valdè, tenuiſſimè incisâ, cum melle Hiſpano & menthâ & ſale comeſtâ. Eſt enim ſapor eius comeſtus,acidus & acris,ideóque diligenter mandi debet, quoniam grauis eſt, hæc enim ſtatim educit illam.Quòd ſi ratio victûs non ſatisfacit, purgetur cum hoc medicamento.

℞. Medullæ colocynthid maturæ, recentis & candidiſſimæ, *drachmam vnam & mediam.* Incidatur minutim, & infundatur in mellis Hiſpani vel Orientalis ℥ß. per tres dies, ſic vt ſit in vaſe vitreo vel figulino non maioris capacitatis. Inde coquatur in aquâ per duas horas,ſic vt aqua penetrare non poſſit. Coletur, &

& exprimatur, eique addantur Menthæ rubræ viridis, ficcatæ in furno, fic vt odorem retineat ℥ij. nucis myrifticæ ℈.j. Cardamomi maioris ℈.ß. caryophyllor. redolentium pinguium, gran.v. Redigantur omnia in pollinem, & cum gutt.vij. aquæ ardentis trium deftillationum, menthâ circumpofitâ cum modico facchari, fiat bolus.

Capiat horâ fomni, cùm nihil cœnauerit, à Nouembri ad Februarium bis in menfe: à Martio ad Maïum, & ab Augufto ad Octobrem, femel; & manè fequenti edat panem cum vitellis ouorum duris, item in cœna: & pòft ftatim ceratum ex Coralliis ponat fuper ventriculum, & liberabitur in vno anno: nihil enim fermè generabit cerebrum excrementorum, & illud erit tenue, concoctum, & coactum; retinebitúrque donec per palatum expurgetur. Et fi defcenderit in os, defcendet ad pulmones, aut excitabit hominem à fomno, vt excreet illud. Quòd fi non fufficiat hoc propter cerebri repletionem iam factam & intemperiem, nec ftilla aquæ ferreæ diuturna & copiofa, imò nec exuftio in futurâ coronali; tunc imponatur ceratum ex melle anacardino, finapi, euphorbio, cantharidibus, thapfiâ cum pice nauali, & ammoniaci guttâ. Exulcerabit enim locum, & trahet aquam aliquando ad libras duas fingulo die. Et tu progredere fidenter, donec æger bene dormierit; hæc enim meta. Quòd fi fluxiones capitis medicamentis non cedant, ftillæ thermarum pro natura morbi curandæ funt. Quòd fi nec hoc, & res vrgeat, exuftione capitis, iuxta Hippocratis præceptum *feptimâ aphorifm. vltimo*: ignis enim omnem morbum neceffariò finit; licèt priùs quandoque vitam. Confidera igitur tolerantiam, & fimiliter fi fluxio fit à iecore vel liene, vt iubebat Hippocrates per

per fungos, vel fusos. Semper autem in curationibus violentis iubet Hippocrates crassefacere corpus,id est, pinguefacere,& robustum reddere,lacte præsertim bubulo,vt *in libro De suppuratis.*

Fluxiones autem flatuosæ violentissimæ sunt, & dentes excutiunt, crescunt & decrescunt celerrimè, accedúntque repentè, ac recedunt. Quarum cura est per causam,vt in reliquis; & per discutientia flatûs & sudores, & concoctionem exactam, & mutationem temperiei vehementem ad calidum,vel frigidum. Et generaliter omnium ad sanandum sunt difficillimæ. Recentes tamen, & in cauitatibus propriè neruosis ideò curantur è nucleis persicorum, & è semine fœniculi,& vterinæ ex semine lini, quoniam etiam à proprietate confert. Est autem oleum è fœniculi semine viride, & gustu acre & ardens, ideò semen aquâ, non vino aspergi debet. Sescuncia in singulas libras pituitam purgat,præsertim per vomitum, quem vehementer excitat. Præstantissima etiam sunt, oleum ex sulphure & sinapi. Fluxiones autem omnes, maximè ad ventriculum, vt in vomitibus, & vertigines sedant emplastra quædam, aut Cerata valida ventriculo applicata, & crocus cordi superpositus, cum perfectâ quiete iacendo, adeò vt nauigantes, qui hoc præsidio vtuntur, nec vomitum nec conturbationem sentiant.

Quandoque etiam vapores ad animam feruntur, & melancholicas afferunt cogitationes;iuuant, ex Paulo *lib.3.cap.14.& 16.* Scobs pedis asinini, smaragdus, topazius, pæonia, zedoaria, crocus, ex anatis carne & sanguine aqua destillata,vel anseris,aut canis. Auxilia extrema vtrique venæsectio,helleborus niger,& iuxta sententiam, vt mori cupienti venenum: Melancho-liæ

liæ Aloë, Absinthium, Veratrum; furori hippomarathrum.

Fit etiam fluxio spirituum ad cor ex membris, vnde palpitatio. Similia autem fermè, attonitus morbus, comitialis, hysterica affectio, lipothymia, syncope, Caros, Catalepsis, somnus, & mors. Atque vtinam tam hæc, quàm reliqua distinxisset Galenus. Porrò mors est omnium extinctio; Caros, violentus somnus; somnus, quies spiritûs animalis; attonitus morbus, interceptio animalis spiritûs, aut quia obrutus, aut corruptus, & hæc est deterrima, aut via ad cor obstructa. Comitialis, commotis & conturbatis impeditísque spiritibus, nam est vapor concutiens, qui in spumam resoluitur. Catalepsis seu deprehensio fit ob frigiditatem ac [MS.] siccitatem spiritu corrupto; leuis autem, ab operatione impedito, semper enim hoc præcedit. In hystericâ affectione, quoniam audiunt & vident, cor pulmo primùm afficiuntur. Est igitur qualitas venenosa cordis spiritum ab operatione impediens, atque per id communicata cerebro, vt spiritûs torpeant, tum vt mouere non possint, sensum tamen præstet. Lipothymia autem, spiritu cerebri refrigerato, exhalante; neque enim statim ad cor redire potest, neque si extingueretur, in corde pulsus maneret: si periret spiritus animalis, tam citò extingui posset citra noxam recuperari; vt etiam in hystericâ affectione. Syncope autem fit extinctâ maximâ parte spiritûs vitalis in corde, adeò vt etiam cerebri spiritus pereretur. Quocirca in syncope semper sensim omnes decidunt, non vt à purgatione & vomitu cruditatis more, sed vt à concoctione. Et cùm materia iam est ... is, inedia summa, potus aquæ, ac fontes, in hysterica affectione, aut lipothymiâ. Extinguuntur autem

in

in venis in febribus pestilentibus corrupti;in hæmorrhagiis & magnis defluxionibus,vtpote saniei,dissoluti & corrupti. Dissoluuntur autem substantiâ partim euacuatâ, partim ob refrigerationem. Suffocati etiam intereunt in magnis constantibus timoribus : vt sint tres causæ generales.

Pro curâ autem speciali,veluti Podagræ , eam iuxta singularum fluxionum naturam instituemus. Aliæ enim à iecore vel toto & ex sanguine ; aliæ per venas ex humoribus crudis ; aliæ ex redundantiâ ventriculi. Dignoscuntur hæ fastidio ; illæ quoniam venæ & musculi implentur & rubent ; in aliis neutrum. Eadem fermè in attonitis, aut enim ex toto fertur sanguis,aut ex ventriculo, vt *1.Epidem.* Ex toto autem crudus humor non defertur,sed cerebrum eo repletum est, atque hoc solum à Podagrâ discrimen ; in reliquis consentiunt : & si aberraueris in curæ initio, tantum abest vt iuues, vt attonitos prorsus occidas, Podagricos autem vehementer lædas. Nam vbi fastidium ventriculi adsit , vomere coges,ac in eo præseruabis non solùm per oxymel,sed etiam per flores genistæ,ricinum,glandem vnguentariam,narcissi radicem,anethi, lauri folia,verùm etiam Elleboro albo , elaterio , & vomicâ nuce, quam reor esse vocatam Methel : opportunum enim est , vt exiguâ quantitate opus efficiat egregium. In fluxione sanguineâ mittatur sanguis , vel ex brachio eiusdem lateris , vel aduerso pede. In attonito autem ex communi lateris dextri. Et quandoque iuuat in podagrâ ex poplite eodem sanguinem mittere , vt præoccupes defluxionem , sic enim iubet Princeps. Meta autem omnium est alleuiatio morbi , donec ferat virtus , ideóque non mediocrem quantitatem extrahere oportet. Necesse est enim egregiè & statim iuuari,

ſi non ſit morbus inſanabilis: at huiuſmodi manum admouere non oportet. In reliquis & in his vt reliquiæ tollantur, curatio ſimilis ad vnguem curationi febris ex abundantiâ crudorum humorum, quæ ad ſyncopen ducit, *Duodecimo artis curandi, cap.3* quant Galenus diligenter deſcribit, tam in inediâ, quàm in frictionibus aſſiduis, quarum terminus minimus eſt vnius diei, maximus ſeptem dierum, medius vſque ad quartum. Sed non oportet fricare in Podagrâ membrum laborans; & iuuat, imò neceſſarium eſt perſæpe cucurbitulas magnas apponere atque incidere, vt celeriùs trahas, & minuatur dolor. Vt verò non redeat, eadem eſt ratio præcauendi & curandi. Nam ante tempora aduentûs ieiunio præmiſſo fricetur corpus. Quinimò vbi ſæpe corpus intumuerit, & puſtulis ſcaeat, eò natura ſe exonerabit. Et in attonito quoniam non eſt locus tam diuturnæ expectationi, candenti gne futuram verticis exuremus. Et ſunt qui dicant xperimento compertum eſſe, ſi exuratur iuxta Atlantam colli vertebram, vnâ aut duabus in collo interoſitis prodeſſe. In membro autem patiente frictionis co aſtringentia ſuprà, id eſt, in tibiâ apponenda ſunt digerentia. Eiuſmodi eſt emplaſtrum ex aquâ, & eto, & furfure. Curæ igitur potentes quinque auiis fiunt, coctionis, vt in ſtibio; infuſionis & circuli, in Elleboro; expreſſionis, vt in fœniculo; emplarum, quorum coryphæus hydrargyrium; & nutriiis gallinarum quæ admirabilis eſt, & per ſolos ci-, vt in Elephantiaſi. Generaliter autem quæ potenaſtringant & digerant, aut miſcere hæc cum illis. liora tamen ſunt quæ natura miſcuit, quàm quæ vt lupini, rhaponticum, gentiana, centaurium, belalthea, roſmarinus, & quæcunque ad contuſiones

D valent,

valent, ſunt à ſimilium indicatione ſumenda medicamenta. Et auxilia quæ concoquunt nimis aut parum, aut coctionem omnem prohibent in Podagrâ, ſunt contraria Podagræ, & tamen non ſunt ſalus; cruditas enim eſt contraria Podagræ, non ex parte quâ morbus eſt, ſed qua ſanitas: conſtat enim ex humoribus ſemicrudis, in quibus eſt aliquid coctionis. In eorum autem præſeruatione, non oportet totum purgare humorem, ſed melius eſt vt reliqua coctione conſumantur. Aquæ etiam thermarum copia etſi fluxiones ſanet, vel euacuatione humoris peccantis, vel auerſione ad oppoſitum locum in Podagrâ, tamen raró conferunt, quia cruditatem quæ fit ex raritate caloris innati non prohibent, & defluxum, aperiendo vias, irritant. Cæterùm inhibere defluxiones podagricas etiam cum euacuatione, ſine exquiſitâ victûs ratione iam dictâ, & præſertim cum exiccantibus & calefacientibus, & in habentibus renes calidos, eſt cauſa generationis lapidis in illis: qui morbus longè deterior eſt Podagrâ, quoniam minima portio quæ ſuperſit euacuationi, ſufficit ad lapillum generandum. Cura igitur experta eſt aſſumptio iulebi violati ſæpe cum aquâ, & nihil ferre ſuper renes. Et generaliter cùm omne contrarium ſaluti ſit morbus, non tamen contrarium morbo eſt ſalus, ſed aliqua excedunt aut deficiunt magnitudine, alia contraria ſunt ex aduerſo; velut curatio morbi Indici in Podagra cùm impreſſerit, morbus eſt: eſt enim ſanus in eo. Cùm autem declinauerit, potus eſt decoctum glycyrrhizæ; in attonito addatur agaricum, aut pyrethrum, vel amaracus, aut ſerpillum, cibus ficûs excoriatæ. Et in attonito etiam diluere cum potu; & vua paſſa poſt ficus, inde panis modicum. Manifeſtum eſt igitur, quòd præter hanc tractationem ſola

la superest quæ de febribus est & vermibus, ad Medicinam Physicam perficiendam, (*vide 6. Contrad. 57.*) nam reliqua ad Chirurgiam pertinent, cuius etiam partem hic attigimus. Et vltimũ in curãdo difficillima vlcera est incisio, & ignis maximè cum auro; prohibet enim ne spargatur corruptio & malignitas, tollit intemperiem omnem secundùm Albucasim, & verè; sed iuxta principem 4.1.*cap.*29. frigidam, & consumit humorem omnem prauum cuiusuis generis, & sistit sanguinem, sed in ossibus timendum est prope cerebrum tantùm; & in carne cùm propinqui sunt nerui aut ligamina. Et quia ægri respuunt hoc auxilium, optima videbis medicamenta, *quartâ quarti*. Item 3.3.*cap.*10.*&* 11.*&* 7.4. *cap.*13. Et ad vlcera praua ex metallicis & centaurio, & ad educenda ossa corrupta, aristolochiam, euphorbium, & lac tithymalorum. Refert Iosephus *Lusitanus* in Brasiliâ curari solita carcinomata facilè arenâ, (marinâ an fluuiali incertum,) tusâ & læuigatâ, inde calefactâ eò dum vt ferri possit, paulatim ab extremis ramis extincto morbo, ac pluribus vicibus repetito, in singulis primùm extremitatibus, in medio non multos post dies totum simul excidere.

HIERONYMI CARDANI, MEDIOLANENSIS MEDICI, *De rationali curandi ratione,* LIBER SECVNDVS;

In quo tota Medicina particulatim, & vno exemplo abscessûs gingiuæ, cura omnium morborum specialiter instituitur. Vtilissimum opus ad extemporaneè profitendum, disceptandum, consiliáque conscribenda, necnon ad medendum.

PROOEMIVM.

In quo res tractanda proponitur, necnon ordo obseruandus in hocce libro.

RATIO tradendæ Medicinæ quadruplex esse debet, scilicet vt demonstratiuè tradatur, perfectè, clarèq́, & quàm breuissimè fieri potest. Prima tria Hippocrates, tanquam de his dubium non esset, potiùs præstitit, quàm faciendum docuerit: hoc vltimum

timum quod facere oporteat, etiam docuit 1. *Aphor.* 1. quia dubium videri poterat, si clarè ars tradenda esset, quonam pacto breuiter posset tradi. Nam *Dum breuis esse laboro, Obscurus fio*, vt inquit Poëta. Quocirca decepti Themison & Thessalus, sperârunt Medicinam breuem efficere posse. Sed aliud est artem breuem esse, aliud breuiter tradere: nam Medicina breuis esse non potest, quamuis breuissimè tradita sit, quoniam breuissimè per comparationem dicitur; absolutè, etiamsi aphoristicè tradatur, longa est propter multiplices partes: ideò rectè consulit Hippocrates breuiter tradendam, quia longa nimis sit; nam nisi longa esset, melius foret eam diffusè tradere, quia clarior esset. Errârunt ergo illi sperantes posse efficere Medicinam breuem, quod fieri non potest. Sed & Galenus cùm breuem facere concupierit, effecit imperfectam: etenim breuitatis rationem non intellexit; easdem enim partes esse oportet in vtrisque, & vtroque modo infinitam. Itaque duos primùm statuere scopos oportet, ex *lib. de Arte, pag.* 2. *Impendentes scilicet morbos auertere, eos autem qui iam inuaserunt, ab ægris in totum tollere, aut vehementes eorum impetus retundere; illorum autem qui iam à morbis victi sunt, curationem non aggredi.* Ergo primùm cognitione impendentium indigemus ac custodiâ; deinde scientiâ ipsorum morborum, & quinam ex ipsis sanari possint, & qui retundi, & qui neutro modo curationem admittunt. Vt iam sint totius artis scopi quatuor, scilicet scire, præcauere, dignoscere morbum iam factum, & an possit curari prorsus, an retundi, an neutrum, demum quomodo si possit, curandus. Et præcautio quædam est pars curandi, de quâ suo loco dicendum erit. Vt verò morbum dignoscamus, non solùm illius species, sed

& causas & symptomata scire oportet. Cùm autem horum omnium sint signa, præcipuè causarum atque morborum, erunt in vniuersum partes septem; quibus si addantur contemplatio naturæ, & nominum interpretatio, fient omnia consideranda in vnoquoque morbo generaliter nouem; sed iam ad exemplum accedamus.

Contingit vt vir annos natus sexaginta quinque, habitûs satis carnosi, pectore, hypochondriis, iliis glabris, colore misto vario, rubro, & albo obscuro, capillis flauis, oculis paruis, somni longioris, promptus, ingeniosus, sed minùs prudens & timidus, ossibus tenuibus, staturâ mediocri, plus edens quàm appetens, & plus appetens quàm concoquens, minimè siticulosus, & tamen multum bibens, parum se exercens, multis obnoxius curis ac studiis, ratò ægrotans, iamdiu scabiosus, sensibus adhuc validus, quíque facilè deiicitur viribus, aluo lubricâ, cuíque exciderunt proximis annis iam quinque dentes paruo dolore, adeò vt manu auulsi sint, non ferro. Primùm laborauit dolore exiguo canini dentis maxillæ dextræ superioris, (in quâ parte duo iam exciderant dentes) cùm manderet, non aliter; inde applicata aqua separationis non profuit, sed cœpit luxari dens, vt omnino non posset mandere, & lædebatur à frigidis magis. Pòst cœpit vehementiùs dolere, vt etiam ab assumpto cibo & maximè à cœnâ, & esu frigidorum tam potestate quàm actu, adeò vt etiam ab aëre & cubiculo: inde omissâ aquâ separationis, gingiua exteriùs & interiùs intumuit cum dolore, non remissâ luxatione dentis, sed solùm minùs dolitante, adeò tamen vt non posset ex eâ parte mandere, sed neque ab altero latere licebat, quòd duo alij dentes commoti essent, si non dolerent. Post hæc etiam cœpit

inflam

inflammari gargareon, vt vix deglutire poſſet; tempus anni, autumnus pluuioſus & frigidus. Quæritur cura.

Aſſumpſimus hoc morbi genus ob multas quidem cauſas. Primùm quòd gingiua affinis ſit denti, de quo in primo libro actum eſt; & eius conſenſus cum cerebro, propter materias quæ ex illo ad eas deſcendunt; & cum ventriculo propter tunicam communem & vapores qui aſcendunt, & maximè horâ coctionis; & cum iecore propter multitudinem venarum & ſanguinis, qui ad illam confluit, adeò quòd, vt dixi, euulſo dente, aliqui ex immoderato eius fluxu interierint; tum etiam cum liene, neque enim familiarius quicquam videtur lieni gingiuis ipſis; & cum pulmone, ob tunicam interiorem, & ob vapores, adeò vt in phthiſicis ſoleant vehementer corrumpi. Præterea gingiuæ cum dentibus conſentiunt, ex illarum enim abſceſſu dens aliquando dolet, adeò vt imaginem præbeat morbi in ipſo dente; & vice verſâ ex dentis dolore gingiuæ in abſceſſum deueniunt & eroduntur. Conſentiunt etiam cum reliquis partibus oris, & maximè cum glandulis & gargareone, vnde ex earum abſceſſibus paracynanche frequenter, nonnunquam cynanche generatur. Eſt etiam locus ad vnguem medius inter externos & internos, & ob id in Phyſicis atque Chirurgicis ex æquo communis, & qui ad maxillam & os terminatur, vt per emplaſtra exteriùs & linimenta interiùs curationem admittat. Præterea quaſi centrum in circulo, ita cura hæc propinquior omnium morborum conſiderationi atque curationi. Cùmque leuiſſimus ſit morbus, illius tractatio ad quemcunque alium facilè accommodari poteſt. Nec deſperet aliquis, poſtquam in tam arido ſubiecto, vbi vix quicquam ab aliis ſcriptum inuenias

uenias, licuit tot tantáque inuenire, vt vnquam desit scribendi aut consultandi argumentum. Proposuimus auté abscessum, quòd in eo omnia morborum genera contineantur, scilicet diuisio continui, mala temperies, & compositionis vitiũ, & quòd par esset in securissimâ particulâ grauissimi morbi historiam tradere. Adduximus quædam non necessaria, vt etiam errores aliorum imitaremur.

Antequam ergo ad explicationem casûs propositi accedam, communiter primùm singula, de quibus agendum est, scire decet, vt quid sit temperatura, morbus, ac reliqua: tum quale sit id quod proponitur reliquorum comparatione, estque hæc institutio generalis. Demum specialis tractatio. Singula igitur in nouem capita diuiduntur, naturalium rerum, nominis, morbi, causarum, symptomatum, signorum demonstratiuorum, prognosticorum, custodiæ & curationis. Ita fiet vt exemplo perfectæ curationis vnius morbi, iam habitâ communi scientiâ omnium partium per generalem institutionem, quâ omnia considerantur in comparatione huius, vt à reliquis omnibus differt; singulorum morborum exacta dignotio, & curandi modus haberi possit, perinde ac si de illo ipso principaliter ageretur. Verùm in cõmuni contemplatione duo prima, vt non necessaria, naturalẽ scilicet statũ & nomen præterire poterimus. Differunt ergo communis contemplatio, & generalis institutio, & specialis tractatio: velut animalis consideratio, vt est sensûs, & vitæ, & motûs manifesti particeps, & instrumentorum, & vt est calidum, & non refertur ad aliquam speciẽ. Institutio autẽ generalis est, vt animalis cũ refertur ad bipes & quadrupes, viuens in aquâ vel aëre, & vt se diuidit in differentias non generis, sed speciei. Et specialis

tractatio, vt ad speciem vnam referatur, velut hominem, vel equum. In communi ergo contemplatione tractabuntur singulæ partes Medicinæ communiter. In generali institutione, vt variantur per morborum species. In speciali tractatione, vt de Parulide. Differentiæ autem simplices auxiliorum ad contemplationem communem pertinebunt; sed differentiæ eorundem in comparatione ad morbos, ad generalem institutionem.

PRIMA PARS.

De contemplatione communi.

CAPVT I.

De morbo, & eius differentijs.

EST igitur morbus dispositio præter naturam continuatè lædens operationem. Sed tam operatio quàm læsio duplex est: aut enim adeò exigua læsio aut operatio non admodum digna, vt talis operatio mereatur dici morbus, sed neutra. De illâ tamen non agemus, quoniam primùm læsio eius sæpe Medici curam non aduocat, & à patientibus negligitur; & etiam secundùm Medicos non superstitiosos, sub morbo continetur; & quod maximum est, cura eius sub curâ morbi continetur. Dicamus ergo quòd morbi quidam fiunt à corpore & in corpus tendunt, vt

febris ardens ex bile congregatâ; aut ex animâ in corpus, vt mala coctio ex tristitiâ; aut ex corpore in animam, velut ex humore melancholico insania vel stupor; aut ex anima in animam, vt ex irâ vel tristitiâ delirium. Et non videntur morbi esse in animâ, sed symptoma vel causa. Delirium enim est symptoma, & tristitia, causa. Quod enim fiat symptoma contra naturam in animâ velut in corpore, causa est aliquid quod est in corpore, igitur omnis morbus est in corpore. Omitto modò quòd anima sit ἀπαθὴς, igitur morbus in ea esse non potest, nam non solùm necessariò esset mortalis, sed senesceret etiam & ægrotaret, quod neque qui illam esse mortalem concedunt, affirmare audent. Sed dices, cùm homo ex symptomate puta delirio, quod fateris esse in animâ, aberrat in operationibus, & continuatur ille error. Ergo delirium & timor sunt morbi, & iam sunt in animâ: igitur morbi aliqui sunt in animâ. Dicendum quòd timor ille non est à causa contra naturam, licèt sit ab homine qui eum velit occidere: nam causa dicitur contra naturam, quæ est contraria per se primò naturæ. Velut natura oculi non solùm est, quòd sit frigidus & humidus, & sub certo ordine; sed quòd sit tantæ magnitudinis, & in eo situ, & cum tali colore. Vbi contrarium vnius horum accidat ei, quod vitiet operationem, & maneat aliquandiu, dicetur morbus. Ergo timoris causa non est contra naturam. Sed vbi timor aut tristitia sint à causa quauis, & non permittant dormire hominem, lædunt operationes, & sunt dispositiones contra naturam, etiam quòd non essent contra naturam causæ timoris & tristitiæ: neque hoc est necessarium de causâ, quòd sit contra naturam, sed de morbo, ad hoc vt morbus sit. Igitur argumentum manet in suo robore, quòd erit

morbus

morbus in anima. Et forsan quòd hæc consideratio non pertinet ad hunc locum; sed claritatis magnæ causâ, oportuit eam hîc definire. Dico ergo quòd neque secundùm Aristotelem, multóque minùs secũdùm Plotinum, hi affectûs sunt in anima, sed in corpore animato: secundùm Aristotelem 1. *de Animâ, cap.* 4. vt sint affectûs totius, iuxta illud, qui dicit animam irasci aut timere, dicit eam texere vel ædificare. Secundùm Plotinum autem sunt vitæ. Adeò quòd hi affectûs impediunt animæ vim, ne possit operari per corpus: sicut nebulæ, ne lux Solis ad nos permeet; nec tamen lux quicquam patitur, nisi quòd impeditur, multò minùs Sol ipse. Dicemus ergo quòd morbi alij proueniunt ex animâ impeditâ in corpus, alij ex corpore impediunt animam; & reliqui ex corpore in corpus; & alij ex animæ impedimento ad animæ aliud impedimentum.

Si igitur ita est, quomodo dolor erit morbus? cùm constet eum aliquando esse morbum, vt cùm ob dolo-
em vigilamus; aliquando symptoma, vt coli dolor
ùm infestat leuiter, & operationem nullam lædit; ali-
uando causa morbi, vt cùm dolor est causa abscessûs.
n hoc casu ergo dicemus, quòd non est morbus ne-
ue in continuitate, nec compositione, nec malâ tem-
erie. Et similiter tristitia & timor non sunt sub aliquo
rum, & tamen vt demonstratum est, sunt morbi.
grities quoque seu tenebræ sunt causæ timoris in
lancholicis, 2. *de symptom. caus. cap. vlt.* & 3. *de locis,*
. 7. post med. & tamen non sunt aliquid ex his: sunt
em morbi, quia impediunt operationes. Et si dica-
quòd timor ille si manet causa externa non est
rbus, quia non est contrarius naturæ: & si non ma-
, non est relictus in animâ, nisi propter aliquam
am qualitatem, & illa erit morbus. Dico quòd

neutrum

neutrum horum ſatisfacit:nam etſi manet ipſe,eſt contrarius naturæ, & non vt ſymptoma poteſt dici contrarius naturæ, quia cauſa eſt externa; ſed cùm impediat aliam operationem vtpote ſomnum, eſt morbus; aliter grauedo tempore hyemſs non eſſet morbus: cui enim vinctæ ſunt manûs, nulla eſt diſpoſitio contrá naturam,niſi impedimentum operationis,& ſunt tantùm duo.Sed timor exiccat,& cùm impediat ſomnum, eſt diſpoſitio contra naturam, & ſunt tria. Cùm ergo ſequatur ad illum vigilia, ille timor erit morbus. Sed neque ſecunda reſponſio bona eſt,quia timor ille præter rationem impedit ſomnum, ſicut etiam verus timor.Ergo cùm ipſe,non frigiditas impediat ſomnum, timor erit morbus,non frigiditas.Sed ſi dicas,quòd ille timor eſt à frigiditate illa, cùm ſit cauſa timoris, non vigiliæ, imò eſt potiùs cauſa ſomni quàm vigiliæ, erit timor morbus, & frigiditas cauſa morbi. Sed ſi dicas quòd timor ſit cauſa frigiditatis cauſæ vigiliæ,non poteſt hoc eſſe,cùm non poſſit frigiditas facere tam conſtanter vigilias;neque ſiccitas quæ modica eſt,& facilè remouetur: videmus enim quod huiuſmodi vigiliæ, vt dixi, ſunt ſimiles vigiliis à timore vero. Præterea clarius hoc eſt in his qui ob timorem quendam, non ex aliquo corporis vitio natum, non poſſunt arrigere: talis enim morbus ineſt ab homine,& non in corpore. Clariſſimè verò & vt reſponſionem nullam habeat veriſimilem,in his qui dum nimium memoriam exercent, ad reliqua ſtupidi hoc ſolo euadunt. Dicemus ergo quòd morbi alij ſunt corporis,alij totius hominis: & morbi totius hominis ſunt vt timor, odium, triſtitia, & dolor: eſt enim morbus in ſenſu. Sicut ſenſus ſanus eſt cum cognitione, dolor autem eſt ſenſus abſque cognitione. Et nigrities ſeu tenebræ ſunt ex morborum

borum generę qui ſunt totius hominis, ſcilicet in ſensûs operatione, & differunt à cæcitate [MS. *ſiccitate*,] & ſimilibus, quia cauſa cæcitatis eſt corporea, ideò etiam eſt ſymptoma, & totius hominis. In melancholiâ autem cauſa timoris, qui eſt ſymptoma, & tenebræ viſio interna, & hæc eſt totius hominis. Et hæc eſt cauſa quòd melancholiæ ſunt penè infinitarum ſpecierum, & admirabiles, & cura etiam earum admirabilior, adeò vt plures ſanentur per quandam magiam quàm per Medicinam corpoream. (*Vide* 11. *Paralip*. 2. 4. *&* 3. *de Aër. aq. & loc. com*. 5.) Et ſunt ex his ſemper læti, alij ſemper mœſti, alij mites, alij furioſi, alij taciti, alij dicaces, alij ſtupidi ſicut lapis, alij vigiles, alij admodum pij, alij impij, alij imaginantur ſe eſſe Principes, alij ſuſtinere mundum, alij gallos, alij vrceos. Vnde etiam ratio & origo curationis in his habetur, quoniam duo impedimenta maxima in his ſunt, vt intelligamus curandi modum, & vt illi admittere velint: quod fit decipiendo illos in cibis & potibus, vel etiam ex ſuppoſito ſuo; velut ille qui ranas dicebat ſe habere in corpore, dato medicamento ſub prætextu eiiciendarum ranarum, illis in copiâ ſuppoſitis dum purgatur, melancholiâ liberatus eſt. Et ita dicentes ſe habere Dæmones, precibus curantur, in quibus continentur imperata Deorum, ſeu habeant, ſeu non. Tertius modus vi & vinculis conſtat, & oppreſſos ſomniferis occupando. At & ex eiſdem curandi ratio per animæ affectûs; hi enim illis oppoſiti. Atque hi dupliciter mobiles redduntur; timore ſiquidem velut violentiſſimo tyranno animorum noſtrorum, ita enim redduntur mœrores, & ſpes, & furores, & metûs mobiles in animo; & velut dentes cùm commouentur, facilè etiam pòſt euelluntur, ita hi ex maximis timori-

bus

bus quandoque ſanantur, oſtenſa etiam ſecuri, & iudicum ſententiis damnatis, & diu in ea cogitatione detentis, & vt ferunt de ebuli radice, quæ dolores crurum iam habitos ſanat, non habentibus inducit; ita timor inſaniam habentibus, aliò auocando animum auellit, non habentibus inducit. Neque enim anima noſtra duobus affectibus, imò ne vni quidem ſoli à diuerſis cauſis non in idem tendentibus ſubiici poteſt, velut luctui & amiſſioni rei domeſticæ. Alius modus conſtat cruciatibus corporis, vnde non malè quidam fertur melancholicos curaſſe, per vnum vel duos dies in aquâ detinendo vſque ad mentum, & in frigida etiam hyeme; inde pauco interpoſito ſpatio ad quadraginta dies continuabat.

Corporeorum verò morborum alij ſunt in intemperie aliquâ ex octo deſcriptis ab omnibus, calidâ, frigidâ, ſiccâ, humidâ, calidâ ſiccâ vel humidâ; & frigidâ ſiccâ vel humidâ. Et quælibet illarum eſt ſimplex, vel cum materiâ, vel vtroque modo. Exemplum: Qui calefactum habet cerebrum in Sole, patitur intemperiem calidam & ſiccam ſimplicem. Qui autem habet bilem effuſam à iecore in ventriculum, non perpetitur [MS. *nuper patitur.*] eandem intemperiem in ventriculo, ſed à materiâ. Qui verò generat bilem in iecore ex calidâ & ſiccâ intemperie; vel qui habet bilem multam effuſam in ventriculum, atque ibi diu contentam retinet, hâbet in intemperie compoſitum ex materiâ & ſine materiâ, quem conſtat eſſe duplicem. Morbi autem in diuiſione continui, aut coniunctione eorum quæ à materiâ diuiſâ creari ſolent, duo ſunt vt patet: & quilibet eorum eſt duplex, alius quidem manifeſtus, vt ex contuſione, vulnere, humore erodente; alius occultus, vt raritas ventriculi, coitus ventriculorum cerebri,

rebri,& sunt maximi morbi, & non tamen valdè euidentes: & vtrique fiunt sine materiâ & cum materiâ; sicut videmus in exterioribus humores quosdam in carne,& vt in præsenti casu, in Epulide enim est diuisio etiam continui, & hæc maximè accidit ex humore melancholico: & si contingat in cerebro vel iecore, tandem interficit, scilicet post longum tempus, & quandoque etiam breui. Et in iecore aliqui sanantur nacti bonum Medicum, robusti ab initio: in cerebro autem nulli. Et hoc genere morbi cùm plures laborent,& Medici nouerint hæc principia, tamen semper recurrunt ad intemperies, & obliuiscuntur principiorum suorum. Fiunt autem ex casu,ex percussione siue vulnere, vtraque scilicet tam continui diuisio, quàm materia densata, & solùm meminerunt scirrhi; sed quod dixi, non est verè scirrhus, quia in scirrho morbus etiam est in magnitudine: in hoc autem morbo est sola diuisio continui. Vltimum genus est in compositione, quæ constat numero, magnitudine, situ & formâ;& forma diuiditur in figurã,superficiem læuem aut asperam,meatum,& cauitatem.Sunt etiam ex morbis quidam diuturni, horum principales sunt à siccitate,inde à frigiditate, pòst ab obstructione, & maximè in viis strictis à materia crassa,lenta, multa. Et morbi etiam quidam fiunt ex solida compositione, quidam ex humore,quidam ex vapore,quidam ex simplici qualitate; de mistis autem non est dubitandum. Morbus præterea tria dicit, causam, vt lapidem. Membrum vt vesicam; coniunctionem cum læsione, vt lapidem in vesica: vnde lapis in vesica est causa morbi, & vesica malè affecta à lapide,est morbus. Item dico,intemperies in ventriculo est causa morbi, ventriculi affectus ex intemperie,morbus ipse.Igitur morbus dicitur ma-

gnus

gnus trifariam, vel ob causam, vel ob membrum, vel ob horum coniunctionem. Ob causam, vel est intemperies, & grauior sicca, inde frigida, & ex calidis quæ est cum motu, vt hectica. Deterior est morbus ab humoribus qui obstruunt, vel si sint valde corrupti, vel si omnino contra naturam, vt vermes aut lapis. Deterior qui facit abscessum. Medius infarctus, vt in paralysi, tensione, & qui est in tunicis ventriculi. Vlcus autem medium inter abscessum & infarctum, vt sint quinque modi. Ratione membri tres, nobilitas, difficultas applicandi remedia, & substantia mollis, vt præcipue hæc tria, pulmo, cerebrum, & oculi. Ratione affectûs permutatio magna à naturali statu, quæ potest accidere vel à causæ magnitudine, vel à proprietate, aut diuturnitate.

Galenus duas dubitationes affert, & suo more in immensum difficultatem adauget. Vna est quòd morbus est affectus, qui est res quæ manet & affixa est. Putrida autem febris semper fit, nam si maneret esset hectica. Dico quòd duplex est genus morbi, & vtrumque est affectus, vel per se manens, vt hectica, vel in suis causis quæ manent, vt putrida febris, cuius materia & causa efficiens, putredo manet. Et etiam quia calor putridus cùm sit in membro, aliter non faceret febrem, necessariò postquam febris aliquandiu perseuerauit, manet aliquot diebus, quia nihil cessat in instanti, sed velut in vibratis & eiectis proportionem retinet, iuxta moram in eo quo motum est ab alio; & non est hectica, quia non habet tantum motûs (licèt omnis calor necessariò habeat motum,) vt possit conseruare seipsum, quod est necessarium in hecticâ. Alia, an conualescentes sint ægri, & dico quòd sic, seu enim imbecillium operationum causa sit defectus carnis aut sanguinis,

guinis, aut ſpiritûs, aut corruptio eorum, ſeu proportio humorum indebita, ſeu intemperies aliqua, ſeu ineptia quædam, poſtulant hæc ſingula amoueri, idcóque ſunt morbi. Verumtamen morborum quidam ſunt leues aut leuiſſimi, quales ſunt iſtorum. Rurſus morbi quidam ſunt dolorifici, & ſunt præcipuè à ſolutione continui, & inter qualitates à calido & frigido: reliqui ſunt abſque dolore, niſi forſan ſiccitas leuem aliquem intulerit dolorem. Alij etiam corrumpunt particulam, ideò ſeu ſint in toto, ſeu parte vitæ neceſſariâ, occidunt; & ſunt omnes primùm qui faciunt dolores, & qui à putredine fiunt, & à ſiccitate etiam, & in concauitate aut viâ neceſſariâ ad vitam, vt ſint ſeptem modi. Reliqui vix occidunt aut corrumpunt particulam, niſi reducantur ad iſtos. Sunt & aliæ diuiſiones, ſed hæ ſufficiant. Melius namque eſt membrum diuiſionis vnum per exemplum, velut de morbo ab intemperie explicare.

Quot igitur modis fiat morbus in intemperie ſciemus, ſi cognouerimus priùs quibuſnam naturale temperamentum conſtet. Ergo temperamentum naturale, quod à calido naturali pendet, tot modis diſtinguitur, quot ipſe calor, vtpote gingiuæ. Dico quòd ſunt illius viginti vna differentiæ; propriæ ſeptem, & totidem à calore influxo à iecore, totidem à ſanguine cordis & arteriali. Et propriæ quidem ſunt. Primùm multitudo ſeu magnitudo ſubiecti; nam in multá materiâ, eſt multum de formâ, & ſi caro eſt calida & humida, multa caro continebit multum calorem. Secundus modus eſt denſitas; aurum enim etiam paucum, multùm reſiſtit cauſis aduerſis atque illud corrumpentibus, non quia calidum aut multum, ſed quoniam denſum. Tertius modus eſt à pingui humido ſeu proprio ſubiecto

caloris & puro; manifestum est autem quòd hoc omnino differt à substantiâ, multitudine ac densitate, cùm illa substantia non sit pura, nec primum caloris subiectum. Quartus est à gradu, nam aqua multa, vt sæpe dixi, potest esse tepida, & pauca feruens, & hoc iam sæpius declaratum est. Quintus modus est vt calor ille sit tenuis aut crassæ substantiæ, vt in me est valdè tenuis ille calor. Sextus modus est vt sit siccus, tunc enim magis penetrat, & non adeò perfectè concoquit, & hoc plurimum differt à tenuitate substantiæ, illa enim bona est, vtilis coctioni & vitæ; siccitas autem mala his duobus principalibus. Septimus modus est ex actu; hic distinguitur à potentiâ, & ab omnibus aliis modis, quia pendet à motu: calor enim in actu fit à motu, & ab illo conseruatur. Totidem autem modi, scilicet multitudo, densitas, puritas, seu pinguedo, actus, gradus, substantia, sunt qualitatis à calore, quem transmittit iecur per venas; & totidem ab eo, quem transmittit cor per arterias. Igitur erunt viginti vna differentiæ caloris, quarum singulæ cùm saltem diuidantur in quinque species, scilicet minimum, paruum, mediocre, magnum, & maximum; constat calorem naturalem penè innumeris modis variari in vnaquaque particulâ. Qui ergo iuxta omnes modos habebit particulam calidissimam, ille idem dicetur habere calidissimam illam; & qui iuxta omnes modos habebit frigidissimam, eâdem ratione. Qui verò diuersâ ratione partem calidam iuxta aliquos modos, & frigidam iuxta alios, habebit particulam illam non moderatam, sed mistam. Et calor iecoris facit ad generationem boni sanguinis, seu vt in gingiuâ ad nutritionem multam & temperatam: & calor cordis ad vitam, & spiritûs, & operationes sensûs & motûs: calor autem particulæ

facit

facit ad assimilationem substantiæ, & ideò est principalis in vnoquoque membro. Et hæc est causa quòd aliquis erit pinguis, boni coloris, & carnosus, & viuax & boni sensûs, & tamen erit breuis vitæ, & eius vires exiguis causis concident. Contrà alius imbecillis & exilis diu viuet, quia in hoc cor & membra principalia seruat bene temperata, & calido multo proprio abundabunt, sed destituentur ab influente. In primo influens erit copiosus & bonus; proprius paucus & malè temperatus. Et hæc habent tot modos cognoscendi, quot sunt primæ species: nam calor magnus calefacit totam partem, quam [MS. *qua*] tangit & quasi implet. Densus autem ex more augetur. Purus verò est cum mollitie partis & æqualis; nam licèt sit densus & multus, si non sit purus, non erit æqualis. Magnus autem iuxta gradum sentitur manifestè, quia multùm manus incalescit. Sed tenuis penetrat, & statim sentitur. Siccus autem molestus est. Hæc autem omnia referuntur ad actum, quia quod potestate est, vt ad actum deducitur, sentitur. Sed hoc in casu influens non dignoscitur seorsum à fixo in particulà, cùm commisceantur: verùm ex duobus præcipuè habetur distinctio. Primùm quòd fixus est adeò remissus, vt possit appellari frigiditas potiùs quàm calor, & est instrumentum caloris in actu potiùs quàm vt sentiatur per se; magnam tamen præbet vim influxo: sicut siquis foueret manum aquâ tepidâ simplici, alius aquâ tepidâ ex decocto Camomillæ. Secundum est, quòd influens est vaporosus & varius, ac quasi per momenta singula modò augetur, modò minuitur. Et est quasi quædam flamma & fuligo ascendens, & similis exaltationi ac moli igneæ per interualla erumpenti. Differt autem calor ab arteriali sanguine, ab eo qui fit à venali, quoniam arterialis est

maior,tenuior,& ſiccior, & maximo impetu ferit.Vnde ſcire decet quòd(quia aliquis poſſet dicere, calores ambos quos influit cor & iecur, eſſe iuxta magnitudinem & robur cordis & iecoris,) poteſt eſſe magnus calor cordis & iecoris, vt in iuuene ſanguineo & boni habitûs;& tamen calor in particula illa, vtpote gingiua,exiguus, quia venæ & arteriæ paucæ & exiles ad illam partem veniant.Et contrariâ ratione in ſene exangui, gratiâ exempli, libido ardens ob vaſa illa magna & renes calidos. Et ita etiam poterunt eſſe venæ paruæ,& arteriæ magnæ;& contrario modo.Et ideò etiam circa curam erit diſcrimen magnum: nam calor influens augetur fricatione,cerato ex pice, potu vini potẽtis, & carnium & ouorum vſu,atque aromatum.Sed calor craſſus exercitatione confirmatur, quæ etiam iuuat ad puritatem illius & ad multitudinem, fomentis naturalibus, & his quæ cutim obſtruunt. Verùm cura propria vniuſcuiuſque horum,ſi langueſcat calor vno ex iſtis modis, (cuius causâ hæc dicta ſunt) etiam propriis indiget auxiliis, de quibus ſuo loco, vt naturalis conſtitutio reſtituatur, agemus. Manifeſtum eſt igitur ex hoc, quot ſint propria intemperiei genera in vnaquaque particulâ.Nam ſimplices XXI. geminatæ CCX. triplices MCCCXXX.Manifeſtum eſt autem ex his quæ alibi dicta ſunt,de modo redigendi artes in compendium, quòd fient genera intemperiei in vnoquoque membro MMXCVIICLI. ſeu 2097151. *Vide lib.de proport. Prop.* 170. Iuxta hanc rationem, ſupraſcriptarum vnaquæque etiam poteſt eſſe cum materiâ & ſine illâ, & ratio magnitudinum palam eſt, quòd efficit infinitas ſpecies.

Sunt & aliæ differentiæ, præcipuè autem duæ; vna magnitudinis,veluti fiſtula, vlcus difficilis ſanationis,

proſun

profundum, callosum, & crassum, & album, quoniã particula periit, angustũ: nam cùm latũ fuerit, Chironium vlcus appellatur. Et à loco; intimi enim difficilioris cognitionis & sanationis, tum ob id, tum quia manûs admouere non licet: ideò oris extima, ani media, velut & gutturis. Velut ergo fistula interioribus partibus enecat, & intra annum: in ano quia media est, lethalis est & ipsa nisi sanetur, dicit Hippocrates *lib. de fistul.* sed durat ad aliquot annos: de interiore, non propinquâ intelligitur: fœda in ore, turpis in lachrymali, incommoda sub alâ ac in brachio & aure, persæpe ad longam comitantur senectutem. Quæ autem sunt in pectore & ventre, & intus penetrant, sunt mediæ, vt quæ in ano.

CAPVT II.

De causis morborum.

CAusæ verò apud Medicos duæ sunt, efficientes & materiariæ: nam finem non habent morbi, vt qui casu fiant, & sint tantùm impedimenta quædam; neque formam, cùm ipse morbus formæ cuiusdam imaginem gerat, formæ autem par non est formam esse. Efficientium aliæ quidem interiores, aliæ externæ aut procatarcticæ, velut insolatio, exercitatio, tristitia, vigilia. Hæc enim exteriora dicuntur, non quia in nobis non sint, sed quoniam originem habent ab exteriore causâ aliâ. Ergo vigilia facta ob amicum ægrotantem, procatarctica causa dicetur: spontanea inter internas numerabitur. Internæ autem causæ sunt, motus, flatus, quæ sæpe coniunguntur, & humores vt intemperiem

generant; nam vt ipsi patiuntur & putrescunt, sunt causæ materiariæ, aut vt tumorem efficiunt: sed vt diuidunt continuum, sunt causæ efficientes. Præcipuè autem quæ continuum diuidunt, & magnos morbos faciunt, sunt qualitates actiuæ; siccitas etiam vehementer corrumpit per se, tamen non efficit graues dolores. Qualitates autem singulæ bifariam nos afficiunt; actu, vt ignis; potestate, vt euphorbium. Causæ autem materiariæ sunt trium generum; aut materia naturalis præter naturam se habens, vt sanguis vel bilis immodica vel corrupta: vel præter naturam, vt cibus, fex quæ morbum creant: vel prorsus contra naturam, vt vermis, arena, lapis. Sed causis omnibus contingit internis, vt sint primæ, vel secundæ, aut tertiæ, & ita deinceps. Quæ verò producuntur, vt si intemperies in iecore generet bilem, & bilis vomitum, erit intemperies causa & morbus: morbus, vt generat aliud loco rei naturalis, & ita corrumpit operationem; & causa, vt ipsa generat vomitûs causam, vtpote morsum aut intemperiem: hæc enim sunt morbi, quorum symptoma est vomitus; & intemperies genita ex cibo corrupto & à causâ externâ dum fit: dum autem confirmata est, dicetur esse facta, non fieri à causâ externâ, & non habebit causam præsentem, sed præteritam: & ob id causæ non dicuntur propriè, quibus amotis, non aufertur morbus: ea ergo caliditas non erit morbus, quia causâ præsenti caret. Igitur necesse est dicere, aliquem esse morbum qui sit idem cum causâ vitij operationis; & nō erit propriè causa, quia nullus postmodum est alius morbus quem generet; neque morbus, quia nullam habet causam, quâ ablatâ auferatur. Materiaria autem causa duplex est, antecedens, & coniuncta. Velut in phlegmone, materia quæ est in motu ipso, est causa antece-

antecedens,& in tertianâ quæ concepit ſemina putredinis iam; non [MS. *nam*] omnis materia quæ bilioſa eſt,aut quæ poteſt moueri;eſſet enim res infinita.Quæ autem iam eſt in phlegmone, eſt cauſa continens, & ſimiliter quæ iam putreſcit: nam humor, qui eſt in phlegmone, non eſt morbus, ſed tumor qui fit ab humore, aut ſolutio continui, aut intemperies. Ergo eſt cauſa,& non antecedens, tum quia diſtinguuntur loco & cura: antecedenti enim debetur auerſio; continenti autem coctio, eductio per locum ipſum, tum etiam quia efficit per ſe morbum.Idem dico de materiâ, quæ putreſcit in tertianâ, eſt enim alia materia ab eâ quæ ſolùm ſemina concepit.Ergo vel erit aliud genus cauſæ coniunctæ,vel morbus. Non morbus,quia primùm eſſet morbus in re, quæ non eſt viua, & ideò non eſſet ſubiectum idem ſanitatis & morbi; deinde eſſet morbus ſine causâ præſenti, & ita ſanari non poſſet: etſi enim putredo ſit facta ob prohibitam tranſpirationem & obſtructionem, vbi ceſſet obſtructio & prohibita tranſpiratio, & putredo maneat, erit morbus ille ſine causâ, & ita non poterit ſanari. Demum ſi putredo in humore, erit morbus, intemperies in corde quid erit? Certum enim eſt eam eſſe verè morbũ,& quæ vocatur febris: eſt enim contraria ſanitati, & in eodem ſubiecto, & lædit operationes,ſcilicet coctionem, & habet cauſam, putredinem in humore. Motus ergo eſt vna ex cauſis efficientibus morbum, & ſi poſſit dici cauſa ſine quâ non, eſt tamen cauſa manifeſtè, ſed non prima,quia eſt alicuius motus, & illud quod mouetur, eſt cauſa; non enim eſt morbus, quia non eſt ſubiectum ſanitatis.Dicetur tamen motus ob id cauſa,in luxatione & fracturâ, quia quod mouetur eſt membrum, & ideò ſubiectum ſanitatis ſeu morbi. Lapis itidem eſt

causa efficiens morbi, qui est erosio in vesicâ : & difficultas meiendi est symptoma. Et morbi qui habent causas externas,sunt vehementiores,quia plus possunt duo quàm vnum;& qui non habent,diuturniores,quia ex longo errore licèt occulto in ratione victûs procedunt.Causarum etiam loco sunt, cuius pars & totum. Et ex propriis sudor capitis,vt in febribus longis,præcipuè cùm exponunt se frigori, ideò contingit conualescentibus, si in biclinium se transferant sub camino,& non siccetur caput.

CAPVT III.

De symptomatis.

SYmptoma autem principaliter diuiditur *in libro de constitut.artis Medic.cap.*15.in læsionem operationis,exiens mutatum, & qualitatem mutatam. Et siquis dicat quòd exiens mutatum, est operatio læsa, quia eam ostendit.Dico quòd non : nam exiens mutatum, licèt ostendat & dependeat ex operatione læsâ, tamen non est illa, sed est quasi symptoma secundarium in comparatione ad læsionem operationis. Deinde dico quòd non semper exiens mutatum indicat operationem læsam, sed potest esse mutatum, vel ob retentionem diuturnam, vel membri corruptionem per quod transit, vel ob materiam quæ ei miscetur. Propterea symptoma notissimum est,causa morbi per se ignota, & morbus est in medio: nam morbi quidam notissimi sunt, velut febris & dolor; quidam ignoti, vt obstructio & scirrhus in locis profundis. Cùm autem omne symptoma sit præter naturam, læsio tamen operationum est principalis, &

propter

propter quam Medicus solet aduocari, & ideò ad morbum magis pertinet, & cum eo confunditur, sicut reliqua duo magis sunt è genere signorum quàm morborum. Ob id autem inuectum est symptomatis nomen, vt primùm læsionis operationis omnia genera amplecteretur. Nam ablata operatio prorsus non est læsio operationis, ideò sub illâ comprehendi non poterat. Secunda causa fuit, quoniam erant quædam quæ non erant læsiones operationum, & tamen indicabant de sui remotione, vt casus capillorum, & vitiligo, & maculæ in oculis, & huiusmodi: neque enim sunt simpliciter signa, quia signa non indicant de remotione sui. Sed & illud considerandum, an symptoma sit læsio operationis tantùm, an etiam necessarium sit, vt sit læsa facultas. Velut quis comedit glandes acerbas, nec eas concoquit, an dicatur symptoma? Dico quòd non, quia principium seu causa illius, non est contra naturam; velut nec illius qui non potest tractare cibum manibus, quia vinctas eas habet. Oportet ergo vt symptoma sit vel ob læsam facultatem, vel ob impeditam ex principio intrinseco; appello autem intrinsecum, quicquid est in nobis, sed contra naturam. Vnde si cui obeat frater, & ob tristitiam non concoquat, non erit symptoma; & si non concoquat ob duos asses amissos, alioqui naturâ splẽdidus & liberalis, erit symptoma. Est autẽ plerisque symptomatibus quoddam proprium, scilicet ordo & circuitus manifestus, qui eò euidentior est in doloribus, quantò etiam illi sunt euidentiores inter symptomata. Sunt autem circuitûs hi quandoque manifesti, cùm causæ fuerint euidentes, stabiles, & simplices; obscuri cùm obscuræ fuerint causæ, aut plures, aut non stabiles. Causæ ergo horum præcipuè sunt quatuor:

à naturâ materiei morbi, vt in tertianâ & quartanâ, rigoris vel frigoris circuitus. Et à naturâ siderũ, alij enim crescunt ascendente Sole, alij mouentur à Lunâ, & hi sunt secundùm maiorem partẽ, aliqui ab aliis erraticis, hoc rariùs contingit. Et à naturâ dierũ iudicatoriorum. Demum à cibo & potu, vel quia comedit, vel quia abstinuit, vel dum concoquit, vel quia hoc vsus sit. Magna autem incommoda vinum afferre solet. Ita & ab aliis rebus non naturalibus, præsertim ab aëre seu ventis, & Venere. Sic & à somno & motu. Cùm ergo hi circuitûs sint à causâ præter naturam, quia sunt symptomatum, vel illa erit ex motibus manifestis siderum, vel occultâ illorum ad nostra corpora comparatione, vel ex materiâ morbi, vel superuenientibus, quæ sunt in aliquo genere sex rerum non naturalium. Et ideò si non fuerit ex errore; tum horarum diei, si ordinem seruat, tum temporis natura qualitatem humoris docet. Si autem horam certo tamen ordine commutat, ex astrorum circuitu contingit. Nam qui ex errore fit, ex narratione deprehenditur. Qui ex die decretorio aut iudicatiuo, obseruatio eorum.

CAPVT IV.

De signis tam demonstratiuis, quàm prognosticis.

SIgnorum verò ratio sumitur à morbo, velut caliditate, vt 6. *Epidem. partic.* 1. *text.* 29. Febres aliæ mordaces, aliæ siccæ; & hoc etiam ex ratione motuum earum, velut quæ paribus diebus exacerbantur, lethaliores 1. *Epidem. partic.* 2. *text.* 75. Et quæ augentur semper, cùm

cùm ab initio ſint mites, vel contrà, *1.Epidem.partic.2. text.*10.& ita de aliis. Vel à morbi causâ, *vt in aphor.24. ſect.4. Difficultas inteſtinorum ſi ab atrâ bile incœperit, lethalis eſt.* Vel à ſymptomate, vt conuulſio, vel delirium, vel non poſſe deglutire, vel ab imbecillitate virium, *vt aphor.66.50.& 35.ſect.4.*

Et ideò ſignum differt à ſymptomate multis modis; primùm quia ſymptoma refertur ad cauſam, ſignum ad cognitionem: ſymptoma non ſumitur à rebus ſecundùm naturam, niſi quis ſyncopen velit appellare ſymptoma; ſigna non minùs ſumuntur à viribus, quàm à rebus præter naturam, vt 49. *aphor.ſect.4.* Symptoma præterea non ſumitur ab eſſentiâ morbi; ſignum ſumitur à morbi eſſentiâ, & illius magnitudine, imò eſt præcipuum. Signorum igitur duo genera, Demonſtratiuum quod indicat rem eſſe, & Prognoſticum, quod ſignificat rem, vt ignota eſt infirmo & aſtantibus. Et hoc tetigit Hippocrates *in lib. prognoſt. text.* 2. cùm dixit: *Præſentiens enim & prædicens coram ægro præterita, præſentia, & futura.* Liquet autem quòd omnia ſigna tam demonſtratiua quàm prognoſtica ſumuntur ab omni genere rerum præter naturam: ſed prognoſtica etiam à rebus ſecundùm naturam, & vt dixi trium ſunt generum; futuri quæ propriè prognoſtica dicuntur, quia illa quæ prædicuntur, humanâ prudentiâ ſciri nequeunt, ſed diuinationem ſapiunt: non ita reliqua, nam præſentis & præteriti, non propriè talia appellantur. Conueniunt etiam in hoc quòd res ignotas docent, & quòd non indicant. Demonſtratiua ergo ſignificant abſque tempore, magis tamen ſignificant præſens; nam vrina rubra in tertianâ ſignificat febrem per ſe, & magis quæ præfuit, quàm quòd ſit; pleraque tamen ſunt præſentium, & velut febris

putridæ

putridæ vrina cruda,cùm iam febrem esse supponimus, tum verò cum contentis putridis. Horum igitur sunt pathognomica, quæ propriè significant morbum; & assidentia quæ morbi speciem; & significantia causam,quæ etiam significant morem; & temporaria,quæ docent coctionem vel cruditatem, & tempora morbi. Sunt etiam quidam morbi qui vix dignosci possunt per signa demonstratiua, velut nebula seu suffusio ab obstructione neruorum visûs,& vocatur à quibusdam gutta serena.Vnde dicebat Princeps 3.3.*cap.*22.de illis loquens: *Et fortasse non comprehenditur sapientiâ.* Et in hoc genere collocantur præcipuè, quæ à corruptione membri cùm putrescit, quæ ab abscessu in parte profundâ & doloris experte, & in initio, velut in peripneumoniâ. Licèt enim tussis & difficultas spirandi sint signa pathognomica cum febre acutâ, persæpe tamen dignoscuntur vrinâ,cùm turbida fuerit.Etenim talis vrina, quam dicunt significare febrem pestilentem, & quam consequi solent maculæ illæ similes morsibus pulicum, significant phlegmonen in aliquâ parte, quæ latet Medicum, quia profunda est, & ægrum, quia in initio, & ipse est parum sanæ mentis. Et Medici curant has curâ febris pestilentis, & occidunt omnes,cùm cura sit omnino diuersa. Cùm ergo videris vrinam turbidam,specta an rubeat facies & deliret? Est in partibus capitis. An tussiat vel leuissimè? Est peripneumonia. An sit tumor, vel dolor, vel durities in ventre? Erit phlegmone in illo. Tertium genus est veneni temporanei,vt canis rabidi, & eius quo periere intra annum duo inclyti Medici Bononiæ, Ioan. Baptista Peregrinus, & Camillus Montagnana; prior in duobus annis, posterior in anno. In ambobus putruit pulmo: sed in Camillo euidentiùs,quòd esset iunior.

nior. In ambobus corruptum eſt iecur, ſed in iuniore magis eſt denigratum, in ſeniore induruit. Vtrique iecur & pulmo adhæſit coſtis quaſi glutine quodam. Et febris perpetua poſt ſex menſes,& tuſſis,& phthoë, & difficultas ſpirandi,ſed maior in ſeniore; in iuniore vlcera faucium, febris quæ nocte inualeſcebat: vigiliæ communes ambobus, & vt nullum proficeret auxilium, ſæpius puto vtrique exhibitum: vterque ad ſummam deductus maciem & doloris expers. Vrinæ ſatis multæ & variæ, aliæ bonæ, aliæ putridæ. Cibum auerſabatur magis iunior. Primi generis cura conſtat euacuantibus validis, ligno Indo præcipuè, & victûs ſummâ tenuitate, tum metallis præparatis. Vltimi generis cura eſt per medicamentum noſtrum ad peſtem, ſæpius repetitum: per ea quæ ſanguinem ducunt, maximè helleborum, aloën, myrrham, ammoniacum, centaurium, ſanguinem ne mittas, & vt in primo per metalla præparata: malum Medicum aſſiduè eſitet. Et ſigna primi & vltimi ſunt, coloris corruptio, eſt enim proprium; & extenuatio, id tamen abeſſe poteſt ab initio; & vigiliæ non tamen magnæ, ſed nocte grauantur, quia pulmo afficitur. Et qui nocte meliùs ſe habet, timere non debet; & ſitis exigua, & ventriculus in his non afficitur. Et ego vtebar rutâ aſſiduè cuſtodiæ causâ. Signa prognoſtica ſunt rurſus quatuor generum: ſalutis aut mortis aut neutrius, vt claudicatio; longitudinis aut breuitatis; criſis, & futurorum ſymptomatum.

CAPVT

Capvt V.

De curatione.

CVram duplicem esse diximus, custodiam ad præcauendum, quæ fit per vsum eorundem auxiliorum, quæ adhibemus in curatione, sed leuiorem. Cúmque vtraque rursus duplex sit, agendo & prohibendo quæ præstantior est, hanc Medici omittunt, quòd vulgus nullius momenti eam esse credat: vnde tot pereũt, maximè quòd & ob id plus agant quàm debeant. Cura igitur (maximè) quæ in actione consistit, in contrariis posita est. Sed quomodo fiat à nemine definitum est. Nam si dicamus quòd fiat per contrarium, id est, tollendo morbum, istud licèt sit verum, est indignum vetulâ quauis, nedum Hippocrate. Quis enim nescit quòd sanatio lateralis morbi, est non laborare illo? Sed dubitatio est, an fiat per contrarium causæ, & hîc contingunt difficultates. Primùm quia aliqui morbi, velut hectica, carent causâ: quomodo ergo sanabuntur? Et si quis dicat quòd erit per contraria opposita, vtpote per infrigidantia & humectantia, quare dixit Hippocrates, quòd *morbos qui ex repletione fiunt, euacuatio sanat?* Et mihi sanè videtur, quòd intemperies vlla non sit morbus: quoniam est instrumentum, & ipsa non est in quo est anima, sed potiùs ex intemperie dissoluitur facultas, & dissolutio facultatis est morbus, & vitium functionis symptoma, & intemperies causa morbi. Et ita omnia conuenient; temperies enim & intemperies sunt causæ roboris & imbecillitatis membrorum, & alia sunt morbi vel sanitas. Quid enim aliud est sanitas, quàm robur membrorum? Quid morbus

bus quàm imbecillitas? Ergo cura est contrarium causæ vel morbi, vt hecticæ. Sed cùm dicis, contrarium plenitudinis est inanitio, & est priuatio. Dico quòd est verum de propriè opposito & contrario quocunque causæ. Si habet verè contrarium, est per ambo opposita, velut si humor biliosus est causa erysipelatis, est per refrigerationem eius, vel per euacuationem, & magis per contrarium priuatiuum quàm verum, vt patet experimento & ratione. Sed dices, cùm indicatio prima sit de tollendo symptomate, nam propter læsam operationem aduocatur Medicus, & non ob aliud: & sublato symptomate satisfactum esset ægro. Curatio autem ipsa semper fit per ablationem causæ, vt Galenus *in libro de Optimâ sectâ ad Thrasyb. cap.* 25. Igitur morbo nulla debebitur intentio curandi. Respondeo quòd morbus indicat de curatione ob tres causas. Prima, cùm morbus fuerit vnus, & symptomata plura, vt in morbo comitiali, casus, contorsio, & amissio sensûs & intellectûs possunt curari per vnum contrarium; & ita requirentur tria aut quatuor, si quis vellet curare symptomata ipsa. Secunda, cùm vnum symptoma pendet ex pluribus morbis, vt mala coctio ventriculi ex intemperie frigidâ eius, ex defluxu pituitæ à cerebro, & ex superfluâ euacuatione sanguinis, tunc volendo curare malam coctionem, oporteret necessariò curare vnumquemque morbum, qui est causa symptomatis, aliter non posset plenè curari. Tertia est, quoniam cùm curatio fiat per contrarium, & morbus habeat plerumque contrarium, quia est res magis intima: symptomata verò habeant rarò contrarium, velut stridor dentium, tremor, dolor, & similia; ideò cogimur curare morbum, & non symptoma.

Et hæc est contemplatio generalis: iuxta quam, vt de

de secundo membro diuisionis ab initio propositæ agam,de quo dubium non est, morbos qui retunduntur,trifariam retundi, aut blandiente curâ, quam fucatam vocant, vt in carcinomate & graui albâ pituitâ, malísque habitibus perniciosis,sed quorum mors longè abest,aut dum causa manet,manet morbus,sed symptoma quiescit,vt seriùs redeant,mitiúsque infestent, quo in genere sunt comitiales morbi, podagra, & asthma periodicum, seu quod per circuitùs redit: aut omnino morbus mitigatur, sed non sanatur aut transmutatur in mitiorem, velut torrida febris in tabem senij: aut vt in eodem statu permaneat nec augeatur. Qui tres fermè modi ei parti, quæ sanos confirmare docet,conueniunt. Aut enim conseruandi sunt eo in statu in quo sunt, velut adolescentes temperatæ naturæ;aut prohibendi ne in deterius prolabantur,vt senes optimi habitûs; aut aliquâ ex parte in statum meliorem reducendi, vt qui aliquâ malâ intemperie, seu totius seu partis præcipuè valde necessariæ laborant. Liquet igitur quòd totius Medicinæ partes erunt quinque. Prima quæ morituros prædicere docet. Secunda quæ sanos exquisitè conseruare. Tertia quæ custodire languentes modicè, & malâ cum temperie valentes. Quarta quæ reducere in meliorem statum seu languentes seu sanos præcipit. Quinta quæ curare ægrotantes. Manifestum est etiam quòd secunda,tertia, & quarta ex his quæ dictæ sunt, bifariam diuiduntur singulæ. Sed de primâ, *in Arte medendi paruâ nostrâ* dictum est plenè; de secundâ autem, & totâ ratione sanorum, *in quatuor libris de tuendâ sanitate à nobis descriptis.* Reliquum est igitur,vt de tribus vltimis, quantum ad ægros pertinet agamus, quamobrem omnes sub curationis nomine comprehendi poterunt,

id.

id modò cogitantes, cùm dicimus, curationem triplicem esse, vnam quidem perfectam, quâ morbus omnino tollitur; aliam quæ reducere docet ad mitiorem, seu transmutando seu leniendo vim morbi, imò potiùs retundendo; tertiam, quæ dicitur custodia, cuius quadruplex est modus, aut cùm omnino est morbus lethalis fertur magnis incrementis ad finem, vt de carcinomate dixi; aut cùm prohibemus aduentum morbi, quantum per artem facere licet, in illis quorum causa viget in corpore, nec potest eradicari, vt in comitialibus & podagricis; aut cùm morbum haud lethalem, velut coxendicis dolorem, ne vlteriùs sæuiat, non solùm mitigamus, sed minorem reddimus, & vt commodiùs feratur, per vincula, puluinos, & cerata procuramus, qui modus & in ramice intestinali senum, quam excindere nolumus, in vsu est. Aut in morbo lethali quem curare non possumus, quíque diuturnus est, eam adhibemus diligentiam, vt morbus is mortem non acceleret, nec incrementum accepisse videatur, velut in vesicæ lapide, alij in empyematis quadam specie, quos morbos cùm penè quadraginta annis protulissent, non vi illorum, sed ordinario quasi modo extremâ in senectute interiisse visi sint. Ergo cura generalis materiarij morbi, est causæ diminutio & concoctio: & diminutio vel per se, vt inediâ vel frictione, vel per euacuationem. Sed inedia iuuat coctionem, licèt non per se, & euacuatio impedit, sed magis per medicamentum. Et sectionis venæ locum habent cucurbitulæ cum incisione, & hirudines, cùm fluxerit multus sanguis & præcipuè crassus, aliter pertinent ad curam generalem. Sectio ergo venæ in initio adhibenda in acutis. Vbi iecur debile est valde, nunquam: vbi verò valde crassis humoribus in lentâ febre refer-

F tum

tum est & debile, postquam vrina fuerit facta crassa & rubra; aliter natura debilitata non concoquet humores, nec habebit quo nutriatur, nec ferre poterit inediam; in huiusmodi enim morbo, velut vrsi in speluncâ hyeme, iecur nutritur, & humores attenuantur, vt fluere possint. Cùm ergo dixit Hippocrates *mouendum esse ab initio*, intelligit medicamento. Secundus ergo modus curæ communis est in communibus præceptis. Velut & illud, an ab initio statuenda sit ratio victûs: idque verũ est in acutis, veluti in itinere ad finem, nisi symptoma impediat: cuius exemplo in diuturnis, in quibus materia diuersorum generum peccat, non solùm ob tempora accessionum, vt totius morbi & symptomatum, sed etiam ob vires quæ modò succumbunt, modò exurgunt, & vt suscitetur appetitus ægri, cogimur exemplo nauigantium inter Syrtes, qui plumbo ad singula momenta explorant vadum, occasione vti. Cúmque in hoc etiam duo sint principales curandi modi, simplex & per epicrasim, quia morbus non est à materiâ, erit sub tertio genere scilicet abscessuum; nam in morbis materiariis, vbi materia est omnino præter naturam, vt in ascite; aut vbi non adest febris; aut vbi maior est habenda ratio præparationis quàm coctionis; (id autem contingit, cùm materia est multa, aut frigida, lenta, crassa, & vires imbecilles; febris autem non vrget) epicrasi vtendum est; in aliis autem simplici curatione quæ fit per inediam. Asciticum ergo validis purgabimus medicamentis, veluti radice cucumeris anguini, ebulo, sambuco, apio incoctis aquæ, tum catapotiis aggregatiuis nutriemus, & iecori ceratum odoratum imponemus; quomodo etiam fertur Galenum curâsse suum senem.

Est etiam morbi genus medium inter illum qui curari

rari poteſt,& qui non:cuiuſmodi eſt inflammatio pulmonis,aut diſpoſitio ad tabem, in quâ color ſubflauus & ruber, macilentia, collum longum, ſpatulæ alatæ, pectus anguſtum, dolor ſpatulæ ac quaſi humeri, qui accidit quòd interſepiens membrana ei alligetur: quòd ſi tuſſicula accedat, & color vitietur, iam incœpit. Huic nec medicamenta proſunt, niſi forſan centaurium minus addatur: oportet enim tenuiſſimæ eſſe ſubſtantiæ vt penetrent, & denſæ vt vires maneant, quale forſan ſal ammoniacum, & quod vocant belzoi, forſan & crocus. Eclegmata prætcrea etiam parum proſunt, vtpote quæ intra aſperam arteriam contineantur, nec in profundum permeent. Non venæ ſectio, cùm ad cor illæ terminentur. In eodem genere ſunt ſuperficies exteriores membrorum plerumque internorum,renum, veſicæ, ventriculi, pars cerebri baſilaris, ſed renum tamen magis,à ſectione venæ iuuatur. Liquet ergo tales decoctis ſiccantibus, haud calefacientibus nutriri oportere, velut Chynæ. Et oleum chalcanthi admiſcere centaurij decocto, forſan & ius cicerum, & purgare ſanguinem, & cùm in præcipiti ſalus ſit, valido auxilio velut helleboro nigro, & lenticulæ vtriuſque decoctum exhibere, & quæ Chironia vlcera ſanare poſſunt, velut & quæ ad carcinomata adhibentur.

Sed reuertor ad curam generalem,in quâ explicanda eſt ratio victûs. Ratio ergo victûs in ægris generalis, cùm vt viuens de cibo & potu indicet, ex tribus ſumitur, ab eo quod eſt præter naturam,morbo,cauſâ, ſymptomate; ab eo quod ſecundùm naturam, calore naturali, viribus, & conſuetudine: ad hæc enim reducuntur omnia à re,& eſt quantitas,numerus,& qualitas. Ea quæ ſunt ſecundùm naturam, paruum exhi-

bent negotium, nam calor solùm de quantitate indicat. Vires de vino,& pinguibus, & numero cibationis. Consuetudo de quantitate similiter & numero. Vbi imbecillæ sint vires, ter in die cibare sufficiat, 7. *artis curandi,cap.6.pag.5*. Sed & de pinguibus,& reducuntur plerumque ad bessem aut semissem, ratione habitâ ad sanos, nisi obstent naturæ contraria, ideò etiam de quantitate & numero non est necesse verba facere, cùm sequamur eam rationem. Quoad qualitatem ergo attinet, septem sunt ordines. Carnes seu integræ seu contusæ, oua, carnea quæ sunt carnes glandosæ quadrupedium & auium, inde cerebra, pòst pisces marini vel nothi,leuis carnis, & extrema, vt pedes vitulorum & alæ,pòst iura consumpta,quæ vocat Galenus carnes colliquatas, inde fercula, pòst nihil dare, demum vinum. Dicemus de duobus extremis ac comparatione reliquorum.Carnes ergo difficilè concoquuntur,& ita impediunt calorem naturalem à coctione materiæ,facilè putrescunt,sícque transeunt in materiam coniunctam febrium. Præterea facilè ardent, & ita nocent ipsi morbo, multum nutriunt, & sic augent materiam antecedentem, & lentum exhibent alimentum, atque sic obstructiones pariunt, quæ sunt causæ putredinis. Oua duobus primis incommodis carent, reliqua tria retinent. Carnea carent quatuor primis detrimentis, dummodo coctione ad summam mollitiem redigantur. Carnes in aquâ colliquatæ non nisi tertium detrimentum afferunt. Vinum autem materias crudas ad cerebrum & neruos defert, & inflammationes auget: ideò in morbis capitis, neruorum, & abscessibus, dum adhuc timor est de defluxu, magnas noxas affert. Morbi (vt res naturales de cibo & potu indicant, ita) præter naturam cùm sint, ex se prohibent omnes cibos.

bos. Distinguitur eorum consideratio tribus, licere an expedire? In declinatione vel accessione? Licere nihil puto, quod non expediat; attamen in gratiam ægrorum, nihil est quod magis corrumpat Medicinam. Expedit quodcunque melius est, computatis morbo & reliquis viribus, ventriculi firmitate, ægri voluntate: tunc si iracundus sit, parum indulge, protestatione præmissâ melius consultum fore si non transgrederetur, qui si sit potens, abdica te. In aliis caue ne periculo exponas. In declinatione augeas ad sequentem, ordinem quantitatémque. Morborum autem genera octo. Peracuti, in quibus virtus fert inediam, de quibus non dubitandum est, vnde sumpta ratio tridui. Acuta febris & abscessus in membris naturalibus, ex quo acuta febris: & abscessus alius similiter, sed non in ventriculo vel iecore, vt phrenitis & morbus lateralis. Manifestum est autem quòd si ad acutam febrem sequatur abscessus, tunc erit compositus, & febris dissoluens, veluti pestilens & colliquans. In abscessu membrorum naturalium nihil dare præstat; si cogimur, cremorem ptisanæ ex aquâ. *Vide 12. Contin. 36. curam.* In febribus acutis simpliciter, declarat Hippocrares quæ sint, id est, quæ ad vigesimam diem terminantur, (nam ad quadragesimum morbi acuti non febres, & quoad signa) ptisana attenuando statum versùs. In aliis abscessibus nutries, vt in febre acutâ, nisi de suffocatione periclitetur æger. Sed in dissoluentibus, ad carnea & densiora transibis, vt alicam & oryzam quàm diu coctam, nec multam, & chondrum, omnia ex iure. Sexto loco sunt morbi sine febre, quibus paucæ carnes assæ conueniunt, pòst sunt intermittentes, in quibus si longum sit interuallum, nutrire licet. Atque hæc omnia ab omnibus Medicis qui carnifices non sunt, conce-

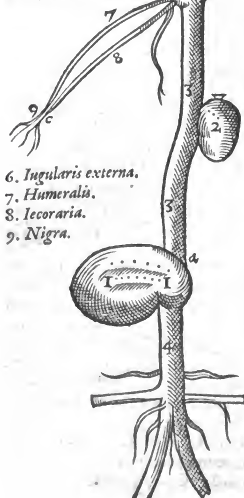
duntur. In octauo eſt difficultas; complectitur autem quatuor capita, lentas & longas febres ſine abſceſſu viſcerum, & cum abſceſſu eorum, & factas lentas ex tranſmutatione ex acutis, & continuatas ex intermittentibus. In omnibus his tutius conſilium eſſet abſtinere à pinguibus omnibus: liceret tamen, ſi vires non ferant, ex iure dare panem lotum, non ptiſanam. Atque aqua ſemper eſt tutior, niſi in lapſu vitalis functionis, & nullo alio. Fit autem aqua cum ſaccharo, & caſſiâ ligneâ odoratâ, & rebus ſuauibus aliis. Et quicunque vberiore victu ſanabitur, hoc ipſo etiam ſanabitur, quoniam bis in die talia aſſumenti ſufficient vires etiam in multos annos. Poterit tamen periculosè cum carneis etiam ſanari. Sed carnes vel carnes concedere, omnino alienum eſt à ratione, & cum incremento morbi. Memento autem moderatè, non multum cibos mutare, vt neque putredini, neque lentori ſint expoſiti, & vt ſint admodum cocti, & in multâ aquâ: vt non deſit aliquid neceſſarium, non vt abundes in non neceſſariis. Vino nullus locus tutus. Sed quandoque conſuetudo in ventriculi morbis efficit neceſſarium. Omnium autem morborum duo ſunt extrema; ad inediam, violentum, vt fractura & vulnus; ad nutritionem hectica, veneni natura, ſanguis fluens non aſtringendus. Reliqua ad mulieres & calumniatores.

Sequitur contemplatio communis generalis etiam curæ, tum ſpecialis: ſed generalis cura dicitur quæ fit morbi eius vt ſub genere continetur, velut lateralis morbi, vt communis eſt ei qui fit ex abſceſſibus in pleurâ, ſepto tranſuerſo, muſculis, pericardio, interſepiente membranâ, quam ſemper noſcere oportet, cùm ſæpe accidat, vt ſpeciem morbi ignoremus.

Ad

Ad eos autem qui ſpecialem curam aggrediuntur, meminiſſe oportet eius quod dicebat Scribonius Largus de Aſclepiade. *Is enim iactabat non eſſe Medicum, qui non ad ſingulos morbos duo aut tria auxilia haberet collaudata ab antiquis, quibus ſua experimenta etiam adijceret, illáque per ſimilitudinem amplificaret, non coactus experimento probare.* Pro venæ igitur ſectione in phlegmonibus, cùm ſit quadruplex; totius corporis euacuatio, & hæc debet fieri à parte longinquiore à loco læſo, vt partes illi circumuicinæ exinaniantur, & conuenit in principio, & maximè cùm morbus moram fert. Vnde in inflammatione iecoris, aut lateris dextri, aut mammillæ, fiet ex pede ſiniſtro. Pòſt conuenit reuulſio, aut ſi corpus non ſit plenum, & ſit ſecundùm differentiam oppoſitam. Eſt autem quadruplex, dextrum ſiniſtrum, & eſt maxima; ſurſum deorſum; pòſt antè retro; intus extrà, vt *in libro de Reuulſ.* In hac conſiderantur communicatio venarum, & directio quam vocant κατ' ἴξιν, aut vtrumque. Et nec illâ ſolâ vtimur, niſi cùm morbus moram patitur, & eſt propriè vtilis ſecundùm latus, vt ex crure in crus, aut medio iecore, vt in menſibus ex brachio, & communicatio directionem præſupponit, non directio communicationem. At ſi media ſit caua vena, parua fit reuulſio, vt à brachio ad brachium; nulla, ſi cor. Vnde in peripneumoniâ neque reuulſio fit, nec deriuatio, ſed ſi quid prodeſt euacuatio totius bona eſt. Liquet autem quòd reuulſiones quæ fiunt ab humerariâ, vt in doloribus & inflammationibus quibuſcunque partium capitis, poſſunt etiam fieri à nigrâ, & iecorariâ, modò eiuſdem lateris: ſed in ictibus propter dolorem vehementem & concuſſionem, vel à toto, vel à brachio ſaltem contrario, ſi morbus moram patiatur;

 ſecus

ſecùs ab eodem latere. Peſſimum autem reuulſionis genus eſt, quod fit ad partem, inter quam & iecur eſt membrum læſum. Deriuatio debetur, cùm partes circumuicinæ iam plenæ ſunt, non tamē materia fluit. Sed ſi fluat adhuc, deriuatio cum reuulſione. Euacuatio autem ex loco læſo nunquam fit per venæſectionem. Igitur ſunt tantùm tres modi ſimplices, & quatuor compoſiti. Et hæc præter indicia quãtitatis, quæ ſumuntur à morbi magnitudine, habitu, temperaturâ, ſexu, ætate, & tempore. Eſt etiã habēda ratio temporis morbi; nam ſectio venæ cõuenit maximè principio,

cipio,minùs incremento, nequaquam aliis, morbi ratione: nam in vigore symptomata sæuiunt, materia mutata,& ne opus naturæ impediamus.Et si à coniunctâ educere propositum sit, ea autem non adsit, ex vtrâque momento solùm interiecto mittemus sanguinem, vt ego in Ioan.Ambrosio Vignano, cùm laboraret tertianâ nothâ extensâ, cum calore maximo extremorum, & dolore capitis; & fuit sanguis iecorariæ putridus & obscurus, & nigrior. In morbo quoque laterali iuuat sæpius ex Tralliano *lib. 6. cap. 1.* cucurbitula exteriùs apposita, quoniam reuellitur extrà saluis viribus, quibus valde opus est non solùm ad coctionem,sed ad excreationem. Debet autem profundè incidi,atque ita sectione venæ, si corpus plenum non est, opus non erit.

PARS SECVNDA.

De institutione generali.

PROOEMIVM.

AT institutio generalis morbi, est eius quatenus communi contemplationi subiicitur, sed differt ab aliis morbis, genere, specie, magnitudine, & huiusmodi conditionibus; tum etiam vt illi conuenit cura morborum, quæ tamen potiùs ad specialem pertinet tractationem. Sed hoc agimus, vt genus curandi ostendamus, quod cùm omnibus com-

mune esset, nec tamen ita commune, vt singulis non conueniret, meritò in hanc secundam partem redactum est. Sed primùm genera in species diuidemus, naturæ considerationem in septem capita, temperamentum naturale, & compositionem tam totius quàm membri præcipuè patientis, & habitum acquisitum, deinde ætatem, & consuetudinem, & munus, tum tempus anni, pòst proprietatem, nomen, & morbum, & reliqua vsque ad curam ex generali habebis. Custodiam autem per communia auxilia, per ea quæ curare possunt, per ea quæ confirmant membrum, & per ea quæ à proprietate prohibent. Curationem autem diuidemus in tria genera; communem, quæ fit per purgationem, venæsectionem, & victûs rationem; & generalem, naturæ morbi conuenientem, & hæc est quadruplex: per communia, vt huic generi morbi conueniunt, hæc enim conueniunt, vt dixi, tanquam contrarium causæ inducentia; & per generalia quæ sunt contraria per se, aut præcipuè, vt auertere, deriuare, dolorem lenire, calida frigidis opponere, concoquere, resoluere; per propria quæ illi membro conueniunt, & ideò vtilia omnibus speciebus illius morbi; demum cura specialis illius morbi, sed generaliter tradita, velut lateralis morbi per omnia quæ conueniunt morbo laterali. Et specialem, quæ nouem continet capita, scilicet, curam communem illius speciei comparatam ad ætatem, temperaturam, sub quâ sexus comprehenditur, consuetudinem, & reliqua: vnam per tempora morbi & anni distinctam; curam symptomatum præsentium; medicamentorum simplicium electionem, vt mel potiùs quàm saccharum, & Hispanicum quàm Italicum, & mensuram compositorum, & rationem curæ anormis. [MS.*enormis.*] Cura specialis morbi, &

quæ

quæ à proprietate illi conueniunt. (Sunt autem alia ab his, quæ à proprietate prohibent Chirurgicâ:) demum ſanatio ſymptomatum derelictorum. Cùm ergo iam fuerint nomina ab initio conſideranda, vt anteà dictum eſt, & primum ex illis in ſeptem capita diuidatur, octauum in quatuor, nonum in nouem, fiet vniuerſalis contemplationum numerus, circa quæ principaliter ſcilicet verſatur, & de quo in ſpeciali tractatione agetur, viginti ſex; nam tractatio de ſignis demonſtratiuis ſpecialis, miſcetur aliis membris, atque ideò colliqueſcit, vt ſint tantùm, vt dixi, viginti ſex capita. Omitto modò diuiſionem morborum, & huiuſmodi, nam illa non vni competere ſolent; & cauſarum & ſymptomatum, vt confuſam magis; quæ tamen ad arbitrium addi poſſunt, necnon ſigna tria & tria, quæ iungere liceret. Sed non ad curationem adeò hæc faciunt, vt illi inſerantur: nam ſiquis bene reſpiciat, membra ſolùm amplexi ſumus, quæ proxima ſunt & adhærent curationi: velut cauſæ, & morbi, & ſigna, proxima ſunt curationi per ſe; ſpecies autem cauſarum & morborum vel ſignorum, non ita: ſic & curationis modi, & res naturales indicant modum curationis.

Primùm igitur ſcire decet, quod à multis quæſitum eſt, an curari debeant, & an validis medicamentis morbi non magni, qualis hic propoſitus eſt. Morituri ſanè magnis auxiliis curandi non ſunt, ne remedia infamentur, 11. *meth. cap.* 9. imò & Medici. Vbi tamen periculum magnum adſit, nec vlla alia ſalutis ſpes, prædictione propoſitâ, ne vehementia morbi noſtro aſcribatur errori, melius eſt agentes aliquid (*inquit cap.6.& 10.eiuſd.lib.*) periclitari, quàm ægrum abſquè ſpe relinquere. Itaque ſtrenuis auxiliis vti licebit. Sunt autem

autem sectio venæ, medicamentum, frigida tum intus tum extrà, castoréum, sinapis, ignis, præcisio partis, aquæ thermarum, vinum viperæ, & huiusmodi. At cùm auxilium non proprium est, si adhibueris etiam in morituro, quicquid superest spei tolles. Si nullam fuisse dicis, cur adhibuisti, cùm sit contra præcepta Doctorum? Itaque id nihil aliud est, quàm quod non existimantes esse præcognitionem horum, tentant, sperantes gloriam eruditorum subripere eâ arte posse. Itaque cum his ob varios dolos melius est non prædicere: nam & sanandos occidere per astantes possunt, & in morituris auxilia tentant, nil veriti leges, cùm contra leges agant, qui clam aut per ministrum mutant præcepta. Si perit, diffamat periisse obtemperando tuis consiliis. Si seruatur, vnde summam sperabas gloriam, dedecus inuenis maximum: nam per astantes & coniunctos ægri, ostendit vinum pro aquâ, carnes pro ptisanâ exhibuisse. Cautè igitur agendum est cum his, nec nisi in curatione Principum, vbi intelligant de proprio capite agi: aliter non recipere nisi derelictum. Quinam ergo sunt morituri, quos curare non oporteat? an qui sine spe prorsus? at hoc nouit vulgus: an quibus omnia sunt signa lethalia? at quis est eiusmodi? an in quibus morbus superat vires? at quomodo hoc dignosces, præsertim cùm accessiones vicissim & remissiones iudicium turbârint, & in talibus iubeat experiri Galenus auxilia? Sed in exacerbationibus sufficit tantisper retrahere & occurrere, & quandoque cibum dare, si vires deficiant. Ergo per morituros intellige consensum victarum facultatum, sed multo antè cum signis lethalibus à compositione sumptis. Denique melius est ab arte abstinere, quàm cum improbis versari sociis, cum quibus vel animæ salus, aut gloria

gloria periclitanda eſt, vel in ſummâ anxietate viuendum.

Capvt I.

De conſideratione naturæ.

IVxta hoc igitur conſiderabimus temperaturam iecoris præcipuè, inde compoſitionem & naturalem, & acquiſitam, & eam quæ præter naturam eſt: cùm enim corporis totius ratio ad cognitionem cauſarum cuiuſlibet morbi neceſſaria ſit, & cura ad curam: iecur autem ob functionem principaliter, quâ morbi ſanantur; pòſt etiam propter venas, in quibus alimentum toti corpori ſubminiſtratur, vicem totius operis gerat; ob id iecoris habitus diligenter conſiderandus eſt, & per ſigna à Galeno prodita, & per tactum, primò extenſis pedibus rectè, inde contractis, vt iubet Halyabbas. Sed longè certiùs & plura ex inuento noſtro, ſi pronus decumbat æger ſinuatus in arcum, capite ſcilicet in puluinar infixo, tum contracto ſpiritu, ſic enim & durities, & pondus, & iecoris habitus manifeſtè & vt à muſculis differt, diſtinguitur & innoteſcit. Sed & ventriculi, & pulmonis, propter halitus, tum etiam cordis, ſed omnium maximè cerebri, à quo ſolet deſcendere materia: & quoniam gingiua & dens ſunt capitis partes, & ita omnium quæ habent conſenſum cum illo, ſed præcipuè ipſius partis patientis, & eſt gingiua, & dens, & iuxta modum quo afficitur, vtpote hîc in compoſitione maximè. Et ſi morbus ſit in temperie, temperiem ipſam & partes illi

illi aut illis coniunctas, vt dentes proximos, ossa mandibulæ, tum carnes glandosas loco gargareônis. Ergo ex illis septem quæ considerantur, non omnia in omnibus, sed in toto omnia. In parte autem parum anni tempus & proprietaté considerabimus; quinque prima oportebit considerare maximè ob compositionem. Et similiter si pars illa quæ laborat, non fuerit principalis in vitâ. Appello principales, non solùm cor, iecur, & cerebrum, sed & ventriculum & pulmones. Vel media, quæ sunt vterus, genitalia, renes, vesica, & intestina; tunc etiam licebit prætermittere temperaturam acquisitam, non tamen compositionem & consuetudinem. Quatuor ergo firma manent in morbis in compositione, scilicet naturalis status, compositio acquisita, ætas, & munus. Collocabimus autem ea per ordinem in tabulâ hoc modo:

Naturalis dispositio totius & partis: Acquisita in toto & in parte iuxta rationem morbi.

Ætas in toto & parte, quæ per ætatem valde mutatur, vt dentes, oculi, & aures.

Consuetudo in toto.

Munus in toto & parte.

Anni tempus in toto.

Proprietas in toto, & si adsit in parte illâ.

Et non solùm hæc simpliciter, sed sub mensurâ; in his tamen vbi est magnus excessus vel defectus: & sub naturali dispositione sexus continetur; sicut sub consuetudine, & habitu acquisito, educatio; & sub munere ars. Atque ita omnia comparare inuicem, vt certa mensura patiendi & agendi habeatur, non solùm in calefaciendo & refrigerando, sed in victûs ratione exquisitâ, & medicamentis, & sectione venæ: quæ omnia sumuntur

sumuntur quoad tolerantiam ex naturali statu, & consequentibus. Et in naturali statu ac acquisito, considerabimus temperiem, constructionem, & substantiæ qualitatem, scilicet an sit tenuis vel crassa, densa vel rara. Sunt enim necessariò tres differentiæ, à temperie, à substantiâ, & à formâ, sub quâ etiam partium coniunctio habetur.

CAPVT II.

De nomine morbi, & de morbo ipso.

Circa nomen, quædam sumuntur à parte, vt hîc parulis à gingiuæ nomine; quædam à similitudine, vt ficus; quædam ab effectu, velut phthoë à φθίσις quæ est diminutio seu macies; quædam à symptomate, vt conuulsio; quædam à proprietate, vt herpes quia serpit, & phagedæna quia exedit; aliquando à causâ, vt melancholia; quandoque à quadam imagine similitudinis, vt polypus & elephas; quandoque à materiâ contentâ, vt atheroma & melicerides; nonnunquam ab imitatione, vt alopecia; & quandoque à figurâ solâ, vt ophiasis; aliquando ab effectûs similitudine, vt febris ardens, & fames canina. Est cùm nomen est commune, vt vlcus, vulnus, abscessus, & adiiciemus nomen particulæ. Est à nomine patientis, vt Chironium vlcus. Est ab effectu proprio, vt callosum vlcus. Est quod proprium habet nomen, & quod à Medico sortitum est, qui eiusmodi morbum inuenit aut curauit. Est denique quod à morbo alio per compositionem aut comparationem, nomen traxit, vt hemicrania, hemiplexia, hemitritæus. *Vide 2. meth. cap. 2.*

Quòd

Quod ad morborum essentiam attinet, duo cognoscere oportet, partem affectã, & læsionem operationis: nã læsio operationis multis mẽbris læsis accidere potest; vt contrario modo, læso mẽbro vno plures possunt lædi operationes, & similiter pars membri, vt in cerebro membranæ, vel substantia, vel ventriculi: & in pectore pleura, capsula cordis seu pericardium, septum transuersum, & membranæ intersepientes, ac musculi: tum materiam, consensum, tempora morbi, comparationem ad reliqua. Principalis autem diuisio est in morbum per essentiam, vt syncope ob febrem; vel ob consensum simplicem, vt ob os ventriculi affectum; vel ob consensum cum materiâ, vt cùm bilis à iecore transfertur ad cor, & vocatur morbus secundarius. Differentia autem primarij morbi à secundario, est quòd primarius est secundariò coniunctus, atque ideò seu materiarius sit, seu alius, est perpetuus, modò sit in temperaturâ, & hoc voluit Galenus *2. de locis affect. cap. 9. in fine, & tertio eiusdem, cap. 5.* Sed in compositione non est necessarium, vt sit symptoma perpetuum, quia non est eadem ratio totius & partis. Ideò dolor si sit symptoma, erit perpetuus; casus in comitiali cùm sequatur ad repletionem ventriculorum cerebri, non erit continuus. Contrariâ ratione, sed simili dicemus, quòd morbus per consensum, vbi defluxio sit perpetua, poterit habere symptoma perpetuum, vt languor ventriculi, ob descensum pituitæ à cerebro. Dicemus autem de hoc vberiùs in exemplo translationis. Differentiæ autem morborum sumuntur ex septem præcipuè, ab essentiâ, vt calor acris aut mordax, magnus aut paruus; à causis etiam non solùm iuxta magnitudinem, sed essentiam: causa enim poterit esse leuis, & tamen comparatione ad

morbum

morbum erit grauis;& etiam propter curam per ſe,vel per conſenſum; cùm materiâ vel ſine, continuus vel intermittens, per circuitûs aut caſu, & iuxta tempora morbi,& iuxta genus,Epidemius,Endemius,Sporades. Et morbus à læsâ facultate eſt triplex, intemperatum, in coniunctione vt vulnus,laxitas,& in compoſitione, vt turbidus cryſtalloides.

CAPVT III.

De cauſis morborum, eorúmque ſymptomatis.

CAuſæ aliæ conueniunt omnibus morbis, aliæ quibuſdam ſolùm: nam cauſa materiaria eſt propriè,vt dixi, in membro quod ſuſcipit. Aliud eſt ergo dicere, cauſam materialem morbi, aliud, morbum eſſe cum materiâ; nam materia non eſt cauſa materiaria, ſed efficiens morbi. Cauſa ergo materiaria deeſſe non poteſt,materia deeſſe poteſt. Cauſæ procatarcticæ ſeu externæ poſſunt efficere morbum, vt ephemeram & capitis dolorem; aliquos efficere nequeunt, vt abſceſſum,aut febrem putridam;efficiunt tamen frequentiùs per accidens, quàm [fortè leg. *per*] eos morbos quos per ſe generant, velut ephemeram ex quâ putrida, & motum humorum ex quo abſceſſus.Morbi autem omnes fieri poſſunt abſque externâ causâ, & fiunt præter eos qui ſunt in genere coniunctionis & diuiſionis, vt vlcus,luxatio, & fractura, quanquam & iſta fiunt aliquando ſine his,à flatu maximè, ſed eſt rarum. Morbi ergo poſſunt fieri ſine cauſis externis & plerique; ſine internis,vix vllus,niſi quinque hi dicti. In abſceſſu eſt materia multiplex, aut vnus ex quatuor humoribus,

vt ab oppreſſione diſtinguitur: in oppreſſione eſt diuerſitas ratione partium & temporis, & eſt profundus pulſus, ſed non cedit tactui; in reſolutione eſt ſuperficiarius, & cedit, & æqualis in vtraque parte, & perſeuerat. Reliqua faciunt ad longitudinem morbi, non ad interitum. Cauſæ communes ſanationis aut mortis ſunt robur virium, & commodum corporis, & auxilia externa; ex oppoſito ſunt magnitudo morbi, cauſarum, & ſymptomatum. Cauſa longitudinis morbi eſt parua proportio horum ad illa, vel illorum ad hæc, iuxta naturam loci, velut ſi robuſtæ ſint vires, & materia ſit in liene vel articulis, vbi proportio virium loci ad materiam parua ſit, morbus erit longus; & ſimiliter ſi carcinoma magnum ſit in pede, & proportio morbi, cauſarum, & ſymptomatum ad vires parua ſit ratione loci, tunc morbus erit longus: ſed ſi proportio materiæ ad vires in loco in quo eſt, non ſit magna, tamen morbus erit breuis, quoniam erit proportio ſine impedimento. Cauſæ ergo longitudinis morborum ſunt auxilia magna oppoſita parti ſuperiori, vt ſi vires ſint longè potentiores morbo, quæ tamen impediunt, fuerint potentia, non poterit ſanari breui propter impedimentum, nec mori breui, quia morbus eſt longè minor viribus. Quæ ergo ſunt media, ſunt multitudo & frigiditas materiæ, & lentor, & meatuum ſtrictura, & tempus anni frigidum, vigiliæ, curæ, cibus copioſus, abſceſſus durus in viſceribus: & ita vim morbi impedit locus diſtans, & multitudo boni ſanguinis, etiam quòd vires ſint debiles, & cordis robur, & aëris temperies, & extinguentia putredinem. At in abſceſſibus partium & defluxionibus ad partes, morbus longus & difficilis fit, ob loci frigiditatem, ob motum, ob defluxum materiæ ſecundùm naturam, & diuturnitatem,

&

& generaliter causæ longitudinis sunt, vt non possit sanari morbus, aut difficulter, & causæ horum sunt septem: essentia morbi quinque modis, vt à siccitate, inde à frigiditate, vel ex his plures cum materiâ, & sine. Primarius magis quàm per consensum aut secundarius. In compositione, & maximè in raritate, & si plures morbi simul sint. Secunda est magnitudo eius. Tertia proprietas, vt cùm est morbus circularis per se, vel cum causâ, vel symptomate, vt vigilia & ascites, vel si morbi sint contrarij seu causæ aut symptomati, hoc tamen non est proprium, sed comparatum ad rationem curandi. Et modus, vt si materia sit in loco, vbi non sit exitus secundùm naturam, vt in aquâ intercute vtraque, vel angustus, vt in vlceribus pectoris. Quinta est causa morbi, materia crassa, multa, viscida, terrea, inde virium imbecillitas, seu generalis seu loci, sub quâ continetur diuturnitas affectûs, vlcera omnia quæ corrumpunt facultatem, etiam & casûs, vt aëris frigiditas, error in victu, ignorantia morbi, æger parum obsequens, ministri non boni, paupertas etiam in expeditione bellicâ, curæ, & multa alia. Cúmque morbus non est cum corruptione loci, neque per essentiam, habet necessariò circuitum; & ideò dicitur breuis, etiamsi sit longus ratione materiæ. Carcinoma ergo est longum, quia facta est impressio in loco. Morbus autem per circuitum est, vt sit ex materiâ, & non genita per impressionem factam, vt est frigiditas manûs senis, sed velut frigiditas manûs in hyeme cùm est torpida, quæ non est fixa, & vt materia non fecerit impressionem in membro in quo est: & hic morbus per circuitum est oppositus circulari, qui est per se longus. Sunt etiam medij, vt vlcus in intestino, & frigiditas membri. Sed prognostica crisis non sunt, nisi in morbis ex

materiâ, & calidis, & vniuersalibus toti corpori, nec tamen in illis omnibus: sed oportet vt vires sint validæ. Si mediocriter fit crisis, plerumque mala; si multum, bona. Et quòd materia sit mobilis, vnde in intermittentibus fiunt sæpe crises. Et quamuis non sit mobilis, vt tamen moueri possit, & vt parum resoluatur de ea: nam hoc est certissimum signum, sicut cùm difflatur paulatim, quòd etiam morbus debeat dissolui, & ad hoc iuuat caliditas temporis, & exemplum in aliis ægris, & consuetudo in ægrotante: sed signa symptomatum, aut quòd morbus morbo superueniet, sunt ex magnitudine morbi, & causarum, & symptomatum propriorum: cum robore enim virium fiunt deliria, conuulsiones, vigiliæ, vomitûs, sudores, transmutationes non valde deteriores, aut etiam in meliora, diarrhœa, dolores, rigores, inquies cum imbecillitate virium, horrores parui qui non recalescunt, syncopæ, deliquia animi, fastidium, retentio excrementorum, vel multa deiectio non alleuiat ægrum, cataphora vtraque, & sensuum amissio, tum motûs grauitas, distortiones, & similia.

CAPVT V.

De curatione.

ANtequam verò ad curationis partem accedamus, quoniam multiplex est, præsupponere oportet, quòd tam in custodiâ quàm curâ, sunt quinque auxiliorum genera, commune, generale, speciale, membro conferens, & quod à proprietate iuuat. Modi autem curandi quatuor, custodia communis, cura generalis

&

& propria: communia quidem ſingulis in vſum veniunt, velut vt præcaueamus morbum lateralem, mittemus ſanguinem, ſed minùs quàm in curâ. In communi curâ ſcimus quòd eſt neceſſaria. In generali, quòd ab eodem latere. In ſpeciali, ad mutationem coloris vſque. Generalia in omnibus, præterquàm in cuſtodiâ. In communi curâ, communibus tantùm vtimur auxiliis. Generali curæ omnia conueniunt, præter quàm quæ à proprietate conferunt. Specialis cura fit per communia genera auxiliorum, exceptis generalibus, & ita per quatuor.

De cuſtodiâ quæ fit communibus auxiliis, in leuibus morbis ſufficit ratio victûs: in vehementibus ſectio venæ, cùm quantitas peccat; purgatio cùm qualitas, apparétque vnus humor, & hoc præſupponunt ratione victûs. Per ea autem quæ morbo conferunt, quædam ſunt propria morbo, quædam ad præcauendum, & hæc ſunt meliora. Quæ autem roborant membrum, ad præcauendum meliora ſunt quæ aſtringunt, quàm quæ à ſimilitudine aut proprietate ſubſtantiæ: ſunt enim trium generum, vt in ventriculo abſinthium aſtringit; ventriculi gallinarum ſimilitudine; iaſpis viridis appenſus & coralium proprietate. Eſt & quartus modus eorum quæ affatim nutriunt, & bene membrum illud præcipuè velut lutea ouorum, & in hoc iuuat frictio, & exercitatio, & oleum de nuce myriſticâ, eſt enim pingue, odoratum, & aſtringens. Et per ea quæ à proprietate prohibent illum morbum ex ſympathiâ & antipathiâ.

Pro curâ verò communi, primùm non debemus adeò extenuare corpus propter ignobile membrum. Deinde debemus obſeruare tempora initij & incrementi, quia auxilia debentur ab initio. Et deriuatio, cùm morbus

non admittit moram, debet præcedere auersionem: secùs, ab auersione incipiendum est. Et sunt in eá sex res non naturales, aër, cibus & potus, somnus & vigilia, animi accidentia, motus & quies, inanitio & repletio. Et cucurbitulæ in corporibus raris & tenuium humorum, gerunt vicem sectionis venæ; hirudines autem cùm sanguis spontè non copiosus fluxerit. Et cura communis vel etiam generalis debet variari ratione patientis particulæ; ratione nobilitatis eius, & ob affectum, & tempus morbi, & causam, & symptomata, & diuturnitatem affectûs, tum ætatem, & reliqua. In curâ ergo per generalia auxilia, quæ principaliter sunt duo, euacuatio & reuulsio: euacuatio fit per sectionem venæ aut purgationem. Vbi igitur peccet multitudine aut prauitate, aut dolor sit magnus, aut morbus sit valde periculosus, tunc vacuatio necessaria est, aliter non. Et si materia est in venis, & sanguinea, vel æqualis, vel adsit metus febris, vel consuetudo sectionis venæ, tunc secare debemus venam è regione partis patientis, si corpus non est admodum plenum. Sin autem sit plenum valde, ex aduersâ parte primùm, inde ex eodem latere. Et hîc certè multa essent dicenda: nam vbi morbus haberet originem à percussione, debet fieri ex aduersâ parte; & si adsit repletio totius, ex communi venâ; & si non, ex propriâ. Quòd si materia sit extra venas, aut sit humor valde inæqualis, si tenuis ac serosus, debet purgari, aut si sit assuetus purgationibus; & similiter si sit crassus, debet præparari, deinde euacuari. Idem faciendum vbi sit assuetus, & humores sint crassi.

Alter modus est diuersionis, & hic est duplex: à longè, & vocatur verè diuersio; & à propè, & dicitur deriuatio: & deriuatio fit secundùm rectum & propè: reuulsio

reuulſio autem ſecundùm rectum ſed procul; & generaliter reuulſio fit ſeptem inſtrumentis,ſectione venæ, cucurbitulis inciſis, hirudinibus, cucurbitulis ſiccis, frictionibus, vinculis, & eſcharoticis. Differt ſectio venæ reuulſiua ab eâ quæ vacuat corpus, quoniam quæ reuellit,ſæpius repetitur, & minus educit de ſanguine,& eam ſolent præcedere frictiones, & quandoque vtimur pluribus ex his modis, cùm vires ſunt debiles, & morbus eſt magnus aut periculoſus: & frictio in materiâ quæ mouetur, eſt vtilior vinculis & cucurbitulis ſiccis: & illa ſunt vtiliora frictione, in materiâ quæ non mouetur multùm: & cucurbitulæ ſiccæ plurimum valent in reuulſione vaporum, quia reuellunt & reſoluunt: & eſcharotica optima ſunt in materiebus ſeroſis,& fontes in morbis iam confirmatis,quando materia eſt craſſior.Et in eiuſmodi oportet obſeruare euentum,propter multa quæ contingunt ex proprietate hominum. Et fontes diuturnos, id eſt, qui manſerint per annum, claudere eſt periculoſum: & quibuſdam quibus non ſperabatur,fontes contulerunt; aliis quibus ſperabatur, nihil contulerunt: & fontes omnino debilitant membrum & vitam,propterea melius eſt confidere in euacuationibus, & rectâ victûs ratione,ſi fieri poteſt. Et fontes ſuperficiarij & eſcharotica parum aut nihil debilitant; ſed eſcharotica maiorem faciunt dolorem, & quanto dolor eſt maior, reuulſio etiam eſt maior: & vtilitas fontium eſt maxima in morbis iuncturarum,deinde in morbis capitis. Balneum quoque eſt ex his quæ euacuant & reuellunt ad cutim: ſed reuulſio pleno adhuc corpore periculoſa eſt, vnde priùs educere oportet, *vt Galenus in lib. de reuulſ. cap. 3. & Oribaſius in 7. Collectan. cap. 15.* Auertere tamen materiam in membrum principale influentem,

& cùm vas disruptum est in membris respirationis, quauis vià licere puto : quamuis non sine discrimine.

Curæ autem quæ pertinent ad confirmantia membrum,opportunæ sunt hîc,si vel principale fuerit, aut vsus eius necessarius,vt pes,dens,manus,& tum maximè cùm fuerit è fluxione,non ex intemperie ; nam in intemperie indigemus astringentibus, & contrariam inducentibus temperiem.

In curâ autem speciali generaliter tractatâ non adsunt tempora morbi,neque anni,sed eâ vtimur ob copiam auxiliorum. Et non est necessaria, sed vbi vel specialis morbus ignotus est,aut non magni momenti: vt in phlegmone pedis sufficiet curare ipsam, vt phlegmonen hanc, sed per generalia auxilia : non ita est in morbis ventriculi, pulmonis, multo minùs cerebri, & iecoris, & cordis.

In curatione autem per ea quæ à proprietate agunt, non adeò est fidendum,vt generalis rationis obliuiscaris : vt in lacte camelarum, quod referunt conferre hydropisi ; & vt quidam imperitus interfecit hydropicam aquâ lactis, in quâ erant decocta conferentia hydropisi. Et talibus non debemus vti, nisi cùm alia auxilia non prosunt, aut cùm non impediunt. Et proprietas est maximè euidens in membris magni caloris, & quorum functio est necessaria multùm homini.

Quod ad curam symptomatum attinet, quidam morbi relinquunt magna symptomata, vt morbi cerebri & iecoris, & febres, quia sunt morbi totius: alij relinquunt imbecillitatem in membro, vbi est materia, alij vbi morbus, alij vbi symptoma, quidam in pluribus membris ex his. Et morbi pectoris relinquunt

quunt dispositiones, per quas facilè reuertuntur: vt phthisis, morbus lateralis. Et de causâ hîc non est dicendum. Et quanto causa validior fuit simpliciter, maiora relinquuntur symptomata; & quanto comparatione morbi maior est, tanto minora, si morbus æqualis sit. Et cura horum persæpe sumitur ex ratione modi: velut fami ingenti occurrimus dando cibum, antequam augeatur, & mandendo diu, & potu.

PARS TERTIA.

De speciali tractatione.

INTRODVCTIO.

Dictvm est quòd morbus in hoc ægrotante est Parulis, cum dentis luxatione dolorosâ, & in corpore cacochymo mediocriter, satis tamen boni habitûs, ætate nihilominùs senili, in tempore autumni temperaturæ frigidioris ac humidioris quàm par esset; ideò morbus ex sui essentiâ paruus est in genere, specie autem mediocris; calor loci exiguus, ob substantiam carnis tenuem; calor senilis remissus, impurus, & paucus secundùm omnes tres differentias, simul tamen magnus actu, quia particula illa incalescit à motu, ab exhalatione ventriculi & pulmonis.

Propositum est ergo, quòd sit parulis exiguo cum dolore dentis canini maxillæ dextræ superioris, & quòd applicatum fuit oleum sulphuris, & non profuit.

Sed

Sed dens luxatus eſt, & in mandendo vehementer dolebat, adeò vt omnino excideret ab eâ operatione; & quòd maximè lædebatur à frigidis actu & potẽtiâ, adeò vt etiam ab aëre & cubiculo: tandẽ omiſſis exterioribus auxiliis, gingiua exteriùs & interiùs intumuit cum dolore, & reliqua quæ continentur in casûs enarratione. Dico igitur, quòd quanquam gingiuarum vlcera & abſceſsûs poſſint pendere ex pluribus cauſis (omiſsâ externâ;) principaliter tamẽ reducũtur ad quatuor ſeu quinque. Prima eſt lien, de quo Hippocrates *in lib. de internis affect. Splen intumeſcit, & durus eſt, & dolores acres, & gingiuæ malè olent, & à dentibus diſcedunt, ventérque inflatur.* Quis dubitat, quin hoc proueniat ex corruptione totius corporis? ideò dicit, quòd *Color totius corporis mutatur ad punici mali corticem* ex pallore nigreſcentem: nam cùm lien ſit refertus multis arteriis & calidus, ſanguinem arterialem & vapores corruptos tranſmittit ad os, & corrumpit gingiuas, quoniã cutis ibi eſt tenuiſſima, & quaſi inſenſilis, & caro fungoſa. Ideò etiã declaratur hoc *ex 2. Prædictionum ab Hippocr. cùm dixit. Gingiuæ vitiata & ora grauεolentia, quibus ſplenes ſunt magni.* Secundum eſt cerebrum, quare dicebat Princeps 8.3. *c.* 11. *Gingiuæ accidũt apoſtemata causâ materiei deſcendẽtis ad ipsã, ſecundùm plurimum ex capite. Et quãdoque eſt propter communitatem ſtomachi. Et quandoque accidũt ei apoſtemata in initio hydropiſis, & accidentium malitiæ formâ, propter illud quod ad eam eleuatur ex vaporibus corruptis.* Tertium ergo membrum videtur eſſe ventriculus, ſed raro meo iudicio facit abſceſsûs: abſceſsûs enim fiunt vel propter ſanguinem, & ille venit ex iecore; vel propter ſpiritum ſanguine miſtum, ſeu ſanguinem nigrum, & ille venit ex liene; vel propter pituitam, & illa venit ex cerebro: & vnuſquiſque humor tranſit per loca propria, ex iecore

core per venas, ex cerebro per neruos, ex liene per arterias. Et ideò de capite dicebat *in Coacis prædictionibus: Capitis dolor moderatus cum siti cibum capiente, aut cum sudore non soluente febrem, aluo non exturbatâ, abscessum in gingiuis aut circa aures significat.* De iecore autem, vt dixi, apparet in hydrope, ex dicto Principis. Quintum membrum est pulmo, sed est potiùs causa efficiens, sicut etiam dentes, quàm locus ex quo fluxio possit procedere. Dicebat Hippocrates *in Coacis prædictionibus: In habitibus tabescentes cum febre fluxiones ad gingiuas & dentes venientes, malæ sunt.* Scilicet quia significant corruptionem pulmonis tantam esse, vt totius habitum, & vniuersum sanguinem infecerit, & propter hoc est malum, & valde. Vidi circa hoc, quod etiã narraui *in Epidemijs nostris*, dum iuuenis essem, puerum annorum circiter octo filium Sacerdotis, in villâ quadam Saccensis oppidi regionis Venetæ, cui tabescenti aliquo modo, & cum febre non magnâ, acciderunt pustulæ plurimæ in gingiuis, & linguâ, & labiis, magnitudine lentis fermè omnes similes, nigræ sicut atramẽtum scriptorium, cum fœtore adeò intolerando oris, vt neque suorum quisquam ferre illum posset. Cúmque nunquam similem viderim, prædixi de morte, & mortuus est intra tertiam diem, intra septimã à principio morbi, & credo quòd esset vitiatũ iecur, ventriculus, & pulmo, ex causâ lienis omnino corrupti. Dentes autẽ plerumque sunt in causâ abscessuum gingiuarum, per accidens trahendo multam materiam ad locum, istud enim demonstratum est superiùs; nonnunquam materia expellitur ex dente vel neruo ad gingiuam; & sæpe accidit vt morbus sit in gingiuâ ipsâ, & neruus qui est in radice dentis, dolet ex huiusmodi compressione, & languẽs imaginatur, quòd sit dolor dentis, inde intumescit gingiua, & cessat dolor

omnis,

omnis,& Medici parum periti dicunt,quòd natura expulit materiam illam ex dente ad gingiuam, & non est verum,imò istud accidit raró,cùm id quod dixi,frequenter contingat: certum est tamen quòd magnus est consensus inter dentes & gingiuas, etiam mutuus; vnde illud *in Coacis prædictionibus: dentis corruptio abscessum circa gingiuam factum soluit*, naturâ scilicet propellente materiam ex gingiuâ ad dentem. Tum verò illud manifestum est magis, cùm dens extrahitur,tunc enim liberantur perfectè. Vnde & *septimâ particulâ, sexti Epidemior. text. 20. Gingiuarum vlcerationes dentes inuaserunt*, id est, tanta corruptio fuit in gingiuis, vt dentes etiam inuaserit. Hoc autem indicabat magnam corruptionem humorum in toto corpore, vt ibi docuimus. Quomodo autem cura non processerit, suo loco dicam. Nunc verò considerandum, quòd canini dentes, maximos inferunt dolores,& rariùs ægrotant quàm molares,& frequentiùs quàm anteriores; anteriores enim rarissimè ægrotant, molares frequentissimè, canini medio modo. Causa quòd anteriores rarissimè ægrotent multiplex est: primùm quòd ipsi pauci sunt, molares autem quàm plures; itaque facilius est & pronius, vt molares in sortem incidant, etiamsi circuitu res agatur, quàm anteriores, singulis etiam ad singulos comparatis, cùm anterioribus vna tantùm sit radix, maxillaribus duæ, saltem plerumque, tres aliquando, quatuor frequentiùs. Ergo eâdem ratione contingit vt inter multas vna ægrotet, quâ ægrotante ægrotat & dens totus, quàm vt quæ vnica tantùm est: ita enim & in sortibus videmus, facilius enim est, & frequentiùs contingit vni è pluribus, quàm vni soli, & vt fulmen occidat vnum è populo, quàm Calliam aut Socratem. Similiter eâdem

ratione

ratione contingit, vt magis laboret molaris, quoniam ob multiplices rationes partes diuisas habet, vt carnes ei vndique adhærere non possint; vnde morbi fiunt, tum quia dens non fouetur à calore gingiuæ, tum quia vacuum interpositum est. Accedit quòd eâdem causâ radices anteriorum maiores sint, quia indiuisæ & magis densæ, quoniam propiùs accedunt ad solidi naturam; diuisio enim & diuulsio raritatis quædam species sunt: quocirca anteriores robustiores sunt, & minùs ægrotant, & minùs ab occursantibus læduntur: quæ verò occursant, etiam minùs lædunt, frigidus aër, frigidúsque potus, tum mediocriter dura; quoniam his dentes anteriores assueuére, at illi non assueti plurimùm læduntur. Sed & dentes anteriores raró fluxionibus sunt obnoxij; deriuatur enim materia plerumque per nares, quibus è directo subiiciuntur; at maxillares non ita: muniuit enim natura dentes anteriores tot modis, quòd omnium sint præstantissimi, primùm ad decorem, secundùm ad sermonem; sunt enim soli vel præcipui, causa elidendæ vocis dearticulatæ: tertiùm quòd comminuant cibos & præcidant: quartùm quòd si quid malè oleat, intus arceant. Ergo canini quasi medij sunt inter molares & anteriores. Quatuor enim primis de causis similes sunt anterioribus: sunt enim tantùm quatuor, & singuli singulas habent radices, eásque firmissimas, & anterioribus robustiores; adeò vt cùm quispiam tonsor violentiùs cuidam dolorem patienti, caninum dentem erueret, palpebra oculi è regione positi, & os quod ei subiacet, infrà descenderint distortâ facie: magis etiam obuiant duris & frigidis quàm molares; non tamen sunt è regione narium, & ideò defluxionibus plus anterioribus tentantur. Vt verò anteriores rariùs

rariùs tentantur morbis,ita faciliùs sanantur,quia robustiores, & rarò eroduntur. Pari ratione etiam celeriùs excidunt, quia vnicâ radice tantùm fulti sunt. Cur verò à frigidis magis lædantur, quàm à calidis dentes, & magis quàm caro, declarabat Philosophus *probl.2.& 3.sect.34.problem.*dicens *quòd dens frigidus naturâ est,& quòd meatibus innititur exiguis, in quibus calor continetur,& ideò facilè euertitur à frigidis.* Verùm quod magis euertatur,causam docet, *quoniam sæpius doleat & vehementiùs*, licèt hoc non adeò euidens sit; verùm exanguia vt nerui, dentes, & ossa, cùm sensu prædita fuerint,magis læduntur à frigidis, quoniam constringuntur, atque ita vlcus efficiunt in parte contentâ exquisitioris sensûs. Galenus autem *quinto de compositione medicamentorum secundùm locos, cap.*8. dicit *doluisse illi dentem,& substantiam eius,imò sensisse pulsationem*, ita vt dens contraxerit abscessum, atque vtinam adiecisset, quomodo sanatus fuit, sed credo illum auulsisse, puduítque id dicere,ne quis obiiceret, quid?cum tot tuis, tantísque auxiliis? nam si auxilio aliquo seruatus fuisset,adiecisset illud tanquam præcipuum & admirabile, cùm ibi loquatur de curâ. Sed vt ad rem redeam, abscessûs in gingiuâ contingunt ob dentem læsum multifariam. Primùm si dens sit erosus, aut squammosus, aut pungat apice,aut cariosus sit;caries enim putredinem gignit, & putredo calorem, & calor trahit, atque hic modus est quadruplex,vt dictum est. Secundus est cùm dens est luxatus ex percussione vel morbo, vt in casu isto, & hic modus pendet à situ, sicut primus à figurâ. Tertius modus est per viam crisis,cùm materia dentis aut nerui affecti transmittitur ad gingiuam. Quartus est ratione doloris,qui fit vel ob luxationem, vt in casu isto; vel ob neruum, vel ob diuisionem

continui,

continui, vel ob inflammationem quæ trahit ſanguinem vndequaque, ſicut cucurbitula, ſicut Galenus *7. Aphoriſm. comment.* 1. Generales enim dolorum cauſæ ſunt, vlcus, & eſt præcipua, frigiditas & caliditas magna cùm exulcerat; ſatis eſt non efficere has qualitates dolorem, niſi ſentiantur aut præoccupent, calor autem non niſi feruens. Abſceſſus autem qualitatem & vlcus complectitur: materia quoque noua dolorem efficit, indicio eſt quòd à veteri, quantum vis magnus fuerit antea, ſi noua non affluat, ſedatur aut ſaltem torpeſcit. Et laxitas, quæ etiam ex vlceris genere eſt. Sunt igitur ſex, ſed non ſolùm reliquæ, verùm etiam quædam ex his ad principaliores reducuntur. Quoniam Parulis eſt, vel cuſtodiâ opus eſt ne adueniat, aut curatione in initio morbi, incremento, ſtatu, declinationéve, vt ſint quinque modi. Horum quiſque diuidetur; aut enim ſimplex erit Parulis, (omitto modò ſpecies, vt dixi, ex loco affecto, quòd exiguum ſit diſcrimen,) aut ex dente dolente non luxato, atque exeſo; aut exeſo & non luxato; aut luxato ſed non exeſo; aut luxato & exeſo: vt ſint quatuor modi, quos cùm duxerimus in quinque priorum numerum, fient Parulidis viginti ſpecies magis propriæ. Harum rurſus ſingulæ vel ex materiâ calidâ erunt, aut frigidâ: & ſi calida, aut bilioſa, aut ſanguinea; ſi frigida, pituitoſa vel melancholica, vt ſint iam L X X X. ſpecies valde propriæ. Vnaquæque autem harum in puero, vel iuuene, vel ſene, & quod de puero, dico de muliere, & molli carne & humidâ; quod de iuuene, maſculo, & ſiccâ ac durâ carne. Sed ſatis ſint tres illæ priores differentiæ, quia vt dixi parua diſcrimina decet præterire, vt non tam ſuperſtitioſi Medici videamur quàm vtiles. De his enim dicebat Auenzoar: *Medici qui vltra quàm debent, ſolliciti*

sunt in exiguis discriminibus auxiliorum, sophistæ sunt & interfectores ægrorum, fient CCXL. species vltimæ ac maximè propriæ Parulidum, quarum singulis sua adhibentur auxilia etiam propria materiâ, quantitate, qualitate, modóque applicandi, ac reliquis. Neque enim dubium est, quin alia debeantur seni, alia puero; & si commutatis rationibus vtaris, quin magis obsis quàm prosis. Horum igitur causâ & multitudine præsidiorum, opus fuit cognitione causarum, temperiei, temporis morbi, ac cæterorum.

CAPVT I.

De temperaturâ ægri.

IAm ergo specialiter tractationem exequamur: primùm de temperaturâ agentes. Cùm igitur carnosus esset & glaber, dubium non est ad calidum & humidum totius temperamentum, quod ex iecore & corde constat, declinare. Quòd si ita est, vel cor & iecur calida & humida sunt modicè, vel alterum eorum: si frigidum sit vel siccum, tanto calidius vel humidius principium esse necesse est. At si iecur siccum esset, cor contrà operari, & totum corpus humidum reddere minimè posset, teste Galeno *in arte Medicâ, cap.* 41. Similiter etsi vtrumque principium calidum esset, quantumuis etiam esset humidum, non posset totum corpus planè esse glabrum, neque si cor tanto calidius esset, vt iecoris frigiditatem superaret, fieri posset vt saltem circa ventriculi os, & in sinistro præcordio, vel modicè pilosus non esset. Quamobrem existimandum est, iecur esse solùm calidum, ac non parum, tum verò humidum:

humidum: cor verò frigidum & humidum potiùs quàm ſiccum: ſic enim multo humido abundante & calore iecoris ſuperante, corpus carnoſum neceſſariò efficitur, non tamen piloſum, propter duas cauſas, prima ſuperante humido multùm; ſecunda, quia iecoris calor eſt tepidus, quantumuis multitudine excellat comparatione habitâ ad cordis calorem, qui quamuis exiguus ſit, qualitate tamen feruidus eſt, vt clibani calori, ſicut iecoris tepori iure merito comparetur *libro de format. fœtûs, cap.* 3. An verò omnino cor ſit humidum vel ſiccum, & in calido an temperatum, vel prorſus frigidum; quæ duo ſolùm reſtant dubia in genere, vel etiamſi aliquis diligentiùs inſpicere velit, & in ſpecie quanta ſit magnitudo qualitatis vtriuſque, & in vtroque membro, oporteret vidiſſe venas, & pulſum tetigiſſe, & ſimul animaduertiſſe reſpirationem; ſed hæc mittamus. Tenuitas oſſium cum reliquâ mediocritate bonum eſt ſignum, quod ad ingenium attinet, malum quod ad robur. Significat autem humidum non terreum, ſed aqueum, vel aëreum, vel igneum: ſi igneum, erit bilioſus, & iracundus, & macilentus; at non eſt. Et ſi eſſet aqueum, eſſet ſimiliter macilentus, aut nullo modo carnoſus. Itaque neceſſe eſt vt ſit aëreæ naturæ: tales autem neque robuſti ſunt, neque valde patientes laborum, ſunt tamen magis patientes quàm robuſti. Calor miſtus ille ſi ſit naturalis eſt bonus, vbi ſit cum perfectâ miſtione, id eſt, vt ſit in vnaquaque parte illa miſtio: ſed ſi non ſit naturalis, velut in diuerſis partibus faciei, ſcilicet vt vna ſit rubra, alia fuſca, eſt valde malum ſignum, & ſignificat corruptionem totius temperiei. Propriè autem color faciei & capilli ſignificant ſupra temperiem cerebri, vt apparet apud Galenum *in libro artis Medicæ, cap.* 14.

Et hoc in casu oportet inspicere, non solùm faciem, sed frontem,& ceruicem,& collum: si enim rubicundiora sint,& cum venis plenis, & turgeant, & capilli rubri, & similiter oculi cum venis plenis, omnia hæc incidant, temperiem calidam & sanguine refertam ipsius cerebri. At verò si hæc in toto etiam apparuerint de calore,& cum capillis huiusmodi, significant supra totius temperiem, vt *ibidem* Galenus *cap*. 8. *&* 51 docet. Paruitas autem oculorum,& qualitates animi, & mores,& somnus, omnia in idem concurrunt, scilicet vt sit bonæ substantiæ cerebri & tenuis, & calidæ & humidæ temperaturæ, nisi quòd timor significat supra cordis frigiditatem, non cerebri, & concordat cum dictis. Sed promptitudo illa ad negotia prouenit ex caliditate cerebri, non cordis; & oculorum paruitas, quæ potiùs ostenderet contrarium: verùm non sic est: nam nó ex caliditate,vel frigiditate,nec aliâ qualitate, sed si paruitas oculorum est cum integritate operationum ipsius oculi,& bonâ formâ,& operationibus bonis cerebri, ostendit solùm paucitatem materiæ oculi; etsi cum prauitate operationum vtriusque, imbecillitatem cerebri scilicet & oculorum. Sed si cum perfectione operationum cerebri, operationes oculorum essent malæ,adhuc non significatur imbecillitas ipsius cerebri. Vix autem fieri potest, vt cum paruitate oculorum & cerebri imbecillitate, adsit robur operationum oculi: quod si contingat, tunc necesse est dicere quòd materia oculi fuit bona & pauca, licèt cerebri fuerit mala. In his verò qui non procul vident, propè autem optimè & subtiliter, & vident in nocte satis bene, & habent operationes cerebri bonas, quorum est maxima copia: in illis cerebrum potest esse, & est perfectum, sed materia oculi nimis pauca & tenuis, &

spiritus

ſpiritus ſimiliter tenuis, & hoc maximè, vbi ingenio valuerint. Et breuiter ſtatuendum eſt, quòd ſignificationes cerebri magis debent ſumi ab operationibus oculorum & venis, quia dependent à cerebro, itē à formâ quàm à magnitudine, ita vt ſtatuamus primum ordinem ſignorum cerebri, operationes ſenſuum omnium interiorum; inde tactum, & colorem, & capillos, & hoc quoad qualitates; tertiò excrementa ipſius; quartò formam & magnitudinem; quintò quæ nocent & iuuant; ſextò oculorum operationem, inde formam, demum magnitudinem. Quia verò nihil dictum eſt de excrementis & defluxionibus ad dentes, ætate & curis, veriſimile eſt cerebrum abundare humore crudo, frigido & humido: humido propter naturalem temperiem, ætatem, & rationem victûs: frigido, propter ætatem, & curas, & fluxionis modum: fluxiones enim ad dentes plerumque ſunt frigidæ, & frequentiùs humidæ quàm ſiccæ. De ventriculo omnia conſentiunt, quòd ſit frigidus & humidus, inde cruditates, flatus, aluus lubrica. Solum dubium eſt de ſcabie, de bonâ valetudine, & de integritate ſenſuum; & dico quòd ſcabies eſt cauſa bonæ valetudinis totius corporis, naturâ exonerante quicquid eſt ſemicorrupti humoris ad cutim, quæ eſt membrum imbecillimum, & nullam habet facultatem, teſte Galeno *lib. de morb. cauſis, c. 6.* Et hæc eſt cauſa roboris ſenſuum: alia eſt bona compoſitio cerebri, vtpote denſitas, ſubtilitas, ſubſtantiæ magnitudo, forma, decens amplitudo ventriculorum, æqualitas partium, magnitudo vaſorum venientium ex corde & iecore, ſuturæ, & foramina cranij, & maximè ad os & nares aperta, & non minùs laxa temperatura, bona; calida enim & humida inter intemperies eſt melior: eædem ſimiliter cauſæ poſſunt

 efficere

efficere, vbi ſint in iecore & corde, vt præter eam quæ dicta eſt, rarò ægrotet. De liene non apparet cauſa corruptionis gingiuarum in hoc caſu, cùm non dictum ſit, quòd fuerit vnquam timidus, neque dolitauerit, neque fuerit hydropicus, nec laborauerit morbo regio nigro, nec carcinomate, nec quartanâ, ſaltem à multis annis citrà. Solùm dubium eſſet de illo fuſco colore faciei, ſed eſt parua res, vt audio: & ſi fluxiſſent aliquando hæmorrhoides, inde eſſent ſuppreſſæ. Vnde dicebat Galenus 4. *de tu. ſanit. cap. 4. in princ.* (nam cùm tempus ſit, agamus iam de temperaturâ acquiſitâ, poſtquàm de pulmone nulla eſt quæſtio, neque enim vnquam conqueſtus eſt de eo) Eorum qui in venis continentur prauorum humorum vnicum eſt indicium ab vrinâ, quadruplex verò coniectura, ratio victûs præcedens, experimentum vtpote ſi tertianis, vel quartanis, vel carbunculis ſolitus ſit affligi: iubet autem maximè inſpicere puſtularum aut tuberculorum colorem. Tertia eſt ſuppreſſio ſpontaneorum excrementorum, velut vomitûs ſoliti, hæmorrhoidarum, menſium, vlceris, atque ſimilium. Quarta eſt earum quæ arte fiunt, vomitûs, purgationis, ſectionis venæ, balneorum, potus aquæ thermarum. Quæri ergo ſolet, an corpus ſcabioſum actu debeat cenſeri mundum vel immundum: & quidem ſi ſuppreſſa ſit euacuatio, aut malo vtatur regimine, haud dubium eſt immundum cenſeri debere. Sed dubitatio eſt de his in quibus viget talis expulſio, quique rectè viuunt, Galenus ſanè & *in libro de cauſ. pulſuum, & quarto de tu. ſanit. locis proximè adductis*, dicit quòd ſic, & videtur innuere hanc rationem, quia pleno corpore natura portionem redundantis humoris tranſmittit ad cutim, tanquam locum deſtitutum facultatibus naturalibus ſeruientibus magnâ ex parte.

parte. Verùm multa huic ſententiæ videntur aduerſari: Primùm quia qui ſic laborant, rarò aliis morbis corripiuntur. Secundum, quòd difficile ſit, tantâ materiâ quotidie corruptâ exeunte eam augeri, ac plus generari quàm expellatur. Tertium, quòd videtur eſſe ex genere criſis, in criſi autem ſolet exonerari natura, & non onerari, & corpus purgari, non repleri. Quartum, quòd tales meliùs valent in concoquendo, & appetendo, & in reliquis operationibus animæ, & ſenſuum, & roboris. Quintum, quòd qui huiuſmodi malis laborant cum malo habitu, repletione ex malis humoribus, laborant peculiari morbo, vt elephãtiaſi, ictero, cachexiâ, & in noſtris tẽporibus lue Indicâ: noſtra autẽ quæſtio eſt de puſtulis tantùm & tuberculis. Sextum, quia plerique ex his ſanantur vnguento aliquo, vel etiam ſponte, quod eſſe non poſſet, ſi corpus planè eſſet refertum malis humoribus. Septimum, quòd in ſignis per eſſentiam, creſcentibus ſignis, creſcunt etiam morbi & cauſæ ipſorum, ſed in huiuſmodi puſtulis cùm creſcunt, homo manifeſtè exoneratur & leuior fit. Igitur non ſunt ſignum per ſe cachexiæ, ſed potiùs affectûs naturæ irritatæ quærentis mundare corpus. Octauum, quia in huiuſmodi puſtulis & ſcabie præcipuè, non corrumpuntur humores ſed ichores: ergo non poſſunt eſſe ſignum corruptionis humorum. Videntur etiam potiùs fieri ex cauſis externis, quàm ex redundantiâ humorum, vnde etiam illud *quarto Epidem. Puſtulæ ex laſſitudinibus non vehementibus perueniunt ad ſeptimam liuidæ:* non ergo nunc intelligo de his quæ ſuccedunt febri, vt in Ariſtocrate 7. *Epidem.* Sed de his de quibus dictum eſt in *ſexto*, quas iubet curare Hippocrates, non vomitibus aut purgationibus, ſed calidis fomentis; cùm palàm eſſet ſi corpus plenum malis

fuisset humoribus , purgationem fuisse vtilem per vomitum vel per aluum. Loquitur autem de quodam Simone, cui in hyeme pustulæ latæ acciderant. Dico igitur sic esse distinguendum : Quòd si pustulæ illæ sunt cum morbo proprio corruptionis humorum omnium, & sunt tres præcipuè iuxta tres humores, elephantiasis humoris melancholici, & est carcinoma vniuersale & commune toti corpori: & cachexia, & est malus habitus ex corruptione humorum pituitosorum : & morbus regius qui fit ex corruptione flauæ bilis : tunc tales pustulæ indicant redundantiam prauorum humorum. Prætereà si sit vera scabies , indicant corpus mundum , aut nihil indicant : nam si scabies fiat ex contagio, corrumpuntur humores, & nutrimentum quod est in cute, & ita nihil indicant, aut si omnino plus corrumpatur, quàm sit portio nutrimenti delegata ad cutim, istud non contingit, nisi materià attractà ad locum, ratione caloris putridi; quare natura exoneratur in hoc casu. Quòd si pustulæ vel tubercula (nam de vtrisque idem intelligitur,) sponte eueniant, id est , non consequentes morbum alium, tunc non possumus meo iudicio præterire dictum Hippocratis, *secundà aphor.* 15. *quòd debeamus inspicere egestiones*; *nam si biliosæ fuerint*, *signum est*, *quòd corpus euacuatione indigeat:* est enim repletum prauo humore;*sin autem similes sanis fuerint*, *tutum est corpus renutrire*,scilicet quia mundum est.Et per hoc intelligimus Hippocratem significare per *biliosas egestiones*, infectas quouis humore,& tinctas quouis colore, præcipuè nigro,fusco,cæruleo,rubro,viridi,valde croceo, ferrugineo,lurido,cinerem referente,& albo, sed hoc per accidens. In his autem qui venenum temporaneum ebiberunt,

berunt, (nam familiare eſt ſignum eorum ,) ſequitur malus color , tabes , vigilia , ἀσιτία, & ſitis. Optimum verò & exonerantis naturæ ſignum , ſi cum bono habitu etiam dormiat,appetat,non ſitiat. Sed nos in caſu ſcabiei ſumus. Supereſt vt dicamus, quare facilè exoluatur ? Hoc puto contingere ob raritatem habitus & tenuitatem humorum , & tangitur à Galeno 12. *Artis curandi* , *cap.6.* Contingit & his qui multum ſtudent & parum exercentur & vtuntur plurimis ac delicatis cibis. Et hoc eſt quod innuit Hippocrates in *ſexto Epidem.partic.4.text.*33.cùm dixit : *Sanitatis ſtudium eſt non ſatiari cibis,& impigrum eſſe ad labores.* Ad hoc etiam facit ſenectus ipſa vltima , quæ procul dubio incipit à ſexageſimo anno ſaltem,pleriſque autem etiam citiùs, quanquam hæc vltima ſenecta in tres partes diuidatur, *quinto de tu.ſanit.cap.vlt.in fine,ὠμογέροντες,* qui apti ſunt etiamnum ad negotia , licèt leuia : & extenditur à ſexageſimo anno ad ſeptuageſimum,& in quibuſdam ad octogeſimum ; ideò Moſes *in cantico* , *Dies noſtri ſeptuaginta anni* , *vltrà autem nil niſi labor & dolor.* Et in βαρυγέροντες , quos ſeniculos vocamus ad annos vſque octoginta quinque , ſi viridis ſenectus ſeptuageſimo quinto finem accipiat , & in vniuerſum vt circiter decem annos complectatur.Vltimi πέμπελοι, id eſt, pompam expectantes , ſcilicet funeris , alij ταφογέροντας, id eſt , ſepulchrales vocant : quæ ætas præcedenti ſuccedens durat vſque ad mortem. Ergo in initio primæ partis ſenecta eſt , cuius proprium eſt facillimè concuti , leuia autem facilè perferre , ſi conſueta ſint ; tum etiam abſoluere delicatiùs , induſtriâ & accuratâ diligentiâ tum vſu ſuperantibus virium in ſummum defectum, neque tamen id poſſunt in aliquo genere,quod iuuenes, & ſi tentent, grauiter læduntur.

Quibus visis recto tramite nunc deuenio ad reflexam comparationem, per quam solùm licet specialiter de hominis cuiuscunque naturâ disserere. Est autem reflexa comparatio, cùm naturam ipsam ex actionibus ad temperamentum, & compositionem, & reliqua comparatis extimamus. Velut si ventriculus sit paruus & calidus, & malè concoquat, rarâ erit substantiâ admodum & crassâ; & si tenui ex [fortè *est*] sensu, admodum adhuc rariore. Et si quis obesus frigido ventriculo magnóque, & multa vrina fluat, densa erit substantia iecoris & bene temperata. Itaque in hoc viro densam & tenuem substantiam esse necesse est. Simili ratione sumemus indicia à causis externis. Velut si quis vertiginem patitur, aut obtenebrationem oculorum, cùm muscæ paruæ circumuolitant: Quæremus quid in causâ fuerit; Venus? Spiritus animalis affectus est; ebrietas? ventriculus laborat; insolatio? liquefactum est humidum cerebri; inedia? Spiritus fractus [MS. *factus*] est; sanguinis effusio? Spiritus non gignitur tenuis; ac reliqua, postmodum reflectendo inuicem, velut ex superiore exemplo. Sed non est præsentis instituti longiùs talia prosequi, verùm exemplo docere. At de dentibus constat, quòd si in senibus senio excidant, sine dolore eos excidere: quod vix tamen contingit, nisi in admodum imbecillibus ante sexagesimum annum, paucis ante septuagesimum, plerisque ante octogesimum: & propè ideò cum dolore laborant. Si excidant senio, excidisse dici non possunt morbo; tamen quouis in senio, facilè cadunt, vt quod vnâ causâ fieri non potest, duabus efficiatur. Itaque non ex ætate cum imbecillitate, namque naturâ quibusdam imbecilles sunt. Excidunt autem & sine dolore morbis quibusdam, elephantiasi & lue Indicâ, tum vitio

vitio aquarum & aëris,adeò celeriter & facilè, vt mirum ſit : maxillares nulli mutantur animali præterquàm homini, *teſte Philoſopho :* anteriores tum in pleriſque,vt equo,mulo,aſino ; canibus tamen ſoli canini mutantur naturæ beneficio, quòd omnibus laboribus occurrant. Sed neque homo extremos maxillares, neque eos qui propè ſunt mutat, niſi per mutationem intelligamus miraculum illud, de quo Ariſtoteles ſæpius retulit,molares quibuſdam renaſci, etiam in profundâ ſenectâ:quod haud dubium eſt, ſed parum vtile, ſi cæteri deficiant, & imbecilles naſcantur, & paucis admodum; nec enim eſt ordinarium hoc, ſed veluti ſuperfœtatio, quæ etſi ominoſa ſit, vtilior tamen eſt. Illud potiùs ad rem refert, quod idem teſtatur, *ſues nullum dentem mutare*,quoniam ſympathiæ ratione ſpem egregij emolumenti affert. Concludo igitur quòd temperatura totius declinat ad calidum & humidum, & eſt ſatis bona,qualis in ſene eiuſmodi, nam *ſenes omnes ægri ſunt naturali morbo*, dicebat Galenus *ſexto de tu. ſanit.cap.2.* Membra verò ſunt ſatis incolumia præter ventriculum, qui malè concoquit, & cerebrum quod eſt aptum fluxionibus, & dentes qui ſunt imbecilles naturâ. Habitus verò totius eſt cum bonis humoribus, ſed tamen plenus multis prauis ichoribus, quia eſt ſcabioſus, & ſcabies eſt compoſita ex puſtulis & vlceribus, & ideò vbi perſeuerauerit, neceſſe eſt vt ſanguis ſit plenus ichoribus,& ideò poteſt dici corpus immundum,ſub ſenſu Hippocratis; *ſi impurgatus laborauerit:*de quo ſuo loco. Et ſiquis vellet ſcire naturam ichoris, oporteret vt inſpiceret maximè cruſtas : nam ſi nigræ ſint & craſſæ,ichor eſt melancholicus;ſi nigræ & tenues,bilioſus, & ita de cæteris : & ſimiliter naturam vlcerum,& puſtularum,& pruritum,& qualitatem

ſaniei, & quantitatem, & veſtigia, nam ſi ſint nigra & cum ſæuo pruritu iuncta, ſunt ex bile flauâ aduſtâ: & ſi cum hoc, difficulter coaluerint, ex nigrâ bile exuſtâ. Sed nolo perſequi hæc, quia ſunt extra principale intentum. Verùm potiùs diſtinguamus ſpecies & cauſas eius morbi, cuius cura quæritur.

Caput II.

De nomine, eſſentiâ, & ſpeciebus morbi propoſiti, nempe Parulidis.

Dicitur ergo Græcè duobus nominibus: ἔνυλον, interior pars quæ dentes interiacet, ſicut exterior οὖλον: vndè poſtmodum ἐπυλὶς, excreſcentia carnis inter dentes ſeu ſuper gingiuas generatur, aut βάτρηκες dicuntur & βάρηκες. Dicebat Paulus Ægineta *lib. 3. cap. 26. Parulis inflammatio quædam eſt in aliquâ parte gingiuarum ſuſcitata, quæ niſi diſcuſſa fuerit, in ſuppurationem conuertitur, cùm ſuppurauerit, ſcalpello in eam linamentis inſertis diſtenditur: Epulis autem carnis excreſcentia eſt, quæ ab inflammatione contracta, ad intimos molares dentes pertinet, nonnunquam cum febri & dolore*; vt iuxta hanc rationem magis ad Parulidem quàm ad Epulidem affectus iſte pertineat, cùm ſit in dente canino, non molari, ex quo patet quòd nomina hæc deriuationem à membro recipiunt, non tamen eadem ſunt, ſicut in Pariſthmiis quæ ſunt gargareôni, & affectibus eius communia. Gingiuæ interiores ἔνυλα, coniunctio earum ἀρμὸς, ſicut ὀδονταλγία, dentium dolor. Dolet enim dens propriè præter cætera oſſa, & pòſt perfectis aduenit, & mutatur,

mutatur, ac naturaliter renaſcitur. Sunt etiam nudi dentes, & perpetuò creſcunt, quòd etiam atterantur mutuo occurſu, quódque reliquis omnibus oſſibus ſint duriores. Succurrit autem mihi non leuis dubitatio ab antiquis propoſita, quandoquidem cùm vruntur', (dicunt) perforantur, ſecantur, & non ſentiunt. Et meritò quòd neque ad illos neruus veniat, neque vas quâ parte ſolidi ſunt: ſunt enim valde denſi: ſentiunt tamen non ſolùm læſi à frigore & calore, ſed etiam non læſi, verùm proprij obiecti notitiam habent. At dens, vt dixi, dolet & verè dolet intimâ parte, à neruo vim accipiens. Senſum autem ex ſe habet, quia animatum, vt aliàs docuimus. Aëtius *lib. 8. cap. 19. 24. 25. & 26.* declarat, ad gingiuas peruenire ramos tertij paris neruorum, qui etiam ad dentes & linguam deueniunt, & in oris pelliculam vniuerſam diſtribuuntur. Ex excremento autem nutrimenti eorum, dentes nutriri & augeri affirmat. Idem ſentit de prædictis affectibus, quod Paulus, ſed & fiſtulas fieri ex illarum corroſione docet, & quæ vſque ad dentis radicem perueniant; vnde perſæpe cogimur dentem eruere, nam tædio tam grauiores ſunt huiuſmodi morbi, quàm à periculo magis abſunt reliquis. Princeps verò non videtur adeò diligenter diſtinxiſſe morbos huius partis, *fen* 8. 3. quia contempſit quaſi eos; ſed non ſunt contemnendi: nam neque animaduertit multa de dentibus, & periculo euulſionis eorum, dicta *in primo libro.* Et ideò hæc materia diligentiùs tractatur à Græcis. Quinimò ne forſan quis admiretur propoſitum noſtrum, Galenus conſumit ſex totos primos libros *de medicam. ſecund. locos*, circa morbos capitis & partium eius, demptis etiam omnibus morbis periculoſis,

vt

vt cerebri abſceſſibus, & attonito morbo, & inſaniâ, & ſolùm verſatur circa morbos leuiores, & tædium potiùs quàm periculum afferentes,& reliquos quatuor facit de omnibus aliis morbis qui adueniunt membris reſpirationis & naturalibus, cum vitæ maximo diſcrimine, & ex quibus ſolent mori homines, & ex his etiam quatuor,vltimus eſt fermè totus de morbis iuncturarum, qui & ipſi periculo vacant. Et quis miraretur, ſi non viderent noſtra, videns illum; aut videns illa,ſi non noſtra? Et tamen cauſa eſt quòd ſicut decet magis ſe experiri in aquis non profundis & tutis, vt diſcamus natare in periculoſis;ita decet volentem inſtruere Medicum, diutiùs immorari circa morbos leues & manifeſtos, quàm in periculoſis & occultis; nam in leuibus & manifeſtis differentiæ maximæ magis ſunt conſpicuæ,& ratio auxiliorum clarior,& errorum experimenta euidentiora,cùm errores in aliis ſint cum pernicie ægri. Ideò Medicus debet ſe experiri ab initio, ſicut ille qui neſcit natare, vt dixi, in aquâ non profundâ nec periculoſâ: ſic enim omnem artem natandi meliùs diſcere poterit; & videri diligentior ac perſpicacior etiam apud ægros & aſtantes: quæ qui non credit, videat etiam ipſum Galenum in *quinto eiuſd.cap.9. in princ.* reprehendentem Medicos de curatione inflammationis gingiuarum, non ſecus ac de phrenitide ac lethargo ageretur: nam quanto magis tales errores ſunt à periculo ſemoti,ratione & experimento euidentiùs refelluntur, apparéntque errores Medicorum. Eâ igitur ratione & Alexander Trallianus, qui multorum morborum curas omiſit, dentium tamen & gingiuarum non oblitus eſt, ſiquidem in *tertio,cap.*10.de his agit. Sed iam quomodo gargareon ſit affectus dicamus, (nam ſatis de gingiuarum morbo actum

actum est) cùm sit apertè Parulis; inflammata enim ea pars, quam Latini propriè columnam seu columellam vocant, quòd glandularum è genere sit, doloris fermè est expers; cùm tamen infrà promineat, impedit ne homo glutiat, adeò vt manûs auxilio indigeat. Est autem fungosa dicta & vuea à significato nominis Græci, & similitudine formæ cum acino vuæ; propendet autem ex isthmo, angusto oris spatio, in quâ duo foramina quæ ad nasum perueniunt, figuram maris ambientis referunt; glandulæ verò à lateribus prominulæ, paristhmia, omnes ad humectandum os factæ. Cæterùm neque abscessus propriè glandularum dici debet, cùm de his intelligatur quæ à lateribus iacent isthmi, neque cum anginâ, etsi ne glutiant impedimentum afferat, quicquam commune habet. Nam Angina propriè vera fit in musculis interioribus gutturis, quam Synanchen vocant, sed Galenus Cynanchen appellat. Synanche autem quæ fit in ipso gutture, quasi velit vt pars illa cartilaginea possit pati abscessum, vel in tunicâ solùm & strangulare. Appellat autem Parasynanchen, cùm musculi exteriores gutturis laborant phlegmone. Sed tum Cynanche est, id est, canina affectio, lethalis valde, sed non adeò vt cùm interiores musculi laborant, qui statim strangulant. Synanche verò partim strangulat, partim prohibet ne homo possit cibum aut etiam potum glutire. Parasynanche autem est, cùm gulæ musculi laborant & ipsa gula, quæ affectio mala est, non tamen admodum lethalis saluâ aspiratione. Paracynanche autem cùm musculi exteriores inflammantur, quæ omni periculo vacat. Itaque liquet sex esse genera affectuum circa has partes. Sed Columellæ abscessus, vt à periculo vitæ abest, ita si negligatur, eò perducit, vt præcidere eam necesse sit, & ob id vox vitiatur,

&

& vita etiam breuior redditur, refrigerato pulmone. In vniuersum igitur quinque principaliter quærere oportet, nam omnia nimis longum esset. Quod magis vrget, seu de quo conqueritur; quod periculosius est; causa morborum; morbus circularis velut dolor: nam seipsum & reliquos morbos adauget; & reflexio per quam ad curam propriam deuenire licet, id est, per generalia ad vnumquemque, quod à mensurâ singulorum auxiliorum & proprietate prouenit.

Signa eius qui fit à percussione seu dolor seu abscessus, aut à purgatione, sicut quandoque accidit, quando schidia inter dentes retenta pungunt gingiuam, sunt per se manifesta, & non sumus in casu. Si verò dolor fiat aut abscessus ex vitio lienis aut iecoris, deprehenditur ex morbis illorum. Cùm autem non apparuerint eiusmodi morbi, materia profluit à capite; & hoc est quod innuit Princeps *octauâ tertij, loco adducto.* Potest igitur esse in dente, & neruo, & gingiuâ per se, vel communicari aliis; & si in dente, vt dictum est, vel à frigore, vel à luxatione, vel ab abscessu, vel à diuisione continui: si igitur sit à frigore, læditur à frigidis, & à nullâ aliâ causâ, & est signum proprium. Et si læditur à duris, potest esse ex omnibus aliis causis, scilicet ab inflammatione dentis, ab inflammatione nerui substrati, à repletione eiusdem, à luxatione dentis, à solutione continui in dente, & à repletione in gingiuâ. Distinguitur autem subtiliter hoc modo. Si est in gingiuâ, ex compressione dentis dolet magis gingiua quàm dens, propter regulam topicam: propter quod vnumquodque tale est, & illud magis est. Sin autem neruus est plenus sine abscessu, non dolet, nisi cùm comprimitur, & licèt à frigidis magis lædatur quàm ab aliis, tamen non læditur, nisi compressus,

compressus, & à re durâ; & si abscessus sit in neruo vel in dente, dolor est vehementissimus etiam sine tactu,& aliquando accendit febrem, & differentia est inter illos, quoniam in phlegmone dentis sentitur pulsatio in dente ipso circa coronidem, vel in medio: & si in neruo, est pulsatio in radice dentis;dolor etiam nerui est acutior & vehementior:dentis autem quamuis sit valde vehemens, non est tamen illi æqualis,sed quasi obtusior & latior, & est quasi dens diuidatur in frusta: in neruo autem nescit patiens quomodo doleat dens, sed solùm sentit illum dolere. In luxatione verò dolor non est magnus, & differt à dolore repletionis nerui, quia in repletione nerui valde dolitat dens cùm comprimitur; sed in luxatione quomodocunque prematur, seu trahatur ad superiora, seu ad latera. Quandoque fluxio non est ad neruum, sed ad concauitatem quæ est inter dentem & os, & tunc non dolet, nisi comprimatur, & in hoc casu ascendit dolor & tumor, aut descendit, ita vt dolor digito exteriùs manifestè sentiatur. Et est dolor valde leuis à repletione nerui, & ô! quàm conuenit in his purgatio capitis. Solutio verò continui est difficilior omnibus, & magis necessaria scitu, quia plerumque indicat,& sola fermè, de euulsione dentis. Quæ autem est diuisio perfecta facilè dignoscitur, quia parte vnâ compresâ, alia manet aut stridet. Sed de carie quæ frequenter contingit, signa sunt, quòd dolor sæpe reuertitur,& in illo dente & non aliis, & sine causâ manifestâ, & si videtur aut tangitur locus, non est dubium;& cùm sanatur, non est robustus, & fit scaber, & fuscus,& adhæret intus materia lapidosa,& gingiua eroditur in angulo, vel è regione partis læsæ, & rarò contingit quòd non lædatur à frigidis & duris, &

aliquando consequitur fœtor: & omnis dolor vehemens facit luxationem dentis, si sit propter neruum, quia natura fugiens dolorem eiicit dentem è loco, vt non comprimat neruum. Sed si dolor sit in dente, nullum commodum sequitur ex hac luxatione, ideò persæpe in hoc casu dens remanet firmus, & cùm sanatur neruus repletus, aut luxatio quæ fuerit ex percussione vel morbo Indico, si fuerit magna sed in iuuene, aut in sene sed parua, tunc est locus auxiliis & restituuntur, & cùm perseuerat diu, difficile est vt confirmetur. Et si ex morbo plures commoueantur dentes, faciliùs confirmantur quàm vnus solus: & hoc contingit; quia homo magis abstinet ab omni cibo, & ita non mandit, & sanatur; sed qui vnum tantùm habet commotum, dum exercet sanos confisus in illis, magis commouet & excidit, & dens luxatus extenuatur propter imbecillitatem caloris, quia non est coniunctus toti, & etiam quia causæ luxationis, scilicet pituita, vel humor serosus, aut crudus, aut melancholia corrumpit alimentum dentis, & ita non nutritur. Et signum dentium ob ætatem casui propinquorum, est fuscus color & obscurus, raritas, hebetudo sensûs, & facilis luxatio, scabrities, & gypseæ crustæ. Dolores autem gingiuæ dignoscuntur tactu ipso. Abscessus verò & tactu & visu. Specialiter autem signa sunt.

CAPVT III.

De causis affectûs propositi.

HIs visis ad causarum inuentionem deueniendum est, non solùm quòd curatio omnis sublatâ causâ fiat,

fiat, vt suprà diximus: sed quòd cùm necessaria sint ad omnem curationem describendam multiplicia auxilia, (nam vnum solum si describamus, videbitur vbi illud non profuerit, Medicinæ ars manca atque inutilis:) quomodo poterit quispiam multis auxiliis conuenienter vti, nisi nouerit quod cuique conueniat: nam si singula prætentare voluerit atque experiri, præterquàm quòd *occasio est præceps* in Medicina, vt dicit Hippocrates, magnum sumptum & temporis & pecuniæ facere oportebit, & præterea Medicus ridiculus fiet, singula perperam tentando, vt æger fidem amittat; sed quod omnibus maius est, calida calidis morbis adhibendo, vel frigida frigidis, vel intempestiuè, vel modo quo non debet adhibere, tantum abest vt sit ægro profuturus, vt etiam grauiter sit obfuturus.

Ergo in causâ est hîc materia cruda, sanguinea, mista, iuxta secundum modum significati sanguinis, id est, aggregati ex quatuor humoribus, & etiam pituitæ, & est sanguis parum concoctus, sed tamen vitiosus, partim à capite descendens per venas, & arterias, & neruos etiam, partim à iecore transmissus, partim ob exhalationem ventriculi & iecoris: & ideò in his morbis peculiaris est iactura ex cruditate, & maxima: nam in suffusionibus oculorum, & tinnitibus est etiam peculiaris iactura ex hac, sed non adeò magna, quoniam vapores non possunt tam promptè penetrare ad oculos & aures, sicut ad dentes & gingiuas. Ideò mala ratio victûs in his morbis offendit trifariam: ratione qualitatis cibi, vtpote vapor ex porris; & ratione cruditatis, vt quilibet cibus crudus, & hoc est minus; & ratione tunicæ quæ est vna gingiuis & ventriculo, & hoc est adhuc minus. Et esset vltimus ordo, scilicet

nutrimenti, sed est adeò exiguum hoc damnum, vt possit posthaberi. Sed in oculis & auribus plus nocet cruditas, & est primùm ratione vaporum, & pòst qualitas cibi: & reliqua duo parum aut nihil prosunt, aliquid tamen potest nutrimenti vis: nam consensus simplex, nullus est. At iecori nocet ob quartum modum, primò ob alimentum, inde ob malam coctionem, reliquis duobus modis non nocet. Nasi autem morbis & ozænæ nocet ratione qualitatis cibi, pòst ratione alimenti, vltimò ratione cruditatis, non ratione consensûs. Causa verò descensûs materiæ facientis abscessum aut dolorem in dente, imò neque destillationum, non est illa quam credunt communiter Medici, scilicet ascensus vaporum ex cruditate à ventriculo; tum quia non posset fieri in ieiunantibus, cùm tamen magis tunc fiat, nec repentè, vt videmus; sed longo indigeret tempore, nec sine tinnitu & oculorum imaginibus, quia in tantâ vaporum ascendentium multitudine, fieri non posset vt non aliqui ingrederentur in aures & oculos, adeò patulis viis, & nec in die: quæ omnia cùm sint contra experimentum, liquet talem materiam ascendere per venas & arterias plenam ichoribus, & materia aquea inde congelatur & crassescit in cerebro, si cerebrum non sit immodicè excalefactum: ideò fit hic casus à caliditate plerumque, maximè iecoris, & indiget purgantibus aquam, & tamen Medici vtuntur calefacientibus, quo nihil deterius. Et hoc de causis propriis.

Considerandum est etiam quòd dolor dentis trahit materiam, quia natura cogitur succurrere parti, aliter corrumperetur: nam dolor & causa doloris corrumperent partem. Est enim causa, ex confesso, vel vlcus, vel intemperies calida vel frigida: quoad

symptoma

ſymptoma ipſum non corrumpit, niſi quia extinguit vitalem ſpiritum, qui eſt in loco, à quo particula conſeruatur. Ergo ſi non tranſmitteretur, periret: huius causâ vniuerſali natura tranſmittit ſpecialiter, ſæpius peccans plus tranſmittendo quàm oporteat: nam ex hoc fit phlegmone, ex quâ dolor alius ſuſcitatur, & febris accenditur ab initio ephemera, pòſt ſynochus, demum cùm materia putreſcit, etiam ſynocha. Et cùm materiam oporteat, ſic ſi debet calefacere ſanguinem, eſſe vel intimam & cordi proximam, aut multam, aut valde prauam & interiori loco, ideò non poteſt ex hoc accendi, niſi Ephemera. Sed quoniam materia praua poteſt eſſe, vel quia valde calida, vel quia valde putrida, oportet ſi deberet fieri febris conſequens phlegmonen, ſanguinea [MS. *phlegmone ſanguinem ſanguinea*] vt eſſet, vel multa, vel prope cor, vel in loco intimo. Sed poteſt generari febris putrida, quæ non dicitur conſequens, & hoc ex omni ephemerà, vt 8. *Artis curandi, cap. præſertim* 7. *&* 8. *& in lib.* 9. *cap.* 1. docetur: & licèt ſuo more nihil vnquam perfectè doceat, imò ſatis confusè, vt non poſſis dicere, ſic eſt. Dico tamen ex re ipsâ quæ ſe prodit, & auxilium etiam capiemus ab eodem, ex *primo de differ. febr. cap.* 4. quòd febris Ephemera tranſit in putridam, vel ob malam rationem victûs, vt non prohibeatur cauſa quæ illam accendit, & ipſa producatur: nam cùm producta fuerit, neceſſe eſt tandem, vt hecticam in ſiccis corporibus, in humidis putridam accendat. Secundum eſt, ſi aër ipſe peſtilens ſit, nam tunc vapores illi ſolâ caliditate (quia nihil fit in iſtis inferioribus, niſi per primas qualitates actiuas,) indigentes ad febrem propagandam, ſtatim eam immutant. Tertium eſt cùm corpus eſt vel exteriùs ſtipatū occluſis cutis meatibus, vel interiùs obſtructū,

tunc enim vapores illi, vt lebete contecto, incalescunt adeò, vt quod est serosum in humoribus putrefaciant. Quartum est, cùm habitus ipse cacochymus est, multísque corruptis & calidis humoribus refertus: nam nisi hoc modo accendi febres periclitaremur, ex quanam [MS. *quadam*] causâ aliqui ex febre putridâ interirent? nam si non cum ephemerâ, multo minùs sine illâ. Sed non aliqui solùm, imò permulti intereant. Igitur ephemera in huiusmodi accendit putridas febres. Constátque hoc modo non solùm ex dolore dentium, sed etiam alicuius minimæ particulæ interiisse. Vltimum est ex intemperie, maximè calidâ & siccâ, quæ cùm sit vltima inter has quinque, ipse quasi primam statuit, sed oportet intelligere res ipsas potiùs quàm illius verba sequi. Sic enim neque errabimus nos, nec illum vt errantem accusare cogemur. Cæterùm ex causis aliis externis, insolatio magis nocet oculis, aër autem frigidus & humidus dentibus atque gingiuis, vtraque autem vtrisque, sicut [MS. *tamen sic*] etiam somnus in terreno cubiculo. Abscessus autem in gingiuâ, doloris præbet speciem in dente ob propinquitatem, quia dum dens læditur, comprimit gingiuam læsam, atque ita videtur dens dolere, cùm gingiua doleat. Alter modus est, quoniam confluente materiâ ad gingiuæ abscessum, etiam aliquid ob propinquitatem deriuatur ad dentis radices. Cùm etiam materia quæ in abscessu gingiuæ est, corrumpitur, corrumpit etiam sanguinem, qui est in radice dentis, & malâ qualitate afficit neruum; ita fiunt mutuò vtrinque causæ. Causa verò cuius pars prima cerebri est auctor, ex doloribus, excrementis, læsâ operatione, tumoribus [innotescit:] & si conuerso capite in ceruicem, homo videatur pati defectum sensuum

aut

aut mentis, aut quòd quippiam deſcendat in poſteriora, quaſi auulſum, & ſi percipitur quædam inanitas in illo, aut ſi circumuolui aliquid ſentiatur, & oportet experiri id in omni horâ, & multis diebus. Hæc enim ſolent pati affecti vigiliis, & ſignificant periculum apoplexiæ aut catalepſis.

CAPVT IV.

De ſymptomatis affectûs propoſiti.

SYmptomata verò ipſa quæ comitantur hos morbos, alia quidem ſunt propria morbis, vt, dolor, ſtupor, & eſt ſpecies doloris deterior quandoque dolore, quia homines in dolore vel coguntur vti ſorbitionibus, vel mandere ex alterâ parte: in ſtupore autem non manſum ſolent deglutire cibum. Tertium eſt non poſſe pati duras res aut frigidas, quandoque etiam, licèt rariùs valde, nec calidas. Pòſt ſunt eroſio dentis, & ſimiliter gingiuæ, & etiam mobilitas dentis, quæ eſt duplex: vna quæ eſt cùm manet in ſitu ſuo, & alia cùm eiicitur, & quandoque vna eſt deterior, quandoque altera. In iuuenibus deterior eſt, cùm dens manet in ſuo ſitu, quia ſi eiicitur ceſſante dolore, ſtatim redit ad ſuum ſitum & confirmatur: in ſenibus verò deterior eſt cùm labitur ex ſitu, quia nulla eſt ampliùs ſpes, vt redeat ad ſuum locum ob ætatem. Hìc verò conſiderandum, velut & in eo qui ambulando intorquet pedem, & ob id non firmiter poteſt ambulare: an ſitus hic malus ſit morbus, an ſymptoma, cùm diuiſio in quâ ſitus eſt, ad morbos pertineat, non ad ſymptomata: ſed quia ſitus non mutatur niſi per operationem, & læſio operationis

est symptoma:dicemus ergo quòd materia vel intemperies per quam flectitur dens,vt pes,est causa,& morbus,& situs seu flexio, symptoma & morbus, & impedimentum ambulandi,symptoma secundum.Ergo flexio pedis est morbus, quatenus fit à nerui mollitie, & vt est causa imbecillitatis eundi, & vt est malus situs. Sed vt est vitium in operatione,& vt fit,est symptoma, nam quod factum est & est in membro, non potest esse symptoma,& ideò hoc accidit frequenter,vt morbi causa sit symptoma,sed nunquam tamen vt̃ symptoma morbi cuius ipsum est,causa sit. Symptomata verò subsequentia magnitudinem morbi,sunt propriè vigiliæ, non solùm ob dolorem, sed etiam ob vapores & consensum neruorum, & febris Ephemera, nec conuulsio tamen sequitur, quoniam dolor in dente non potest hoc facere, cùm neruus non afficiatur, conuulsio autem est symptoma neruorum, nec si in gingiuâ, cùm exigui ibi admodum sint nerui: nec dolor possit esse vehemens, cùm sit in particulâ exigui sensûs: nec si in neruulis, qui sunt in radicibus dentium, quia admodum parui sunt,& vix sensu percipiuntur:tum verò quia, vt aliàs docui, conuulsio fit à frigiditate, ob id ex punctione ferri. Sed in eo loco non potest esse tanta frigiditas. Ideò etiam non potest contingere conuulsio ex dolore in radice dentis, nec nerui illius, neque etiam ex siccitate propter frigiditatem dentis & ossium mandibulæ circumpositorum, neque ob repletionem, quia comprimitur à dente, plurimum etiam facit caliditas loci, & ob id nemo visus est qui ex dolore dentis aut gingiuæ inciderit in conuulsionem, quamuis dolor dentis sit maximus ex sententiâ Galeni 2.*de compos.medicam.sec.loc.cap.*1.*sect.*7.*in fine*, & maior lore capitis. Est etiam affectus communis dentibus

&

& gingiuæ, quem hæmodiam vocant, id eſt, ſtuporem dentium *1.de locis, cap.6. in princ.* Quid autem ſit non declarat *ibidem cap.* 7. pluſquàm antea. Verùm author *lib.de ſimpl.medicam.cap.de portul.* quanquam non Galenus, de eâ dicit, quòd eſt affectus qui contingit dentibus ob eſum fructuum immaturorum. Sed Galenus *1.de ſympt.cauſ.cap.5.* docet quid ſit. Hoc vnum palàm eſt, quòd ſtupor eſt gingiuæ ſymptoma. Circa quod illud animaduertere dignum eſt, quòd ſymptomata dolorum augentur motu, vt in dentibus, & podagroſis, & herniofis. Calculoſi etiam dum lapis mouetur, dolorem ſentiunt; dum quieſcit, ceſſat dolor. Attamen videmus quòd lapidem renum patientes, ambulatione alleuiantur, & coli dolorẽ agitatione cunarum: quare dico quòd omnis motus qui fit per particulam laborantem, auget dolorem, quia inflammat & diſtendit partes. Igitur vtrauis ſit cauſa doloris, eam auget: reliqui motûs omnes minuunt, tum auertendo materiam dolorem facientem, tum calorem, tum ſpiritûs, tum etiam dilatando partes, vt faciunt anodyna. Eſt etiam vnum inſigne & proprium ſymptoma doloris dentium, quod ego ſemper obſeruaui, & eſt maximè vtile ad curam. Eſtque quòd in dolore dentium ſuperiorum, in ſuperiore parte faciei è regione dentis, & in dolore dentium inferiorum in mandibulâ inferiore, è regione ſimiliter, percipitur dolor tangendo manifeſtus, adeò vt curando partem illam, ſolueretur facilè morbus, tanquam ſublatâ origine. Accidit etiam quandoque inflammatio ex hoc, vel in faucibus intus, & eſt angina, vel ſuperiùs quæ diſrumpitur cum tuſſi, & creditur quòd ſit vomica pulmonis.

CAPVT V.

De signis prognosticis.

PRognosticum cùm non agatur hîc de vitâ, versatur circa tria principaliter, scilicet an morbus futurus sit longus vel breuis? secundò an perueniet gingiua ad suppurationem, aut non? & si deuenerit, an ad paruum vlcus vel non? Veluti de Simone Grynæo de bonis literis bene merito, Ioannes Manardus recitat *lib.* 18. *Epist.* 2. Cui vlcus in gingiuis adeò magnum erat, vt illi negotium facesseret, & ob puris abundantiam cogeretur lintea magna in ore assiduè continere, vt dentes omnes in discrimen vocauerit ex hoc morbo, penè omnium radicibus erosis, & iam fermè inutiles redditi sunt, & cum metu ne caderent. Solent enim vlcera fieri deteriora serpendo: serpunt autem ob materiæ multitudinem & acredinem, tum putredinem, putredo enim semper propagatur, [MS. *purgatur*] demum ob locum humidum & calidum & impurum, & si in ipsum ascendant praui vapores; quæ omnia sunt in ore, si vllo in loco, adeò vt post anum [MS. *annum*] nihil sit tetrius ore, & recta natura os ano opposuit tanquam genere eadem, differentia situ solo: nam & in multis animalibus declarat Philosophus anum esse prope os, quasi quòd fœtor ex illo, & illuuies multa prodeat, & ideò si vlcera fiant, difficilè sanantur, & maximè in sene & mali habitûs ob humores, non temperiem, vt dixi, & tempore autumni. Oportet igitur prohibere, ne ad vlcus perueniat si fieri potest. Tertium sit, an dens possit seruari? & dico quòd omnia bene procedant, quoniam

etsi

etsi ætas, & humorum in vniuerso prauitas, & tempus anni obstent, non tamen ætas est omnino defecta, & maximè temperamenti ratione, nec habitus adeò malus, vt dixi, ob expurgationem quæ fit quotidie prauorum succorum, nec humor videtur adeò exuberare, nec ad modum prauus esse, & etiam ex subiectis oculis: maxima autem causa infelicis successûs in morbis est, quòd non cognoscantur, dicebat Hippocrates *lib. de Arte.* Secunda causa difficilis sanationis, vt ab Hippocrate habetur, est quòd morbus habet rationem causæ sui, & sit, vt ita dicam, circularis, hoc etiam hîc non adest. Tertia etiam deest, quæ ponitur ab Hippocrate *ibidem*, *&* 1. *Prognost. text.* 5. *comm.* 4. nam neque est in membro principali, neque periculoso. Quarta demum est, quòd morbus est subiectus operationi manuum, quod multum refert ad curam, & vt facilè sanari possit, vt ab Hippocrate habetur, 1. *de morb. mulier.* Ideò sperandum est quòd Parulis poterit sanari absque suppuratione, & mediocri etiam in tempore, non omnino breui ob causas dictas, sed neque admodum longo, si non exulceretur. Pertinebit ergo talis cura ad Physicum principaliter, inde etiam ad Chirurgum, qui si fuerint periti, poterit se explicare. De dente dico, quod cùm non sit in ætate adeò defectâ, in quâ sponte solent cadere dentes, id est[1], iuxta octogesimum annum, & in mediocriter robustis, nam quidam etiam vlteriùs illos retinent, & inuncta sint auxilia illa adeò præstantia, spes est quòd poterit confirmari: detracto enim humore superfluo, & siccatâ particulâ, & dente non vitioso confirmatur, vt dixi, cùm non fuerit in ætate defectâ; nihilominùs maius est periculum de hoc, quàm de Parulide.

Modicus

Modicus calor & modicus rubor cum liuore,tumor ſatis mediocris, non valde durus, dolor non magnus, luxatio dentis non leuis , operatio omnino ſublata mandendi, [MS.*medendi*] excrementa nulla,ex ratione particulæ quia nondum ſuppurauit,& quia hic abſceſſus non ſit propriè internus,poſſumus pronunciare de ſalute : nam ſecùs nunquam licet , eo quòd neſcimus, etſi calor naturalis ſit potens in toto , an erit in illâ parte ; & quod magis refert, vbi ſuppurauerit , an erit via exitûs ſanici , an non : nam ex minimo tuberculo, quoniam interiora eroduntur , homo poteſt interire. Conſidera etiam curationem , quæ ſi procedat facilè, morbus eſt leuis & cognitus. Si in deterius agit ; vel obſtat natura temporis morbi , vel materia eſt diuerſa, ſed tunc aliquando meliùs ſe habet,aliquando non;vel non intelligis morbum. Si verò meliuſculè procedit, aut ad auxilia meliùs ſe habet,deinde redit ad grauitatem,morbus eſt cognitus,ſed grauis,& hoc etiam ſæpe in morituris accidit.

Illud prætereа eſt adnotandum quod ſubtili ratione conſtat , facultatem vitalem aliquando ſignificare ſalutem , quamuis naturalis malè affecta ſit: & hoc in vno caſu tantùm , ſcilicet cùm morbus eſt inuolutus , id eſt , quòd coctio impeditur ratione abſceſsûs in membris naturalibus , & abſceſſus ille concoquitur. Et tunc interim tantum ſupereſt boni ſanguinis in venis & arteriis , vt vitæ robur ſtare poſſit donec concoquatur : & tunc Medici dicunt bono illum animo eſſe , & præſagire de ſalute , cùm tamen verum ſit hoc ſolùm in hoc caſu.

Prædictio ; dicebat Hippocrates *6. partic. 6. Epidem. text. 36. Suppuraitones quæ circa gingiuas & nares fiunt, ſeptimo*

ſeptimo die erumpunt: ſed melius eſt forſan vt legamus *rumpuntur*, certè magis ad propoſitum præſens: & rurſus in *Coacis prædict. Ex aluis liquidis ſanguis de gingiuis diffluens, lethalis eſt.* Ratio eſt manifeſta, quoniam dum exoneratur corpus, ſi ſanguis defluat ex gingiuis, ſignum eſt corruptionis vniuerſi corporis. Nec illud prætermittendum eſt, quòd in multis venenis putrefacientibus gingiuæ corrumpuntur, in aliis intumeſcunt, in quibuſdam profluit ſanguis, velut in morſu ſerpentis appellati hæmorrhois. Dicebat *quinto Epidemiorum. Metrodori filio ex dentis dolore maxillæ marcor, & gingiuarum carnis ſuperexcreſcentia, moderatè ſuppuratus eſt, exciderunt dentes molares, & ipſa maxilla.* Itaque & talia pericula imminent. De nouo autem morbo ſuperuenturo, & maximè in gurgulione, ille dignoſcitur ex circumſtantium membrorum grauitate, & aurium, mandibularum, colli, faucium; & ipſarum operationum remiſſione, tum excrementorum propriorum tenuitate aut defectu, & communium mutatione, ſcilicet fæcum & vrinæ. Vt autem mutationem noueris, naturalem diſpoſitionem ſcire oportet, vt in *primo de his quæ in medicatrinâ fiunt, text.* 1. Naturalis egeſtio, vt 1. *Prognoſt. text.* 1. *&* 17. habetur, non multum graueolet, ſubrufa & corpulenta, denſa multum, non tamen ſicca. Quæ enim ſicca eſt, calorem aut ſiccitatem viſcerum, aut nimiam moram oſtendit. Diluta, aut quæ non malè olet, cruditatem, melior humoralis eſt, non fæx: Alba obſtructiones, nigra aut humoralis eſt, aut exuſtionem oſtendit. Valde fœtida violentam putredinem; & ſi cauſa præceſſerit etiam ſine febre exitium. Æruginoſa [MS. ineptè *vitiginoſa*] eroſionem minatur, & magis viridis. Cibos tamẽ ingeſtos conſiderare oportet, & quantum quiſque

quisque naturaliter à medio deflectit. Vrina verò etiam *ibidem* describitur, cuius sedimentum est album, læue, & æquale, dico & pyramidis instar. Et sunt quinque conditiones: album autem dicitur non simpliciter, sed substantiæ vrinæ comparatione, quæ colore triticeæ paleæ atque splendore esse debet. Est etiam sedimentum naturale perspicuum, ita vt opacum nullà ex parte sit, in quibusdam quasi auri scobs. Proprium autem ad mortem symptoma est conuulsio, & conuulsio cum rechmône, nam ab eâ non euadit aliquis, cùm sit deterior etiam apoplexiâ.

CAPVT VI.

De curatione eiusdem affectûs.

SECTIO I.

De custodiâ, seu curâ prophylacticâ.

PArs autem curandi propria triplex est. Dicebat Auerroës: *Deus nouit meliùs hæc inferiora quàm homo,* (nam superiora homo vix nouit) *quoniam per vniuersales rationes.* Et ideò ille homo rectè solus nouit, qui eodem modo & simili cognitione diuinæ. Qui verò per propria, vt Empirici, ille non verè nouit: meliùs tamen quàm qui per vniuersales rationes simplices; hi enim sunt hominum interfectores, non Medici, quamuis se iactent esse Galenicos. Quod si Galenus hanc methodum simplicem intellexit, certè audacter profero, Galenum fuisse interfectorem hominum, præstaréque longè esse Empiricum; imò deteriùs mederi

eiusmodi Galenicum, quàm prorsus ignaram Medicinæ mulierem, aut rusticum; sed si, vt credo, Galenus intendit, quod passim profitentur, dicant se malè vti Galeni præceptis & perfidiosè. Dabam ergo exemplum in curâ vitiatæ ambulationis, ob pedum qui non iuxta debitum situm mouebantur, affectum, & cùm iam sex annis frustrà curatus esset, dixi esse morbum magnum, ideò extremis auxiliis indigere: non à leuioribus inchoandum, cùm sæpius inchoata esset cura, & etiam non intelligendum illud, nisi vbi morbus det inducias, & in primis qualitatibus, non in secundis, aut tertiis, aut purgatione. Non purgandum per aluum in similibus morbis, quoniam detrimentum esset perpetuum, scilicet dilatatio meatuum, vnde in posterum defluxio humorum permanebit; vtilitas autem temporanea: & etiam quia non sunt purgandi humores vltra cauam iecoris per aluum, ob septum venarum quæ in iecore non committuntur, aut absque sensu, vt *in 7. Anatom. administrat.* vnde morbi lethales & longissimi oriuntur, si materia intercipiatur. Purgandum ergo solùm à cauâ parte, veluti myrobalanis Emblicis, Chebulis, & nigris, Trypherâ Persicâ, melle roseo. Vinum non dandum. Omitto modò detrimenta incerta cerebri & neruorum, cruda penetrare facit, & coctione acescit, coquitur autem in ventriculo. Sudorificis vtendum: meta est ℥xx. in singulos dies, vt curatio protrahatur quadraginta vt breui absoluatur, suprà, breuissimè triginta media erit. Pòst membro læso conferent lutum thermarum & cerata, velut oxycroceum. Fieri hunc morbum defluxione à membris naturalibus, sæpius à cerebro, sed vitio membrorum naturalium, & à cerebro vitio proprio, sed in facultate naturali, quæ in illud à iecore deriuatur,

deriuatur, cùm sit communis toti corpori, & vitio proprio virtutis animalis, velut intemperie calida & corrupta. Descenderéque per spinam dorsi hoc modo ad pedes. Affinem esse morbum podagræ, sed differre ab eâ quia in articulis non est. Huiusmodi ratio curandi, similis scientiæ diuinæ est, vt tamen vmbra homini. Et per exemplum exhibitæ sunt regulæ decem.

Meminisse autem oportet etiam similitudinis morborum & membrorum propter sanationem, (velut vteri cum dente, quòd loco mouentur, sed vterus maximè, & quòd bifariam dolorem excitat, & vbi vel incumbit, & vnde discedit: & similiter curatio modò sanæ, modò ægræ parti conuenit, & alliciendo & pellendo,) & agrestium & ancipitium auxiliorum, vstionis in capite ad conuulsionem puerorum, in ceruice ad distentionem, fontium ad fluxiones, stibij præparati, vel ligni guaiaci, [MS.*visci*] & est minùs ad materias inuictas præsertim Indicæ luis. Et vini cum chalybe ad tumores, obstructiones ventris, & asciten. Et thermarum in difficillimis morbis. Talia enim infamata sunt, & semper debilitant corpus.

Custodia ergo ab huiusmodi morbis, constat in his à quibus cauere oportet, tum etiam curâ communi, & his quæ membrum confirmant, tum demum eis quæ à proprietate his morbis resistunt. Neque enim dubium est quin purgatio, aut sectio venæ, aut vtrumque non conferant ac præseruent, siccando corpus ab omnibus morbis qui fiunt ex materiâ. Relinqui potest postmodum vitium ex intemperie, vel in substantiâ, vel compositione, per quod functio non perficiatur: nam in custodiâ præsupponitur semper facultas aut illæsa omnino, aut parum vitiata. Et eadem exiccatio

tutiùs

tutiùs fit per administrationem sex rerum non naturalium, & cum eâ stant vires, & nil vtilis aufertur: sed est tædiosior, & etiam pauci eam docere sciunt, imperantes solùm modum in qualitate, & omittentes quantitatem; & quam probant carnium, talium persæpe illa est deterrima; & persæpe non perseuerant, imò ferè nunquam perseuerant, donec absoluatur negotium. Et in custodiâ oportet plerumque, quòd hæc perseuerantia sit semper & perpetua. Peccant etiam circa præparationem & modum. Et ideò in febribus Galenus videtur præscripsisse quantitatem 1. *de victu in acut. comment.* 21. Oxybaphum ptisanæ, sed non expressit quantum contineat Oxybaphus. Brassauolus in hoc diligens dixit post multas difficultates, esse quantitatem sex vnciarum, & hoc bis in die, & hoc est minus victu sanorum ob qualitatem tantùm: nam concordat cum victu Cornarij, scilicet duodecim vnciarum cibi in die: manifestum est enim quòd hæc mensura vel ei proxima conuenit omni homini: & quòd talis ratio cibi reddit securum hominem ab omni morbo qui pendet à materiâ. Non ignoro Budéum posuisse Oxybaphum, vnciarum tantùm trium, sed non conuenisse Hippocratis sententiæ, dicentis: *Sed quantum & ob consuetudinem, & ne multa vasorum inanitio fiat, ingerere conuenit.* Ratio ergo generalis est, quòd si natura perfectè concoquit, perfectè etiam dominatur. Igitur non potest aduersari, quare nec creare morbum. Sed in custodiâ ex medicamentis vel venæ sectione, sufficit ex præcepto Hippocratis, 6. *aphorism.* 47. in vere hoc agere, tanquam optimo tempore ad actionem: sed in autumno purgatio est quandoque necessaria; & ideò istud facere conuenit, non solùm purgando totum corpus, sed membrum proprium, cùm ipsum in causâ fuerit,

rit, ſcilicet cerebrum, & cum valido medicamento. Sed ſi ſit ex conſenſu totius corporis, ſufficiet ſolùm purgare corpus ipſum. Et in hoc optimum eſt helleborus, ſi materia ſit terrea; aut peplium, ſi aquea & pituitoſa. Et tunc ſufficiet mediocre regimen, non exquiſitum: nam dicebat Galenus quòd *ei qui vult poſt purgationem vti malâ victûs ratione, præſtaret non purgari.* Et ego laudo ebulum valde, vt tutiorem helleboro & peplio, cùm materia fuerit pituitoſa.

Tertium genus cuſtodiæ eſt per confirmantia membrum, quorum primum eſt ſal, & maximè quod lapideum eſt, & Inula. Verùm Inula quia ventriculo inimica eſt ob ſuperfluum humidum, vbi manditur, eiici debet ſaliua diligenter; ſal verò melius quod lapideum, & debet contineri ſub linguâ, habétque cauſam manifeſtam, quoniam aſtringit, adeò vt generali ratione dentibus & gingiuis conferat, velut & muria in quâ oliuæ conditæ ſunt. At verò de Inulâ, cùm calida ſit & humida, neque ratio id oſtendit, nec in experimento facilè confidere poſſumus, quoniam neutrum horum præſertim auxilio eſt laborantibus dentibus, neſcio quâ ratione adeò illam miris laudibus extulerint, nec ratione additâ, nec experimento vllo relato, nec quòd à proprietate id agat, edocuerint; nam neque inter apophlegmatiſmata numeratur, neque confert capiti, imò excitat dolorem, vt Princeps docet *lib.2.cap.*140. & grauis eſt odor eius. Quapropter quamuis non meminerit de hac proprietate, ego tamen compoſui medicamentum hoc modo. Liquefeci ſal in duplo pondere aquæ, deinde impoſui inulam inciſam in fruſta, pòſt lento igne coxi deſpumando aquam donec ſal concreſceret, atque ita ſuſtuli odorem prauum, factúmque eſt medicamentum iucun-

dum,

dum, an verò valde salutare, non sat scio; certè commendatur à Plinio Secundo *lib.2.cap.36.* item Apuleio *cap.95. Inulam ieiunus manduca, dentes confirmat.* Verùm Aëtius *lib.2.cap.31.* ex Adamanto Sophistâ sicca improbat in siccâ intemperie: quocirca inulæ auxilium cum sale satis probauerim, quòd calefacit, parum exiccat. Vtile autem esse puto, quòd pituitam à cerebro multam educat: neque tamen adeò huic auxilio insistere debemus, vt humidum salutare educatur, præsertim in senibus. Existimo enim vt præstantissimum, ita etiam valde potens fore auxilium. Tertium est Coralius [MS. *Corolarius*] lapis notissimus, affricatus dentibus: eligere autem oportet rubrum & læuigatum ad vnguem; sunt enim albi, rubri, ac nigri omnium rarissimi, rubri autem optimi; hi detergunt dentes, & gingiuas confirmant affricati illis: oportet autem dum affricantur, dentes constringere, sic vt vna pars alteri incumbat, interiùs si affricentur exteriùs, exteriùs si interiùs. Cauere autem oportet præsertim in senibus, nequid durum mandant, aut valde lentum, aut calidum frigidúmve nimis, vt docet Princeps 7.3 *cap.2.* & similiter ea quæ dentes obstupefaciunt, & vt moderatè detergantur; & quædam sunt quæ proprietate nocent, huiusmodi *(dicit Princeps)* sunt porri, & brassica *(dicit Plinius.)* & dactyli, adeò quòd Ioan. Leo in Africæ regione, vbi dactyli abundant, homines peruenire vsque ad centum annos vitæ scribat, sed tamen post primam iuuentam carere dentibus; vt triplex possit censeri miraculum; & quòd tam citò careant dentibus, & quòd tamdiu viuant; tertium quod maius est, quòd sine dentibus ad extremam perueniant senectam, tot annis superuiuendo. Quod verò plurimum refert, est natura aquarum, & aëris, & exhalatio quæ fit à ventriculo,

& destillatio à capite,& senectus. De aquis refert Plinius *lib.25.cap.3.* quòd *in Germaniâ trans Rhenum, Germanico castris permotis aqua inuenta est in dulci fonte, quâ potâ cunctis deciderunt dentes intra biennium, & genua etiam laxata sunt morbo tristi.* Aër quoque corrumpit dentes, maximè nocturnus, & in vallibus, vbi fauces sunt arctæ,& in regionibus frigidis: huiusmodi rationibus dentes nullis rusticis penè sunt incolumes, tametsi alioquin naturâ sint robustissimi. Verùm de ventriculi exhalatione, præsertim si acidus sit ructus, [MS. ineptè *auidus sit rectus*] non est quod dicam, nisi eos infelicissimos esse,quibus os supremum ventriculi non clauditur,sed perpetuò eructat, quos seruare dentibus incolumibus ad extremam vsque senectam vix liceat; semper enim halitûs ascendunt, vitiántque illos & labefactant: indicio est rubigo,& fœdus color, & lapideæ crustæ,& imbecillitas quædam in illis, tum verò caries,& gingiuæ tumidæ, fœdæ, erosæ, aut nimiùm excrescentes. Nihil salubrius in his rectâ victûs ratione,purgatione eius humoris assiduâ, & vt dentes oleo lentiscino illinas, aut rosaceo, potus quoque frigidæ paucæ à cibo iuuat,sed lædit cerebrum. Porrò de destillationibus suo loco dicetur. In senibus autem cùm sit naturalis labes, difficile est resistere: nihil tamen vtilius est exercitatione longâ matutinâ, atque vti cibis mollibus,velut suillâ carne assatâ, vel apri iuuenis, & melle. Alumen quoque exustum & cum melle conditum, affricatum dentibus detergit sordem eorum atque durities, & confirmat gingiuas, purgátque eas; & abluere caput aquâ frigidâ post lixiuium singulo mense semel aut bis,fluxiones omnes prohibet, & caput roborat: dictum est & *in primo libro* de Tithymalo,sed quia obest ventriculo,tutius existimabo acetum

scilliti

ſcilliticum, quod omnibus membris naturalibus cruditate laborantibus valde vtile eſt, eo colluere os ſingulo manè probauerim. Sunt qui ſuffitum ex dente canino mirum in modum extollant. At Britannica confirmandis dentibus vtiliſſima eſt, ſed tamen quæ ſit, incertum habetur: lapathi agreſtis folia habet, ſed piloſa & nigriora, radice tenuiore, nigrâ, breuiore, folia quoque oblongiora ſunt, ſapor aſtringens: facilis cognitu tam diſtinctè delineata, difficilis inuentu. Laudatur ab Apuleio mirum in modum, *cap.* 29. ſeu quis mandat illam, ſeu ſuccum ſeruet in vſum, ſeu (dicit) puluere cum vino diluto dentes colluat. Ex his autem quæ applicari poſſunt ſeu illini, nihil facilius oleo lentiſcino, maximè his quibus dentes ob ætatem debilitantur, aut aëris iniuriam. *Aliud* non probatum, ſed quod omni ratione vtiliſſimum eſſe exiſtimo: vngulas ſuum & dentes, & mandibulas deraſas, & comminutas recentes, in ollam nouam coniicito, tantæ magnitudinis, vt fermè dodrantem materia occupet, eam tegito fictili operculo plano, atque fundum eius foraminibus frequentibus atque exiguis ita repleto, vt nulla pars non perforata ſit, nec tamen ſcobs poſſit deſcendere: hanc ollam veteri ollæ vitro oblitæ ex fundo ita intrudes, vt adamuſſim conueniat, quinetiam rimam equino fimo obline, ſuppoſito priùs ſubere aut ſambuci medullâ, inde foueam in terrâ facies tantæ altitudinis, vt vtriſque depreſſis ſuperior ſuperficies ſuperficiei terræ cohæreat: ſuper hanc igitur & vndique ignem maximum accendes, affatimque per viginti quatuor horas nutries, demum refrigeratis ollis colliges oleum dentibus confirmandis vtile. Cæterùm quantum virium ſit in mandendo, & quantum interſit, experimento docere non grauabor. Anno

MDLXIV. decimo Calendas Februarij, cùm mihi dens qui proximus eſt canino inferiori dextræ mandibulæ nutaret atque doleret, horâ xvij. mandebam helenij radicem, ſed non cum ſale præparatam, verùm valde recentem, ieiunaui ad horam vſque ſecundam, nihil ſentiens incommodi, poſt cœnam collui os bis aut ter, ſtatímque ſenſi tetrum quendam ſaporem atque odorem, atque adeò vehementem vt demirarer, tandem recordatus helenij quod dentibus attriueram, intellexi octo horis latuiſſe tantam vim in palato & oris partibus, quanta ſufficeret, ſi exitialis fuiſſet, ad corrumpendas facultates cerebri, ventriculi, iecoris, atque pulmonis: tantum potuit manſa Inula, vt vno exemplo omnia intelligas. Verùm vt ad ordinem reuertar, quærendum eſt an in ſanitatis dentium conſeruatione vtile ſit lapideas cruſtas ferro auellere? Equidem id cenſuerim, ademptis illis gingiuas meliùs adhærere, dentéſque confirmari. Ergo vbi medicamento locus eſt, melius eſt quàm ferro: vbi ferrum ſit neceſſarium, id agere præſtat, ſi laborioſè non fiat. Quod ſi ſine labore fieri non poſſit, abſtinendum eſt: ferrum enim inimicum eſt dentibus, tum quia frigidum, tum quia aſperum, tum quia gingiuas corrumpit. Cæterùm & illud conſiderandum eſt, quòd dentes qui mobiles ſunt, nonnunquam adſtrictione oſſium mandibularum indigent; quo fit vt etiam in ſenibus adſtringentia conueniant: multum autem differt id quod adſtringit ab eo quod exiccat: proptereà de his in ſequentibus ſermonem habebimus. Ideò ad curam tranſeamus, hoc ſolo propoſito, quòd dentifricia probari ſolent ex cortice radicis nucis, vel ligno lentiſci, itémque ex auro, tum verò ex lignis reſinam habentibus, veluti ex larice. Quod verò detergit cruſtas lapideas, ex auro

fiat

fiat duro; qualiter autem id fiat, alibi dictum est. Sunt & qui pennis auium pro dentifriciis vtantur. Et crusta panis vsta cum aqua plurimùm dealbat dentes, & vinum rubrum cum aquâ separationis: dictum est autem hoc aliàs.

Quarto loco sunt quæ à proprietate agunt, in quibus est id admirabile, quòd si concoctio mala ventriculi, iuuatur, vt dicit Galenus *9. de simpl. medic. cap. proprio*, contactu Iaspidis: quomodo id fit? an tollit frigiditatem, quæ causâ exempli, sit causa imbecillitatis sine calore, an tollit imbecillitatem, & manet frigiditas, aut omnino fit imbecillitas concoctionis sine malâ qualitate? & ita duobus modis erit causa sine effectu, & effectus sine causâ. Aut si primum admittatur, tolletur qualitas sine contrario tam calida quàm frigida. Igitur hoc modo curabit non solùm omnem morbum in ventriculo Iaspis, sed etiam in omni membro, & ita quæ curant à proprietate, curabunt omnia membra, & à quocunque morbo. Dicemus ergo ad hoc, quòd ea quæ à proprietate agunt, quinque modis agere dicuntur, quorum tres sunt proprij, reliqui non proprij dicuntur à proprietate. Primus modus non proprius, est vt in purgantibus medicamentis, qui fit à substantiæ similitudine, secundùm Galenum: etiam secundus qui fit stuporem inducendo, vt de opio & torpedine, maximè in doloribus, & hic etiam non est proprius. Tertius est proprius, vt dixi, & sequentes, sed hic fit trahendo calorem ad locum ratione similitudinis in claritate, & luce, & naturâ. Quartus confirmando calorem qui est in membro ob similitudinem qualitatis, licèt in humano corpore elementa sint refracta multùm; in Iaspide autem longè minùs: & hic modus fit quia calor quem producit Iaspis ratione suæ vitæ,

& etiam quem reflectit iam receptus, ab humano corpore ad actum deductus per calorem ventriculi, redditur ad vnguem illi similis, & deducitur de potentiâ quasi ad actum, vt ligna quæ ardent, & ita fit vnus calor, & ideò augetur calor ventriculi, eius etiam operationes. Et hic modus agendi à proprietate, vt liquet, conuenit solùm inter rem & rem, vt Iaspidi cum homine. Et nec inter rem & rem generaliter, sed inter rem & partem rei, vt inter Iaspidem & ventriculum, non inter Iaspidem & cor: quia cùm fiat ratione similitudinis, & iam supponitur similitudo inter iaspidem & ventriculum, & ventriculus est dissimilis cordi: igitur iaspis est dissimilis cordi; non igitur ageret. Quintus modus est densando substantiam membri, & illius calorem. Quia ergo tribus modis auget vim membri. Ergo tribus modis oppositis contingit debilitatam esse vim eiusdem, scilicet laxitate, imbecillitate proprij caloris, & superuenientis [MS. *super veritatis.*] Sed & si non sit imbecillitas propter hos, sed propter frigiditatem gratiâ exempli, medicamentum tamen illud restituit, quod deficit ob aliam causam. Igitur patet ex hoc, quòd non omnis morbus pẽdet à qualitate manifestâ: sed sunt tres alij præcipui, raritas substantiæ vel eius corruptio; paucitas caloris proprij, vel eius raritas; & paucitas caloris aduenientis. Et quòd omnis curatio etiam fit à contrario in his, sed non per se, quoniam frigiditatis quæ est qualitas, incommodum potest restitui, vel caliditate aduentitiâ, vel condensatâ substantiâ membri patientis, vel aucto calore proprio, vel condensato. At illud quòd omnis curatio fiat per contrarium, tenet & intelligi debet, vt demonstratur ab Hippocrate, quia vbi Hippocrates adducit demonstrationem, debet intelligi dictum, quatenus attingit demon

demonstratio; sed vbi non adducit, generaliter. Cùm ergo dicat 2. *Aphorism.* 22. *Quicunque morbi ex repletione fiunt, curat euacuatio, & quicunque ex euacuatione repletio, & aliorum contrarietas.* Non negat Hippocrates primùm morbos aliter non posse sanari, sed dicit hoc modo, curari à causâ scilicet contrariâ. Et ita dictum est artificiosum, quia loquitur de causâ, & non de morbo: & verum etiam simul, quia dicit contrariorum adhibitionem curare morbos, non curationem semper fieri à morbo. Sed & à proprietate arcent dolorem Chelidonia, vnde illud Macri:

Dentis vt affirmant, prohibet contrita dolorem.

Laudatur & ab eodem cæparum succus; vnde illud:

Manè sibi dentes qui succo perfricat isto;
Dicunt hunc dentis nunquam sentire dolorem.

Ille idem mira de Erucâ refert, vt epota cum vino omnem doloris sensum auferat: sed iuuat verba eius referre.

——————*Cum vino largiùs haustam*
Indurare ferunt hanc contra verbera sensum.

Plinius *lib.* 1. *cap.* 36. etiam inquit: *Quinquefolium quoque vino vel aceto incoctum, siquis quotidie manè id decoctum continuerit, nunquam laborare dolore dentium, debet autem assumi radix cum herbâ.* Dioscorides etiam *lib.* 4. *cap.* 22. ait, *Eryngij radicem appensam prohibere abscessus, vndecunque futuri sint.* Simile de Astere attico seu inguinali idem refert, quòd *si gestetur, prohibeat in inguinibus bubones generari, vnde quidam etiam bubonium illam herbam vocitarunt.* Dignoscitur autem ex hoc peculiari signo, quòd flores noctu luceant sicut astra, vnde nomen etiã sumpsit. Ita ergo & de Pæoniâ, & maximè astrorum auxilio videtur: Masculæ enim radix, (*teste Plinio lib.* 27. *cap.* 5.)

cap.5.) die plenilunij collo appensa præseruare videtur à podagrâ, mutare autem oportet, vt ferunt, in singulos sex menses. Verisimile autem videtur vnicuique membro, tum affectui, herbam aut aliud mistum genitum esse, quod ei adeò conferat, vt pro præsenti miraculo haberi possit. Tum verò generaliter vim cœlestem esse, quæ & morbis & causis eorum aduersetur, & membra ipsa sanet; cuiusmodi experimenta aliquando narraui. Quòd si ita est, tentandum maximè in comploratis, ne quod auxilium relinquamus. At postquam id magnâ ex parte incompertum est, siquidem herbæ illæ, cùm non plus faciant quàm medicamenta, sed solùm maiore dignum admiratione, & minore incommodo, forsan hoc in vsu partium animalium, aut ex obseruatione astrorum, vt dixi, inuenire tentabimus.

SECTIO II.

De curâ propriè dictâ, eâque generali, huius affectûs.

POst autem deueniendum ad generalem curationem. Quæ fit per sectionem venæ, generaliter omnem materiam in venis contentam minuit, & fluxiones auertit. Et sectio quidem copiosa fieri debet, saltem vnciarum duodecim, vel etiam plus pro ægrotantis viribus & habitu, & morbi magnitudine, & quanto celeriùs, & in loco calido, & ventriculo vacuo. De venâ autem ad generalem pertinet considerationem, [MS. *contractionem*] non communem. Et ita purgatio etiam per se conuenit, cùm materia fuerit extra venas, aut valde remota à naturâ sanguinis, vel æger patiatur à sectione

sectione venæ, vel formidet illam. Reliqua ad generalem curam pertinent. Similiter inanitio, paucitas cibi & potûs, quies, somnus moderatus, aër morbo contrarius, non tristari, non irasci, non timere. Pro curâ autem generali communiter factâ, cùm diuidatur in quatuor partes, communem, generalem, propriam membro, & specialem communi modo factam: igitur cùm initio fluxionis cum dolore, periculum sit, ne materia ad membrum principale retrocedat, multa quidem simul ingruunt, quorum pars pertinet ad iam dicta, vt lenitio alui, si adstricta sit; & euacuatio totius corporis, si redundauerit humoribus, & cibi potúsque paucitas, & auersio per loca longinqua diuersa, & ex eodem fonte prodeuntia, vt ad primam magnam diuisionem ex opposito referatur. Et si dolor adsit, vt tepida actu, & acopa potestate applicentur; talia sunt veluti oleum chamæmelinum, è semine lini, butyrum, sapa, aliáque, tum verò quæ vehementer repellunt, atque ea actu frigidissima, modò dolor & loci natura id admittant. Prope affectum autem, scilicet inter locum patientem & fluxionis, quæ vehementer adstringunt tepida, inde procedente morbo repellentibus discutientia admiscebis, etiamsi dolor non adsit. At si ab initio dolor non adfuerit, repellentibus tamen vteris. Cùm verò finis incrementi apparet, adstringentia ne amoueto à suo loco: super locum paucis repellentibus & leuibus adiice digerentia plurima; si dolor adsit, concoquentia pauciora. At si dolor non adsit, concoquentia plurima, digerentia pauca. Eam ob causam oleum rosaceum, quòd acopum sit atque adstringens, magno semper in vsu est. Dum verò fluxio desistit, multis concoquentibus digerentium aliquid & astringentium adiicito, nam & robur membri confirmant;

&

& suppurationem accelerant constrictâ cute; & defluxum nouæ materiæ, quæ persæpe ad membrum imbecille, ad membrum calens, quæque in viâ est, sed auxiliis repulsa ferri solet, prohibent. Quæ verò discutiunt, non ex eo genere esse debent, quæ cutim rarefaciunt; frustrà enim eorum alterum quæremus, densare ac rarefacere: sed quæ quod tenue est, in halitum resoluunt atque extrahunt: propterea neque omnino astringere decet, neque digerere. Cùm verò status tempore materia euanescit, mollientibus atque digerentibus æqualiter insistendum, adstringentibus vel minimè: at si mollis materia redundet, digerentia augebis. Sin durus locus manet, minuito digerentia, emollientia augeto: emolliunt quæ valde humida sunt & pinguia, & moderatè calida, vt adipes omnes & olea, sed minùs, & butyrum. Quòd si ad suppurationem conuersus fuerit, incîde vel aperi medicamento, vbi inundatio apparet premente digito. Detracto pure iam absoluto, concoquito quod reliquum est: vbi euacuatum fuerit, púsque fluit paucum, album, læue, æquale, minimè olens, caro viuida, vlcus sine tumore, sine dolore, ipsum sarcoticis imple, inde epuloticis, seruatâ membri figurâ restaurato: animaduertendo in curatione omnium morborum membrorum quæ officium peculiare habent, aut valde nobile, vt oculi & aures, aut valde necessarium, & à quo non possumus diu abstinere, & illud officium requirit robur, sicut dentes, ventriculus, iecur; quòd curatio debet fieri cum confirmantibus membrum, & ita magis de corde & cerebro. Hoc autem vel fit per ea quæ confirmant ipsum membrum, & simul aduersantur morbo, & talia est difficile inuenire, vel per ea quæ conferunt membro,

mista

mista his quæ aduersantur morbo, & hoc est longè facilius: propterea primùm dicemus de his quæ iuuant dentes, & conseruant illos, & de his quæ nocent.

Hîc verò aduertendum diligenter, quòd Galenus censet partes quæ perpetuo motu aguntur, vt pectus & pulmones, non posse coalescere, sed si probè detergantur atque siccentur, (hîc enim duobus indigent, quæ diuisa vt consolidentur; & vt si caua sint, caro regeneretur; si non, vt partes constringantur,) callum (dicit) obducere possunt, vt non in posterum febricitet, licèt ichorem quendam remittant, vt omnino cutim non generent. An hoc ergo semper verum est? Et si: cur? An melius est fateri, quod sensus attestatur, consolidari diuisa, & cutim obducere, sed tenuem & infirmam, quoniam caro quantò profundior, eò humidior est. Vt ergo rem expediamus, omissâ difficultate, an inchoandum sit à leuioribus, de quâ *in secundo Contradict.* 34. actum est, quoniam cùm morbus sit notus, & locus non sit periculosus, nec pars sit princeps, possumus ab æqualibus incipere, declinando tamen ad leuiora, & maximè quia morbus dat inducias. Sed maior est difficultas in hoc, an debeamus incipere à causâ morbi, scilicet à curatione dentis, an à morbo ipso, an à periculo, scilicet inflammatione gargareônis, an pluribus horum, & à quibus? Secunda, an debeamus singulis morbis, secundùm vnamquamque intentionem sua scribere auxilia, quod videtur habere multiplicem difficultatem. Primum quòd cogemur repetere sæpius eadem: secundum, quòd cogemur ponere auxilia noxia aliis dispositionibus: tertium quòd sermo reddetur nimis plexus; quòd si morbus plures, & plures intentiones simul comprehenderimus, fiat doctrina confusa & incerta. Tertia est, an debeamus antequam purgemus,

purgemus, aut ſanguinem mittamus, dolorem priùs ſedare, propter dictum Principis, *quartâ primi, cap. 1. Et antequam ad diuerſum trahas, dolorem priùs ſeda.* Similiter eſt difficultas, an ſit purgandum, quia non eſt concocta materia, & etiam ante purgationem debeat vti inediâ, ne corpus inflammetur, & humores accendantur? Verùm dico pro primâ, quòd debemus incipere à curatione cauſæ, quia ſi illa potuit excitare affectum, quantò magis prohibere ne ſanetur, & tamen non neglecto periculo inflammationis gargareônis, neque ipſo morbo, qui cùm per ſe indicet de curatione, etiam ſemper. Ergo quilibet morbus, niſi ſit factus à cauſâ externa, duplicem habebit indicationem, vnam à ſe, aliam à cauſâ, & ſi magnus fuerit, tertiam à virtute. Pro ſecundâ difficultate, dico quòd in generali oportet ſingulas intentiones & morbos ſeorſum explicare, ſpecialiter autem ſimul multorum habere rationem, & ita nullum inconueniens ſequetur. De euacuatione autem dico, quòd illud dictum: *Vbi fames, laborandum non eſt:* ſic intelligendum eſt: vt ei imbecillitati, à quâ nunquam natura ſe ſponte redimit, & ſunt duæ, fames & vigilia, nulla vnquam debet, niſi factâ reſtitutione, ſuccedere cauſa debilitans vireis, quia natura non fert, & ſi non poteſt redimere ſe ab vnâ, quanto minùs à duabus. Et ſi dicas quòd dormiendo vel dando cibum poteris recipere vires: dicam ego, cur non dediſti cibum, aut permiſiſti dormire, antequam euacuares? Et ſi dixeris, quòd non poteras dare cibum, propter morbum, cauſam, vel ſymptoma; nec erat in arbitrio tuo vt dormiret: dicam ego, num à debilitato longâ inediâ ſi detraxeris ſanguinem aut purgaueris, licebit dato cibo ſperare ſalutem? quia vel non conueniet, vt nec priùs conueniebat, & erit adeò debilis, vt non

poſſit

possit concoquere. At verò aliis causis, à quibus natura prostratas vires recipit sponte, licebit vel inediam, vel balneum, vel aliquid huiusmodi adiicere, quoniam tales virium lapsûs assimilantur deliquiis animi; qui verò contingunt ex inediâ vel vigiliâ, veræ syncopi: nam in vigiliâ, vbi vires deciderunt, nunquam restituentur nisi per somnum, & in inediâ per cibum aut potum. At cibum & potum exhibere in magnis morbis, graue est & periculosum: somnum adhibere, non est in nostrâ potestate. Ergo vbi ab euacuatione sanguinis, aut purgatione, aut balneo, aut fatigatione, aut dolore, aut tristitiâ, aut Venere, aut morsu serpentis, aut potu veneni, quis se recreauerit, licebit tam inediâ, quàm & aliis euacuationibus, & medicamentis venenosis vti: quamobrem in initio inediæ, talia adhibere conuenit. Est autem inediæ initium, donec homo perfert illam sine vllo symptomate malo, præcipuè animi deliquio, aut delirio, aut pulsûs imbecillitate vel inæqualitate, vel inquiete, vel cùm exanguis iacet, & mortuo similis. Multum autem interest, ætas puerilis, consuetudo multi cibi ac plurimùm nutrientis, & præcipuè vini atque ouorum: vita omnino otiosa, vel nimis laboriosa, animus timidus, Venus frequens, temperatura biliosa, diuturnus vsus leuium cibariorum atque multorum: verùm contraria producunt inediam, nihil autem magis quàm cruditates. Cibi ergo, panis, caro apri iuuenis, glandosa vituli, alæ gallipauorum, iecora gallinarum, auiculæ, pisces friabiles, nuces, vuæ passæ, & quod est ptisana ægris, oryza sanis: condimenta oleum, sal, mel, saccharum, sapa: potus aqua, & pro consuetudine, vini albi parum, æqualis cibo. Somni horarum ad vtriusque simul vndecimam partem vsque ad octa-

uam tripla. In ægris quantò maior, tantò melior si ferre possit. Siquidem concoquunt, somnus, inedia, calor: quies quantò minor, eò deterior ad animum primùm, inde ad sanitatem, inde ad robur. Diuiditur ter in die ad summum, 7. *Artis curandi, cap.6.* Sed purgatio ante coctionem materiæ, cùm nulla sit expectanda, nisi in febribus, imò nec præparatio, si oporteat, negotium nullum præbet; verùm hîc minùs necessaria est quàm periculosa: in vniuersum non oportet, cùm necessitas vrget, abstinere, imò nec tardare quouis modo. Quantum verò ad doloris sedationem, dicebat Princeps *quartâ primi: Cúmque materiam ad longinquum trahere volueris, loci dolorem priùs sedabis, vt ipsius minuatur coarctatio per attractionem, quoniam dolor est trahens, cúmque ad locum non obedit, ad quem ipsam trahis, non violenter agas, quoniam quandoque violentia illa ipsam mouebit & subtiliabit, & non trahetur, & fiet velociùs declinans ad dolentem locum.* Hoc totum sumptum est à Rhasi *duodecimo Continentis*, qui illud sumpsit à Galeno, *duodecimo Artis curandi, cap.8. in fine*, vbi in coli dolore à flatu & humoribus crassis, non solùm antequam auertat, sed etiam euacuet, dolorem sedat cucurbitulâ impositâ. Itaque à dentis curatione inchoandum censeo, tanquam à causâ. Doloris autem ratio habenda non est pluribus in causis, vt cùm non vrget, vt in hoc casu; vel si nullum sit aliud præsidium singulare ab euacuatione; vel cùm incipiendum est à deriuatione.

Cura verò generalis per conferentia membro est eadem quæ superior, sed ea est custodia hæc admixta curationi, veluti Plantago laudatur à Q. Sereno.

Sæpius hanc ipsam si dentibus atteris herbam,

Gingiuas

Gingiuas reprimet tumidas & sanguine plenas,
Sicque solet dentis compescere sæpe dolorem.

Laudat & Plinius *lib.* 1. *cap.* 67. caprifici succum detractum tempore messis. Vermes quoque terrenos ex oleo dilutos in aurem infundere ex eodem latere docet. Cinerem quoque eorum denti imponere, maximè si excesus sit. Aliud ex eo, *cap.* 53. & 55. valde potens. Chalcanthum & cadmiam aceto incoque,& cum gossypio impone denti. Ex Scribonio Largo: Iubet is manducare portulacam ex aduersâ parte, ita vt succus traiiciatur ad locum dolentem, aut rhododaphnen, sic vt multa saliua ex ore decidat. Succus quoque solani tepens gargarizatus (dicit) benefacit. Marcellus verò *libro de medicamentis, cap.* 12. laudat, quod & à Scribonio ponitur, *cap.* 56. compositum medicamentum. ℞. *Succi peucedani, partes tres, Thuris partes duas, succi panacis & vuæ passæ, an. partem vnam. Misce, & dentem emplastri loco contege.* Laudat & cornu ceruinum vstum, vel decoctum scobis eius concoctæ in vino. Præter reliqua verò, quatuor hæc ascribit: *Radix terræ mali surculo eruta & commanducata, si ore contineatur, inter initia quidem excandescere facit dolorem dentium, sed mox potenter eum extinguet. Porcelli lactentis ventriculo, id est, aqualiculo exempto, quod in interiore cute luteum adhæret, lana coniunges, madefactáque eâ illum humorem auriculæ inseres, cuius è diuersâ parte dens dolebit, certissimo remedio statim subuenies. Mori radix tempore messis inciditur, ea succum aptissimum inhibendo dolori dentium emittit, quem ideò colligi, & seruari oportet, vt cùm opus fuerit, dentibus imponatur. Æris florem floresque hederæ pari pondere in vnum terito, vinóque misceto, ac naribus moderatè, cùm dentium dolor fuerit, infunde, statim omnis molestia dentium compescitur & sanatur.* Q. Serenus laudat

vngulam porcæ in cinerem redactam, sed & Oleastrum, vnde illud:

Mansus item prodest succis Oleaster acerbis,
Hinc oscedo fugit, lingua quoque vulnera cedunt.

Sed nihil melius, meo iudicio, Celsi auxilio: is enim *lib. 6. cap. 9.* inquit: *Hæc à Medicis accepta sunt, sed agrestium experimento cognitum est, cùm dens dolet, herbam menthastrum cùm suis radicibus velli debere, & in peluem conyci, supráque aquam infundi, collocarique iuxta sedentem hominem vndique veste contectum, tum in peluem candentes silices demitti, sic vt aquâ tegantur, hominémque cum hiante ore vaporem excipere, vt suprà dictum est, vndique inclusum, nam & sudor plurimus sequitur, & per os continens pituita defluit, idque sæpe longiorem, sæpe annuam valetudinem bonam præstat.* Cælius Aurelianus in *Chronicorum secundo, cap. 4.* laudat decoctum papaueris vel radicis dulcis, vel fœnigræci. Quæ omnia ego laudo: quemadmodum & illud de Erasistrato, qui sacrauit odontagogum *(id est, dentes educens)* Delphis è plumbo, vt intelligeremus dentes non nisi volentes, vt ita dicam, ac sequentes educendos esse, nec auulsionem, vt inquit ille, dentis, esse sanationem, sed partis valde inutilis imminutionem. Itaque hæc est cura generalis dolentium dentium, quæ fieri solet vel per acopa, vel stuporem inducentia, vel quæ agunt proprietate quadam, vel omnia auxilia quæ plerumque calefaciunt, aut pituitam multam educunt: multa etiam dicta sunt superiùs.

Memento autem præcipuè, quòd trium principalium membrorum contentorum, in eis iecoris quidem cura maximè perficitur medicamentis ebibitis; cordis autem per illita arteriis & è regione illius; at capitis per suffumigia. Et ratio est euidens in omnibus:

cerebrum

cerebrum enim est remotum à medicamentis, & non habet adeò magnas arterias ac multas. Cor sepitur ab aëre per pulmonis carnem, & medicamentorum vis commutatur priùs, & debilior fit propria membro [MS.absque vllo sensu, *priùs debilia, & propria membra.*] Sed iecur habet calorem imbecillem, vt rapiat & attenuet vnguenta, nec suffumigia ad illud perueniunt. Quod autem fallit in corde, & magis in cerebro est, quoniam plerique morbi illius habent consensum cum iecore, ideò putant Medici, quòd iuuetur à medicamentis: & post suffumigia habent quas vocant Embrochas, sed non sunt adeò tutæ, & minùs etiam operantur, quoad occultas qualitates. Febribus ergo putridis adhibebimus medicamenta exacerbationibus & rigoribus spinæ dorsi.

Pro curâ autem speciali, primùm quidem illud Galeni considerandum, in *libro de dissectione instrumentorum odoratûs, cap.*1. quod etiam *alibi* repetiit: *Quatuor scilicet esse in hoc necessaria, scire habitum naturalem illius, tum etiam causas, dissectionem, ac huiusmodi, deinde morbum résque omnes præter naturam, velut causas, symptomata, ac alia, deinde instrumenta ad curandum necessaria, vltimò modum administrandi illa instrumenta, iuxta electiolectionem, quantitatem, qualitatem, tempus, præparationem, atque alia eiusmodi.* Dictum est autem superiùs, & forsan (ita dicere liceat) meliùs, quàm vt separentur priora, scilicet naturalia, à modo: siquidem modus mihi videtur exhibere, quantum natura, habitus, ætas, ac huiusmodi ferunt: præterea quantum morbo debetur. Vt ergo ea generaliter, quæ specialia esse debent tractemus, non erit necessarium vt distinguamus quantitatem huic congruentem. Sed mittemus sanguinem, si dolor & abscessus fuerit adeò magnus, vt

metuendum illi ſit; aut ſi morbus ſit ex ſanguine, & hoc pro ratione; aut ſi vrina ſit valde cruda, aliter non. Vtemur potiùs purgatione, quæ poteſt fieri ſex modis ſimplicibus. Et eſt etiam modus ille ſeptimus, de quo *ibi*, & *in libro de ſecretis*, vbi diſputatum eſt, an vt dicebat Theophraſtus ille Paracelſus, vna medicina poſſit curare omnes morbos; & ſi ſic: quomodo? ſi non: cur? Proponemus ergo modos compoſitos, velut cum caſſiâ nigrâ quæ lenit aluum, & humores acres educit. Et ſi morbus eſſet maior, dum fluxio fit, poteſt ac debet purgari corpus cum helleboro, quia eſt pars altior, & ſi infrà, cum veratro albo. Sed non debet vnquam eſſe par periculum in medicamento & in morbo: ergo multo minùs debet eſſe maius. Et ſimiliter conuenit auertere materiam peccantem à locis maioris noxæ, non tamen cum cucurbitulis in dorſo, quia locus eſt medius inter membrum patiens, & principale. Et ita conuenient frictiones, & vincula, poſt vniuerſi corporis purgationem. Et debemus abſtinere à cibo, & ratione fluxionis maximè, & ita per totum principium. Et dum fluxit, ratione coctionis, donec incipiat euacuari materia, vt præcipit Hippocrates, & hoc eſt tempore incrementi & vigoris totius, qui habet duas partes, vnam in quâ perficitur coctio, aliam in quâ eſt coctus abſceſſus, ſed nondum purgatur aliquid. Et ideò neceſſarium eſt ſcire, quòd in abſceſſibus ſunt duo genera temporum, generationis, & coctionis. Et quatuor tempora generationis continentur in ſolo principio coctionis: ideò ob duplicem cauſam eſt neceſſaria maior abſtinentia cibi, in initio generationis, & ob vnam tantùm, in initio coctionis. Tempus autem in quo euacuatur materia ex abſceſſu, eſt declinationis. Ab initio ergo oportebit vti adſtringentibus & repellentibus,

tibus: & quia membrum eſt prope exangue ſcilicet dentem, non conueniunt frigida, nam augent dolorem, & ita magis trahitur materia; membra etiam exanguia læduntur à frigidis. Et etiam lenientia dolorem temperata, in ore ſapa calefacta mediocriter. Sed melius eſt calefacere oleum roſaceum croco admiſtum, & imponere denti, & ſimiliter ex his quæ à proprietate prohibent, vt dictum eſt de fabâ Ægyptiâ; & nos iam deſcripſimus medicamenta quæ ſunt calida moderatè, & quæ adſtringunt, inter quæ eſt abſinthium.

Deueniendo autem ad curationem ſpecialem; dicebat Hippocrates *lib. de humidorum vſu: Calida aqua confert gingiuis denigratis.* Cùm enim abſceſsûs vel vlcera in gingiuis perſeuerant, indigent his quæ detergunt & ſorditiem auferunt, velut & in Epulidibus. Aqua autem calida detergit, & temperat prauitatem carnis corruptæ, & maximè ſæpius repetita, atque id eſt generale auxilium. Specialiter autem dicebatur *ſeptimo Epidemiorum: Meliſſandro cùm gingiua dolore corriperetur, & vehementer intumeſceret, ſectio venæ brachij, & alumen Ægyptium in principio ſedabat.* Hîc deſunt multa. Primùm quòd neſcimus, quid ſit alumen Ægyptium, de quo Dioſcorides *lib. 5. cap.* 81. egit, diſtinguens ipſum in tres ſpecies, ſciſſile, rotundum, & liquidum; quod quidem alumen Ægyptium ſit præſtantiſſimum facilè reddere poſſumus: ſed & habere ipſum licet cum reliquis mercibus: at verò de ſpeciebus ipſis magna eſt dubitatio: nihilo ſeciùs Matthiolus exiſtimat, ſciſſile alumen eſſe difficile inuentu, habuiſséque ſe refert à Lucâ Ghino Imolenſi, Piſano Profeſſore, ſed pro ſingulari dono, non vulgari re. Reliqua duo primùm nunc inueniuntur Puteolis in Campaniâ, inuentáque

ſunt à Bartholomæo Maranthâ Medico noſtrâ ætate, vt idem Matthiolus refert. At præter illa antiquorum, noſtris temporibus multa alia genera inueniuntur; Rochæ,ſcaiolæ, primæ fæcis,catinæ. Quædam etiam ex prioribus compoſita, velut Saccharinum, quod ſimile ſaccharo ſit, candidum, ſplendens, hoc ex alumine rochæ fit, candidóque oui,& aquâ roſaceâ. Verùm Catinæ,quo vitri artifices vtuntur, ex cinere herbæ guſtu ſalſæ, quam Sodam vocant, fit. Scaiola autem amiantos eſt, quod fit ex fæce vini, & etiam vſui eſt vitri artificibus. Reliquum eſt vt de eo quod plumeum vocant, & communi rochæ, cuius tanta copia eſt, loquamur. Fit autem alumen rochæ ex lapide ſatis duro, ciúſque ſunt duæ ſpecies, album ſimpliciter, & quod ex albo rubet, quod melius eſt & efficacius: ingrati eſt ſaporis, ſubſalſi, & palàm adſtringentis; cuius vſus maximè ad fullones, & aquam ſeparationis eſt: ſplendorem enim addit coloribus, efficítque vt recipiantur atque retineantur: inimicum ventriculo, tametſi adſtringens, omniáque aluminis genera etiam notha, oris vlceribus & gingiuarum putredinibus conferunt, verùm alia magis, alia minùs. Optimum fore Ægyptiũ, haud dubiũ eſſe reor, & in vnoquoque genere, eſt enim ſubſtãtiâ tenuiſſimũ, quocirca & ignibus elaboratum, atque in aquam redactum longè melius eſt; reducitur autem vt tartarum, vel etiam diſtillatione, ſed ea acutior eſt. Cùm verò adeò adſtringat, plerique frigidum illud eſſe exiſtimant; at non ita eſt, namque chalcantum, & chalcitis, & miſy, & ſory, adſtringunt vehementer, quanquam calidiſſima ſint. Alumen verò plumæ, ſciſſile quaſi nothum eſt, & ex lapidum genere. Præcipuæ illorum ſpecies præter id quod etiam cancroſis gingiuarum vlceribus

conferant,

conferant, familiaritatem quandam habent cum dentibus totóque ore, expurgant autem ipſum ab humidis ſuperfluis, veteréſque authores Latini addito ſale & melle vtebantur: verùm cùm, vt dixi, multiplex ſit vſus, veluti foris in emplaſtris, vnctionibus, vnguentis, ceratis, liciniis, collutionibus, euaporatione, tum ſi mandantur, vel detineantur ſub dentibus, aut perforatis illis immittantur, vſque eò vt pro amuletis vtamur, de quibus dicendum erit. Nunc ad rem redeo. Aliqui ſolent exuſtum mittere, ſed an vſta vires habeant, paulò pòſt dicemus. De quantitate igitur non magna eſt difficultas. Solet cùm miſcetur ſali & melli, tantundem ſalis addi, mellis decuplum aut etiam plus: propter illius inſuauitatem authores ipſum refugiunt, aut addunt odorata & ventriculo grata, malobathrum, iuncum odoratum; ſed malobathro caremus: iuncus odoratus Græcè σχῖνος ἄνθος, vnde ſquinanthum corrupto vocabulo, aut ſpica Inda, ſic enim & ventriculo commodius redditur. Verùm inuenitur & laterculatium alumen: Princeps *lib. 2. tract. 2. cap. 7.* vocat alumen ſciſſum Iameni, ſcribítque ipſum calidum & ſiccum in ſecundo ordine. Ego verò de ſciſſo non pugno: de alumine tamen rochæ dico, quòd eſt ſiccum in ſecundo, & forſan etiam in initio tertij, calidum autem in fine primi. Princeps autem videtur agnouiſſe vtrumque genus, & cùm vtitur alumine ſciſſo appellat ipſum Iameni; cùm verò communi, alumen, vt *in octauâ tertij:* quanquam nec in hoc ſeruet regulam generalem; ſed cùm deſcribit medicamenta Galeni, & Pauli, & reliquorum Græcorum, debet intelligi de ſciſſili, quia illud eſt præſtantiſſimum, & Græci non cognouerunt alumen rochæ: at cùm recitat medicamenta Rhaſis & reliquorum Arabum,

bum, debet intelligi de alumine rochæ, quia Arabes non cognouerunt, aut valde pauci, alumen verum ſciſſile [MS. *verò ſciſſillæ:*] nam alumen rochæ foditur in Hiſpaniâ, & eſt ibi copioſum.

SECTIO III.

De curâ huius affectûs, eâque ſpeciali per diætam.

DEueniendo modò ad curationem ſpecialem communium per pondus atque electionem, & per generalia hoc modo determinata, velut ratione victûs, ſeu ſex rerum non naturalium, ita faciendum. Primùm ſi aluus non demiſerit, nec cibus ſit in ventriculo, clyſtere vtendum eſt; aluus enim adſtricta, multorum malorum cauſa eſt: nam & caput replet vaporibus, & iecur lædit, & ventriculi appetitum euertit: præſertim hæc omnia facit, ſi corpus malis humoribus redundet, & ideò procuranda eſt alui lenitio. Sed ſi cibus in ventriculo ſit, illius coctio expectanda eſt, antequam clyſterem committamus. Sed ſi aluus adſtricta ſit, & cibus in ventriculo, nec morbus patiatur inducias; tunc conſiderare oportet, an morbus ſit circa pectus vel caput, & tunc ſubluere ventrem oportet, modò virtus valida ſit, & ætas floruerit, 1. de Vict. in acut. text. 45. Ita ergo agemus. ℞. *Succi caſſiæ nouiter extract. Orientalis* ℥ß. *Aloës hepaticæ electæ* ʒj. *Olei amygdalini dulcis, parum. Miſce, & cum ſaccharo fiat bolus. Capiat ſtatim, etiamſi modò pranſus ſit.* Quòd ſi [MS. *ſicut*] in hoc caſu glutire bolum non poſſit, diſſoluat hoc ipſum cum decocto myxorum,

rum,'& si videatur amarum, & sit vir delicatus, detur tantundem pulueris Polypodij recẽtis, cum granis vij. Cinnamomi electi, communis tamen: nam Polypodium non adeò est malum ventriculo, sicut fertur: & ita poterimus intra quatuor aut sex horas vti sectione venæ, vel frictionibus, provt opportunum fuerit. Et intelligo per drachmas octo, vnciam vnam, ita vt drachma contineat scrupulos tres,& scrupulus obolos duos,& obolus siliquas tres, & siliqua grana quatuor frumenti, æreus verò granum & medium continet. Drachma igitur continebit grana septuaginta duo, & vncia grana frumenti D L X X V I. Verùm hi faciunt drachmam ex viginti scrupulis, id est, granis sexaginta, sic fiet vt vncia nouem drachmas & grana triginta sex habeat. Sed hæc est deceptio pharmacopolarum. Lupinus verò est tertia pars scrupuli, id est, grana octo, seu siliquæ duæ. Et hic modus ponderum, qui originem habet à granis tritici, est certior qui haberi possit, quanquam & tritici grana euarient, adeò vt Turcicum & formâ & pondere magis simile est lobæ, de quâ Plinius loquitur *lib.* 18. *cap.* 7. Verùm credo intelligi debere solùm de nostro tritico, Turcicúmque ignotum fuisse antiquis, quòd Plinius ibidem nostrum describens, non Turcici vnquam meminit, & quamuis [fortè legendum, *cuiuis*] Italicum præferat pondere atque candore, laudátque Sophocléum:

Et fortunatam Italiam frumento canere candido.

Viginti sex libras excedere solebat modius, Gallicum leuissimum quod vicenas: quæ ratio certa ponderis ex dodrante cùm constet discrimen statui potest, grauiori tamen attendendum. Dictum est de cassiâ, hæc antiquis Græcis non nota fuit. Primus inter

illos videtur Actuarius eam cognouisse. In *capite* siquidem *de Potionibus medicamentarijs*, hæc habet de eâ loquens: *Est fructus fistulosus, teres, oblongúsque, concretum intus humidum ferens, non vnâ coalescens continuitate, sed ex interuallo intercedentibus lignosis tenuibúsque membranis, septum seminalibus granis, figurâ & specie non dissimilibus, his quæ cognita nobis siliqua profert.* Loquitur etiam de ea infrà, dum sermonem habet de Myrobalanis: dicens, *At verò Cassia ipsa bilem flauam, sed magis retorridam, & quæ iam in atrã degenerauit, extrahit, quinetiam pituitam educit mediocrem.* Diximus autem Orientalem, quoniam multa aduehitur nunc ex Occidente, & est longè deterior, parum purgat & tardè, & cum torminibus, & quandoque non purgat. Dignoscitur autem ab Occidentali Orientalis, quoniam est rubra, & Occidentalis nigra, & Orientalis rursus est fermè duplo tenuioris corticis, & Orientalis etiam est grauior pari ratione, & est dulcior ac suauior intus, & splendidior, & pinguior, & differentia in operatione est maior duplâ. De Polypodio autem dicebat Actuarius, *in capite De simplicibus medicamentis purgantibus: Mediocriter aluum cit, & citra molestiam, purgat quoque bilem, & præsertim atram & pituitam, dantur seni scrupuli,* (id est, drachmæ duæ:) & rursus dum de coniunctis humoribus purgandis agit: *Si atros succos exigere per aluum velis, adde filiculam quam vocant Polypodium.* Auerrhoës quoque illud præfert Epithymo; eligi debet quod dulce est, nec mali odoris: gustâsse me memini, quod non cederet glycyrrhizæ. Quòd si morbus non esset in partibus superioribus, nihil melius esset vomitu: vomitus sanè conuenit, præcipuè vbi corruptio est cibi. *Princeps decimâ tertiâ tertij, tract. 3. cap. 7.* Si autem sola cruditas, non decet nisi vrgente causâ
ciere

ciere vomitũ, [MS. *verè vomitu*] aliter singulis diebus oportet vti vomitu. Cruditatis enim nomen plura habet significata. Primum est cùm cibus est in ventriculo ante coctionem sine vllâ noxâ, & tunc sumus in casu dicto, distinguendo de morbo in genere, & de magnitudine eius, tum verò de aluo adstrictâ. Secundum significatum est, cùm reliquiæ cibi remanent in ventriculo vltra duodecim horas; & eò magis vltra quindecim, & est in genere morbi, & tangitur à Principe *eodem loco, cap.* 8. & tunc debemus vti, (dicebat idem *tertiâ primi, doctr. 2. cap. 7. post princ.*) somno prolixiore & deambulatione, inde sumat modicum vini puri. Tertius modus est, cùm homo se ingurgitauerit cibo & potu, (dicit Princeps ibidem statim) docétque euomere debere si potest, & si non potest, bibat paulatim aquam frigidam, quia somnum prouocat, & cibum ad intestina deponit. Quòd si somnus non eueniat, aut non sufficiat, tunc considera, an immineat aliquod periculum morbi, an non. Si non sufficiat, quies & abstinentia cibi: si immineat, tunc purga cum his quæ vtilia sunt ventriculo, & principale est aloë, aut saccharum rosaceum, aut manna, aut tryphera, aut salnitrum cum origano, vel epithymum cum vino potenti. Et si omnia hæc non satisfecerint, indulgeat somno per 24. horas, & quieti, & abstinentiæ cibi, inde purgentur venæ & euacuentur. Alius modus cùm cibus est crudus in ventriculo, & adsunt signa incipientis corruptionis, velut ructus malè olens & nidorem referens, vel acidus qui pluribus communis est, tunc vomitu curandus est, aut multæ aquæ potu. Deterius hoc ipso est, si adfuerit cum cruditate putredo, sitis, abominatio cibi, odor fœdus oris, amara lingua, nausea, statímque est recurrendum ad vomitum. Est alia cruditas,

ditas, quæ fit iam conuersis cibis in crudos humores, in quâ sentitur quasi pondus plumbeum seu rei frigidæ cum quodam leui dolore, & est causa longarum [MS. *cungarum*] ægritudinum, & tales non possunt vomere, nec hîc tractandum est de illâ, nec de aliis, nisi voluerimus trahere totam medicinam ad hunc locum; sed vt non decet hoc, ita neque poteramus hæc prætermittere, quia erant valde necessaria in hoc casu, vt statim videbimus. Sed volo perficere quod cœperam. Dico ergo quòd omnibus his generibus cruditatum sunt tria communia, non admittere missionem sanguinis, nec cucurbitulas, aut frictiones, vel vincula, non admittere exercitationem, non admittere alium cibum. Differunt autem in hoc, quòd cruditates quæ sunt sine corruptione, si bene homo se custodiat, non faciunt febres. Dicebat Galenus *primo de differentijs febrium, cap. 3. Et qui bonos habent humores, ac bene difflantur, & quiescunt, & quæ circa ventriculum atque hepar sunt, fouent, his febrire est impossibile: nam in eisdem residet ventriculi atque hepatis partibus quodcunque corruptum est, ac paulatim per tempus coquitur, atque optimum fit.* Si verò aluus humida fuerit, ventriculúsque vacuus à cibis, sufficiet recta victûs institutio, quantum ad inanitionem & repletionem. Cruditatis autem mala in hoc casu, cùm in omnibus magna sint, maxima sunt. Sed priùs distinguere cruditatem oportet, in simplicem, malam, & nauseabundam. Simplicem voco illam quæ solâ morâ indiget, aut somno, aut deambulatione, vt corrigatur: éstque triplex, aut cùm nondum cibus concoctus est, vt post prandium vel post cœnam, & est non [MS. *pòst*] sanorum exquisitè; aut cùm cibus tardatur in ventriculo, vt senibus, debilibus, conualescentibus, & est neutrorum, sicut & tertia, cùm ventriculus

culus nunquam expurgatur à reliquiis cibi. Secunda dicitur mala, cùm cibus incipit corrumpi, & degenerat à bonâ coctione, ita vt non fiat bonus chylus sed serosus, & humor crudus, & hoc est ægrotantium. Tertia adhuc est deterior, & est nauseabunda, & est cum corruptione, & de hac & præcedente dicebat Princeps, *vbi supra. Præterea nihil est deterius nauseabunda satietate ex corruptione cibi in ventriculo factâ, ex cruditate malorum ciborum, quoniam cùm fastidium prouenerit ex grossis nutrientibus, hæreditate faciet iuncturarum dolores & renum, & dyspnœam, & podagram, & splenis & hepatis grossitiem, & phlegmaticas ægritudines ac melancholicas. Sed cùm ex subtilibus acciderit nutrientibus, prouenient ex ipso febres acutæ malignæ, & apostemata mala acuta.* Hæc igitur generaliter. Specialiter autem dico quòd cruditates nocent quatuor sensibus exterioribus, & omnibus interioribus, & cerebro, & neruis, & omnibus partibus oris, quod nunc maximè est in proposito, & hepati demum. Et primùm de gustu, quia ascendunt vapores ex ventriculo ad os & linguam; & etiam quia tunica ventriculi est eadem cum tunicâ oris, & ideò cruditates malæ corrumpunt gustum maximè & gingiuas, & dentes, & gargareônem, & ideò in hoc casu nihil est peius, & est propriè quod dixit Princeps, *vbi suprà: Quod enim est deterius, est nutriens super nutriens quod non est digestum, ponere.* Similiter de cerebro, sensibus interioribus, & neruis, quia ascendunt vapores perpetuò, & nunquam cessant die nec noctu, ex ventriculo ad ipsum cerebrum. Et sicut ex primo consceſu [MS. *consensu*] fiunt aphthæ, gingiuarum corruptiones, dentium dolores, sitis, linguæ amaritudo, fœtor oris, cibi abominatio, gustus corruptus; ita ex hac secundâ

vertigines potissimè, comitiales morbi, vigiliæ, cataphoræ vtræque, resolutiones, obliuio. Decurritur autem tota cruditas ad iecur per venas mesaræi, inde si expellatur per ventrem, (dicebat Galenus *primo de differ.febr.vbi suprà,*) euadunt à febribus scilicet & magnis incommodis; aliter incidunt in obstructiones, febres, fluxûs hepaticos, malos habitûs totius corporis, aquam intercutem, morbum regium, abscessûs diuersos, præterea lapides renum & vesicæ. Quarto loco cùm deuenerint vapores ad reliquos tres sensûs: nam de naribus clarum est per palatum; est enim via aperta ad partem cerebri, & ad nares quæ seruiunt olfactui. Ad aures quoque per meatûs nuper inuentos, ex auribus ad os iuxta isthmũ positos, vnde tinnitûs, sibili, & surditates. Post hæc etiam ad oculos, vt 1. *de symptom.caus.cap.2.* declarabat Galenus, atque vtinam ita docuisset modum. Dico ergo quòd postquam vapores ascenderint per palatum, deferuntur in glandulam, & exinde in peluim, per quam deueniunt ad cerebri ventriculos, atque inde per visûs neruos concauos in oculum, atque hæc via in palato per os squammosum transitum habet, velut *in primo libro,cap.6.* dum generaliter de cerebri formâ agit: sed sunt longè plura in palato foramina, ad quæ compendiosiore viâ [MS. *atque compendiosior via*] deferuntur vapores, velut *inferiùs* docet, *cap.12.* transeúntque ad cauitatem inter squammas frontis, per quam fit respiratio adeò vehemens, vt vbi detegitur lumen extinguat: est autem proxima foraminibus odorum obliquis & anfractuosis, similibúsque spongiarum foraminibus in osse fungoso, & prope instrumentum odoratûs. Talia decuisset [MS. *deffuisset*] Galenum exponere potiùs, quàm veteres bene meritos de posteritate immeritò prosequi, velut

Herophi

Herophilum, Andréam, Lycum, Marinum, cæteróſque Alexandriæ Anatomicos, vt etiam iuſtè à Veſalio reprehenditur *lib.7.cap.6.* Ergo cùm tot modis cruditas ventriculi noxia ſit, eam ſummo ſtudio vitare decet, ſed neque ſolùm patentem locum habere inteſtinorum & ventriculi, ſed & animaduertere, an vrina liberè & iuxta ſolitam quantitatem profluat. Similiter & an è naribus iuxta conſuetudinem, & quantum oportet: ex horum enim neglectu aut ignorantiâ homines in morbos, atque etiam graues incidere ſolent. Itaque diligenter procurandum, vt hæc tria loca præcipuè & libera ſint, & commodè fluant, & quantum conſueuêre dimittant.

Poſt hæc ad exercitationem veniendum, quæ vt ſanis commodiſſima eſt, ita ægris interdici ſolet, velut de Prodico dicebat Hippocrates 6.*Epid.ſect.3.text.*31. inquit enim: ***Prodicus interemit febricitantes deambulationibus, curſu, luctis, fomentis; febris enim deambulationibus multis, fami, lucta, frictionique inimica.*** Mihi magis placet Cornarij verſio: ***Prodicus febricitantes interficiebat circuitibus, luctis, fomentis multis; febris enim inimica fami, luctis, circuitibus, curſibus, frictioni, laborem labore.*** Verùm vt aliàs docui, neque luctũ, neque curſum ſeni vtilẽ eſſe cenſuerim, talia enim procul dubio vitã breuẽ efficiunt, etſi videantur robuſtiorẽ & incolumiorẽ, vt neque ludum paruæ pilæ in his probauerim. Simplex autem deambulatio procul dubio vtilis eſt. An verò ſufficiant ambigitur: itaque [MS. *idque*] eorum meta ſit voluptas, & vt iucundè id perferat. Cum exceſſu fuerit longa ſanè deambulatio in locis [MS. *deambulatione locis*] parentibus ac ſiccis. Cæterùm qualeſcunque ſe offerunt, nihil melius. Sed poſtquam tempus perſæpe non ſuppetit, breuior per accliuia

&

& decliuia,ſed vt omnino leuiter & ſine moleſtiâ perferat, & ludus pilarum per ferreum circulum. Hæc duo genera exercitationum primò ſeni & validâ naturâ, moderatione adhibitâ, vt neque nimis leuia aut breuia, neque grauia vllo modo, ſed continuato vſu æquata & ad voluptatem terminata, optima eſſe cenſeo, intendendo cùm meliùs valemus, & promptiores ſumus; remittendo cùm languidiores & ſegniores, aut ſomno breuiore vti licuit. Cæterùm in huiuſmodi caſu frictionibus aſſiduis, maximè in cruribus, & leuibus admodum contenti erimus, donec euacuato corpore, validioribus vti licuerit, nam nunc ſumus in caſu Hippocratis *ſexto Epidemiorum, partic. 5. text. 31. Si impurgatus laborauerit, vlcera erumpent.* Cur autem potiùs vlcera dixit, quàm puſtulæ, clarum eſt vt vtrumque ſignificaret, & præter id quòd acri ex materiâ fiunt, labor etiam magnus aliâ ratione non conuenit, cùm atram bilem generet, (dicebat Galenus *quarto de tuend. ſanit. cap. 4.*) Quanto minùs ſeni? Verùm vbi conueniat exercitatio, incredibile eſt quantum incrementi recipiat ex aſſiduitate, atque id præcipuè ſi velox ſit, adeò ex continuitate effectûs adaugeatur, vt contentis muſculis omnium membrorum, & retento ſpiritu in maximis frigoribus ſtando ſub diuo non frigeas. Quòd ſi ad hæc, modicam celerem deambulationem ſuperaddas, loco exercitationis moderatæ haberi poteſt, maximè ſi, vt dixi, per accliuia paulum fiat, éſtque ſecurior longè pilæ exercitatione, quam in ſene non laudo, cùm vel nimio exceſſu ſæpe lædat, vel quia nimis languida parum iuuet, minúſque decora, & quod maius eſt, in eâ ætate lapsûs periculo graui valde expoſita, quinetiam per ſe diuaricatis cruribus ramicibus opportuna: minor autem,

&

& quæ ſolùm partes exerceat ſuperiores, eſt læuigare chartam, ſicut ego ſoleo gemmâ corneolo ingenti, aut brachiis colludere alternatim atque in crucem piſcatorum more. Semper autem longa deambulatio breuiore melior, & in aëre libero melior eſt, quàm in cubiculis breuibus. Quod multum verò operetur hoc genus contentæ exercitationis, etſi exiguo tempore fiat, indicat fatigatio & laſſitudo, & fames, & calor, reliquáque huiuſmodi: ſemper enim, vt dixi, plurimùm refert aſſiduitas, & omnium membrorum ſimul par nixus. Demum vt exercitatio ante cibos vtiliſſima eſt ad ſanitatem, ita à cibo motus quiuis cruditates parit, & omnia morborum genera, vt *in libro boni & mali ſucci*, *cap.3*.

Pro ratione autem cibi, cùm tria ſint illius genera, vt *in libro de veteri Medicinâ* habet, ſolus potus nimiùm debilitat vires, cibus exercet partes ægras, & ideò malus, tum etiam quia difficulter deuorari poteſt, nec planè mandere licet, relinquitur vt ſorbitionibus vtatur: ſorbitiones enim tanta facilitate ſuperant ea quæ manduntur, quantò ab eis alimenti bonitate & perfectione ſuperantur. Cùm verò tria ſint genera alimentorum, Cerealia, herbacea, in quibus etiam fructûs continentur, & animalia: eſt præter id genus condimentorum, quod ad alimenta non refertur, ſalmuria, acetum, oleum, omphacium, ſucci herbarum, aromata omnia ſiue herbæ quæ bene olent, ſapa, butyrum, ſaccharum, mel: ſed mel etiam inter cibos numeratur, ſinapis etiam, & huiuſmodi. Manifeſtum quòd ex hoc genere ſorbitiones fieri non debent, ſed neque ex oleraceis; niſi è fructibus quibuſdam herbarum & arborum: partes ſunt radices, germina, folia, cerebrum, flos & fructus: flos vſui

non eſt inter alimenta, nec ſcio florem qui in vſu ſit. Priora quatuor nimis parum nutriunt omnia: fructuum autem ſeu ſeminum quæ horaria ſunt, omnia aquoſa, & præter id quod parum nutriant, corruptioni obnoxia. Reliquorum vt amygdalarum, nucis auellanæ ſorbitiones fiunt guſtu iucundæ, vt etiam ex peponum ſeminibus: admodum hæc parum nutriunt, plus auellana, ſed & illa parum & difficulter concoquitur: ideò medicamenti potiùs rationem habent quàm alimenti. Nos autem præſtantiſſimum quærimus alimentum. Cerealium autem præcipua ſunt panis lotus, panis ex zeâ, cibus ex amylo, ptiſana hordeacea, oryza. Præſtat ptiſana omnibus, inde panis lotus, itria, hæc Oribaſius *lib.* 4. *cap.* 11. docuit ex Antillo, pòſt alica. Galenus neſcio quâ ratione magnificis diſputationibus intentus, dedignatur hæc docere, vt niſi ex Oribaſio ſupereſſent, deſiderarentur. Ex animalibus autem quod tertium genus eſt, ſorbitiones fiunt, lacte, ouis, carnibus. Carnem appello cuiuſcunque animalis ſubſtantiam mollem ac plenam: verùm genus hoc omne pinguis alimenti, à Galeno in *octauo Artis curandi, c.*2. in febribus etiam ephemeris ſatis ſupérque improbatum eſt. Peculiariter lac in putridis (niſi paucis in caſibus) Medici refugiunt. Sed de carne & ouis contentio eſt. Oua enim etiam in ſanis Hippocrates damnat, quòd turgeant & inflent, 2. *de Diæta.* Cùm verò etiam putreſcant adeò grauiter, (vt antea dixi, *lib.*1. *in curâ prolapſu vteri,*) in peſtilentibus febribus deteriora erunt: velut etiam ſi dureſcant, vt in exurentibus febribus atque naturis, in quibus aluus valde adſtricta ſit. In his duobus enim caſibus parum à veneni qualitate differunt. Præterea ſi in ventriculo aut iecinore copia prauorum humorum

rum adſit. Sunt etiam, vt dixi, naturæ humanæ diſſimilia. Conueniunt tamen imbecillibus & quauis causâ emaciatis, & præcipuè conualeſcentibus omnibus, & febre lentâ laborantibus: optimum enim alimentum eſt,(nec ei quicquam deeſſe poteſt)quod perfectè concoquitur. Inter carnes autem præcipua auium, pullorum,phaſianorum,gallipauonum Indorum, perdicum, & columborum, & ex his alæ; vt glandoſæ vitulorum lactantium: optima etiam & ad appetitum excitandum iecora auium, & piſcium, & ranarum, ſed præter cætera teſtudinum; vnde ex illis quòd maxima ſint, contuſa efficiunt iure pulli diluentes. Carthuſiani ex ranis coxas poſtremas contundentes ex iure teſtudinum aut piſcium parant: hæc ſorbitio nutrit, febribus tamen vtilior quàm ex carnibus. Vltimo loco eſt quæ ex piſcibus fit aſſatis, dorſi ſcilicet carne: præſtantiſſimi ſunt ſaxatiles inter marinos, & cyprini inter fluuiales, maximè hi quos vocat vulgus *ſcardoas*, & generaliter ſquammoſi,breues,lati,non craſſi,carne albâ præditi,iecore ſapido, qui facilè coquuntur ſuper prunas,recentes,& ex his ſunt percæ fluuiales; ſi quis nutrire magis velit,trottas aſſumat. Poſſunt etiam fieri ex aſtacis ſorbitiones, caudâ & chelis, ſed duriores ſunt,ideò diu coqui debent à cortice deſumpta. In vniuerſum diu ac diu tundi debent, maximè quæ lenta ſunt, vt cancri, ranæ, teſtudines, aut craſſa vt carnes: nam piſcium aſſatorum caro, quæ circa dorſum eſt & caudam, cuiuſmodi in vſu eſt, ſi bene toſta, minus exhibet negotij. Ergo in hoc caſu, quia materia lenta eſt, pane loto aut itrio vterer: nam ab his quæ plurimùm nutriunt,in fluxionum initio maximè cauendum eſt. Vbi verò conſtiterint, venia conceditur, ſi non in intimis collectæ fuerint. De potu vinum noxium,

& quia in capite, & quia materia cruda. Aqua cocta cum ſaccharo & cinnamomo, vel iam coctæ miſceantur.

De ſomno autem & vigiliá dubium non eſt, quin ſomnus concoquat, quare tempore coctionis, id eſt, in ſtatu & declinatione, vtiliſſimus eſt: vnde in *ſexto Epidemior. partic.* 4. *Palàm vigilans calidior eſt externis partibus, internis frigidior; dormiens autem è contra.* Sed de principio abſceſſuum dubitandum eſt, quia eſt vna auctoritas Auenzoar, quòd *in initio abſceſſuum interiorum debemus abſtinere à cibo*, & habet rationem, quia in ſomno ſanguis redit ad interiora: & in *eodem ſexto libro Epidemior. partic.* 5. *Sanguis per ſomnum interiora magis petit.* In augmento autem cùm ſit miſta ratio, ratione principij vigilia vtilior eſt, ratione ſtatûs ſomnus. Ideò in incremento tutior eſt vigilia quàm ſomnus, quia maius eſt periculum in magnitudine, quàm auxilium vel vtilitas in concoctione. In caſu tamen debilitatis virium, in primâ parte incrementi, licèt cogatur vigilare, in fine tamen illius poterit factis diuerſionibus dormire. Similiter ſi abſceſſus ſit celerrimi incrementi, vtpote qui debeat finiri in duobus diebus, tunc abſtinebimus omnino à ſomno: ſi verò ſit longior, vtemur ſomno poſt medium incrementi. Si verò ſit ſcirrhus, poſſumus vſque ab initio permittere ſomnum, quia ſcirrhi ſi fiant per tranſmutationem abſceſsûs calidi, à ſomno iuuantur, non læduntur: ſin autem per fluxionem, adeò lenta eſt, vt tam diuturna vigilia ferri non poſſit. In iſto ergo caſu, vbi metus ſit de abſceſſu gurgulionis, melius eſt vigilare & tutius quàm dormire, quia poſſet ſuffocari: ratione verò abſceſsûs in gingiuâ, cùm ſit

potiùs

potiùs exterior quàm interior, & periculum non ſit magnum, ideò melior eſt ſomnus, & maximè quòd vigilia faceret ad generationem febris, accendendo calorem naturalem: vnde hîc cadit vna dubitatio, quia vt viſum eſt, dolor trahit materiam, & phlegmonas facit: ſed in ſomno ſedatur dolor, in vigiliâ ſentitur. Ergo etiam in principio abſceſsûs, videtur potiùs conuenire ſomnus quàm vigilia. Atqui in hoc crederem vigiliam eſſe vtiliorem: quia ſi dolor eſt paruus, Galenus refugit in *libro Artis Medicæ, cap.9.* magis plenitudinem quàm dolorem. Sin autem magnus ſit dolor, vix poterit ſomnus conciliari. Vbi tamen aliter fieri non poſſet, tum conſiderare oportet, an adeſſet plenitudo in toto, tunc oportet fugere ſomnum, quia plus facit ad attractionem ſomnus quàm dolor, quanquam corpus eſt plenum: & ſi corpus ſit vacuum, ſomnus parum lædit, & multis modis iuuat, & minùs trahit quàm dolor: ideò poſſet admitti ſomnus. Debet autem ſomnus eſſe non ſuper plumis, ſed goſſipio, vel ſtuppâ ſerici, cum capite eleuato, & puluinari pleno paleâ frumenti, hordei, recenti, tenui, ſiccâ, aut algâ marinâ, & ſint longiores ſomni, & rariores. Somni enim breues, ſi pauci ſint, non ſufficiunt ad humectandum corpus; ſi multi, corrumpunt temperaturam, & maximè ſi ex longis interuallis. Locus autem ſit temperatus, & in die perflatus, declinans ad frigiditatem. Atque hoc de aëre etiam intelliget tempore tamen maturationis maneat in aëre calidiore. Quando vigilat, videat vt aër ſemper ſit purus, perflatus, clarus, ſiccus: & tempore ſomni ad frigidum declinans, vt reuocet ſanguinem intus, & etiam vt temperet calorem naturalem,

& ideò debet esse cum multis integumentis; in tempore autem vigiliæ calidior, vt adiuuet digestionem excrementorum. Præter reliqua vitare oportet ventos quoscunque, præsertim validos: hi enim nocent maximè plenis, & magis cacochymis, & adhuc magis debilibus, vt sunt senes & conualescentes, & Venere exhausti, præcipuè verò in capitis imbecillitate, & morbis qui per circuitum reuertuntur, vt comitialibus, vertigini, insaniæ, attonitis doloribus, & adhuc magis ac propriè in destillationibus, grauedine, raucedine, coryzâ, anginâ, asthmate, resolutione neruorum, doloribus dorsi, ophthalmiis, podagrâ, vbi sunt manifesta & præsentia detrimenta: omnis enim ventus calefacit cerebrum, & quanto calidior aut frigidior; sed frigidus etiam calorem cerebri simul obtundit. Constitutiones verò non semper ita, cùm reliqua exsiccent. De febre autem aliàs diximus 4. *de Aëre, aq. & loc. comm.* 3.

Sed iam de animi affectibus dicamus: nam ex his qui morbum patitur, dupliciter laborat, & eò grauiùs vt cùm illum hac causâ contraxerit, quomodo ex iam facto conualescet? Idem accidit in occultâ intemperie aëris, nam calidam vel frigidam vitare & mutare licet, vt & alias quatuor res non naturales, præter vigiliam quam aliquando licet, aliquando non licet. Ob id qui ex tristitiâ ægrotant, plerumque pereunt: indicio sunt vigiliæ & delirium: obeunt enim fermè omnes, nisi insaniant. Generaliter lætitia, spes, quies animi bona sunt; timor autem & tristitia mala & noxia, & similiter curæ, & maximè molestiæ. Dico quòd etiam ira sine dubio maximè nocet, adeò vt aliqui ex irâ in leuibus morbis mortui sint. Dubitatio est hæc non contemnenda, quia Galenus videtur velle *alicubi*, quòd

quòd ira debilitet calorem naturalem, *alibi* vult quòd excitet illum & confirmet, de quo dictum est in *quarto, Contradict.* 13. In vniuersum ægris non conueniunt motûs corporei, neque animi æstûs, sed cum amicis lætis ac iucundis esse. In moribus oris sermonem multum vitare debemus.

SECTIO IV.

De curâ speciali huius affectûs per Pharmaciam.

QVod verò ad curationem per medicamenta attinet, illa [MS. *alia vt*] fit, vt dictum est, per communia auxilia, vt conueniunt huic dispositioni; eáque duplex, quæ respicit ad causam præparatam, & causam quæ morbum facit. Parata autem est vel in toto corpore, & est remota; vel in membris, ex quibus morbus oriri potest, & est propinqua: & rursus causa morbi parata, vel transmitti potest vel trahi à membro læso, vel propinquo, & maximè per dolorem. Consurgunt ergo intentiones sex principales vniuersales. Prima à toto corpore vt purget. Secunda vt transmittat. Tertia, vt proxima per membra purgentur. Quarta, ne transmittant. Quinta, ne membrum læsum trahat, sedando dolorem & calorem: nam hæ duæ sunt causæ attractionis. Sexta, vt quod defluxit tollatur, & symptomata auferantur. Et ideò in purgatione vtemur primò lenientibus, inde præparantibus, pòst ex electione purgantibus. Dicemus autem singillatim de vnoquoque suo loco.

Pro curâ igitur abscessûs in gingiuâ iuxta quatuor tempora. Primùm ergo ab initio adstringentibus oc-

currendum fuit materiæ ad locum venienti. Ei ergo maximè conuenit oleum ex fructu terebinthi; nam Dioſcorides dicit, quòd refrigerat & adſtringit: poſt ipſum eſt lentiſcinum, quamuis in curâ propriâ authores omnes lentiſcinum miris laudibus extollant, terebinthini vix vllam rationem habeant. Per oleum lentiſcinum non intelligo ex lacrymâ, quod minùs ſiccat & magis calefacit, ſed duplex eſt vtrumque, vt *ibidem* docet ipſe Dioſcorides: fit enim ex fructibus terebinthi, terebinthinum, & lentiſcinum ex fructibus lentiſci coctis in aquâ & expreſſis, quod optimum eſt in hoc caſu, quamuis vilius videatur, ſitque minùs odoratum. Aliud fit ex oleo, imbuto priùs cypero, iunco odorato, & calamo aromatico, cum foliis lentiſci ſeu terebinthi, paucíſque fructibus plantæ, ſic vt odorem potiùs quàm vim referat, quod non ſincerum eſt. Sic ergo goſſipio madefacto tangemus dentem aſſiduè, & oleum etiam in ore contineri iubebimus, cùm ex his ſit quæ etiam ſanis proſunt. In incremento autem plurimùm adhuc oleo ex his altero vtemur: interdum ficum ſubiiciemus denti, & ex eodem illius etiam decoctum addito melle.

Pòſt autem vbi conſtiterit morbus, vtemur ficu, ficúſque decocto, oleum relinquentes: vbi verò ſuppuret, aperiemus abſceſſum ære vel ferro, (nam æs melius eſt; vnde quærit Philoſophus 1. *Probl.* 35. *Cur quæ ære ſecantur, celeriùs ſaneſcunt.*) At ſi non, vrito; affert cum vulnere medicinam: non placet medicamento id effici. Quæ corrumpunt abſceſsûs, idonea ſunt, & ſufficiat commemorâſſe ex Principe pauca, *tertiâ quarti, tract.* 1 *cap.* 3. Vnum ſimplex, & eſt radix narciſſi: alia compoſita ex cerâ, reſinâ, butyro, an. parte vnâ, Pice ſiccâ & melle, an. parte mediâ.

Riſo

Riſo quartâ, ærugine octauâ. Aut quod eſt ab illo expertum, grana goſſipij, nux rancida, fermentum, caules, & cæpæ coctæ, ſinapis, & fimus columbinus. Vel facilè parabile, Diachylon diſſolutum in mucilagine ſinapis, & ſapone cum ficubus, & mel anacardi cum pice humidâ: & noſtri perforant cum capitello, vt deſcribitur *ibidem* à Principe. Vlcere facto purgandum eſt cum vitello oui & reſinâ. Sufficit enim, & eſt parabile domeſticum. Et ſi excreſcat caro, alumen ſaccharinum aut vſtum imponitur: pòſt conſolidatur per ſe adhibendo collutiones ex vino, in quo decocta ſit ſarcocolla inter præcipua, vel panacis ſuccus, ſaluia, verbena, ſcordium, iris Illyrica, plantago, maximè quæ in riuis oritur, arum, & pentaphyllum. Si neceſſitas cogit, Cadmia adhibeatur. Quòd ſi fiſtula facta ſit, expedit ſcire an primùm expediat ſanare eam? plerumque enim non expedit. Inde an poſſit? & ſi poſſit, an abſque ferro & igne? Et ſi non expedit, aut non poſſit, an ſit dilatanda? Lata enim magis debilitat & exiccat, arcta abſceſsûs parit & ſinûs generat. Et vbi ſinuoſa ſit, an melius ſit incidere, an in vnum redigere vt penetret, an labia calloſa præcidere? Et cura in ſummâ illarum apud Hippocratem abſque ferro, conſiſtit in lini filo crudo, noſtrâ ætate ſerico crudo, tithymali maioris ſucco, & ærugine ſeu flore æris toſto: eſt enim ſiccum vt æs, & vt illius flos, & demum quia toſtus. Noſtro autem tempore ſolent ſanari ferro & igne, & eſt compendioſior via. Præciduntur etiam labia ligno oliuæ illito chalcanthi oleo. Aliàs incîdere nouaculâ ſufficit, vt tempore excidant. In vniuerſum

melius est vt à naturâ fiat separatio, vel vt præcidantur integrè, & sanguis copiosus fluat, pòst vrantur. Sed iam ad symptomata veniamus, vt sunt dolor, vocis læsio propter materiam descendentem ad laryngem aut musculos, vnde laxati vitiant vocem: quod vitium est frequens in his qui immodicè partes eas exercent, concionatoribus, venatoribus, cantoribus, tubicinibus. Fœditas linguæ, ex quâ saporum corruptio, & ciborum inappetentia sequitur. Sed hæc facilè & mirum in modum eluitur omphacio cum aquâ, & si voluptatem quærimus, additur Iulebum. Si tamen pulmone aut iecore vitiato altiùs insederit vitium, eluetur quidem hoc præsidio, & rubea euadit, sed confestim rubor is in puniceum fuscum vertitur, vt sit non solùm symptoma, sed etiam signum distinguens & admonens nos de morbi magnitudine. Est etiam fœtor spiritûs, sed & is collutionibus odoratis & refrigerantibus tollitur, vt rosis, santalis, myrtis. Maximum autem est glandularum tumor, & angina. Quapropter de eâ mox dicendum est. Anginam igitur curat Hippocrates in *libro de Victu in acutis*, post venæ sectionem in brachio, & sub linguâ, (vt moris est, sed hoc non in principio) eclegmatibus, gargarismis, ratione capitis cerato inde [fortè legendum *eidem*] superposito, tum etiam collo spongiis fouendo. Cibus & potus sit mulsa non frigida: Gargarismi eiusmodi descriptio habetur, *secundo de Morbis*. Sed vbi iam materia defluxerit, origanum, satureiam, mentham, apium in mulsâ dilutiori coquit, addito nitri & aceti modico. Addit & suffumigium. Quilibet potest videre quæ scripsimus in illa: nam pituitosæ anginæ curam docet *paulo pòst* ex aduerso biliosæ. At verò in *tertio eiusdem* meminit veræ atque nothæ anginæ, curámque refert.

Sed quia non anginam curare docemus, neque etiam nostram, verùm alium morbum, vt faucium inflammationem, neque illam propositum est curare, sed hunc morbum in hoc viro: hoc enim est prudentis Medici, vt vnius exacto exemplo omnia simul doceat, potiùs quàm generali curatione omnia quidem comprehendas, sed non exactè: hoc enim imperitis facilius, magísque placet; illud arte excellit, sed iudicium & diligentiam exigit, cæterùm absolutissimum est docendi atque tractandi genus. Ad arteriaca igitur deueniamus. Galenus siquidem *de Compositione medicam. sec. locos*, multa tradidit opportuna, verùm principale quod simplicissimum est, parabile, multiplicísque vsûs, efficacissimum, sine noxâ atque iucundum: hæ enim sunt conditiones optimi medicamenti, si id addideris, vt loco maximè adhæreat. Diacodion vocatum primum quidem illud simplicissimum est, vt quod semine papaueris & melle constet aut saccharo, nonnisi additâ aquâ. Plures autem describit compositiones, nec satis scio quorsum [MS. *quorum*,] vnam tantùm docuisse artificiosum est, eámque genere optimam, & quomodo infinitis modis variari possit: Assumamus ergo eam quæ est Galeni fermè, 3. *de comp. medic. sec. loc. cap. 25. & 9. 2⁄*. Capitum papaueris agrestis semen nigrum ferentis, antequàm maturescat, sed dum rubrum est, & tum decerptorum viridium ℔. ij. (hoc enim melius est definire, in quo parum Pharmacopolæ possint aberrare, quàm dum volumus minima commoda sequi, & rem adamussim patienti congruam efficere, licentiam magnam aberrandi permittere imperitis artificibus.) Aquæ pluuiæ ℔. xij. si dilutius, xiv. si efficacius, x. iam habemus medium atque extrema; eadémque ratio siccorum iam, sed tamen nondum

maturo-

maturorum, tametsi enim leuiora sint, & ob id aqua illa minor iuxta molem videatur, memineris tamen tanto etiam esse imbecilliora, vt etiam pauciore indigeant aquâ. Quòd si pluuia desit, non valde aberrabis si fontanam eligas. Suadeo autem vt capita viridia, vt dixi, sint, aut humidiore loco asseruata, nec omnino vltra mensem Maij sequentis anni, cùm iam oriri noua cœperint. Integra per diem totam quā Sol orbem circuit, maceranda sunt. Sed si sicca sint aliquantisper, id est, vt dicunt, passâ per duos dies, si magis sicca, per tres; at si planè, vt strepitum edant, etiam ad quintam vsque diem macerabis. Inde coques vehementi igne, nam vires minùs transfundunt, magísque flaccescunt donec mollia prorsus euadant & tumida: hæc abiectâ aquâ omni collige, & exprime vehementer, succúmque totum illum habeto, cui dimidium mellis Græci aut Hispani, ponderis succi adiicito, aut tantundem sacchari, quantum est succus, sed vtrumque priùs purgatum optimè oui candido. Itaque tamdiu coquito, vt si mel sit, consistat vngui impositum, Eclegmáque sit dulce ac suaue: si saccharum, donec absumpto succo in solidam substantiam refrigeratum coëat: tale autem, quanto imbecillius liquido ex melle medicamento, tanto est elegantius atque suauius, vt commodiùs gutturi inhæreat, atque hoc simplicissimum, vt dixi; vides in tam paruâ re ac simplici, quot modis aberrent nostri cum Medicis ipsis Seplasiarij. Primùm album, non nigrum, omnes metuentes, quòd ex nigro papauere opium fiat, venenum eligunt; & inde matura capita, non acerba; inde sicca, non humida; nec quærunt vbi nata

nata ſint , nam quæ in vallibus & lacuſtribus paluſtribúſque locis oriuntur , craſſum emittunt crudúmque ſuccum , minimè vtilem , grauem, noxium , atque inefficacem : cultis locis autem & in montibus ipſis , quod optimum eſt papauer , Boréæ magis expoſitum , quàm Soli eligi debet. Familiaria ſunt huic compoſitioni quinque, radix dulcis , ſertula Campana ſeu melilotum , acacia, rhois ſuccus, & crocus : quæ quando & quomodo, & cuius causâ, & quantum ex his addi debeat , nunc referre tempeſtiuum erit. Verùm vt hoc ex ordine efficere liceat , primùm colligamus arteriacarum medicinarum, quæ in ore contineri ſolent faucium & gutturis causâ , intentiones ſingulas. Quid enim ſimpliciſſimum ſit , iam edocui , efficaciſſimum , vt quod ex veneni quaſi genere ſit ; talia enim omnia ſunt eâ [MS. *qua*] parte quâ nocere ſolent, ſi accommodata ſint, etiam validiſſima : maximè quoque parabile , & iucundum, & quod optimè hæreat, dubitare non poſſumus , ſed & quòd noxium non ſit , docere niterer ratione , niſi ipſa experientia id comprobaret , adeò vt omnis probatio potiùs dubitationem afferre videretur, quàm auferre ſiqua eſſet. Dubium enim hoc eſſe non poteſt, cùm quotidie eo, & aſſiduè, & maximâ in quantitate vtamur , nec quiſquam læſus, ne vel minimum, vel per vmbram, vt ita dicam , fuiſſe deprehenſus ſit. Quæ ergo , & cuius gratiâ arteriacæ compoſitiones effectæ ſint atque inuentæ, hæ ſunt cauſæ. Primum & principale , vt quod à capite deſcendit , & maximè acris pituita inhibeatur , quod & frequentiſſimum eſt ob lapsûs cerebri , & ob ſitum difficillimum.

Secundum,

Secundum, quod vt rariùs contingit, tanto periculosius est, & frequenter contingit cùm ex pulmonis affectibus, fauces, gargaréon, columella, larynx, & gula adeò afficiuntur, aut vnum eorum, vt vox intercipiatur, aut glutiendi cibum facultas. Tertium est cùm abscessus in his partibus contingit, eò periculosior præcedente, quò rarior. Inde etiam vlcus, hoc vt est etiam minùs frequens abscessu generaliter, in pestilentiâ tamen & Indico morbo huius ætatis, adeò frequens est, vt dici possit familiare.

Quæ autem his, tum cæteris morbis oris ac faucium conueniunt, arteriaca appellantur seu eclegmata, quæ retenta diu sub linguâ, partes eas commodè illinire possunt. Ea ergo omnia, aut adstringentia esse debent, vt materiam è descendentem prohibeant, & quæ descenderit cogant, ne vel vlteriùs descendere possit, aut etiam delata erodere: quod Galenum 7.*de compos. medic. sec. loc. cap*. 1. prætermisisse omnino, in enumerandis vtilitatibus huiusmodi medicamentorum, quod primum esse debuerat, abundè mirum est. Secundum vt quod iam affluxerit detergant. Tertium vt humectent musculos ac emolliant, [MS. *vt hic mectet masculum ac immolliat,*] tum verò sicciores gutturis partes. Quartum vt sedent dolores qui adsunt. Quintum, vt obtundant acrium ichorum descensum. Vltimum vt siccent vlcera, si quæ sunt. Quod si his accidat vt somnum concilient, optimum & hoc erit: quanquam non verum sit, somnum effluxiones cohibere, nam in his quæ à capite in gulam aut pulmones deferuntur, tametsi minus descendat per somnum quàm per vigiliam in os, quia tamen neque expui materia potest neque exscreari, plus ad ventriculum & pulmones defertur somni tempore pituitæ, quàm per vigiliam.

Itaque

Itaque hoc medicamentum & obtundit quidem ſenſum, & acredinem humoris, & cohibet deſcenſum, & ſomnum conciliat, & humectat guttur, & dolores ſedat, ratione aſſumpti papaueris nigri ſucci acerbi in omnibus his potentiſſimi. At quòd detergat ſiccétque vlcera ſiqua ſint, mellis, aut ſacchari beneficio facit, atque id validè, nec id dubium eſſe debet. Habemus igitur multiplicem illius ſimplicis vſum: ſed ſi addatur ſuccus radicis dulcis, dum illa incoquimus; mirum in modum muſculos illos diſtentos laxabit, ſiccatos molliet, leniétque aſperam arteriam: cùm enim hoc munus ſit dulcium omnium, præcipuè tamen ſucci radicis illius, nec eſt vt rationem huius reddam, ne nimis prolixus fuero, nec vt authoritate confirmem, cùm omnium authoritate clarius in hoc ſit experimentum, tum efficaciâ, tum claritate iuuandi. At rhus & acacia vehementer adſtringunt, & prohibent deſcenſum humoris noxij vndecunque fluat, atque ob id omnia hæc ab initio vtiliſſima, conferúntque ventriculo, ſiquid ex deſcenſu medicamenti in ipſum fluentis, detrimẽti acceperit. Sertula autem Campana, vt ait Dioſcorides *lib.* 3. *cap.* 43. Galenúſque, concoquit inflammationes, ventriculóque confert, quare poſtquam inflammatio ſeu in muſculis, ſeu in faucibus facta fuerit, miro erit auxilio. Crocus autem voci ac reſpirationis membris vtiliſſimus, adſtringit, dolores ſedat, itaque vndiquaque conuenit, & pro ratione addere oportet, ſi quid poſtulet; vbi pulmo laborauerit, croco vtemur; ſi ventriculus, etiam rhoë. Porrò radicem dulcem, & ſertulam Campanam ab initio cum capitibus ipſis, & maiore quantitate quàm rhus aut acaciam incoquere oportet; hæc autem ipſa cùm ſuccus ipſe cum melle vel ſaccharo coquitur:

Crocus

Crocus,dum iam coctum eſt, dum enim coquitur medicamentum,ſiquis iniicere præoccupet, vires omnes amittet. Rhus etiam & acaciam pondere drachmarum duarum adiicere ſufficiet:aliter & ſuauitatem & vſum medicamenti ipſius corrumpent.Habes itaque examen Diacodij, ſic enim appellatur medicamentum. Cæterùm interim vtemur dulcibus cibis & fauces lenientibus,priſanâ,ſapâ,butyro,lacte,amylo,ouis ſorbilibus vt dicunt, vuis paſſis, pineæ fructu, ſeſamo etiam & ſaccharo, atque huiuſmodi, qualia ex oleribus malua decocta cum porri modico,& ex oleis, dulci amygdalino;ex odoratis,croco.Quòd ſi vox omnino lædatur, incredibile eſt quantum vtilitatis, balneum dulcis aquæ afferat. Quinimò & illud affert commodi admirabile, vt diſtentioni atque conuulſioni, ſiqua ex dolore dentis accideret, mirum in modum reſiſtat, adeò vt pro miraculo referre libeat, quod Paulus *lib.6.c.66.* ſcriptum reliquit: in his qui caſtrantur tot inciſionibus, tótque aliis ex igne tormentis, cùm aliàs ſanguinem mittere negligeret,quendam mirum artificem ad ſeptimam vſque diem ex vulnere recenti, quod mirum eſt, quinquies ſingulis diebus in balneum tepidum commiſſos ſeruâſſe incolumes à diſtentione, atque adeò à vitæ periculo, ſiquidem tales non aliter pereunt: vt etiam aliis in vulneribus, non ſolùm videatur eſſe auxilium, ſed efficaciſſimum ad arcendam quamcunque conuulſionem diſtentionémve, nam vtrumque accidere ſolet, ſed tamen magis diſtentio. Sed ad rem redeo. Per incrementa omiſſis, vt dixi, aliis communibus auxiliis, (nam Hippocrates cucurbitulis etiam maximè confidit,) ſi abſceſſus fiat, concoquentibus magis vtemur; omnino autem ſolis, cùm [MS.*ſoli cum*] ad ſtatum peruenit. Nimis autem longum

longum esset, si singula enumerare velim: hoc vnum medicamentum adductum pro exemplo sit, reliqua túte [MS. *tutò*] inuenies, concoquentia communia scrutando [MS. *scrutantur:*] namque butyrum & althæa concoquunt, & in eclegmate, & in emplastro exteriùs adhibita: & Crocus etiam vtrobique admisceri potest, quòd facilem admodum efficiat spiritum, & prauitatem aliorum medicamentorum, siqua sit, tollat. Vbi igitur dolorem sedare oporteat, plurimùm conferunt acopa, & ego præstantissima enumerabo: Sapa tepida, lac, oleum rosaceum, decoctum ficuum, ficus ipsæ sub dente positæ, millefolij decoctum: ex calidioribus piper, pyrethrum. Ego tamen non tutò contineri sub dentibus posse crediderim, quæ calida sunt vehementer, quoniam materiam trahunt ad se: eo deteriora sunt quæ non euacuant pituitam, vt aqua separationis; vt enim præstantissimum est auxilium suo tempore adhibita; ita ab initio aliquando multùm nocet, si materia multa fluxerit. Deteriora sunt quæ totum os occupant, velut aqua ardens, vinum cum pipere decoctum, atque huiusmodi: qualis etiam est staphis agria. Meliora ergo sunt tepida quæ dixi, atque his frigida. Oleum verò lentiscinum etiam mèlius videtur rosaceo, tantum enim habet caliditatis, quantum sufficit ad mitigandum dolorem: est enim calidum in primo ordine, adstringit autem vehementer, si ritè factum fuerit, scilicet cum sale & in Sole, additis etiam rubi germinibus, cupressi quoque fructu: sed hæc magis ad ramices conferunt, nam vt in ore teneatur, iucundum esse debet: ipsum verò per se solum omni malo sapore vacat, & in tertio ordine est adstringentium. Eligere autem oportet masticen, (ita enim vocant lentisci lachrymam) candidam, re-

centem, mollem: quæ enim mollis eſt & candida, recens eſt,(Chia eſt omnis hæc, quæ ſola non adulteratur, nam modò recentem eligas ſufficit.) Oleum verò omphacinum frigidius eſt, magis adſtringit, & ſi minùs ſuaue dicas, non tamen amarum eſt, quoniam maſtiche ſubdulcis eſt, licebit ei mel addere aut ſaccharum,ſed omnino exigua eſt amaritudo. Itaque huiuſmodi oleum præſtantiſſimum eſſe video, non ſolùm ad dolorem ſedandum, ſed ad confirmandum dentem, & ad arcendam materiam ne ampliùs fluat. Si hæc non profuerint, ad aquam frigidam confugere decet, eámque aſſiduè permutare, donec dolor ceſſauerit. Quæ autem ſtuporem inducunt, in dolore dentium nunquam probauerim,nam ſtupidos in mandendo poſtmodum efficiunt, quod malum exitiale eſt, vitámque magis breuiat, quàm ſi dentes ipſi omnino excidant; atque eo malo interiiſſe maternam auiam meam,ab ipsâ matre ſæpius audiui.Quæ igitur dolores dentium tollunt, omiſſis his quæ ſtuporem inducunt, cauſam morbi reſpiciunt,vt piper, pyrethrum, ſtaphis agria, ſed hæc non ab initio tuta [MS. *tota*;] alia intemperiem æquant, atque hæc ſemper conueniunt; alia acopa ſunt.

Primùm igitur eſt cucurbitæ ſuccus, quem non ſolùm referunt dolorem dentium leuare, ſed etiam illos confirmare: author eſt Plinius Secundus *lib.* 4. *cap.* 6. (hic ſanè non is eſt, qui naturalem hiſtoriam ſcripſit, quippe conſtat Galeno poſteriorem eſſe, cùm eius faciat mentionem *cap.*9.)Sed & multi alij.Id verò contingit contrarietate ſubſtantiæ ſeu proprietate; verùm de hoc inferiùs dicam. Occurrunt autem plurima, neque enim plura in vllâ curâ laudata, neque pauciora probata. Inter reliqua tamen referunt Chelidonium

lidonium multùm prodeſſe. Malua eſt ex facilè parabilibus. Et quandoque adhibemus ob vehementiam doloris, glaciem ſuper dentem: & quæ ſtupefaciunt, ſi modò ſunt apponenda, vni denti dolenti ſunt applicanda. Præſtantiſſima ſunt hyoſcyamus, ſemen & radix, & opium.

De lenientibus aluum. ℞. Succi caſſiæ Orientalis pinguis ℥iiij. Pulueris fumariæ, ſcilicet foliorum & ſeminis ʒß. cum ſaccharo, fiat bolus. Capiat ante cœnam per mediam horam, inde comedat ferculum ex pane coćto cum ſaccharo & iure, & in fine modicum pyri vel cotonei coćti. Inde ſequentibus diebus præparetur materia hoc modo. ℞. Oxymelitis ſcillit. ℥iij. Syrupi de betonicâ. ʒv. Syrupi roſacei. ℥j. Aquæ decoćtionis oxalidis, lupi ſalićtarij, fumiterræ, betonicæ, & modici rutæ. ℥iij. Miſce, & continuetur donec apparuerit hypoſtaſis moderata, & vrina boni coloris: & tunc purgetur cum catapotiis Cocciis Galeni vel Rhaſis, dando ʒj. diuiſam in tria Catapotia reformata cum ſucco centaureæ, vel cum aquâ vitæ poſt mediam nošem. Et in die antecedente comedat nonniſi ſemel panem coćtum in iure pulli in manè; Veſperi autem bibat ℥viij. iuris pulli.

Præparantia autem ſingulis materiebus conueniunt ratione materiæ, vt bilioſæ frigida & humida, melancholicæ calida & humida, pituitoſæ calida & ſicca: vel ratione ſubſtantiæ, vt craſſæ attenuantia, lentæ diſſecantia: vel ratione qualitatis annexæ, vt ſi putrida ſit, cum his quæ putredini reſiſtunt, vt in febribus: vel ratione loci, nam ſi plurimùm materia diſtat, indiget tenuibus, & his quæ longiùs deducunt, & habent tenuem caliditatem: procul diſtant, quæ, vt aliàs dixi, in veſicâ, vtero, capite, pulmone, articulis.

N 2 ticulis.

ticulis. Vel ratione membri, vt quæ in iecore, confirmantia exposcunt iecur, cum materiam præparantibus, vt serim & absinthium. Vel ratione temporis morbi, nam validiora concoquentia debentur, quanto magis morbus processerit, Medico naturam imitante; natura enim magis concoquit in vnâ die prope statum, quàm quatuor in medio augmenti. Accipiemus ergo Syrupi de stœchade, Mellis rosacei, Syrupi acetosi, an. ℥vj. cum ℥iij. aquæ decoctionis infrà scriptæ: Betonicæ, lupulorum, fumiterræ, oxylapathi, vuæ passæ, florum nymphææ albæ, an. partem vnam. Cardamomi maioris, partem quartam, florum rorismarini & saluiæ, an. partem octauam: addantur hæc in fine, ex arte coletur.

Et ideò purgabimus ægrum præparatâ materiâ, cum agarico optimo stylo comminuto, ne [MS. *non*] ligni aliquid decidat, & cum mastiche: sic enim omnes humores purgat, & sine detrimento vllo iuuat. Et mel additur non solùm ad suauitatem, sed ad operationem adaugendam. Hoc vnicum est remedium in omni materiâ, & innoxium. Quantitas à drachmæ dimidio ad sesquidrachmam. Priùs autem corpus & humores præparabimus, cum Oxymelite præcipuè, tum quandoque cum iuribus gallorum, vt in melancholiâ, purgat totum, & præcipuè caput & neruos, & iuncturas seu articulos, & ventriculum, & iecur, & pulmones, resistit venenis, & putrida educit, & ruptis confert. Verùm non inde est hominem mederi, & hunc hominem: nam non obscurum est vix ex centum libris agarici, vnciam vnam inueniri boni, quod ego expertus sum, dum pro me ipso quærerem, somnio quodam per agnata me docente: quamobrem desperans omnino bonum inuenire posse, ab illius vsu prorsus abstinui. Vitium hoc ex Venetâ Republ.

publ. ortum habet, quæ cùm alioquin omnibus commodis humanis ac virtutibus faueat, in tam exiguo lucello, tanto humani generis detrimento conniuet, ſiquidem à ſeplaſiariis dealbatur extrinſecùs, vt nigrum pro albo væneat [MS. *veniat.*] Rara auis certè, ſed quæ ſi non poſſit vllâ arte haberi, conandum tamen vt à mercatoribus, antequam ſeplaſiarij in manûs perueniat, ematur. Sunt autem certa rerum indicia ex locis, & temporibus, & origine, quæ noſcere oportet, velut optimum Sarmaticum, quod in cedro vel larice oritur, fœmineum, oblongum ſcilicet, venis rectis, guſtu dulce, leuiſſimum, candidiſſimum, friabile admodum, quod in farinam tenuiſſimam ſolo contactu diſſoluitur, ligni expers: ex temporibus autem [MS. *aut*] nouum, ſed quod in arbore perfectum ſit. Sed & tempore anni adeò mutantur medicamenta, vt ruta Maio menſe pro medicamento venenum euadat, conceptis quibuſdam inter folia vermiculis, qui ab his & telâ quadam aranearum ſimili integuntur, obliquatis tamen foliis, à quo malo etiamſi ſequentibus menſibus liberetur, ad vſum tamen cibi vel medicamenti interiùs ſumendi, inutilis redditur, arida abominanda, flaua venenoſa. Sic & abſinthium Iunio menſe muſcas quaſdam concipit, poſt quod tempus omnino inutile cibis redditur, horribile, inſuaue, venenoſum, & quod in eo ſummũ bonum eſſe deberet, ſcilicet vt ventriculum confirmaret, atque foueret, tantum abeſt vt alterutrũ efficiat, vt ipſum omnino euertat atque ſubuertat, abominationem cibi pariens, & viſcera exurens, præcipuè iecur, ingratũ etiam viſu. Et ſcias quòd ſectio venæ minùs turbat corpus, & minùs mouet humores, ſed magis debilitat hominem, & ipſum ſeneſcere facit. Purgatio verò magis conturbat, ſed parum aut nihil

 debilitat,

debilitat. In euacuatione autem primùm totum corpus purgare oportet,inde partem,vt in hoc casu caput, demum particulam ipsam. Et in his quæ omnino præter naturam sunt, velut aquâ, vermibus, lapide, statim. In his autem factâ præparatione; vbi febris adsit etiam, coctione.

Quod ad electionem autem medicamentorum, ea diuiditur in sex genera, speciei, partis, regionis, temporis, conditionis, atque præparationis. Speciei, vt hellebori ferentis rubrum florem, non album aut viridem, &, nigram habentis radicem non albam, nam melior est & mitior tamen. Partis autem quòd hellebori radicem sumimus, Cucumeris anguini aut succum aut radicem, rosarum flores, thlaspi semen, mercurialis folia, prunorum fructus. Regionis: plantæ quarum vsui est radix, & quæ purgant, & quæ sunt odoratæ omnes debent eligi ex Oriente, locis calidis, montibus, & locis perflatis. Contrà mutilæ quæ carent semine floréve, vt capillus Veneris, lichen, in vmbrâ & locis humidis. Et generaliter istud obseruare oportet, vt locus ille eligatur, in quo maximè prouenire huiusmodi plantam affirmat Dioscorides; velut nardum in montibus, & locis asperis; tussilaginem in ripis amœnis iuxta aquas; thymum locis sterilibus & saxosis; helxinen in muris & ruderibus quibus gaudet, eligemus; in riuulis fontium sium & sisymbrium; in campis anthemidem, papauer cornutum; trifolium in pratis;lactucam hortensem, & si in cibis vti opus sit, solanum, apium, & rutam similiter hortensem. Temporis autem, vt semina & fructûs cùm maturuerint; flores & folia mediâ ætate; radices sub fine autumni. Quæcunque odoratiores sunt & calidæ, alias veris initio, quasdam proximè

ximè ante nouilunium, alias ante plenilunium ipsâ die, sereno tempore & puro. Conditionis verò vt hellebori radix quòd sit carnosa, plena, medullâ fermè nullâ, saporis valde acris, nec præter eam & elaterium vis insignis vlli radici, aut parti herbæ post secundum annum; sed solùm præstat eodem anno collecta. Seruantur pleræque locis frigidis, siccis, puris, perflatis, & pleraque in milio. De præparatione autem suo loco dicetur, dum de purgantibus medicamentis agemus. Quantitas in his quæ leniunt aut purgant, modò non sint nimis acuta, plenior esse debet, quoniam plus euacuant, faciliùs & minore noxâ, quoniam præëunt materiam quam educunt, & ante illam exeunt, vt helleborus & colocynthis. At non sic de scammonéa propter acumen, nec de his quæ ad mutandam temperiem sumuntur: ea enim æqualia esse debent morbo, & si aberrandum sit, melius est infrà subsistere, quàm vel minimum excedere.

Obseruandum autem est in omnibus diligenter, ne quidquam erres: plus enim damni affert minimus error, quàm vtilitatis egregia curatio; maximè autem id accidit, primùm cùm præsentia auxilia futuro tempori obsunt: velut in ramicibus intestinorum, dum intestina retinere cupiunt ne descendant, durum puluinar superligant latúmque, ne intestinum aliquâ parte labi possit in scrotum, atque id tum impetrant, sed compresso peritonæi sacculo, quo testes & vasa seminaria & Erythroides continentur, sacculus necessariò extenditur in latum ac longum, vnde faciliùs intestina descendunt, vbi vel minimùm sine vinculo fueris, testiculi quoque laxantur, & vasa seminaria, vnde ex Enterocele sarcocele postmodum aut hydrocele gignitur, maioréque curâ indigemus, maioréque

compreſſione, & latiore puluino, ita res indies deterior fit. Quamobrem non lato, ſed profundo ac rotundo, aptóque [MS.*actóque*] puluino indigemus, etenim id ſufficit, cùm diuiſo per latum ſacculo etiam, vel lineam tantùm inteſtinum deſcendere non poſſit, quoniam dimidium ſpatij non ſufficit ad recipiendum inteſtinum, multo minùs ſi id tranſuerſim fiat anguſto ſepto & tenui, & ſi ſub vinculo, Ceratum ex pelle arietinâ optimè confectum, ſummáque induſtriâ denſatum ſuperponatur: eiuſmodi enim quæ vi non duritie retinent, & morbo & cauſæ morbi opitulantur, nihílque prætereà prorſus obſunt: & Ceratum quidem perpetuò die noctúque; vinculum verò interdiu quidem ſemper deferre oportet, ac tamdiu vt inteſtina (ita dixerim) dediſcant iter illud atque deſcenſum; Caligis etiam vti oportet quæ ſurſum retrahant ſcrotum, tangántque imum oſſis pubis; quinimò & ſi femoralibus lineis, vt olim, quis vtatur, haud [MS.*aut*] abſurdum erit. Eâdem ratione & loco caſtrationis, quæ adeò violenta res eſt, vt noſtrâ ætate vix vnus aut alter ex viginti adultis ſeruetur, quoniam qui conſuunt, antequam præcidant, conuulſioni ſeu diſtentioni potiùs illos obiiciunt, ex quâ moriuntur: qui vinciunt, adeò decurtant ſacculum, vt vix conſolidari poſſit, & conſolidatus magno incommodo inteſtina retineat, quippe oporteret vt illius imum ad os pubis vſque molliter deſcenderet; itaque cum tot tormentis nec intento potiri licet, aut vix: quamobrem & diuiſione tranſuersâ, aut per longum, vel candenti igne, vel medicamento vocato capitello opus eſſet, vt contracto ignis vi ſacculo, & denuò reſtauratâ carne, anguſtus fieret meatus. Adeò verò vel hæc conſolidatio ſuccedere poteſt, aut non omnino, & multo minùs quæ

fit

fit præciſo ſacculo & teſte: nam hîc & pars auffertur membri ſeminarij, nec labia oris mutuò ſe reſpiciunt, & omnino reſtaurationem nerueæ cuiuſdam ſubſtantiæ fieri oportet: at in diuiſione quam diximus, nihil perit ex ſacculo, labia labiis opponuntur è regione, & reſtauratio è carne fieri poteſt. Quapropter non ſolùm tutiſſima & nullo pænè cum dolore fit, ſed etiam aptior eſt ad finem conſequendum, vitæque commodior. Quare vt dixi in dentium curatione, quoniam morbus nullus magis eſt recidiuus, obſeruare diligenter oportet, ne omnino in aliquo delinquas, neque alios præſertim miniſtros delinquere ſinas, nec vt remedia præſentia futuro tempori, loco teli [MS. *telli*] aut veneni habeantur. Pluribus enim modis peccatur: Primùm errore inſtituentis curã, cùm minima pars eorum quæ ignoramus, ſit illa quam ſcimus: deinde auaritiâ artificum, maximè huius generis, ſcilicet Medicorum ocularium, dentium, herniæ, & eorum qui lapides veſicæ extrahunt, qui vel drachmâ vnâ hominem interficerent; aſſueti enim crudelibus officiis, & omnino imperiti, nihil habent penſi præter pecunias. Admittunt etiã plurimos errores, tum ob imperitiã, tum negligentiam; quibus accedunt & fortuiti errores, & rarò materia delecta adeſt. Deeſt quoque iudicium, vt pro ſingulari peritiâ, quæ vnicuique conueniunt, aptare poſſint: &

Quicquid delirant Reges, plectuntur Achiui.

Ea autem in quibus Medici ipſi per ſe, apertè & turpiter peccare ſoleant, nunc ſubiiciam. Dare vinum in fine febrium, & maximè poſt cibũ, tum quia membra ſunt excalefacta & ſiccata, & ideò inflãmantur, vt palea in clibano. Secũdò quia tales habẽt caput maximè imbecille, vinũ autẽ deducit materias ad caput, vnde facilè incidunt in dolorẽ, deliriũ, & conuulſionem, & moriuntur.

Secundum eſt dare aquas thermarum, aut ligni decoctum, pro intemperie iecoris amouendâ; nam incidunt in hydropem, & moriuntur.

Tertium eſt cùm in defluxione à capite vtuntur ſtillâ, & oculi vel dentes ſunt imbecilles; & ita incidunt in morbos oculorum, aut amittunt dentes.

Quartum eſt, cùm conantur curare omnes morbos quibuſdam certis medicamentis, velut vino ex ſcobe chalybis: nam fieri non poteſt vt æqualiter conueniant, & ita vel deducuntur ad pericula, vel tranſmutantur in alios morbos, vel omnino non curantur ad vnguem. Ita dico de Electuario ex ſcobe chalybis, theriacâ, & ſimilibus.

Quintum eſt cùm vtuntur balneo, non exquiſitiſſimè purgato corpore, & maximè in ſenibus febrientibus, vnde incidunt in ſcirrhum viſceris, & moriuntur.

Sextum eſt cùm in morbis ventriculi exhibent medicamenta valida, & trahunt ad locum; & vinum, putantes calefacere ventriculum, & ſiccant, nec calefaciunt.

Septimum eſt cùm in magnâ plenitudine multorum humorum mittimus ſanguinem, aut euacuamus potenti medicamento; cùm hi etiam, teſte Hippocrate, ad magnam imbecillitatem deducantur, nec finitur cacochymia, ſed vires debilitantur interim.

Hæc ſunt quæ habent ſpeciem recti, & tamen Medici decipiuntur, nam in aliis quæ numerum non habent, contingit ex imperitiâ ſtupidâ, vel ambitione.

Exteriùs autem primùm reuulſione vtendum eſt: ea namque tantum poteſt, vt colliſis diu capitulis muſculorum brachij eiuſdem lateris, vbi carpo iungitur,

gitur, repentè gulæ huiusmodi dolores, & faucium glandularum abſcedunt, ægérque prorſus liberatur. Similiter & cucurbitulæ ſuper nates & inter femora, multùm alleuiant caput. Quocirca quæſitum eſt iure merito in morbis grauibus capitis, comitiali, deſtillatione, dolore vehementi, ac huiuſmodi, an fontes magis conueniant ſub poplite, an ſub humero? Et mihi videtur quòd ſi ſint per conſenſum membrorum inferiorum, reuulſio à poplite melior ſit: ſin ipſius cerebri vitio, ſub humero. Deriuatio autem ſolâ fit ſectione venæ, aut ad ſummum hirudinibus, vel cucurbitulis inciſis, quoniam ex venis materiam influentem educere oportet. Hoc ergo in caſu reuulſionibus potiùs opus erit, maximè, vt dixi, iuxta muſculos brachij ex inferiore parte, quoniam ſecundùm rectum ſunt, & longiſſimè deducunt ex parte propinquiſſimâ: hoc enim optimum, nam crura etſi longiùs diſtent, minùs tamen reuellunt, quia non propiùs deducuntur, ſed multis intermediis. Ita reuellemus quæ à renibus, & veſicâ, vtero, coxâ, & teſticulis ad pedem; quoniam vt dixi, tres illas conditiones obſeruare oportet, eiuſmodíque reuulſio facillima eſt, celerrima [MS. *celeberrima*,] & vtiliſſima. Sed neque reuulſio bona eſt ſolùm in initiis morborum, ſed toto etiam tempore vſque ad declinationem. Optima enim eſt curatio partium, quæ fit deducendo hinc inde excrementa, & ſanguinem cucurbitulis, hæmorrhoidibus, frictionibus auocando, non ſemper quidem, ne coctio imbecillior reddatur, ſed in plenis corporibus, aut qui vitioſos habent ſuccos, aut [MS. *an*] qui copioſiore vtuntur cibo, aut exercent ſe. In eodem genere ſunt clyſteria; ſed quia morbus eſt leuis, à maioribus auxiliis eſt abſtinendum, nam Clyſteria debilitant iecur, quia tollunt

tollunt eius alimentum. Lotiones extremarum partium ſunt valde vtiles, cùm humectent corpus, præter id quòd humores & vapores auocant. Deriuantia quoque ad propinquam partem, velut Errhina conferunt, & per ſuturas, vbi morbus eſſet magnus, per emplaſtra ex ſinapi, ſtercore columbino, ſapâ, & ficubus, nam hoc eſt vtile. Quod enim dicit Trallianus minimè obſtat, quia non cerebrum incaleſcit, ſed pars exterior, quia materia contrahitur, & fit duplex auerſio ab inferiore parte ad ſuperiorem, & ab intus extrà; & ita pars interior refrigeratur ex caſu, ſicut ex contactu niuis pars interior incaleſcit. Tertius modus eſt adſtringendo partem ne mittat, velut cum emplaſtro ex ſantalis, gallâ, fructu cupreſſi, acaciâ, ſanguine draconis, ſpinâ albâ, corticibus [MS. *radicibus*] mali punici, ſpumâ argenti, bolo Armenâ vulgari, & huiuſmodi cum aceto. Quartus cum his quæ cohibent vapores à ventriculo, qui etſi non adiuuent multùm cauſam propriam, vt dictum eſt ſuprà; nocent tamen multis modis. Ergo in hoc auxiliabimur, à cibo dando pyra vel cotonea cocta, berberes, & corna condîta, atque Tragéam Franciſci de Pedemontibus, vbi materia non ſit calida. Ea verò quæ concoquunt, teſte Galeno *tertio de ſimpl. medicam. cap.* 17. obſcurè, vbi docet, quòd adſtringentia modicè, plurimùm autem tenuia & tepida, vt non digerãt, adiuuant ad coctionem, velut oleum roſaceum. Et *in quinto, cap.* 6. clariùs, vbi agit de concoquentibus vtroque modo. At nunc propoſitum eſt non ſolùm concoquere, ſed reſoluere ſi fieri poteſt, ac digerere, ſcilicet quòd naturalem concoctionem adiuuat calor omnino ſimilis naturali, & ideò dabat exemplum de pueris ventriculo applicitis & catulo. Sed ſi ſuppurare omnino propoſitum ſit, adſtrictio

adſtrictio maneat eadem, vt calor corrigatur. Calor autem paulò augetur, vnde *inferiùs* ponit aquam temperatam, hydrelæum, oleum contemperatum, & *cap. 9.* ponitur ex hydrelæo farina triticea, & panis ipſe modicè coctus: nam farina calida eſt & humida, vti adeps ſuillus & vitulinus, & magis gallinaceus, & anſerinus, nam hæc propriè ad ſuppurationem iuuant. Quòd ſi ſiccis vti præſtet, in duobus caſibus id agere oportet, nam erit vel cùm materiam duram frigore congelatam emollire propoſitum eſt, aut cùm digerere atque reſoluere, vt manifeſtum ſit in neutrâ concoctione propriè nunquam opus eſſe exſiccantibus, ſed ſemper, vt dixi, humectantibus naturalibus, calefacientibus aliquo plus, ſed tenuibus & modicè aſtringentibus. Ergo quænam ſint iam dictum eſt. Solùm diſtinguere oportet, an tendat ad reſolutionem; id fit manente calore, duritie paulò diminutâ, magnitudine euidenter imminutâ. Contrà ſi albeſcit, incaleſcit, molle fit, magnitudo manet aut augetur, ad ſuppurationẽ tendit. Eſt & auxilium quod habetur *6. partic. 6. Epid.* his verbis: *Quibus in dolore dentium tenuia à naribus promanant, his poſtridie à pipere bene adaptato craſſiora profluũt, niſi alia prævaluerint; Hegeſippo enim ſomniferũ medicamentum ex eo non prævaluit, ſed dolorem magis ac vehementer adſciuit.* Quod ad expoſitionem ſecundæ partis dictum eſt loco ſuo *in Commẽtarijs*, nunc ſolùm reſtat vt dicamus de morbi auxilio: materia quæ influit ad dentes & gingiuas, cùm tenuis fuerit, craſſa retinetur; & in eo caſu piper multùm iuuat educendo craſſiora. Quomodo autem ritè adaptetur, non dicit. Etenim poterit adaptari dentibus & naribus; cùm enim dixit, *tenuia à naribus profluunt*, videtur innuere vt piper adaptetur naribus; ſed ſi ſic, non aliud eueniet quàm vt ſternutamentum prouocetur, nec profluent
craſſiora,

crassiora, verùm vt priùs tenuia, & fortassis tenuiora quàm priùs, confértque in attractâ materiâ. Melius est ergo vt intelligamus quod in continuo vsu est, scilicet vt grana piperis super dente dolente, aut sub eo contineantur, hoc enim primùm dolorem maximè sedat, vt siquid aliud; deinde calefaciendo cerebrum, calefacit materiam crudam quæ in eo continetur, & eam educit colliquatam, vt antea tenuis profluebat.

Meminit Hippocrates *in primo De morbis mulierum*, Piperis Indici, sed sub alio significato, nempe medicamento oculario: at Piperis, vt simplex est medicamentum, plura sunt genera. Primum est Orientale quod in vsu est, & antiquis omnibus cognitum. Secundum est piper anthropophagorum, quod in corniculis oritur, nigrum, acerrimum, sed substantiam habet melli sed acri similem; sunt qui existiment & probè, esse cardamomum [MS. *propè est cardamomo*] Serapionis. Et rursus est piper Indicum Occidentale, minùs Orientali acre, & vt ita dicam insipidum præter acredinem. Est etiam piper quod in lobis habetur, seu siliquastrum. Rursus fructum thymelææ & chamelææ, quidam vocant piper montanum, sed est maleficum, quamuis acre sit. Est etiam piper aquaticum, quod quidam putant esse genus persicariæ foliis subnigris, similibus fermè foliis persici; quamuis Dioscorides menthæ dicat, valde acribus. Mirum verò videtur, quòd cùm siliquastrum non minùs acre sit, imò magis quàm piper, eiúsque magna copia paruo comparari possit, cur non illo vtantur. An quia non odoratum, vel non densum? Est enim semen herbæ, Piper autem arboris hederæ similis; ob id forsan nō eandem eius mistum retinet vim, vel quia noxium esse existiment,

ment, certè ad medicamenta efficax erit. Sed vtamur rotundo pipere, quod alterius eſt generis quàm longum, decipitúrque in eo Galenus. Eligere oportet acre, nouum, ponderoſum, diúque continere ſub dente, aut ſupra dentem.

Circa hoc notandum eſt, quòd poſt huiuſmodi purgationem illam, de quâ dictum eſt ſuprà, quæ eſt totius corporis purgatio, debemus purgare caput ipſum, & non per partem eandem; cauendum eſt enim diligenter, ne materiam ducamus ſupra membrum læſum: ideò vides Hippocratem, hîc in morbo dentium purgare caput, non per os, ſed per nares. Nec ſolùm debemus purgare ipſum caput, vnde fluit materia, ſed ſi oporteat etiam alia adhibere remedia; veluti emplaſtra acria & attrahentia ad aliam partem, velut eſcharotica poſt aures, & exurentia in humeris, at quæ exſiccant caput ipſum & confirmant, cuiuſmodi eſt hoc, deraſis capillis in ſuturâ coronali impone emplaſtrum huiuſmodi. ℞. Santalorum rubr. & citrinor. an. ℥ij. Roſarum, ſeminis ſampſuchi. an. ℥j. Maſtichis. ℈ij. Rutæ ſiccæ. ℥ß. Confice cum aceto acerrimo. Iuuat & imponere quandoque cucurbitulas ſiccas in causâ frigidâ: numerantur enim à Principe inter ea quæ calefaciunt locum. Simili modo & quæ in aurem inſtillantur. Ita poteris perficere curam capitis, tanquam membri laborantis.

Eſt autem obſeruanda etiam in his quæ à proprietate agunt, actio communis, & cauſa manifeſta, velut in Elephantiaſi & nebulâ oculorum, & hebeti viſu etiam ob neruos obſtructos. Nam communia ſunt caro viperæ, & teſtudinum, & columborum; nam ſingula horum purgant ſanguinem à craſſitie, ideò ſanare poſſunt. Rapa autem, & euphorbium, & chelidonia,

vtroque

vtroque modo conferunt visui non elephantiasi, vt contrà Alselhaa compositio ex semine citonij Indi, quod est magnitudinis nucis, & est absque cortice, & semen acre vt gingiber, elephantiasi non visui. Et rursus quæ proprietate prosunt, secundùm partem vtilem ei generi, vltima sunt; velut caro viperæ prodest proprietate visui, fella prosunt exteriùs, fella viperarum erunt vltima. Et rursus proprietas etiam in ipsâ ratione medendi vtilis est, velut foramen oculi in depressione nebulæ non consolidatur, ideò si non post quatuor aut sex dies eodem foramine cernatur, debemus iterum deprimere illam.

SECTIO V. & VLTIMA.

De curâ speciali huius affectûs per Chirurgiam.

PRo curâ verò Chirurgicâ, seu quæ per manuum administrationem fit, cùm ad suppurationem res deuenerit, nec rumpitur, oportet ferro scindere, atque inde purgare ac siccare. Sed quia non perfectè suppurant, non sunt secanda, nisi periculum sit ne intus rumpantur. Solùm ergo bene suppurata, & quæ periculum afferunt ne intus vertantur; aut vt materiâ crudâ eductâ, & auxilio linamentorum quæ calefaciunt, concoctionem licèt ægrè recipiant, ferro tangenda erunt. Atque in his etiam considerare oportet, qualia sint, velut strumæ & elephantiasis, & an versâ vice habitus sit succulentus, & ætas florens, & morbus recens, & nondum perfectus scirrhus. Aliter si seces, cùm antea concoqui non potuerint, refrigerata post sectionem non suppurare poterunt, quare in vlcera Chironia

Chironia & malefica, & profunda callosaque transibunt. Quæ autem suppurant ex his, vel quoniam materia calida trahitur, vel quia locus est debilis, vt partem, non totum concoquere possit.

Cùm ergo hîc periculum non adsit, ne intus rumpantur, nonnisi perfecto pure rumpi debent. Cognoscitur autem pus bonum mollitie, colore, sedatione doloris, & pruritu suaui. Quòd si strumosa sint, aut scirrhosa, aut elephantica, alia quidem laminâ plumbi tenui, alia communibus calefacientibus & siccantibus, vt totâ aristolochiâ, mollientibus quoque tum humidis tum siccis quæ resoluant adhibere oportet; & venenis præparatis magna vis inest, metallicis quidem exteriùs, interiùs aut exteriùs carnibus viperarum; purgare autem corpus cum educentibus cruda, congelata, terrea, & valde crassa, vti attenuantibus, extenuare victum, exerceri, inungi [MS. *iungi,*] dormire. Loci mutationis ilia & venter, & quæ sustinent emplastra mollia.

Quæ verò ad dentis luxationem pertinent, sunt quæ adstringunt, & quæ glutinant, hæc autem emplastica vocantur. Quæ adstringunt, vincula, suturæ, puluinaria; potestate alia frigida, vt galla Illyrica, alia calida, vt chalcantum. Quæ vtrumque præstant, rhus, acacia, (sed ea non habetur,) thus; & de his *quarto de simpl. medicam. cap.* 5. & *quinto eiusd. c.* 9. quæ glutinosa sunt: optimum ex his refertur à Galeno, *quinto Methodi, cap.* 8. Et sanè temperatum esse debet, & calidum modicè, quod ad interiora curanda applicatur: calidum euidenter, quod ad externa & exanguia, velut in luxatis & costis; frigidum quod ad vasa glutinanda: eiusmodi est tela araneæ cum aceto, & acetum nigrum cum emplasticis per se plurimùm iuuat.

O. Reliquum

Reliquum esset dicendum de eorum quæ relicta sunt tum symptomatum, tum affectuum indiciis & emendatione [MS.*initijs emendatione*;] sed cùm manifesta sint,& balneis alia,alia iecur,ventriculum,capútque confirmantibus tolli soleant,satis sit attigisse,qualiter emendari debeant: plerumque enim caliditas præter naturam, frigiditas verò calorem extinguens, & siccitas vtrique communis oboritur, ita balneis, leui exercitatione, somno, iucundis, atque his quæ confirmant, tum læsam partem, vt dentem aut gingiuam, tum in quo est vtpote cerebrum, tum commune omnium principium, scilicet iecur, & quæ loca eius funguntur vice, veluti ventriculum, emendabuntur.

Atque hæc de curatione minimi morbi. Est autem minimus morbus, tum ratione membri,cuius functio neque est principalis, neque necessaria vitæ, neque nobilis; tum ratione magnitudinis, est enim abscessus paruus; tum ratione essentiæ, & hoc modo non est minimus, nam quilibet abscessus est morbus magnus; vel ratione conditionis, & sic est minimus, quia non est durus morbus: ergo maximus erit, scirrhus iecoris confirmatus,nam est in principe particulâ, & principali quoad [MS.*quod*] vitam, intelligendo vitam simpliciter, qualis est in plantis; fundamentum enim totius vitæ, & omnium operationum [MS. *operantium*]eius,est iecur: & est maximus ratione affectûs & qualitatis eius, scilicet abscessus durus. Si ergo accederet tertium, quòd esset maximus in magnitudine, esset prorsus insanabilis. Si ergo sit maximus solùm ratione membri & morbi,adhuc esset difficillimæ sanationis: & ideò vtemur auxiliis maximis, à corroboratione membri, vt sunt limaces & iecur lupinum;

vel

vel à naturâ cibi, vt ſunt vuæ paſſæ; vel à naturâ medicamenti,& hæc triplex,emollientium,reſoluentium, educentium : emollientia, ammoniacum optimum (& meliùs bdellium[MS.*Delium*,] ſi inueniretur;) ammoniacum enim fit optimum repurgando, terebinthi & lentiſci lachryma. Oportet enim tenuem eſſe caliditatem, & pinguem quæ emollit; talia enim dum calefaciunt molleſcunt & odorata ſunt, quamobrem & belzoi ſeu aſſam odoratam laudarem, & gummi elemi, talia enim ſunt, ſicut & myrrha. Rurſus quæ reſoluunt, crocus, cinnamomum noſtrum, & ſinapis. Quæ verò educunt, iunci odorati flos, ſpica nardi, chamæpitys, marrubium, ſemen petroſelini, ſemen cucumeris, quod etiam temperat calorem aliorum. Ex his verò quæ & proprietate, & vt medicamenta iuuant, eſt fel vrſi; ex oleribus radix filicis, & herba ſeris quæ eſt ſpecies cichorij, & ſecuridaca. Ego autem vterer facili medicamento, hoc modo: ℞. Olei de croco. ℔j. Ammoniaci purgati ℥iiij. Miſce, donec diſſoluantur: & ſi opus eſſet celeritate, incoque per tres dies in balneo Mariæ, inde abiectâ omni ſorde, & excolato diligentiſſimè, eius quod relinquitur, capiatur pars craſſior quæ in fundo iacet, & quinta pars maſtichis; ſcilicet huiuſmodi ſpiſſamenti. gr. 50. maſtichis gr. 10. vtatur. Exteriùs verò iuuant emollientia, & ſimiliter cucurbitulæ inciſæ, ſed & hirudines applicatæ valde vltimum eſt, & maximè cùm ſcirrhus eſt in gibbâ, cauſtica per fuſos vel fungos, & eſt vltimum.

Medicamentum per vnam diem ſanans, ad ſcirrhum lienis, *octauo de medicamentis ſecund.loc.* ℞. Myrrhæ, mannæ thuris, vtriuſque quadrantem, Sinapis Alexandrini, naſturtij, vtriuſque ſextantem, Aceti

ſcillitici, quod ſatis eſt. Sinapi & naſturtium tundito ac cribrato, mannam verò & myrrham diſſoluito, eíſque arida addito, & ſimul aceto ſubacta, ad malagmatis formam reducito, & à ſecundâ horâ vſque ad nonam imponito. Poſtea verò duabus faſciis obligatum in balneum inducimus, atque vbi relaxatus fuerit, in calidæ ſolium demittimus, in ſolio verò longiori temporis ſpatio moretur, cruribus extra aquam emotis. Ne verò in animi deliquium delabatur, acetum & pulegium odoretur, faſcias paulatim diſſoluat. Egreſſo porrò à balneo ſalſamentum citra panem exhibendum eſt, & vinum mari miſtum: ſequenti die eadem offerenda ſunt: tertiâ verò gymnaſiis vtendum, quæ ſpiritum acutum reddere valent, atque huiuſmodi eſt cura maximorum morborum.

Reliquorum autem morborum (vt omnes diuturni ſub vnâ ratione ac differentiis comprehendantur) ſunt [MS. *vt ſint*] ſeptem modi: aut enim finem habent, velut febres & abſceſsûs molles, præcipuè qui mutantur; alij fine carent, quorum quidam ſunt perniciosi, quidam non; quidam poſſunt ſanari abſque vitæ periculo, quidam cum vitæ periculo, vt lapis in veſicâ, enterocele, quidam neutro modo, vt carcinoma vteri: quidam etiam iſtorum ſemper augentur, vt lapis veſicæ; quidam ſiquis aberret ſolùm, vt enterocele; quidam neutro modo, vt nodi in articulis vel vinculis. Et quidam ſunt quorum ſymptoma eſt perpetuum; quidam quorum ſymptoma eſt per circuitum, ſed cauſa eſt perpetua & euidens, vt enterocele; alij quorum cauſa eſt perpetua, ſed non euidens, vt comitialis. Et rurſus eorum qui per circuitus redeunt, quidam nocent vitæ manifeſtè, vt dolor

dolor ventriculi & ſyncope;quidam occultè,vt comitialis;quidam augentur, vt enterocele; quidam nullo modo, vt podagra. Et hoc quia ſunt in membris huiuſmodi, velut exolutio in corde, comitialis in cerebro, enterocele in inteſtinis, podagra in articulis, qui non ſunt neceſſarij vitæ. Eorum etiam qui ſolâ ratione victûs ſanari poſſunt, nullus eſt in compoſitione; ſed quidam ex his ſunt, in quibus poteſt ſanari ſymptoma, in quibuſdam etiam morbus. Hi autem qui ſanari non poſſunt, pleri-que ſunt in compoſitione; & hi vel à naturâ, vel acquiſiti.

HIERONYMI CARDANI, MEDIOLANENSIS MEDICI,

De facultatibus medicamentorum,

LIBER TERTIVS:

Vbi omnes vires medicamentorum tam actu, quàm potestate explicantur, & inter reliquas purgantia aluum medicamenta, tum lenientia numerantur.

PROOEMIVM.

IAM verò expeditâ ratione totâ curandi, de instrumentis dicere necessarium est. Cùm enim tria sint quæ Medicus scire debet, *libro de vocalium instrumentorum dissectione, cap.* 1. Locus, modus, & instrumenta: de instrumentis ac modo hîc pertractandum est, quo finem consequi debemus. Itaque de scientiâ vsúque operationis primarum qualitatum, & reliquarum etiam facultatum medicamentorum, tum quomodo

quomodo hæ ex illis profluant, quæ nemo attigit alius idipſum *in hoc tertio libro* agere decreui. Verùm hæc contemplatio forſan ad priorem partem pertinere videri poterat; quanquam verò etiam huius pars eſſet, non idcircò in hanc traduxi, vt partes fermè æquales redderentur; aliam etiam ob cauſam aliqua ex tertiâ parte in primam tranſtulimus, ſcilicet vt ſpecialis tractatio purior [MS. *prior*] redderetur. Igitur de primarum qualitatum operatione nunc primùm dicamus, non vt ordo peruertatur, ſed exquiſitiſſimus ſeruetur. Quis enim ambigit, quin ſic futura ſit tractatio pura, aliarúmque partium auxilio omnibus morbis eam applicari poſſe?

PARS PRIMA.

De primarum qualitatum atque ex his ortarum operatione.

CAPVT I.

Varias facultatum in medicamentis diuiſiones explicans.

PRo generali ergo conſideratione [MS. *curatione*] proponamus, quòd medicamenta & res aliæ duo habent per quæ agunt, ſcilicet & ſubſtantiam, & qualitatem; nam reliqua velut quan-

titas non agunt per se, sed sunt agendi modi seu auxilia. Et principiorum quidem agendi vnumquodque duplex est, aliud quidem secundùm comparationem ad partes corporis, aliud autem secundùm propriam naturam: namque substantia contrarium non habet, nec qualitate per se prædita est. Agit ergo similitudine aut ad membra & spiritûs, & hanc operationum proprietatem dicimus, cochleæ ventriculo, & iecur lupi iecori humano: aut ad humores, & vocatur medicamentum expurgans, velut Cnicum cum pituitâ, Rhabarbarum cum bile; & sunt simplicia quæ valde dissimilia sunt humano corpori, propter compositionis naturam, velut metalla ob elementarium partium crassitiem, & hæc sunt venena à proprietate. Sed hæc huius non sunt considerationis, quæ tendit ad sanationem, non ad interitum. Qualitas autem duplex est, quæ ab elemento, & recepta in materiâ, & hæc est quadruplex, calidum, frigidum, siccum, & humidum: etenim non plures neque pauciores sunt qualitates, quæ primò sint in simplicibus manifestæ, & per quæ agunt, ac in talia penetrent: vnde tertium operandi genus, sicut quartum à cœlesti vi. Velut Cynorrhodi radix in morsu canis rabidi, neque enim similitudine substantiæ illi confert, cùm illa ad substantiam referatur, venenum autem accidens sit; nec simile illi, imò contrarium, cùm expellat ipsum; nec euacuat illud, vt sit simile humori; nec est contrarium veneno qualitate, in omnibus enim quæ qualitate agunt, à similibus propemodum eadem prouenit actio, & à validioribus eadem & celeriùs & faciliùs, licèt cum quadam noxâ, velut à lactucâ calidus ventriculus temperatur, temperabitur & ab endiuiâ, & faciliùs & celeriùs à portulacâ, licèt forsan

forsan non sine aliquâ aliâ noxâ. At nulla alia res frigidior cynorrhodi radice, vel siccior hoc potest: constat igitur quòd hoc illi conuenit ex qualitate cœlesti. Declaratum enim est à nobis, quòd in omni misto est qualitas elementi, & vt est permutata à calore cœlesti, vt dixi calidum, siccum, & reliqua: & quæ est impressa à calore cœlesti, non vt est in elemento, & hæc est qualitas cœlestis: iam ergo habes quatuor modos agendi principales.

Qualitates autem primæ sunt duplices; in actu, quæ non indigent ad agendum alio auxilio, ignis enim per se vrit, glacies refrigerat: & in potentiâ, quæ per se non possunt agere, vt piper, quamuis sit calidissimum medicamentum, nisi tamen teratur & attenuetur à calore naturali, est frigidum. Qualitates in potentiâ habent quatuor ordines vt temperamentum, vt sint nouem in actiuis, totidem in passiuis, omnes LXXXI. At vnumquodque medicamentum, vel est tenuis, vel crassæ substántiæ, aut mediocris, vt sint tria per LXXXI. multiplicanda, & omnia CCXLIII. Essent etiam densa & rara, sed densum semper auget actionem, rarum minuit. Ergo non est causa vt multiplicemus actionem medicamentorum absque necessitate. Oportet ergo vt consideremus actionem harum qualitatum per se, & vt producunt opera secundarum facultatũ. Princeps *lib. 2. tract. 1. c. 4.* miscuit primas, secundas, & tertias qualitates simul, sed melius est eas separare, omittendo operationes primas, quæ sunt calefacere, vrere, ignire, infrigidare, congelare, extinguere, humectare, labefactare, dissoluere, siccare, arefacere, marcorẽ inducere. Atque eadem fermè sunt earũ quæ actu tales existunt. Vt verò sciamus, quæ sint causæ secundarum qualitatum,

oportet intelligere quænam dicatur ſubſtantia tenuis ac craſſa; actu enim ſimiles arte [MS. *ante*] reddi poſſunt, tundendo diu, & ſuper porphyritem cum aquâ terendo diutius,& ſi non ſufficit, ſiccatum denuò tere [MS.*terrere.*] Galenus *6.de ſimpl.medicam. cap.de zinzib.* tenuia medicamenta appellat, quæ facilè à calore noſtro diſſoluuntur, & patiuntur celeriter, quæ verò magis imprimunt, craſſarum ſunt partium. Sed & de Caſtoréo loquens, 11. *de ſimpl. medicam.* vult eſſe tenuiſſimarum partium, ideò dicit eſſe efficacius, quòd magis penetret: nec ſibi contradicit, quia hæc magis calefaciunt,quia maiorem partem mutant craſſa, quia retinent ſuam vim diutiùs. Rurſus *tertio de ſimpl.medicam. cap.* 10. dum vult oſtendere ſuccum roſarum eſſe tenuiſſimarum partium, dicit, quia *celerrimè ſiccatur, nihil lentoris obtinet,& aliorum vnguentorum vim obſcurat, quoniam tenuitate illâ ſuâ præuenit, occupans olfactûs ſenſum.* Idem *tertio de compoſit. medicam. ſecund. gen. cap.* 2. diffusè ſi vnquam aliàs, ſed abſque ratione cauſam ſubſtantiæ medicamentorum tenuium explicauit,illud docens, omnia medicamenta tenuia eſſe calida aut temperata,niſi ſint acida, acetum acerrimum præfert, quia limonij ſuccum ignorauit, hic enim longè aceto tenuior eſt. Tenuem ergo ſubſtantiam tam in aqueis quàm terreis inueniri affirmat. Ego tamen formam tenuitatis, quam ille inuenire non potuit, declarabo, & eſt quod concoctum eſt optimè; illud idem vt ſit leue neceſſarium eſt; videri tamen poteſt graue, quoniam ſubſtantiæ terreæ coniunctum etiam eſſe poteſt. Tale igitur plerumque ob id, calidum eſt & ſiccum, aut ſi humidum ex leui humido: & vtplurimum eſt veluti flos quidam. Ita flores omnes comparatione partium eiuſdem plantæ, tenuis ſunt ſubſtantiæ; &

flos

flos ſalis,& nitri,& aſij lapidis, ſubtilium partiũ ſunt, reiectâ parte crudâ, cuiuſcunque generis ſit atque elementi, non quia terrea : vnde etiam ignea quædam craſſæ ſunt ſubſtantiæ, veluti allium. His viſis ad ſecundas facultates,quas primæ cum ſubſtantiâ pariunt, & ſimilia opera in corpore noſtro deuenire iam tempus eſt, & in vniuerſum ſunt qualitates diuinæ, corporeæ,; in actu, in potentiâ; primæ, ſecundæ, tertiæ; ſimilitudo ſubſtantiæ ad corpora vel ſpiritûs, & ad humores. Secundæ igitur ſunt attenuare, condenſare, rarefacere, aperire, obſtruere, ſordidare, detergere, emplaſticum eſſe, id eſt, adhærere & obturare, poros aperire, emollire, indurare, pus mouere, concoquere, attrahere, reſoluere, incidere, lentum reddere, aſtringere, repellere, crudum facere, lauare,lubricum facere,tendere, laxare, glutinare, exprimere, erodere, excoriare, exulcerare, putrefacere, exedere, eſcharam inducere, digerere, & ſunt triginta tres. Velut tertiæ ſunt, confirmare, carnem gignere, cutim reſtaurare, (quæ vocamus epulotica) & ſemen aut lac generare, vrinam prolicere, aut fæces, aut ſudorem, aut vomitum, aut hæmorrhoidas, aut aperire ora venarum, vermes occidere, lapides atterere, frangere vomicas, pus educere, flatum diſcutere aut generare, anodyna ſeu acopa, viſum acuere, auditum liberare, pectus purgare, fœcunditatem inducere, ſomnum aut vigilias producere, pediculos occidere, pruritum ſedare, cibi appetentiam excitare, impinguare vel extenuare, etſi cibi non ſint; vrinam & ſudorem beneolentia reddere, tophos confractis oſſibus gignere, eoſdem diſſoluere iam genitos, febres diſcutere : vt in vniuerſum (præter minùs neceſſarias, velut quæ pruritum excitant, & compoſitas, vt menſes

ſes ciere ; componitur enim ex ſanguinem prouocantibus & aperientibus ora venarum ; & ſcirrhum curare, ex emollientibus & diſcutientibus ; & ita de ſanantibus vlcera, & capillos generantibus) ſint XXXIV. quæ ex ſecundis facultatibus non minùs prodeunt, quàm illæ ex primis. Primæ autem ſunt calefacere, inflammare, colliquare, vrere, refrigerare, torporem inducere, congelare, tepefacere, ſiccare, arefacere, marcorem inducere, temperare, humectare, læuigare, & diſſoluere, XV. quibus [MS. *diebus*] addantur inde etiam qualitates diuinæ, & ſimilitudo ad corpora vel humores, erunt LXXXV. Genera autem ſeptem, ſcilicet qualitas diuina, & ſimilitudo ſubſtantiæ ad corpora & ad humores, & qualitates in potentiâ [MS. *impotentia*] primæ, ſecundæ, & tertiæ, & in actu, quarum etiam ſunt ſeptem differentiæ in actiuis, ignis, vrens, tepida, glacies, gelida, ſubfrigida, temperata, vt ſint in vniuerſum xiij. Quibus addantur illæ quæ ex humido & ſicco in ſubſtantiâ proueniunt, vt ignis vel aqua feruens, & duæ compoſitæ ob contrarietatem inſignes, poteſtate calida, actu frigida; & poteſtate frigida, actu autem calida, de quibus ſeorſum agetur. Tandem relinquentur differentiæ ab humido & ſicco in actu, de quibus ſeorſum dicemus. Præter has omnes differentias, explicare conueniet ſucceſſiones calidarum ad frigidas, & frigidarum ad calidas, exempli causâ potiùs quàm tractationis : nam qui non noſtra legit, nec illi diffuſa hiſtoria ſufficiet ; noſtrorum autem operum ſtudioſis multo magis hæc breuiter tradita, quàm illa longa narratio. Primùm igitur ſumamus exemplum ab oleo chamæmelino, quod ex ſubſtantiâ tenui valde & proximâ temperamento, calidâ tamen & humidâ, atque in hoc fermè mediâ

pinguíque,

pinguíque, nam concocta est & actu humida: huius ergo sunt & similium, emollire, concoquere, obturare, secundùm substantiam rarefacere, secundùm vires temperare dolores, & lassitudinem mitigare, febres quoque discutere: vt huius coniugationis sint hæc septem præcipua, sed & octauum, sed non valde id potest, scilicet sudorem ciere. Quæ enim rarefaciunt & attenuant auocántque, si eadem discutiant aut resoluant moderatè, sudores mouent: ex his sunt metasyncritica, quæ ex profundo trahunt & aperiunt meatûs cutis, quæ constat calida valde esse, & cutim ipsam exurere, prauos humores absumendo. Quæ verò vrinas mouent, sicca, omnia sunt & tenuia; quæ aluum, minùs calida & crassiora: inde omnia acria vrinas cient, sed minùs acria sint, aut salsa, aut nitri saporem redoleant, liquidáque sint, quæ aluum subducunt; velut brassicæ, betæ, lentium, mollium piscium ius. Somnifera verò cùm duorum sint generum, quæ stuporem inducunt, spiritûs enecant naturæ proprietate, non vt Galenus putat, frigiditate: namque in Opio nullum est aliud frigiditatis indicium, non dolores in ventriculo gignit, non sitim sedat, amarum est, Venerem non parum excitat, & si modicè assumatur, furorem gignit. Ergo somnum excitat, non tam extinctis spiritibus (tunc enim mortem affert,) quàm sideratis: quemadmodum in labore natura fatigata spiritûs sistit, & somnum ob id adipiscitur; ita in Opio, & nuce somniferâ, hyoscyamo, & mandragorâ, & solani specie illâ quæ somnum mouet, & fabâ inuersâ. At quæ somnum mouent iucundum, alia quidem quodam lentore retinēt spiritûs, & ipsa tamen habentia partem tenuem per quam feruntur ad caput,

vt

vt vina dulcia; velut enim viſcum, ita horum vapor ſpiritûs continet: ſic dulcis harmonia, & auium concentus,& ſuſurrus aquarum. Alia verò cùm ſint frigida & humida,omnis acredinis expertia, velut lactucæ & album papauer. Ideóque omnia quæ aluum mouent, etiam vigilare faciunt,quia ſpiritûs ſtimulant.

Quæ autem putrefaciunt aut erodunt, velut auripigmentum, cantharides, & miſy, ſimiliáque omnia, ſiccitatem habent in materiâ craſsâ, eius comparatione quod colliquatur: ideò metallica carnes, cantharides ſolum ſanguinem diſſoluunt. Primùm ergo erodunt,inde colliquant,demum putrefaciunt:ſiccum enim iunctum calido,cùm tale fuerit vt naturæ humanæ conuenire non poſſit, colliquat. Eſt autem colliquatio non vna actio, alia enim colliquantur à calido, quia humida ſunt;atque ea ſunt quæ ob humorem ardere nequeunt,ſed liquantur:alia quia corrumpuntur, & eſt putredinis genus. Vtque priora non corrumpunt vicinas partes neque fœtent, ita hæc contrario modo ſe habent. At Galenus cùm multa de his dixerit, 3. *de ſimpl.medicam. cap.*21.22.23. quomodo id fiat dicere auſus non eſt. Ego autem rem ipſam declarabo,exemplo ab eſcharâ auferendâ deducto,quamuis non prorſus ſimili: etenim conſtat ſiquis eam abducat ſine morâ ac repentè, nullum fieri dolorem; ſimiliter & nullum, aut per quàm exiguum, ſi ſenſim ac maximè lentè, vtpote in duabus horis eam detrahat. At maximus fit dolor, cùm neutrum horum ſeruatur, velut ſiquis in exiguo tempore eam detrahere conetur, nec tamen totam ſimul: ita è diuerſo, ſi ſiccitas tanta fuerit,vt colliquet plus humidi quàm reſolui poſſit, (hic medius modus eſt,) tum putreſcit particula, quia humidum illud nec reſolui poteſt, quia copioſum nimis,

nec

nec concoqui, quia partes tenues & aqueæ non poſſunt conſumi, & ideò neceſſe eſt putreſcere particulam. At verò ſi medicamentum exurat, vt tantum abſumatur, quantum colliqueſcit, neceſſe eſt ſiccari particulam, & vri non putreſcere. Si verò conſumptio aquei humidi præueniat colliquationem, neceſſe eſt concoqui: putreſcit ergo quaſi colliquata particula à multo calido externo interiorem corrumpente, præcipuè humido; quamobrem & aqua feruens, licèt minùs calida quàm ignis, plus tamen illo calefacit, tum quia penetrat, tum quia humida eſt. Hæc igitur eſt ratio eroſionis, colliquationis, & putredinis.

Frigida verò quia à natura inimica, primùm conſtringunt particulam, aduersùs contraria muniendo, inde ſucceſſu obſtruuntur meatûs, reliqua condenſantur; vnde quæ ad locum fluunt repelluntur, & robur particulæ additur; poſtea verò cum refugientibus ſpiritibus, locus nimis refrigeratur atque conſtringitur, humidum exprimitur, dolor fit conuulſis partibus his, quem morſum vocamus, adeò vehemens aliquando, vt eroſionem putes, & Medici dubitent an à bile proueniat, demum deſertâ particulâ vniuerſim à calore, neceſſe eſt illam putreſcere, atque hic alter modus eſt putredinis. Non memini autem doloris, quoniam hoc commune eſt accidens etiam aliarum cauſarum, veluti contuſionis & vulneris: verùm omnia quæ continuitatem ſoluunt, quouis modo hoc agant, dolorem mouent, alia pungendo, alia morſum faciendo: non tamen adeò exulcerat frigidum velut calidum, erodendo, colliquando, ichores exacuendo.

CAPVT II.

De varijs calidi operationibus, inprimis de vstione.

EOrum autem quæ primis qualitatibus & per se agunt, calidum propriè separat, & partes disgregat, quoniam cum motu est vehementi, 12.*problem*.5. Assimilatur enim cœlesti calido, hæcque est prima eius operatio, celeriter moueri. Secunda, celeriter diffundi. Tertia, separare. Quarta, rarefacere; quæ enim separata sunt, maius occupant spatium, ideò rariora sunt 5. *de generat. animal. cap*.3. Quinta, attenuare, nam quæ maius occupant spatium, tenuiora sunt, quoniam sub eâdem materiâ & formâ maius spatium continetur. Sexta, resoluere. Resoluere dicimus cùm formam mutat, non quòd desinat, vt cùm humidum in vaporem, vapor in aërem transit, dicemus humidum illud resolutum esse. Septima, est attrahere: hîc magna difficultas, quoniam calidum, vt dixi, effundit & expellit, quomodo igitur attrahere potest? Videtur autem calor propter hoc attrahere, quoniam diffundit, & loco eius, ne vacuum detur, seu ne partes conuellantur, necesse est corpus aliud subingredi; vnde ex aduersâ parte eius à quâ [MS.*aqua*] diffunditur, trahit: velut candela diffundit à superiore parte, trahit ab inferiore: ergo & emplastra dum diffunduntur ex superiore parte. Alius modus est, vt ex eadem parte trahat, à quâ diffundit, vt in remissionibus: velut contingit in cucurbitulis, cùm enim quod rarum euasit, remisso calore condensatur, contrahitur, trahítque per consensum consequentes particulas. Nutrimentum verò trahitur ob hoc,

hoc, quoniam attenuatur atque diffunditur, necesse est igitur vt amplius occupet spatium, atque ideò ei appropinquet, tum verò & eius caloris qui superior est, attractio est efficacior, quoniam quod tenue est, [sursum tendit.] Octaua operatio, est condensatio. Nona, colliquatio, de quibus agit Aristoteles *2. de partib. animal.* nam quæcunque terrenâ parte vacant, antea verò coacta erant, dum attenuantur, mobilia sunt, atque ideò colliquata appellantur: quæcunque verò terrena, dum quod tenue est resoluitur, coguntur, vt lateres, [condensata dicuntur.] Atque hæc quidem generalia, & in humanis corporibus. Vt verò ad inanimata comparatur, eius proprium est tenue à crasso separare, atque ideò & attenuare, & crassum facere dicitur. In Chymicis autem operationibus separat aquam, inde pingue oleum, pòst oleum tenue terreo tenui exusto mistum, demum quod relinquitur est terra crassa & exusta. Est vinosum in quibusdam quod concoctum est, ideò ab igne transit in aliud genus aquæ. In particulis verò ipsis, cùm quod tenue est, solum euanescat, attrahatur verò quod crassius est atque magis crudum, necesse est deteriorem fieri particulam; crassiorem quidem, si plus est quod trahitur quàm quod digeritur; tenuiorem, si contrario modo; molliorem, si minus est terrei quàm concreti humidi; duriorem, si secùs. Calidum verò exurens, si copia humidi adsit, plus trahit quàm digerat: si non adsit copia humidi, exsiccat: ipsum verò per se corrumpit particulam. Peculiariter autem extremum calidum, velut ignis, nocet neruis, vt dicebat Hippocrates in *libro de articulis:* quod simul intelligendum est etiam de vinculis & ligamentis, & quæcunque contrahi possunt. Ideò ossibus & carnibus (nam hæc si pereant, rursus

P generari

generari possunt) nî immoderatè adhibeatur, parum obest. Cæterùm ignis quamcunque tollit intemperiem, quamobrem & omnes morbos soluere potest: quod etiam sentit Hippocrates, *septimâ aphorism. vltimo.* Verùm & de hoc in *præcedenti libro* locuti sumus. Sed tria obstant quò minùs omnes morbi per illum sanari possint, horror auxilij, atque doloris metus, distractio propriæ facultatis; vnde circa ossa tutissimè adhibetur, oportet autem diligentissimè adhibere, vt quod solum est excrementitium humidum, & in quo praua qualitas viget, absumatur, bonum seruetur, ideóque auro igneo ac tenui, longiore tamen morâ si opus est, potiùs quàm crassiore curam facere oportet. Porrò ad terrorem vitandum, aquâ vtuntur ex chalcantho, nitro, alumine, & calce, tum acriore cinere. Est autem duplex modus: vnus est vt chalcanthum, alumen, & nitrum distillentur: alius vt eadem exurantur, & calce ac cinere roboris additis coquantur, donec aqua in formam olei redigatur, excolare oportet atque excoquere, donec concrescat. Tertium quod omnibus difficilius est impedimentum, contingit cùm aliunde causa influxerit, seu materia, seu vapor, seu qualitas, seu particula auxiliaris, veluti si lingua balbutiat propter præcisum neruum ad eam venientem: in his omnibus ignem adhibere, esset excindere particulam, imò prorsus corrumpere, non curare. Dicebat Hippocrates *quintâ aphorismorum, à 17. aphor. ad 25.* de his (nam frigidi opposita est ratio:) *Calida, frequente eâ vtentibus, has noxas inducit, animorum effœminationem, neruorum impotentiam, mentis torporem, sanguinis eruptiones, animi deliquia, hæc ad quæ mors. Frigida verò conuulsiones, antrorsum ac retrorsum distentiones, nigrores, & rigores febriles. Frigida inimica ossibus, dentibus, ner-*

uis

nis, cerebro, spinali medullæ; calida verò grata. Quæcunque perfrigerata sunt, excalefacere oportet, præterquam à quibus sanguis erumpit, aut erupturus est. Vlceribus frigida mordax, cutem obdurat, dolorem non suppurantem facit, nigrefacit, rigores febriles inducit, cõuulsiones, distentiones. Quandoque verò in distentione sine vlcere, iuueni carnoso, æstate mediâ, frigida multa affusio caloris reuocationem facit: calor autem hæc soluit. Calida suppuratoria est non in omni vlcere, maximum signum ad securitatem, cutem mollit, attenuat, dolores eximit, rigores & conuulsiones, distentiones mitigat, capitis grauitatem soluit: plurimùm autem confert ad ossium fracturas maximè denudatas; ex his autem maximè his qui in capite vlcera habent, & his quæ à frigiditate moriuntur aut vlcerantur, & herpetibus exedentibus, sedi, pudendo, vtero, vesicæ: his calida grata est & indicans, frigida verò inimica & occidens. In his frigidâ vti oportet, vnde sanguis erumpit, aut erupturus est, non super ipsas partes, sed circa ipsas vnde fluit, & quæcunque inflammationes aut flammei ardores, ad rubrum & subcruentum colorem ex nouo sanguine tendunt, ad eas ipsas; nam veteres nigrefacit, & ad sacrum ignem non exulceratum confert, siquidem exulceratum lædit. Frigida velut nix, glacies, pectori inimica sunt, tusses mouent, & sanguinis eruptiones ac defluxiones inducunt. Tumores in articulis, & dolores absque vlcere, & podagricas affectiones, & conuulsiones, horum plurima frigida multa affusa leuat & attenuat, & dolorem soluit: torpor enim moderatus dolorem soluit. Aqua quæ citò calescit, & citò perfrigeratur, leuissima est. Non est mihi sermo nunc de calido naturali, de quo *alibi*; neque de putrido, de quo in *libris de Venenis* actum est: verùm de calido ac frigido auxiliari seu inimico, quippe cùm necesse sit, nos perpetuò obuiare aut extremè calidis, aut extremè frigidis, quod tamen raro accidit, tum

verò calidis simpliciter, aut frigidis, aut temperatis, atque ab illis mutari, cùm corpus nostrum in perpetuâ mutatione consistat; calida verò & frigida maximè mutent, verùm calida magis, vt visum est, ita vt morbos aut gignere aut tollere possint, tum verò & applicari; cùm auxilia multifariàm queant [MS. *qua*] obesse: constat hanc tractationem inter omnia alia, ad humanos vsûs maximè esse necessariam. Verùm quoniam à generalibus ad specialia descendere oportet, quæ sint vires temperati scire necesse est: éstque temperatum multifariàm dictum, quod est in medio inter calidum & frigidum exquisitè, quod cùm ad naturam humanam comparatur, pro frigido habendum est, quantum humana natura exquisitè temperato calidior est. Itaque hoc temperamenti genus inter frigida numerandum est, verùm hoc habet præcipuum cum omnibus quæ ipso calidiora sunt, minùs tamen calida quàm sit humanum temperamentum, vt sint iucundissima, præsertim aër & leuis aura. Secundo modo dicimus temperatum, quod ad calidum declinat tantundem, quantum corpus humanum, ídque simile homini prorsus est, atque de hôc sermo erit. Manifestum est autem quòd hoc quibusdam calidum, qui scilicet frigidiores naturâ sunt, quibusdam frigidum qui sunt calidiores, videatur. At verò tertio modo temperatum dicimus, quod cuique simile est; vt contrà fermè quod cuique est contrarium moderatè, quia iucundum: sed & hoc intelligere oportet. Itaque temperatum [MS. *temperamentum*] omne calefacit refrigeratos, refrigerat calefactos, atque hoc nisi immoderatè sint supercalefacti aut refrigerati: tunc enim calefacti calidioribus quàm tepidis refrigerandi sunt; refrigerati aquâ frigidâ sunt calefaciendi, inde ad temperata transeundum.

eundum. Temperatum ſanos confirmat, voluptatem affert, moleſtiam tollit, ſomnum conciliat, coctiones iuuat, corpus impinguat, mollit, & bonum colorem facit, laxat tamen & eneruat, maximè ſi humidum fuerit, & ad calidum declinauerit. Balneum verò aquæ temperatæ mulcet ſuper omnia corporis moleſtias omnes, detergítque cutim, nitidámque reddit. Verùm in ægris dicebat Hippocrates, *tertio de victu in acutis, text. 58. Balneum peripneumoniæ magis quàm ardenti febri confert; nam lateris pectoriſque & dorſi mulcet dolorem, ſputum maturat educítque, & ſpiritum facilem reddit, laſſitudines tollit, mollit articulos & cutem per ſumma conſpicuam, vrinas ciet, capitis ſoluit grauitatem, & nares humectat.* Sed redeo ad calidi & frigidi vires, in quibus tria maximè (quod ad ſpecialia attinet) conſideranda ſunt. Primum eſt conſuetudo, quæ facit vt valde noxia etiam moderatè ferantur; velut calefacere lectum, malum eſt & fluxiones facit, concoctionem debilitat, eneruat vires, & caput replet: nihilominùs eſt neceſſarium in valde ſenibus, macilentis, conualeſcentibus, infantibus, perfrigeratis, tum vbi ſuſpicio eſt madefacti lecti, atque in his & huiuſmodi, melius eſt vti lecto bene exſiccato, & ad frigidum potiùs quàm calidum declinante, id fit diuturno igniarij cum perpetuo motu, paucóque igne circumactu. Similiter & manſio iuxta ignem corpus rarefacit, neruos languidos efficit, & ad conuulſionem & reuulſionem præparat, viſum obſcurat, lippitudinem gignit, concoctionem labefactat, caput implet, grauat, ſitim excitat & vigilias; nihilominùs omnia mollit conſuetudo, & in magnis frigoribus vtilis eſt, exſiccat præterea ſuperfluum humidum, materias corruptas ad cutim trahit, vnde pruritum & ſcabiem auget; vtilis eſt, imò neceſſarius

[focus,] in aëre primùm corrupto, vt nihil melius, maximè si odorata imponantur, acetúmque acerrimum spargatur, & vrina hircorum atque caprarum: sed & valde senibus hyemis tempore foculus conuenit, diúque expedit apud illum manere: quod verò optimum est, vt magnæ[MS. *manna*] flammæ splendidæ quouis tempore, minùs tamen æstate, leuiter deambulando, discincti tamdiu se exponant; donec incalescant, vestésque induant, pòst lotis de more vultu ac manibus aëri se exponant atque exerceantur: percellit enim huiusmodi repentina mutatio corpus ipsum, alacréque ac vegetum reddit: & vt Hippocrates Galenúsque testes sunt, corpus firmius atque robustius efficitur, valetudo prospera, sensúsque exacuuntur. Secundum considerationis genus est circa annexa; velut calidum cum humido dissoluit dura ratione humidi, non calidi: & calidum cum sicco exsiccat, sed & calidum per se exsiccando extenuat; vigilias & sitim facit, quæ non sunt opera calidi. Tertium est ratione membrorum: nam cerebrum maximè læditur à calido propter mollitiem[MS. *mollitionem*,] iecur propter temperiem, & sanguinem in eo contentum; iecur frequentiùs & quasi semper, cerebrum vehementiùs, vt sæpe causam mortis præbeat: nihilominùs Hippocrates exurebat iecur, sed angustis stylis & fungis. In vniuersum calidum cum humido iunctum, cùm fuerit extremum, deterius est igne, non solùm in cerebro & iecore, sed in præcordiis. Est autem calidum amicum ventriculo & intestinis, & inimicum oculis, amicum auribus. Calidum præterea est inimicum cordi exteriùs, aër autem frigidus in respiratione est amicus cordi. Similiter calidum est amicum senibus, frigidum inimicum. Iuuenibus contrariâ ratione frigidum semper amicum,

amicum, calidum ſemper inimicum. Infantibus velut ſenibus calidum amicum, frigidum inimicum: ſed in hoc differunt à ſenibus, quoniam vehementer calida plurimùm eis nocent.

In vniuerſum verò vſtio omnes finire ſolet morbos: ſed periculoſa eſt circa venas & arterias; mala in neruis, nam eos contrahit, & dolores maximos mouet, ſed & circa fines muſculorum. Oculus vnus non patitur vſtionem, nec etiam propinquam: inimica eſt etiam cordi & ventriculo: periculoſa iuxta cerebrum: oſſibus commodiſſima, nam putridum à ſano ſeparat: ad carnem medio modo ſe habet, omnem intemperie [MS. *intemperiem*] corruptam tollit, non corruptis omnibus frigidis atque humidis, tum etiam illis quæ humores alienos generant, etiamſi calidi ſint ſiccive, atque ſine putredine vtilis eſt. Vigilibus inimica eſt, & his qui nimis [MS. *minùs*] molles ſunt animo atque timidi. Securiſſima infra caput, ſi ad illam quæ in capite fit, comparetur. Vere melior eſt, inde æſtatis initio, aut autumni, vel in hyemis fine. Quæ cum auro fit, ſæpe pus non mouet, & minùs nocet, minúſque horrenda eſt, ſed æqualiter oportet illud ignire, ac ſæpius tangere ne molle fiat, flectitur enim antea. Quæ fit in locis magis periculoſis aut mollibus, ex rarâ materiâ fieri debet, vt in ventris partibus per fuſos ligneos vel etiam fungos, quemadmodum faciebat Hippocrates. Neque expectare debes imbecillitatem virium, aut corporis conſumptionem. Eſt enim vltimum auxilium, quia nihil potentius, non quòd in fine omnium adhiberi debeat, aut quòd poſt ipſum nihil aliud adhibere debeamus.

Porrò eorum quæ vrunt & humida ſunt, profundior læſio fit, quoniam aquæ ſubſtantia vel olei magis

penetrat, atque ideò etiam putredinem maiorem excitat. Oleum autem magis vrit, quoniam densiorem habens substantiam, diutius retinet feruorem: sed quoniam crassius est, minùs penetrat quàm aqua. Videtur autem magis penetrare ob continuitatem substantiæ, minúsque putrefacere, quoniam magis terreum est quàm aqua: & ob id vstio cum eo, media quasi est inter ferrum candens, & aquam feruentem, eâque longè salubrius, maximè ad neruos. Vstio enim non solùm intemperies tollit, sed & putredinem, & siccat manantes fluxiones ortui adhibita, & dolores sæuos finit, & conuulsionem quæ ex dolore & neruorum puncturâ euenire solet, prohibet.

CAPVT III.

De potestate calidis, aut frigidis.

SEd iam videamus, quid sit potestate calidum, aut frigidum, temperatúmve. Est autem quæstio nobilissima, paucísque nota Philosophis aut Medicis nostrâ ætate. Primùm igitur quæramus, an calor putridus sit potestate talis, an actu? Videtur enim in corporibus, quod putridum est, calidius esse, velut in febribus; exteriùs autem quæ putrida sunt, alia calida esse videntur, vt de fimo columbino; alia frigida, vt in plerisque videtur. Ergo perfecta putredo non sine calore esse actu dico: nam de potentiâ haud dubium est. Imperfecta autem putredo, putredo non est, & ob id expers caloris. Deinceps quærendum est, an qui caliditate constare morbi dicuntur, actu calidi sint, an potestate tantùm. Videntur enim primò febres, non solùm potestate, sed actu calidæ esse: vruntur, sitiunt, & tangentes

gentes etiam vrunt: præterea actus ab ago dicitur, non est actio nisi eorum quæ agunt, quæ actu sunt; morbus autem lædit operationes; morbus autem caliditas vel frigiditas; lædere autem agere: caliditas igitur agit,& actu est. At verò versâ in contrarium ratione, dolor qui fit à calore, ex mediocri sæpe calore fit,& refrigerato membro per frigidam aquam assiduò [MS. *assiduam*] manet,per tepidum succum aizoi tollitur, vt experimentum docet; tollitur autem omnis morbus per contrarium, potestate igitur qualitas nocet. Præterea piper & cæpa dolorem afferunt in linguâ,nec mediocrem, & non nisi à caliditate; nam neque proprietas, neque durities, neque motus est, ad quæ confugiamus, & tamen neque calor sentitur, nisi post dolorem, atque hic non tantus est, vt dolori pro quartâ parte respondeat. Huiusmodi dubitationes arduas, difficiles, vtiles, necessarias, scitúque iucundas decuit Galenum attigisse, sed absit, nisi inuenta aliorum non attigit in huiusmodi, eáque vel sibi adscripsit,vel damnauit: sed de hoc satis,ne dum arguimus, imitemur. Dicamus ergo quòd sicut ignis calidissimus est actu, sed & Sol calidus, potestate autem nequaquam, nam neque amarus est, neque acris, neque in illud conuerti potest, nec facultatem habet vllam aliam, quàm quæ ex actu sequitur. Contrà piper & sinapis facultatem habent in plantâ, alterum acerrimum,alterum valde amarum, & transmutantur, & vires habent; actu autem prorsus calida non sunt. Media verò est natura hominum & animaliũ, inter ignem & piper, inter glaciem & aizoüm, inter Solem & cassiam odoratam aut cinnamomum, inter aquam & endiuiam seu intubum. Ita quæcunque sunt in nobis,nec potentiæ nec actûs prorsus sunt expertia, sed & actûs

P 5 habent

habent imperfectos; nam neque frigida pituita velut glacies, neque potestate vt aizoüm, sed tamen saporem habet acidum, & tactu frigida est, & cùm emungitur, & cùm egeritur. Similiter & bilis, & calida tactu est, & amara; sed neque calida, vt Sol in æstate, neque vt gentiana, amara. Itaque omnia media esse apparet. Similiter & de præternaturalibus. Piper acre est calidum, cùm linguam tangit, non tamen adeò calidum est vt Sol. Sic in doloribus qui fiunt à calido vel frigido modicum discrimen, seu incrementum calidi seu frigidi, magnam differentiam parit in dolore; & hoc quia modica caliditas in actu, cum eâ quæ est potestate, magnum efficit dolorem. In putredine verò secùs est, nam calor ille, sicut calor ignis, in actu est, & propterea febris est morbus toto genere ab aliis distinctus. Atque hæc de intemperiebus quæ sunt in humoribus, & ex consequenti de febribus putridis. Verùm intemperies quæ sunt in membris, sunt in actu, non potestate, quia membra non fiunt amara, neque salsa, & non patiuntur dolorem nisi leuem. Et si quis dicat quòd homo ex insolatione vehementem patitur dolorem: dico quòd hoc non contingit, nisi ex attractione materiæ vel vaporis; quia multi qui passi sunt eandem insolationem, & tamdiu, & quorum caput sentitur calidius capite ægrotantis, prorsus non dolent: igitur qualitas illa fixa in membro, non est magna valde. Et si quis obiiciat quòd in exustione ignis, apparet magnus dolor, & magna qualitas: Respondeo quòd etsi imprimatur magna qualitas, & tunc stridet caro & fumat, & fit vlcus; statim tamen cessat intemperies illa magna calida: verùm remanet dolor vehemens propter vlcus manifestum seu occultum, & intemperiem actu calidam, & intemperiem potestate, quæ est in humoribus

corruptis,

corruptis. Ex hoc patet quòd calor hecticæ est totus calor in actu. Et si quis obiiciat, hectica est calor in actu. Ergo indiget tantùm frigidis in actu: dico quòd ratio non valet, sed bene sequitur: ergo indiget frigidis in actu. Et etiam sequitur: Intemperies ista est ex qualitate in potentiâ. Ergo indiget contrariis in potentiâ solùm, & non actu.

Galenus verò cùm in 1. *&* 2. *de temperam.* declarâsset quid esset actu calidum, in *tertio* de his quæ talia potestate sunt, acturum se pollicetur; dicens *cap.* 1. *Est autem breuis eius, facillima, & clara explicatio, quippe quod quale dicitur, tale nondum est, sed potest tale esse, id hoc esse potestate dicimus. Maximè autem propriè illa sola potestate talia esse dicimus, in quibus natura ipsa suopte impetu ad absolutionem venit, si nihil ei extrinsecùs impedimento sit.* Sed hæc extra propositum. Pòst subiungit: *vtrúmne sub prædictis iam modis comprehendantur, an aliâ quapiam ratione dicantur, quæ dicta nondum sit. Bitumen namque, resina, & seuum, & oleum, & pix, calida potestate sunt, quòd vtique energiâ calida celerrimè fiant: etenim celerrimè inflammantur: præterea cùm corporibus nostris admouentur, ea manifestissimè calefaciunt. At chalcitis, misy, sinapi, nitrum, acoron, méon, costus, & pyrethrum, cùm nobis sunt admota, calefacere apta sunt, alia magis, alia minùs, non tamen sunt idonea vt in flammam vertantur.* Non possum non indignari tot verba, tantam obscuritatem, tantam perplexitatem in oratione, quasi desit difficultas in rebus. Sic illud in *arte Medicâ, cap.* 89. de qualitate imaginariâ, & quæ potestate talis est: nam ad quid imaginarium? melius sanè erat qualitatem actu, ab eâ quæ potestate est, distinguere. Simile & illud: *At quicquid quidem potestate calidum est, huic nondum in naturâ suâ calidum frigido præpollet,*

sed

sed in propinquo est vt præpolleat, adeò vt breuem opem, quò vincat, extrinsecùs requirat, hanc illi modò frictio abundè præstare potest, modò vel ignis, vel corporis alicuius naturâ calidi contactus. Quis non videt quàm indistinctè comparet calidum potestate ad frigidum actu? nam si ad frigidum potestate, vtique præpollet statim. Sed & in summâ conatur ostendere, quidnam sit calidum potestate in rerum naturâ, vt quod facilè ardet, illúdque idem esse cum eo quod calidum est potestate, tametsi videat nec arsenicum, nec chalcanthum in flammam aut prunam facilè verti, cùm tamen calidissima sint, nostri corporis comparatione. At fac vt ita sit: quanto melius erat se contrahere ad qualitatem, quæ talis potestate est in comparatione ad hominem? vt postea facit *cap. vlt.* vbi labitur quàm grauissimè: inquit enim: *Propria verò est vna in singulis ratio cuiusque qualitatis, seu medicamentum sit, seu nutrimentum, vt tale esse dicatur, si celeriter tale id fieri appareat, quale esse diximus, & quod nutrit celeriter nutriat, & quod vt medicamentum celeriter calefaciat.* In quo nescio quid dicam: nam sic ptisana calidior erit pipere aut carne; celeriùs enim multò concoquitur, vel ipso Galeno teste, *libro de ptisanâ, cap.*6. Sed modò dixerit quantumuis bene, cùm non defuturi sint, qui per cuniculos fugam moliantur; (sanè calidum dixerim vnumquodque, quod vbi ad actum peruenerit, calefacit: calidum vehementer, quod vehementer calefacit, non quod celeriter calefacit; multò minùs quod celeriter nutrit, quandoquidem hæc sit vltima cōditio: nutriunt enim celerrimè tenuissima, humidissima, naturæ humanæ simillima, & quæ moderatè calida sunt velut pinguia, tantum abest vt vel calida nutriant, vt calidissima prorsus non nutriant, & moderatè calida,

in

in quarto ordine ſint cauſarum nutritionis.) Nos poteſtate tale dicimus, quod cùm ad actum in noſtro corpore peruenit, tale actu efficitur: neque operimenta poteſtate talia dixerim, (quamuis enim calida non calefaciunt) velut Galenus *ſecundo de ſimplicib. medicament. cap.* 23. qui illa numerat inter poteſtate talia, cùm neque actu verè, neque poteſtate calida dicantur, ſed ex accidenti: neque enim hoc ſolo modo calidum dicitur, quod neque potentiâ neque actu calidum eſt: ſed trifariam, primò, vt operimenta; ſecundò, vt qui ex aquâ frigidâ incaleſcunt; tertiò, velut calx, & ſulphur, & pluma. At verò quomodo aqua frigida calefaciat, abundè dictum eſt, ſcilicet calore intus contracto, vnde ſeipſo robuſtior redditur. Sed quomodo operimenta calefaciant, id ſcitu iucundum. Quædam enim grauitate motum obſcurum faciunt, motus autem quiuis calefacit: ſed ſeu motus adſit, ſeu non, inter operimenta calefaciunt, plumea primùm & maximè omnium, inde pelles, pòſt lana; colligunt enim vapores qui extrà prodeunt calidi, quamdiu homo viuit & valet, quantumuis frigida ſit cutis. Colligunt autem, quia rara valde, vt plumæ; vnde plumæ leuiſſimæ: aut quia licèt non adeò rara ſint, pinguia tamen ſunt, & ob id lana illota calidior eſt. Collecto igitur vapore calido multo operimenta incaleſcunt, quæ corpus excalefaciunt. Indicio eſt quòd priùs incaleſcunt operimenta quàm homines. Porrò quæ mediam naturam habent, ad vtrumque genus reducenda ſunt, ſcilicet actûs & potentiæ: at reliqua duo, de quibus diximus, ad actum tantùm. Nam vt ad tertium hoc genus redeam, etſi Galenus *ſecundo de temperamentis, cap.* 2. dicat actum à poteſtate diſtingui, quòd

quòd actus sensu dignoscatur, potestas solâ ratione; nihilominùs multo diligentiùs res indaganda est. Quomodo? vt discrimen operationis in actu, & qualitatis potestate doceamus, quod ab antiquis, vt pleraque alia pulchra (quòd principiis rerum naturalium veris, quæ ad qualitates pertinent, caruerint) intactum relictum est: initio facto ab exterioribus, in quibus euidentior operatio qualitatum in actu; sicut in interioribus, earum quæ sunt potestate. Dicamus ergo quòd calidum actu, vt demonstratum est, maiorem motum habet quàm calidum potestate: etenim ignis magis vrit longè quàm chelidonium minus, quamuis in quarto ordine calidorum à Galeno habeatur, ***octauo de simpl. medicam. iuxta finem***; sed & allium & cœpe; calidissima etiam posuit lauri folia, ***secundo de composit. medicam. sec. locos, cap. 1. sect. 10. iuxta finem***, & tamen manduntur. Sed & Asiæ petræ flos calidus & tenuissimus omnium terrestrium, vt ***tertio de composit. medicam. sec. gen. cap. 2.*** Hæcque omnia quæ in quarto ordine calida sunt, maximè si crassarum sint partium, escharam mouent admota cuti, vt Galenus testis est ***quinto de simpl. medicam. cap. vlt.*** sed non vt ignis: quædam verò non prorsus, vt Asiæ petræ flos, tum quia non adeò calidus, tum quia tenuissimus. Hoc igitur primum discrimen, celeriùs agere ac vehementiùs, quia magis calida, & cum maiore motu: qualitas enim illa quasi per se sola est, aut cum aëreâ substantiâ coniuncta: at quod potestate tale est, quoniam non adeò explicatam habet qualitatem, substantiam crassiorem secum iunctam habet; quo fit vt etiam remoto medicamento vratur magis pars quàm admoto igne, licèt admoto igne magis doleat propter vlcus. Est tertium discrimen, quòd quæ potestate calefaciunt,

lefaciunt, aut exuſtione calida facta ſunt, vt calx, cinis, bitumen, ſulphur, chalcitis, chalcanthum; aut putredine, vt cantharides & bupreſtis, indicio quòd antea vermes fuerunt; & dryinus ſerpens, indicio eſt quòd malè oleat; & dryopteris, malam qualitatem relinquunt. Ergo quæ actu calefaciunt, celeriter & vehementer, ſed amoto medicamento parum agunt, & nullam aliam qualitatem imprimunt: quæ verò poteſtate, lentiùs ac minùs calefaciunt, ſed & diutius ſublato medicamento, & peregrinam relinquunt impreſſionem ſiccitatis quæ exurit, & putredinis quæ corrumpit. Similiter & in interioribus medicamentis, quæcunque calida ſunt, præter caliditatem ipſam, proprietatem ſubſtantiæ imprimunt, velut cor lupi, pulmo vulpis, viperæ caro, pineæ, & intubum: nam eadem eſt ratio frigidorum quæ calidorum. Sic ergo & magnũ diſcrimen erit, inter caliditatem quæ fit ab igne & operimentis, & eam quæ fit ex oleo è populi nigræ floribus; *auocant* enim (vt dicebat Galenus in 4. *de tuendâ ſanitate, cap. 6. in fine.) humores extrà, exercitatio, frictio, balneum, fomenta, iracundia etiam:* ſed & cucurbitulæ; at nihil eiuſmodi cum oleo illo, quod non ſolùm auocat, ſed diutius id facere poteſt etiam à motu: tum verò concoquit. Concoquit autem cùm ſit calidum in tertio, non minùs quàm anethinum, quod eſt in ſecundo ordine, atque chamæmelinum. Id quâ ratione faciat, nunc dicendum eſt. Cùm concoctio innati ſit caloris, non aduentitij, eâdem caliditate quâ traxit, attenuat ac liquat, & ſuo lentore quicquid non tenuiſſimum digeſſit, retinet: contentum autem paucum & tenue, nec vllâ ex parte concoctioni ſuâ frigiditate reſiſtens, à calore naturali vincitur, tum ob has tres cauſas, tum ob eiuſdem caloris multitudinem,
ad

ad cutim medicamento attracti. Atque eadem ratio de medicamentis ebibitis.

His visis alia consurgit maior difficultas de tertio genere caloris, de quo Galenus *quarto de simpl medicam.* loquens de calore fructûs concoquente, hæc habet: ***Tum quòd calido maturescunt concoquuntúrque omnes clarum est; tum quòd idipsum duplex sit, alterum proprium & cuique ingenitum, alterum externum, à Sole videlicet, sed tamen natura ipsorum conueniens ac familiare.*** Non me torquet id de calore Solis, quòd concoquat, seu vt oleum de populi flore, quemadmodum dictum est, seu quia diuinum sit quiddam, calor Solis, atque ob id naturali calido permisceri natum; & quia ad propositum non est: verùm de calore illo quæstio est, qui in arboribus concoquit fructûs; hic enim neque actu est, sensu enim non percipitur. Quòd si dicas esse, sed non percipi; idem dicam de pipere & ligno, euerteretúrque tota ratio caloris qui potestate est: sin autem dicamus calorem illum potestate tantùm esse, nimis multa sequentur incommoda, & actionem esse sine agente, & animam sine instrumento, & opus sine vitâ. Quamobrem dicendum est, calorem illum esse potestate, quia sensus id ostendit, sed actum habere ex Sole, sicut semina quæ non germinant, nisi stato tempore, interim quiescunt, quia calorem actu ex se non habent: non discernitur autem ille calor ab homine, quia planta omnis frigida est in comparatione naturæ humanæ. Sed video quòd dicturus sis, sinapis planta quando germinat, tum ficus quæ calidissima est, 8. *de simpl. medic. c. de syce.* non tamen est calida ad tactum, & tamen admota corpori humano exurit illud. Respódeo quòd calor ille potestate, Solis vi, sed non totus deducitur ad actum; neque deducitur ad actum perfectum, sed

ſed ſufficientem vitæ illius : vel dic, quòd calor ille in actu non vrit, quia non eſt niſi calor Solis; applicatus autem fit calor igneus, quia putridus, putreſcit enim quicquid applicatur homini, tanquam ab alieno calore in actu. Et etiam hæc aduerſitas poteſt contingere, quia elementa ſunt refracta in homine, non eodem modo in cane, multo minùs in plantâ. Et iſta ſufficiunt apud Medicum : quia diuerſitas hæc contingit comparatione ad aliud quàm ad corpus humanum : & Galenus vult in *tertio de Medicam. ſec. gen. cap. 6.* quòd tota hæc comparatio fiat ád corpus humanum, & non ſolùm humanum, ſed dicit temperatum, quod eſſe verum poteſt in tractatione, ſed in operatione non eſt verum. Sed neque hoc ipſe Galenus obſeruat, imò variat medicamenta iuxta naturam corporum & ætates, vt in pueris vtitur valde humidis medicamentis, & in iuuenibus ſiccioribus, & in ſenibus ſicciſſimis. Imò ipſe dixit in *ſeptimo Artis curandi, cap. 15. in princ.* ***Quæcunque calidiores naturâ partes ex frigore laborant, hæ & liberaliùs & diutius calfieri poſtulant; ſicuti etiam quæ frigidiores naturâ ſunt, ſi ex calore laborent, refrigerari; & ſicciores, ſi ex humiditate malè habeant, ſiccari; ad eundem verò modum & humectari, quæ humidiora naturaliter ſunt, vbi ex ſiccitate laborant, tum vberiùs, tum diutius poſtulant: quippe eatenus redeat ad naturam, eorum quodque neceſſe eſt, quatenus à naturâ receſſit, ac veluti quadam viâ retroferatur, quæ in diuerſum agat ei, quæ facta eſt in ipſo, tranſmutationi. Contrà verò pars quæ calidior naturâ eſt, ſi calido morbo ægrotat, exiguâ breuiſve temporis refrigeratione eget; ſicut quæ frigidior eſt, calfactione; ad quem modum in humidis quoque & ſiccis ſe habet: ſiquidem paruus eſt in huiuſmodi, in id quod præter naturam eſt lapſus: quare & rurſus in id quod ſecundùm***

naturam, reditus. Sed hæc ſatis intelligenti; nam non intelligenti ad hæc comprobandum, quid ſufficiet?

Supereſt vltima quæſtio, de calore pueli atque catuli, quem Galenus *ſeptimo artis curandi, cap.7. in fine,* ſatis collaudat; dicitúrque quòd Dauid Rex Iudæorum, dormiebat inter duas puellas, vt confirmaret calorem naturalem, eo quòd erat valde ſenex. Hîc ergo duplex eſt quæſtio. Prima eſt, quomodo calor ignis debilitet calorem naturalem, & calor operimentorum conſeruet, & calor pueri vel virginis augeat. Secunda eſt generalis, quomodo calor admotus exteriùs, poſſit confirmare calorem natiuum. Contrà tamen vult Ariſtoteles *quarto Meteor.cap.1.* & Galenus *ſecundo de differ.febr. cap.9.* qui volunt quòd omnis calor externus diſſoluat natiuum, imò corrumpat & putrefaciat: & ad hoc eſt triplex ratio. Prima, quia calor externus auocat naturalem, rarefacit & debilitat. Ergo quomodocunque iuuet, non poterit tantum iuuare quantum nocet. Secunda, quia calor aduentitius conſumit humidum, quod eſt ſubiectum caloris innati: omnis enim calor eſt cum motu, & omnis motus ſeparat, & omnis ſeparatio attenuat, & omne quod attenuatur, tandem diſſoluitur. Igitur diſſoluto ſubiecto proprio, neceſſe eſt calorem etiam minui. Tertia ratio eſt, quia videmus homines in quouis calore, etiamſi ſit ex congregatione hominum, malè ſe habere. In oppoſitum prætereà quæ dicta ſunt *tertio de victu in acutis, comm.29. Coctioni autem perpetuò calidum opitulatur confértque, frigidum verò renititur & aduerſatur.* Et manifeſtum eſt quòd loquitur de calido actu non poteſtate, quia Hippocrates habet in *textu: Oxymel perquàm tepidum dabis.* Dico ergo primùm, quòd aliud eſt de coctione alimenti, aliud materiæ morbi

morbi loqui. Calida & humida actu conueniunt in co-ctione materiæ morbi, tum quia attenuant eam, tum quia remouent impedientia coctionem: at in coctione cibi sufficit calor naturalis ab exercitatione adiutus. Quòd si aliquid sit impedimenti, debet adiuuari à simili. Si ergo calor pueri potest concoquere cibum proprium, poterit etiam congeminatus concoquere alienum; sicut videmus de duobus pueris aut viris simul dormientibus, qui sunt calidiores quàm si dormiant separatim; & quatuor libræ carnium meliùs coquuntur in duobus lebetibus propè positis cum duplo ignis, quàm si singuli sint separati, & adhibita fuerit vnicuique eorum, medietas eiusdem ignis. Coctione igitur meliore factâ, postmodum calor naturalis augetur: idem dico de adolescentulà. Quare concludo quòd puellus vel puella applicata ventriculo, per se debilitant calorem naturalem, sed per accidens confirmant; cùm & in hoc casu plus iuuet quod est per accidens, quàm noceat quod est per se. Idem dico de puluinari plumeo, quod didici à matre meâ, & teneo perpetuò super ventriculum, de oleo ex nuce myristicâ, vel lentiscino, quorum vtrumque probaui; quibus melius etiam est oleum de absinthio Macedonico odorato. Ista enim colligunt calorem, & auocant ad locum; & licèt debilitent aliquantisper, auocando ipsum exteriùs, attamen magis iuuant trahendo ipsum calorem à toto corpore ad ipsum ventriculum horâ coctionis, & tale detrimentum in robustis non sentitur; & in imbecillibus est necessarium, ad euitandam maiorem iacturam, quam subituri essent. Ergo in vtroque casu conuenit. Ideò patet quòd talia auxilia non debent adhiberi, nisi cùm cibus concoquitur, aut si est inunctio, paulò ante assumptionem cibi.

est calidum, quod à calore corrumpatur, velut vinum, aqua ardens, & huiusmodi. In doloribus verò capitis, dicebat Galenus *secundo de Medicam. sec. loc. cap.* 1. *sect.* 2. factâ purgatione totius corporis est animaduersione dignum, quòd debemus applicare tepida, vbi materia sit frigida, sed vbi sit calida, debemus applicare frigida. Et ita deuitat calida semper, & hoc, quia periculosa est vehemens caliditas in actu, non autem ita in potentiâ: nam adhibet emplastrum de fimo columbino, *quinto Meth. cap.* 13. Calida enim in actu possunt trahere ad cerebrum materiam, aut quod periculosius est (quia supponitur corpus purgatum,) facere fluxionem repentinam. In lotione tamen capitis, Auenzoar iubet adhiberi calidissimam, quantum ferri potest, & ita est in vsu. Et causa differentiæ est duplex. Prima, quia non præsupponitur ibi materia congregata, & caput etiam sanum. Secunda, quoniam quæ multum excalefaciunt, nisi multum digerant, vehementer lædunt. Quæ omnia colliguntur ab Hippocrate & Galeno, *quintâ Aphorism.* 16. tum verò maximè circa cerebrum, hæc periculosissima sunt. At lotione capitis quæ fit cum feruido lixiuio, necesse est tum ob digerentem facultatem, tum ob crebram & abundantem superfusionem difflari & euacuari omnia excrementa, capútque alleuiari: præcipuè si ex Celsi præcepto *lib.* 1. *cap.* 4. frigidâ lauetur: inquit enim cùm de balneo calido locutus esset priùs: *Capiti aquè nihil prodest, atque aqua frigida; itaque is cui hoc infirmum est, per æstatem id bene largo canali quotidie debet aliquandiu subijcere: semper autem etiamsi sine balneo vnctus est, neque totum corpus refrigerare sustinet, caput tamen aquâ frigidâ perfundere:*

sed cùm cæteras partes attingi nolet, dimittere id, ne ad ceruices aqua descendat. eámque nequid oculis, aliisve partibus noceat, defluentem subinde manibus ad os regerere. Verùm ventriculo frigido & sicco cùm frigida minimè conueniant, neque cataplasmata calida Galenus admittit *septimo artis curandi, cap. 7. in fine:* neque in calidâ & siccâ intemperie, frigidæ aquæ potum suadet *cap. 9.* Et generaliter siccæ partes à calidis semper, à frigidis autem si lædantur, grauiùs læduntur. Verùm feruida ventriculo iubet Galenus applicari auxilia, *octauo artis curandi, cap. 5.* causam addens quòd à tepidis exoluitur ventriculus: ita intus etiam *primo ad Glauconem, cap. 14.* in imbecillitate ventriculi calidâ aquam frigidam dari iubet, in frigidâ vinum calidum. Videtur ergo caput contrarium esse ventriculo: in capite siquidem extrema refugit, probat tepida; in ventriculo refugit tepida, probat extrema: quod etiam aliâ ratione facit, quoniam scilicet vis medicamenti ad imum vix penetraret, quandoquidem & illius os, quod stomachum vocant, & fundus ventriculi plurimùm distent à cutis superficie. Verùm vt cerebri normam sequuntur cor, & iecur, & testes; ita ventriculi, vterus & intestina. Vesica verò calida vehementer perfert, frigida non ita. Renes contrariâ ratione frigida perferunt, calida non semper; tamen in doloribus, tepidis est vtendum, vt suo loco declarabimus. Illud verò memoriæ mandandum, quod scribitur ab Hippocrate, *secundâ aphorismor. 51.* quòd cùm *plurimum atque repentè calefacere, vel refrigerare periculosum sit:* id solùm triplici in casu facere conueniet; aut vt repentè id agamus; aut vt periculum omnino absit ob virium robur vel munimen; aut vt necessitas cogat. Cæterùm non solùm calida, sed etiam feruentissima

in

in neruorum vulneribus in vsu esse debent. Actu quidem dico: nam & de potestate quis ambigit, cùm *tertio de medicam. sec. genera, cap.* 2. Euphorbium adhibeat? & de actu rationem exponere oportet: qui enim sine ratione nouit, nec certè nouit, nec ad alia traducere potest. Calidissima igitur omnem intemperiem ex vulnere nerui ortam (est autem frigida) tollunt, & humorem noxium auferunt, vnde conuulsionis periculum adimunt, & vitæ, & siderationis; congelatur enim neruus ex frigore, & ob id contrahitur & conuulsionem parit, à calore verò mollescit, distenditur, & confirmatur, atque hoc etiam magis accidit ob nutrimentum quod ei inest glutinosum. Cæterùm in aliis vulneribus vehementer calida potentiâ Galenus refugit, *tertio Methodi, cap.* 8. apertè. De actu autem calidis dicemus.

Considerandum est etiam, quibus maximè conueniat, aut calefacere aut refrigerare: & calefacere quidem conuenit primùm refrigeratos, ne membra lædantur; deinde eos quibus ex stipatâ cute sudor non profluit, quod consulit Galenus *tertio de tuendâ sanit. cap.* 10. Calor enim sudorem cit, quoniam liquat humores attenuátque, præcipuè autem quicquid est serosum in corpore toto; vnde occurrens aëri frigidiori quàm corpus nostrum sit, (nam & æstiuus multò frigidior est visceribus nostris,) in aquam cogitur (non secùs ac fumus qui ex fistulis seu canalibus vasorum, in quibus herbas destillant,) & exit. Et cùm volumus refrigerare corpora, & multò magis humectare, vt Galenus docet in tertianâ febre faciendum esse, *primo ad Glauconem, cap.* 9. Et cùm volumus pus mouere, non solùm actu sed potestate calida, de quibus *quinto de simpl. medicam. cap.* 9. agit, admouemus, nempe calida

moderatè in vtroque scilicet genere: nam calida vehementer prohibent suppurationem. Sed neque vlcera putrida, neque exesa, nec ea ad quæ fluxio assidua peruenit, talia enim à calido & tepido deteriora redduntur & irritantur, ex *comm. ad Aphorismum 22. sect. 5.* Circa quod notandum est, quatuor esse ordines calidi in actu ac frigidi, velut & calidorum ac frigidorum potestate. Nam post temperatum (gratià exempli) magna est latitudo suauis teporis [MS. *temporis*] & ancipitis caloris, quæ tota sub temperato continetur: vbi verò manifestè sentitur, sed non solùm non lædit, verùm neque permutare videtur, tepidum dicitur, éstque initium primi ordinis: vbi verò nos manifestè excalefacit, nullum tamen prorsus affert dolorem, & consuetudine redditur iucundum, cùm primo occursu iniucũdum quendam afferret sensum, vocatur initiũ secundi ordinis: vbi verò sensum lædit nec ferri potest, ablato tamen calido nec dolor, nec vitiũ in particulâ remanet, tertij ordinis initium est, vocatúrque feruidum, vt secundus ordo absolutè calidum: at quartus ordo vrẽtium est, cùm & sensus grauissimè læditur, & dolor maximus excitatur, & particula corrumpitur. Horum cuiusque propria est quædam operatio: nam vrentibus vtimur ad auferenda corrupta ossa, ad tollendam malam intemperiem ex membro, ad humores corruptos delẽdos, ad morsum venenatorum auocandum, ad sistendum sanguinem, ad præcisionem magnorum membrorum, multiplicis necessitatis causâ. Feruidis autem vtimur in maximis frigiditatibus, in attrahendo discutiendóque vehementer, tum verò maximè in doloribus flatuosis, cùm adhibemus cucurbitulam, quæ ex genere feruidi auxilij est; imò etiam in dolore ex flatu cum materiâ, priùs adhibet cucurbitulam, antequam immittat

immittat clyſterē ex oleo rutaceo [MS.*roſaceo.*] Et hoc eſt quod dicit Princeps 4.1.*c.*1. ***Et cùm ad diuerſum trahere volueris, dolorem priùs ſeda.*** Porrò vtilitas cucurbitularum eſt multiplex: inflationem enim diſcutiunt, & ob id dolores leniunt, ſolutâ intemperie etiam grauitates alleuant, phlegmonas auertendo minuunt, quæque in profundo ſunt, ad ſuperficiem transferunt, capitis materiam euacuant, cataphoras ſedant, & bonos ſomnos conciliant, fluxiones ſiſtunt, & ſanguinis eruptiones cohibent, nihilominùs menſium circuitûs deficientes adiuuant, velut & hæmorrhoidarum ſanguinem trahūt, ſi conſuetus iam defecerit, rigores quoque finiunt, & circuitûs noxios impediunt: ſed & corruptos humores attrahunt ad cutim, animi defectiones tollūt, exolutum ventriculum roborant, & ciborum appetentiam excitant. Hoc autē maximè ex loci differentiâ duplici, aut per ſe, velut quæ inter coxas bonæ, quæ ſuper ſpathulas malæ, aut comparatione, auertēdo, auocando ex intimis, deriuando & euacuando; tum ratione propriâ. Siccæ confirmant ſed non euacuant; quæ cum inciſione ſunt, euacuant ſed debilitant: & rurſus ratione magnitudinis & multitudinis caloris. Dicebat enim Galenus 12.***Artis curandi,c.***8. quòd cucurbitula magna cum multo igne, etiamſi materia adſit craſſa & lenta, ſimilem præcantationi effectum in ſedādo dolore agit. Tum ratione opportunitatis temporis. Et Princeps cucurbitulas connumerat etiam inter illa, quæ augent calorem naturalem. Calidorum verò opus ſeu caliditatis (nam non facio diſcrimen inter calidum & caliditatem: quanquam non ignorem Galenum 1.***de elementis, c.***6.***& ***1.***de Temperam.c.***7. nimis iuſto plura more ſolito nugari, tanquam deeſſet materia vtilis, & multiplex, ac neceſſaria ad implendum chartas: nihilominùs res

ad tria capita redigitur. Primum vt intelligamus per caliditatem, solam qualitatem, rectâ nominum ratione vtendo; per calidum autem, ipsum etiam subiectum. Secundum, quòd in calido naturali adeò qualitas est annexa substantiæ, vt parum intersit, dicásne calidum caliditatémve, & vnum sæpius pro alio accipiatur. Tertium, quòd in his quæ ex accidenti calida sunt, cùm ad opus referuntur, parum interest, calidúmne dicas an caliditatem, quandoquidem principalis operatio calidi sit calefacere, & rursus nullam qualitatem agere absque subiecto:) est, quòd per se excretiones omnes mouent ac prouocant, adeò vt etiam calida aqua adhibita, alui excretiones creet, teste Galeno *quinto in sextum Epidem. comm.* 27. Idem etiam dicebat in *tertiodecimo Methodi, cap.* 8. quòd modicè calefacientibus dolor sedatur in phlegmone, nam mitigant [MS. *iram mitigat,*] & digerendo etiam phlegmonen minuunt, vt tamen videatur tam de caliditate quæ in actu est, quàm quæ in potentià est, intelligere. Et vt regulam quasi generalem constituam, ne Galenum toties arguere cogar: medicamenta omnia talia debent adhiberi tam intus quàm extrà, actu, qualia sunt potestate, vt lactuca frigida, & anethum calidum, chamæmelum tepidum. Quæ regula colligitur ex *nono Methodi, cap.* 5. dum dixit, Erysipelas interius non aliàs meliùs etiam ante coctionem, quàm frigidæ aquæ potu sanari. Et euidentiùs in *libro de Marcore, cap.* 8. Erysipelas marcori iunctum si sit, curat frigidis actu & potestate, tam intus quàm extrà. Verùm euidentissimè *primo de compos. medicam. sec. gen. cap.* 4. in Erysipelatis curatione medicamenta frigida potestate, niue refrigerata adhibet. Sic igitur intelligendus est *quartodecimo Artis curandi, cap.* 3. vbi eiusdem morbi

morbi docet curationem. Sed obstat quòd in *quintâ aphorismor.* 23. tam Hippocrates quàm Galenus, licèt consulant adhibenda frigida in erysipelate non vlcerato, (& intelligitur de frigidis actu) tamen negant in vlcerato frigidis vtendum: & ideò bene fecisset Galenus talia distraxisse: & nunc rogo Medicos istos, qui se adeò Galenicos profitentur, vt mihi dicant, quomodo Erysipelas curarent, vt tametsi adiuti ope nostrâ, cùm vnum hîc, aliud ibi, aliud alibi præceptum tradiderit, non satis constet cum illis omnibus quid agendum. Quòd si modò periisset liber de Medicamentis secundùm genera, aut ἀκέφαλος extitisset, tota illius morbi tam sæui, támque familiaris vbique, cura excidisset; nisi quis existimet parum interesse in huiusmodi affectibus, an tepida, an temperata, an frigida, an frigidissima adhiberi debeant: nam calida non commemorabo; quippe neminem sanæ mentis futurum spero, qui id existimet bonum esse. At de tepidis multos lapsuros credo, cùm multos labi videam, nec paruo detrimento: nam si frigidissima iuuant & conueniunt, tepida nec conueniunt, nec sine magno detrimento adhiberi poterunt. Ergo vt dixi, par ratio erit actûs atque potestatis, nisi quòd ob vehementiam qualitatis calidæ actu, sufficiet medicamenta calida facultate, tertij & quarti ordinis, calida satis, non tamen feruentia adhibere, & in erysipelate vlcerato, donec erysipelas manet, frigida quidem potestate, temperata autem actu applicare. Sed vt ad ordinem redeam, calida actu vehementer, vt dixi ex *tertiodecimo Methodi*, phlegmonas augent & dolores. Quinetiam sine phlegmone, vt dicebat Galenus *secundo de differ. febr. cap.* 11. sola caliditas vel dolor in corporibus repletis fluxionem facit. Quinetiam generat rigorem

&

& horrorem, vbi corpus plenum fuerit malis humoribus: velut *tertio in sextum de Morbis vulgaribus, comm.* 26.& *quarto de Tuendâ sanit.cap.*2.*&* 6.*in fine*, docet Galenus: à calido enim & frigido horrores fiunt & rigores, atque eodem modo, scilicet motu ipso; sed calor quidem trahit, frigus autem intus compellit, vnde etiam magis mouet rigores & horrores, transeuntibus humoribus acribus super membra neruosa, & præcipuè musculos. Præterea calor etiam refrigerat, atque id sæpius ac multifariàm: primùm quidem euacuatâ calidi innati substantiâ, tum etiam humoribus calidis, vt Galenus docebat *secundo in sextum de Morbis vulg.comm.*9. Vel quòd corpore rariore reddito [MS.*cum corpore rariore addito*,] frigori ingredienti fit obnoxium; aër enim semper frigidior est comparatione viscerum, eúmque modum docuit Galenus *secundo ad Glauconem, cap.*2.*in fine*: vel cùm id quod calefacit actu, potestate refrigerat, velut balneum; atque hunc modum etiam non intactum reliquit Galenus, *quinto in sextum Epid.comm.*36. Caliditas præterea desipientiam parit, & tangitur à Galeno optimè *primo Prorrhet. comm.* 8. per exemplum carbonum, & est calor in actu, & per exemplum domûs illitæ calce recenti nuper, & est caliditas potestate. Circa quod scire expedit, quòd quæcunque calida sunt vehementer potestate, calida etiam sunt actu, velut fodinæ chalcanthi, vt etiam narrabat Galenus *nono de simpl. medicam.* vbi dicebat, quòd vincti illi nudi ob caliditatem manebant: idem dico de fodinis sulphuris & bituminis, & domibus vbi calx seruatur. In his omnibus calor est adeò vehemens, & propinquus actui, vt ex quauis causâ in actum transeat, seu per antiperistasin, seu per putredinem, vt in fimo equino, seu per calorem in actu, velut à Sole,

Sole, seu per attractionem, seu per motum; in calce autem domui illitâ remanent partes crassiores, quæ per antiperistasin, licèt à principio non potuerint vnà cum tenuioribus inflammari, tandem accenduntur; & ita metallica calida potestate, fermè semper fiunt calida actu: sed & semina, & piper, sinapis, thlaspi, garyophylli; & radices, præsertim cùm valde siccæ fuerint, & redactæ in puluerem, excalefaciunt aërem, vt gingiber: idem dico de lignis, vt agallocho, & fructibus duris, & nuce myristicâ, & macere eius cortice. Talia, dicit Galenus, & potus vini faciunt desipientiam etiam sine humoribus ebrietati similem, vt *sextâ Aphorismor. comm.* 51. Plerumque tamen insania fit, caliditate vapores ad caput impellente vel attrahente, quoniam rarò vel nunquam ex solâ qualitate fit, vt dicebat Galenus *tertio in sextum de Morbis vulgar. comm.* 36. Et causa quòd caliditas modò attrahat, modò impellat dicta est superiùs: sed hîc magis distinctè, & est triplex: prima, ignis trahit à parte, à quâ est motus, & impellit ad partem, ad quam est motus; & ideò impellit ad partem superiorem, quia ad illam mouetur, & trahit à parte inferiori, quia mouetur ab illâ; & hoc est ex consecutione corporum, & est declaratum à nobis *secundo de subtilitate*. Secunda est, quia trahit humidum pingue, & trudit humidum aqueum. Tertia est propria in corporibus animalium, quia trahit nata ascendere, vel ratione leuitatis, vel nutrimenti, vel impulsu, & expellit grauia vel excrementa, vel quia in loco contineri nõ possunt. Ipse verò calor fertur vel ad alimentũ vndequaque; vel sursum, cõtrarietate naturæ terræ & aquæ; vel ad principiũ, sicut ad cor in animalibus; vel quia truditur, vt à vento; vel quoniam deficiẽte materiâ, per continuitatem, ne inane admittatur, sequi

ſequitur quod trahit. Porrò non ſolùm inſaniæ à calore fiunt, ſed & multi alij morbi, vt dicebat Galenus *libro de tremore & palpitatione, cap.6.* & principaliter febres, & eryſipelata, ſeu ignis ſacer Latinè; tum verò carbunculi,& vigiliæ,inquies,& motûs varij,vt *ſecundo de locis affectis, c.9. iuxta finem,* docet Galenus: vbi etiam dicit, calidarum aquarum balneas, licèt minùs quàm potabilium, ſomnum inducere.

Eſt etiam illud animaduertendum, quòd calor ille qui totum motum ſeruat, naturalis dicitur; vnde qui maximè mobiles, maximè vitales, ideò mobiliſſimi [pueri:] contrà ſenes maximè inertes & tardi. Qui verò motum omnino tollit, exitialis eſt, velut ignis vapores ex antris ſulphureis, ex fodinis auripigmenti. Qui verò partem [motûs] prohibet, putridus vocatur; ideò calor putridus humidus eſt, nam ſiccus motum prohibere non poteſt, & ideò non eſt exitialis, niſi valde exuberet. Calor igitur ſiccus dicitur aduentitius, quia naturalis non eſt, eo quòd motum impedit; nec putridus, quia non valde motum impedit, ideò dicitur aduentitius. Et ſi quis dicat quòd impedit & ſuffocat, quando eſt magnus. Dico, quòd non eſt verum, imò experimentum docet, quòd ſi ſit planè ſiccus, priùs vrit quàm ſuffocet: videmus enim in clariſſimis diebus, quamuis ardentiſſimo Sole, in locis liberis homines non ſuffocari; in nocte, quæ non eſt pro quartâ parte calida, homines ſuffocari in cubiculis. Sed & in rebus non viuentibus, calor concluſus putredinem generat: vnde *quarto de ſimplicibus medicam. cap.12.* Acetum, quia ex putredine genitum eſt, calefacit. Quocirca dubitare expedit, num calidum poſſit aſtringere; nam crocus eſt in ſecundo ordine calidus, & ſiccus in primo, vt *ſeptimo de ſimpl. medicam.* habetur

tur, & eſt tenuium partium, & tamen aſtringit, *ſexto de compoſit. medicam. ſec. loc. cap.* 1. tum de ſexcentis aliis: nil mirum eſt de atramento ſutorio, quòd cùm calidiſſimum ſit, etiam valde aſtringat, quoniam craſſarum ſit partium. Reſpondeo, quòd eſſe aſtringens neceſſariò eſt terreum: cum hoc tamen eſſe poteſt, quòd præualeant partes tenues multitudine, vel etiam partes illæ terreæ ſint adeò exuſtæ & ex materiâ priùs bene concoctâ, velut cinis ſurculorum fabarum, qui inter cineres eſt vehementis caliditatis, & aſtringit propter eam quæ in fabâ eſt vehementem aſtrictionem, vt etiam poſſit eſſe tenuium partium.

Reuertendo ergo ad ordinem & propoſitum, dictum eſt quòd calida adaugent phlegmonas & dolores, & tamen reponuntur in genere eorum quæ ſedant dolores. Reſpondet Galenus *ſecundo de victu in acutis, comm.* 1. quòd calida fomenta ex ſe digerendo per halitûs, minuunt phlegmonas & dolores: in quantum verò trahunt à toto corpore, augent vtrumque. Si igitur plus trahunt quàm diſſoluant, augetur phlegmone & dolor: ſin autem plus diſſoluant quàm trahant, minuitur. Trahunt autem plus quàm diſſoluant, ſi corpus ſanguine plenum fuerit, dicit Galenus; addo ego, & ſi ſanguis craſſus fuerit, & cutis denſa, & humores mobiles, & ſi fomenta lenta ſint & poteſtate craſſa, (nam quod ad caliditatem attinet, de eâ quæ eſt in actu, ſermo eſt apud Galenum.) Contrà ſi corpus ſit mundum, & fomenta tenuia, nec lenta, & cutis rara, & humores quieti & tenues, plus diſſoluetur quàm attrahetur. Docet autem hoc in *tertio de ſimpl. medic. cap.* 17. inquit enim: *Quæ autem penitus tenuia calidáque ſunt, magis digerunt diſcutiúntque humores ex corporibus, quibus admouentur, quàm alios ipſa apponat.* Simili ratione calida

calida & emplastra, & vnctiones, & suffitûs, grauitatem capitis faciunt, quoniam calidum attenuat, quod verò tenue est, caput suapte naturâ petit, inquit Galenus *quintâ Aphorismorum, comm.* 28. Idem inquit in *libro de instrumento odoratûs, cap.* 6. addens, quòd talia quæ vehementer odorata sunt & calida, non solùm aggrauant, sed etiam implent & lædunt caput, & dolores quandoque excitant: nihilominùs videtur dicere, *primo in primum Epidem. comm* 8. quòd cùm vigent calores, caput est firmum; quidam legunt *infirmum,* ex contextu sequentium. Dico quòd potest legi vtroque modo; quia æstate capita sunt leuiora quàm hyeme. Ideò aliud est dicendum de constitutione totius temporis & aëris, & aliud de qualitate applicatâ vni parti: calidus enim aër difflat corpora, & extenuando humores, pura reddit illa, & colliquat excrementa cerebri, & illud mundum reddit, & etiam eius temperat frigiditatem: & ideò nati in regionibus calidis sunt ingeniosiores & sapientiores quàm in frigidis. Aliud est ergo de medicamento vel auxilio speciali, aliud de constitutione aëris generali [loqui.] Et similiter aliud est de naturali statu aëris & quieto, aliud de præternaturali constitutione factâ à ventis; nam calida semper est mala: vnde illud, *tertiâ Aphorismorum,* 5. *Austri auditum hebetantes, caliginosi, caput grauantes, pigri, dissoluentes.* Similiter calor in tempore non proportione respondenti, velut vere & hyeme, semper lædit & aggrauat, quia fit mutatio maior, quæ percellit corpus vehementer, & ideò etiam vehementer lædit; vt etiam *tertio de Tuendâ sanit. cap.* 10. & est regula generalis: cùm omnis calor & frigus in actu vehemens, lædat corpus vehementer, tum cùm vnum alteri succedit repentè & permanserit, etiam vehemen

vehementiſſimè lædit. Excipiuntur quoties in robuſto corpore & conſueto, cùm volumus illud robuſtius reddere, facimus innatationem frigidæ, ſed non debet eſſe longa. Similiter & poſt frigiditatem vehementem, quæ morbum aut dolorem fecerit, viribus validis admouere calorem vehementem, non ſolùm liberat ab affectu, ſed etiam voluptatem affert. Quandoque calida adhibemus neceſſitatis causâ, velut balneum, vt in *libro de Renum affectibus, cap.* 4. Secùs ſi neceſſitas abſit, vitandum, quia vires deiicit, vtendúmque tepidis: non ſolùm autem actu calida deiiciunt vires, ſed etiam poteſtate; nec ſolùm deiiciunt vires, ſed etiam febres accendunt: quæ duo mala ſunt potiſſima, communiáque tam calidis actu, quàm etiam poteſtate, vt *libro de ſectione venæ, cap.* 6. ſed in his quæ poteſtate, cùm ad actum reducuntur. Intereſt autem (quod maximè conſiderandum eſt) inter poteſtate calida & actu, quòd quæ calida poteſtate ſunt, magis accendunt febres, parum deiiciunt vires; quæ autem actu, multùm deiiciunt vires, parum incendunt febres. Cauſa autem quare calor non naturalis deiiciat vires, colligitur ex Galeno, *primâ Aphoriſmorum, comm.* 15. cùm dixit quòd *calor naturalis expellit ſolùm excrementa; non naturalis autem non ſolùm inutilia, ſed vtilia.* Dico, verum eſſe quod de naturali dictum eſt; ſed vt diligentiùs intelligas, de non naturali diſtinguere diligentiùs oportet: diximus enim ſuprà, quòd non naturalis calor duplex eſt, aſcititius, & præternaturalis. Aſcititius diſſoluit ſeroſa, & tenuia, & ſpiritûs maximè, & liquat humores, non tamen niſi raro, & ex longâ & validiſſimâ exercitatione; diſſoluit humidum morboſum, & ideò non breuiat vitam, imò plerumque potiùs producit: ſed incendiarius qui eſt febribus com-

munis [MS. *comunibus* ,] diſſoluit etiam vtilia ac neceſſaria vitæ, ſcilicet humidum paratum nutritioni membrorum, & ideò longæ febres breuiant vitam, & ſimiliter qui ſæpius illis ægrotant, tum propter id, tum maximè propter alia, vt ſectionem venæ, purgationes, vigilias, [breuioris ſunt vitæ.] Iſtæ tamen febres non putrefaciunt humores, ſicut peſtilentes, quæ fiunt ex putrido calore, neque corrumpunt humidum proprium membrorum, ſicut hecticæ confirmatæ, ideò hi calores ſunt deterrimi. Tertium diſcrimen eſt caloris per ſe & per accidens, velut enim calor ſiccus attenuat, humores digerit, atque extenuat particulam aut totum: cum humido autem ſuppurat & implet: tum verò quæ tenuia ſunt, magis digerunt & extenuant pari ratione caliditatis & ſiccitatis: quod etiam verú eſt in his quæ poteſtate calida ſunt, vt declarabat Galenus *undecimo de ſimpl. medicam. cap. de Caſtoréo*: ita conſtitutio calida, ſi fuerit etiam ſicca, & cum tenui aëre, vel cubiculum, vel ſacculus, vel puluis inſperſus, erunt multò vtiliora capiti quàm frigida, licèt ſicca & tenuia. Simili ratione calida non nocent oculis, ſi tamen ſint vapores, & maximè acres vehementer oculis nocent; ideò fumus valde noxius eſt illis, non quia calidus, ſed quia vapor, & acris: quæ ratio vera eſt etiam in poteſtate calidis, quemadmodum docet Galenus *quarto de compoſ. medicam. ſec loc. cap.* 1. *ſect.* 7. Tepida verò, vt antea dixi, ſedant dolores, & expertia ſunt noxæ debilitandi vires, & conueniunt pleriſque cataplaſmatibus, quoniam primò omnibus imbecillibus, non enim debilitant vires; febrientibus, quia non intendunt febres [MS. *feces*;] omnibus morbis & doloribus frigidis, niſi fuerint valde frigidi, quanquam & in his conueniant: tum verò in phlegmonis,

&

& doloribus calidis omnibus, præterquam igne sacro; in quo etiam ex quatuor casibus conueniunt in tribus: primus, cùm fuerit vlceratus; secundus, cùm fuerit inueteratus morbus; tertius, cùm fuerit valde profundus, nam si adhibueris medicamenta frigida actu, magis excalefacient, cutim densando, quàm refrigerabunt, cùm longiùs absint à loco patiente, & interposita sit multa caro, velut de pulmone: at in ventriculo Galenus applicat frigida actu, quoniam parum interiacet carnium, & nihil ossium. Quocirca dubitare expedit, cur in huiusmodi affectu non vtatur aquâ frigidâ tantùm, quia si frigida actu conueniunt, potestate frigida nihil prodessent; non enim possunt prodesse, nisi deducta fuerint ad actum; & non possunt deduci ad actum, nisi sint calefacta. Ergo vel actus vel potestas sunt superflua. Propterea dico, quòd veritas est quòd aqua frigida plurimùm potest; nihilominùs bene faciunt etiam potestate frigida, & Galenus ea adhibet propter duas causas: prima, quia vbi profundus aliqualiter fuerit affectus, frigida (vt dixi) in actu, non adeò penetrare possunt, & etiam densando excalefaciunt: diximus enim suprà, quòd frigida potestate non adeò densant cutim, vt frigida in actu. Secunda causa est, quia ex frigidis potestate tollitur causa morbi, & fit impressio diuturna. Et licèt frequenter remouendo, antequàm incalescant, non reducuntur ad actum secundùm se tota; tamen ob vehementem caliditatem morbi, partes tenuiores ad actum deducuntur, & ita iuuant. Et siquis obiiciat ex *decimo de compos. medicam. sec. loc. cap. 9.* quòd ex caliditate immoderatâ cum humoribus crassis & lentis fiunt flatûs, & dabat exemplum de Priapismo, & ita possent augere dolorem. Respondeo quòd

discrimen est inter calidum externum & internum, quia ex calore externo tantus non potest generari flatus, quantus discutitur, & maximè si fomentum fuerit planè siccum & tenuium partium: & ideò concludo quòd tepida mitigant dolores.

CAPVT V.

De operationibus frigidi.

Reliquum est vt postquam de calidis egimus generaliter, idem doceamus de frigidis, paucis verbis: nam cùm calidum & frigidum sint contraria, in his quæ sunt per se, contrarios semper faciunt effectûs, plúsque semper facit calidum quàm frigidum, quia calidum magis agit; prætérea calidum adiuuatur à sicco, frigidum ab humido; & vt calidum exiccat plerumque & per se, ita frigidum humectat per se & plerumque: calidum quoque & frigidum, vbi vnum & eundem effectum pepererint, tunc si vnum per se id effecerit, aliud efficiet per accidens; & eo in casu cæteris paribus plus aget quod per se, quàm quod per accidens. Idem dico vbi sint causæ contrariorum, & vnum sit causa per se, aliud per accidens. Vel vbi vnum & idem ex his sit causa contrariorum, vnius per se, alterius per accidens, semper id cuius est causa per se, erit validius & maius, quàm id cuius est causa per accidens, prærerquam quòd secunda causa genita per accidens fuerit validior causâ per se; velut aqua frigida per se refrigerat, eadem densando cutim colligit vapores calidos præter naturam, & cogit calorem naturalem; collectio caloris præter naturam, & densitas caloris naturalis, plus

plus faciunt ad calefaciendum, quàm frigiditas aquæ ad refrigerandum. Igitur aqua plus calefaciet per accidens, quàm per se refrigerabit.

De membris, cùm medicamenta debeant esse semper contraria morbo, & similia membro & naturali temperamento, *tertio Artis curandi, c.* 3. eius rei ratio est manifesta, quia vtroque modo membrum restituitur naturali statui & sanitati; manifestum autem est quòd intelligitur potestate. Sed de actu dico, quòd membra alia calida sunt proprio calore, quia sanguinea, vt cor, iecur, musculi; & hæc indigent calidis ob naturã, & frigidis ob sanguinem & spiritûs, ne dissoluantur à calore: ergo mediis inter illa, & sunt temperata. Vel sunt frigida naturâ, calida autem aduentitio calore; & hæc indigent frigidis, vt cerebrum, & oculi; & ideò lauare caput frigidâ post calidum lixiuium (nam aliter sordes non eluerentur,) adeò vtile est cerebro, neruis, & sensibus. Vel sunt exanguia & frigida naturâ, vt auris, cubiti, genua, ventriculus, articuli, nerui, & talia indigent calidis, non quia frigida, sed quia exanguia, ideò à frigidis dolores fiunt, à tepidis exoluuntur.

In his verò quæ intus assumuntur, stat dubitatio an debeant actu esse calida, vel frigida, vel temperata; vel partim calida, partim frigida, vt plerique nostro tempore, qui ferculis & carnibus nonnisi feruidis vtuntur, potûs verò prægelidos, vt etiam niue & glacie imbutos præcipuè æstate amant: quæ consuetudo, vt rectè dicebat Princeps *septimâ tertij, cap.* 2. destruit dentes, & ego vidi experimento, vt aliàs testatus sum. Nec etiam refugere oportet, ad id quòd tepida moueant nauseam; hæc enim consuetudine constant. Dico ergo quòd potus debet esse frigidus in actu, quia sitis est appetitus frigidi & humidi,

& potus qui non est frigidus, est medicamentum & non potus: neque debet esse frigidissimus, quia declaratum est quòd hæ duæ qualitates, calidum & frigidum, cùm extremæ fuerint, destruunt non solùm functionem, sed etiam facultatem & membrum. Debet ergo eatenus esse frigidus, vt sitim extinguat & delectet, & contentus in ore, dentes non lædat; & quanto minùs frigidus, tanto melior; & valde frigidus potus, maximè in ieiunis, aliquando solus generat ascitem, & nonnunquam tympanitem. Cibus autem si sit frigidus, extinguit sitim, & confirmat calorem naturalem; sed tamen debet esse temperatus, quia est melior dentibus. Et etiam frigidus, cùm diu necesse sit eum mandere, omnino fit temperatus, & lædit aliquando dentes, aut offendit illos; & post temperatum, est frigus: reliquæ qualitates non sunt tutæ aut etiam malæ, præterquàm in medicamentis, quæ feruida potari debent, vt dicebat Auenzoar, & bene; nam neque malus odor, neque sapor sentiuntur, nec adeò commouent nauseam, & celeriùs operantur, & non adeò affligunt ventriculum, quia celeriter exeunt; & si dentur causâ refrigerandi iecoris, vel renum, vel calefaciendi splenem, vehementiùs operantur, quia statim transeunt ad illa membra integris viribus: excipiuntur quæ exhibentur refrigerandi ventriculi causâ, quæ debent esse frigida; vel humectandi, quæ debent esse temperata, vt diutius moram trahant in ventriculo.

Præterea considerandum est in mistione caloris in actu cum calore in potestate, velut dictum est de medicamento, gratiâ exempli, in exterioribus, an emplastrum ex chamæmelo plus calefaciat calidum quàm tepidum? & an celeriùs? & hoc est quærere, an possint deduci

deduci ad actum per alium calorem quàm per nostrum? Et responde (quia responsiones debent esse demonstratiuæ,) quòd calor externus cùm differat toto genere à calore nostro, fieri non potest, vt prorsus deducat ad actum, imò potiùs corrumpit vim illorum; verumtamen quia postmodum res attenuata per calorem illum, longè faciliùs & celeriùs deducitur ad actum calore naturali, ideò in hoc prosunt ad accelerandum opus. Et quòd verum sit id, in suffitu argenti viui liberantur à lue Indicâ, & celeriùs quàm ex inunctione: inunctio tamen est efficacior suffitu, nisi morbus sit in capite. Et ideò isti Empirici imponunt, dicentes qnòd ex suffitu seminum porri vel alterci, liberantur homines à dolore dentium, hausto fumo per os: nam vel vis quòd semen illud deducatur ad actum ab igne, & hoc iam docui esse falsum; vel vis quòd deducatur ad actum à dentibus ipsis, & hoc est absurdum, quoniam dentes sunt ossa & solida, nec fumus ingreditur in illa, nec adhærere potest tamdiu & in tantâ quantitate, vt hoc agat; relinquitur vt hoc fiat ex cerebro; sed est difficile vt aliquid assumptum in cerebro operetur, peculiariter in hunc dentem; & etiam non videtur fieri posse, & sine magno detrimento, vt cerebrum alioquin sanum hauriat tantam quantitatem vaporis venenosi: & dato quòd cerebrum adhuc esset ægrum humidâ intemperie, esset periculosum. Amatus quoque Lusitanus dicit de illâ radice alterci calidâ applicatâ denti, quod forsan contingit ex solâ qualitate. Certè difficile est talia admittere vt vera, nisi in his quæ magnam vim habent, velut radius pastinacæ, sed ibi est causa euidens, quia oportet vulnerare gingiuam. Calor præterea vehementiùs agit circa oscula venarum & arteriarum, introducendo

venena, & introducta extrahendo, & aperiendo illa, vt sanguis prodeat: atque hæ sunt operationes calidorum & frigidorum. Temperata autem conueniunt sanis, & omnibus fermè, quia relinquunt naturam in suo statu, neque assuefaciunt. Appello autem temperata, non vt Galenus *secundo de Tuendâ sanit. cap.* 7. dicit, medium verè tantùm, hæc enim momentanea sunt & fermè ridicula: sed temperatum voco quod vnicuique medium est inter calidum & frigidum, quódque iucundum & suaue, non tamen sic in siccis & humidis, quia debent esse purissima quæ admouentur, nullum autem humidum sicco iunctum potest esse purum: ideò vsus eorum quæ exteriùs admouentur, debet esse, vel humidorum prorsus, vel prorsus siccorum, quia talia pura sunt & munda.

CAPVT VI.

De facultatibus secundis & tertijs, oriundis ex primarum miscellâ.

QVæ autem potestate calida sunt, aut frigida, aut temperata, docet Galenus dignoscere *tertio de temperamentis, cap.* 8. vt applicata corpori, nec calida, nec frigida actu, sed temperata videantur; si excalefaciunt, protinus calida per se dicenda sunt & manifestè. Similiter & si iuuant statim frigore affectos, aut si nocent iam excalefactis. Quòd si vehementer id agant, aut cutim rubram reddant & exulcerent, vehementer calida, ex Galeno *sexto de simpl. medic. cap. de Pulegio.*

Quòd

Quòd si admota statim excalefaciant, paulo pòst autem refrigerent, calida sunt per se, & frigida per accidens, aut composita ex partibus calidis tenuibus, & frigidis crassis. Quòd si calefaciant tardè & parum, erunt parum calida. Et similiter assumpta interiùs, hæc in magnâ copiâ detegunt sese generando sitim, excalefaciendo corpus, & vigilias faciendo. Produnt etiam se saporibus ipsis. Acria enim sunt calidissima, inde amara, pòst dulcia, pòst pinguia: dulcia quidem sicca, pinguia verò humida; salsa sicca sunt & composita ex partibus frigidis, superat tamen calor; acida frigidissima, pòst astringentia, & acerba. Insipidus quoque sapòr frigidus est humidissimúsque; vt astringens siccus; & acerbus in medio est, sed frigidior astringente; austerus verò ad caliditatem declinat & siccitatem. Ex odoribus quoque iucundi & suaues [MS. *non suaues*] omnes calidi, acres (vt dixi) calidissimi, fœtidi calidi. Galenus quoque *tertio de composit. medicam. sec. gen. cap.* 2. [docet quòd] in his quæ humida sunt, calidiora celeriùs concrescunt; vnde Strobilina resina, calidissima; abietina, minùs calida, quia seriùs concrescit; terebinthina, adhuc temperatior, permanet enim liquida. Calida etiam quædam sunt vt medicamenta, quæ tamen frigidum exhibent alimentum, cùm terrea pars tenui calidæ adiungitur, vt in vitice; ideò etiam talia plus extrà calefaciunt quàm intus; vt contrà quæ calida substantiâ crassâ constant, tenuissima verò frigidâ, vt limonij fructus; cortex enim calidus & crassus, succus autem tenuis valde & frigidus, *quarto Contrad.* 10. Quæcunque igitur calida sunt in quarto ordine & tenuium partium, absumunt carnem mollem promptè & citra dolorem,

septimo de simpl.medic.cap.de Cedriâ, vt Asij lapidis flos. Eadem quoque acria, si fuerint admota, exurunt cutim, pilos abradunt, & corpus glabrum reddunt, vt tithymali succus, *octauo eiusdem, cap. proprio.* Quæ verò calida & sicca sunt in tertio ordine, tenuia sunt, & humores per cutim digerunt, vt *ibidem* docet, *cap. de Paronychia.* Præterea frigida vt tenuiora sunt,& calida vt crassiora, eò magis cutim mordent, vnde aër frigidus magis quàm calidus cutim vrit. Quæ verò tenuiora sunt,& non valde calida, non mordent, vt Galenus *quarto de simpl.medicam.cap.* 14.*in fine.* Multa verò calidæ substantiæ crassa,& frigidæ tenuia, *secundo eiusdem.* Quæcunque verò acria & sicca, vrinam mouent, dicebat Galenus in *libro de Renum affectibus, cap.* 8. Addebat verbum *Calida*, sed frustrà; cùm omne acre calidum sit; nam de humido aliud est: cùm quædam acria sicca sint, vt piper; quædam humida, vt cepæ: nam bulbi, quos scalungias vocat vulgus, sicci sunt; sunt enim amari & tenuem habent acredinem, vix enim calefacti exuunt illam; propterea vrinas mouent, súntque bulbi esculenti non cepæ. Quæcunque etiam multum excalefaciunt, si humores crassi sint & lenti, liquant & fundunt, & flatûs generant, & dolores idcircò adaugent admota fomenti loco aut emplastri, nisi tantundem digerant atque discutiant, dicebat Galenus *duodecimo Artis curandi, cap.* 8.& ob id digerentia adhibere oportet, & præcipuè attenuantia & incidentia. Sed & vehementer calida in affectibus renum vitare oportet, quoniam lapides solent generare, materiam crassam lentámque, siqua supersit, cogendo; fermè autem semper superesse solet in doloribus renum. Vnde quanquam Galenus consulat *secundo de locis, cap.* 5. calorifica adhibenda tanquam communia

communia colicis & dolori renum: nihilominùs longè calidiora conueniunt colicis, & longè sunt tutiora quàm in renali morbo, tam intus quàm extrà, támque actu quàm potestate. Porrò quæ calefaciunt parum, multúmque astringunt, concoquunt & emplasticam habent facultatem. In vniuersum non eadem est ratio in his quæ actu, & in his quæ potestate talia sunt: nam in viuentibus operationes omnes ad calorem referuntur. Calida & humida vehementer, attrahunt & expellunt; sed attractio pluri calore, & minore humido; expulsio minori calore, & maiore humido indiget. Concoctio calore multo, moderato in magnitudine, temperato in humido & sicco. Retentio sicco fit, minoréque calore indiget. At medicamenta quæ retinent, sicca sint oportet, frigidáque calidis sunt efficaciora. Quæ autem concoquunt, calida & humida. Quæ verò attrahunt, calida, & magis sicca quàm humida. Quæcunque autem calefacta refrigerant, refrigerata calefaciunt, seu ex medicamentis, seu ex cibis, qualis est conus fructus, (*septimo de simpl. medicam. cap. proprio,*) seu strobilon inter cibos, & inter medicamenta Cadmia, (licèt non parum exsiccet, *nono eiusdem, cap. de ærugine,*) inter temperata connumerari deberent. Interest autem hoc generaliter inter cibos & medicamenta, quòd cibi sunt, qui à calore naturali patiuntur, atque hi nullam habent qualitatem extremam calidam vel frigidam; & substantiâ constant adeò elaboratâ à Sole, vt à calore nostro subigi [MS. *subiici*] queant: propterea ossa cibus non sunt, multo minùs ligna, minimè terra, neque colluuies, neque putrefacta, non enim subacta sunt à calore Solis, sed corrumpente: neque tithymalli, aut euphorbium, aut aizoüm. Contrà quæ non euicta à calore Solis sunt vt subigi queant,

queant, medicamenta: quæ putrida aut proprietate ſubſtantiæ exitialia, venena: quæ verò calidiſſima vel frigidiſſima, medicamenta venenoſa.

Quæ autem ſicca ſunt citra morſum, media verò inter calidum & frigidum, terreæ ſubſtantiæ vel etiam aqueæ, ea emplaſtica ſunt, velut amylum aut pompholyx. Ex his autem alia ſicca planè ſunt, alia lenta. Dico emplaſtica, quæ poros obſtruunt. Quæ autem aſtringunt poros aut partes, & ipſa ſunt frigida & terrea & craſſa, vt roſa, nam pars terrea craſſa eſt; crocus enim & thus etſi aſtringant, partes huiuſmodi habent *ex ſeptimo de ſimpl. medicam.* Acida verò in frigidâ ſubſtantiâ tenui ſunt, ideò penetrant. Quædam verò humida ſunt, velut aqua lactis in calido loco poſita; ſunt & ſicca quædam; omnia tamen minùs quàm aſtringentia: atque huiuſmodi quodammodo intermedij [MS.*inter media*] ſunt ſapores: nam aſtringunt ſimpliciter frigida, ſicca, craſſa: diſſecant tenuia, frigida, quia tenuitate penetrant, & diſſecant frigiditate ſeu ſiccâ ſeu humidâ; facta autem ſunt tenuia priùs à calore ſegregante, inde relicta ab eo quaſi diffugiente: vnde cortex limonij fructûs valde calefacit, quia ſuccus vehementer diſſecat, nec ſimile quid habet.

Verùm acerbus in quauis ſubſtantiâ ſemicoctâ inuenitur ſapor, quæ aquea ſit ſimul ac terrea; ſed commutatur matureſcendo à calido, dulceſcítque, vt caſtanea & myrti fructus; vel humido ſolo, & ſi tenuis ſit, acidus ſapor euadit; aut calido ſimul atque humido, & ſi tenuis ſit admodum ſubſtantia, vincátque calor, fit auſterus; ſin autem craſſior, dulcis. Non ignoro aliter ſentire Galenum, *quarto de ſimplicib. medicament. cap.* 8. ſed nimis operoſum eſſet, præſertim

præſertim in tam contractâ tractatione, velle illum de ſingulis erroribus coarguere. Vult enim quòd acerbum, ſi humectetur, euadat auſterum; ſícque auſtera frigida erunt, cùm pleraque vina talia, calidiora ſint. Auſtera ergo confirmant & condenſant, quia temperatè calida ex tenui aqueo, tenuíque terreo conſtant. Acerba autem frigida ſunt & incocta, aliàs terrea multùm, aliàs minùs, ventriculo inimiciſſima. Ergo cùm acida ventriculo non ſint inimica; aſtringentia, quia condenſant, auſtera quía aſtringunt, & tenuia ſunt, & calida: acerba craſſa & frigida, & parum cùm aſtringant, prætereà cruda, meritò omnibus membris naturalibus ſunt inimiciſſima, nec vſui vlli niſi ad ſtrenuè refrigerandum. Minimè autem nutriunt inter ea quæ non ſunt naturæ inimica; nam amarum non nutrit, neque modicè acria, aut ſalſa, aut acerba nutrimentum effatu dignum præbent. Maximè verò pinguia, deinde inſipida & dulcia fermè pari ordine, poſt quæ ſunt aſtringentia, ſed ægtè conficiuntur, & acida. Et generaliter nutriunt quæcunque humido concocto abundant, eáque pinguia appellamus: lac enim nutrit vt pingue, non vt dulce; nam ſaccharum & mel parum valde nutriũt. Quæ ergo moderatè calida & humida, & tenuis ſubſtantiæ ſunt, fundunt parum, læuigant, ac molliunt: calida verò & vehementer humida laxant, & cibi faſtidium pariunt. Quamobrem demiror de Galeno vehementer, nec ſcio quâ ratione aut experimento ductus, dixerit *quarto de ſimplic. cap.* 10. pinguia nutrire, vt dulcedine participant, quin potiùs contrarium dixerit, dulcia ipſa nutrire, quatenus participant pingui. Calidum verò & ſiccum terreæque ſubſtantiæ, quale amarum eſt, detergit, aperit, & attenuat,

ſi

si cum hoc tenuis sit substantiæ. Et si calidum sit vehementiùs, discutit flatûs etiam, & vrinas prouocat. Calida verò & humida quæ temperata sunt, in pus mutant foris admota, nec humectant nec siccant. Quæ autem ex his plus attrahunt quàm consumant, nec sunt impensè calida, ea omnia emolliunt: ob id emollientia calidiora sunt pus mouentibus, siccántque, cùm illa humida sint. Quæ autem indurant, alia quidem implendo; alia siccando, alia cogendo; atque ex his quædam congelando, velut frigus aquam in glaciem; quædam solùm astringendo, quoniam terreâ sunt substantiâ. Similiter quæ vacuant, alia calida sunt quæ digerunt, alia frigida quæ exprimunt. At in pus mutatio (vt ad id redeam,) cùm fiat operatione mistâ ex externo internóque calore, emplastica debent habere admista, vt calor naturalis per externum, vt dixi, non exhalet. Quæ verò indurant, dicit Galenus esse frigida & humida, & adducit experimentum de semperuiuo & portulacâ: sed hæc non indurant quatenus humida, sed quatenus vehementer frigida. Et quia vidit multas difficultates huius sententiæ, dixit quòd duri [MS. *eius*,] curatio est per emollientia, scilicet quæ sunt calida & sicca; cúmque cura sit per contrarium, ideò dura sunt, quia frigida & humida. Et quia videbat, quòd istud magis conueniebat frigido & sicco, dicit, quòd dura huiusmodi sunt facta per euacuationem, & ideò sunt magis sicca quàm dura; sed vult quòd dura verè sint per congelationem, & probat hoc à sanatione. Sed demiror de Galeno, qui adeò contra veritatem ipsam hîc nitatur: nam durities est à frigore, non vt humido vel sicco, sed excedente, vt cùm ex aquâ fit glacies: nonne suis se verbis conficit? nam à frigido sicco fit durities potiùs quàm humido, vnde glacies

glacies fit magis tempore sereno quàm nubiloso; & soluitur à calido humido magis quàm sicco: sed plura molliuntur à calido sicco quàm à calido humido, quia rarò vehementer calida sunt humida, sed potiùs sunt sicca; & si sint humida, sunt crassa; & hoc decepit Galenum.

Quæ verò tendunt, sunt sicca, vel frigida immodicè: contraria laxant. Hîc alius error Galeni magnus, quia non debemus intelligere, quæ laxant particulam præter naturam, non per se; nam & sic euacuantia & siccantia etiam, hoc vulnus facere poterunt: at hæc non dicuntur laxantia. Sed laxantia dicuntur quæ particulam sanam [MS. *solam*] laxare possunt, & ex hoc etiam ægram, sed per se. Quæ autem laxant ægram particulam, non dicuntur laxantia, sed medicamenta contraria causæ facienti morbum. Ideò quælibet medicina debet dici talis, vt comparata ad corpus sanum, & per hoc etiam est apta ad faciendum eundem effectum in ægro. Et ita debet intelligi hoc generaliter in omnibus facultatibus, tam primis, quàm secundis, & tertiis. Et est regula generalis & pulchra, quam cùm Galenus non animaduertit, in mille absurda incidit.

Contraria verò emplasticis, quæ poros aperiunt, eosdémque detergunt. Accidit autem hîc Galeno, quod prodigis viris contingere solet, qui postquam nimis effuse, vbi non oportebat, pecunias impenderunt, iidem, vbi oporteret, auari imò potiùs inopes redduntur. Itaque quæ exteriùs detergunt poros & aperiunt, (inquit,) eiusdem fermè generis sunt, quæ & interiùs id facere possunt, calida & sicca omnia, & ob id salsa, vel amara, vel nitrosa, id est, ex salso amara. Atque hæc præclarè, sicut & illud: quòd quæ exteriùs,

riùs applicantur, si astringentia sint, nihil prosunt, velut absinthium, quoniam pori angusti sunt, & calor imbecillis (hoc autem prætermisit, sed dictum existimemus:) interiùs verò plus etiam iuuant, quoniam & calor potens est,& ampli meatûs,adeò vt ex vtroque auxilium habeant, scilicet detersis meatibus, inde astricto viscere. Sed hîc, vt dixi, plurifariàm deficit: primùm quòd supponat substantiam esse tenuem; at quomodo absinthij aut salis substantia tenuis erit? terreum sal & non probè concoctum, absinthium quoque; neque verò quæ extenuant omnia tenuia sunt,neque omnia amara detergunt, velut opium;neque sal vstũ,& reliqua quæ nimiâ coctione amara reddita sunt.Quænam ergo propria erit horum substantia? qualis,vt ita dicam, cuneorum in penetrandis lignis, calida, sicca, tenuis, crassa: tenuis enim penetrat, crassa attenuat & impellit, atque ideò detergit: impellit autem vt crassa, non tamen vt attenuat, vt crassa, sed vt crassa calida & sicca: velut enim ferrum ignitum comminuit omnia,quia substantia crassa est, & calor ac siccitas ingens, non ita flamma; ita quæ attenuant, nam quæ [MS.*itaque attenuant namque*] crassa sunt aut frigore aut siccitate coaluērunt; frigore quidem, congelata; siccitate, resolutis partibus tenuibus. Ergo superueniente calore ac siccitate in materiâ densâ, necesse est coacta per congelationem attenuari colliquatione;& per siccitatem, resoluto residuo humidi comminui. Omnia igitur talia eiusmodi sunt. Quæ verò Diuretica sunt, seu quæ vrinam prouocant, calida sunt & sicca atque tenuia, & non parum; ob idque pleraque bene odorata sunt, vt cyperi omne genus,smyrnium, seseli; separant enim quod serosum est in sanguine atque expellunt, quoniam in venis

venis admista sanguini, non possunt manere in eis, neque aliò tendere. Atque idem faciunt [sudorifica,] sed tenuissima sunt, adeò vt difflentur, etiamsi nó calida & sicca sint, quia tamen præoccupant, neč in venis contineri possunt, omnia sudorem mouent, præsertim cùm tempus calidum est, & regio, & calor naturalis validus; eiusmodi est decoctum ligni Indici, hordei, floris fœniculi, & cyclaminis. Vnde manifestum est quòd sudorifica persæpe ad vrinas trahunt, & diuretica sudorem prouocant. Quæ autem rarefaciunt, modicè calida sunt, ac tenuium partium, & minimè sicca. Quæ autem aperiunt meatûs, sunt calida & sicca immodicè & crassa. Quæ verò ora venarum aperiunt, calida sicca, terrena, crassa, acria, vt fel taurinum, & succus porri. Et similiter quæ crustam inducunt, vrentia sunt & crassa omnia: ergo putrefacere ac colliquare possunt, ob id cruda substantiâ, neque odorata nisi per mistionem. Quæ verò vrunt, putrefacere possunt, etiamsi tenuia sint, & colliquare, & odorata esse. Quæ igitur crustam faciunt, omnia vrunt, quia vstio communis est tenui crassæque substantiæ. Non potest autem tenue medicamentum crustam inducere, quia non manet, & etiam quia plus colliquat humidi, quàm absumat. Epulotica verò quæ cicatricem inducunt, siccant ac refrigerant, ideò cutim potiùs quàm carnem generant, vt alumen etiam exustum lotum. Cæterùm quæ carnem generant, minùs refrigerant quàm epulotica, detergunt autem citra morsum: quomodo verò detergant, quia acria sint, nó tam ipse dixit quàm nos, namque bene meministis parum acria & tenuis quidem substantiæ non mordere, præsertim in vlceribus vetustioribus, & exterioribus, & sanescentibus, & duriorum corporum atque partium: namque in mollibus

carnibus & recentibus vulneribus, minúsque sordidis euellicare solent.

Quæ verò lac & semen generant, sanguinem concoquunt cum leui frigiditate, si lac generare debeant, velut lactuca & crystallus; alia in pituitosis attenuant & concoquunt, vt apium & Sion: quæ verò semen, calidiora sunt naturâ. Quæ libidinem excitant, partim corroborant cor, vt ambra; partim flatum crassum generant, vt auellanæ; partim semen, vt bulbi; partim stimulant, vt stinci & aromata. Quæ verò menses mouent, tanto calidiora sunt his quæ lac generant, quanto lac est frigidius sanguine: differunt ab his quæ vrinam mouent, quoniam diuretica separant, ideò sicciora sunt & tenuiora quàm quæ menses trahunt. Quòd si quæ medicamenta vtrumque faciant, aut [MS. *his*] ratione humoris, aut partium eius [id faciunt:] Apium enim quod tenue est & aqueum, & verè vrinas mouet: quod verò crassum ac lentum ac bene compositum, per vterum educit. Ideò quæ lac generant, diuretica esse non debent; namque diuersa est via mammarum & vteri, imò contraria. Quæ ergo lac generant, minùs calida esse debent, & longè minùs sicca, & minimè acria; contraria his quæ vrinam mouent; media quæ menses. Semen autem tollunt ac lac, immodicè frigida & sicca omnia: peculiariter autem semen frigida valde, etiamsi humida sint, velut portulaca & lactuca, & quæ flatum discutiunt.

Causa autem cur quædam magis ad splenem tendant, veluti in scirrho splenis, manifestum est, quòd etiam intus emollientia & attenuantia, & discutientia conueniunt, & quæ ad lienem [MS. *aliena*] tendunt, hæc autem omissâ proprietate eiusmodi sunt, & vt neque iecur, neque ventriculum offendant, crassæ quidem

dem ſubſtantiæ, veluti cappares, & quæ ſapore quodam ac naturâ ſimilia ſint ſanguini, qui ad ipſum ſplenem defertur.

Somnifera verò alia quidem humectant vehementer, vt lactis coloſtra, peponum ſemina, violæ, lactucæ: alia autem quia cogunt ſpiritum, illius ſubſtantiam tenuiorem diſſoluendo, & ob id ſiſtunt, velut opium, ſtyrax, viticis ſemen, crocus, iridis radix, aloë. Alia quia vtrumque faciunt, & ob id papauer in pretio habetur.

Capvt VII.

De facultatibus medicamentorum arte acquiſitis: item de odoratis, Lithontripticis, ſpecificis membrorum, & quatuor modis aſſumptorum.

Dubitatur an medicamenta exuſta retineant proprias vires ſuas: & videtur quòd ſic. Paulus enim *libro tertio, cap. 26.* in ſinegmate dentium vtitur ariſtolochiæ radice combuſtà, & ceruino cornu combuſto; quæ palàm conferunt ipſis dentibus, aliter ita poſſet quouis cinere vti. Verùm quod difficultatem facit, eſt quòd id quod vritur [MS. *quo id quod vtitur*] planè corrumpitur, nec ſolùm amittit odorem, & ſaporem, & colorem, ſed etiam ſubſtantiam ipſam. Galenus ſuo more verbum vnum tangit, *nono de ſimpl. medic. cap. de Chalcitide*, dicens quòd Chalcitis exuſta fit mitior contra morem multorum aliorum, quæ exuſta redduntur acriora, & poſtmodum abluta, adhuc fit minùs mordax,

dax, communi ratione omnium eorum quæ lauantur. Dico ergo quòd quæ vruntur, alia quidem perfectè, & ita vt prorsus in cineres redigantur; alia solùm igniuntur, inde extinguuntur, vt ligna tum cùm transeunt in carbones, & magis metallica & lapidea. Quæcunque igitur perfectè exuruntur, & in cineres reducuntur, amittunt omnem substantiam naturámque priorem; neque propter hoc necesse est omnes cineres eiusdem esse naturæ atque temperamenti: namque cinis stipitum [MS. *strepitum*] fabarum exsiccat vehementer & astringit, sed & calefacit: lixiuium ex illo destillationibus multum prodest, adeò verò calefacit & exsiccat, vt quasi vrat: nam etiam in transmutationibus alia ex aliis fiunt, quoniam etsi nihil maneat qualitatum, aut proprietatis, aut mistionis, terreum semper manet, aliúdque alio magis impressionem recipit; atque his duobus differunt vsta ab vstis semper, non quòd proprietatis aliquid maneat. Quæ verò terrea plura sunt & tenuia, cineres efficiunt acriores: contrà crassa & multâ aquâ plena, minùs mordaces. Quæ verò mediocriter excoquuntur, scilicet vt solùm igniantur, deinde extinguantur, dimidium etiam (vt ita dicam) retinent virium, velut calx, carbones, cornu cerui, neque enim solent exuri exactè; atque hoc modo [MS. *huiusmodi*] oleum educitur, velut è chalcantho, priùs enim aduritur, deinde oleum extrahitur; oleum autem substantiæ compositæ principalis pars est. Alia ratio: quoniam quod fit, dum fit partim est in termino à quo, & partim in termino ad quem: quod ergo non vritur, integrum est; quod vstum est, nihil retinet virium; quod igitur ex dimidio vritur, dimidium virium etiam retinet, partim quidem primarum & naturalium, partim earum quæ per vstionem accedunt.

Ita

Ita quæcunque calidissima sunt, velut chalcitis, & quæ ex eo genere sunt, minùs mordacia euadunt, absumtâ [MS. *in mordacia euadunt, absunt à*] tenuiore parte: contrà quæ crassa sunt & densa, magis acria fiunt & mordacia, velut calx; densa enim est, non acris ab initio; carbo non ita, est enim rarus. Absumtis ergo tenuibus partibus, crassis attenuatis, rara & acria omnia, non acria euadunt; densa verò non acria, è contrario modò fiunt acria. Cornu igitur ceruinum adustum vim habet aduersùm venena, vim etiam exurentem atque siccantem, parum tamen exurit, quia rarum est. Quæ verò exuruntur atque lauantur, mitiora fiunt, & omnino minùs calida.

Contingit etiam vt medicamentorum vires arte augeamus, velut cùm iungimus glutinosa astringentibus; & cùm volumus vt adhæreant & vt penetrent, atque in calidis ac tenuibus destillatione facilè impetramus. Difficilius est terrea tenuia facere, & liquida glutinosa; quæ ambo in ramice intestinali curandâ sunt necessaria, vt glutinet, tum ob affectum, tum vt adhæreat, & vt penetret, maximéque astringat, nec sit frigidum; nullum enim membrum internum admittit frigida sine noxâ. Ergo maxima vis est in aceto acri & nigro, cui si addantur gallæ Illyricæ, & chalcanthum tenuissimè contrita, & agitando spissentur, & exprimantur vehementer, tum bitumen, & acacia, vel rhois succus densatus iungantur, thúsque & masticheapud ignem Ceratum fiet efficacissimum, in quo plus potest ars conficiendi quàm præcepta. Modus alius est, vt gummi pyri syluestris cum aquâ destillationis gallæ viridis & foliorum quercûs dissoluatur, ac in caldario condensetur.

Metallorum autem vis, auri, argenti,ac chalybis, à Principe sic in vsum redigitur, *tertiâ quarti, tract. 3. cap. 3.* Chalybs accenditur & extinguitur in decocto myrobalanorum Bellericarum & Emblicarum, XXI. & toties in vrinâ vaccæ, & colabis, & assumes fæcem: ea enim patitur & vincitur à corpore humano. Argentum similiter cedit in vsum, si limatum aduratur in cochleari ferreo cum aquâ salis, (quæ triplex est; separationis ex alumine, halinitro [MS. *halitrino,*] & lateribus: ignita, ex salis octuplo, sulphure, tartaro, & vino, *ex lib. de Dynamidijs:* & quæ sale ammoniaco solo constat,) ac modico sulphuris citrini. Aurum limatum cum plumbo miscetur & liquescit, inde rursus limatum miscetur cum octauâ parte plumbi non purgati, & rursus limatum vritur vt argentum, & remanet aurum solum cum plumbo secundo. Astringentia præterea metallica sunt,cuiusmodi hoc. ℞. Aluminis, chalcanthi, stibij. an. ℔. ij. Vrantur in galeâ ferreâ ignitâ: inde igne reflexo aqua detrahatur, quæ pura est, & seruetur: inde igne adhuc vehementiore facto, oleum tam simplex, quàm aquæ commistum: pòst vratur cinis, & subtilissimè teratur, & ei tantum aquæ collectæ addatur, vt redigatur in formam mellis; pòst in caldario misceatur cum muccoso succo symphyti, vt in cerati formam tenax euadat.

Compositionis autem medicamentorum, non ea est, quam vulgò existimant, ratio: neque enim ad vnum morbum, quæ fiunt, ex pluribus quàm tribus aut quatuor, constare debent. Si enim ex optimis componenda sunt, optimum autem vnum; vel si regionis, aut loci, aut vetustatis causâ non existimetur optimum, duo erunt aut tria, quibus si addatur quod corrigit, non possunt esse plura. Malè igitur faciunt, qui

plura

plura hoc numero miſcent, velut qui cephalicum illud capellum vocatum, miſcuit ex viginti forſan medicamentis: & pleraque antiquorum, nam exemplo perperam theriacæ vel mithridatij vſi ſunt: hæ enim compoſitiones ad venena erant, quæ tam materiâ quàm ſerpentium diuerſitate innumerabilia erant. Medicamentum etiam ad morbos plures, velut renum dolores, quartanam, lipothymiam, vermes, vigilias; in his ergo licuit, aut cùm quis pluribus morbis laborat, vel cùm morbum ignoramus; plurium enim vicem obtinet; vel cùm iter acturi, nobiſcum deferre volumus, præcipuè per aquas: neſcimus enim qui morbi aduenturi ſint. At ſi his illa duo iam inuenta ſatisfaciunt, quid opus eſt pluribus? Cætera velut ordo virium, aut cùm ob regionis varietatem, aliquid melius eſſe putamus, vt in Italiâ praſſium ad iecoris morbos, non eam exigunt multitudinem, ſed hoc ſufficiet addere illis tribus aut quatuor medicamentis; in illo tantò plus aut minus dabimus, aut contrarij aliquid permiſcebimus.

Vires autem medicamentorum præcipuas, ex 17. *libris de compoſitione medicamentorum* ſelectas ſubiungam: ſed priùs de odoratis agendum eſt; odor enim inter vires ſecundus eſt. Sunt ergo præcipua odorata numero tredecim, è quibus tria ſunt tanquam Reges; moſchus præſertim Orientalis, zibethum, & ambra, & hæc omnia ex animalibus: & ſeptem ſuffitûs, thus, ſtyrax, aſſa dulcis, ladanum, lignum iuniperi ſiccum, caryophyllum, & roſa. Et duo ligna, Agallochum & ſantalum: & quod nondum vidi, laudatur tamen vt ſuffitus frigidus ad dolores capitis, & vocatur Anima alba. Iſta ſunt principalia hac tempeſtate. Praui autem odoris maximum eſt ouum ſubuentaneum, quod

gallinæ ſolet ſupponi, cùm per multos dies computruerit, adeò vt vix ferri poſſit, inquit Nicolus: ideò agitatum ac ſuppoſitum vtero prolapſo, cogit ſtatim ipſum redire ad locum, etiam (dicit) vbi pluribus menſibus iam deſcenderit, ita expertum ſe ait. Conſulit autem in omnibus his, vt ex aduerſo cucurbitula applicetur, quod non ſolùm facit ad retractionem, ſed & ad ſiccandum vincula, & reſoluendos flatûs.

Sed vt principale exequar, exemplum ſumamus à lapide exterendo, qui ſi ſit in veſicâ, validioribus indiget, tũ quia procul magis, tum quia durior, tum quia maior plerumque, & veſica etiam frigidior, & eius capacitas adeò magna, vt medicamentum non commodè lapidi applicari poſſit, nec ſi applicetur, diu hærere. Quapropter terreæ ſubſtantiæ eſſe oportet omnino, & vt vim retineant eò vſque, terrea enim parum admodum aut nihil immutantur in ventriculo, vel iecore, vel etiam venis: & propter ſympathiam, vt ex animalibus ad membra hominis confirmanda; cerebrum & ventriculum, gallinæ partes eædem; cor, inteſtina, iecur, lupi paria; veſicam, apri aut tauri veſica; genitale, cerui; vterum, leporis aut dorcadis vterus. Atque ſimili ratione vt ligamenta robuſtorum animalium, & vt etiam [fortè legendum *ita etiam*] terrea maioribus viribus prædita ſunt. His tribus cauſis talia eſſe expedit medicamenta, quæ lapidem frangunt, illúmque præcipuè: ergo & incidendi vim habere & detergendi, & modicè calida eſſe oportet, inquit Galenus *decimo de compoſ. medic. ſec. locos, cap.* 1. Dico & tenuia valde, tum poteſtate, tum ſubſtantiâ, vt penetrare poſſint, atque ſic diuidere; ſed & proprietate quadam imbuta magis: neque enim ſufficit id ipſum quòd incîdant, quoniam quæ actu incîdunt, motu indigent, & niſi habeant,

habeant, non incîdunt: nam & in grauissimis non nisi longo tempore acies acuta incîdit, ídque etiam beneficio solùm motûs licèt occulti, vt *in naturalibus & Mathematicis* docuimus: at medicamentis motum tribuere non licet: trifariàm ergo frangunt lapidem, vel quia cùm penetrauerint, humectant ac dissoluunt, velut oleum & aqua; vel quia siccant immodicè, atque ita compagem eius tollunt, velut lapis Syrius præcipuè fœmina; aut quia inflantur, & inane occupando spatium, disiungunt partes, vt scorpij cinis. Manifestum est ergo quòd oporteat talia valde penetrare: penetrare facit (vt dixi,) medicamentum tenue tum potestate, tum actu, & calor; vnde in balneo, vel saltem cubando in plumâ danda sunt. Sed & balneum ad alia etiam vtile est, scilicet ad frangendum, dum medicamentum inflatur & crescit. Et quæ tenuissima sunt, membra neque lædunt, neque vellicant, vnde vesicæ innoxia: nec proprietatem negligimus. Prætereà medicamentum etiam quod propiùs admoueatur excogitauimus, tanquam naturâ compositum ex quatuor partibus, elementis, vt dicunt similibus. ℞. *Lapidem Syrium seu Iudaicum fœminam*, (nam aliud ex his non cognouit Galenus, Princeps autem addit *decimâ octauâ tertij, tract. 2. cap. 19.*) *Vitrum candidum purum* in pollinem redactum, & ferreo cochleari candente exustum, inde aquâ fabarum detrahatur quod leuissimum est, & reliquum rursus vratur, donec totum in florem transeat, inde aquâ siccatâ colligatur, & *Cinerem scorpionum* (positis scorpionibus viuis in ollâ figulinâ contectâ luto, & ollâ in furno [positâ,] ex quo panis eductus fuerit per noctem, neque enim ignem patitur, vt vratur, & euanescant vires penè totæ, & substantiæ magna pars.)

S 5 His

His verò addimus *florem stercoris columbini*, pro quantitate pænè omnium : in vase vitreo concluso per dies XL. aut saltem X. in fimo equino conficiatur, inde destilletur,& ex aquâ mittantur per catheterem,(euacuatâ vrinâ, & in balneo) ℥ij. Et contineat diu, & si potest superdormiat, etiam dato graui somnifero, & hoc quater fiat: vnde ad ℥viij. conficiendas, maxima quantitas vitri exigitur,scorpiones supra mille. Manifestum est autem quòd aliud est negotium in expellendo ipsos: nam quæ expellunt, alia quia multum prouocant vrinam,vt radix scolymi,& lachryma terebinthi,quæ etiam leuiter atterit illos:alia multitudine, vt aqua thermarum Villæ, quarum proprium est, vt per vrinam educantur, quia terreæ sunt: nam non vt lac aut oleum succedunt, quoniam astringunt terrea & retinentur, & retenta trahuntur à iecore, & ideò transmittuntur per vrinam:quare rectè dixit Princeps, quòd omnia talia nocent vesicæ, refrigerant enim & siccant eam,& terrâ replent;vt autem euacuetur,repositum est in fortunâ.

Hic lacuna sesquipagella in MS.codice extat.

Quæcunque verò bene odorata,habent partem vnam calidam,siccam,tenuem, & bene concoctam. Tenuem quidem, quia aliter non possent resolui vapores ab eà: calidam, quia non possent difflari: concoctam, quia non posset esse odor bonus,nisi materia concocta esset: siccam, quia vbi est impressio perfecta caloris in tenui substantiâ, necesse est vt sit siccum omnino, quoniam omne humidum crudum exhalauit. Ex quo patet, quòd in violà licèt humectet, est [pars eiusmodi,] quia cùm ipsa sit tenuis substantia tota,humidum non coctum exhalat cum parte siccâ & odoratâ, & ideò cùm sit plus ipsâ parte quæ odorem spargit ob tenui-

tatem

tatem ſubſtantiæ, ideò plurimùm humectat cerebrum, tum quia humida pars eſt maior, tum quia penetrat, eo quòd tenuis ſit. Nymphææ autem albus flos non adeò humectat, tametſi longè maior ſit pars humida quàm violæ, eo quòd craſſa eſt, vt parum aſcendat in vapore odoris. Succus autem limonij, quia non eſt calidus, neque concoctus eſt, ideò non bene olet, neque olet, quoniam partibus calidis caret. Pomum mandragoræ, quia humidum eſt valde, & odorem mittit, neceſſariò bene olet: ſi enim olet, partes habet tenues & ſiccas, quæ non poſſunt in multo humido eleuari, præſertim cùm ſit craſſum, niſi à calore potenti, qui cùm ſit naturalis, partem tenuem & ſiccam neceſſariò bene concoquit; igitur ex dictis bene odoratus eſt. Sed humida cùm ſiccantur & bene olent, antea malè olentia, vt Turcicus garyophyllus lutei coloris, & multorum foliorum, neceſſariò abundant humido multo crudo, ſed tenui, quod eleuatum cum concocto vincit illud: tenuis enim pars ſola & calida mittit odorem, ſeu cocta ſed bonum, ſeu cruda [MS. *crudum*] ſed malum. In quibus verò quod priùs bene olebat, ſiccatum malè olet; vt flos albæ nymphææ, humidum eſt, craſſum, multum quod putreſcit, exhalante humido concocto, & tunc ſolùm fœtet; aut non exhalante, & tunc ſimul partim fœtet, partim bene olet. Cùm verò humidum eſt, & non bene olet dum incaleſcit, neceſſe eſt vt fœteat, velut caro quia putreſcit, & humidum corrumpitur. Quæ verò humida putreſcunt, & demum vbi ſiccata fuerint, bene olent, in his aliquid adiunctum fuit beneolens; aut ſubſtantia fuit denſa, quæ non putruit bene odorata; aut forma caloris naturalis quædam prodiit, quæ concoxit bene partem tenuem ſiccam, atque ita factum eſt fragrans.

grans. Exemplum primi est, si caro condiatur multo caryophyllo & croco, imò quibusdam non adeò bene odoratis, sed densiore substantiâ. Exemplum secundi est in carne Gazel, quod est animal moschum generans, à putredine enim siccatum optimè olet. Exemplũ tertij in stercore anguis, cui prænomen impositum est Calyx: licèt enim omne stercus fiat à calore putrido, nihilominus tamen cùm ex eâ ortis sit calor naturalis, sicut in semine bene olet. Quæ verò substantiam validã habent & crassam, licèt bene concoctam & siccam, parũ olent, etiamsi bene oleant, velut piper. Quæcunque autem substantiam habẽt tenuem, paucam; & multam & crassam; & vtramque incoctam, sed tamen cum calore vehementi, talia prauè valde olent: & ideò talia sunt calida humida, & breuis vitæ, parúmque differunt à putridis, velut cimices. Ergo omnia odorata roborant particulam, quatenus talia sunt, quia sicut spiritûs delectati luce foràs trahuntur, ita etiam odore ad particulam trahũtur, maximè autem ad vterum, inde ad cerebrum, inde ad ventriculum; renes autem non: quoniam ob consuetudinem cùm alantur nutrimento vrinario, gaudent malè odoratis. Membrum autem robustum pellit quod noxium est, & retinet quod est ei vtile. Quæ verò robustum reddunt membrum, quia sicca, si sint calida, omnia retinent, duplici ratione; tum quia humidum quod est coniunctum materiæ contentæ, per quod fluere potest, siccant: tum quia calidum trahit ad se, non ergo repellit, & ideò cùm etiam intus penetret, æqualiter astringit partes, ergo retinet. Hoc igitur etiam patet experimento in chalcantho, quod cùm sit astringens potentissimum, tamen retinet, non repellit: ita crocus, & spica Inda. At astringens quod frigidum est, & quanto frigidius (quia omne quod astringit, quia siccum,
non

non quia odoratum, ideò astringit, quia partem vi contrahit) solùm astringit superiorem partem, quia penetrare non potest, & astringit ob villos, vt dictum est; igitur velut in crumenâ & intestino, astrictâ parte superiore, inferiores villos laxat, & ita repellit, vbi nullum sit os ex aduerso, & exprimit vbi adsit, sicut dicebat Galenus, *secundo de Alimentis, cap.* 21. de fructibus astringentibus, qui post cibum assumuntur. Et ideò cùm talia astringant per villos, necessariò retinent calida tam noxium quàm innoxium, frigida repellunt. Similiter autem expellunt, vt dixi, si locus pateat ex aduerso, etiam vtrumque scilicet tam noxium quàm vtile. Sed quæ astringunt & sunt odorata, vt crocus & thus, siquidem calida sint, vtile retinent valdè, vtrâque scilicet ratione; quod verò noxium est, partim retinent vt calida astringentia, maximè in membris quæ villos habent, vt ventriculo, & corde, & intestinis; in his autem quæ villis carent, plus expellunt quàm retineant, vt in iecore & cerebro. Frigida autem odorata, partim contraria his, partim similia; nam noxia valde expellunt aut repellunt, scilicet vtraque ratione; retinent vtile, mediocriter in villis præditis membris; in his autem quæ villis prædita non sunt, fermè retinent; vt si odorata sint, nec astringentia, nec frigida. In vniuersum ergo astringentia odorata, cùm alia sint calida, alia frigida: & quod continetur, vtile vel inutile: & demum membrum, aut conclusum, vnde repellitur; vel apertum, vnde expellitur: & parenchymate, vt cerebrum, & iecur, & pulmo; vel villis constet: fient sexdecim differentiæ compositæ, omissis aliis quæ à magnitudine virium, & modo applicandi, & occasione, tum naturâ materiæ (siquidem absinthium

absinthium expellit bilem, & retinet pituitam) sumi possent.

In medicamentis quæ conueniunt vni membro, quinque scire necesse est,& si exteriùs applicentur,sex. Primum,vt sint tepida,nisi in oculis, nam illi gaudent frigidis ob calorem,modò non retineatur vapor, tunc enim tepida vtilis est: aut si partes exteriores immodicè calent', vt in erysipelate, vel secundùm substantiam,vt in hecticâ: in cæteris tepor facit,vt etiam frigidum profundiùs penetret,quod sentimus imponendo frigidam aquam valde, cum manu calidâ super|renes,vel alium locum. Secundum, vt sint potestate calida,vt longiùs ferantur, & tenuium partium, vt profundiùs penetrent. Quartum, vt medicamentum sit proprium membro,velut tamariscus spleni.Quintum, vt scias qualitates primas,quæ actioni illi conueniunt: si sit simplex intemperies, facile est, nam contrariis opus est. In secundis facultatibus, quibus primis opus sit, vt in astringentibus, vt sicciora sint quàm calida; repellentia etiam frigida sint & odorata. In tertiis modum etiam & substantiam, vt ad generandum lac, calorem temperatum qui dissoluat, & humidum, ne quod dissolutum est siccetur; & si volumus copiosam eius generationem,addemus etiam substantiam, vt in lactucâ, & erucâ viridi. Vltimum est vt sint potestate huiusmodi ad educendum per aluum, & eò tenuiùs atque potentiùs,quò calor loci per quem trahitur, vtpote oris & narium, est minor calore ventriculi, aut iecoris, vt Elaterium pro bile & aquâ à cerebro detrahendâ.

Sunt prætereà quatuor modi eorum quæ sumuntur, ad potestatem collati, vel vt non agant nec patiantur,vt aurum, argentum,& forsan chalybs, nisi quòd,

vt

vt dictum est suo loco, grauitate & duritie aperit obstructiones: Alius, vt patiatur tantùm, velut vitellus oui, solùm enim immutatur & nutrit. Tertius, vt mutetur & mutet, velut medicamenta, crocus & scammonium, incalescunt enim primùm & dissoluuntur, inde vnum eorum calefacit, astringit, exhilarat, purgat alterum. Quartus est cùm non patitur, & tamen agit, vt gemmæ in pollinem redactæ, & euidentiùs metalla præparata: quòd enim nihil passa sint secundùm substantiam, indicio est quia pleraque ex his, vt aurum & argentum, si colligatur stercus, manent & nihil depereunt: ob ídque nil illa agere creduntur, quia nil patiuntur: agunt autem experimento, & quia passa sunt secundùm qualitatem à præparatione, velut elementa quorum nulla substantia corrumpitur, adeò tamen mutatur, vt vnius pars caro, alia lignum appelletur. Chalybs ergo seu ferrum exiccat, refrigerat, astringit, præcipuè ventriculum & iecur, confirmat venas & membra nutrimenti, purgat sanguinem, & corrigit illius impetum, resistit putredini, educit aquam, aconito ebibito resistit, & hoc præter substantiæ auxilium, purgat enim & aperit obstructiones, confert Elephanticis. Argentum autem minùs refrigerat, & siccat, & purgat ferro, sed magis roborat membra & vires, ferro meliùs sanguinem purgat, auxiliatur vitæ magis, & contra elephantiasin & melancholiam, & magis prohibet putredinem. Sed aurum densat membra & spiritûs, & roborat cor, & illius palpitationem tollit, & putredinem omnem præsertim pulmonis tollit, & oris etiam, elephantiasin & melancholiam sanat, & vitam producit, exhilarat hominem. Omnia hæc etiam conferunt valde scabiei, & lepræ, ac vitiligini. Et Medici prætermiserunt vires horum, quia

non

non animaduerterunt præparationem, sed solùm vsûs meminerunt: quorsum enim nobilibus medicamentis tantum de illis immiscuerunt? Aperit & aurum & argentum limatum obstructiones.

PARS SECVNDA.

De purgantibus medicamentis in genere.

CAPVT I.

Variæ medicamentorum purgantium diuisiones.

ED iam de purgantibus aluum, ac lenientibus agamus, quorum effectus adeò euidentem habet vtilitatem, vt nullâ in parte Medicina gloriosior euadat, & qui aliàs eius vsum contempserunt, & nunc etiam Barbari, hoc solùm se indigere fateantur. Igitur de hac, tanquam artis maximâ, & generosissimâ parte agendum est. Cùm enim quæ per aluum educuntur, alia quidem per se, vt stercus & bilis; alia non propriè, velut qui per hæmorrhoidas educitur sanguis, nam ad anum venæ illæ terminantur, & sanguis qui ex eis fluit, per aluum educi videtur, cùm tamen non verè hinc educatur, de vtraque euacuationum

cuationum harum dicendum est, atque hæmorrhoidarum primùm. Inquit igitur Hippocrates *secundo Epidemiorum, sect. 3. Abscessus eorum, in quibus fit interceptio, & recidiuæ meritò ob id eueniunt, facere oportet: optimi verò potissimùm sunt* (ait ibidem,) *inferni, & longissimè infra ventrem, & remotissimi à morbo, & qui per effluxionem fiunt: nam qui hæmorrhoidas habent* (vt docet *sexto Epidem. sect. 3.*) *neque pulmoniâ, neque laterali morbo, neque phagedænis, aut terminthis, aut dothienis, fortassis neque lepris corripiuntur: tum aliis* quæ in Aphorismis dicta sunt, *phthoë* scilicet, *hydrope, insaniâ, renum doloribus, atque varicibus*, vt ob commodum de his inter aluum purgantia dicendum sit. Nam de aliis, sudoribus videlicet, vrinis, atque vomitibus, tum etiam sectione venæ, hirudinibus, cucurbitulis incisis; hæ enim omnes & ipsæ euacuationes sunt vniuersales: tum etiam de specialibus, velut sputis, dictum est.

Ergo quæ per aluum purgant, tribus generibus distinguuntur: Re quæ purgatur, modo purgandi, ac loco. Et res quæ purgantur, sunt octo, sex secundùm naturam, & duo præter naturam: nam licèt sit ichor in venis, procurare non debemus, vt is per aluum, etsi naturalis sit, excernatur, sed per vrinas, aut sudores; fit enim vis naturæ: nos autem hîc tantùm de vtilibus purgationibus dicere instituimus. Naturalia ergo excrementa appello nunc, stercus ipsum, flauam bilem, & vtramque nigram, scilicet naturæ temperamento exustam, & non exustam; tum verò vt dixi, sanguinem, non solùm eâ ratione quâ impropriè per hæmorrhoidas expurgatur, sed vt etiam à quibusdam medicamentis non ipse, sed quicquid in eo vitiosum est, euacuatur, vt infrà docebimus. Quæ tamen euacuatio ad vnum membrum suprà dictorum posset reduci, scilicet ex-

crementorum omnium ſanguinis, ſed claritatis causâ, ab aliis eam diſtinximus. Sub his etiam omnes humores vitiati & corrupti ſeu à febre, ſeu ab aliâ causâ continentur: quamuis in purgando putrefactos iam, nec furentes, iubeat Hippocrates coctionem expectari; in verè naturalibus ſolam præparationem. Similiter & ſub vnoquoque genere ſpecies ſuæ continentur, velut ſub pituitâ humor crudus, ſub exuſtâ bile æruginoſa & cærulea. Non naturale autem excrementum, pus, & aqua hydropicorum. Secunda diuiſio à ſubſtantiâ humoris: quædam enim craſſum, alia tenue in vnoquoque genere purgare ſolent; & alia multum, alia paucum. Tertia eſt, quoniam quædam vnum humorem tantùm, alia plurimos; atque in purgantibus plurimos, alia (gratiâ exempli) primò & principaliter bilem putà flauam, inde pòſt ac minùs pituitam, vt rhabarbarum; alia conuerſo modo, vt agaricum. Ideò ſiquis miſceat ac fermentet vtrumque, ex æquo purgabunt. Similiter alia bilem craſſam, quaſi miſtam pituitæ, qualis in tertianis nothis, quæ neque eſt bilis per ſe, craſſa eſt enim, multóque frigidior ſincerâ, neque admiſta pituitæ craſſæ, vt quidam opinantur, cùm ex illâ hemitritæus; ex hac, vt dixi, tertiana notha generetur. Idque diligenter animaduertere oportet: quanquam enim ab iiſdem medicamentis vtraque harum materiarum expurgetur, eſt tamen quoddam exiguum diſcrimen, tum in electione, tum præparatione medicamentorum, quod non leue commodum affert. Atque hæc de primâ diuiſione.

Secundum genus medicamenta purgantia diſtinguendi, ex loco actionis ſumitur. Quædam enim medicamenta ſolùm ex ventriculo, inteſtinis, oſculíſque venarum

venarum mesaræi trahunt. Quædam ex venis mesaræi & cauà tantùm parte iecoris trahunt, velut aloë, & hiera Galeni. Quædam ex gibbâ etiam iecoris, & toto venoso genere, velut rhabarbarum, non tamen ex vniuerso corpore. Alia ex articulis ipsis, capite, & pulmone, & vtero, quæ sunt membra remotissima, vt Elaterium, colocynthis, & sagapenum. Atque primo generi nomen lenientium inditum est: secundo conuenit illud planè Arabum, Benedictorum; quanquam non soli, nam & rhabarbarum, & fumaria, & lupulus, benedicta sunt; nos innoxia appellabimus, & tamen è tertio genere sunt, non secundo. Quarto generi violentorum nomen apertè & meritò conuenit. Distinguamus ergo, (neque enim exigua est vtilitas hoc facere, sed maximorum errorum causa non distinxisse) in imbecillia, robusta, violenta. Imbecillia non excedunt cauum iecoris: Robusta, quæ vndiquaque venas permeant: violenta ad remota vim suam transferunt, & non parum nocent; neque enim talium vllum innoxium est. At robusta sunt partim innoxia, vt rhabarbarum; partim noxia, vt cnicus, epithymum. Quæ ergo leniunt, necessariò in quatuor species diuiduntur: alia enim fæces molliunt, vt succus cerasorum dulcium: alia leniunt parietes intestinorum, vt mucus seminum cotoneorum & psyllij: alia mordent, vt iura chamarum, piscium mollium, cochlearum, muria, & talia plura. Alia astringendo compellunt descendere fæces, velut cydonia aut pyra post cibum, & myrobalanorum fructûs. Dicebat Gabriel Falloppius talia non educere, scilicet cotonea & pyra post cibum, nisi ante cibum mollientia quis præsumpserit, quod verum est vt multũ educant, non vt aluus aliquando deiiciat. Sed myrobalani adeò constringunt, vt cùm nonnihil

propè trahant,lenire aluum videantur. Quædam verò ex his duo habent, veluti olea molliunt, & ſimul lubrica reddunt inteſtina. Malua etiam quam palàm eſt ventrem mouere, ſicut & ius galli antiqui mordet & mollit.Sed propoſitũ non eſt de Leniẽtibus hîc agere, niſi eatenùs vt oſtendamus non poſſe eſſe plura genera lenientium,neque pauciora his quatuor: nam aut vas quod continet,afficitur, vel materia contenta: ſi hæc, neceſſe eſt vt emolliatur:ſi vas,vel vt conſtringatur,vel irritetur, vel vt continere ob lubricitatem non poſſit: nam irritari eſt cum motu expellere;conſtringi abſque motu: at inter hæc duo nullum eſt medium.Non igitur dantur plures modi leniendi ventrem.

Tertium genus diſtinguendi medicamenta purgantia,eſt ex modo:atque hic triplex:vel in comparatione ad medicamentum præparatum, aut non præparatum (nam ex naturâ præſupponitur optimum.) Aut comparatione operationis,quòd educat multum aut paucum, velociter aut tardè:vel comparatione ad conſequentia, quòd educat cum moleſtiâ & iacturâ corporis;aut ſine moleſtiâ & quòd iuuet. Sic fertur de tragorigano, & de abſinthio vſus ipſe oſtendit, & de rhabarbaro ratio docet;& de ſyrupo roſaceo nonnunquam, tum etiam mannâ expertus ſum.

Quod ad præparationem attinet, dicit Falloppius quòd medicamentum purgans redditur leniens ex modo exhibendi, qui eſt quadruplex, aut ob quantitatem, vt ſit exigua:ſecundò, ob ablutionem medicamenti: tertiò, ob coctionem: quartò, ob compoſitionem. Sed verè omiſit modos alios præcipuos & meliores,quos nunc ſubiiciam.Primus eſt ſeparationis illius nobilis,de quâ locuti ſumus in *primo libro*, per quam ex quauis fermè re, & præcipuè ſemine tametſi minimè purgare

purgare potente, fit medicamentum quod purgat adeò violenter, ac si esset helleborus albus, per quem soluuntur dolores præcordiorum annui, vel etiam diuturniores. Et siquis dicat quòd hæc præparatio non est hîc in proposito; ideò prætermissa à Falloppio, qui volebat loqui nonnisi de præparatione, per quam minuitur vis medicamenti in purgando, adeò vt ex purgante fieret leniẽs. Dico quod eâdem viâ fit vtrumque, ex non purgante violentum, & ex violẽto leniens; sicut apparet de oleo seminis ricini, quod est violentarum virium in purgando, & tamen eius oleum lenit, parúmque differt ab oleo seminis lini. Secundus modus est per separationem, quæ fit in destillatione, ex quâ maximè etiam validissima medicamenta, in lenientia aluum transeunt: de quo egit Conradus Gesnerus, & diligentiùs Theodoricus Dorsthenius. Aqua ergo vitis albæ, octo vnciarum pondere pota hoc potest, aluum scilicet lenire, cùm ipsa radix violentum sit in purgãdo medicamentum: debet autem extrahi succulenta, scilicet per balneum Mariæ, exactè & vehementer ferueat, & diu destillatio perseueret, & ad vltimum vsque, donec feces siccæ prorsus remaneant, & vt vapores exitu prohibeantur, longo vasis collo, sed diligenter præcluso. Similiter absinthij & aloës aqua aluum leniunt, & lathyridis, tum regalis consolidæ, cuius flos calcari assimilatur, ex vnciis tribus; ebuli autem aliquanto plus: verùm super omnia aqua hellebori nigri, adeò vt drachma sufficiat cum vnciis tribus vini nigri, vt contrà aqua foliorum sistit aluum: & Esulæ, violentior quàm vt ferri possit: fumariæ quoque aluum mouet, aliquibus vrinam, aliis vtrumque: caryophyllatæ quoque purgat, etiam crassos lentósque humores. Lactucæ verò si copiosa sit aqua,

ventrem mouebit ac deiiciet, cùm per se herba non purget. Aqua quoque radicis iridis viridis, aluum mouet: non mirum est de aquâ maluæ quòd ventrem leniat, maximè ex vnciis octo epota; nam vt dixi, ipsa herba mouet ventrem. In eodem genere sunt aqua quinquefolij, porri, belis, seu primulæ, sed ex vnciis sex; tum polypodij, & generaliter omnium quæ plurimùm in purgando possunt; tum aliorum. Quid dicam de aquâ lactis, quam Galenus refert esse innocentissimam omnium quæ corpus laxare possunt? Ferunt etiam aquam foliorum sambuci, & magis florum, purgare omnes humores, si pondere dimidiæ libræ sumatur, cùm etiam ipsa sit innoxia. Ergo tam multa sunt in hoc, velut aqua turpethi seu turbith, tithymallorum, cyclaminis, radicis cucumeris anguini, & colocynthidis: mansueta sed debilis ex foliis aut floribus violarum. Inter composita est nostra aqua experta. ℞. Electuarij rosati Mesuæ, de succo rosarum, succi cassiæ nigræ. an. libram mediam. Asari viridis, aut cassuthæ. ℥ij. destillentur in balneo Mariæ: quantitas ab ℥ß. ad ℥j. Tertius modus est per circulationem, de quo in *libro de Æthere*. Quartus per vstionem, qui est præcipuus cum primo. Verùm quintus est in vsu ex pluribus constans, lotione, mistione plurium sibi succedentium, inde sæpius repetatur siccatio in Sole, quomodo parantur Catapotia. An verò ex purgantibus medicamentis lenientia fieri possint, nunc videndum est.

Principio hinc sumpto, quòd medicamenta quæ purgant omnia, vim imprimunt in ventriculum & intestina, per quam trahunt humorem, quia omnis attractio fit ab animâ, vt etiam concoctio, & reliquæ facultates per se. Dico per se, quia quædam constricta expellunt,

expellunt, ſed omnia indifferenter, ob frigus vel artificium. At ego loquor, cùm quid attrahitur, aut expellitur, vel retinetur, vel concoquitur naturaliter. Et quamuis conetur labefactare Falloppius hanc claram veritatem, ac quaſi principium cognoſcendarum omnium naturalium rerum & actionum, nec cùm pluribus agat, reſpondeat argumento, verùm principium petens, rem euidentiorem relinquit, quàm ante reſponſionem. Etenim cùm id ab initio ſuppoſuiſſem, nil mortuum operari aliquid proprium, non partem animalis, non plantæ alicuius, nec elementi: cùm autem ſint infinita quæ propono, recurrit ad Herculeum lapidem, quem iam dixi & edocui viuere. Quis ſanus iudex tam largâ optione datâ, & à ſæculo, & quòd videamus medicamenta operari in viuis, & non in mortuis, non potiùs concedat hoc vnum, etiamſi eſſet abſurdiſſimum, lapidem illum viuere, quàm tàm generale atque vtile dogma negare velle? cùm præſertim conſtet, hunc lapidem viuere, mori, ægrotare, ſaneſcere; & quòd hoc verum eſt de omni genere lapidis venenoſi. Accedit vt dixi, quòd peruerteretur vniuerſi ille ordo pulcherrimus, quo decretum eſt nihil habere vim, niſi ab animâ, nec vllam eſſe operationem, cuius origo non ſit anima: nam & elementa mouentur ab animâ mundi, & calor naturalis omnis à ſideribus. Alia habent operationes ſolùm nomine, id eſt, corruptiones operationum, vt calor ignis vrit; vſtio non eſt operatio vera & naturalis: motus frangit: pondus rumpit funem & impedit, vt in horologiis: frigus corrumpit ſata, & huiuſmodi. Quis adeò amens, hæc non videat? Dico ergo quòd medicaméta quæ purgant, proprietatem imprimunt in membra: nullum leniens medicamentum proprietatem imprimit: ideò tranſmutari

non possunt verè. Sed dices, medicamenta lenientia multitudine suâ purgant, velut mucus psyllij, & ius pulli iuuenis, & cassia nigra, & aqua lactis. Dico quòd succus cassiæ, & aqua lactis sunt medicamenta propriè: reliqua duo adaucta possunt mouere diarrhœam & fluxum ventris, sed nunquam purgabunt aliquem humorem determinatum, sed in hoc bilem magis, in illo pituitam. Cùm verò dicis: at cassia & aqua lactis, sunt ex concessis medicamenta purgantia, & tamen plerumque solùm aluum leniunt. Igitur commutantur. Respondeo quòd istud verum est, quòd cùm medicamentum habet duas vires, lenientem & purgantem, vt vna sopiatur, alterâ manente: sed in non habente, nisi vim purgandi, velut scammonio vel colocynthide, hoc nunquam accidere potest. Et si dicas, quòd iuncta cum cassiâ nigrâ vel tali, hoc agunt in corporibus duris: dico quòd non est verum, quia adiuuant lenitionem, vt dixi, imprimendo, & ideò mouent humores, licèt non educant eos, ob paucitatem medicamenti, & ideò multo magis nocent quàm lenientia, corrumpendo statum & temperamentum naturale membri, & mouendo humores, nec educendo.

Hactenus de primo modo, scilicet paucitate medicamenti: at de tribus aliis fieri potest, sed non eo modo quo dicit, scilicet per transmutationem: verùm nihil prohibet, quòd si medicamentum habeat vim & leniendi, & purgandi, quin corruptâ per coctionem, aut separatâ per ablutionem, aut cohibitâ per mistionem vi purgandi, relinquatur tota vis leniendi integra, aut pars illius, aut etiam augeatur. Sed quòd vnum transmutetur in aliud, est absurdum. Atque hæc de primâ parte tertij generis, distinguendi medicamenta purgantia: in quo obseruandum consulo, ne velis permiscere

permiſcere illa, vtpote leniens purganti, vt meliùs aut vehementiùs leniat, ſed potiùs contrario modo, vt faciliùs purget, iuxta *Aphoriſmum 9. particulæ 2. Corpora cùm quiſpiam purgare voluerit, oportet fluida facere:* qui debet intelligi non ſolùm de præcedenti tempore, ſed vbi occaſio deſit, de præſenti.

Reliqua duo ſunt, quòd multum educat aut parum: nam caſſia nigra plurimum educit, & tamen non procul: at Sarcocolla & Ammoniacum procul, non tamen multum: & ſimiliter tardè talia educunt, licèt procul: & omnia medicamenta quæ velociter educunt, multum educunt: & etiam conuerſo modo inferre licet; quoniam velocitas prouenit ex robore medicamenti per ſe, & tunc educit multum: quandoque ratione humoris propinqui, vel mobilis, vt paucum ſcammonium, vel aloë ipſa ſtatim mouet aluum, quia educit ſolùm feces in eis, illæ autem ſunt in ipſâ viâ: non tamen neceſſarium eſt in eo caſu, vt multum trahant, quia purgatio illa fit celeriter ratione materiæ, non medicamenti: Medicamentum autem quod procul trahit, neceſſe eſt vt habeat ſubſtantiam contumacem, quæ mutetur vel ratione denſitatis, vt ſarcocolla; vel caliditatis & roboris, vt ſcammonium; vel vtriuſque, vt euphorbium, ideò eſt principale in hoc. Aloë ergò non procul trahit, cùm vtraque conditione careat: eſt enim terreæ & aqueæ ſubſtantiæ, & non è genere lachrymæ, ſed ſuccus herbæ & pinguis admodum folij, ideò etiam effœtarum virium.

Tertium eſt, vt educat cum moleſtiâ, aut ſine moleſtiâ. Et quæcunque educunt ſine moleſtiâ, etiam parum nocent; imò ſi bene oleant, vt tragoriganum; aut aſtringant, vt aloë; aut vtrumque ha-

T 5 beant,

beant, vt rhabarbarum inter medicamenta simplicia; & hiera Galeni inter composita, iuuant etiam membra, præter id quod purgent. Quæ verò violenter educunt, eâ parte plurimùm nocent, & quæ malum odorem habent: nam si odorata iuuant, olida nocent: & quæ sunt immoderatè sicca aut calida.

Quòd si simul odorata sint, & violenter educant, velut hiera Themisônis, tunc si sine impedimento & largè educant, non nocent & iuuant; secùs nocent absque iuuamento. Eadem dico de asaro, sed id non est violentum, nisi primo modo: ideò ipsum est proximum potiùs hieræ Galeni simplici quàm Themisônis.

Medicamenta igitur genere distinguuntur, aut enim leniunt, aut sunt imbecillia & innoxia; nam etsi imbecillia noxia essent, non nocerent eatenùs quatenus purgant, sed alio modo: aut robusta, & hæc sunt aut valida, & innoxia, aut noxia; aut inualida, & noxia, aut innoxia; & violenta sunt valida & inualida; malefica & non malefica: nam omnia violenta ipso nomine noxia sunt, sed sunt, præsertim valida (scilicet quæ multum & celeriter educunt) malefica ac quasi venenosa, quorum mitissimum est quod sciam, helleborus niger: nam Cucumis anginus, colocynthis, scammonium, & helleborus albus, ferri non possunt; vnde praua sunt, & per se humanis vsibus omnino abdicanda. Dicamus ergo primùm de singulis generibus.

CAPVT

Capvt II.

Lenientium à purgantibus distinctio.

MEdicamenta Lenientia non conueniunt, cùm aluus dura eſt, forſan enim excitabunt dolores, & Curtius peremit filium Nobilis de Florentiâ, hac causâ, cùm tamen eſſet Medicus inſignis, & falſus eſt errorem: nec cùm materia eſt in ventriculo, nam tunc eiicienda vomitu eſt, ſi tamen biliosa ſit: nec cùm materia turget, aut concocta eſt, indiget enim medicamento proprio: nec cùm feces euacuare neceſſarium eſt, quæ ſuperiùs ſunt coactæ, nam mollientia ſufficiunt, vt vuæ paſſæ, ſunt enim cibi mollientes, qui tametſi è genere ſint lenientium, non tamen ſunt lenientia, niſi cùm ſumuntur in magnâ quantitate. Solùm igitur conueniunt, cùm materia fuerit melancholica in ventriculo, aut durus homo ad vomendum, aut in inteſtinis ſuperioribus coacta, vel in ambitu, & oſculis venarum meſaræi, mordens inteſtina. Quæ verò hoc agunt, debent eſſe proxima temperamento, vt minùs malè afficiant, & neceſſe eſt etiam vt talia ſint: nullum enim medicamentum leniens, eſt valde calidum, quod non purget ſtrenuè; nec poteſt eſſe valde frigidum, & leniens, aut craſſum: quocircà aqua etſi plurima bibatur, non lenit aluum [MS. *leniunt alium*,] niſi excalefactis, vt in febribus vehementibus aut vrentibus; nam eſt craſſa, & frigida bibi ſolet: quocircà quantum mollit feces, tantum impedit vim expultricem. Lac ergo, iura, & olea, ac ſimilia aluum leniunt. Quæ autem ſolùm feces ducunt, ἐκκοπρωτικὰ à Galeno dicta, qualia aloë maximè lota,

lota, media quasi sunt inter lenientia & cibos. In quo genere solùm maluam cognosco: Galenus tamen posuit terebinthinam, & cnicum cum ficubus; sed ego parum fido: passæ autem vuæ pingues & sine arillis, aquâ imbutæ bonæ sunt; ius caulium etiam cum vuis passis: nam de his quæ detergendo leniunt, plura sunt, vt ius leguminum, phaselorum, fabarum, pisorum, cicerum.

At imbecillia medicamenta purgantia raró conueniunt in febribus, quandoque tamen, & generaliter cùm materia est in ventriculo, mesaræo, & cauâ iecoris, & est certi generis; nam lenientia non sufficiunt: reliqua traducunt materias à gibbâ iecoris, & vltrà, per venas angustas, & faciunt obstructiones indomitas & perniciosas, ex his tamen lenientibus plerumque prodest copia medicamenti. Si tamen materia crassa sit, aut tenax, iuuanda est calefacientibus, attenuantibus, & naturæ familiaribus: ideò in huiusmodi, adeò probata est hiera Galeni simplex, de quâ mentionem suprà fecimus.

Robusta autem medicamenta, vires omnia exposcunt, non solùm quia validiora, sed ne in transitu ex cauâ ad σπλεγχνῶν, (neque enim aliò transire possunt,) hæreant, & ita non solùm non educantur, sed vel in scirrhum transeant, vel phlegmonen in eo excitent, vel quod frequentiùs accidit, hepar putrefaciant, vel febrem diuturnam & periculosam generent. Non conueniunt ante coctionem perfectam, nisi in materiâ turgente: nec in materiâ turgente non præparatâ; nec vbi iam decubuerit; nec si longiùs absit, quoniam non eò pertingunt; nec si materia sit citra gibbam iecoris; nec si incipiat abscessus, mouent enim & turbant, nec prohibere possunt, aut reuellere quantum opus est; nec

si

ſi in venis magnis materia turgeat, neque enim obedit, ſed tamdiu expectandum eſt, donec ad paruas peruenerit. Violentis autem non eſt vtendum, niſi cùm materia procul eſt à viâ, vt in hydropicis, capite, iuncturis, vtero, & pulmonibus; vel ſi admodum multa, & per totum corpus ſparſa, vt in morbo regio abſque febre: vnde qui purgant hos, cùm adeſt febris, maximè acuta, occîdunt plerumque illos: & vt dixi, innocentior omnium eſt helleborus niger, aut ſcammonium præparatum, & ideò tutior eſt Confectio Hamech in febribus, electuario de ſucco roſarum, aut de pſyllio. Ita qui purgant morbum regium abſque febre cum rhabarbaro, ſimiles ſunt ſuſcipientibus potentiorum inimicitias fruſtrà, & vt dici ſolet, canes irritantibus. Multo verò minùs in imbecillibus ægris talia competunt, quàm priora omnia. Et cùm neceſſitas vrget, vtemur epicraſi, & dabimus parum ex medicamento violento, & calidum valde actu, & tenue, & compoſitum cum his quæ ſunt amica naturæ ob conſuetudinem, temperamentum, aſtrictionem, & odorem. Et ſeparatio terrei vbique & aquei in his bona eſt. Et coctio etiam melior eſt longè circulatione. Et compoſitio illa cum exiccatione in Sole, niſi quod terreum eſt, ſeparetur, parum prodeſt, niſi in fluxionibus vt podagrâ, & deſtillationibus. De vſtione verò quia eſt tractatio peculiaris, & declarata in *quarto libro de ſecretis*; hîc ſermonem non habebo: verùm omnibus collectis ſingula diſtinguam. Appello igitur medicamenta lenientia, quæ feces educunt tantùm, nulli peculiari humori detrahendo addicta, quorum vſus neceſſarius eſt ad exonerandam aluum, in ægris etiam, non ſolùm in ſanis. Sed & cùm purgare voluerimus: inquit enim Hippocrates

ſecundâ

secundâ Aphorism. 9. Corpora cùm quispiam purgare voluerit, oportet fluida facere. Atque in medicamentis depellunt feces, vt eorum opus adiuuent: nam si id facere tentaueris maiore quantitate purgantis medicamenti, id violentiùs aget.

In omnibus autem his tum purgantibus, tum lenientibus, multiplex contingit difficultas, alia quidem ratione eorum qui illa tradiderunt, alia ratione ipsius rei. Eorum enim qui scripserunt, varia fuêre ingenia, studiáque, atque in plerisque ementitæ gloriæ. Obfuit pluribus existimare se scire quod nescirent. Id vitium cùm satis latè pateat, tamen in Medicis Principum, qui aliâ viâ quàm per doctrinæ veram opinionem ascenderunt, maximè viget. Vsus præterea malus docendi imperitos cum fastu illo maximo: atque id peccatum in Professoribus publicis, qui concursore non agitantur, magis viget: existimant enim suas nugas ab omnibus probari, quemadmodum adolescentulis atque initiatis. Φιλαυτία quoque omnes nos exagitat, vt placeant quæ parum bona sunt. Alij ab adolescentiâ, Dialecticâ ac Mathematicis tum Philosophiæ studiis non satis instituti sunt. Cupiditas etiam lucri, aut inopia detinet multos, vt inelaborata, & vt ita dicam, incocta prodant: velut ad generationem cibus non subactus ad vnguem, nihil prodest, sed semen exigitur; ita oportet vt longâ cogitatione res intelligantur, antequam scriptis mandentur, præsertim cùm inuolutæ sunt, & erroribus iam scatent, cuiusmodi est hæc doctrina: quòd etsi elaborata sit maxima pars, aliquid verò inculti relictum sit, totum decorem etiam amittit. Ex rebus autem ipsis non minor difficultas, tum ob regionum diuersitatem, vt non vbique eadem sint, quæ specie conueniunt, & ob nominum errorem,

errorem, vt vnum pro alio sæpe subiiciatur: tum verò præcipuè ob duas causas, vna quòd quæ purgāt humores, sub minore quantitate sumpta, aut quia inanita sint ob vetustatē, aut ob aliam causam, lenire videntur; alia contrà cùm solùm leniant, humorem verò qui est in ventriculo & intestinis vnà cum fecibus educant, videntur eum humorem posse purgare: alia causa est magis propria, quoniam cùm intestina interiùs circumuestiantur pituitâ, siquid purgat feces paulò vehementiùs, aut detergit acriùs, purgare pituitam videtur, cùm tamen ex lenientium solùm sit genere. Aliæ etiam sunt causæ horum grauiores quàm videantur, non cognoscere humores, tum ratio ipsa distinctionis eorum, tum opinionum varietas. Primùm enim illud verum non est, quod tamen plerique pro constanti habent, bilem crassam compositam esse ex bile pituitáque: aliud enim est bilis crassa, quæ fundamentum est notharum febrium tertianarum; aliud bilis pituitæ admista, quæ efficere solet hemitritæum communem minorémque. Sed neque illud verum est rursus, medicamenta quæ humores crassos excernunt, educere etiam semper tenues: sic enim nullum esset medicamentum, quod nigram bilem educeret. Cùm autem in pluribus hoc verum esse cernamus, suo loco de his distinguendum erit. Similiter cùm dicimus melancholiam purgari, nondum compertum est, an eo nomine exusta contineatur; & si continetur, an vtrumque genus, & quod à melancholiâ naturali factum est, & à flauâ bile. Atque etiam versâ vice. Sed & pari ratione, an sub flauâ bile, viridis, cœrulea quam isatidem vocant, vt ab eodem medicamento cum cæteris educi possint. Ob hæc igitur, quod traditum est ad hanc vsque diem, quanquam plurimi egregij viri laborârint,

laborârint, potiùs ad Empiricam exercitationem, quàm ad artem pertinet. Etenim in his cùm plura desint, tum ea quæ tradita sunt, ratione omnia careant, pleraque erroribus etiam maximis scateant, omnia verò sint obscurissima, adeò vt cùm ordine careant, id vitium pro nullo inter tot peccata habeatur. Et in antiquis magis irrepsére errores. Plinius quod sæpe testatus sum, Grammatici partes agit; nam & Grammatici est de omnibus dicere, vt Priscianus ait; & tamen hoc ipso, in tantâ inopiâ bonorum authorum, indigemus: nam à recentioribus fides desideratur. Sperabam aliquod auxilium à Brasauolo viro sanè erudito, sed hac in parte, seu tum impeditus, seu nimiùm sibi tribuens, parum diligens & minùs oculatus fuit, vt videatur Plinium præ manibus sumpsisse, & iuxta singula sua experimenta, quorum etiam maximâ ex parte oblitus erat, omnia descripsisse; præter enim immodicam illius prolixitatem, quæ ei familiaris fuit, repetit pleraque, & modò eadem, modò contraria dicit, in quod tamen vitium necesse est eos incidere, qui non certâ methodo aliquid scribunt. Et in plerisque dum experiri vult, lenientia cum iure, sale, & oleo exhibet, quæ ipsa per se lenire possunt quamcunque aluum: deinde quorundam tantam copiam exhibet, vt longè maius sit detrimentum ex multitudine sperandum, quàm ex deiectione auxilium, velut in gingibere semunciam. Poterat verò innumera sub vnâ regulâ comprehendere, quemadmodum [MS. *quoniam admodum*] nos facturi sumus, quæ singillatim docendo, præter tædium & prolixitatem, sibi dum videtur contradicere, obscuriora reddit. Præter hæc eiusmodi compositio non redolet Italicam maiestatem, sed barbaram quandam etiam humilis & sordidæ literaturæ

turæ consarcinationem indignam illo prorsus; in quâ illud etiam est absurdissimum, quòd Dioscorides Arrio Imperatori scripserit, quod ob mille causas esse non potest. Verùm quoniam ex experimentis disciplina constat, non suaserim neque in damnatis id tentare, vt miseriam misero adderem, nec periculosè, sed obseruare alios qui id experti sint, tum etiam summâ ratione instructum, si [MS. *sed*] id non succedat, longè inferiore quantitate experiri, quàm [illi,] vt etiam sis procul à periculo: in canibus autem maximè, suibus, ouibúsque ac capris, & cuniculis; tutissimum est autem quod sumitur ab auibus; non enim inuentum est medicamentum prorsus innoxium gallinis aut columbis, quod homini coctum & propinatum sub mediocri quantitate nocuerit: neque enim tentandum in his, vt medicamenti vim percipias, sed vt experiendo ne noceas, quod primum est intentum, pòst homini exhibendo animaduertes, si rugitum mouet, tormina ac dolores, è purgantium est [genere,] etiamsi non educat. Vt verò sciamus quomodo tutò tentare possimus, considerandum est an sit ex medicamentis Dioscoridis, & tunc ille prodit quæ venenosa sint. Sin autem non sint ex illis, tunc considera an sint metallica, vel emittentia lac, omnia enim hæc venenosa sunt. Sin autem ex his non sint, an folia habeant lucida, an grauem odorem, an saporem tetrum ex acri & amaro mistum, qui proprius est venenis.

V Capvt

Capvt III.

Lenientium medicamentorum variæ species.

QVæ igitur ventrem leniunt, non omnia connumerare [lubet :] sed alia quidem quòd cibi vel potùs loco habeantur, vt lutea ouorum, tenera cerebra gallinarum condita saltem sex, adhibendo melicrati itidem totidem vncias, quæ per se idem possunt: butyrum, pòst mel; sufficiunt autem duæ vnciæ è singulis. Quædam quia vtilia valde, vt semina citri ad quadraginta, seu arantij, seu limonij, aut pomi Adami medulla tusa, vel in decocto: confert ventriculo, iecori, renibus, cordi, cerebro innoxia est, ob id sine corticibus danda, quoniam lignea & terrea omnia ventriculo sunt inimica, tametsi cum illis magis leniant. Quædam quia propriam præter id quandam vtilitatem habent, velut viticis semen, quod flatum discutit, & obstructiones aperit, & borrago quæ cordi tam salutaris est. Quædam quia in promptu sunt, & vbique ad commodum parata, vt ius caulium. Alia quia suauia & innoxia, vt saccharum sed libræ dimidio, mel coctum ex vnciis duabus. Alia optima, vt sphondylij radix ex ℥j. quæ etiam capiti confert & ventriculo; est enim ex beneolentibus. Quædam propriè id faciunt, vt oleum amygdalinum dulce, quod etiam pectori difficulter anhelanti, & vrinæ cruciatibus prodest : cui succedit quod ex oliuis detrahitur. Quædam quia tota id agunt, velut smilax clematitis, beta, mercurialis : singulæ enim partes harum, aluum molliunt. Nonnulla quia potenter id faciunt, adeò vt nomen ἐκκοπρωτικῶν meruerint, velut aloë

aloë. Demum alia quoniam præter id humorem peculiarem purgant, velut cauliculi vitis agrestis, & quæ ex purgantibus medicamentis omnia. Quædam plura complectuntur commoda, velut vt dixi, smilax clematitis; purgat enim pituitam & aquam, & non solùm folia, sed etiam semen & cauliculi cocti ac crudi ex acetario, ducunt aluum. Quæ verò nullo horum vndecim modorum id agunt, præterire decet vt inutilia, semper enim vsum cum iacturâ temporis compensare debemus: velut illud de XL. amygdalis, & Hippophaës, ac similia: de succo fructuum mororum per se quidem inutile erit [medicamentum;] in Rob, vt dicunt, quod anginæ vtile est, (est autem syrupi species) vtile erit. Neque tamen etsi doctrina lenientium medicamentorum omnibus vtilis, exercitatio & vsus perinde erit: debilitat enim viscera & vires, & hominem post senectam primam breuioris vitæ facit: sed his solùm qui enterocelen patiuntur, aut flatûs, vel intestinorum dolores; his enim necessarius est vsus, cùm feces sint duriores; aut exitus vltra diem naturalem distulerit: nam terminus temporis etiam in his est semel in die naturali, & fæcum, vt sint figuratæ: liquidiores autem sæpius excernere, malum, etiam in his, nedum in sanis.

Dico igitur quòd quæ leniunt aluum, vno ex octo modis id efficiunt, quorum primus est multitudine: nam etsi multitudo per se sit modus, cùm tamen excesserit, præsertim in re humidâ, manifestè [assumpta] deiiciunt aluum, velut caseus recens humidus, caro suilla, maximè lactentium porcellorum. Sic amygdalæ LX. recentes, & nuces pariter virides, lactucæ, & eiusmodi. Quanquam enim naturâ suâ aluum non deiiciant, pondere tamen prægrauant,

vt natura cogatur excernere, tum verò etsi non lenirent, copia fæcum insitata, quæ redditur ob cibi multitudinem, imaginem lenientis medicamenti præbet. Dicitur autem multum, quod sex vncias excedit, in mediocri naturâ, ætate, & consuetudine. Ozimum ergo, vt ad rem redeam, cùm sit humidum valde, licèt calidum, ventrem lenit, si multum sumatur.

Quæcunque purgant, vt dictum est, debilitata paucitate, aut coctione, aut destillatione: vel non adulta; velut surculi multarum plantarum, vitis syluestris, seu attagenæ; clematidis non solùm surculi, sed etiam folia teneriora, bryoniæ item surculi, dracunculus maior, & folia etiam cocta, allium quod nondum digestum est in spicas, & huiusmodi: vel si fuerint iuncta cohibentibus: alia quia per se lenia, vt flores violæ in acetario, & sambuci etiam vel ebuli; Tamarindorum quoque vnciæ dimidium, plus autem purgat.

Humida prætereà, licèt non pinguia, in copiâ sumpta, licèt non excedat limites, id est, dimidium libræ, velut lac, maximè asinæ, sed eximere oportet butyrum, [MS. *sed excedere oportet, butyrum,*] thermæ, ius quodcunque maximè capi, magis etiam galli, & veteris, myxorum decoctum, mustum maximè dulce ante cibum per horas quatuor sumptum, succus glycyrrhizæ fluidus, vel decocti glycyrrhizæ iustum pondus; dixi hoc esse vj. vnciarum, cùm in aquâ vncia vna eorum quæ non purgant, aut dimidium eius medicamenti quod purgat, incoquitur. In omnibus fructibus, præcipuè myxis sufficiunt xx. & in prunis xl. coctis, vt edantur, & ius bibatur, sed sint maturi, non austeri, neque acidi, nec astringentis saporis: magis autem si cum rore colligantur, vt etiam in vuis; sed adeò mouent cerasa sic collecta, & cum nucleis deuorata, vt referant dolores pedum

pedum leuari. Hoc non tam cerasorum munus quàm roris, qui cum fructibus omnibus, & floribus, & etiam per se mouet aluum. Succus mori fructûs, & sycomori, & aranciorum dulcium, atque vt dixi, omnium huiusmodi. Vuam tamen passam absque arillis ego soleo edere, & exhibere aquæ infusam, & plenam atque inflatam. Plus etiam lenit & mouet aluum Cretica, ex quâ Pramnium vinum fit. Cynoglossi etiam folia decocta aluum leniunt. Prætereà omnia liquida quæ flatûs excitant, seu naturâ, vt raparum decoctum, seu casu, vt aqua seu vinum.

Ex saporibus dulcia omnia leniunt ventrem, seu quòd laxent, vt *quinto de simpl. medicam. cap.* 26. seu quòd detergant, vt in *libro de Dissolutione continuâ, cap.* 2. sed hoc cum siccâ substantiâ: cum humidâ sentit quòd molliant, *septimo de simpl. medicam. cap. de Cerasis*. Ergo & lac subducit magis, & mellis vnciæ duæ sufficiunt, & sacchari vnciæ sex, absque torminibus & molestiâ vllâ: nam mel tormina facit, ideò est ex principalibus: & mihi sufficiunt totidem drachmæ, & pauciores in aquâ dissolutæ: & ita de omnibus valde dulcibus; vnde etiam siliquæ coctæ, quamuis siccæ si edantur, & ius earum bibatur, ventrem leniunt, & renes valde confirmant. Lac verò asininum quasi medium naturâ est: vide *infrà, numero* 126. & *septimo comm. in Hippocratem de Aëre, Aquis, & locis, comm.* 4.

Præter hæc sunt omnia quæ stimulant, sapore acria scilicet & salsa, sed hæc deteriora, quòd cùm detergant pituitam quę intestina vestit, vbi aluum laxauerint, magis astrictam reddunt. In hoc genere sunt cepæ, & allia, & porri, singula cocta sub cineribus, & dracunculi germina, & lapathi surculi, & herba ac radix narcissi,

& aſcalūgiæ,& aſphodeli. Eſt etiam illud de pipere,in *Problematis Ariſtotelis*, quòd exiguum illius laxat ventrem, multum prolicit vrinam. Gingiber maximè viride & condîtum. Naſturtij quoque ſemen à drachmis vnâ & dimidiâ ad duas. At ſalſorum maior etiam copia eſt;namque in genere herbarum,cremor braſſicæ præcipuus eſt hac ratione, (dico primam aquam) tum betæ,atriplicis, & ſpinachiorum. Et ſimiliter Corallina ex drachmis duabus, & tartarum album, & aqua marina, & ex marinis animalibus omnia quæ ſicco integumento prædita ſunt, velut oſtrea, chamæ, conchæ, locuſtæ, gammari,aſtaci, cancri; & quæcunque ſunt molli carne, velut polypi, ſepiæ, loligines: & rurſus quæcunque nutriuntur plantæ in littore maris, vt chachile, ſed pauca; & quæ in aridis locis oriuntur; & ius omnium leguminum fermè, præterquam fabarum, & præcipuè cicerum rubrorum, ſoluit enim bene ventrem. Gari vnciæ duæ cum iure. Et ſunt quæ propriè leniunt ventrem, pellentia ſtercus, vt caſſiæ nigræ medulla, & myxa, quamuis vt dixi,aliâ ratione. Alia ſunt quæ vt pinguia, velut oleum commune, & amygdalarum dulcium, & omne genus horum, ſub quo etiam ius carnis continetur, licèt etiam vt humidum, & vt multum. Oleum amygdalinum amarum, licèt ſapiat medicamentoſum, & breuiſſimo tempore ranceſcat. Et quæ veſtiunt inteſtina, in quo genere ſunt mucci quicunque pſyllij, ſeminum cotoneorum, vel maluæ, vel boraginis, vel myxorum, atque huiuſmodi. Hæc ante cibum multò ſumi debent, hæcque omnino non purgant,tametſi à purgante materiâ,velut vrticæ ſemine detrahuntur.

Demum ſunt quæ aſtringendo leniunt, ea non vt aliqua, ante cibum præſumi, ſed à cibo ſumi debent,

velut

velut cotonea cocta, & pyra seu cocta seu cruda, & mespila, & tricocia, & myrobalani omnes, quamuis è medicamentorum genere, ideóque in modicâ quantitate, & ante cibum; sicut & medicamentum Arabum, quod constat ex malorum punicorum dulcium, sed etiàm magis acidorum succo, in vase æreo rori exposito per noctem. Quantitas est vnciarum sex ad summum.

Et sunt composita ex huiusmodi, velut mel cum Pramnio vino, aut melicratum ex vnciis sex. Modus conficiendi est hic: Mustum potens sume post viginti dies, & ei quintam partem mellis despumati adde, agitabísque arundine perpetuò donec albescat per dies quinquaginta, inde tege linteo, vt exhalare possit, pòst mundâ manu collige quicquid supernatabit, seruabísque in dolio gypso oblito, vere intricata parua vasa condes, & gypsata diligenter, operies inde frigidâ cellâ, vel arenis fluuialibus ea repone, nam in perpetuum seruatur. Refertur inter aluum lenientia sesami semen, cuius præcipua est vtilitas à me bis experta, insanabiles penè pruritûs tollere; & polygonati etiam semen: non satis quomodo id agat, noui: efficit tamen vtrumque ex drachmis duabus. Eodem modo succi prassij drachmæ tres, aut tantundem styracis, (quæ cum hoc profundum prouocat somnum) vt succus à regio morbo liberet, cùm pulueris etiam duæ drachmæ ad ambo sufficiant, siquis tamen assiduè vtatur alterutro. Picem etiam referunt aluum mollire eodem pondere, quod proprium sit resinarum omnium, quia colliquent forsan & detergant; ita terebinthina & lentiscina, sed eodem pondere, quæ quàm multa erit. Sed & vnguis odorati puluis, qui quamuis redoleat bene, ventriculo tamen est parum vtilis & amicus.

Sunt præterea quæ aluum leniunt experta, & persæpe meliorã medicamentis, sanè tutiora, vt Coriandra sacchâro obducta & læuia tria aut quatuor imposita educunt feces, sed exigitur spatium dimidiæ horæ. Hoc certè tutius quàm auxilium Sauonarolæ in Hercule Ferrariæ Principe, pro quo centum accepit coronatos, pro tam præcipiti consilio. ô ! fortunam ac stultitiam hominum : tempus æstiuum [erat,] iussit ambulare per quinquaginta passûs nudis pedibus super marmoreum pauimentum, aquâ frigidâ insperfum, statim commotus est venter, inde cùm purgâsset copiosè, (iam enim tres dies erant, quibus aluum non exonerauerat) pedes calidâ aquâ, in quâ herbæ odoratæ incoctæ erant, lauari iussit, & in lecto interquiescere. Sed quid si non demisisset? periculum doloris coli [MS. *colli*] manifestum impendebat : ex quo sub mediocriter iracundo Principe, cùm tot alia essent salutaria, mors impẽdebat.

Animaduertendum est etiam quòd leniendo ventrem, perducitur homo sæpe ad colicam fæcum, & hoc quia eiusmodi lenientia educunt solùm partem tenuem, & relinquunt crassam, & etiam quia natura assuescit expectationi auxilij, & ideò pigritat in expulsione excrementorum. Idem quoque accidit in omnibus medicamentis lenientibus, quæ sunt è genere purgantium, nam educunt partem tenuiorẽ, & relinquunt crassam, & præsertim si fuerint è genere educentium humores tantùm tenues. Tertiò idem accidit ex medimentis quæ educunt vel constringendo, vel lubricum faciendo, vel detergendo, & generaliter in omnibus quæ non molliunt fæces; & hoc potest dici piscari hamo aureo, nam propter leue commodum, homo incurrit vitæ periculum ex coli doloribus vehementissimis. Sunt etiam medicamenta eccoprotica [MS. *encoproteta*,]

diuersa

diuersa à genere lenientium, & hoc multi non animaduertunt, propterea quòd per accidens pleraque lenientia aluum, etiam educunt fæces: sed quæ propriè educunt feces solas per superius, nondum comperta sunt: quæ autem educunt cum aliquâ parte humorum, sunt etiam duo tantùm quod sciam, Aloë hepatica, & polypodium coctum cum iure pingui; & illud idem ostendit pauperies Principis in docendo medicamenta expurgantia feces, nam connumerat siclam inter præcipua, quam puto esse [MS. *putresse*] betam, & quæ nō educit feces, sed partim mollit, partim detergit. Galenus autem vtitur lachrymâ terebinthi, cum decuplo medullæ ficuum siccarum. Et scias quòd omnia quæ expurgant aluum, solēt ipsam reddere astrictam, quia vel euacuant partem tenuem tantùm, & ita relinquunt crassam, quæ siccatur & indurescit, & ita aluus astringitur: vel educunt crassam tantùm, & ita educitur pituita quæ circumuestit intestina, & redduntur aspera, vt non possint facilè feces effluere: aut educunt crassa & tenuia simul, & nisi incidant in læuitatem intestinorum, necesse est vt diu maneant excrementa, antequam impleantur intestina, & ideò natura assuescit torpedini cuidam non emittendi feces, & cùm pertransierint aliquot dies, necesse est vt magis augeatur siccitas earum, quàm multitudo, in comparatione ad repletionem intestinorum, & ideò sequitur periculosa astrictio: sed causa quòd non frequenter accidat hoc, est vsus ptisanæ & ouorum recentium, quæ leniunt ventrem, & clysteria quæ molliunt. Et proprium eorum quæ educunt feces, est multitudo & pondus; hæc enim impellūt ipsas feces: nam à similitudine difficile esset euacuare feces, quoniā si medicamentū esset substantiâ simile fecibus, & feces retinētur

ab inteſtinis ob conſuetudinem. Ergo illud medicamentum non poterit irritare inteſtina ad expellendum feces,& ideò oporteret vt eſſet perfectè ſimile fecibus exactis, & tunc eſſet valde abominabile, & forſitan quòd iſtud conuenit fecibus quorundam animalium, inter quæ numerant ſtercus muris, quo vtuntur in ſuppoſitoriis, & dicunt quòd euacuat potenter: non tamen inuenio qui dicat quòd debeat exhiberi per os, & maximè quia vix fieri poteſt,vt ſit adeò abominabile,vt non perturbet ventriculum excitando vomitum, & corrumpendo ipſum, & ideò tutior via videtur eſſe in mollientibus aluum cum modicâ aſtrictione & deterſione, quæ omnia cùm ſint in betâ,videtur optima, ſicut etiam vuæ paſſæ pingues,& ficûs ſiccæ excorticatæ,ſed vſus ficuum non eſto niſi coctarum: vſus autem vuæ paſſæ eſt bonus vtroque modo, ſcilicet coctæ & crudæ, ſed debet ablui diligenter decies aquâ frigidâ,purgando eam ab omni immunditie; deinde debet infundi per tres horas ſaltem,& non plus quàm per nouem in aquâ frigidâ, quia ſic redditur humidior & iucundior guſtui, & non amittit vires, neque ſuauitatem. Et in vniuerſum fidere oportet potiùs abſtinentiæ & moderationi cibi, quàm medicamentis præparantibus, velut Oxymel ſcilliticum, & quæ incîdunt, attenuant, aut purgant quouis modo excrementa, & his etiam plus quàm lenientibus,& lenientibus plus quàm purgantibus: & cauſa eſt, quoniam primùm homo hac confidentiâ transgreditur metas iuſtæ rationis viuendi, non ſolùm in cibis & potibus, ſed etiam in Venere, ſomno, laboribus, aut otio;& nunquam adeò bene emendatur error, quàm bene admittitur. Optimum enim eſt non errare:pòſt errare, & ſtatim corrigere: pòſt corrigere, ſed non ſtatim:

pòſt

pòſt non corrigere, ſed continere ſe: peſſimum omnium eſt non corrigere, nec continere.

Omnia etiam medicamenta quæ aluum mouent, debilitant iecur duabus cauſis, & perſæpe tribus: primùm quia illud priuant alimento proprio, & quod deterius eſt ordine: quoniam ex tenuibus inteſtinis trahit quod eſt vtile ad ſanguinem bonum generandum, pro alimento ſpirituum & caloris naturalis: ex craſſis autem, quod neceſſarium eſt ad ſanguinem generandum, pro ſuâ & ventriculi ſubſtantiâ reparandâ. Si ergo homo educat ea quæ ſunt in inteſtinis tenuibus, quæ ſunt maxima pars inteſtinorum, neceſſe eſt vt per duos aut tres dies iecur deſtituatur alimento ſubſtantiæ ſuæ: neque enim omnia fiunt ex omnibus, vt, exiſtimauit Anaxagoras; ſed ex determinato alimento, & parte alimenti cuncta, velut etiam cibi ſolidi, liquidi, ſolidioris & liquidioris. Id manifeſtum eſt ex his qui caſeo vtuntur plurimo & fermè ſolo, in quibus augetur robur, vt etiam teſtatur Hippocrates, *ſecundo de Diætâ, & in libro de Veteri Medicinâ*, qui illum appellauit nutrimentum robuſtum, & ita minuit ingenium. Secundò quia fit motus contrarius motui naturali: nam medicamentum etiam leniens trahit à cauâ iecoris versùs inteſtina per venas meſaræi; iecoris autem munus ordinarium eſt, trahere ab inteſtinis ad cauam per illud idem [iter,] ideò ſunt motûs contrarij. Et ob id quæ prouocant vrinam, ſunt magis vtilia iecori, quàm quæ leniunt aluum aut purgant. Ob hanc cauſam neque debilitant ipſum, vt illa, imò iecur gaudet huiuſmodi operatione, vt illâ triſtatur, & facilè & ſtatim cadit ex eâ in hydropem aut malum habitum, niſi commodum & neceſſitas faciat illud tolerabile. Quòd ſi medicamentum ſit nimis calidum, debilitat

debilitat etiam ipſum caliditate ſuperfluâ, quæ eſt illi peculiariter inimica, ſicut etiam ſiccitas: ſi frigidum, debilitatur vẽtriculus non parum, cui frigidum eſt inimicum, quia exanguis; ſicut etiam humidum, quòd illum laxet. Quòd ſi medicamentum expurget, & quanto violentiùs, præter hæc tria incommoda, alia tria adducit: nam primùm educit aliquid de vtili cum inutili, vt *ſextâ aphoriſmorum*; vnde rectè inquit Princeps *tertiâ primi*, *Doctr. 3. cap. 1. Omnis medicina purgans purgat & inueterat.* Secundum, quia perturbat corpus totum: & ideò dicebat Galenus in *libro de ſanguinis miſſione, cap. 12. Non eſt noſtrum ſiſtere medicamentum cùm volumus, vt in venæſectione ſanguinem.* Tertium quod eſt deterius omnibus, quia materiæ deducuntur à gibbâ iecoris ad cauam, per venas de quibus dubium eſt an committantur, adeò vt ſeu committantur, ſeu non, periculum ſit præſentiſſimum generationis abſceſsûs in eo, vel corrumpendi ipſum vt putreſcat, aut vt fiat obſtructio inſuperabilis, ex quâ febris diuturna, & nunquam habitura finem conſequatur, aut ſaltem morbus regius, aut malus habitus, quem Græci καχεξίαν vocant, vt alibi docuimus: neque in tranſmutatione ad pulmonem, cùm tuſſis adeſt, vtẽris, nam periculum eſt ne tuſſis ceſſet: & ſi receſſerit, putreſcet materia, & febris accendetur, vt æger perſæpe nullo ex morbo moriatur: velut contigit Vlyſſi Gozadino Bononienſi Senatori. Idem dico de venæſectione, & alui lenitione ex caſſiâ, ſed hæc minora, nam ſectio venæ eâ deterior eſt. Atque hæc de medicamentis expurgantibus ſeu lenientibus, propter morbos illos, qui ſine eis ſanari non poſſunt, & vt tempeſtiuè adhibeantur, memento dicta eſſe, ne pulchritudo rei, aut ambitio, vel auaritia ad fallendum concreditos fidei tuæ, te perdat & illos.

Reliquum

Reliquum eſt vt doceamus quod ſæpe attigimus, ſcilicet cibos liquidos vt lac,multitudine tranſire in medicamentum leniens aluūm; ſicut & medicamentum leniens purgare humorem aliquem. Ideò multiplicatā quantitate Braſauolus ſua experimenta confirmabat: fiunt ergo tres ordines: liquida multitudine aluum molliunt, vt ius carnis; mollia leniunt, & lenientia etiam purgant, licèt medicamenta dici non poſſint. Id autem ſeptem modis, aut ſi vim habeant aliquam purgandi, ſed leuem acuta detegunt, vt caſſia; vel ſi multitudine onerent, vel ſi calida colliquent; aut ſi materia in ventriculo aut inteſtinis contenta ſit; vel ſi prope locum multa leuis calida; vel ſi iam parata ſit expulſioni, vt qui talia exhibent, dum vagantur diarrhϾ aut dyſenteriæ. Demum cùm artificio attenuatum & excalefactum medicamentum tranſmutatur: quod etiam contingit ex compoſitione, vt ſi plurimum gingiberis addatur; tum etiam ex corruptione atque putredine.

CAPVT IV.

De medicamentis purgantibus propriè dictis.

SEd iam ad medicamenta purgantia reuertamur,doceamúſque an quæ leniunt, omnes humores educere poſſint? Eſt autem quæſtio admodum vtilis & propoſito congruēs.Dicimus ex quocunque humore poſſe fortuitò partem educere,manere tamen maximè in coli fornicibus ac cauitatibus, humorem crudum denſum, alium hærere tunicis, vt melancholiam, etiam manere immobilem, & excrementa quædam ac retrimenta,

velut

velut leguminum cortices, quæ solùm paulatim educuntur: bilis quoque tenuis partes subterfugere euacuationem, vt longo tempore aut purgante medicamento opus sit. Antequam autẽ veniam ad singulorum medicamentorum enarrationem, illud explorare vtile fuerit, vt sciamus quid & quantum, vnumquodque medicamentorum possit: nam Galenus *cap. tertio, libri tertij de simpl. medicam.* vim hanc in substantiæ medicamenti ac humoris similitudinem refert: & dicit quòd Cnicum est simile pituitæ: sed mirum est de hoc homine, qui adeò prolixus est in reliquis, quæ nullius momenti sunt, ad fastidium non paruum vsque; hîc adeò breuis, vt cùm dederit hoc vnum exemplum de pituitâ, cùm tot alia sint, quæ pituitam purgant, quæ alba non sunt, sed flaua, vt sagapenum, ammoniacum, opopanax: deinde alba quæ flauam bilem educunt; alia quæ nigram: tamen nescio quo vultu tam audacter & vno exemplo contentus protulerit, causam esse similitudinem in substantiâ, adeò vt persuaserit hoc etiam aliis, quanquam Auerroës & Princeps in hoc dissentiant, tum Mesuë *cap.* 27. Verùm quod addit in superpurgatione semper leuiorem humorem seqai, intelligendum est, vbi medicamentum non euacuet duos humores, vnum post alium: velut polypodium quod post nigram bilem euacuat pituitam, & non flauam bilem. Cur ergo lac & cerasa non purgant pituitam, cùm sint candidiora cnico? Ideò dico quòd medicamenta euacuant, vt Aristoteles docet, quia amara & acria; & ideò si isti sapores sint in substantiâ simili pituitæ, vel densâ non terreâ, euacuant pituitam; si in vaporosâ & tenui, bilem; si in terreâ & crassâ, & acris sapor prædominetur, melancholiam: & ideò polypodium, epithymum, helleborus, habent vim subamaram

amaram & acrem,& euacuant bilem exustam, excepto polypodio quòd acre cùm sit, subamarum non est, & ideò euacuat solùm melancholiam naturalem. Hanc ergo substantiæ similitudinem Galenus ex alio sumpsit,& non intellexit: nam vera est, quia terrea omnia quæ purgant, si acria sint, cùm etiam sunt subamara, bilem propriè nigram, non sanguinis fecem educunt; & à magnitudine saporis, intelliges robur medicamenti; & à velocitate operationis in linguam, velocitatem & robur purgandi. Auerroës autem *quinto Collig.cap.*21.præter hæc,tribuit facultatem hanc proprij humoris purgandi, non solùm medicamentis, sed etiam à membro proprio: & dat exemplum de sagapeno, quod ab articulis trahit. Sed quia hoc potest fieri per coniunctionem medicamentorum purgantium & confirmantium membrum illud, ideò non tractabo de hoc, satis sit nouisse vtrumque genus. Illud quoque animaduertendum, quòd nullum medicamentum omnes humores simul trahit,nisi leniendo id agat, sed naturâ similiorem loco leuioris. Certum est enim quòd si similitudine trahit, necesse est vt magis assimiletur vni ex reliquis quàm alteri; neque ergo tenuiorem semper. Quomodo ergo intelligendum, nisi vt referatur ad idem genus, bilem tenuiorem quàm crassam,& melancholiam tenuem ante crassam,& reliqua huiusmodi, non bilem ante melancholiam; sed vt tenue & crassum ad idem genus humoris referatur, non ad diuersa. Omne autem medicamentum imbecille permistione tenuium & calidorum medicamentorum ac dissecantium, velut gingiberis & salis ammoniaci euadit robustum: & robustum violento simile, non tamen verè violentum, neque ex imbecilli simile violento. Per separationem

autem

autem atque vstionem,non solùm ex robusto efficitur violentum, sed etiam ex imbecilli. Eadem quoque ratio est de transitu inualidi ad validum: sed hoc est longè facilius, quàm permutatio ordinis dicta. Est etiam consideratione dignum,quòd medicamentorum vsus transmutatur quadrifariàm, vel ratione modi, vt cùm damus helleborum album loco nigri, vt excitemus vomitum in morbo attonito, tum quia vomitus, vt actio, vtilis est, tum quia per aluum adeò torpida natura nihil educeret. Securiùs per clysteria & glandes etiam in vtero, sed tantùm non possunt, verùm etiam tanto minùs agitant, & ita cùm sunt sensu aut facultate priuati,vt in infantibus,amentibus,attonitis, resolutis, syncope, animi deliquio, hystericis, distentis, comitialibus, & conuulsis. Secundò cùm ex maiore morbo ad minorem consimilem, vt quæ prosunt [MS. *possunt*] comitialibus, eadem & vertiginosis. Tertiò contrà, vt quæ resolutis, eadem attonitis. Quartò à consimilibus diuersis, velut medicamenta comitialium cùm adhibemus resolutis. Et iuuat etiam considerare formam, velut cùm volumus curare caput,damus catapotium vnum magnum ex Alephanginis,ante somnum,scilicet post cœnam.Medicamentum quoque purgans torrefactum, euadit astringens. Et similiter carnes fructuum maturorum,vt cotoneorum & malorum Medicorum sensim coquendo adiecta oleum emittunt,non enim putrescit.

In exhibendo ergo medicamenta valida atque robusta, vt est helleborus, memento non esse superdormiendum, ne humores agitati nec educti, priùs aliquid mali agant quàm euacuentur. Exhibitionem autem cibi statim,id est,ptisanæ, laudat Hippocrates, ad mitigandum illius & vim & noxam, vt sit quasi frænum.

num. In his quæ benigna ſunt & inualida, ſomnus iuuat ad actionem, & eſt ſine periculo: cibus tamen non eſt dandus, tum quia noxa nulla eſt emendanda, tum quia impediret actionem inualidi medicamenti: ſomnus enim adiuuat actionem, & impedit purgationem; cibus autem actionem debilitat, & purgationem non impedit, ſed potiùs iuuat. Nunquam tamen ſi poſt primum ſomnum ſponte experrectus fuerit, ſuperdormiendum; vigilia enim collectum humorem indicat.

Dicemus ergo ſingillatim de vnoquoque medicamento purgante iuxta ordinem ſuum, & electionem, & quantitatem, & modum, & ſi craſſum aut tenuem humorem purget, & ex quo genere ſit, ſi ſit validum an inualidum; ſi turbet, aut non; ſi maleficum, aut ſalutare, aut neutrum: & quod maximè vtile eſt, præparandi rationem, & quibus etiam præcipuè, præter medicamenti rationem, conferat, ſeu morbis, ſeu membris; & ſi in temperamento exceſſerit, aut detrimenti aliquid inſignis afferat, admonebo.

PARS TERTIA & VLTIMA.

De medicamentis purgantibus in specie.

CAPVT I.

Quæ purgando leniunt.

1. Caſſia nigra.

ON eadem eſt ratio horum quæ ſequentium; nam cùm omnia quæ purgant, etiam educant feces, & aluum moueant, omnia ſub hoc titulo comprehendi poſſent; at magnum eſt diſcrimen horum ab aliis, ſimiliter & vsûs. Nam hæc primùm aut molliunt feces, aut inteſtina veſtiunt, aut comprimunt, aut detergunt, nec purgant per ſe, ſed quia materiam eiuſmodi inueniunt in itinere, ſcilicet in inteſtinis, aut etiam propè, illam trahere poſſunt, velut vnguentum roſaceum bilem flauam educit, ſi in meſaræi venis prope inteſtina fuerit, non tamen pituitam, multò minùs atram bilem: ita cùm ſint tria purgantia medicamenta, quæ aluum omnia deiiciunt, & quæ leniunt ventrem; hæc humores omnes qui in viâ ſunt, educunt, & magis tamen vnum quàm alium, vt pſyllij mucus bilem, non pituitam, de horum nullo hîc

hîc ſermo eſt, ſed de his quæ ex æquo leniunt & purgant, nec procul humores ducunt, ſed certum humorem, & propè tantùm: pſyllij enim mucus, de quo minùs videtur, longiùs trahit bilem. Inter hæc igitur collocabimus, quæ humores educunt, ſed non à iecore, talia enim purgant; nec ſolùm eos qui in viâ ſunt, palàm enim eſt illa eſſe lenientia aluum ſimpliciter, ſed quæ propè tantùm,& certi generis: vocat id Dioſcorides mouere aluum. Quæ igitur ex his bilem purgant, & non calefaciunt, omnia etiamſi non propriè leniant, vt decem priora, optima ſunt his qui ſanguinem miſerunt, cùm quaſi animo deſtituuntur, aut morſum ventriculi ſentiunt, aut turbatur venter, his enim ſolis,quoniam euacuatio alia præceſſit, & motus ille non eſt ſpontaneus, ideò non eſt tutum violenter trahere,& tamen trahere oportet. Ex lenientibus ergo manifeſtum eſt,ſolùm tria prima conuenire,præcipuè autem primum & tertium.Huiuſmodi eſt Caſſia nigra, cuius vis eſt purgare omnes humores, ſed magis lenit aluum quàm vlla res nota. Gignit etiam flatûs,quibus inducit tormina, ſed vt dictum eſt, eo magis mouet aluum. Datur ſucci eius ſemuncia, ſed non purgata bene à cortice,dilutáque pondere vnciæ,ſi optima ſit, qualis quæ rubra,ponderoſa,tenui cortice,intus ſplendida,ſuccoſa, ſuauis ac dulcis, & aduehitur huiuſmodi ex Oriente. Quæ verò ex Occidente affertur, leuis, nigro & craſſo cortice, intus rudis non ſuauis, licèt dulcis, non pinguis. Tormina tolluntur berberi frigido,aut aniſo,vel origano Orientali. Solet ſumi ante cibum ſtatim, aut certè non pluſquàm per horam, pectus lenit, renes purgat. Affertur condîta ſaccharo, dum viridis eſt, quæ purgat clementer, & eſt medicamen Principum. Meſuës nimis effusè illam laudat,

cùm articulis & ventriculo obsit, & iecur debilitet, ansámque peccandi intemperatis præbeat. Nec scio quibus prosit, præterquam gulonibus, biliosis, & nonnullis ad lapidem renum paratis: bona est pueris, non vt præstans medicamentum, sed quòd libenter deuorent ob dulcedinem, spontè enim lingunt eam, imò clanculùm surreptam. Sed & quidam eo tædio gaudent, vt apice gladij parui eam paulatim sugant. Et est medicamentum purgans pus è ventriculo, & ad duritiem eius; & confert etiam iecoris obstructionibus, maximè cum lacte camelarum. Et confert tertianæ nothæ in fine & in principio etiam, & phlegmoni renum, & lapidi multipliciter.

2. Mercurialis.

Proxima huic, & minùs inimica ventriculo est Mercurialis: cuius semen cùm aromaticum quid sapiat*, si incocta iuri edatur, iúsque bibatur, lenit aluum, purgátque bilem & pituitam crassam, sed non procul. Idem quoque faciunt surculi cynocrambæ; succi eius libra media, imò vnciæ quatuor purgant eosdem humores. Eius tamen est vna species, quæ acerbissimos mouet dolores, eámque omnino cauere oportet. Calida est & sicca in primo ordine, & tenuium partium; maximè conuenit pueris & senibus, ac imbecillibus; imperturbatè enim aluum mouet siquid aliud. Est ex câ masculus semine geminato, fœmina multiplici. Adhibetur etiam in enematibus purgandi causâ: quæcunque enim purgant epota, etiam in clysteres indita idem faciunt, non tamen conuersâ ratione [MS. *conuersatione*;] Coriandra enim sacchato obducta aluum leniunt supposita quia irritant, non tamen deuorata idem agunt

agunt. Eadem ergo ducunt epota medicamenta per aluum, & per vomitum, & clysteribus indita, & per nares attracta, vel etiam commansa, aut imposita summini, aut arteriis illita; de quorum causâ, si eam Galenus nouisset, longas scripsisset Iliadas.

3. Vnguentum rosaceum.

Et hoc lenit efficaciter, & non longiùs trahit bilem: propterea purum eligi debet. Eius descriptio habetur apud Dioscoridem *lib.1.cap.39.* Recipit autem præter rosas, etiam iunci odorati non paruam quantitatem. Confert dysentericis, siccat vlcera, lenit & purgat bilem: sed tamen ex oleo omphacino constare velim, aut clysteri immitti; vtroque autem scilicet oleo & rosâ aluum lenit; altero solùm, nec integrè quidem purgat: peculiarem habet vim ad dolores capitis leuandos: temperatius est quod absque iunco fit. Hucusque mitia, inter quæ etiam quod subiungitur, adnumerari potest.

4. Polium montanum.

Calidum est in secundo ordine, siccum in tertio, tenuiúmque partium, & ob id vrinas ac menses mouet, & lapides atterit, strenuúmque est auxilium ad vlcera praua sananda: quod cùm ita sit, singulare erit ad interiora, velut in phthoë laborantibus: aluum quoque purgat ex æquo, ac lenit, nec vllam noxam habet; nam & obstructiones aperit, & lac multiplicat, & ipsum melius reddit, & veneno viperæ aduersatur. Incîdit prætere & flatûs discutit. Et apud nos bonum inuenitur. Eligi debet, ex generali regulâ à Galeno datâ, *primo de Antidotis, cap.12.* in omnibus odoratis quod est odoratissimum eius generis. Confert lapidi renum.

5. Caphura.

Sicca eſt in tertio ordine, & calida in initio primi ordinis, verùm adeò digerit humores calidos, vt refrigerare videatur, præſertim iuncta frigidis, quorum vim ac ſubſtantiam in profundum deducit. Odor & ſapor (omitto modò quòd facilè ardeat) oſtendunt eam eſſe calidam: ſed quanquam ſicciſſima ſit, ſiccitatem illius tenuitas ſubſtantiæ ſuperat: à drachmâ ad duas lenit aluum & purgat, libidinis incendia, ſiquid aliud, tollit. Ideò etiam gonorrhœam patientibus, ac fermè ſolùm vtilis: nocet tamen ventriculo, & iecori, & cerebro: ideò medicamen alterius ordinis eſt.

6. Ammoniacum.

Purgat maximè pituitam, & lenit aluum. Calidum eſt & ſiccum in ſecundo ordine, ſed ob ſubſtantiæ denſitatem vehementiùs calefacere videtur. Prodeſt neruoſo generi crudis humoribus infarcto, nihilominùs nocet ventriculo, ſed etiam magis iecori, cum quo nullâ familiaritate iungitur. Quantitas eſt drachmarum duarum.

7. Roſmarinus.

Huius pars inferior radicis, quemadmodum & apios ſeu agrioraphani, per inferna ducit, non tamen eſt tutum; neque enim vllum medicamentum quod vomitum cieat, amicum ventriculo dici poteſt. Cùm verò ſit odoratum ex hoc genere, aliis medicamentis quæ purgant, meritò adiici debet: adiuuat enim

purga

purgationem ipſam ſimilitudine facultatis, tum etiam leniendo:& cùm odoratum ſit, detrimentum aliorum medicamentorum tollit. Dantur drachmæ duæ, vel decocti ex quatuor drachmis vnciæ ſex : calefacit & ſiccat vltra primum ordinem.

8. Filix.

Proxima temperamento, aperit obſtructiones ſtrenuè, educítque menſes: ſurculi eius cocti, & cum iure ipſo ſumpti aluum leniunt, purgant humores etiam mediocriter craſſos: ſeminis eius ignota eſt ob paucitatem facultas; neque enim dubium eſt effundere ſemen, quod ego habeo ſubrubrum & fuſcum, valde exiguum, non exactè rotundum, quamuis antiqui flore & ſemine hanc plantam carere exiſtimauerint.

9. Chamæpitys.

Non adulteratur, vt reliqua quæ ſuperiùs commemorauimus, neque enim pretioſa eſt: vnde neceſſe eſt deteriùs conſultum diuitibus quàm pauperibus; ſiquidem pretioſis, & ſoli, & maximè vtuntur medicamentis diuites. Aſſimilatur temperamento & facultatibus omnino polio, vt in illius penuriâ, hac vti poſſimus. Plus hæc prodeſt morbo arquato quàm polium, adeò vt referant oues marcidas & tabefactas, vſu huius herbæ ſanari atque impinguari: quanquam hoc argumentum ad coniecturam pertineat, non tamen oſtendit ita fore ad vnguem. Peculiariter educit pituitam. Amarior eſt polio, & ob id, & quia non bene olet, ventriculo & iecori minùs amica. Confert renum lapidi.

10. Sambuci & ebuli cortices medij.

Horum cortices medij aluum mouent, & leniunt purgántque, sed nullum tamen proprium humorem. Dantur pondere dimidiæ drachmæ, parum amici sunt iecori hi, sed ventriculo minùs; sunt enim odiosi, ac lignei, & violenti, ideò nonnisi præcipuâ cum vtilitate exhibendi.

CAPVT .II.

Quæ bilem flauam ducunt.

11. Manna.

HÆc vocatur ros Syriacus, quoniam ibidem primò inuenta est ab Hebræis. Dicebatur autem manhu, id est, quid est hoc? admirantibus illis: vnde dicta postmodùm manna, duplici (n) apud nos. Galenus *tertio de Alimentis, cap. de Melle*, refert plurimam colligi in Libano monte qui Syriæ est, sed non agnouit quòd purgaret aut leniret. Vocatur autem hæc ab Arabibus Tereniabin, apud nos Orientalis, cuius in Officinis penuria est apud nos. Nam tres illius sunt species: Haser, quæ est Indica, vt saccharum candidum splendida, & dura, & ideò vocatur saccharum haser seu alhaser, & alio nomine Siracost, & est optima & nobilissima. Ignobilis Italica, quam vocamus Calabrensem, cuius adeò magna copia est, vt toti Europæ satisfaciat. Media, vt dixi, Tereniabin, quam pro Siracost substituere licet, sicut Tereniabin Calabrensem: at Calabrensem pro Siracost substituere vix licet.

Conue

Conueniunt omnia mannæ genera in nouem conditionibus: omnia enim primùm generantur ex rore congelato frigore noctis; vnde etiam omnia à calore facillimè dissoluuntur, & præcipuè humido, adeò vt liquescant: propterea tenue est humidum & terreum, vt salis; non pingue, vt adipis & ceræ, quod ab igne dissoluitur, & crassum remanet: manna autem liquescit in aquæ substantiam. Substantia verò omnium est tenax, alba, splendoris quippiam continens, & subrufa, nec expers viroris, & pinguis. Conueniunt etiam omnes species in suauitate & dulcedine, omnis alterius saporis, tum odoris expertes. Quartò quòd omnes calidæ sunt in primo ordine & humidæ, sed diuerso ordine, aliæ enim in primo, aliæ in secundo. Euacuant etiam bilem, & sine molestiâ vllâ, & ob id sunt medicamentum Principum & delicatorum, & puerorum, & maximè infantium, & senum, & debilium, & conualescentium propriè, conferúntque omnes iecori & ventriculo; & est earum proprietas conferre conuulsioni præcipuè puerorum, & ideò educunt etiam pituitam sed tenuem, & è iecore propriè, sed cùm lacte camelarum, & è cerebro ac neruis: per se etiam, & sui similitudine ac substantiâ illi conueniunt. Exhibentur vel cum iure pulli, cùm simpliciter euacuare bilem voluerimus: cùm verò humores frigidos è iecore, & aquam in ascite (plurimùm enim conueniunt ei morbo,) dissoluere eas expedit cum lacte camelarum, vel decocto cardamomi, vel myrobalanorum emblicarum, ac Chebularum, ac citrinarum. Valent etiam plurimùm suppurationi factæ in ventriculo, quoniam pus & saniem educunt absque molestiâ, & maximè Siracost, & præcipuè cum cassiâ nigrâ, est enim vltimum. Differunt multùm inter se: nam Siracost ob duritiem substantiæ

maximè confert iecori, inde ventriculo, minúsque purgat: Tereniabin autem vt plus purgat, ita minùs confert ventriculo & iecori: & eâ etiam ipsâ minùs Italica, est enim minùs concreta, tenuis, atque concocta, & ob id etiam magis purgat, si optima sit. Tereniabin autem inuenitur etiam multa in Africâ, & ideò in Occidente, non solùm in Oriente, melior Italicâ, non tamen adeò bona vt Orientalis. Italicæ tria sunt genera: quæ colligitur è frondibus: & est virescens splendida, cuius dimidium vnciæ purgat egregiè sine molestiâ, & est optima & suauissima: post quam est illa quæ colligitur super truncis arborum, nitida, sed non adeò suauis, neque potens, nec perspicua: declaratum est enim à nobis, quòd viridis color est magis perspicuus albo & flauo: tertia est quæ colligitur in terrâ, praua, sordida, impura. Sunt etiam duo alia genera, sed quæ adnumerari his non debent: Gossypina, & est Orientalis cùm inueterascit; in mucum enim copiosum gossypio similem transit: alia est adulterina, conficitur ex saccharo diatragacantho, & scammonio, quæ pessima est. Harum igitur nullus est vsus. Dignoscitur bona suauitate & splendore cum perspicuitate: senescit intra triennium, sed multo antè si non diligentissimè seruetur. Italica (nam de hac sermo in posterum erit) seruari ergo debet in pyxide vitreâ, vel argenteâ, vel aureâ, puris & oblitis oleo glandis vnguentariæ, & sic omnino vt aër prorsus arceatur, & in cellâ vinariâ, vel loco humidissimo. Modus exhibendi est, vt dissoluatur in iure, vel decocto calido, & quicquid supernatat pingue, fœtidum, spumosúmve cochleari argenteo detrahatur; deinde quod clarum est effundatur; quod subsidet in imo, seu fœdum, seu turbidum, seu corpulentum abiiciatur, ídque

te-

ter aut quater fiat, donec vt aqua, perſpicua euadat, vel vt ius pulli, inde bibatur. Quantitas eſt ab vnciâ mediâ vſque ad vnciam vnam: verùm ſi non ſit frondis, accipere oportet vnciam cum dimidiâ, vt ſic expurgatâ proximâ integra quantitas relinquatur. In eâ quæ communis eſt, quædam ſimilia cicerum corticibus inueniuntur, adeò vt ſi ſubſtantiam eius ſumat, ventriculus maximè lædatur, ac multò magis quàm ex caſſiâ, tamarindis, atque huiuſmodi, adeò vt dum hoc neſcirem, aliàs deceptus, fruſtrà in perpetuū ab eâ abſtinere decreuiſſem. Sic autem ſumpta, & non commanſa, innoxia eſt. Plus ergo ſumere non expedit: nam ſi bona eſt, fruſtrà; mala autem etſi euacuet, etiam nocet. Vnde antiqua cùm plurimum habeat pinguis terrei, obeſt ventriculo, quoniam plurimum aſſumere neceſſe eſt. Faſtidit etiam ventriculum recens ob nimiam dulcedinem & pinguedinem; propterea ita temperanda eſt, vt ſuauiſſima ſit: id faciemus, ſi debitæ quantitati iuris ſenſim mannam addiderimus, & vbi decreſcente iure minùs dulcis euadat potus, iuris aliquid addemus. Detrahitur ex mannâ per deſtillationem aqua, mel, ſaccharum, quod vice ſacchari haſer fungitur, nec quicquam illi ſimilius, tum etiam oleum, idémque fit ex melle, ſed partes non purgant. Lenit ventrem non ſolùm communi ratione illâ, quòd omnia quæ purgant, etiam ventrem leniunt; ſed peculiari, quòd abundè humida ſit, & modicè calida, vt etiam de ozimo dictum eſt. Manſa quoque, & pro eclegmate in ore detenta, lenit, ſiquid aliud, pectus: & in aquâ maluæ diſſoluta, multam è cerebro trahit pituitam, leuátque ſincipitis dolores. Cúmque tam benigna ſit, in aliquibus corporibus eſt venenum, ſcilicet ob tenuitatem proprietatémque cœli. Meminit eius Theophraſtus

phrastus *tertio de Historiâ plantarum,c.9.*sed non vt medicamenti:& in summâ non est medicamentum simile huic in purgando,& leniendo absque fastidio, nisi sit casu,veluti cùm vtimur Pramniis vuis siccis, aut similibus cum pane solo, & bibimus aquam per multos dies; efficere enim solet diarrhœam lenem, cum quâ corpus purgatur & roboratur, quasi sit spontanea. Vt redeam ad rem,medicamentum est febrium, in initio, & præcipuè tertianæ: & si non ducit, additis granis sex scammonij cum tantundem caphuræ: & conuenit variolis & morbillis, sed magis in fine. Porrò de causis horum & aliis dictum est alibi, scilicet in *libr. de Alimento,Comment.49.*

12. Tamarindi.

Secundus his locus meritò debetur: nam præter id quòd bilem & ipsi flauam ducunt, etiam sistunt illius feruorem, sunt enim frigidi valde, & iuxta initium tertij ordinis, & siccant non parum, ideò non leniunt aluum, nisi forsan astringendo: sunt etiam suaues gustu. Putant esse genus dactylorum: Tamar enim Arabicâ linguâ dactylum significat. Sed non est,quinimò potiùs est genus pro specie positum,ob similitudinem suauitatis,non fructûs;tum quia nihil prohiberet,quin ex acerbis Africæ dactylis simile medicamentum fieret;tum quòd grana illius nucleo dactylorum non sunt similia: quinimò referunt esse fructum racemosum acidi saporis; sunt & astringentis ac salsi, neque enim aliter seruari possent quàm sale conditi: ob id cùm exhibentur,priùs aquâ calidâ abluendi sunt, aut frigidæ infundendi ac permutandi. Optimi sunt splendidi, & subnigri, recentes, pingues, teneri, subdulces, cum

villis tenuibus. Cùm dantur, medullam cribro exprimere oportet: quantitas ab vnciâ ad duas. Saccharum reddit suauiores ventriculo, commodiores, vt aluum leniant validiores. Si coquantur in iure, quod commune est omnibus leuiter purgantibus, & edantur, & ius bibatur, magis purgant, & minùs lædunt, sed minùs etiam refrigerant & æstum tollunt. Mites sunt, & omnino tuti: & sunt medicamentum nauseæ, & variolarum & morbillorum, & febrium acutarum ab initio: & si non sufficiunt, cum scammonio.

13. Violæ purpureæ.

Hæc planta humilis est, & planè herba, cùius etiam folia aluum leniunt, & pectori conferunt; sicut & flos tenuis & parum efficax, sed odoratus: & somnum conciliat tam odore ipso, quàm etiam sumptus pro medicamento, velut & nymphæa, non vt bacchara quæ solùm odore. Violæ autem albæ radix & ipsa quid habet præstans, cùm vicem subire balsami existimetur: verùm non est præsentis instituti de eâ tractare. Viola autem hæc refrigerat & humectat ordine primo, apud illos qui talia in ordinem reducere posse confidunt. Purgant bilem flauam, & est mite medicamentum, sed & sicca idem potest, tum verò amara est; ventriculum labefactat, ideóque saccharo condîta melior est. Habet vim stuporem inducendi. Decocti quãtitas vnciæ sex; succi drachmæ totidem; syrupi vnciæ tres; condîti verò vna. Cerebrum odore suo recreat. Conuenit syrupus eius ab initio ad purgandum in tertianis & ardentibus febribus. Est enim regula Principis, *à minori ad maius:* generaliter autem in omnium febrium principio: & si non sufficit, additur scammonium cum caphurâ:

14. Pruna.

14. Pruna.

Quæ ex his dulcia ſunt & acida, præſertim Damaſcena & Armena, à formâ potiùs quàm à regione ſic appellata, vim habent purgandi bilem, & vt dixi, leniendi aluum, ſúntque initia, ſed ventriculo parum amica, & minùs quàm tamarindi. Ideò ex decocto dantur vnciæ octo, atque ſimul fit ex carnibus eorum electuarium, quod vocant conſeruam ſeu conditum, quod aluum lenit, & purgat bilem: atque hoc ipſo præſtant pruna tamarindis. Recentia meliora ſunt ſiccis, niſi quòd & ipſa febres excitare poſſunt: contrà recentia longè magis aluum leniunt, & ſunt ſalubriora. Referunt Armenos perforare truncum arboris duobus aut tribus in locis, & immiſſo ſcammonio reddere fructûs ad purgandum non mediocriter efficaces. Optima ex his ſunt, quæ myrobalana vocantur, magnitudine eximiâ, dulcedine non paruâ, odore iucundo, ventriculo non inſalubria: pòſt oblonga, valde dulcia, matura, pinguia, odorata, & magna. Conueniunt ad purgandum in initio tertianæ puræ.

15. Myrobalani citrinæ.

Et ipſæ leniunt aluum conſtringendo, & bilem flauam purgant, ac magis prunis, & non ſunt inimicæ ventriculo, multum obſunt tamen, licèt aſtringant, quia lignoſæ, nec odoratæ. Meſuës nimis profusè eas laudat, forſan tunc non adeò lignoſa erat earum ſubſtantia, cùm eſſent recentiores: optimæ enim ſunt carnoſæ, recentes, colore citri immaturi. Contritas iuuat cum ſimilibus ſui generis oleo amygdalino recenti perfundere, miſceréque in Sole, ac in vmbrâ poſtmodùm

dùm ſiccare, idque ſæpius repetere, donec formam mellis acquiſierint; pòſt cum aquâ in quâ ſaccharum dilutum ſit, rurſus perfundere, ac in vmbrâ ſiccare, atque repetere, donec dulceſcant: nam harum vſus ſalubrior eſt,& magis purgant. Sunt qui myrobalanos ſcribant,malè cùm ſit glans vnguentaria,at huiuſmodi fructibus nihil eſt cum vnguento; μύρον enim Græcè, Latinè pigmentum ſeu vnguentum dicitur: quamobrem malè faciunt qui nomen alterius rei,ſcilicet glandis vnguentariæ eis imponunt.

16. Myxa.

Sebeſten vocant Arabes fructum ſimilem pruno, ſed minorem, & minùs carnoſum; humilior eſt & planta pruni arbore: cognita Græcis poſt Oribaſium: & producit viſcum, & eſt ventriculo amicior prunis, propinquiórque temperamento illis,adeò vt poſſit inter medicamenta temperata numerari, educit & ipſe bilem. Carnium eorum ſubſtantia ex ſeſquunciâ, aut ſucci drachmæ ſex leniunt ventrem & purgant, velut caſſia nigra. Confert pectori atque pulmoni, & anhelosis. Et viginti quatuor ex illis iuri incocta abſque oſſibus, & comeſta, & epoto iure aluum mouent, minùs tamen quàm caſſia, & minoribus cum torminibus: mitia ſunt. Iuuant in tertianâ nothâ, præcipuè in fine.

17. Roſarum ſuccus.

Roſa eſt frigida in primo ordine, ſicca in ſecundo, multíſque ex partibus conſtat, manifeſtis, tum occultis. Floris folia, ſemen, capillamenta,calyx,& foliorum partes anguſtæ,candidæ. In ſingulis rurſus partibus

bus aquea leuiter odorata, & terrea copiosior sed tenuis & bene concocta, aërea subdulcis, hæ duæ partes mediocriter odoratæ sunt, ignea verò odoratissima, ex quâ etiam robur & amaritudo. Earum etiam species plures sunt, candidæ, rubræ, & ex albo rubræ, luteæ, pallentis lutei oui instar, quas noui; nonnullæ Centifoliæ vocatæ, ob multitudinem foliorum, aliæ paucorum, aliæ quinque foliis contentæ; agrestes, domesticæ; odoratæ, inodoræ; tenaci & quasi perpetuo folio, aliæ caducæ; præterea caninæ, quæ Cynorrhoda ob id vocantur. Sunt pingues aliæ, aliæ euanidæ & tabescentes. Dignoscuntur odoratiores scabritie corticis, nec copiâ maximâ foliorum, nec paucitate despectæ, nec magnitudine, nec paruitate insigni, non luteæ, nec rubræ, nec albæ, sed mistæ, tanquam dona iustè distribuente naturâ. Verùm nulla est planta Medicinæ vtilior: flos ipse in acetariis bilem euacuat, aluúmque subducit, vt sæpius sum in meipso, dum iuuenis essem, expertus. Succus purgat validiùs, & bilem ipsam detergit. At flores adhuc inclusi calyce siccati astringunt, roborant, refrigerant, præcipuè candidi. Pilorum qui in calyce sunt, & seminis vis maior astringendi, siccandi, & tamen quia odore carent, minùs amica naturæ sunt. Existimat Mesuës in vnoquoque genere præferri debere puras iuxta genus illud, vtpote ad astringendum rubras, ad refrigerandum albas, ad purgandum mistas, denique paucioribus foliis ac leuibus: albas tamen putat magis astringere, quòd sint frigidiores; ego minùs, quòd humidiores. Fit mel rosaceum, saccharum, ac syrupus: vnumquodque sæpius infundendo, & cum rore, vt purget, & paucioribus mutationibus, ac sine rore vt astringat. Præterea aqua, oleum, vnguentum, pastilli, thymiamata, electuaria penè innumera,

innumera, vt iam ſint quindecim. Fit & acetum, & vinum, quamuis tantò paucioribus vinum placeat, quantò pluribus acetum. Condiuntur & roſæ ſaccharo, res rarà gratiâ, vt etiam paucis nota; Neapoli tamen aduehitur, ſæpéque deguſtaui. Succi quantitas, vnciæ duæ; foliorum, totidem drachmæ, nec eſt exceſſus. Siccantur in furno, nec amittunt odorem, & inter lintea munda, recentia folia ſeruantur non inodora. Purgant tamen roſæ, & ſuccus, non ſolùm bilem, ſed & aquam, quod & Syluius animaduertit. Porrò ſi vires & vsûs roſarum peculiares referre velim, longè maiorem librum quàm de centauréæ viribus Galenus, aut betonicæ, Antonius Muſa, braſſicæ Cato, iure merito conficere poſſim. Sed ſufficiat meminiſſe olei, quod omnibus conuenit morbis: nam quantum roſa eſt frigida & ſicca, tantùm oleum eſt calidum & humidum, fitque medicamentum temperatum, admodum concoquens, digerens, aſtringens, repellens, leniens dolorem. Habet & roſa quippiam peculiare ad ſtuporem inducendum, aqua ſcilicet. Confert autem tota roſa maximè cerebro & cordi, quod magnum eſt; pòſt iecori & pulmonibus; minùs ventriculo, & inteſtinis; minimùm [MS. *nimium*] & tamen aliquid renibus & veſicæ. Exteriùs autem pænè æqualiter omnibus, & etiam articulis & carnibus magis quàm neruis. Incoctæ vino rubro aſtringenti atque potenti placentæ, vnde detracta eſt aqua, ſanant aſſiduo fotu non calido ſed temperato podagras; quibus malè oleum applicatur. Sed iam ipſa iucunditas rei me extra id quod propoſueram, rapiebat. Ad rem redeo. Ex roſis conficitur Algeleniabin, maximè cum ſaccharo, modò cum rore; quod purgat etiam pituitam craſſam, quæ tamen obuia eſt, lenit;

vtilis eſt ad purgandum ventriculum prægnantium; in principio etiam tertianæ non puræ aqua algelenia-bin: & eſt vt capias, aquæ feruentis libras decem, foliorum roſarum mundatorum, libras quatuor. Infunde per noctem & diem, tegendo vas; inde exprime optimè, & adde ſacchari libras decem aquæ: & fit geleniabin, & cum priori aquâ ſimiliter factâ purgat.

18. Lupus ſalictarius.

Multorum eſt generum, ſed eum intelligo qui aſcendens ſuper arbores, trunco aſpero, itidem & foliis quoque, flore obſcuro, quaſi vaginulis amplis ſemine refertur, & tumentibus ob inſitum aërem. Hic abundat vbique, naſcitur enim in ſepibus: & ex hoc totus Septentrio conficit ſuum zythum ſeu halam. Eſt autem flos cum ſemine ſaporis am[illegible] non obſcurè, odoris grauis. Trunci, ſurculi, & germina vere manduntur. Refrigerat in primo ordine, & eſt proximus temperato [MS. *temperamento*] in humido & ſicco. Sed ſicci flores, & ſemina minore quantitate purgant bilem flauam, & maximè cum ſaccharo rubro, leniendo ventrem. Eſt autem ſaccharum rubrum, aliud quod ſolidum aduehitur ex Inſulâ B. Thomæ, quæ eſt ſub æquinoctij circulo, molle, minùs dulce, & quod facilè liqueſcit, ad multos vſûs commodum: aliud quod Officinæ conficiunt ex omni ſorde, vt ſuperiùs dixi, ad enemata ſolùm aptum, neque enim ingenuus vir ipſum deguſtare poſſit. Ideò debent qui ſeruiunt ægro, ſolidum accipere, puluerem Officinis relinquere, vel ad clyſteria, vt dixi, vel ad externa [MS. *extrema*] medicamenta conficienda. Eſt ergo flos lupuli ſiccus, temperatus in calore: & ſiccus ventriculo parum vtilis, purgat tamen

men ſanguinem, ideò eſt è genere mediocrium medicamentorum, velut roſæ ſuccus, non vt reliqua quæ anteà dixi. Præterea aperit lupus, detergit, digerit, vrinas prouocat, concoquit, & reſoluit, ob ídque febribus plurimùm confert, mutuò enim hæc ſe inferunt ac conſequuntur.

19. Pſyllium.

Eius mucus refrigerat & humectat, ſitim extinguit, purgat bilem flauam & temperat, veſtit ſuâ ſubſtantiâ inteſtina, & ardorem lenit, & aluum, lubrica reddendo inteſtina, mollit ac purgat. Eſt in ſecundo ordine refrigerantium & humectantium, quoniam nullum frigidum humectat magis, quàm ex ſecundo ordine. Thoraci quoque æſtuanti vtile, & ipſum leniens, raro experimento quòd frigida leniant pectus, ſed multò tamen plus quàm violæ. Cum aceto agitatum phlegmonas, eryſipelata, & herpetas, calidóſque tumores reprimit. Subſtantia illius calida eſt in ſecundo ordine, ac ſicca adeò vt commodè edi poſſit. Vnde Meſuës inter adurentia collocauerit, cauſam erroris non intelligo. Mucus eius eſt medicamentum ſanguinis reiecti à pectore & pulmone: & propriè conuenit calidæ intemperiei iecoris: & eſt medicamentum hecticorum. Veſicæ quoque ſcabiei, & vrigini vrinæ, & ad partum facilem efficiendum. Sed ſi ſolùm lenire, non purgare volumus, vtimur muco altheæ ſeminis, maluæ, cotoneorum, ſeminis praſſij, ſeminis lini: pleraque enim ſemina mucum emittunt.

20. Tragoriganum.

Proximum eſt guſtu pulegio, & bene odoratum, aperit

aperit ora venarum, ſalubre ventriculo, pectori amicum, craſſos humores incîdit, bilem purgat, mite & bonum, calidum tamen & ſiccum non parum: eiuſmodi etiam calida & ſicca proſunt venenis viperarum, & flatûs diſcutiunt.

21. Naſturtij ſemen.

Innoxium eſt & ipſum,& creditur pondere drachmarum duarum ſolam purgare bilem,liquat tamen pituitam,& fundit eam;incîdit præterea, eſt enim acre non parum,& detergit,amicum viſceribus,hoc enim nomine intelligi volo omnia membra naturalia. Calidum eſt in principio tertij ordinis. Sed iam ad violentiora tranſeamus.

22. Thlaſpi.

Notum eſt ſemen: violenter purgat bilem craſſam: excitátque vomitum etiam; & ob id iuncturarum morbis omnibus, quoniam ad eas humor bile ipsâ pro vehiculo iunctâ confluit, commendatur à Dioſcoride & Galeno: ex Cappadociâ optimum eſt. Educit etiam ſanguinem. Quantitas drachma vna odoratis miſta: eius loco ſemen hypericônis probatur. Eſt exiguum, nigrum. Probatur generali regulâ recens, & nitidum, guſtu acre. Eſt proprium eius frangere abſceſsûs internos, & coxendicis dolori auxiliari. Sed vitandum prægnantibus. Quæcunque autem ab articulis ducunt, eadem etiam à neruis trahunt; & viciſſim quæ à neruis trahunt, educunt ab articulis.

23. Nucum

23. Nucum iuli.

Manardus refert purgare bilem. Cùm verò tot melioribus liceat eam purgare, non eſt vt eis vtamur, niſi vel cùm ruri fuerimus, vel cùm ſiſtere volumus menſes. Calidi ſunt in primo ordine, ſicci in tertio, acrémque quandam ſimul atque aſtringentem habent vim in tenui ſubſtantiâ: aſtringens vis ad venas penetrat, imbecilla cùm ſit, non poteſt cohibere feces. Acris enim [vis] ſubſtantiæ craſſæ nonnnunquam iungitur, vt in pipere; velut in roſâ aſtringens tenui, quamuis ordine rerum, contrario modo res ſe habeat: ludit natura in huiuſmodi eleganti viciſſitudine. In dyſenteriâ non incommodi vt reor, ſed neque ventriculo, neque iecori multis rationibus poſſunt eſſe ſalubres.

24. Lychnis agreſtis.

Huius ſemen referunt drachmarum duarum pondere multam bilem purgare. Calida eſt & ſicca in fine ſecundi ordinis, & ſcorpionibus maximè aduerſatur, non ſolùm veneno interdicens, ſed eos occidens.

25. Caſſutha.

Innaſcitur hæc herba aliis, velut Epithymus & Epithymbre; cuius ſuccus pondere vnciarum duarum, bilem purgat, & craſſam etiam, liberátque à regio morbo, & eſt è robuſtorum genere. Ventriculum tamen lædit; ob id ſaccharo iungitur, quoniam ipſum adiuuat ad pellẽdas fæces, vt minùs laborioſum ſit naturæ propellere noxium humorem, & ventriculũ iuuat.

Calida est in primo, sicca in secundo, & aperit obstructiones iecoris. Confert febribus antiquis, propriè infantium. Conuenit maximè cum apio, & est è genere capillarium. Scire autem oportet, omnes herbas quæ aliis innascuntur, purgare, eúmque humorem atque naturam inducere, quam habet planta cui innascitur, vt si cassutha endiuiæ innata fuerit, refrigerabit, & iecori plurimum conferet: & si lathyridi, purgabit vehementer, & erit venenosa. Ipsa verò per se tot modis confert iecori, vt ei amica censeatur. Vidi enim aliquos ex huius succo, à magnis morbis eius liberatos, tam frigidis quàm calidis: binæ vnciæ in iure pulli coquuntur, bibuntúrque sex vnciæ iuris cum semunciâ sacchari de Maderâ: nam hoc est purius rubro, Candidum autem vitiosum, & astringit, quòd cum alumine conficiatur.

26. Thapsia.

Cortex radicis huius, pondere drachmarum duarum bilem educit: succi autem drachma; liquoris verò grana duodecim, purgant bilem, & maximè crassam & vitellinam, eò vsque vt etiam nigram. Liquor fluit incisâ plantæ parte dum viuit; lachryma, quæ non incisâ sponte fluit; succus, qui ex contusâ educitur, vt iam eruta sit ac pænè mortua. Vbi igitur lachryma est, nil vehementius aut melius: inde liquor, sed impurior etiam, non solùm imbecillior: qui tamen est huius plantæ, vrit & excoriat. Succus autem omnibus infirmior est.

27. Pycnocomon.

Eius radix bilem flauam purgat: semen verò fertur terribilia

terribilia ſomnia oſtendere: ob id quanquam noſtrâ ætate ignotum, placuit ipſum hîc adnumerare. Inquit Dioſcorides: ***Radix vt malum rotundum, paruum, odore terræ, nigra ſeu pallida, trunco quadrato, folio erúca aſperiore & craſſiore, flore ozimi, ſemine marrubij, naſcitur ſaxoſis locis.***

28. Scammonium.

Liquor eſt radicis plantæ lac ferentis, adhærentíſque aliis velut lupus, & tam flores eius quàm radix, nequid deeſſet ad prauitatem ſignificandam, grauis ſunt odoris & iniucundi. Propterea vehementiſſimum eſt, violentiſſimum, & naturæ humanæ inimiciſſimum. Probatur clarum, ſpongioſum, leue, glutino boüm fermè ſimile, nec mali odoris, ſed proprij non iucundi, quod linguâ tactum lacteſcat, manibus tractatum in puluerem ſoluatur: Orientale, maximè ex Antiochiâ optimum; peſſimum ex Africâ. Quod quanquam per ſe bilem ſolùm educat, & præſertim flauam, tamen omnia alia medicamenta dirigit, acuit, ac roborat, adeò vt iunctum medicamentis pituitam purgantibus, pituitam purget præſtantiſſimè, ac ſi nihil aliud, ſed ſolum illum humorem educere natum foret; idémque de melancholiâ. Imperator hoc medicamentorum dici meretur, neque ſcio medicamentum noſtris in regionibus vllum, quod humorem vt debet purget. Scammonium autem efficit, vt illa facilè, celeriter, & multa, ac procul educant, attenuando etiam & colliquando humores. Quantitas eius eſt granorum ſex, etenim ſupponimus optimum eſſe, nam maiorem quantitatem exhibere cogimur, cùm prauum fuerit & antiquum. Multis modis corrigitur, primùm

in compositis,hinc inter faciles modos optimus, inter optimos facillimus.Optimus autem simpliciter est, vt per circulationem impositum in aquam ardenté trium coctionum,& sex mensium spatio circumactum ac defæcatum : eodem enim tempore primùm vitalis fit infans,vt vult Hippocrates.Cùm enim in omnibus mistis propria quædam sit vis ab animâ illius fabricata, quæ dùm anima recedit, sopitur, & potestatem solùm retinet; eadem separatur assiduâ diuisione partium per ignem factâ,ab elementis;(seu sit diuina vis atque cœlestis, vt Mesuës existimat, seu ex mensurâ elementorum,vt Auerroës,seu ex vtrâque mista,vt Princeps:) & traducta in aquam illam,per similitudinem impressionis formæ, non absimilis figuris in artificiis ex sigillis factis, opus perficit quàm celerrimè & potenter, ob substantiam calidissimam,tenuissimam,& naturæ principalium mēbrorum maximè amicam, vnde sine noxâ prorsus cerebri,ventriculi,cordis,& iecoris,quibus vehementissimè aduersatur,educit.Tertius est Hippocratis,vt aromatibus condiatur,verùm non vnum sit;sufficiebat Hippocrati mitiora tractāti, vt helleborum;in tam violento Rege & ambitioso non sufficit:nihilominus in robustis,& cùm materia turget,velut dictum est præstat correcto[MS.*corto.*]Quartus modus est Galeni, vt in cotoneo coquatur , in quo & per quem pluribus modis mitescit,sed est tam imbecillius,ne dicam multò magis imbecille, quàm melius, ignis etiam valde paruus adhibeatur, vt potiùs sub cineribus quàm prunis coctum sit,túncque Diagredium vocatur ab Officinis, id est,quasi efferatum.Per se durat annis viginti,sed indies minùs validum redditur. Calidum est siccúmque in tertio,& amarum, nauseabundum. Quod verò tam præstans est vt furiosum videatur etiam extrà appositum,

tum, singularem aliquam vim habet: decet enim Regẽ quemcunque, aliquid habere admiratione dignum, etiam cùm non imperat: ob id antiqui formam in Rege dignam optabant, proceritatem siquidem corporis, ac speciem in vultu. Ideò odoratis copulatum, acetóque postquàm fermentauerit dissolutum, præstans est auxilium omnibus capitis doloribus antiquis. Est autem abortiuum medicamentum, quod etiam matres necare possit. In vniuersum autem quod ad correctionem attinet, eiusmodi præparatio à circulatione potior erit. Capias scammonij libram mediam; butyri eiusdem diei, libram vnam; mali cotonei attriti cum tyrocneste, tantundem; caryophyllorum optimorum in puluerem redactorum, vnciam. Coquantur in vitreo vase optimè concluso per tres dies ac noctes in balneo Mariæ perpetuò feruenti, inde vtatur adiecto semine apij, & citri, ac seseli. Dicitur medicamen medicamentorum & morborum, non autem ægrorum, neque enim vlli confert: est autem è septem vnum. Et eius alexipharmacum, maximè in febribus caphura: debet enim tum etiam associari alicui miti medicaméto, veluti mannæ, tamarindis, myrobalanis citrinis, cassiæ nigræ. Et est medicamentum morbi regij solum cum hierâ Galeni.

CAPVT III.

De pituitam ducentibus.

29. Myrobalani Bellericæ, Chebliçæ, Emblicæ.

HOc nomine duo intelligimus, pituitam scilicet, atque humorem crudum; quod etiam discrimen non videtur ignorâsse Galenus in ***primo de Alimentis,***

tis, cap. 2. Sed tamen humorem crudum ſub educentibus humores craſſos comprehendemus : ſatis ſit intellexiſſe, quæ pituitam purgant craſſam, non educere æquè bene humorem crudum, educere tamen poſſe aliquid : at quæ educunt humorem craſſum, omnia educunt pituitam. Humor crudus dicitur, qui ſubterfugit naturæ coctionem ſine ſeparatione in ventriculo, atque aliis in partibus : at pituita propriè dicta, quæ ſubterfugit naturæ operationem in ventriculo, cum ſeparatione terrei excrementoſi. Porrò quinque ſunt pituitæ genera, quæ rectiùs pituitoſa dici poſſunt : pituita naturalis, mucus, humor crudus, pituita præter naturam, & craſſæ bilis pars, quæ tamen vt aliàs ſæpe monui, nullo modo eſt pituita, ſed bilis craſſa; nam bilis quæ pituitæ admiſcetur, eſt verè pituita, & longè differt à bile craſsâ. Cùm ergo de pituitam educentibus ſermonem habemus, intelligimus naturalem, & præter naturam, ad quas portio crudi humoris conſequitur aliquando. Eadem tamen mucum educunt vt leniunt, non vt purgant : quædam autem peculiariter etiam illum trahunt; craſſam autem bilem quæ craſſa educunt, vt etiam crudum humorem : etenim humor craſſus bilioſus, ſæpe etiam melancholiam ſecum habet, perſæpe vtrumque. Porrò mucilaginoſa alia fiunt in ventriculo, quibus inteſtina veſtiuntur, & quæ cùm educuntur, gaudium ſunt imperitorum Medicorum, cùm non proſint niſi in coli dolore ex eiuſmodi pituitâ: in aliis nihil ſignificant aliud, quàm quòd deterſeris leniendi loco, & ægri ventrem ſicciorem ac duriorem te reddidiſſe ſcias. Alia fiunt in cerebro, quæ deſcendunt ad ventriculum, quæ vt alia educuntur, ſed ſunt craſſiora & tenaciora, quia denuò à ventriculo decocta.

cta. Quæ verò per palatum & nares deſcendunt, aut in cerebro manent, non per aluum purgantia, ſed commodè per errhina & apophlegmatiſmata ducuntur, quanquam ſi æger ſit patiens, commodiùs concoquantur inediâ.

Myrobalani ergo Belliricæ,& Emblicæ,& nobiliores omnibus his quas vocat Syluius (vnde neſcio) Cepulas, ſeu Chebulæ, euacuant pituitam, & bifariàm conferunt iecori, cordi, & cerebro, tum etiam ventriculo,(ſed non adeò cũ lignoſa ſint,)& quòd aſtringant, & pituitam purgent:omnia enim quæ pituitam ſuperfluam purgant, ſenſibus omnibus tam internis quàm externis & moribus,ac coctionibus conferũt, ſed ſi nimis exquiſitè purgent,corpus ſiccant.Earum ergo vſus eſt, vt oleo macerentur, vt de citrinis docuimus, inde exhibeatur expreſſi ſucci vncia media : minùs hoc obſtruit quàm decoctum,& meliùs purgat.Vſus etiam eſt condîtarum ſeu recentium, non tamen adeò vtilis vt quidam putant; qui enim perpetuo auxilio aſſueuére, nec ſine illo, nec cum illo, rectè officio ſuo funguntur. Proptereà forſan in cerebri morbis vtiles. Porrò conditura omnium ſiccorum, oleo fit; humidorum & amarorum, ſale; eorum quæ dulceſcere poſſunt, melle, ſaccharo, & caſſiæ nigræ ſucco, ſed hoc ad molliendum ventrem. Qui autem ſumit myrobalanos,dicit Meſuë, caueat ab vſu piſcium. Et myrobalani cum aloë, velut in Catapotiis Aſſaiaret, ſunt medicamentum vertiginis ; vt in Catapotiis lucis, oculorum. Et talia iuuant etiam ratione formæ. Et ex his ſunt Tripheræ dictæ, vel quia triplex ferant auxilium, vel quia ex tribus generibus myrobalanorum conſtent, quanquam pleræque ex omnibus quinque; & vna, ſcilicet magna, ſine his fiat. Conferunt autem

maximè

maximè ventriculo, præcipuè Persica, quæ sola purgat satis potenter. Sunt medicamentum intestinorum diarrhœâ laborantium. Et Chebulæ proprietate suâ conferunt febribus antiquis: Emblicæ verò purgant etiam atram bilem, acuunt mentem, cor confirmant, & lætitiam gignunt.

30. Sphondylium, seu spondylium.

Quòd eorum quæ pituitam educunt, vsus non sit satis vtilis homini, paucitas commodorum auxiliorum id declarat: neque enim præter commemoratas myrobalanos, quæ etiam obstruunt, quicquam noui vtile vndiquaque præter sphondylium, nisi salem adnumerare velis, quâ ratione his duobus subiicietur. Ergo radix huius (cùm semen etiam id præstet, sed grauè olet, ideóque parum ventriculo amicum) quæ odorata est, in acetariis ex vnciâ vnâ de more sumpta, pituitam purgat, & cum hoc aluum lenit. Similis est fœniculo, & est herba frequens iuxta riuos. Peculiariter prodest capiti. Et radix prodest morbo regio. Eius quoque semine (cùm ex fœniculo, vt docui *primo libro*, oleum adeò potens detrahatur, ad pituitam è cerebro educendam) quid validius excogitari poterit, si in oleum conuertatur[MS. *conuerso?*]

31. Sal lapideus, & panis.

Alter vocatur gemmæ à splendore, alter repurgatus & candidus: validior est lapideus, etenim vrit in gustu: purgant pituitam tenuem & crassam colliquando. Plus iuuat quàm ducat. Mesuë credit coniunctam esse operationem, quòd colliquet, inde constringendo educat.

cat.Resistit venenis:appetitum cibi excitat. Quantitas lapidei,drachma;communis,vncia media.

32. Nitrum.

In eâdem classe est nitrum,cuius drachma & media pituitam & crassam educit:& quamuis nitrum hoc nostrum, idem non sit cum antiquorum nitro, tamen & ipsum purgat; & Brasauolus experimentum mirum de hoc se vidisse refert. Habet autem miras vires, postquàm calidum in initio tertij ordinis, & magis etiam siccum, adeò refrigerat: flatûs discutit, & crassæ substantiæ est,incîdítque potenter.

33. Tartarum.

Eiusdem classis est Tartarum,sed minùs violentum. Pauca quantitas, vt dixi, mouet aluum: vncia dimidia educit pituitam, & à locis longinquioribus,quòd naturam referat aquæ ardentis, quæ in fece vini continetur.Sed lenientia pleraque vberiùs sumpta purgant, quoniam vis quæ in illis purgandi certum humorem occulta inerat, aucta educit humorem ipsum, quem mouere parua quantitas non poterat. Simili ratione vehementer agitato corpore ob motum velocẽ,leniendi humores tenues facilè educuntur:verùm in his quæ solùm molliunt,id non accidit, cùm emollitio motum tantùm obscurum habeat:& pariter in his quę intestina lubrica reddunt. Sed cur aliquando pauca cassia nigra magis mouet aluum quàm multa?An quia multa in eo casu magis mouisset,& pauca minùs, conuerso modo? vel quoniam multa subigitur,& in alimentum transit, vnde etiam reliquũ;pauca verò à calore attenuãte non

conco

concoquente ſubigitur ſtatim, & priùs purgat quàm euinci poſſit. Olei vires in primo libro deſcripſimus. In vniuerſum Tartarum magis ſiccat & attenuat, quàm purget.

34. Vlmus.

Eius cortex rugoſior, externus, ac craſſus, in puluerem redactus purgat pituitam ex vnciæ vnius pondere; ſed ventriculo obeſt, tum ratione ſubſtantiæ, tum temperamenti, & quia minimè odoratus eſt, & quoniam in puluerem redactus: omnis enim puluis etiam ſacchari ventriculo odioſus eſt:præcipuè autem ob multitudinem. Eius tamen vis præcipua in ruptis ſanandis,ſeu oſſa ſint,ſeu membranæ,conſtringit enim illas:ſecùs inter tot præcipua nullius eſt vsûs.

35. Cappares.

Salitorum cremor epotus, purgat pituitam, & fœces, & ſanguinem etiam violenter:neque enim ſolùm detergit,ſed abradit,& capparum ratione, & ſalis. Sumuntur autem vnciæ ſex.

36. Hermodactyli Officinarum.

Quamuis recentes radices Ephemeri ſtrangulando interficiant, & adeò celeriter, vt inde nomen Ephemeri promeruerit: ſiccæ tamen potenter pituitam, & procul,& craſſam educunt, vt Braſauolus expertum reliquit. Dices, quid veneno [opus,] in tantâ copiâ ſecurorum medicamentorum, præcipuè cùm nullas alias præſtantes vires habeat? Eſt in venenis hoc ſanè præci

præcipuum, quòd cùm non nocent, plurimùm irritant naturam, & etiam quandam vim habent validam, nostrorum corporum comparatione [MS. *compatione,*] vt subigant & educant humorem vehementer, ac quasi cum imperio quodam: nam membra vt dixi, non medicamentum, trahunt & expellunt.

37. Opopanax.

Succus est aut liquor plantæ calidus & siccus in tertio ordine, grauis odoris: & ob id quæ talia sunt ex succis aut liquoribus, pituitam crassam & lentam purgant à remotis, velut cerebro, sensibúsque eius, neruis, articulis, & musculis. Purgat autem à remotis, quoniam tardè, & ideò vis eius subigitur in ventriculo & venis, vt ex his non possit educere; sed prolata, vbi calor naturalis est impotens, exanguia membra diuturnitate moræ immutat, donec colliquent humorem & expellant: hæc autem tarditas prouenit ex densitate substantiæ illius. Apud antiquos alios non pro purgante medicamento habitus: sed & Brasauolus purgare negat. Constat tamen additum in Catapotia fœtida, illorum augere vim: & strumarum, ac vlcerum Chironiorum esse medicamen bonum, & rigorum febrilium, & vterinorum morborum. Cuius quantitas est à drachmâ vnâ ad duas. Tanto verò euidentiùs purgare manifestum, quòd ventriculo inimicus sit, & liquetur in eo, & sit calidus & siccus. Vix enim fieri potest, vt medicamento hæc tria conueniant, & non purget, & humorem crudum etiam, aut per vomitum non eiiciat. Sunt autem membra remota, cerebrum, pulmo, & pectus, vterus, vesica, & renes, articulíque.

38. Sarco

38. Sarcocolla.

Hæc facultatibus omnibus absque exceptione fermè priori similis, magis vtilis pectori, minùs articulis, minùs odiosa ventriculo, magis perniciosa picrocholis. Impinguat corpus, multiplicat semen genitale, vulnera sanat, sed caluitium auget. Propria est oculorum morbis, & podagræ.

39. Sagapenum.

Potentius omnibus est in expurgando pituitam crassam & lentam à cerebro, neruis, sensibus, articulis, thorace, pulmone, ventriculo, intestinis; conducítque ob hoc comitialibus, vertiginosis, paralysi, tremori, doloribus capitis, ventriculi, & intestinorum. Chœradas, nodos, splenísque tumores, intus & extrà dissoluit, modò sincerum sit: est autem, quod est ex albo subrubrum, odore porri, substantiâ crassâ, sed quæ in aquâ facilè soluatur, leue. Prodest ruptis & distentione laborantibus. Calidum in tertio ordine, siccum in secundo, amarum. Ideo melius pluribus causis opopanace, in duritiebus dissoluendis, iuuandísque membris frigidis & exanguibus. Eadem quantitas, eædem exceptiones. Sed sufficiat in eiusmodi nominâsse membra, velut pro neruis tremores, resolutiones, distentiones; pro capite dolorem, vertiginem, comitialem morbum. Vltimum est in frigido ascite, *ex 14. 3. cap. de curâ ascitis.*

40. Hyssopus.

Et ipse calidus in tertio, tantundémque siccus, cum oxymelite

oxymelite purgat pituitam & crassam : medicamen singulare pro pulmone, lienem extenuat, vrinam prolicit, iecoris duritіes dissoluit, flatûs discutit. De recenti dantur vnciæ duæ,& plus,sed cum violis aut saccharo. Creticum est nostro acutius : & est medicina pectoris & pulmonis.

41. Spartium & Genista.

Hæ facultate & formâ similes fermè, sed genista inferior viribus. Educunt pituitam crassam, & sunt tertij generis. Frangunt lapidem, vrinam prouocant. Semen ex drachmis duabus, cum succo cæparum ex totidem vnciis, strumas liquat proprietate etiam, non solùm vi quæ tamen maxima est. Succi florum drachmæ duæ ad purgandum sufficiunt:Pulueris eorum tres: succi caulium eius, quatuor : seminum cum saccharo conditorum, sex : vel si tres drachmæ tantùm in iure coquantur, iuris autem vnciæ sex bibantur : vel si ex floribus in acetario vncia vna sumatur. Verùm purgare etiam aquam decoctum radicis, eo experimento comperimus, quòd Augustinus Fornarius Genuensis Patritius,decoctum eius bis in die bibés per horas tres ante cibum, pariter & de illo cum cibo bibens, & diluens vinum, à pæne desperato ascite perfectè liberatus est,superuixítque multis annis:fuit autem quæ propinauit mulier certam normam seruans.

42. Cnicum.

Semen est agrestis croci,Arabibus Carthamum appellatum:in purgando pituitam,ab Auerrhoë omnibus præfertur medicamentis, quòd colocynthis violenta

 nimis;

nimis;ſal,ſphondylium,& myrobalani,imbecilles;ſagapenum educit potiùs crudos humores quàm pituitam,& febrem accendit;Agaricum purgat alios humores. Sed tamen eſt noxium ventriculo, tum quia auſert proprium ventriculi alimentum,ſcilicet pituitam; tum quia nimis detergit, nec habet vim aſtringentem; deinde quia peculiarem in hoc habet proprietatem. Datur in decoctis, medullæ ſeminis ſemuncia: non quidem medulla,ſed decocti ipſius vnciæ ſex.Calidum eſt in primo,ſiccum in ſecundo: quinetiam floris drachma vna(eſt autem croco ſimilis)purgat:cibus eſt familiaris pſittacis in Europâ: morbo etiam regio confert. Oleum quoque eius præter pituitam, aquas etiam ducit. Demiror in tantâ copiâ emollientium ventrem, cur Galenus inimiciſſimam rem ventriculo in ſenibus prætulerit: me quidem hac in parte non perſuaſerit. Confert pituitâ abundantibus, quibus ob id deficit genitale ſemen, ſed dari debet cum aniſo & macere.

43. Colocynthis.

Porrò omnium quæ pituitam educere poſſunt, potentiſſima eſt colocynthis,ac Rex vnus inter medicamenta. Horum autem ſimilium,velut etiam hellebori & peplij,proprium eſt,velut ſtrenuos Duces exire ante humorem: quod cùm fateantur omnes, cum Galeno *ſeptimo de ſimpl.medic cap.de colocynth.* quid eſt cur non velint membra trahere, non medicamenta, quæ antè exierunt? ſic enim ſcammonium, & cucumis anguinus, & peplium, & quæcunque talia: non ita oleum, non mucus pſyllij,aut caſſia nigra. Demiror, imò non demiror pertinaciam ſtultorum; neque enim ſecùs ſtulti

ſtulti eſſe poſſent, ſi ſenſibus ſaltem cederent. Sed ad vlteriora tranſeamus. Purgat pituitam ſanè, ſed & humorem illum aquoſum frigidum, qui in cerebro ex totius conſenſu ſolet generari: quo decidente aſthmata, coxendicum dolores, & alij difficillimi morbi generantur, cœcitates, ſurditates, casûs dentium. Sed nunquid duos humores purgare dicent, quoniam & hunc purgat, ac potiùs hunc præcipuè, qui adeò frigidus eſt, vt laborantes glaciem ſe ſentire in eo loco referant. Cùm enim incoctus ſit humor, quomodo medicamento cedere poterit, qui neque naturæ velit? Calida eſt & ſicca in tertio ordine, & amariſſima, adeò vt quidam illitis vel tenuiter gladiis conuiuarum, ioci causâ, totum conuiuium abominabile reddiderint, nec ſuſtineri poteſt tam moleſtus ſapor. Neque vſus eſt eius, niſi in Catapotiis ob id, aut mellis in quo incocta ſit: quo præclara edidimus experimenta ſanationum. Eſt in eo genere, vt aiunt, fœmina, maior, candidior, lenior, cuius medulla eſt velut nix, matura quoque ac leuiſſima, ſpongioſa, nata in agro arenoſo, libero, culto, neque ſola. Eſt autem è cucurbitarum genere, & creſcit vt vitis agreſtis, ſed moritur in hyeme, cùm non ſit arbor. Colligitur ſub autumni fine; & cùm vſui adhibentur, ſemina non ſolùm cortex diligenter excutiuntur: rotundior eſt cæteris cucurbitis & minor; maxima enim minimum peponem non æquat, quod ei contingit ex ſiccitate; nullum enim ſiccum facilè ad magnitudinem eximiam peruenit. Quo fit vt ſpecie quidem ſit è cucurbitarum genere, capreolis, foliorum aſperitate, flore conico inferiùs reflexo ad exteriorem partem, flexili trunco, & vt dixi, magnitudine plantæ arboreæ: ſed re omnino differant, cùm vna calida ſit ac ſicca in tertio ordine, altera tantun-

dem fermè frigida humidáque. Datur ex eâ drachma media, sed emendata: ipsa enim per se, licèt cerebro & crudæ aquæ ab eâ fluenti, ob ídque tum illi, tum eius difficillimis morbis, attonito, comitiali, vertigini, surdastris, dolori cuicunque capitis inueterato, coxendicis dolori, & podagræ lentæ, tum etiam asthmaticis, distentioni, resolutioni neruorum, colíque doloribus, tum ventriculi diuturnis, lui Indicæ, plus prosit vllo alio medicamento: nihilo seciùs purgat adeò violenter, vt etiam sanguinem secum trahat, excorians intestina, præsertim quod in eâ asperum adhæret cortici, doloréfque ventriculi, qui non facilè soluuntur, excitando. Præterea turbat, nauseam mouet, cordi, ventriculo, & iecori præcipuè inimica. Vt ergo detrimenta tollantur, ipsa præbet se paratam, cùm omnia sustinere possit, & longam coctionem, & contusionem, & mistionem. Modus ergo generalis, quo & noxa tollitur & amaritudo in medicamentis similibus, seruatis illius viribus, & absque circulatione, hic est. Sumantur gratiâ exempli, medullæ illius candidissimæ & purgatæ exquisitissimè, tum optimæ libra media, quam vix ex centum libris, si rectè voles agere, elicies: & in ollam sale candido substratam alternatim collocabis, sic vt pro eâ salis sit pondus trium librarum, & in vmbrâ seruato & eximito; potes etiam salem aquâ repurgatum in vsum colligere: Rursus tantundem candidi salis, vt priùs adiice, & libram semis gingiberis albi tenuissimè contriti, & alio in vase nouo per dies quindecim, compressa magno pondere aut vinculis seruato: dein sublata, & seorsum si placet collecto sale, ne dispendium fiat, cum vnciis tribus cinnamomi optimi, optiméque contriti, seruato in pyxide marmoreâ, vel argenteâ, vel vitreâ. Demum cùm

cùm opus eſt, huius medullæ cape ſemunciam;& mellis optimi, vncias ſex; aquæ fontis,libram vnam.Coque tamdiu perpetuò deſpumando, donec conſumptâ aquâ mel exactè coctum ſit: inde exprimito: quicquid ſordidum eſt,reiice: mel ipſum tres in partes diuiſum alternis diebus ſumes; addendo vnicuique parti, caryophyllorum, grana decem, ſeminis apij, ſcrupulum vnum. Ipſa eſt medicina morborum plurium, præcipuè lethargi, & omnium qui in capite accidunt, & ad apoplexiam, non tamen eſt medicina ægrorum. Et eſt vnum ex ſeptem. Et eſt magna pars materiæ nobilium medicamentorum, vt hierarum Archigenis, quæ eſt medicamen tortuoſi oris, & Rufi [MS. ***Buſitus***] ad comitiales; tum catapotiorum Albachomachi [fortè ***Andromachi,***] & [pilul.] fœtidarum, ad reſolutos quidem magnæ, maiores autem apoplecticis; & cocciarum ad deſtillationes omnes,& empyema,& phthoën, producunt enim vitam ab initio. Et ipſa eſt medicina vlcerum narium, maximè cum ſemine dracunculi: & addita ſpeciebus hieræ, medicina morborum cordis, licèt plerumque melius ſit Theodoricum magnum, in quod non ingreditur. Eſt medicina podagræ & iſchiaticæ,maximè hiera Hermetis,nam in eam ingreditur. Ad coxendicum etiam dolorem, oleum ſeſaminum in cortice eius coquatur, inde vtrumque cum ſeſquialtero aquæ incoletur,& hoc cum pane coquatur, donec inſpiſſetur, & fiant catapotia auellanæ magnitudine; de quibus ſumat xviij. Si etiam illius cortex vino impleatur & coquatur, vinum illud curat morbum regium, curátque vteri præfocationes, præcipuè cum caſtoréo. Et hiera Logadij, in quam copioſa ingreditur, molam eiicit. Eſt eius alexipharmacum ſmaragdus & caryophylli.

 44. Cucur

44. Cucurbita.

Eius ſuccus parum educit pituitam,quamuis dentibus ſit vtiliſſimus:& frigidiſſimus eſt adeò,vt ſi frigida (vt Galenus putat)occidere poſſent,nullum aliud eſſet efficacius.Aqua etiam deſtillata purgat.

45. Vrtica.

Folia eius leniunt ventrem , & educunt pituitam craſſam , præcipuè cocta cum limacibus , ex quo manifeſtum eſt quòd ipſa ſunt imbecilliora cnico:cnicum enim eſt robuſtum : vnde media eſt fermè inter imbecille & robuſtum medicamentum ; ſed potiùs attinet ad robuſtum , quia eſt ſubſtantiæ tenuis , & ideò prouocat menſes : & oleum ſeminis eius magis educit pituitam, quàm oleum ſeminis cnici : frangit lapidem renum & atterit,& confert febribus pituitoſis in fine. Alexipharmacum ſemina cotoneorum.

46. Lycium.

Purgat pituitam,ſed non ipſum,verùm eius ſemen, & ſatis exiguo pondere , ſcilicet drachmæ vnius cum dimidiâ. Eſt verò temperatæ naturæ in calore:verùm non facile eſt inuenire huiuſmodi plantam ; habet tamen ſimilitudinem quandam cum buxo : nec mirum eſſet , quòd eius ſemina idem poſſent ; nam vt dixi, omnia medicamenta quæ purgant , habent neceſſariò quid amari aut acris , & odioſa ſunt. Semina autem plantarum amari folij , & præcipuè malè olentis plerumque amara ſunt & odioſa etiam , ipſa adeò in pleriſque horum facultas eſt purgandi humores naturæ inimicos,

inimicos, bilem præcipuè corruptam, & pituitam, atram bilem, & ichores, & aquam putridam, ac talia eiusmodi: sed si non olida sint, plerumque pituitam, aut alium humorem sincerum. Confert oculis. Et scias quòd omnes fermè lacrymæ arborum purgant pituitam; & inter alias bellè crassam & viscidam styrax aurei pondere, cum lacrymæ amygdali tantundem, multa commoda afferendo, velut conciliando somnum, dolores leuando.

47. Daphnoides.

Frondes huius plantæ, tam virides quàm siccæ epotæ pituitam educunt, & crassam etiam, verùm vomitum mouent, hoc autem ad molestiam pertinet. Sed & baccæ eius quindecim numero, corpus purgant. Hoc autem & in daphnoide, & in cæteris medicamentis, vt dixi, educentibus obseruandum est, quòd & commansa, per palatum, & per nares attracta, eundem trahunt humorem; sed non contrariâ ratione quæcunque apophlegmatismata & errhina, per aluum purgant. Exemplo est staphisagria, quæ cùm potenter pituitam commansa educat ex ore, non tamen aluum purgat: tametsi quædam potiùs per vomitum pituitam educant, sed non ex aluo.

48. Glans vnguentaria.

Educit pituitam & multam & crassam: eius duæ sunt species, maior & minor; vtraque vocatur Ben ab Arabibus. Ætate nostrâ pigmentarij ex minore nucleo, qui paulò maior est cnico, excipiunt oleum, quod nequaquam rancescit, atque ideò odoribus excipien-

dis accommodatum. Purgat & oleum ipſum. Nec eſt nauſeabunda, vt putat Meſuë; oleum eſt, quoniam omne oleum nauſeabundum eſt.

49. Vitis alba.

Succus eius multam ducit pituitam: cum mulsâ ſumptus iuuat difficultate ſpirandi laborantes, lienoſos, hernioſos, comitiales, vertiginoſos, præſeruat ab apoplexiâ. Dantur radicis illius drachmæ duæ cum aquâ hordei. Dictum eſt quòd huiuſmodi ſurculi, vt & clematidis, purgando leniunt aluum. Propriè eſt medicamentum perturbatæ aut debilis rationis. Piper eſt eius alexipharmacum, vel anagallis. Confirmat ventriculum: & eſt in eâ etiam nigra medulla, quæ cor dicitur, grata guſtui, quæ humida ſumpta purgat per aluum & vrinas.

CAPVT IV.

Quæ bilem nigram ducunt.

50. Myrobalani nigræ.

Nigræ bilis hiſtoriam Galenus adeò confudit, vt alios in errorem deduxerit, ipſo forſan minimè aberrante; nam atram bilem modò peregrinum humorem, modò vt naturâ talem genitum eſſe [ſcribit.] Vnde Princeps, cùm moram ſcribendo huius causâ interponi nollet, tot facit genera atræ bilis quot humorum, dum humor ſuperaſſatur. Quinetiam nec his contentus, alios excogitauit modos, velut per frigoris condenſa

densationem. Ego autem huc solùm, quæ necessaria sunt negotio, transferam. Id primùm supponendo, quod alibi demonstratum est, humores in rectè constitutis in sanguine potestate esse; excrementa autem in vasis illi excremento delegatis: quicquid est alienum loco, vel magnitudine, vel colore ab his, præter naturam dici meretur. Nego sanguinem sub hac appellatione contineri, qui fluit ex hæmorrhoidibus, fluit ex iecore vt coactus nigrescere videatur, aut effusus in thrombos, inde eiectus per aluum aut vomitum. Quacunque etiam parte corporis humor superassari potest; quacunque putrescere, nisi veloci motu cieatur. Alius est calor febrilis, alius naturalis, alius aduentitius. Quæcunque autem transeunt ex vno in aliud, maximè si longum sit interstitium, aliquandiu necesse est in medio morari, & participia fieri etiam intermediarum qualitatum, vtpote crassitiei, inæqualitatis, atque nigroris, taliúmque. Præterea illud manifestum est sub nigrâ bile fuscam, liuidam, & glasteam contineri, eandémque rationem esse omnium, quòd omnes ab exustione fiant. Attamen & fusca, & nigra, liuidáque seu glastea, trifariàm omnia fiunt; alia quidem exustione, alia permixtione, alia tincturâ, maioribus seu minoribus. Etenim in sputis, [huiusmodi] tinctura [MS. *tincta*] apparet, sed solùm in superficie ex fumo, qui è corde prodit; vnde Medici decipiuntur, cùm ægri haud difficulter euadant. Sed & omnium eadem est ratio mistorum & simplicium, vel adustorum magis minúsve, seu materiæ naturâ, seu caloris qualitate atque magnitudine. Nullum etiam humorem naturalem purgari posse sine maximâ violentiâ constat, quòd vt dixi solùm potestate in sanguine sint, non actu. Quibus intellectis constat, nigrorum humorum sex esse species:

Z 5 natura

naturalem & communem, quæ est fæx sanguinis; naturalem sed non communem; bilem naturalem nigram, sed exustam citra putredinem; & flauam; & vtramque ex febre; sextum genus est humoris crudi ex calore febrili exusti. *Vide 4. Prognost. nostr. comm. 17.*

Si nihil horum te mouet, quòd Medicorum pertinaciâ videas omnia confundi, id saltem te doceat, quòd alia est bilis nigra in insaniâ euacuanda; alia in quartanâ & continuâ ex melancholiâ: namque in melancholicis plerumque etiam in venis materia est, vt non loco, sed proprietate differant. Propterea melius erit distinguere melancholiam à loco primùm; alia enim in venis, alia extrà: à materiâ, quoniam quædam est, cuius subiectum est fex sanguinis; alia, cuius bilis flaua: à causâ quæ illam mutauit, calor ascititius & putridus: neque enim in temperaturis naturalibus tantus potest esse calor, vt nigrescat in venis, sed iam separata nigrescit aut tingitur; aut ab irâ, vel tristitiâ. Eadem verò iuxta rationem consimilem in finitimis coloribus atque cognatis sunt dicenda. Quæ ergo purgant hos humores, alia quidem ex venis educunt, alia ex cerebro atque iuncturis; quædam etiam putredine corruptum, quædam simplici calore exustum; alia denique factum ex bile ac tenuem, alia ex melancholiâ, & crassum. Atram bilem ducere puto nullum medicamentum; nam vt dixi, membra trahunt, non medicamentum. Oportet corruptum esse membrum prorsus, quod humore simili gauderet: quod autem corruptum est, nullas habet vires. Præter id nemo vidit æruginosam bilem medicamento eductam neque atram: dico atram, quæ nigerrima est, nec nigerrima videtur, quia admodum nitet velut Pramnium, & corallium nigrum perpolitum: est etiam quasi arenosa

&

& minutissima trita, quæque effusa in terram, illam fermentat,& à quâ animalia prorsus omnia quæ olfactum habent,inter quæ etiam muscæ,fugiunt. Educitur quandoque casu, in quibusdam pestilentibus febribus,societate secum & propriâ grauitate. At humorem nigrum sanguini similem sæpe videmus,& præcipuè in lienosis. Ergo nigræ myrobalani secundi generis sunt, & melancholiam omnem ex venis educunt, naturalem quidem exustam familiaritate substantiæ ex flauâ bile, quòd dum immaturæ essent, talem humorem educere poterant. Ob id insaniæ pariter, ac melancholicis, & tremori, & elephantiasi [conferre] possunt. Condîtæ autem si non humidæ condîtæ sint, melancholiam generant, & obstructiones pariunt. Nutritæ debent exhiberi, expressæque vt superiùs dictum est, pondere eodem. Elige grauiores & recentes,vt de aliis dictum est. Conferunt hebetationi omnium sensuum tam interiorum quàm exteriorum, & motûs: at in quibus nihil tale educunt, eundem humorem efficiunt. Iuuant etiam hæmorrhoidas patientes.Propriè conferunt febribus antiquis,& quæ reuerti solent. Sed & communi ratione; quæcunque enim melancholiam purgant, quartanis, & etiam huiusmodi febribus vtilia sunt.

51. Pulegium.

Hoc longè præstantius est,saltem apud nos,est enim odoratum. Et assatam,non putredine,purgat;& à cerebro, neque iuncturis: sed est debile valde, adeò vt sit inferius origano. Incîdit,attenuat,magno est præsidio ventriculi doloribus, aduersatur venenis, lentos & crassos pulmonis humores præparat, vt facilè educi possint.

possint. Quantitas duarum drachmarum, vel sex vnciarum decocti: vnciæ semis in iure galli. Editur in acetariis. Proprietate singulari deliquia animi prohibet odore solo vel potum; propriè cum melicrato calefacit & extenuat, statim prolicit menses, alleuiat partum, & est medicina vteri: & frangit vesicæ lapidem, ex 18.3.tract.2.cap.19.

52. Origanum.

Origanum ventriculi morbis valde salutare, dolores tollit, flatûs & tumores duros dissoluit. Calidum & siccum in tertio ordine. Eo solo multos sanaui, tumoribus ventriculi partim scirrhosis, partim mistis laborantes: venenis aduersatur, menses prouocat, nocet dentibus & oculis. In purgando & dolores leuando, multò præstantius Creticum. Quantitas huius drachma cum dimidiâ: non adeò iucundum est vt pulegium. Parthenium non purgat, quamuis creditum sit. Atque hæc de mitibus.

53. Epithymus.

Est ac si dicas, supra thymum: sed & thymbræ adnascitur optimum, odoratum, verè subrufum, capitulis florulentis, quod ex Cretâ aduehitur. Deterius Syriacum, & illo Italicum; dicerem Europæum, si Creta in Europâ non esset. Exustam bilem, non à putredine, euacuat: vnde in febribus nulli vsui, sed in insaniâ, comitialibus, vertigine, cordis palpitatione vtilissimum: carcinomatibus autem adeò vtile, vt Galenus hoc solo ex aquâ lactis, omnia quæ non longo tempore confirmata sint, curari posse credat, imò ab eo curata affirmet.

Attenuat

Attenuat præter hæc, aperit, digerit, & viſcera etiam confirmare putat Meſuës, & quartanis prodeſſe, ſed parum. Siccis præterea corporibus noxium eſt. Ad triſtitiam, & timorem, ac ſyncopas detur cum apij ſemine, & Pramnio vino, vncia in decocto vt dixi, vel ſemuncia in puluere. Sub hoc genere etiam continetur Epiſtœbe. Confert propriè melancholiæ, & aſthmati.

54. Alypum.

Inferius aliquanto epithymo, ſed exulcerat etiam inteſtina. Radix eius purgat pituitam: & vt quæcunque purgant pituitam, vt dixi, inimica ſunt membris naturalibus; ita quæ bilem, cordi, licèt purgatione ipsâ iuuent. Cauſam tamen eſſe reor non eandem; ſed quæ pituitam educunt, ſubtrahunt, vt dixi, alimentum membrorum naturalium, & illa exſiccant. Quæ autem melancholiam, ab ipſo etiam corde reuellunt. Vnde miſcenda confirmantibus cor, quæ ſunt maximè apium, ſemen boraginis cum totâ plantâ, crocus Orientalis, meliſſa, ſed eſt imbecillis, velut & citri ſemen; Pramnium, & aqua ardens manifeſtè, caryophylli, & ex gemmis ſmaragdus, hyacinthus, corallium, margaritæ, & raſura [MS. *referunt*] de oſſe cordis cerui, & been album, & ozymum foliis paruis, valde odoratum, & ſericum cocco valde imbutum, & forſan bibinella, deraſum os monocerotis, ambra, & theriaca, licèt compoſitum, ſeu mithridatium.

55. Lapis cœruleus.

Hic purgat melancholiam, & propriè non putridam. Debet eligi ſplendidus dum eſt integer, boni coloris,

coloris, & aureis insignis maculis. Ex hoc efficiunt Pictores æternas imagines: ideò qui optimus est, pondere auri æquali permutatur. Calidus est & siccus in secundo ordine. Purgat pulmones, & difficultati spirandi prodest, prodest & lienis tumoribus, & hæmorrhoidibus, sed id generali ratione, quoniam nigram bilem euacuat; sicut quæ flauam, morbo regio laborantibus. Sed cordi speciali ratione conuenit: lætum reddit hominem, ac quasi beatum, præsertim exhibitum, vt in Electuario Alkermes, quod ambræ dimidiam partem recipit. Non lotus vrit, & venenosus est. Datur pondere drachmæ dimidiæ, quadragies aquâ lotus, aquâ decies rosaceâ. Confert etiam generali ratione, vt omnia quæ ex venis nigrum humorem educere possunt; pesti etiam nostrorum temporum, quam serpentem vocabimus, & Elephantiasi, & Indicæ lui, vt siquid aliud; scióque cum vino ex cortice & ligno satis leui, plurimos optimè curatos. Verumtamen Catapotia quæ adeò iuuant, præter ipsum lapidem, recipiunt agaricum, polypodium, epithymum, helleborum, atque scammonium.

56. Lapis Armenus.

Hic est in quo Trallianus & Mesuës conueniunt, quòd potentiùs educat melancholiam sed non putridam cœruleo, & tutiùs helleboro; sed helleborus etiam putridam purgat, non putridam autem vehementiùs. Eodem temperamento, pondere, præparationéque exhibetur. Prodest itaque insaniæ, comitiali, vertigini, mœrori, carcinomatibus, lepræ. Non lotus vomitum cit: sed vix inuenitur apud nos. Refert tamen Brasauolus inueniri Germanicum, viribus non inferiorem: sed

ſed authores noſtræ ætatis verbis non temperant, vt magni aliquid inueniſſe videantur. Fieri poteſt vt purget: vt illi æqualis ſit, qui forſan neque vnquam expertus eſt, ratio non fert: illa enim tenuia ſunt, neque hoc in huiuſmodi ſimilibus experimur. Confert podagræ. Hinc verò conſiderare licet morborum curationes, velut vertiginis, quoniam ab educentibus melancholiam, ſolùm ſanatur.

CAPVT V.

Quæ aquam ducunt.

57. Ericij terreſtris caro.

ET huius multiplex eſt genus: contenta in venis, quam ſi nihil obſtat, conducit magis per vrinam ducere; quæ è capite fluit, materia iſchiadicarum, frigida vt nix diſſoluta; quibuſdam non adeò, ſed ad pulmones confertim veniens, orthopnœam gignit, quam non putreſcere, antequam deſcendat certum eſt: ex huiuſmodi etiam reſolutiones fiunt: & ſi malum non ſæuiat, grauedines & raucedines: quam (niſi quid aliud obſtet) iuuat euphorbio purgare, neque enim tales ſitiunt, nec caloris ſigna vlla præ ſe ferunt. At aquam aſciticorum purgant alia, aliáque vtramque. Ex his ergo innoxia maximè eſt caro ericij terreſtris. Sumuntur vnciæ duæ cum vnciis ſex oxymelitis: nec ſolùm purgat aquam, ſed confert iecori, ventriculo, renibus, ac veſicæ, adeò vt ſperarem ſiquis hac ſolâ vteretur, poſſe plenè ſanari.

58. Tripo

58. Tripolium.

Huius radix etiam præstantissima, alba, feruida, odorata: cuius drachmæ duæ soluunt aquam,& etiam per vrinas eam educunt. Vocatur autem à Serapione Turpethum,aliud ab alypi[MS.*alij*]generibus. Exhibetur pondere drachmarum duarum in vino flauo velut Pramnio, vt nil elegantius. Calidum est in tertio, & venenis aduersatur.

59. Lactuca agrestis.

Huius plantæ lac pondere granorum octo,vel succi vncia vna, aquam ducunt asciticorum: quæ autem huiusmodi aquam mouent,nec aliud,odiosa esse naturæ necesse est, quoniam dissimili & contrario magis similia sunt, quàm quæ bilem mouent aut pituitam. Fieri tamen potest, vt vnâ parte trahant, alterâ non sint ingrata, aut quod ingratum est, aliquo meliore tegatur,velut in tripolij radice.

60. Ficûs lac.

Et huius arboris lac,aquam potenter educit,vt omnium ferentium lac plantarum; calidissimum enim est atque vrens: vnde etiam aqua lactis caprilli hoc ipso detracta,podagræ magnum affert auxilium: sed si curati non sæpius purgentur,in alios morbos deteriores incidunt, velut & ab ischiadico dolore. Natura enim quæ tales admittit morbos,nec trudit extrà materiam, impotens est; vnde concluso solito exitu, nec sublatâ causâ generationis,in locum periculosiorem,materiam genitam dirigit: hoc autem violentum est.

61. Sampsu

61. Sampſuchus.

Huius ſucci ſex vnciæ parum ducunt aquam aſciticorum; attractus autem per nares plurimùm prodeſſe poterit, cùm cerebrum intemperie frigidâ & humidâ graui laborauerit. Cæterùm velle iam conflatam & concluſam aquam aſciticorum, ac putrefactam ſiccare, eſt piſcari velle hamo aureo: forſan aperiendo, vrinam prouocando, intemperiem putridam tollendo iecoris, ſtrenuè prodeſſe poterit, non calefaciendo; quandoquidem iecur in hydrope, calidâ intemperie laborat, vt aliàs eſt demonſtratum. Ergo in capitalibus, ſi ferant, aquis vtendum erit. Quomodo autem tanta aqua in capite congregari poſſit, vt nonnunquam libras quinque aut ſex ſuperet, dubium eſt. Atque in hoc ſæpe cogitaui: neceſſe eſt enim, caput calidâ intemperie in his laborare, aquam autem collectam in venis continuè exugi, ipſum verò cerebrum ſimul refrigerari. Atque etiam hoc aliàs à nobis declaratum eſt: nam & in Pontifice Scoto orthopnœâ laborante haud obſcurè id vidimus.

62. Mori radix.

Eius ſuccum tempore meſſis ex drachmis duabus; vnciis autem ſex decocti mediæ vnciæ eiuſdem radicis [damus.] Eſt autem commune præceptum in aſcite, dum purgare potione volumus, non antè quieſcere, aut cibum exhibere, quàm medicamentum prodierit.

63. Braſſica marina.

Neſcio quid huic cum braſſicâ ſimile: ſerpit, & folia

 exigua

exigua habet, & lac fert; quorum nullum est commune cum brassicâ. Saporis est salsi, subamari, acuti; folium, quod peculiariter aquam ducit hydropicorum,& densæ substantiæ est,capitalem ducere non potest. Dantur vnciæ duæ, quoniam imbecille est medicamentum, aut libra media iuri galli incoquitur, ex quo sumere oportet libram, aut etiam plus: tutius est hoc quàm si in aquâ lactis; sed bene percolatum sit. Et vt dixi, eò magis necesse est differre cibum, & diutius ambulare, vt tota exeat. Vocatur ab Officinis Soldanella.

64. Chachile.

Eiusmodi herba est è salsarum genere;& ideò tales, vt etiam soldanella, aquam educunt. Ignota Græcis, nam Africæ familiaris solùm herba est,folio nasturtij, salsa valde inter herbas, & in sterquiliniis nascitur, similis musco arborum.

65. Verbascum.

Eius folia in acetario (cùm vix ob asperitatem edi possint) aquam educunt multam,ac sine molestiâ;vnde etiam hydropicis cófert.Radicis succus ex vnciis duabus ter sumptus à quartanâ liberat; experimentúmque est Arnaldi[MS.*Rinaldi*]de Villâ nouâ sæpe probatum. Flores quoque tusi & admoti curant hæmorrhoidas, & in clysteribus dysenteriam, & emplastri loco tenesmum[MS.*tinesmonem.*]idem in vase vitreo soli expositi,aut sepulti,in oleum rubrum vertuntur ad eadem,vt verisimile est, vtile. Folia cocta difficiliùs manduntur quàm cruda modò sint tenera. Referunt radicem pe-

ſtilentiæ perutilem eſſe, quod minimè abſurdum eſt. Herba eſt luteo flore, aſpera, quâ nulla frequentiùs ſe offert aridis in locis,& in ripis riuorum.

66. Vitis agreſtis.

Nulla planta magis vitem refert pulchritudine & formâ: nulla domus inſignis Bononiæ hac arbore caret. Ampliſſimum ſpatium viriditate ſuâ, imò totas domos Prætorias exhilarat. Attagenam vocant Græci: cuius radix incocta aquæ, & vino miſta, & cum aquâ ſalsâ epota, purgat hydropicorum aquam; quanquam hic modus mihi parum commodus videatur. Quapropter quemadmodum in Tripolio dixi, eam confractam atque priùs, vt ita dicam, multis in locis ſauciatam, infunderem veſperi loco libero in Pramnio vino, vinúmque ipſum in potu exhiberem, etiam additis his quæ cor & ventriculum confirmant, & bene odorata ſunt, velut caryophyllo, xyloaloë,aquâ roſaceâ,ſantalis.Hæc enim cordi,cerebro, iecori, ventriculo, pariter ſingula quæque auxiliantur. Decet autem in huiuſmodi ſingula medicamenta non periculoſa experiri, propter naturarum & morborum varias differentias.

67. Labruſca.

Quocircà & huius arboris radix ei affinis, cum Pramnio vino ex drachmis duabus, purgat potenter aquam hydropicorum. Sed & oleum ex floribus eius, œnanthinum appellant, iuuat potiùs ex infuſo, vt in attagenâ, (cùm aquam educere volumus) præparare, quàm in puluere exhibere, ob ventriculi imbecillitatem.

68. Iridis ſuccus.

Succus radicis ex vnciis duabus purgat eiuſmodi aquam corruptam. Sed cùm Illyrica & Macedonica optimæ ſint, eiuſmodi ſuccum ex illis habere non licet:ſed cogimur radice pro ſucco vti.Solâ Illyricâ(quæ vt odorata eſt,eò vtilior,atque præferenda ſucco)vterer in Pramnio infusâ.Gaudet hic morbus calidis purgantibus,ſed frigidis medicamentis,& cibis percoctis & temperatis, quoniam etſi intemperies calida ſit, ob imbecillitatem tamen naturalis caloris, calidis purgantibus & odoratis gaudet, quoniam tum præcipuè cùm aqua educitur,corpus refrigeratur.Iridis ergo ſuccus ſæpe plus turbando nocet, quàm purgando iuuet *6.Aphor.16.* Verùm coctus vt minùs educit,ita minùs etiam perturbat. Quæ regula generalis eſt omnibus ſuccis:quemadmodum etiam quòd ſaccharo addito debeant exhiberi;plus enim iuuant amiciora ventriculo, minúſque nauſeam mouent: ſi moueant, faciliùs per vomitum eiiciuntur, & temperatiora. Multi tamen eiuſmodi ſucco præſertim crudo,ſunt liberati. Multis contingit vt alleuiari videantur ſubductâ portione aquæ; tamen pulſus non eleuatur, appetitus cibi non redditur melior,nec vrinæ;quòd vitium in iecore, ſeu ſcirrhus ſeu mala intemperies vehemens,ſit confirmatum. Ob hoc videre debes, quos curandos ſuſcipias, ne arti atque auxiliis,& tibi dedecus parias, nihil proficiens ægro. Quò antiquior, eò odoratior,non tamen ad purgationes magis apta.

69. Tithymalus platyphyllus.

Similis eſt foliis verbaſco; radice, frondibus, lacte, omnibus

omnibus(vt ita dicam) partibus aquam educit, & violentum eſt(vt eius reliqua genera) medicamentum,ſed tamen mitius eſt eorum.Ipſius folia & caules miſta vnguentis ſcabiem tollunt potenter. Immiſtus caſeo & pani occîdit piſces, quos tamen vt cæteros medicamentis necatos,aut in ſtuporem verſos,non admodum tutum eſt imbecillibus edere;nemini verò deuorare viſcera : conſtátque Sacerdotem penè periiſſe hac causâ; felis autem qui interiora deuorauerat,obiit.Quæ igitur adiicere in huiuſmodi debeamus,iam diximus. Tutiùs autem quæ veneno non carent,velut mezereon,id eſt, thymelæa,ſunt præparanda.Aceto roſaceo folia tithymali huius,cum duplo abſinthij ſimiliter tuſi infundes per horas viginti quatuor ; inde ex hoc aceto expreſſo,ſaccharo addito efficies ſyrupum,quem in fine odoratum reddes ſantalis,caryophyllis, & xyloaloë, tutóque præbebis vncias duas cum tantundem iuris, ſi tamen quicquam huiuſmodi, & in tali morbo tutò exhiberi poſſit. Hæc igitur ſumma ratio omnium eiuſmodi præparandorum, veluti etiam chamelææ, (& eſt Serapionis aliud mezereon,) tum aliorum tithymalorum , lathyridis, ricini, peplij, peplíque, ac ſimilium. Quòd ſi diſplicet abſinthium (quanquam quî poſſit diſplicere coma viridis admodum, & Pontici ſeu Macedonici:) loco eius menta [MS.*metam*,] aut cotoneorum caro ſubiiciatur;ſed nihil melius abſinthio. Eius alexipharmacum eſt mumia bona, aut loco eius piſſaſphaltum,aut ſyrupus de ribes.

70. Æs.

Eius plura ſunt genera, vel à regione, vt Cyprium; vel à parte , vt ſquamma , quæ præcipua ſunt,

 nam

nam florem nòn purgare, Brasauolus affirmat expertum esse: vel artificio, vt vstum. Drachma igitur squammæ non solùm purgat, sed superpurgat aquam. Cæterùm ipsa bonum etiam corpori habitum præstat, & lienem extenuat. Eligitur quæ in Cypro decidit ab ære rubro dum claui fiunt: crassior præterea melior est, vt quæ non adeò vsta sit, aut sicca: & quæ aceto tacta statim æruginem contrahit, nam teneriorem substantiam esse ostendit. Ergo dimidium drachmæ cum panis medullâ in globulos cogitur. Inde manifestum fit quod sæpe dixi, non medicamenta, quæ si eiusmodi sint, planum est non dissolui, sed membra eorum viribus affecta, id efficere. Præterea eius squamma ipsa etiam attenuat & erodit quod corruptum est, vt etiam phthisicorum vlcera curare posset, sed ad illa penetrare non valet.

71. Chalybs.

Eiusdem penè est facultatis, at magis refrigerat & astringit, sed minùs purgat minúsque attenuat, nec solùm aquam educit, sed & humores etiam nigros. Miscetur medicamentis purgantibus, velut Tripheræ illi quam vocant ex arte Phenonis, alij vocant Electuarium de scoriâ ferri: corrumpitur tamen vbi madefacta fuerit statim, & rubiginem contrahit: nihilominus aperit obstructiones, & purgat nigra: quæ sic distingues, cùm medicamentum fuerit nigrum; nam seorsum coacta manent si nigra sint, & interiùs sunt nigriora; secùs, ex tincturâ id accidit. Modus secundus exhibendi, est vt in singulas vices deradas semidrachmam, quam aceto decies, inde aquâ quinquies lauabis, vt splendeat instar argenti, & cum sacchari rosacei semunciâ

munciâ dabis : qui modus vt ſincerior eſt, ita longè melior ac tutior. Nec tamen te fallat quòd æger nigra deiiciat, ſiquidem in viginti quatuor horarum ſpatio, quo ſolent quæ ſumuntur, nec admodum irritant aluum, in ventre contineri, rubiginem contrahit ſquamma chalybis. Ob id eâdem arte opus eſt ad diſtinguendum, licèt non adeò nigræ tum euadunt feces. Sumitur autem, vt pleraque talia quæ per aluum purgant & aperiunt, per viginti dies; ſic quæ per ſudorem, quadraginta; quæ temperiem mutant, anni ſpatio. Flos igitur huius chalybis delatus per venas, exit, nec tamen immunis fit à rubigine, quoniam in chalybe terra continetur. Quod experimentum ſi cum auro fiat, cùm etiam colligi poſſit quòd non permeet, exuſtis fecibus toto tempore collectis, forſan longè melius fuerit, ſanè tutius: eſt enim aurum longè amicius naturæ humanæ chalybe, & ferro, & ære: nam plumbum vtrumque inimiciſſimum eſt & venenum. Nec te deterreant quæ dicit Braſauolus, nam etſi integrum forſan non iuuet, certè nihil nocebit: de illuuie planum eſt; quòd aceto aurei ſæpius lauandi ſunt, inde aquâ. Tertius modus: in viginti libris Mombaſij [fortè legendum, *maluatici*, ſic enim Fallop. habet] diuiſi in duo vaſa, imponunt hoc modo libram mediam ſcobis chalybis (Fallopius dicit ferreæ,) hac ratione vt ſingula vaſa decem libras contineant. In reliquum vas fruſtum chalybis eiuſdem ponderis, decem diebus exponunt Soli torrido, atque miſcent: fit ex flauo nigerrimum, tetrum odore ſaporéque, vt ſitientes hydropicos ab eius potu abſterreat: dicebátque Antonius Caldarinus Bononienſis, præoptare mortem quàm ſumere eiuſmodi potum. Educit tamen aquam & nigra, vt dixi, cùm ipſum ſit nigerrimum, aperítque obſtructio-

nes mesaraei: sed est medicamentum rusticorum & damnatorum; nec etiam tutum, nam ille peruenit ad febrem, & vrinæ suppressionem, nec potuit vnquam plenè restitui, sed mortuus est. Oportet autem bibentem vti deambulatione perpetuâ, donec prodierit, & cibis [coctu] facillimis atque optimis. Illud [addo,] quòd Dioscorides non nouerit, ferri rubiginem atque substantiam habere vim purgandi: imò astringere vtrumque opinetur, *lib. 5. cap. 52. & 53.* Quâ ratione argumentum Fallopij concludit: nam licèt inditum vino contrahat rubiginem, attamen & illam purgare ignorauit Dioscorides, vt defendi non possit. Id tamen argumentum non concludit; vinum non purgat: expositum Soli cum scobe ferri purgat. Igitur scobs ferri purgat: nam exposita Soli in vino per tot dies corrumpitur: & multa corrupta purgant, quæ incorrupta sistunt; prout etiam de vomitu videmus.

Efficacius ad demonstrandum contra Dioscoridem, est nostrum experimentum: quandoquidem limatura eius statim detracta, & cum sacchare rosaceo id potest. Et si dicat aliquis pro Dioscoride, quòd in corpore corrumpitur, nihil ad me quomodo id agat, modò agat non exteriùs permutata. Est ratio Aristotelis generalis quæ demonstrat. Nihilominus exhibitam nostro more, crediderim non semper purgare; ideò non dictum à Dioscoride. Est autem ferri scobs medicamentum proprium ventriculo, & maximè cum myrobalanis; & iecoris doloribus, cum spicâ, rhabarbaro, laccâ, fece vini, & decocto coriandri.

CAPVT

CAPVT VI.

Corruptos humores ducentia.

72. Stercus columbinum.

TAlia, dicit Auenzoar, cùm similitudine ducant, corrupta esse oportet atque acria, vt stercus hoc quod fermentat seipsum, & accendit putredine, in *primo de differentijs febrium, cap. 6.* Humidum ergo adhuc & recens, purgat pestilentem humorem; nam in eâ corrumpitur, non ichor tantùm; ideò pestilens humor puri aut saniei frequentiùs similis est. Verùm non adeò hunc potest educere, vt quæ suppurata sunt; illa enim verè putrida sunt, hæc verò potiùs ad sequentem ordinem pertinent. Ideò non propriè purgauit nec curauit Auenzoar pestilentem febrem, sed quasi ex transuerso, vt dici solet: tametsi enim quæ putridum educunt, etiam eorum quæ in pestilenti febre peccant, particulam aliquam educere possint, non tamen sunt ei propria, nec cordis vires reficiunt, nec ipsius intemperiem tollunt, vt ea quæ dicemus. Quantum verò afficiat corpus eiusmodi medicamentum, & præcipuè ventriculum, satis conspicuum est: vnde Princeps inquit, *in colici doloris frigidi curà magna vtilitatis est in educendo pituitam, & magni timoris.* Et bibuntur tamen vnciæ duæ solùm decocti eius. Immisceri debet medicamentis leniendo purgantibus, de quibus in primo ordine actum est: diximus enim quòd huiusmodi molliunt illorum prauitatem, & vestiunt intestina humore suo abundanti, præcipuè cassia nigra; aut mucoso, velut myxa.

Sed & quædam ſunt quæ omnia poſſunt, velut ſtibium: quæ ſi volumus vt vnum humorem tantùm purgent, cohibenda eſt vis ad reliquos educendos; velut abſinthium cohibet pituitam, mala punica bilem flauam, acetum atram, bene odorata & omnia cordi amica, omnes quos non opus eſt educere. Siquidem vita ab animâ dirigitur, quæ non errat, vt niſi impediatur confirmata optimum eligit. Ita non ſolùm medicamentum ad alienum educendum humorem, ſed etiam vt in Confectione Hamech ſcammonium ad nigram bilem ſolam purgandum deduces, verùm id non ſine fermentatione. At cohibitio ſine eâ etiam fieri poteſt, ſed cum illâ longè meliùs & adamuſſim. Manifeſtum eſt autem, cur in hoc ordine nullum mite medicamentum aut gratum eſſe poſſit; & quâ ratione, ſed non eâdem tamen, pauca ex his quæ aquam ducunt: nam id præter naturam eſt, aquam per aluum duci, cùm naturâ comparatum ſit, vt per vrinas vel per ſudores promptiùs educatur. Propter tamen illam quæ in ventre aſciticorum continetur, pauca illa mitia nobis magnâ cum induſtriâ tribuit. Neque exiſtimes nos hæc pro numero conſcripſiſſe, nam indies multò plura detegentur ad ſingula munia, cùm hæc ſeges ſit abundantiſſima. Et ego habeo lignum ex Orientali Indiâ, quod ſine noxâ bilem flauam purgat abſque vllâ moleſtiâ. Sed hæc propoſita, erunt pro modulis ad omnia alia noua diſtinguenda ſapore, odore, colore, ſubſtantiâ, modo exhibendi, experimento, noxâ, proprietate, emendatione, irritatione, atque aliis huiuſmodi, velut electione, & partium delectu. Semina enim omnia, gratiâ exempli, plurimum olei continent, parum ob id aquæ. Radices, folia, fructus qui è pomorum genere ſunt, aquæ plurimum, olei fermè nihil. Stercoris co-

lumbi

lumbi ſylueſtris drachma vna,cum vrinâ pueri bibitur ad proliciendam vrinam.

73. Gallinæ ſtercus.

Hoc proximum eſt illi, vt etiam auis aui: acre eſt, & minùs tamen calidum columbino. In ipſis ſtercoribus auium duæ ſunt partes,ſi diligenter animaduertas,candida & ſpumoſa,magis calida, tenuis, mordax, quam eligere præſtat: alia terrea,ſolida,minùs efficax & amarior, ſiquidem amarum in terreo repoſitum eſt. Referunt hoc ſtercus peculiariter diſrumpere abſceſsûs morbi lateralis,& ſanare:& ob id etiam multò magis abſceſſibus membrorum naturalium, cùm maturi fuerint, cónducet: eo enim tempore cum odoratis adhibere conueniet. Referunt anſerinum, quod acrius eſt & vrit magis quàm attenuat, ſcorbutum ſanare, cum bubulo & radice rhaphani, pari pondere, tum aromatibus odoratioribus ex vino. Eſt autem ſcorbutus, morbus lienis ſecundus *in libro de Internis affectionibus*,ſub Arctico difficilior.

74. Accipitris ſtercus.

Hoc vt par eſt, ratione alimenti acrius eſſe, exiſtimandum eſt & validiùs ducere ac potentiùs frangere internos abſceſsûs. Multa præterea quæ non ducunt, corrupta id poſſunt; ſed cùm vomitum priùs & vehementiùs cieant, ad hoc argumentum non pertinent, præſertim quòd horum exemplo de illis ſtatuere quid eligendum, quídque poſſint, & quid agendum ſit, poſſimus.

CAPVT

Capvt VII.

De atra & æruginosa purgantibus.

75. De Smaragdo.

Dvbium primùm esse potest, an talia vllo medicamento educi possint? nam etsi plurima commemorarent quæ atram bilem educant, palam tamen est in excrementis non cerni: neque etiam æruginosa, quæ facilioris est purgationis, siquidem ex æruginosâ transitur in atram veram. Neutra etiam naturæ subiicitur, nisi sit in ventriculo, tunc enim lethalibus fermè cum symptomatibus vix eiicitur. Vtraque etiam superat naturam; quod autem purgare debet, oportet vt superetur. Præterea si esset modus purgandi hunc humorem, esset non solùm modus sanandi pestilentes febres, sed morituros & senes restituendi. Respondeo quòd tales humores possunt refrigerari, & tunc expurgari (sicut expurgantur à renibus arenulæ) nam tunc sunt sub dominio naturæ; quia solus immodicus calor obstat, quò minùs euacuari possint. Cùm verò extingui calor ille non possit, nisi à medicamento potentissimo, & cuius modica quantitas plurimam habet vim: id verò sit metallicum & terreum, vt videmus in stibio, cuius tria grana adeò vehementer purgant, tamen quia oportet vt id cordi sit amicum, & etiam terreum ratione similitudinis substantiæ; atque hæc duo solùm gemmis[MS. *geminis*]conuenire possint: eà ratione quæ hæc purgant, aut omnia aut fermè omnia è genere sunt gemmarum. Verùm bilem atram extinguere non fas

fas est, nisi in valde robustis adhuc, & cum multâ smaragdo, & vt esset aliquid quod superari non posset, reliqua vincuntur, si tempestiuè auxilium adhibeatur. Sed æruginosam domat smaragdus ex semidrachmâ; nec verearis quòd Auenzoar solùm grana septem exhiberet, nàm illâ optimâ vtebatur & splendidâ, quæ cum hoc quòd pretiosa sit, etiam magno pretio venditur, vt non facile sit eiusmodi habere mediocri pecuniâ. Ergo cum modico vini albi exhibita, si subducat ventrem, res in tuto est. Educit autem omnem, ab æruginosâ incipiens, exustam bilem, præter omnino atram. Ergo rubram valde & rubiginosam educere poterit, hæc tamen mitior est. Sed cùm sint smaragdi plura genera, de Orientali intelligo qui venustior est, & de quo antiqui loquuti sunt. Qui ex Peru Occidentalis Indiæ tantò durior & acerbioris coloris, quantò sanctæ Marthæ mollior & obscurior, qui tamen lucernæ splendore gaudet. Sed neutrum expertus sum, gnarus esse inferiores.

76. Sapphirus.

Cæruleus & nitidus purgat glasteam, cæruleam, & liuidam bilem, ac fuscæ nonnihil. Datur eodem pondere, & subtilissimè tritus, & cum vino flauo. Idem fermè potest, vt dixi, cæruleus lapis, sed in pestilentibus inferior sapphiro.

77. Granatus.

Hic rubram bilem & assatam purgat pari pondere & arte exhibitus. Quæ autem talia educunt,

&

& leuiùs affecta educere poſſunt, velut rubiginoſa & cinerei coloris; non tamen faciliùs, neque minori pondere ſemper, cùm ſimilitudo non tanta ſit.

78. Hyacinthus.

Hic purgat rubiginoſam, & cordi confert plurimùm, maximè ruber, quòd tenerior ſit. Arabes ſecundum in ordine confirmandi cor, ipſum ſtatuere videntur. Frigidi & ſicci temperamenti ſunt, ſed ſmaragdus & hyacinthus minùs ſicci. Huiuſmodi autem omnia dum cordi proſunt, præter id etiam peſtilentibus febribus vtilia ſunt.

CAPVT VIII.

Quæ bilem flauam & pituitam.

79. Rhabarbarum.

HOrum eſt vſus maximus, quod in pleriſque morbis non omnino leuibus [MS. *ſæuis*,] vterque horum abundet, quoniam ſi pituita abundet & putreſcat, in bilem flauam tranſit; ob hoc dicebat rectè Hippocrates, quòd *omnes febres ſunt à bile:* ſin autem bilis genita ſit debilitato calore, pituitam generari contingit. Immoderantia etiam cibi vtrumque humorem gignere ſimul nata eſt, cùm partim non concoquatur quod frigidum eſt aut craſſum, partim exuratur, quod tenue eſt & calidum. Igitur Rhabarbarum vtrumque humorem ducit, ſed priùs & faciliùs bilem, confirmat omnia membra naturalia, & aperit obſtructiones valde.

de. Dicebat Auerroës quòd adeò caret nocumento, vt aliorum medicamentorum detrimenta emendet. Quantitas est drachma vna,& in infuso duæ. Occîdit vermes, præcipuè in vino Pramnio. Exiccat tamen iusto plus iecur, vnde passæ vuæ in his iungi debet. Optimum ponderosum, & tamen rarum, ex croceo rufóque alternans, quod solutum seu sub linguâ, seu alio modo croci colorem plenè refert,succosum,exteriùs nigrum in rufum inclinans,non vehementer amarum & astringens. Nostro tempore ex glauco & rufo, non croceo alternare videtur, adeò degenerauit à pueritiâ meâ ad consistentem ætatem. Seruatur in milio, vt pleraque alia medicamenta, quæ siccitate aut calore deficiunt. Alij circumdant cerâ propolide. Abortum tamen facit, & podagricis nocet, quanquam mite sit. Calidum est & siccum in secundo ordine. Est medicamentum iecoris,& est vnum è septem.Valet etiam hemitritæo cum aloë & absinthio;& febribus antiquis,& etiam ex pituitâ;& intestinorum excoriationi.

80. Rosaceus syrupus,& saccharum purgans.

Fit ex rosis cum rore collectis, nouies iteratâ infusione, educítque pondere vnciarum trium, bilem & pituitam etiam crassam, (quanquam de bile solùm crediderint.) Hispani Medici hoc inuentum est, cuius nomen è memoriâ excidit.Sed & aquam ducit,adeò vt sub diuersis ordinibus collocari posset, sed tamen placuit sub hoc disponere, quòd parum in vsum venerit ad asciticos exhauriendos.Educit tamen primò bilem, inde pituitam. Fit & saccharum rosaceum demptâ parte astringente, cùm multo rore collectæ rosæ fuerint,

nam

nam & hoc purgat ſed leuiùs. Idem poſſunt folia roſarum in acetario ſumpta. In huiuſmodi autem medicamentis, quæ plures humores purgant & aquam ſimul, aqua cum bile exit maximâ ex parte, inde etiam cum pituitâ miſta. Attamen aquam hydropicorum vix educere poteſt, ſed eſt quod exit aqueum excrementum in his qui malè concoquunt, in ventriculo & locis propinquis collectum.

81. Eupatorium Meſuës.

Herba eſt peculiaris Africæ, cubitalis, valde amara, folio aſpero, viridi, inciſo, ſimili ei quod eſt minoris centaurij, caule tenui, floribus ſubluteis, oblongis. Iecori valde amica. Hæc igitur purgat pituitam, & bilem attenuat, prætereà & incîdit, putredinem prohibet, reſoluit, nec attrahit, tumoribus membrorum naturalium vtilis. Datur more aliorum leuium medicamentorum, pondere drachmarum duarum. Confert præcipuè febribus antiquis.

82. Aloë.

Hæc ſuccus eſt herbæ craſſiſſimæ amariſſimus, & vt ex vngue leonem agnoſcas. Neque Galenus, neque Serapio dixerunt purgare bilem, cùm non ſolùm bilem, ſed pituitam etiam expurget, ſed pro eccoprotico, id eſt, feces educente ſolùm (& educit ſanè,) ſed & alia habuerunt. Amicum ventriculo inter purgantia, non ſimpliciter, vt Rhaſis rectè animaduertit. Debilitat iecur, nocet ſiccis, & tabidis, & ſenibus, & abbreuiat vitam. Eſt tamen & inter mitia. Eſt è ſeptem principalibus vnum. Et adiuuat vim aliorum medicamentorum,

&

& corrigit eorum noxam, ideò debet eis addi. Et cum aromatibus eſt medicina ventriculi 14.3.*tract.4.cap.*13. Et proprietatem habet cum oculis: & ipſum ſolum nocet iecori, & confert febribus antiquis, & in omnibus febribus educit cum aromatibus materiam imbibitam in ventriculo, ſed debet nutriri cum ſucco endiuiæ. Eſt medicina vermium & peſtis, maximè cum myrrhâ & ammoniaco. Aperit prætereà hæmorrhoidas,& maximè cum Catapotiis ex bdellio: & eſt perinde ſi illi addas bdellium, & ſuccinum, & myrobalanos infuſas in ſucco porri. Aloë Perſica mentem acuit, & cibi appetitum.

83. Aſarum.

Educit pituitam primùm, inde bilem flauam, & aquam etiam: ſed & humores craſſos, vt iſchiadicis conferat. Confert antiquis febribus, & obſtructionibus, atque duritiebus iecoris, & lienis, & viſcerum, vnde etiam cùm ſit odoratum & aſtringens, plurimùm confert ventriculo. Galenus ipſum acoro comparat. Eſtque medicina nobilis, & in aſcite etiam ſingularis, niſi obſtaret, quòd cùm educat alios humores, etiam impedit hoc, tum perturbando, tum vt minùs purget aquam,efficiendo, vt non adeò illis vtile ſit. Calidum eſt ordine ſecundo, ſiccum in tertio: attenuat, reſoluítque: fit muſtum ex radicibus eius, hydropicis ſalutare: ſemen auget. Datur drachma in puluere, vel duæ in decocto: ſed Orientale habere oportet; Italicum enim inefficax eſt. Eſt medicamentum tuſſis. Frangit renum lapidem.

84. Apios.

Agrioraphanum appellant, id eſt, raphanum agreſtem, à ſimilitudine radicis. Aliâ ratione rorimarino aſſimilatur, quòd radicis pars ſuperior vomitum, inferior aluum moueat. Vncia igitur eius ex acetario ſumpta, bilem & pituitam ſatis facilè educit. Succi eiuſdem ſemuncia idem efficit; & eius quod lac vocant, grana ſex idem poſſunt. Sed pro regulâ habendum: quicquid tam exiguâ quantitate purgat, violentum eſſe; neque enim niſi ex immoderatâ vi, membrum à tam paucâ quantitate adeò immutari poteſt.

85. Iris.

Huius radix præcipuè Illyricæ, ex drachmis ſeptem cum mulsâ purgat bilem flauam & pituitam. Odoratum,amicum ventriculo[medicamentum.]Purgat craſſum & tenue. Vtero, & aduersùs ſerpentes auxiliatur. Confert neruorum morbis, ac pectoris peculiariter. Extenuat ſplenem. Mitiſſimum eſt ratione contrariâ ſuprà dictæ: nam plurima eius quantitas ad purgandum exigitur, adeò vt errorem [MS. *terrorem*]eſſe ſuſpicer Meſuæ[MS.*ſeu*]quòd velit incoqui in mulsâ. Educit craſſa ac tenuia ex his: Calida eſt & ſicca cum humido quodam ſuperfluo radix dum recens eſt, in fine ſecundi ordinis. Coquitur ſub cineribus, vel cum aquâ in furno,& cum ſaccharo lignis exemptis conditur. Propriè educit pus è pectore, & coxendicis dolori [opitulatur,] & aperit hæmorrhoidas,præcipuè ſuppoſita,ſed oleo violaceo per noctem priùs madefacta, vt in Gualtherio Corbettâ Senatore,

natore, Græcarum literarum peritiſſimo, amicóque noſtro. Confert gonorrhœæ, ſed præcipuum eſt nymphæa.

86. Ariſtolochia.

Aperit, reſoluit; exteriùs applicata, impacta attrahit, velut ſpinas; attenuat. Calida & ſicca in initio tertij. Pituitam principaliter, pòſt etiam bilem, & craſſam etiam purgat. Dictum eſt quòd quæcunque attenuant & purgant, etiam craſſa purgant, quia illa attenuando liquefaciunt. Cerebrum & pectus ab humoribus crudis liberat. Dixi quæcunque tollunt humores crudos, etiam pituitam tollere: nam nomine crudus humor ſub pituitâ continetur, at re pituita ſub crudo humore. Nam quæ educunt, aut colliquant, aut attenuant crudum humorem, quamcunque etiam pituitam attenuare, colliquare, vel educere poſſunt. Longa efficacior eſt intus, rotunda extrà. Confirmat ventriculum purgando etiam. Vtraque purgat menſes, & præcipuè à partu, vnde nomen ſumpſit, optima partuum purgamentis: ſed quæcunque immodicè id agant, palàm eſt abortum facere. Sordida vlcera, maligna, & fiſtulas curat; vnde etiam intus ſumpta, eadem poterit & phthiſicis auxiliari [MS. *phiſicis auxilia*,] præſertim per circulationem ducta. Manifeſtum eſt autem quòd in huiuſmodi oportet alere tenuiſſimè, vt modico pane, & lacte aſinino, vel caprillo, vel ſaccharo roſaceo; vel ericij, aut limaciarum, aut teſtudinis carnibus; aut vuis paſſis: potus nullus, aut lac, aut mulſa in quâ folia huius plantæ incocta eſſent. Viſcera confirmat, non tamen inter mitia medicamenta adnumeranda eſt.

 87. Clema

87. Clematis secunda.

Sapor frondium acutissimus; ipsa herba serpit vt hedera. Eius frondes in acetariis,& succus,tum radix pituitam primò, quoniam acre est valde [medicamentum,] & crassam,vt dictum est, inde etiam bilem (flauam scilicet) detrahit; nam de hac intelligimus, cùm nihil adiicimus,Galeno teste, ad effugiendam non solùm prolixitatem,sed ancipitem sensum.

88. Sesamois.

Maior lenit corpus tantùm, cùm sit infirmior, sed helleboro sociabatur, vt purgaret meliùs, eâ ratione quæ suprâ de cassiâ nigrâ dicta est. Verùm minor purgat bilem flauam & pituitam. Ignotum nostrâ ætate. Olim [reperiebatur]in Anticyrâ,quæ erat vrbs Phocidis regionis,quasi è directo contrà posita Cyræ insulæ, quamuis Anticyra orientalior sit ipsâ insulâ: sunt autem Phocis & Bœotia, regiones vtræque ad Parnassi montis radices positæ,vt Strabo docet,ibíque affirmat præparari helleborum: sed Plinius *libro quarto,cap.tertio* oppidum Locrorum,qui sunt paulò occidentaliores Phœnicibus. Alibi verò, putà *lib.25.cap.5.* Insulam in quâ cum sesamoide helleborus præparatur. Diximus enim optimam esse præparationem,quæ opus iuuat,& vitia tollit, cuiusmodi est hæc quæ per sesamoiden in helleboro fit.Sed in Plinij codice mendum est;sic enim debet legi: *Optimum autem est helleborum, quod in Anticyrâ insulâ colligitur.* Insula enim erat deserta, Anticyrensi vrbi in continenti, subiecta, in quâ colligebantur helleborus & sesamois,& ad vrbem deferebantur, atque ibi præparabantur, vt Strabo docet. Nunc autem

autem ea vrbs vocatur valde diuerſo nomine Suola. Cæterùm ſeſamois minor etiam bilem & pituitam tenuem tantùm purgat:nam quæ craſſam purgant, vel acria eſſe oportet, aut valde ſalſa, aut ſubdulcia ſine amaritudine aut aſtrictione. Acida autem craſſa non poſſunt educere;quia ſine calore non poſſunt breui attenuare,imò etiam vix purgare,cùm frigida ſint.

89. Gratiola.

Herba eſt exigua, nota, cuius copia eſt apud Inſubres. E tertio genere eſt purgantium, & moleſtiſſimè purgat pituitam & bilem,& etiam ſeroſos,vt puto,humores. Colliquat & tabefacit hominem.

CAPVT IX.

Bilem vtramque purgantia,

90. Fumaria.

HOrum medicamentorum ſi copia non adſit, duplex eſt modus conficiendi,vel vt gratiâ exempli, cœruleum lapidem iungamus ſcammonio vel tamarindis: vel vt educenti [MS. *velut educendi*] tres humores, vtpote helleboro addamus quod cohibeat pituitæ purgationem, velut abſinthium. Et tamen vel ſic difficile eſt inuenire huiuſmodi medicamentum, quanto minùs à naturâ genitum: nam melancholiam propriè terrea educunt; bilem flauam, quæ leuiſſimæ ſunt calidæque ſubſtantiæ: at huiuſmodi contraria componere, ſalutarémque rem conficere, durum eſt & rarum inuentu. Vtramque autem bilem

flauam, non exustam & exustam quæ ducant, inueniri possunt; quandoquidem medicamentum multiplex sit, materia tamen vna, scilicet flaua bilis. Velut fumaria, cuius folia, succus, & syrupus, hos duos humores qui maximè malefici sunt, ex venis purgant: vnde scabiei, & febribus tam in initio quàm in fine perutilis est. Mitissimum est, notum, temperatum, & siccum; cuius labilis est ætas, solùm enim circa Maij mensem colligi potest. Succi vnciæ tres exhibentur. Confert ventriculo, & iecoris aperit obstructiones. Quæ bilem flauam & aquam euacuant, sub his quæ tenues tantùm humores ducunt, comprehendimus. Est medicamentum phrenitidis.

CAPVT X.

Quæ pituitam & nigram bilem educunt.

91. Thymus.

PAri difficultate iungi possunt exusta bilis & pituita, quâ nigra cum bile flauâ. At nigram cum pituitâ educunt primùm Thymus inter mitia. Est autem nobile medicamentum, ventriculo vtile, iucundum, difficultati spirandi maximè conueniens: pituitámque purgat magis quàm hyssopus. Calidus est & siccus in secundo ordine, coctionem iuuat, appetitum cibi excitat, vtilis senibus, visum acuit, neruis confert, hyemis iniurias mitigat, vrinas cit.

92. Argentum viuum.

Hoc per os sumptum, tametsi venenum sit, tamen destilla

deſtillatum & ſumptum in Catapotiis ad grana ſex, cum caryophyllis, nuce myriſticâ, macere, mithridatio, diamoſcho, margaritis, ſmaragdis, hyacintho; aut torrefactum in terreo vaſe, exuſtúmve, ad grana duodecim cum eiſdem, tutò ſatis purgat humores pituitoſos, & melancholiam etiam corruptam, vt expertus ſum. Quidam dabat laborantibus peſte; quod cùm parum tutum eſſet, illud etiam accedebat quòd qui vi morbi periiſſent, veneno necari dici poterant. Illitum etiam arteriis eoſdem purgat, ſed per cutem aut os, protruſo veneno à corde per arterias in venas, inde ex illis ad iecur, & à iecore ad alias venas vſque ad cutem, quandoque vſque ad os: nonnunquam ad portæ venam, aluóque exoneratâ materiâ. Namque vi veneni quod corruptum, poteſtate humor [erat,] actu humor fit. Indicum morbum curat & ſcabiem, nam ſe conſequuntur. In ſuffumigio magis etiam purgat per aluum, & capiti prodeſt.

93. Mandragora.

Eius radix ex obolis duobus eadem poteſt ſi bibatur, dolores leuat, ſomnum facit: ſed copioſiùs hauſta, aut ſi non purget, inſaniam facit, cuius rei meminit Hippocrates, mollit duros abſceſsûs internos. Eius alexipharmacum radix raphani.

CAPVT XI.

Quæ pituitam & aquam ducunt.

94. Ciclamen.

CVm mulsâ potum, potenter vtrumque humorem educit, nec eſt maleficum, vt Arabes exiſtimârunt:

runt:imò eius radix ex vnciis duabus in acetario editur ad hæc. Confert hydropicis, & est tenuis substantiæ: vnde & illitum vmbilico & ossi pubis Venerem prouocat. Manifestum est autem ex hoc, quod diximus; scilicet membra imbuta vi medicamentorum purgare, non ipsa medicamenta; & quòd ex lanâ suppositum, etiam idem poterit. Aduersatúrque venenis, & capitis omnibus morbis, qui ex huiusmodi humoribus fiunt. Incidunt autem membra in morbos temperaturæ suæ familiares magis, vt cor in febres, cerebrum in destillationes. Succus autem eius est inter ea numerandus, quæ à proprietate ciunt sudorem, velut etiam lignum sanctum, & semen genistæ, cuius ℈j. potus eum prolicit, sicut & illa quæ sunt tenuiorum partium, vt sinapis, & ferula, calamintha, nepeta, tanacetum. Alia fiunt talia cum vino iuncta, nam vinum per se, Galeno teste, tum mel, & ficûs, sudores prouocant quanquam non efficaciter. Eiusmodi sunt amaranthi & smyrnij semen, radix aristolochiæ rotundæ, rorismarini herba & flos, & ex compositis, Galeni theriaca, vel: ℞. cinnamomi. ℥ij. nardi, myrrhæ, iunci odorati. an. ℥j. melle excipiantur. Sed destillata hæc vitro in Balneo Mariæ, redduntur efficaciora & temperatiora; ignis enim separat crassum, attenuat aquam; & humidum non sinit resolui partes tenuiores; vitrum facit vt omnis prauæ qualitatis sit expers. Ideò temperata, vel cordi vtilia, & frigida iuncta calidis in pretio sunt, velut aqua ex theriacæ librâ, oxylapathi m. iij. Pulegij, cardui benedicti, chamæmeli, graminis. an. m. j. Prolicitur & illitis, è quorum numero rursus est cyclamen, pyrethrum, & Galeni vnguentum. ℞. salis. ℔j. olei ℔ij. cerusæ ℥ij. Coquantur ad spissitudinem non multam, inde addantur Chabani, propolidis

liquefacto

liquefactorum, demum aristolochiæ leuigatæ.an. ℥ij. Præcipuum autem est huiusmodi auxilio balneum, aut cooperiri bene, vt etiam spiritus contineatur. Vnde hîc multa habes ad regium morbum.

95. Hippophæstum.

Hæc ex numero violentorum est: succus eius educit pituitam & melancholiam, vtilis comitialibus & resolutis, sed parum nota planta. Sociari debet his quibus maleficæ aliæ.

96. Euphorbium.

Hoc est in quarto ordine calidum ac siccum, occîdítque recens vsque ad annum. Inuentum referunt à fratre Antonij Musæ euphorbo Medico Iubæ Mauritaniæ Regis. Drachmæ tres interficiunt hominem, sed in calidioribus regionibus, velut Africæ, longè minor quantitas, vt etiam aureus vnus. Eligitur leue, fragile, pallidum, perspicuum, sapore & odore acerrimum. Eius pondus si non præparetur, est pro ratione temperaturæ, à scrupulo ad duos. Optimum morbis neruorum medicamentum, ob id prodest ischiadicis, resolutis. Emendatur hoc modo. ♃. Euphorbij, drachmas duas. Mastichis, tragacanthi.an. drachmam vnam: ita tunde vt in vnam massam redigantur, & in medio panis, antequam coquatur, ponito, & cocto pane ac refrigerato, purgatam massam optimè eximito, cuius dimidium exhibitum pro catapotio, purgat pituitam crassam etiam & aquam. Antidotus ad illud est semen citri & enula cocta in vino, iuxta Matthiolum, nescio vbi inuenerit. Illud mirum est cùm veneni

habeat tam euidentes vires, cur neque à Dioſcoride, nec Principe, nec Conciliatore inter venena numeretur. Poſt tamen illius aſſumptionem, cùm incipit operari, detur aqua hordei, cum oleo amygdalino recenti. Superpoſitum capiti trahit ad ſe aquam, & exiccat cerebrum. Eſt enim in vtraque facultate potens. Confert propriè apoplecticis.

Capvt XII.

Quæ bilem atram, & aquam.

97. Eſula.

Relinquebantur illa quæ purgant nigram bilem ac aquam, quæ rara admodum ſunt, quoniam nigra bilis craſſa eſt, aqua autem tenuis; & ratione quæ dicta eſt de bile flauâ & nigrâ, eiſdémque modis, curandum eſt vt habeas eiuſmodi medicamenta. Verùm quod tale eſt, oportet eſſe compoſitum ex duplici ſubſtantiâ, craſsâ & nigrâ, aut tenui ſed exuſtâ; & aliâ tenui, ſed horribili aut potente. Quæ à Meſuë præponitur eſula mitior, appellatur tithymalus cypariſſias, educit enim nigram bilem & aquam. Eſt enim tithymalorum è genere parua exiliſque planta, exilibúſque radicibus. Exhibetur pondere granorum octo, ſeu ſiliquarum duarum. Cùm hoc etiam lædit cor, ventriculum, iecur, excoriat viſcera, ſanguinem educit, febres accendit, immodicè purgat. Ob hæc igitur ſic præparanda eſt, vt reliqua quæ proprietate nocent: (nam maior eſt venenum illud, de quo Galenus dixit, quòd occidebat educendo ſanguinem.) Infundatur in aceto ro-
ſaceo

ſaceo ter, & ſemper ſiccetur; pòſt ter in lacte, inde vbi ſiccata fuerit, cum maſtiche & tragacantho exhibeatur; vel recens ſed ſiccata, (cauendo ſemper tamen nigram, quod commune eſt omnibus huiuſmodi medicamentis, quæ naturâ nigra non ſunt, vt colocynthidi, tithymalo cuique, agarico) imponatur in pane cum maſtiche, tragacantho, ſeminibus citri, & enulâ; & vbi coctus fuerit panis, eximatur; & ita præparatæ pondus ſit granorum viginti aut paulo minùs. Et qui ſumet eiuſmodi medicamenta, ſemper, vt dictum eſt, frigus vt exitialem rem cauere debet, ſed præcipuè in hoc. Alexipharmacum eius eſt origanum aſſatum.

CAPVT XIII.

Quæ tres humores purgant.

98. Centaurium minus.

PVrgat primùm pituitam & craſſam, inde bilem flauam, & melancholiam, non tamen aquam, & eſt è ſecundo genere medicamentorum, adeò verò venis addicta eſt vt ebibita ſanguinem per inferiora educat, ſeu venas hæmorrhoidarum aperiendo, ſeu quaſcunque alias, eâque ratione per clyſterem infuſa, aut ſuperpoſita iſchiadicis prodeſt, nam epota parum confert, quia etiam eo modo adminiſtrata parum de ſanguine educit. Quæcunque etiam tres humores purgant, conferunt febribus miſtis & diuturnis in fine, & his quæ redierunt. Applicitus autem ſuccus eius ano, ſanguinem per hæmorrhoidas trahit, velut etiam vrticæ, ſed minùs, & cepæ nucleus mundatus, & folia ficûs

ficûs ob aſperitatem & lactis vim, & folia vlmi à proprietate,& radix iridis,vt ſuprà dictum eſt. Liquet autem quòd centaurij folia dicuntur medicamentum abſolutum ad aperiendum hæmorrhoidas, quia illud idem præſtant intus ſumpta,& extrà,velut & folia porri,ſed hæc ſunt acriora,atque moleſtiora, & minùs tuta.Debet autem ad hoc munus exhiberi centaurium de mente Galeni,cum hierâ ſimplici. Prodeſt etiam centaurium venenis longis, putrefacientibus, ac tabefacientibus, quia educit humores corruptos, ſaniem, & huiuſmodi. Calidum eſt,ſiccum vltra ſecundum ordinem. Dantur drachmæ duæ. Et eſt medicina pectoris, aut ſaltem morborum eius;& ſplenis,aſſociata cucumi anguino, aut colocynthidi, curat tremorem ortum ex ſuperfluâ Venere. Huius proprium eſt ad intima deducere vim medicamentorum, præcipuè ad pulmones,ad interſepientes membranas,cordis capſulam,exteriorem renum & veſicæ ſuperficiem. Venenis igitur temporaneis. ℞. centaurij minoris m. j. ficûs ſiccas. n. vij. fructûs iuniperi. ℥ j. chamæleontis albi. ʒ ij. & ſi vrget, adde Cantharides, in ℔. iij. aquæ, ducatur ad tertiam. Sumat in balneo per dies xx. Poſſunt addi cicera, baccæ lauri, vel ruta. Cibus lac aſininum, & panis tantùm.

99. Sena, & colútea.

Eadem & eodem ordine purgant hæc, ſeu vnum ſeu diuerſa inter ſe, quo centaurium. Folliculi magis purgant quàm folia. Italica quam ſenam eſſe volunt, minùs purgat, & plus agitat, capitis dolorem mouet, ventriculo inimica admodum. Vidi virginem veſtalem, quæ quòd decoctum vnciæ vnius bibiſſet, veneni

ſympto

ſymptomata paſſa eſt. Ob hoc neque ad cuſtodiam vtilis, cùm vitam abbreuiet, nec ad morbos magnos, cùm ſit imbecillis, ſed ſolùm in curâ epicraſticâ longarum febrium, quibus eſt propria quantitas vnciæ dimidium in decocto. Sola hæc meliùs ex infuſione, quàm exhibitâ ſubſtantiâ operatur. Sed vbi tempus deſit ob acceſſiones, cataporiis ante cibum vtemur ex aloë lotâ, aut è tribus: eſtque medicina Epicraſtica.

100. Agaricum.

Bono nihil melius, ſed rarum inuentu: malum veneno proximum. Purgat pituitam primùm, inde flauam bilem, deinde nigram. Quæcunque verò tres humores ducunt, & ſunt è tertio genere, & hydropicorum aquam purgant. Eſt autem eiuſmodi agaricum, nam maximè caput iuuat, purgat & pulmonem, & neruos: lignum eius inimicum ventriculo, ſed optimum eo caret, aut quàm tenuiſſimum habet. Candidiſſimum, leuiſſimum, æquale totum & intus & extrà, ſubdulce, inde etiam amarum. Cum melle propriè eſt medicamentum pectoris & pulmonis. Et eſt vnum è ſeptem. Confert vteri præfocationibus, & eſt medicina eius, præcipuè cum caſtoreo. Confert etiam propriè febribus pituitoſis.

101. Helleborus niger.

Secundus hic eſt Rex medicamentorum, & mitior colocynthide. Purgat primùm bilem nigram, inde flauam, pòſt pituitam. Vnde manifeſtum eſt bilis nomine plerumque apud Dioſcoridem vtramque intelligi,

nam

nam cùm dixiſſet bilem ipſum purgare, nec nigram ſubiunxerit, quam conſtat primùm purgare, vnum ſub altero comprehendit. Magis eſt violentus quàm moleſtus, nam non præparatus, aut non præparatis datus ſuffocat. Opportunè autem exhibitus ſpeciem reditûs [MS. *redditus*] ad iuuentutem præbet. Cordi, cerebro, iecori, ventriculo vtiliſſimus, quòd nigrum humorem, & iám atrum eſſe incipientem, mortis ſedem & alteram ſenectutis cauſam purgat. Ob id mentem acuit, memóriam reſtituit, canos reſtituit ad natiuum colorem, reſolutos, comitiales, inſanos ſanat: vitam in longum æuum & ſupra fidem producit. Scirrhos nondum ſiccatos iecoris ac lienis tollit, triſtitiam aufert, dentes ſtabilit. Ductus per circulationem ab exhibitione in quatuor horis aſciticos liberat, & adeò vires addit, vt qui iacuerunt aliquot menſibus, confirmati tanquam ius aliquod ab ephemerâ, aut ouum, vel etiam vinum Pramnium ſumpſiſſent, inambulent. Eſt medicamentum illud ſapore & colore ad vnguem rubro vino ſimile. Nec quicquam creauit ſub Lunâ adeò humano generi ſalutare natura, vt helleborum. Eligitur purpureo flore, Orientale, in montibus natum, recens, ſed ſiccum. Adnatum prope vites, ita vt radix radicem tangat, vuas efficit medicamentoſas. Cúmque albus homines præfocet, niger iuuet, iumenta tamen album edunt ſine detrimento, à nigro abſtinent, & ſi incautè deuorauerint eum, pereunt ſtatim. Viſui ſalutaris & auditui eſt helleborus niger. Calidus eſt & ſiccus in tertio ordine. Purgat præterea veſicam, renes, vterum, neruos, ſanans podagram meliùs quouis medicamento, vt etiam vlcera interiora, calloſa, malefica, chironia; vnde etiam Hippocrates tabificos ob id factos & phthoën curabat. Vertiginem, dolorem

dolorem capitis antiquum, ſtrumas tollit. Corporis colorem & habitum bonum efficit, necnon etiam illius, tum oris odorem commendat; lepras, elephantiaſin, cancros, & carcinomata, & antiquas febres curat. Cúmque tale ſit, non ipſum ſumere bonum eſt, aut tutum, niſi cum aniſo, & apio, vel cymino benecolente, nam noſtrum euertit ventriculum. Quantitas granorum duodecim. Sunt qui in radicem ſphondylij multis locis perforatam, drachmam mediam radicularum hellebori immittant, & poſt diem ſphondylium exhibeant. Scribitur ab aliquibus Elleborus ſine aſpiratione. Et cùm ſimpliciter profertur, pro purgatione nigrum, pro vomitu album eſt intelligendum. Acris eſt ſaporis recens ac acerrimus eſt eligendus. Curat etiam inferiorem morbum lateralem. Durat decem annis vis eius, & eſt vnum è ſeptem. Et eſt medicina cerebri; & ideò optimè iungitur cum caſtoréo & ſtœchade. Et eſt medicina morbi lateralis in coſtis inferioribus, ſi ſumatur cum ſpeciebus hieræ ab initio. Et eſt phthoë laborantium medicina, pòſt ſumendo lenticulæ ius. Et medicina confractorum oſſium & luxatorum. Et ſumuntur pilulæ ſeu catapotia Inda loco eius. Et meliora ſunt quæ ſubiiciemus. Eſt etiam proprium elephantiaſis, & caro etiam viperæ: & præparatio vrinæ hirci ſuper lapides, caniculæ temporibus. Et medicamentum ex auro, argento, & chalybe vſtis, expertum à nobis. Conuenit propriè lieni, & eius morbis, ſed & fiſtulis, velut & aſplenia adhibita [MS. *aſpleniati bibita*,] & galiopſis, & cancri, aſtacíque: ſed hi extrà in cinerem redacti; nam galiopſis ſpecies radicem habet vt cicer, quæ ſolo tactu ſanat hæmorrhoidas. Transferuntur enim auxilia ad morbos à maiori, ſacri [v.g.] ad vertiginem: vel quia idem membrum, vel materia, vel ſymptoma,

ſymptoma, vel ſanandi difficultas, vt à carcinomate ad fiſtulas & chironia [vlcera.] Eius alexipharmacum, Nymphææ flos albus.

102. Helleborine.

Folio anguſtiore, flore albo, cæterùm formâ & viribus longè inferior, ſtrangulat etiam, neque eſt epipactis: nec ſcio cui vſui, vbi helleborum adſit, niſi quòd adeò præſtans ſit helleborus, vt etiam illius æmulantibus formam ac vires, velut optimi Regis ſeruis fauendum ſit.

103. Peplium.

Hoc lacteum eſt, ideò acre, & calidum ac ſiccum valde: lac enim quodcunque etiam lactucæ, ſiccas partes habet & vrit. Exhibetur ad vnguem vt helleborus, eiſdémque fermè viribus præditum. Eſtque tertius Rex medicamentorum, licèt non adeò iuſtus; nam violentum non ſolùm eſt, ſed etiam maleficum.

104. Peplum.

Hoc earundem ad vnguem eſt virium, ſed minùs efficax.

CAPVT

Capvt XIV.

Quæ omnia purgant.

105. Aquæ thermarum.

HÆ expurgant multitudine suâ & caliditate, vt *sect. primâ problem* 41. omnes humores: primùm quidem qui in mesaræo sunt,& cauâ iecoris per aluum; pòst in gibbâ & vniuersis aliis venis,modò per aluum, modò per vrinas: salsæ enim magis per aluum. Et quanquam Galenus hoc cognouisse videatur, *quartâ Aphorism. comm.* 10. vbi aquas calidas inter vniuersum corpus purgantia commemorat, non tamen sub eo sensu intelligit, sed solùm per digestionem illam, quæ fit à calore in vniuerso corpore, vt manifestum est illius dicta scrutanti, *sexto de Tuendâ sanitate, cap.* 9. Igitur vsum potûs earum nostra ætas inter reliqua inuenit commoda, vt totum corpus hoc auxilio expurgetur, & cum hoc etiam malæ intemperies, frigidæ, calidæ, humidæque præcipuè soluantur: in siccâ forsan si caliditati iuncta sit,quædam etiam iuuant. Cum hoc præterea aliæ conferunt peculiariter iecori, aliæ ventriculo,inde intestinis & lieni,pòst renibus. Quædam etiam frangunt lapidem, aliæ vtero, demum capiti,sed minùs hoc,ac quasi per accidens potæ. Cúmque omnes vt dixi, ob multitudinem ac calorem, humores omnes expurgent, non tamen æqualiter: sed quæ ex nitro primas obtinent partes; inde ex bitumine,vel ære vsto; bitumen enim nitro & sulphure constat: pòst salsæ, inde sulphureæ. Quædam etiam immodico calore cruda colliquando,aut biliosa irritando

 purgant,

purgant,tametsi naturâ tales minimè sint, vt quæ sulphure & calce solùm constant. Materia igitur metallica purgans,nitrum,æs,sal, sulphur, ex quibus reliqua, quæ compositione quandoque euadunt multò potentiora. Sed & ordo variatur: nam biliosa primùm à frigidis balneis, cruda à calidis; & hæc prima in omnibus fermè, inde pituitosa educuntur. Atra autem quæ purgant,vt dixi,in pretio sunt ærea,& auri aliquid admistum habentia,moderatè calida, quæ solæ longitudini vitæ,sensibus, & hilaritati prosunt, velut apud Viterbium in Italiâ,& Piperinæ in Germaniâ,& apud Curiam in Rhætiâ Fabariæ, tales enim feruntur, vt habet *Falloppius de Thermis,cap.*8. Verùm omnes aquæ thermarum nocent vesicæ,licèt omnes educant arenas, & lapidem renum,& frangant eum.

106. Cucumis anguinus.

Hic etiam vocatur asininus,& agrestis, & erraticus. Tyrannúsque est supremus medicamentorum, violentissimus, validissimus, cuius succus coactus appellatur Elaterium,nec vlla medicina minùs sentit senectutem, durat enim in centum annos. Succus eius pondere granorum duodecim, vel corticis eius duplum in decocto, cuius exhibetur dimidium vnciæ, euacuat potenter aquam hydropicorum,& pituitam,& vtramque bilem. Elaterium verò fit ex fructu eius,& dantur grana octo duntaxat,pueris quatuor: pro ratione in omnibus propè, dimidium virorum ac mulierum, ita etiam in lenientibus aluum. Erant autem corpora Græcorum ob exercitationem vehementem, & ciborum paucitatem, & regionem montuosam, validiora, ideò potentioribus medicamentis indigebant. Loca etiam

etiam maritima efficiunt robuſtiores homines. Qui etiam habitant in paludibus, vt Ferrarienſes & Rauennâtes, & qui edunt glandes, & caſtaneas, & nuces cuiuſcunque generis, non ſolùm exigunt medicamenta validiora, ſed etiam ferunt. Horum autem vtrumque ſemper conſiderare oportet, vt in omnibus auxiliis, quid exigat, & quid ferat. Qui etiam loca iſta ventis expoſita inhabitant, aut montes, aut multum exercentur, licèt exigant & ferant medicamenta valida, & ipſi ſint robuſti, tamen non eſt robur niſi externum aut ad ſpeciem, non autem verum & in ſubſtantiâ membrorum principalium; ſed in caloris copiâ, magnitudine, & tenuitate, non in temperamento & denſitate ſolidorum. Et ideò minùs viuunt, & ſæpius ægrotant quietis & habitantibus in terrâ planâ. Sed vt ad rem reuertar, calidum eſt elaterium in ſecundo, vt manifeſtum ſit vim purgandi medicamentorum non ſequi qualitates: ſiccum in principio quarti; eſt enim amariſſimum; omnia autem talia ſicciſſima ſunt, adeò vt etiam teredo omnis amara ſit. Et calor ex quo genita eſt hæc planta, putrido ſimilis eſt, & ideò etiam abominabilis eſt amaritudo hæc. Et tota planta, ſcilicet radix, fructus, & caules purgant vehementer, & ſunt amariſſima. Trahit etiam non ſolùm epotum, ſed per nares pituitam & excrementa cerebri. Ex grano vno vel duobus cum lacte aut aquâ maluæ, ſanat antiquos capitis dolores, & comitialem, & obſtructiones iecoris ac lienis. Et ſubdita radix, vel cum melle roſaceo illius decocto miſto aquam hydropicorum paruâ cum moleſtiâ trahit. Vtendum tamen in his, tum etiam ſumere oportet per os laccam, hæc enim eſt vtilior iecori cancamo antiquorum, & maſtichem, & bdellium optimum ſi haberi poteſt, & radicem ſphondylij, & ſemen

mali Medici. Vomitum acerrimum cit. Et eſt medicamentum hydropis & aquæ,& aſthmatis,& morborum columellæ. Et eſt vnum è ſeptem principalibus. Eius alexipharmacum menthæ ſuccus.

Capvt XV.

Quæ tenues humores educunt.

107. Abſinthium.

QVæ tenues educunt humores,non eadem ſunt his quæ bilem flauam & aquam purgant ſolùm:ſicut quæ craſſos, non eadem his quæ crudos humores, & melancholiam. Cùm enim craſſa ſit bilis aliqua flaua & pituita,par eſt etiam melancholiam tenuem aliquam eſſe.Non enim bilis flaua,craſſa admiſtione pituitæ fit, cùm nec omnis pituita craſſa ſit, ſed multa tenuis etiam ſit. Multus calor naturalis, cum multo frigore prętet naturam,bilem craſſam gignit;cum paruo autem tenuem: ſicut paruus calor naturalis cum multo frigore præter naturam, craſſam pituitam;& cum pauco, tenuem gignit : præſertim coadiuuante naturâ ciborum; terrei quidem exuſti craſſum & melancholicum humorem gignunt; craſſi & lenti, vt piſcium magnorum, pituitam ; craſſi feruidíque, vt cœpæ, bulbi, bilem craſſam; tenues & calidi, velut aromata, vinum, olera acuti ſaporis, bilem tenuem; contraria ſimplicia[MS.*contrà ſimplicia*,]pituitam,vt lactuca, cucurbita, beta. Ergo abſinthium humores ſolùm tenues educit, qualeſcunque ſint, & debiliter. Cæterùm iuuat iecur & ventriculum, cibi appetitum excitans,

tans, & obstructiones aperiens. Ideò non solùm non lædit viscera, sed aliorum medicamentorum detriméta tollit; atque etiam hydropi, & morbo regio medetur. Peculiare illi est singultum sedare. Opportunum est febribus antiquis. Ponticum [MS. *Pontificum*] optimum & Macedonicum, Seriphium malum, medium commune. Vitiatur æstate, & nigra animalia parit è genere paruarum muscarum, túncque statim præcidendum, vt mundum renascatur. Neque totius herbæ vsus, sed solius comæ, eiúsque admodum virentis. Radix inutilis, sed neque succus ventriculo gratus, neque decoctum: sed coma viridis iam feruenti iuri imponatur paululum, vt amarum & astringens sapiat suauiter, non vt vini qualitatem imbuat; sic enim omnia commoda affert, incommodi nihil aut mali. Ad regium morbum, & ad summam appetitûs deiectionem, in vino flauo & incorrupto bibitur, & sanat mirificè. Innocens est, non solùm mite. Estur cum oleo & sale ante prandium, in cœnâ minùs vtile. Educit etiam aquam in hydrope, sed leuiter, nam prouocat vrinam; quæcunque autem vrinam prouocant, si præterea purgent, etiam aquam educere possunt. Nihil mirum est quàm multa posse humores tenues educere, quæ non possunt crassos, tum ob substantiæ similitudinem, tum etiam quia tenuia facilius est mouere quàm crassa, quæ ponderosa existunt, & sæpe lenta. Prolicit autem & vrinam, quòd cùm aquam educere non potest, illam sequitur: hoc enim naturâ inditum est, vt in coniunctis etiam agens passum sequatur, vt Herculei lapidis frustulum aut schidia ad magnum ferri frustum fertur ac tendit.

108. Persici flores.

Hi cum saccharo condîti non minùs purgant quàm rosæ, imò longè plus, & tenuem tantùm humorem, siquidem naturâ sunt tenuissimi. Mirum est autem, cùm nulla plantæ illius pars hoc possit. Creditur etiam podagricis plurimùm opitulari, scilicet vbi materia tenuis principaliter infestat.

109. Cynocrambe.

Mercuriali similis admodum est, eóque agrestis mercurialis vocata, notissima planta. Educit bilem, pituitam, & aquam, si iuri incoquatur & edatur, iúsque bibatur. Egregium medicamentum & mite, dolores tamen mouet.

110. Empetron.

Non huic forsan inferius Empetron, si inueniretur. Purgat enim pariter eosdem humores, ac sine noxâ, vt etiam asciticorum aquam, ídque ob salsedinem. Et hoc ideò mite.

111. Sambucus, & ebulus.

Superiùs de illorum corticibus egimus, nunc de foliis & surculis qui tenues humores ducunt, primùm aquam, inde bilem, & pituitam. Ob id etiam radix vino incocta vtilis est asciticis; nam & iniucundum odorem quo grauis est, vinum mitigat. Liquet autem eiusdem esse speciei ob similitudinem exactam: sed herba plus purgat quàm arbor, & etiam plus nocet. Sunt igitur è genere violentorum.

112. Hippo

112. Hippophaë.

Hæc minùs efficax eſt ad tenues humores educendos, & magis moleſta; eſt enim lactariæ herbæ ſpecies. Quidam exhibent vncias duas ſeminis, dicúntque ſolam flauam bilem purgare; ſed neſcio quàm tutò tantum pondus.

113. Lathyris.

Earundem virium eſt cum tithymalis, purgans bilem, pituitam, & aquam, tenuia omnia: penè exitialis, quia nulla eſt herba lactis feracior, nec vlla copioſior in hortis, adeò vt illud dicere poſſimus Virgilianum. *Et fallax herba veneni.* Vnde manifeſtum eſt, quanto in periculo verſetur vita noſtra: pleriſque enim deuorata pauca folia huius herbæ, mortem aut noxam inſanabilem iecori cum malo habitu perpetuo inferunt. Sed Deus huic periculo ſuccurrit, nam coctione venena mitigantur ſi cum mitioribus iungantur: at efficiuntur diriora, ſi ſeparentur, aut deterioribus iuncta fuerint. Sunt & quædam familiaria & nobis in vſu, quæ non permittunt ſæuire venenum, velut ruta & allium, præterea iura omnia carnium, & præcipuè pullorum, & oleum, & butyrum etiam magis, & ſal, & ficûs ſiccæ, & nuces hebetant omnia venena; præterea etiamſi nulla ſuſpicio fraudis ſit, propter casûs ipſos non abſurdum fuerit aliquid horum ſumere, & non parum; aut de pluribus, licèt non multum. Eadem proſunt in crudis, ſed cruda vt ſunt ſæuiora, ita produnt ſe acri & abominando ſapore, etiamſi herbam non agnoſcas. Proptereà & lactarias omnes herbas agnoſcere, & napellum, & aconitum, è re fuerit, & den-

droidem, ſed in illâ periculum abeſt ob aſperitatem mandendi, eſt enim durior, & etiam cùm ſenſeris ſapores huiuſmodi, aut prauos odores, reiicere non indecorum eſt. Sed & caue quæ ſponte talia ſunt, vt fungos, anguillas, ranas, præterea piper & gingiber, ne eâ ſub ſpecie, aut potiùs ſpe fallaris. Alexipharmacum eius, hypericônis ſemen.

114. Ricinus.

Planta hæc heliotropium vocatur: arboreſcit, cùm ſit herba non è lacticiniorum genere, ſed moleſtè purgat tamen ſemen eius, à ſimilitudine formæ & coloris dictum cum canino pediculo. Calidum eſt & ſiccum in tertio. Dantur grana ſeptem. Oleum itidem poteſt. Ducit enim bilem, & aquam, ſed & pituitam. Lædit membra naturalia, ideò ſimilibus iungendum, ſphondylio & ſemini citri; & hæc ſufficiunt ad coërcendam offenſam, ſed ne immodicè purget, maſtiche, tragacanthum, ſantala, caryophylli, & ſuccus cotoneorum prohibent, ſicut & cinnamomum noſtrum, & præter reliqua Theriaca in omnibus vſui eſt, ſi bona ſit. Et oleum eius & lilij, cum decocto caſſiæ nigræ & iridis, conferunt proprietate ſuâ ſcirrhis ventriculi, & vteri præfocationi, & declinationi, & ideò eſt medicina illius, & confirmat fœtum in conſuetis abortire ob ſuperfluum humidum. Et eſt vtile valde in dolore veſicæ à flatu, & coli à cauſâ frigidâ.

115. Pityuſa, ſeu Turpetum.

Eſt quod officinis in vſu eſt, nec tamen valde moleſtum eſt. Radix eius purgat bilem, & pituitam, & aquam

aquam non corruptam. Ideò vtile valde his quibus ſaliua abundat. Cùm ergo lac ferat, & non ſit odorata, moleſta eſt: ideò vtimur paſtillis confectis ex eâ, mannâ, & violis; earum enim tempore conficiuntur. Dantur drachmæ duæ huius compoſitionis, vel etiam decoquitur eodem pondere radix, ſeminis dimidium, ſucci quarta pars; addi tamen debent quæ roborant iecur, vt abſinthium, lacca, caryophylli. Turpetum cum ſcammonio & gingibere, & caſtoréo educit pituitam lentam è cerebro. Et ex illo fiunt catapotia ſtomachica Alchindi, quæ etiam conferunt ſingultui propriè, & obſtructionibus iecoris. Et eſt medicamentum morborum ventriculi, cùm neceſſe eſt expellere, quod etiam influit in illum, & citò. Et lac eius cum ſaccharo eſt proprium ad pùrgandum aſciticos, quia abſque detrimento fermè & potenter conuenit febribus antiquis, & epialæ, & lipyriæ, propriè cum myrobalanis, centaurio, abſinthio, & roſis, in fine tamen. In tertianâ autem nothâ, etiam in principio. Et coli doloribus ex pituitâ craſsâ, in fine, ſed debet vis eius augeri; & etiam ſi ſit à fecibus. Ideò præcipuè in Diaphœnico [ponitur.] Eius alexipharmacum, hypericônis ſemen.

116. Chamelæa.

Semen huius vocatur Gnidium, quod purgat, vt etiam oleum: eius folia cum abſinthio & melle conformata in catapotia, & integra deuorata purgant pituitam & bilem: folium eſt amarum & acre. Eſt è lacticiniorum genere, potiúſque moleſta quàm violenta. Corrigi debet vt reliqua eiuſmodi. Vocatur mezéreon minus à Meſuë. Eius alexipharmacum amygdalæ amaræ, vel quod eſt thymelææ.

117. Thymelæa.

Mezéreon maius, planta mortis, Princeps latronum. Maxima planta lacticiniorum, & sæuissima, adeò vt ad naturam veneni apertè accedat. Præter enim id quòd ventriculo & iecori sit inimicissima, fauces incendit & exulcerat, vrit, inflammat, abscessûs vndique, etiam intus excitat, colliquátque naturalia membra, adipem, & carnes. Propriè tamen hydropis aquam educit. Ideò & cocta & præparata exhiberi debet. Deterior est aspera, parua, spissis foliis, ac præsertim crispis aut nigris, & quæ aridis locis, & solitaria nata est, vel serpentum loco, aut proxima thermis: quòd si etiam aliæ herbæ adsint, maleficæ tamen, & non sui generis, pro veneno habenda est. Singulorum autem causas referre, non abs re fuerit. Paruitas & asperitas foliorum, & crispitudo, à siccitate proueniunt; ipsa autem iam per se sicca immodicè est, & ad quartum ordinem accedit: sicut nigrities fit ex adustione, cùm sit ignea iam totâ naturâ suâ. Spissa folia fiunt humore terræ facultatem plantæ superante. Cùm verò maleficæ hæ plantæ, consensu quodam communi inimicitiæ cum humano genere, copulentur serpentibus atque fœdis animalibus; si eadem ibi inueniantur, non solùm terram prauam, aquas, & aërem corrupta esse docent, sed ex eorum familiaritate prorsus euadunt mortiferæ. Atque eò magis si sola planta, eò enim accurrunt omnes: ex quo vix fieri potest, quin magno ac lethali veneno præditæ non sint. Facit & solitudo illa, vt neque vi soli, neque semine nata videatur, sed putredine, aut animalis virulenti colluuie: omnia enim in omnibus cùm aliquid agant, quid sperari aliud potest, quàm vt ex fœdorum reptilium humore, perniciosæ plantæ

generen

generentur : ac viciſſim ex plantarum conſuetudine in humore, aëre, atque terrâ ſimiles peſtes ? Quod ad thermas attinet, corruptum exuſtione ſolum, omnia deteriora reddit,& per ſe noxiam iam[plantam]naturâ ſuâ,exacuit. Quod verò dicit Dioſcorides,***viginti illius grana purgant pituitam, & bilem, & aqueos humores.*** Et rurſus : ***Folia meſſis tempore quæ cneórum appellantur, collecta, & in vmbrâ ſiccata tusáque, ſi excipiantur nerui, epota acetabuli pondere cum vino diluto, humores aqueos purgant : idémque faciunt mediocriter, cum alijs oleribus lentibúſque cocta & comeſta.*** Hoc vno palàm eſt, tenues humores ſemper excerni, meritóque aquam hydropicorum. Verùm expoſitores circa quædam minoris momenti plus quàm diligentes,hæc prætermittunt tanquam nullius ponderis. Vt verò pro regulâ ſit, ſemina violentiora videntur,quoniam nullâ arte præparata;folia mitiora cruda ſumpta, ſed tamen debilitata, dum exiccarentur in vmbrâ;calidior enim atque acrior pars reſoluitur : at cocta & coniuncta lentibus,in quibus eſt facultas refrigerans & aſtringens,ſolùm aluum mouent. Dixi autem quòd hoc opus ſimile eſt lenitioni,plurimùm tamen ab eo differt. Eius alexipharmacum, origanum aſſatum, quod differt à toſto in hoc, quoniam non vritur.

118. Tithymali.

Reliqua genera omnia quiddam habent, quiddam non : nam omnia lac habent ; licèt non omnia quæ lac habent, ſint è tithymalorum genere, vt chamelæa, thymelæa,pityuſa, lathyris, ficûs lac, & lactucæ, vt ſuprà viſum eſt. [Dicitur tithymalus] à τιθὴ nutrix, & μαλὸς exitioſus ; capitur enim nutrix pro eâ quæ lactat,

ctat, nam lac, vt dixi, ferunt omnes. Etiam ineſt[MS. *eſt*] omnibus, vt quatuor habeant partes: lac violentiſſimum, inimicum cordi [MS. *in cordi,*] iecori, ventriculo, gutturi, gulæ, inteſtinis. Folia cruda vi & prauitate illi proxima ſunt, minùs mala ſi cocta, vel diu ſalita, poſtquàm experimur ſal etiam à fungis vim veneni detrahere, adeò vt ex ſalitorum fungorum eſu nullus periiſſe inueniatur, quanquam à recentibus tot præfocati ſint. Semen autem innocentius, quoniam non habet humidum vitioſum, ſed loco eius oleum, maximè ſiccatum. Trahunt ergo hæc aquam, bilem, inde pituitam tenuem, maximè lac: quomodo enim craſſam, cùm lac tenue ſit, leuéque quod ex plantis excipitur? quapropter granorum numero pondus metimur, vt tria, quatuor, octo dentur. Alexipharmacum idem quod platyphylli.

CAPVT XVI.

Craſſos humores purgantia ex ventriculo, & venis, ac etiam articulis.

119. Ius galli antiqui.

ELigitur gallus ſex annorum, aut ſaltem quinque, & vt antiquior, ſalacior, magis rubet, & criſtatus, magnus, & audax, eò melior. Deplumatur, virgis cæditur paruis liber, inde captus ſtatim capite præciſo exenteratur, & amputatis cruribus, additâ ſalis vnciâ excoquitur alacri igne in libris 20. aquæ, donec diſſolutus fuerit. Dantur ex eo à librâ vnâ ad duas. Calidum ſorbetur.

betur. Educit pituitam crassam, crudum humorem, atque melancholiam; nam hi cum crassâ etiam bile, nomine crassorum comprehenduntur, omnésque frigidi, sed vltimus siccior. Paucis cum torminibus ducit, nam necesse est quæ ducunt crassa, & tormina mouere, magis tamen si lenta fuerint. Forsan obiiciet aliquis non videri [esse vlla] quæ purgant crassa, & non tenuia; nam cùm validiora sint, etiam tenuia eiusdem generis expurgare debere. At non ita est, quoniam quæ huiusmodi purgant humores, aut terrea sunt, velut stibium; aut lenta, vt resinæ, & palma Christi quæ bulbosa est; aut quoniam attenuant & incîdunt, vt scilla: hæc igitur tenuia non educunt, cùm nec similia substantiâ sint, nec attenuata nimis, aut dissecta in minimas partes exprimi possint, vt Galenus dicebat de pituitâ excreandâ. Omnia prætereà quæ ducunt humores tenues, iuncta alumini educunt crassos eiusdem generis, vt author est Princeps, in *curâ morbi regij.*

120. Lapis Iudaicus.

Hunc maximè fœminam frangere lapidem vesicæ referunt. Huiusmodi autem omnia longè magis etiam lapidem renum atterere possunt. Hunc tamen contingit crassa etiam omnia per aluum ducere, generali Aristotelis ratione, quòd acris est, & subigi non potest. Acria enim omnia, quæ vincuntur, excalefaciunt valde; terrea qualitatis alienæ expertia astringunt; terrea acria, si valde sint acria, omnia ex professo venena sunt: neque enim subigi possunt, & euincunt hominis naturam; moderatè autem acria seu amara laxant ventrem, & humores crassos ducunt.

In

In quo genere eſt qui vocatur lapis Herculeus. Magnus eligi debet, qui valenter trahit ferrum. Grana duodecim ex illo exquiſitiſſimè trita, educunt eiuſmodi humores craſſos, & ex locis dictis, vt ſit è genere robuſtorum. Quæcunque autem robuſta ſunt in hoc genere, etiam valida ſunt, & quæ craſſos humores trahunt, moleſta ſunt, ſi non colliquent: neque enim fieri poteſt vt craſſa, dū craſſa ſunt, ſine violentiâ educantur. Quæ autem colliquant, extremæ caliditatis ſint oportet, nec craſſorum tamen ſecundum genus colliquare queunt. Optima ſunt tertij generis medicamenta, quæ nec colliquant, nec nimis excalefaciunt, nec per ſe craſſum humorem educunt, hoc enim, vt dixi, non abſque violentiâ fieri poteſt, ſed quæ incîdunt ac diſſecant priùs, inde expurgant. Quæ ergo terrea ſunt, trifariàm violentiſſima ſunt, & quòd trahunt nec diſſecant; & quòd nullum bonum odorem habent, & quòd in antipathiâ conſiſtunt.

121. Stibium.

Hoc etiam ſolet vocari Antimonium præparatum, vt in *quarto de ſecretis*. Euacuat humores omnes craſſos adeò potenter, vt ſtatim aliquos à diuturnâ ſpirandi difficultate liberauerit, alios etiam à peſte. Summum præſidium in lue Indicâ. Quantitas à granorum trium pondere ad octo: datur cum ſacchari roſacei drachmis duabus aut tribus. Quia verò nec ſecundi, nec tertij generis medicamentorum craſſa educentium eſt, de quibus modò dixi, ob id violentiſſimum eſt, tum verò magis quòd tenuium humorum valde parum educat. Quæcunque enim in hoc genere collocantur, tenues humores propriè non educunt. Nam
ſi

ſi propriè etiam educerent tenues humores, & multò plures ex his, qui faciliùs mouentur, & quorum fermè ſemper maior eſt copia quàm aliorum, educerent: at in tam violentâ eductione fieri non poteſt, vt reliqui omnino quieſcant. Quæ verò colliquando educunt medicamenta, plurimum ex tenuibus humoribus educunt familiaritate naturæ; nam neque craſſos, niſi poſtquàm tenues facti ſunt, purgant; ergo etiam tenuium magnam quantitatem, & ideò etiam hydropicis vtilia ſunt: nam dicti humores colliquati, in materiam ſimilem aquæ illorum, id eſt, putridam & acrem vertuntur. Et rurſus quæ nec colliquant, nec incîdunt, multum ex his, ſed non adeò euacuant; minimè quæ incîdunt tenuium humorum educunt.

122. Scilla.

In huius hiſtoriæ enarratione, non leues emergunt dubitationes: nam cùm primò dixiſſet Dioſcorides, *cochlearis pondere cum octuplo ſalis, ſcillam mouere corpus:* paulo pòſt ſubiicit, quòd *cocta cum melle glutinoſos euacuat humores.* Vt hoc videatur intelligendum de crudâ coctâ cum melle; illud de aſſatâ. Sed rurſus quæritur, an ſolùm tenaces humores euacuet? quinimò cum Meſuë dicemus etiam craſſos & melancholicos: experimento enim docemur, vix eſſe melancholico humori naturali quicquam vtilius. Propterea rectè idem author, ſcillam non ſolùm euacuare humores craſſos dixit, ſed etiam ad euacuationem præparare. Quædam ergo ſunt medicamenta, quæ licèt parum euacuent, multum tamen faciunt ad præparationem, & vbi iungantur euacuantibus, plurimùm euacuant; alia, vt etiam dixi, iuncta lenientibus validis

lidis strenuè purgant. Quid est ergo vt medicamentum etiamsi non purget, simile tamen substantiâ sit purgando humori, quin iunctum alteri purgare potenti, aut valenter lenire, non purget eundem humorem valenter? Seu enim substantiæ similitudo cum humore, & caliditas coniuncta, causæ sint purgationis: cùm Galenus substantiæ similitudinem inter medicamenta & membra palàm admittat, vt de iecore lupi, & cochleis cum nostro iecore scriptum reliquit; palàm est, seu virtus illa cœlestis, aut aliud in causâ sit, multo frequentiùs eandem inueniri posse inter medicamenta & humores, nec tamen mouere, quòd non calida sint; eadem iuncta mouentibus aut calidis medicamentis mouere. Nec solùm hanc similitudinem substantiæ inueniri in temperie, coloribus, atque huiusmodi, sed in lentore, crassitie, odore, atque aliis: nam vt superiora repetam; opopanax, serapinum, sarcocolla, omnia lenta sunt & glutinosa, eadémque soluunt lentos & glutinosos humores: magnes, stibium, tum magis terreus lapis stellatus, ideò minùs purgant lentos humores, longè verò magis terreos. Quæ malè olent, corruptos, & pus, & saniem, vt etiam dixi de stercoribus auium. Quæ igitur præparant, non tamen mouent per se humores, nec purgant; aut similia sunt substantiâ ipsâ, verùm calore destituta; vel calida valde, & quæ colliquant, non tamen educere possunt, quoniam per vrinas trahunt, aut sudores moliuntur; vel quoniam irritant humorem, sed inualida per se ducere non possunt, vt capillus Veneris ad educendam bilem. Iuuat in vteri præfocatione, & ad renum lapidem.

123. Visci

123. Visci lignum.

Huius plantæ, quanquam antiquis omnibus hoc purgandi nomine ignotæ, drachma media ligni purgat efficaciter humores quoscunque crassos, iuuatque præclarè comitiali morbo laborantes. Verùm molestum est medicamentum, nam quod est vltimum, est etiam molestissimum. *Vide 7. in Hippocrat. de aër. aq. & loc. comm.* 10. *de vstione iny.* Eius fructûs grana triginta subducunt satis potenter pituitam etiam crassam. Eius alexipharmacum ruta: propterea cum illâ debet exhiberi.

124. Polypodium.

Dictum quòd radix multos videatur habere pedes: & ipsa lentos crassósque humores educit, melancholiam & pituitam crudam, mistúmque illud, exustam tamen bilem non educit. Violentum nec calidum [fortè *validum*] medicamentum, quoniam, vt dixi, magis præparat quàm educat. Optimum est quod innascitur plantis glandiferis, radice magnâ, nodosâ, solidâ, exteriùs ex nigro rubescens, intus pistachij similitudine virescens, sapore dulci, austero, subamaro, aromatico aliquantulum: verùm vel sic, cùm ab articulis etiam trahat, ventriculo inimicum est, ob causam quam suprà diximus: neque latitat in eo tetrum [fortè legendum: *namque latitat in eo terreum*] illud, quo hæc omnia potest. Calidum etiam est vehementer, scilicet in tertio gradu, siccum in secundo. Nihilominùs drachma viridis radicis ex acetario, purgat non minùs quàm vncia Cassiæ fistulæ.

125. Palma Christi.

Similis est Ephemero, radice bulbosâ, in modum digitorum manûs quadrifidâ, aut quinque in digitos diuisâ, vnde etiam Hermodactylus dictus: cuius duæ sunt species; maior, folio lactucæ, læui, flore purpureo ac candido, in speciem quasi iridis, & odorato, caule etiam læui ac rotundo. Minori, croci folium, caulis penè similis, flos olens moschum & ambram, ideóque iucundissimi odoris ac suauissimi, purpureus ac violaceus, sed vt amaranthi in conum quasi desinens, leuis. Vomitu educit melancholiam, & crudos humores, vnde quartanam curat, vt testatur Nicolus: per aluum etiam purgat crassos omnes humores, atque ab articulis præcipuè. Quantitas drachmæ vnius, & cum aromatibus. Seminis etiam maioris grana singula, trita cum vino, per nouem dies sumpta, comitiales liberare crèduntur: quod ratione non vacat, siquidem vtrumque humorem purgare eum compertum sit, ex quo talis morbus generari solet. Exhibetur in ipsius accessionis initio, sícque sanauit Biliotum in LII. circuitibus: alij tum mittunt sanguinem ex saluatellâ sinistræ manûs, re potens auxilium.

CAPVT XVII.

Quæ sanguinem purgant.

126. Lactis aqua, & asininum lac.

SAnguinem purgare dicuntur, quædam propriè, quædam vtilissimè. Vtilissimè quidem quæ humo-

res

res qui in venis ſunt, aut poteſtate ſolùm ſed exuberantes, vt [MS. *aut*] nimia bilis; aut actu ſed imperfecto, ac quaſi medij; aut etiam corrupti, vel ſemicorrupti, purgant: cuiuſmodi eſt hoc quod proponitur, & fumariâ. Actuarius addit mercurialem, & alia, ſed illa non aluum ducunt, verùm per vrinas id agunt, vel aliâ viâ, velut borago modicè per aluum, vt dictum eſt; quinimò leniendo, lupulus, meliſſa, radix violæ albæ, abſinthij ſuccus; verè autem quotquot à regio morbo pallido, ſeu nigro, aut albâ pituitâ hominem liberant. At propriè quæ ſanguinem ipſum per aluum ducunt, & bonum, atque hæc venena ſunt, non ideò quòd ſanguinem trahant, ſed ob id trahunt, quia venena ſunt huius generis, velut herba illa, cuius meminit Galenus in *libro de medicamentis purgantibus*, & eſt thymelæa, quanquam thymelæam Galenus nouerit, ſed non hoc, quòd hoc poſſet, intellexit. Quædam neque propriè, neque vtiliſſimè, ſed vel erodendo inteſtina, velut radix capparis, & aqua marina; vel cùm educunt alios humores, aperiendo oſcula venarum, vt centaurium minus, & hiera inter compoſita. Quædam violentâ attractione, vt cucumis anguinus: quod maximè contingit in ſuperpurgationibus, vt Hippocrates docuit in *libro de humanâ naturâ.*

Ergo redeundo ad lactis aquam, illa purgat ſanguinem à flauâ bile, & exuſtâ, & aqua nihilominùs melancholiam neque naturalem, neque exuſtam non educit. Sumitur à libris ſeptem, vel etiam plus, ſed non vno hauſtu, verùm exiguis interuallis, nec tamen intermedio tempore dormire, aut ambulare licet; plurimi enim hoc negligentes, læſi ſunt. Oportet autem & hanc, & lac aſininum, & aquas thermarum, quorum copia immodica ſumitur, calida ſumere; & ſaccharum

etiam huiusmodi medicamentis additum, vtile est, sed aquæ lactis & lacti ipsi quasi necessarium. Optima è caprillo, inde vaccino lacte educitur: & ob id sanguinem purgare eam aiunt, quòd illius duo propria & naturalia excrementa, & naturæ inimica (*ex 2. de facult. natur.*) educit, scilicet bilem flauam & nigram, in quæ etiam cùm sanguis ipse corrumpitur transit, vt *secundo de different. febrium, cap. 9.* Sed vt iuxtà rationem [habeas] modi coagulandi lac [opus est.] Sola enim lactis aqua pura est, quæ calefacto eo in vase plumbi albi, inde vbi incaluerit, statim immisso in vas aquæ frigidæ, concreto lacte ab eo separatur: nam lac vnum est ex his quatuor, quæ ex animalibus calore concrescunt: reliqua enim tria sunt, oua, cerebrum, & iecur: vnde quantò diutius coquuntur hæc, eò fiunt duriora. Quæ verò educitur ex lacte concreto è cnici semine, purgat magis pituitam. Quæ ex coagulo, aquam: & ea magis quæ ex lacte ficus. Quæ ex flore cardui, bilem exustam. Atque ita iuxta rationem eorum, à quibus vt dixi, lac concretum est. Sed vt ad ea, quæ propriè educuntur, reuertar: fiunt etiam hæ fuligines post sanguinis generationem, velut situs quidam in superficie tabularum, vnde diligentes patresfamiliâs iubent singulo mense detergi. Hoc idem ergo ex naturæ cursu fit in sanguine, sed maximè in ætate senili, temperaturis calidis & siccis, habitibus densioribus, vigiliis, tristitiâ, curis, timore, irâ, odio, liuore, cibis acrioribus vel amaris, aut odoratis, potu vini potentis, laboribus, Venere immodicâ. Cùm ergo aqua lactis & fumaria in hoc conueniant, quòd vtraque purget sanguinem ab istis excrementis acribus, & sint ambo benigna, rectè fecerit quisquis hæc duo coniunxerit:

iunxerit : ſed & lupulus eiuſdem claſſis eſt [MS. *ſunt:*]meliſſa autem , & etiam ſaluia purgant ſanguinem , ſed per vrinas , vt non ſint nunc huius argumenti. Omnia prætereà bugloſſi genera , ſunt autem præcipuè tria quæ conueniunt viribus , auxiliantur enim cordi,& ſanguinem purgant flore cœruleo, folio molli ſubſtantiâ,lanugine aculeatâ circumdato,ſapore, odore,prætereà ſemine atque radice. Sed quæ borago vocatur, humidior eſt, minùs calida, minùs concocta: vix enim folium inuenias non exeſum;putant à vermiculis ob ſuperfluum humidum terebrari , vt & gingiber,& pleraque talia,hanc latifolium bugloſſum ob latitudinem foliorum appellare licebit : ſicut contrariâ ratione agreſtis,valde longius & anguſtius folium habet,tum durius,craſſius,ſiccius:hortenſe autem horum medium eſt.Referunt etiam ſericum ſanguinem purgare,ſed quomodo non dicunt.Eſt & modus alius ſanguinem purgandi vtiliter,ſed non eâdem ratione, vt cùm per ſanguinem ab hæmorrhoidibus eductum : & cùm à medicamento expurgante alios humores non miſtos ſanguini,etiam ſanguis expurgatur, vt cum helleboro. Tertius eſt eorum,quæ vnum educunt humorem, ſed violenter , vt cum ſcammonio. Quartus eſt eorum quæ nihil expurgant , ſed ſolùm ſeparant partes corruptas ab incorruptis,velut apium & meliſſa. Quintus eſt eorum quæ purum ſanguinem progignunt , vnde per miſtionem redditur purior , velut ex vſu ouorum recentium & pullorum columborum. Sextus eorum quæ fermentant ſanguinem , & partem corruptam propellunt extrà ad cutem , velut caro viperæ. Septimus eorum quæ à ſanguine educunt qualicunque modo,velut roſæ,propriè enim à venis educunt humorem. Et ſcias quòd purgatio ſanguinis eſt finis Medici,

& dimidium fermè reditûs ætatum; quoniam sanguis purior restituit habitum bonum corporis, colorem viuidum, capillos iuueniles, sensûs tam externos quàm internos validos, acutos, & sinceros, Veneris robur & appetentiam, vt etiam ciborum: dentes confirmat, lætitiam & prudentiam parit. Prætereà aqua lactis, vt ad rem redeam, aperit obstructiones, detergit vlcera. Conuenit propriè lapidi renum, & vrinæ vrigini, & quartanæ, sed cum epithymo, & polypodio, ac similibus. Est purgans hecticorum, si relinquatur in eâ aliquid partis casearíæ. Chalybéata est medicamentum dysenteriæ, & diarrhœæ, & etiam intestinorum vlcerum. Illa autem quæ pura est frigida & humida in initio secundi ordinis. Detracta autem vi coaguli, habet partes calidas & siccas, valde efficaces propter substantiam terream. Olim etiam lacte asinino purgabant ad heminas nouem per duos dies biliosa, vt habetur *septimo Epid.* Et confert hecticis maximè, atque vlceribus renum, & mictui sanguinis, præcipuè cum glycyrrhizâ, quia detergit, concoquit, siccat, glutinat. Ex 18. *3. tract. 2. cap.* 12.

CAPVT XVIII.

127. De superpurgatione.

HÆc fit tribus modis: vel naturâ, & quantitate, & malâ præparatione medicamenti, aut qualitate, vt cucumer anguinus, helleborus, peplium, colocynthis, scammonium, & thymelæa, tithymalus cyparissias, centaurium minus: qualitate, vt thymelæa nigra. Adiuuant etiam quædam, vt fel tauri, pyrethrum, iberis

[MS.

[MS.*sberida*] vtraque, nasturtij semen. Vel ratione patientis, cuius humores sunt fluxiles & calidi, & ora venarum lata,& vires imbecillæ. Vel ratione casûs, vt constitutionis aëris,motûs,somni post assumptum medicamentum. At siquis[MS.*vt si*]obiiciat ex hoc,quòd purgatio fit à medicamento ; nam si à membris, medicamenta magis operarentur in corporibus validis quàm imbecillibus, cuius oppositum præcipiunt omnes Medici,& experientia ipsa docet. Dico quòd validus ventriculus parum immutatur à mediocri medicamento; imbecillis, multùm : & quia operatio fit à robore in qualitate potiùs quàm simpliciter; ideò ventriculus imbecillis magis purgat quàm validus, à mediocri medicamento. Velut truncus arboris est validior paleâ, tamen si candela vtrique applicetur, magis calefaciet palea quàm truncus : & hoc est, quia magis recipit impressionem. Est autem triplex superpurgatio : vna cùm medicamentum trahit plusquàm expedit de humore, quem trahere volumus; hanc non solemus multùm formidare. Secunda, cùm trahit alium humorem post necessarium, vt bilem post pituitam, aut contrà; hoc est valde malum. Tertia, cùm trahit post omnes humores sanguinem;& est pessimum:primùm quia aperit, imò lacerat oscula venarum ventriculi; & ideò sentiunt vriginem magnam in ventriculo, & est valde malum, & perducit ad abscessûs eiusdem, ad syncopen, & ad conuulsionem : vel iecoris; & profluit multus sanguis, & perueniunt ad mortem repentinam, aut malum habitum, & hoc est rarius. Secundò quia educunt humorem potestate non actu, & ideò corrumpunt sanguinem, & calefaciunt immodicè. Tertiò quia debilitant vires, & corrumpunt spiritûs, & conuellunt cor : & post proprium humorem,

non succedit ille qui est tenuior, vt quidam putant: sed ille qui est actu humor in loculis, aut in venis; aut naturâ propinquior, vt fiat ex humore in potentiâ, humor in actu. Et si purgatio, quantum fieri potest, est vitanda: quantò magis superpurgatio. Solùm in materiâ turgente, melius est declinare ad superpurgationem non exactam. Et multi correpti à maximis morbis, ex superpurgatione euaserunt incolumes, & breui, etiam tempore pestis. Sed in materiâ quæ per coctionem facta est ad purgationem idonea, nunquam debemus peruenire ad periculum superpurgationis, tum quia non tantum imminet periculum à reliquiis materiæ, tum quia vires sunt imbecilliores.

Capvt XIX.

De purgantibus incertos humores.

128. Adiantum.

DVobus modis dicimus medicamentum purgare incertum humorem: vel quia purgat semper vnum & eundem humorem, sed nos nescimus qualem, quia illud ab Authoribus non est explicatum. Secundus autem, quia modò vnum, modò alium purgat humorem, vel ob diuersitatem specierum medicamenti, vt in hyperico; vel ob id quòd eadem licèt sit species, tamen purgat diuersos humores, quia purgat eum qui illi est obuiàm; aut qui magis abundat; aut quoniam faciliùs trahi potest, vel quia tenuis, vel quia propinquus, vel quia viæ sunt latiores. Vel

dicitur

dicitur incertum purgare humorem, quia omnes purgat ſimul, & non poteſt diſcerni, quem magis: vbi enim miſtos purgauerit, non poteſt cognoſci, quem magis purget. Hoc autem præcipuè cùm medicamentum purgat vnum humorem magis alio, ratione generis; & ratione ſubſtantiæ, aliter. Veluti ſi medicamentum magis purget pituitam quàm bilem, & tenuia magis quàm craſſa; tunc cùm erit bilis tenuis, & pituita craſſa, purgabit magis bilem quàm pituitam: & cùm erit contrario modo, purgabit magis pituitam quàm bilem, & ideò reddetur incertum, quem humorem magis euacuet.

Adiantum ergo, quem etiam vocant Capillum Veneris, parum admodum purgat, nec niſi viride, & pondere drachmarum trium ſaltem: ideò incertum eſt fermè, quem purget humorem. Et cùm aperiat obſtructiones, & plurimùm proſit iecori, & pectori, ac renibus, & ſit medicina benigna, ideò debet ſumi cum aquâ lactis. Oportet autem vt ſit collectum loco penitus vmbroſo & aquoſo. Braſauolus negat prorſus purgare: ſed ſunt quædam quæ habent virtutem purgandi, tamen non poſſunt purgare; verùm ſociata aliis, excitatur eorum vis, & purgant: cuius indicio eſt, quòd coniuncta his quæ ſolùm leniunt, velut lacti, aut oleo, educunt tamen certum humorem, ſicut adiantum, quod bilem educit, cùm lac id facere non ſoleat. Alleuiat partum. Aqua eius guſtui iucunda eſt.

129. Hypericum.

Nõ ob id hîc reponitur, quòd tres humores euacuet, ſed quoniam incerti ſit generis; inquit enim Dioſcorides: *bilem euacuat, & ob id vtile iſchiadicis.* Potiùs ergo

dicendum esset, pituitam euacuat, ideò ischiadicis vtile est. Mirum est autem de stupore scribentium; nam Serapio cæteríque hoc dissimulant, tacitè prætereuntes. Sententia ergo eius, maximè de ascyro & androsæmo [est intelligenda;] quorum semen ex drachmis duabus sæpius epotum, cum mulsæ vnciis viginti, seu etiam libris duabus, vtrumque facit, & purgat bilem scilicet crassam & lentam, quæ non est, vt quidam putant, bilis mista pituitæ, sed medium quid, quod sapit exustionem, coloratiórque est flauâ bile, & ab eo nomen sumpsit: ideóque curat ischiadicos: quia vnumquodque medicamentum propriè & necessariò purgat illum humorem, qui etiam propriè & verè est materia illius morbi: quoniam non sufficit in huiusmodi affectibus, quòd sit bilis & pituita, sed hic certus humor, vtpote ad ischiadicam, vel ad quartanam, aut ad carcinoma: cùm ergo hæ species purgent illum humorem, meritò propriè curant illum morbum. Apetit etiam obstructiones, prouocátque vrinas & menses; est enim tenuium partium. Quidam putant solùm bilem flauam hoc medicamento euacuari posse, forsan crassam tantùm ac melancholiam. Expertus sum ego, quòd ex drachmis duabus purgat humores potiùs tenues quàm crassos, & ideò ichores, & bilem, & pituitam.

130. Spina ceruina.

Succus fructûs eius, potenter etiam absque alio, aquam hydropicorum educit, & podagræ humores: incertum tamen quos propriè educat ac præcipuè humores. Cum aromatibus debet iungi. Arbutus est foliis penè pyri, flore candidò odorato, in vmbellis exiguo, baccis ligustro similibus, ex quo pictores conficere

ficere ſolent viridem colorem, ſpinoſa planta & exilis, pituitam & melancholiam purgare credita, ſed vt dixi, & alia.

CAPVT XX. ac poſtremum.

§. I.

Cùm medicamentum non opportunè purgat.

CVm verò medicamentum vexat ægrum, vel non purgando, aut nimis purgando, vel nauſeam, vel vomitum excitando, aut tormina, vel dolores ventriculi, aut anxietatem, vel grauem ſpirationem, vel febrem, aut ſitim ſuperfluam, aut ſyncopen, quod omnium deterrimum eſt: tunc ſi non purgat, ſolent conſequi omnia, præter ſitim & ſyncopen: & loco eius vertigo, dolor capitis, & ſingultus, & æſtus. Et cura eſt à clyſteribus, & glandibus, & aſtringentibus, etſi non euomat, & ſumat theriacam: & ſi incaluit multum, aut conturbationem magnam paſſus eſt, ſanguis mittatur. Sin autem nimis excernat, ſolent ſequi excoriatio, tormina, ſitis ſuperflua, & quandoque ſyncope. Cura eſt vomitus, ius pingue, ſeminis naſturtij torrefacti. ʒiij. incoquantur aquæ lactis acetoſæ, theriaca, balneum, modicum panis in vino auſtero & aquâ roſaceâ, vincula extremitatum. Sed ſi moderata ſit euacuatio, & æger tamen dolet, anxius eſt, & linquitur [animo:] tunc vel eſt proprietas hominis, vel medicamentum exhibitum eſt horâ febris, vel ipſum, aut humor venenosâ qualitate participant. Si ſit propter febrem, cura eſt ſyrupus de

coroneis,

cotoneis, cum ſmaragdô, margaritis, corallio, caphurâ, ſantalis, roſis, ſuccino, ſerico, cocco, & ſphragide, coriandro, pomorum ſucco, moſcho, & croco, cornu monocerotis, aut loco eius, eboris tenuiſſimâ ſcobe; & ſyrupus de pomis, & roſarum. Si verò ſit ob alias [cauſas,] medicamentum eiuſmodi temperetur, & exhibeatur cum iure ciconiæ, aut gruis, vel anatis, decoctis cum ozimo odorato viridi, carne, & citro diuiſo in fruſta, & coriandro præparato, & bugloſſo multo atque boragine: & grana xv. ſem. Mandragoræ, plurimùm proſunt cordi excalefacto, & præcipuè ſi adſint vigiliæ, cum reliquis exhibita.

§. II.

De conſeruatione medicamentorum.

Et ſi contingat medicamentum non poſſe haberi ad manûs, vt in hyeme radices & herbæ, & caro viperæ, debent ſeruari in paſtillis. Et forma eorum eſt ex ſale & pane: & his quæ non corrumpuntur per ſe, & ſiccant humidum, & non ſunt prædita qualitate aliâ manifeſtâ; iſtiuſmodi enim eſt ſal, medulla panis maximè ſiccati in furno, nam etiam non ſiccatus per multos annos durat, mel coctum, maſtiche. Alia adduntur præparandi causâ, velut gingiber, & huiuſmodi.

§. III.

Epilogus.

Ex huius autem morbi curatione, quiſque intelliget, quod

quod antea diximus ex Hippocrate in *primo Prognosticorum, in initio*, ſcilicet morbos omnes eſſe ſanabiles; omnes autem qui moriuntur, culpâ Medicorum, aut ægrorum mori. Nam ſiquis reſpiciat, quantum diſcriminis ſit in hoc morbo, in podagrâ, quòd quis ab initio rectè curet aut negligat; intelliget nullum eſſe morbum tam leuem, qui non curatus bene, ſtatim in mortiferos verti non poſſit: contrà nullum tam maleficum, qui rectè ab initio ſi curetur, mediocris euadat ac facilis: ſed oportet grauiſſimis & ſupra fidem inſiſtere auxiliis, vt in exemplo Podagræ.

§. IV.

Pilulæ ſeu catapotia vitæ.

Nulla ſunt medicamenta, ad omnia quæ dicentur, ipsâ victûs temperantiâ meliora: nihilominùs ſiquis illam ſeruare non poſſit, aut omnino mollior ſit, aut iam non ſufficiat ſe ſeruare ob aëris grauitatem, vel congeſtam iam materiam, aut pugnantes inuicem tum intemperies, tum imbecillitates diuerſorum membrorum: huiuſmodi catapotiis vtatur, quæ iuuenibus, & magis etiam ſenibus,& ſanis [conueniunt,] & liberant ab omnibus morbis,qui non ſint in compoſitione, præterquàm ab hecticâ, acuunt omnes ſenſûs tam interiores quàm exteriores,lætitiam gignunt, ſomnos lætos conciliant,reiuueneſcere faciunt, appetitum cibi excitant, coctionem adiuuant, & conferunt omnibus membris principalibus, canos retardant, ſanguinem & totum corpus purgant, & conſtant numero perfecto. ♃. Succi abſinthij Macedonici purgati

& condensati.℥x.Radicis hellebori nigri, florem purpureum ferentis,orti in monte respiciente Orientem, recentis. ℥ß. Salis Indi. ʒj. croci Orientalis. ℈ij. Gingiberis condîti in Oriente. ʒij. Terantur omnia præter crocum : inde misceantur cum melle violaceo, & ponantur in Sole ardenti per quindecim dies, quotidie miscendo, donec exiccetur bene; pòst teratur optimè, & cum croco, & melle violaceo redigatur in formam ceræ mollis, & pòst circumdetur chartâ Pergamenâ, illitâ oleo amygdalino dulci, & seruetur in pyxide vitreâ, vel alabastri, aut argenteâ, vel aureâ. Et quantitas est ʒj. vel circà. Et vsus à sex mensibus ad tres annos vsque : assumi debent circa mediam noctem, ita vt præcedenti die neque laborauerit, nec incommodum passus sit ex vigiliis, vel aliis causis, nec comederit quicquam, sed biberit tantùm ius pulli.

§. V.

Calorem innatum excitantia, & φερέσβια ἢ φυσίζωα.

Crocus, & hellenij succus Orientalia, opium purum, amaracus, chelidonia, saluiæ succus, ozimum, petrosilium, borago, mali Medici maturi cortex extimus recens.

§. VI.

Herba Regia.

Ruta, betonica, centaurium minus.

§. VII.

§. VII.

Medicamenta varia, & penè ignota.

Ex his eſt Mecoacan: radix alba, cinerei penè coloris, leuis, inodora, ac quaſi inſipida: purgat humores tenues; grata accipientibus. Doſis à ʒj.ß.ad ʒij. Infunditur in vino flauo per horas xij. Ebibunt vel totum, vel quod excolatum eſt. Subſtantia videtur craſſos humores educere. Aduehitur ex Indiâ. Scripſit de eâ Andréas Baccius.

HIERONYMI CARDANI, MEDIOLANENSIS MEDICI, *De curâ morbi regij,* LIBER QVARTVS.

PROOEMIVM.

MERITÒ veteres hunc morbum, Regium appellauére, forsan fœliciori casu, quàm ratione; eóque[MS. *ea quæ*]illi nomen indidére, scilicet quòd homines aurei coloris, quo genere vestiuntur Reges, efficiat; vnde etiam auriginosus à Celso appellatur. Namque morbus hic omnium videtur esse principium ac finis, atque omnium morborum maximus: etenim eum refert colorem in viuentibus, qui mortuis proprius est, & qui à Græcis χλωρὸς dicitur, à χλωρὶς aue, quam galgulum, vulgari nomine galberium vocant Mediolanenses, magnitudine turdi, coloris viridis ac crocei. Martialis:

Galbula decipitur calamis ac retibus ales,

Turget

Turget adhuc viridi cùm rudis vua mero.

Sed Græcè alij χλωριὸν vocari putant, Latinè vireonem; quidam χλωρυὸν, id est, luteum: similiter autem huius meminit Aristoteles, *nono de Historiâ animalium, cap.* 13. vt & vireonis, *cap.* 22. vtcunque sit dicta à χλωρίζω verbo, quod significat viresco vel pallesco, vt ad aureum referri possit. Sed veriùs, vt dixi, Regius vocatus, quoniam omnibus aliis morbis imperet. Vt enim aliàs diximus in *comm. Epidem.* duo sunt morbi, in quos omnes finiuntur: vnus calidus & siccus, Regius scilicet; & frigidus ac humidus, siquidem hydrops: nam si hominem mors excipere debet, necesse est qualicunque in casu etiam naturalem vitam interire; quamobrem & iecur siccari atque refrigerari secundùm naturam; à siccitate verò calor, & à frigore humidum. Omnes igitur qui intereunt, morbo Regio, quacunque moriantur causâ, corripi necesse est, seu hydrope, seu strangulati, seu vulnere cordis aut capitis, seu veneno, vel in ipso mortis momento, si non antea pereant. Quinetiam omnes morbi dum sanguinem corrumpunt, Regium procreant: & si id non agant, non natura quidem morbi, sed magnitudo in causâ est. Similiter & in sanis huiusmodi dispositio omnem procreare morbum apta est, & ad id maximè procliuis. Propterea quis vnquam vidit hominem phthisi, hydrope, elephantiasi, febre longâ, febre venenosâ, veneno ipso epoto, vel etiam morsu, aut tabe, aut abscessu viscerum, aut cum magno vulnere laborantem, vel etiam solicitudine graui, aut timore, aut dolore, aut morbo quouis victum, aut lue, aut vlceribus fœdis, aut profluuio sanguinis oppressum, qui omnino immunis sit ab hoc morbo? Cùm verò tot ex causis contingat, & tam perniciosus sit, tótque morbis succedat,

meritò difficillima, & maximè necessaria, tum verò vtilis eius cura erit. Indicat autem & difficultatem eius, quòd nullus antiquorum, eam tradere iuxta methodum ausus sit, sed omnes empiricè illam scripsére; vt demirer de Principe, qui sine distinctione vllâ, & satis inconstanter ac confusè, curationem à sectione venæ inceperit. In vniuersum autem cùm omnes morbi in arquatum desinant, aut ei coniungantur, adeò vt etiam ascites vt dixi, corruptâ aquâ eum gignat; non tamen omnes morbo regio laborantes, ascitici fiunt, etsi persæpe id accidat. Cúmque in sanis morbos futuros prænunciet; in ægris salutem si recedat, interitum cùm augetur; atque ipsos morbos comitari soleat, tum quòd [MS. *tam quàm*] difficiles cognitu species illius sint, tum quòd multiplices, meritò quartum hunc librum tractationi eius dedicauimus. Memento autem quòd certâ huiusmodi methodo, non solùm longè plures, & securiùs, & certiùs, exquisitiúsque curantur, tum verò maiore cum gloriâ ac voluptate Medici, sed quod etiam aliàs diximus, meliùs quàm qui ex præscripto & Empiricè, cùm robusti ac nitidi relinquátur; atque ideò etiamsi contingat casu ægrotare, non magis, imò minùs periculo vitę obnoxij sint, quàm si nunquam antea ægrotâssent: quod quantum referat, non est vt dicam, cùm etiam plus sit, quàm iactura tot illorum, qui omnino ex curâ illâ empiricâ pereunt.

CAPVT I.

De nominibus morbi, & ratione eorum.

CElsus igitur, vt ab eo incipiam, *lib.* 3. *cap.* 24. inquit: *Æquè notus est morbus, quem interdum arquatum,*

tum, interdum regium nominant: color autem eum detegit, maximè oculorum, in quibus quod album esse debet, fit luteum. Plinius quoque *lib. 26. cap. 12.* ait: *Morbum regium in oculis præcipuè mirari est, tenuitatem illam densitatémque tunicularum febre subeunte.* Idem alibi, putà *lib. 20. cap. 9.* loquens de brassicâ, *ictericis conferre* scribit. Et rursus peculiariter de eo agens, *lib. 30. cap. 11. Auis icterus vocatur à colore, quæ si spectetur, sanari id malum tradunt, & auem mori, hanc puto Latinè vocari galgulum.* Ergo iam constat ratio nominis icteri, ab aue ei colore simillimâ. Rursus auriginis meminerunt Cælius Aurelianus Siccensis *in tertio Chronicōn, cap. 5.* & Marcellus *de medicamentis, cap. 27. in medicamento vocato Dodecatheo.* Dicitur autem auriginosus, ab aurei coloris similitudine. Arquatus autem à cœlestis arcûs colore, nam arcum arquum scribebant antiqui, iridem significantes, cuius colori interiori assimilatur color patientium hunc morbum. Regius autem, quoniam mulso curetur, ex Varronis sententiâ, aut si sequamur Q. Serenum.

Molliter hic celsâ quoniam curatur in aulâ.

Sed mihi Regius dictus videtur, quoniam totum occupet corpus; Regum enim est cuncta possidere: forsan & aureus color ille ad hoc iuuit, cùm nitidus apparet; in pluribus autem nitet, aurúmque refert, quod peculiare est Regibus ornamentum, atque ob id etiam sic appellatum. Sed de nomine satis.

CAPVT II.

De morbi naturâ.

EST igitur morbus regius, bilis redundantia in venis, per quam vitiatur color in cute propter permiſtionem ſanguinis. Nam in impetigine, & elephantiaſi, vitiatur profundiùs; in albâ autem pituitâ, non vitiatur à bile; in vitiligine, non vitiatur à ſanguine, ſed ab alimento ſanguinis iam mutati. Et impetigo, ac vitiligo ſunt vitia tertiæ coctionis; regius morbus ſecundæ. Præstereà morbus eſt, quoniam ex permiſtione bilis vitiatur operatio ſanguinis; nō enim adeò bene nutrit corpus. Ergo diffinitio eſt per accidens quod declarat eſſentiam rei, id eſt, vitium operationis: & hoc non eſt abſurdum in morbis, quoniam ſunt accidentia, & præter naturam, & apud Medicum quatenus eſt artifex, & non vt medicina ſcientia eſt, hæc enim manifeſtior eſt diffinitio. Et ex hoc patet, quòd poteſt eſſe cum febre, & ſine febre; & cum putredine, & ſine eâ: at cùm ſpecies poteſt eſſe ſine differentiâ, vel ſine causâ aliquâ, illa differentia vel cauſa non debet attribui generi, ſed eſt ei tanquam accidens. Manifeſtum eſt ergo, quòd morbus hic non eſt neque in compoſitione, quia tantum poteſt deficere de ſanguine, quantum abundat de bile (& cùm dico bilem, intelligo tam atram quàm flauam;) & ſic non erit in formâ: nec eſt in continui diuiſione. Ergo erit in intemperie cum materiâ. Et manifeſtum eſt, quòd cùm omnis morbus ſit in membro, vel ſpiritu ſeu parte animatâ, quòd intemperies erit in ipſis venis, tanquam vaſis ipſius

ipsius bilis & sanguinis. Et scias quòd color bonus est signum proprium, sed non inseparabile: & ideò Galenus cùm vidisset in Stesiano colorem bonum, dixit apertè, non esse timendum de affectu in iecore, quamuis Medici curâssent illum, tanquam laborantem abscessu in parte illâ, sicut habetur, *quinto de Locis, cap. vltimo.* Morbus autem regius, ex his quæ dicentur, aut malus color, est signum inseparabile iecoris malè affecti. Ideò dicebat *secundo Epidemior. sect.* 1. *Quibus id quod medium est inter abdomen & cutem, inflatur & non sedatur, color est velut qui multùm pallidus est, & qui ex candicante pallet: quoniam omne huiusmodi ab hepate est, & ex hoc sunt hepatici in his morbi; & morbi regij ab hepate ad subalbidum colorem vergunt, & qui ex aquâ inter cutem, & ex albâ pituitâ laborant: qui verò à splene sunt tum hydropes, tum morbi regij, nigriores sunt.*

Capvt III.

De differentijs ipsius, & causis.

Differentiæ autem primæ sunt tres: prima à colore: secunda à membro: tertia à modo generationis. Et à colore quidem triplex est morbus regius: flauus, niger, & viridis. A membro autem duplex; à iecore & liene. Sed hoc non tam simpliciter accipere oportet: nam si per iecur, ipsum solum intelligamus, verum id non est. Esse enim principium tam nigri quàm flaui morbi regij, vno quidem modo verum est, alio autem falsum. Iecur enim cùm vel non expurgat flauam bilem

ad veſicam fellis,fit morbus regius ſimplex ſeu flauus: & ſimiliter cùm expurgat ad veſicam fellis, ſed præcluditur via ex ipſâ ad inteſtina, fit ſimiliter regius morbus flauus. Eodem modo niger; cùm ex liene ad inteſtina & ventriculum via præcluditur, fit morbus regius niger. Atque ſic non rectè dicimus, morbum regium duplicem eſſe,ex iecore, & ex liene;ſed potiùs debemus dicere, quòd vnus ſit ex liene, alter ex veſicâ fellis. Alter modus eſt quòd flaua bilis fit vitio iecoris vel excalefacti, vel obſtructi, vel febre laborantis aut phlegmone, & nigra vitio lienis ſimiliter affecti; ſed tamen & in hoc rurſus differunt: Flaua enim bilis ſecundùm naturam in iecore eſt; nigra autem non eſt in liene ſecundùm naturam, ſaltem vt excernatur: neque enim ſanis egeſtiones nigræ, neque etiam febricitantibus, neque vomitûs nigri, vel etiam in quartanis, niſi in quibuſdam caſibus raris: at acida vomunt, & colore flaua obſcura, vt dubium non ſit, quam vocamus melancholiam ſeu nigrum humorem, non eſſe talem; ſed quoniam perſæpe, imò fermè ſemper talis humor ſanguini iungitur, & tunc niger apparet, ideò humorem illum nigrum appellamus, cùm etiam in ſanguine flaua bilis appareat; verumtamen non propriè flaua, ſed flaua rubra appellanda eſt: ita etiam nigra eſt niger ſanguis, non niger humor. Cùm aliquando euomerem acida & acria, alios verò viderim in quartanis vomentes, ſemper humorem vidi liquidum vt aqua,licèt craſſiorem, coloris ferruginei ſeu rubiginoſi. Et vt in vniuerſum dicam, humores actu in corpore naturales, ſunt alba pituita, ruber ſanguis, flaua bilis, & rubiginoſa, quam vocant atram. Poteſtate autem ſanguis remanet in ſuo ſtatu: pituita autem vix dignoſcitur,nec eſt locus diſputationis

nis

nis de hoc: & quam vocant nigram, ſanguis eſt nigricans, non tamen niger, & ſplendidus etiam. Præter naturam autem inueniuntur humores nigri, ſanguis putrefactus, ſanguis exuſtus, bilis ſplenitica (ſic enim appellabimus quartum humorem in actu) exuſta, demum atra bilis: nihil enim in corpore noſtro nigrum, præter vueam, ſecundùm naturam; nam præter naturam multa ſunt, velut lapis, vermes, pili. Cùm ergo viderimus humorem aliquem nigrum, niſi allucinemur ob medicamentum, vel cibum, debemus vehementer timere, etiam de vitâ, quoniam non eſt minùs præter naturam, quàm lapis vel vermes. In duobus ergo nimis oſcitanter, quia non animaduertit, Galenus ſe geſſit, quamuis eſſent admodum neceſſaria: in hypoſtaſi vrinæ, quam appellauit albam, cùm ſit coloris ſubrufi, aliquantò dilutioris, & perſpicui; & in bili ſpleniticâ, quam appellauit nigram, cùm ſit, vt dixi, rubiginoſa, & non nigra. Et in ſingulis horum contingit multiplex error: primò quoniam cùm offertur bilis naturalis aut hypoſtaſis, terremur quia credimus eſſe præter naturam: & ex contrario, cùm offertur res non naturalis, ſæpe lætamur: tertiò quia neſcimus res quales ſint: quartò quia non poſſumus inuenire cauſas eorum quæ non ſunt, ſeu quæ aliter ſe habent. Demum quia confunditur ordo vniuerſi.

His ergo præmiſſis, dico quòd cùm morbus regius niger fit, defœdatâ cute nigro colore, quòd iſtud poteſt contingere trifariàm: vel vt bilis ſit exuſta in liene, vel in iecore, nec potuerit tranſmitti ad lienem; vel quod verius eſt, vt non ſit verè color niger; nunquam enim talem vidi, niſi in paucis Æthiopibus; vel vt humor ille non ſit niger, ſed tamen transfuſus ad cutim, ſpeciem nigritiei referat. Sed quia vt dixi, docemus

res, non nugas, ideò secundus modus solùm verus est, scilicet vt sit obscuri coloris cutis, non nigri, ob tres causas. Primùm quia, vt dixi, rarissimè & omnino præter naturam inuenitur humor actu niger in corpore. Secundò, quia dato quòd esset immixtus sanguini, necessariò redditur fuscus. Tertiò quoniam diffusus sub cute, non potest adeò denigrare. Dicemus ergo icteritiam nigram, colorem fuscum valde cutis, & hic non potest fieri propter obstructionem inter iecur & lienem, sicut accidit de flauâ ob obstructionem vesicæ fellis; & hoc quia via inter iecur & lienem est valde lata, vt fermè nunquam accidat hæc obstructio. Ergo tandem relinquitur, vt bifariàm possit dici, niger regius morbus fieri ex liene, & non flauus ex vesicâ fellis, sed ex iecore, quamuis vesica fellis, vt dixi, aliquando sit causa sola absque vitio iecoris, propter obstructionem ad intestina, ipsius morbi regij. Et cùm dico morbum regium simpliciter, intelligo flauum; de nigro, oportet addere regius niger. Primùm quoniam non potest accidere propter obstructionem, quæ fit inter iecur & lienem. Ergo iecur semper se exonerabit in lienem, & semper fiet ex liene, quia non est verisimile quòd iecur transmittat per venas patente aditu ad lienem. Secundò quia humor ille potest recipere formam magis in liene, quàm flaua bilis in vesicâ fellis, ex eo quòd lien nutritur ex humore proprio, sed vesica fellis non nutritur ex bile flauâ, sed sanguine, bilioso tamen.

Colligendo ergo breuiter, quoniam tractatio hæc difficillima est propter errores in principiis vt dictum est: dico quòd duplex est morbus regius simplex: vnus qui fit à iecore transmittente bilem flauam per venas,

venas, & is fit necessariò læsâ vesicâ fellis, præterquàm in crisi: quoniam etsi obstructa non sit vesica fellis, saltem tamen erit plena: sicut etiam dixi de Regio morbo nigro, quòd potest fieri ex vitio lienis, & quandoque etiam laborante liene: quibus autem modis & causis dicemus iam.

Causæ autem sunt duorum generum: propinquæ & interiores, ac externæ. Interiores præcipuè sunt, calor iecoris, aut inflammatio, aut phlegmone, vel abundantia bilis collectæ, aut impedimentum eiiciendi illam, quod multiplex esse potest, velut obstructio, imbecillitas vesicæ fellis, & eiusmodi. Sed externæ & remotæ sunt plures: morsus animalis venenosi, venenum assumptum, mala aqua & corrupta ebibita, mala victûs ratio, malus aër, vel ratione regionis, velut in Sardiniâ, vbi refert Valescus de Tarantâ, quodam anni tempore omnes homines incurrere in hoc symptoma; vel ratione proprietatis loci, vt qui habitant iuxta paludes, stagna, specûs, lacûs quietos, vel vbi malæ arbores sunt; vel ratione constitutionis anni, vt de cæteris morbis vagantibus quibusdam annis.

Quod ad tertiam diuisionem attinet: quæ repentè fit, magnam causam sequitur, vt venenum, aut morbum mortiferum, aut magnum motum, velut crisim, aut naturam se exonerantem: quæ autem paulatim fit, sequitur obstructiones, morbos longos, venena temporanea, hydropem, tabem quæ exurit alimentum membrorum, & hæc est plus quàm morbus regius.

Capvt IV.

De speciebus morbi regij.

Ergo dicamus primùm de eo qui prouenit à iecore, & iam constat quòd vnus tantùm est, qui non sit cum vitio vesicæ fellis, & est qui fit per crisin, & tamen hic est morbus, & ideò indiget curatione. Secunda ergo causa est obstructio à iecore in vesicam fellis, in quâ necesse est vt sequantur feces albæ, quamuis nullum sit impedimentum in ipso meatu à vesicâ fellis ad intestina, quoniam euacuato felle non potest ampliùs transmittere ad intestina. Tertius [modus] est cùm meatus ex vesicâ fellis ad intestina est obstructus, non tamen à iecore in vesicam fellis, & isti duo vocantur morbi proprij felli. Quartus est ex veneno, & hic est duplex, vel assumpto, vel ex morsu, & corrumpit sanguinem statim; & in venenis [MS. *venis*] temporaneis etiam succedit hic morbus pro ratione tẽporis, scilicet sensim: seu enim erodat aliquod membrorum naturalium, aut putrefaciat, aut pulmonem ipsum, omnino succedit hic morbus: & si deterius sit venenum, sequitur tertia species, scilicet morbus regius viridis; & ita dico de obstruente, & de tabefaciente, atque aliis modis. Corrumpunt enim sanguinẽ venena, & nisi corrumperent, homines non morerẽtur. Et licèt venena retulerim inter causas externas, quia tamen postulant curam propriam, posui inter species. Quintus modus fit per obstructiones in iecore, per quas bilis non potest transire ad vesicam fellis, & est proximus secundo. Sextus fit ex nimiâ caliditate ipsius iecoris generantis tantam quantitatem bilis, vt non possit recipi tota

tora in vesicâ fellis, vt antea dixi. Septimus est, quotiẽs est inflammatio in iecore citra phlegmonen, & hic differt à præcedenti, quia in inflammatione substantia membri est permutata in colore; ex simplici caliditate, non. Octauus modus est ex phlegmone: differt ab inflammatione, quoniam in phlegmone adest tumor & febris præcipuè, quæ non sunt in inflammatione. Nonus modus est ex tumore duro, & potest reduci ad quintum: sed quia cura est omnino diuersa, & prædictio, & symptomata quæ sequuntur, ideò distinxi. Decimus modus est per febres, & tangitur à Galeno *secundo de differentijs febrium, cap.* 9. Totidem fermè modis fit morbus regius niger, quia loco secundi, qui fit ex obstructione iecoris in vesicam fellis, succedit alius secundus modus, qui fit repleto liene, aut debili & non trahente: rarò tamen aut nunquam regius niger subitò fit. Buhahyla Byngezla, 18. *contin. cap.* 1. *fol.* 187. *col.* 2. deduxit ad duas causas tantùm, calorem iecoris tanquam generantem, aut obstructionem prohibentem exitum. Et forsan de generalibus morbi causis non malè dixit. Hippocrates autem in *libro de internis affectionibus, cap.* 14. *sect.* 37.5. ponit illius quatuor genera, quorum prima tria sunt cum febre; quartum autem, non. Apponam autem seriem.

Primus quidem æstate maximè corripit, bile commotâ. Consistit igitur bilis sub cute & in capite, quare statim corpus in alium colorem mutat, & fit pallidum velut malicorium. Et oculi pallidi fiunt, & in capite sub pilis velut cortex subest. Et riger ac febris corripit, & pallidam vrinam mingit, & crassum subpallidum in ipsâ subsidet: & manè quamdiu ieiunus fuerit, ad cor & viscera exugitur: & siquis ipsum alloquatur aut interroget, ægrè fert, & anxius fit, & non sustinet audire: stercus autem excretum cum pallore

pallore albicat, & malè olet. Hic cùm ita habuerit, maximè moritur in quatuordecim diebus: si verò has effugiat, sanatur.

Alius morbus regius siue arquatus. Hic corripit tempore hyemis, & ex ebrietate & frigore. Incipit autem primùm rigor inuadere, posteà etiam febris detinet: & humor qui est in corpore, congelatur in cute. Quod autem sic habeat, ex his ostenditur. Liuidum est ipsius corpus, & subdurum: & venæ per corpus distentæ sunt pallidæ, maiores autem & crassiores sunt quàm priùs, & aliæ venæ subnigriores distentæ sunt. Et siquis aliquam ipsarum secet, sanguis effluet pallidus, si pallidæ sunt venæ. Si verò nigræ fuerint, niger sanguis effluet. Et vestem interiorem corpori adiacentem præ pruritu non sustinet. Hic promptus est ad iter faciendum & ambulandum, sed præ debilitate crura labascunt, ac ipsum non sufferunt, & sitit vehementer. Hic morbus non minùs priore lethalis est. Procedit autem ad amplius tempus, si non in primis diebus sanus fiat. Si verò morbus prolongetur, & ad octauum aut nonum diem duret, in morbum incidit: & morbus, & dolor magis premit, & exsurgere non potest, & plerique in hoc tempore statim pereunt.

Alius morbus regius, popularis appellatur hic, eo quòd omni tempore corripit. Fit autem à repletione maximè ac ebrietate. Et postquàm riguerit, statim sanè corpus immutatur, & pallidum fit, & oculi pallidi valde sunt. Et sub pilos ac sub vngues morbus procedit. Et rigor ac febris debilis tenet: & debile est corpus, & in capite dolor adest. Et pallidum ac crassum mingit. Hic morbus minùs lethalis est prioribus, & curatus breui sanatur.

Alius morbus regius fit quidem à pituitâ, hyeme autem maximè corripit: & color ipsius ægri est albus: & pectora ipsius pituitâ plena fiunt: & spuit saliuam: & cùm excreat, singultus

singultus ipsi oboritur: & album lotium at crassum mingit: & in vrinâ subsidet velut farina. Hic morbus non est lethalis, & breui sanatur.

CAPVT V.

Quomodo reducuntur species ad vesicam fellis, & lienem.

SVnt autem qui hunc morbum proprium vesicæ fellis & lieni esse velint. Vnde Princeps sectionis vnius tractatum peculiarem ei dicauit, scilicet *primum* 15. 3. quasi referret vtrumque genus morbi regij ad iecur comparatum, vesicæ fellis & lieni; nam post tractatum de morbo regio, agit de liene. Volunt ergo non fieri morbum regium, nisi quia vesica fellis non potest recipere totam bilem flauam, vel lien nigram, seu modò id contingat, quia fellis via sit obstructa in ipsâ fellis vesicâ, vel in iecore, aut ab humoribus crassis, aut lapide, vt vidit Curtius & L. Iacchinus, seu duro abscessu, seu calido; seu nimium generetur de bile in iecore, propter caliditatem, aut venenum, aut inflammationem, aut febrem; seu fellis vesica sit iam plena ob malum regimen, seu quia non possit euacuari quod continetur per intestina, ob obstructionem, seu quia ipsa non possit expellere, seu quia non possit attrahere, seu in horâ crisis materia non fuerit propinqua loco, aut non potuerit recipi ob eius multitudinem, seu ob aliam causam. Constat sanè omnem morbum regium flauum posse reduci ad fellis vesicam; velut & nigrum ad lienem. Sed causæ sunt considerandæ in ordine ad curam. Itaque sic distinguemus, omissis disputationibus, dicentes

dicentes quòd morbus vel est in iecore per essentiam, vel per consensum, vel est secundarius, vel est in vesicâ fellis, vel est præter morem. Et quod dico de flauâ bile, dictum sit etiam de nigrâ; sed loco vesicæ fellis, subiiciatur lien. Sunt ergo causæ quinque principales in iecore. Prima est ab essentia, calida intemperies, inflammatio, obstructio, quæ potest esse à crassis & lentis humoribus, à tumore duro, vel calido, vel à lapide ibi genito in bobus frequenter, in homine raro. Secundarius, à veneno, & à febre. Per consensum, à ventriculo, vel à venis. Sed à vesicâ fellis, ob obstructionem in meatu attrahente, quæ potest esse ab humoribus, vel tuberculo, vel à lapide in cauitate contento, vel à meatu ad intestina obstructo, vel ab imbecillitate attractionis, aut expulsionis. Circa quæ duo dubitari solent, an vesica fellis participet neruis? nam hoc videtur negare Galenus *tertio de Facultatibus naturalibus*, *cap.* 12. Cùm tamen in *quinto de vsu partium*, *cap.* 9. eos admittat. Sed & Vesalius *lib. quinto*, *cap.* 8. sunt autem exiles & exteriùs positi. Verùm de hoc in *contradictionibus*, *lib.* 4. 91. Vltimus modus est præter morem, qui criticus est, vt sint in vniuersum modi sexdecim, ac fermè totidem morbi regij nigri. Quia tamen videtur Galenus 5. *de locis*, *cap. vlt.* tangere vnum modum extra ordinem, vt sit vesica fellis plena, & non possit euacuari, quia non potest constringi, sicut nec vesica vrinæ, cùm nimis plena fuerit, eritque morbus regius sine affectu in iecore, vel felle. Dico quòd est fallax ratio, nam vesica fellis laborabit morbo in cauitate, quæ est impedita, & etiam illa bilis ibi contenta, non facit morbum, sed illa quæ non potest recipi. Igitur si dicas, morbus erit absque facultate læsâ.
Dico

Dico quod est verum & frequenter accidit; nam ad morbum exigitur solùm læsio operationis, non facultatis. Et hic morbus, siquis diligenter consideret, parum differt à morbo, qui fit à vesicâ fellis, obstructo meatu attrahente.

CAPVT VI.

An Regius morbus sit symptoma.

PОrrò illud occurrit quod à pluribus dici solet, Regium morbum, morbum non esse, sed vitiũ tantùm cutis, symptoma in qualitate mutatâ: quo errore, dum vera dicunt, nihil est perniciosius. Multa enim sunt eiusmodi in humanâ vitâ, quæ si vt se habent, proferantur, magnorum malorum causæ sint. Propterea rectè dicebat Auerroës, ***quædam esse quæ sint solùm sapientibus reuelanda: atque alia quidem, quia per se mala sint, alia quia malè interpretari soleant.*** Cuiusmodi est hoc; nam quasi contemptim etiam L. Iacchinus de ipso tractat, cùm tamen è morbo pendeat, qui sit omnium malorum origo: sed intellexit rem, non descripsit. Fieri enim potest vt sit solùm symptoma, scilicet defœdata cutis morbo iam sanato, atque sic certè nihil graue habet, verùm quàm breui euanescit, cùm huiusmodi est: neque enim est vt impetigo, res profunda; neque vt vitiligo, vitium alimenti: sed tinctura quædam quæ citò euanescit, vt veriùs diffiniamus morbum qualem à principio, corruptionem sanguinis ex bile flauâ aut nigrâ, vt superiùs diximus. Sed de his hactenus.

CAPVT

CAPVT VII.

De signis specierum eius.

PRincipio quidem reducere oportet ſigna omnia ad cauſas, quæ curationem recipere poſſunt; vnum autem eſt genus cauſarum inſanabilium. Ergo in vniuerſum fient quatuor genera ſignorum: commune totius generis morbi regij, ſeu flaui, ſeu nigri, ſeu viridis. Et ſignum proprium generis, flauus, niger, viridis, itaque diſtinguitur in tres ſpecies. Tertium eſt ſpecierum, & vt dixi ſunt quinque vt ſanari poſſunt, ſcilicet in iecore per eſſentiam, per conſenſum, ſecundarius, in veſicâ fellis, & præter morem. Quartum genus eſt inſanabilium cauſarum, quod etiam in ſuas diſtinguitur ſpecies, de quibus dicemus. Cauſæ enim inſanabiles ſunt, aut quantitate, aut qualitate; qualitate quidem ſcirrhus, lapis, & verruca; quantitate autem magnitudo, morbi diuturnitas, imbecillitas virium, phlegmone coniuncta, & huiuſmodi. Et ideò in inquiſitione ſignorum, non ſolùm in hoc morbo, ſed in aliis omnibus morbis, maximè vbi multæ ſunt ſpecies, & in complicatis, oportet obſeruare quatuor: primum vt ſciamus ſignum proprium aut inſeparabile vniuſcuiuſque cauſæ, & ſi fieri poteſt, quod vtrumque amplectatur. Secundum vt ſciamus ſigna repugnantia: velut feces eſſe tinctas, eſt proprium regij morbi, qui non eſt ab obſtructione, non tamen inſeparabile; nam poterit eſſe via aperta, ſed vis veſicæ fellis imbecillis. Pondus quoque lateris dextri eſt ſimiliter proprium, & non inſeparabile obſtructionis. Calor verò eſt inſeparabile facti à multitudine bilis, non tamen proprium: eſt

autem

autem proprium & inseparabile excalefacti iecoris. Subitò etiam fieri: est enim proprium eius qui non fit ab obstructione, non tamen inseparabile. Proprium enim dicimus, cùm causâ positâ signum adesse potest necessariò, & posito signo contrarium causæ esse non potest. Inseparabile verò cùm causâ positâ, signi contrarium esse non potest: posito autem signo eiusmodi, causa esse potest necessariò. Si verò reciprocantur, dicitur signum proprium & inseparabile. Febrem non adesse est proprium, non inseparabile, quòd phlegmone non adsit. Feces non tingi est inseparabile, non proprium obstructionis. Tertium, si feces tingi, est proprium, non inseparabile non obstructionis; non tingi, inseparabile obstructionis, non proprium: à proprio ad contrarium inseparabile, & vicissim ad contrarias causas commutatio erit. Quartum est, quòd si vrinam tingi, non est proprium, neque inseparabile obstructionis, nec non obstructionis; pallor vrinæ nec erit proprium, nec inseparabile contrarij, seu obstructionis seu non obstructionis. Oportebit ergo tale signum, & illius contrarium sub alio genere collocare, & ad alia comparare, veluti Nicolaüs *lib. 7. tract. 6. cap. 5.* ad imbecillitatem iecoris refert pallorem, aut vesicæ inflammationem: colorem autem esse naturalem, si cum fecibus tinctis, ad vesicæ fellis repletionem absque obstructione. Sed si vrina naturalis sit, & feces pallidæ, natura aliò mouet bilem, seu [ob] obstructionem, seu aliam causam: & sunt signa propria, non inseparabilia. Vomitus ergò & nausea, cum tincturâ fecum, significant motum ad ventriculum; pruritus, ad cutim, propter abundantiam. Signa igitur insanabilium huiusmodi causarum, sunt pondus

& durities ad tactum, & maximè pendente iecore, vt superiùs diximus, & quòd auxilia non proficiunt, & successio hydropis, & pulsûs paruitas & durities; & flatûs copia. Et hæc signa communia sunt lapidi, verrucis, & scirrho. Et lapidem declarat tactus, si valde comprimatur locus; is est à dextro latere, (vt Vesalius docet *lib.* 5. *cap.* 8. *in initio*, *figuráque* 6. *P*. & 20. *H*.) incumbens colo ab anteriore parte, quà colon cauæ iecoris parti adhæret. Ergo si premas valde & colum & dorsum subiectum, dolore afficietur: est autem è regione vltimæ costæ, vel minimùm infrà, & quasi è regione vmbilici, & valde prope costam ipsam, profundâ tamen. Solet [etiam lapidem] consequi scabies insanabilis; & hoc est quia in omni morbo regio diuturno putrescit humor, & sanguis, & præcipuè serosa eius pars: & diuturnitas sola affectûs ostendit non posse sanari, aut vix; nihilominùs etiam tractabimus de hoc genere in curatione, vel vt vita producatur, vel vt aliqui quamuis deplorati videantur, possint sanari: sicut contingit in omnibus rebus naturalibus, vt adsint monstra.

Generis autem tria sunt signa: permutatio coloris in candidâ parte oculorum citra alium morbum, ex Hippocrat. *lib. de locis in homine*, *pag*. 8. nam si fuerit in vno oculo tantùm, posset esse ex solo morbo oculi illius. Certius autem signum est, cùm prope oculum idem acciderit: inde solent vngues & facies infici, & maximè circa tempora & genas: & hoc contingit quinque modis; vel cum ariditate, vt in febribus acutis, & est signum mortis breui superuenturæ; aut cum inflatione [MS. *inflammatione*] palpebræ inferioris, & est signum cachexiæ, id est, mali habitûs & periculi hydropis:

dropis: aut cum rubore maxillarum, ita vt tota facies reliqua sit auriginosa, & istud est signum patientis pulmonis, & phthoës futuræ seu iam cœptæ; aut color est in totâ facie auriginosus, & hoc est signum morbi regij puri; aut tota facies reliqua est pallida, & hoc est signum obstructionum in membris naturalibus. Secundum signum est vrina tincta, nigra, viridis, vel fulua: necesse est enim, nisi sit obstructio in renibus, vt vrina tingatur colore materiæ permixtæ cum sanguine. Et in hoc obseruanda sunt tria præcipuè: primum quòd spuma eius semper est colorata colore morbi, etiam quòd vrina non videretur tincta. Secundum, quòd linteum & papyrus etiam postquam siccatus fuerit, remanet imbutus colore; & in hoc distinguitur à tincturâ assationis febris; nam in illâ cùm siccatur linteum aut charta, ob substantiæ tenuitatem color euanescit. Et iuxta hoc etiam cognoscitur qualitas, & substantia crassa vel tenuis, & quantitas materiæ. Tertium est quòd [in] imo remaneat fœculentum quiddam, & est malum; aut non, & est melius. Et Galenus *quinto de locis, cap. vlt. in fine*, considerabat sudorem loco vrinæ, colligendo illum cum strigili, sed hoc est operosius & minùs vtile quàm vrina, quia non cognoscimus statum iecoris: est tamen vtilius in dignoscendo materiam propriam morbi, an sit crassa vel tenuis, exusta vel simplex. At albedo fecum, non est adeò generalis, neque signum certum velut tinctura vrinæ, quia potest esse morbus regius sine vllâ obstructione, velut in caliditate iecoris, in veneno, in inflammatione, & ideò sine fecibus albis. Tertium est astrictio alui, hoc non est inseparabile, est tamen generalius quàm albedo fecum, quia dum meatus [est] obstructus, feces sunt albæ & siccæ, propter [MS. *prater*]

retentionem & caliditatem iecoris; & dum meatus est apertus, feces sunt tinctæ, & tamen aluus est astricta propter caliditatem. Ergo aluus astricta est signum generalius & certius quàm feces albæ, & hoc est quod prædiximus. Attamen nec istud signum est inseparabile, quoniam fieri potest, vt caliditas non sit tanta, vt feces sint duræ, & aluus astricta. Et ideò non est nisi vnum signum proprium & inseparabile, scilicet color ille. Relinquitur dubitatio non leuis, in illo dicto *quinta particula Aphorismorum, vltimo: Qui regio morbo laborant, non multùm ventosi sunt.* Nam experimentum ostendit, quòd morbo regio laborantes abundant plurimo flatu, imò persæpe decidunt ex hoc in tympanitem: propterea dicendum, vt ibi exposuimus, verum esse in iis qui rectâ ratione victûs vtuntur: superueniens enim hic morbus patienti flatûs, propter caliditatem dissoluit flatum, & materiam etiam illius, scilicet pituitam. Et siquis obiiciat, quòd flatus propriè fit à calore naturali diminuto, & præternaturali aucto; quia calor naturalis condensat, & non rarefacit, & ideò prohibet flatûs: præternaturalis autem, si non adsit pituita seu bilis crassa, non potest attenuare; nam ex his duobus, tum aquâ & crudis humoribus seu cibis, fit flatus: deesset ergo causa eleuans flatum. Hæc igitur sunt signa generalia morbi regij, scilicet oculorum defœdatio in parte albâ, & præcipuè partium circumuicinarum; vrinæ tinctura; & astrictio alui; & quartum est abundantia flatûs, si malo vtatur regimine: clara est causa ob cruditates, vel si diu perseueret, aut si sit morbus regius niger aut viridis, ob extinctionem caloris naturalis. Pulsûs autem illorum sunt parui, duri, crebri, non tamen celeres, *quarto de Causis pulsuum, cap. 16.* Causa est manifesta

festa ibi. Addit Aëtius *lib.* 10. *cap.* 17. pigritiem & pruritum. Existimat etiam cùm inualuerit, cibos dulces minùs eos amare, & variis imaginibus mentem vexari, eásque etiam ante oculos obuersari.

Signa autem generum sunt clara, quia dignoscuntur ab oculo, & similiter signa multitudinis materiæ ex colore efficaci, & in magnitudine ratione totius corporis, & etiam ratione membri affecti. Et in morbo regio flauo, qui non est præter morem, afficitur iecur, vel vesica fellis, vel vtrumque membrum. Et in nigro afficitur lien necessariò, vt dixi, & iecur quandoque simul, & hoc est valde malum, & præparat ad ascitem, aut aliud genus hydropis. Viridis autem morbus regius duplex est; alius fit mixtione nigræ & flauæ bilis, & hic fit compatiente iecore, & vesicâ fellis, & splene; alius fit exustione flauæ bilis, sed hoc contingit raro: contingit tamen in febribus pestiferis, vnde apparent illa signa similia maculis pulicum, quæ etiam sunt de genere icteri præter morem; sed non est intentio de illo tractare, satis tamen sit nouisse hoc, quòd datur icterus viridis in febre pestilenti, & est admodum exitialis.

At verò morbus regius sanabilis diuiditur in illas quinque species: & qui fit per viam crisis, si fiat ante septimam diem in acutis, est malus, vt dicebat Hippocrates 4. *Aphorism.* 62. sed de hoc aliàs. Obstructionem autem declarant venæ naturaliter angustæ, vrina crassa & quasi crocea, & in quâ tingitur linteum & etiam charta; & si sit aquosa cum calore, est etiam deterior: & ratio victûs antecedens, ciborum multorum, crassorum, lentorum, crudorum, horis non constitutis assumptorum, cum paucitate somni, & exercitationis opportunæ [MS. *exercitatione opportunâ,*]

parua appetentia cibi, pallor labiorum, sitis, febris, & morbi regij reditus frequens. Quòd si præcesserit sitis, æstus ventriculi, esus [MS.*æstus*] ciborum calidorum, aut facilè putrescentium, aut virulentorum, aut vomitus bilis sedatus sine causâ, signum est consensûs cum ventriculo, velut & oris amaritudo. Sed si fuerit sitis vehemens, & calor & æstus, & feces, & vrinæ tinctæ, ex iecoris caliditate. Et si sitis vrgeat, & æstus sit maior & febris, & vrina & feces tinctæ, non adsit pondus, neque durities, erit inflammatio. Et si adsit febris vehemens, pondus, durities, tumor, erit phlegmone. Et si non adsint [MS.*absint*] signa caloris, sed pondus, & durities, erit lapis, vel verruca, tuberculum, aut scirrhus, vt dictum est. Sed cùm fuerint in initio adhuc, corpus satis bene se habebit. Tumor ergo, durities, & pondus, si non multùm dissoluerint corpus, & regius morbus tendit ad obscuritatem, tunc est signum initij alicuius horum. Et scias quòd scirrhus plerumque multùm differt à duritie iecoris; nam durities iecoris est magis in superficie, & est quasi corium incrispatum, & amplectitur magnam iecoris partem: sed scirrhus est profundus, & durior, & non crispatus, sed lenis, & plerumque multiplex, rarò enim solus inuenitur, seu in iecore, seu pulmone, seu liene, seu renibus, quibus communis est; cùm durities illa in renibus rarò inueniatur, nec frequenter in pulmone. Et licèt cura aliquo modo similis sit, multùm tamen differunt: nam durities indiget humectantibus, & rarò parit hydropem, nisi cùm coriacea fuerit: scirrhus autem ascitem parit, & curatur mollientibus & digerentibus. Et si repentè accidat morbus regius post morsum, animal est venenosum, & color spargitur in toto corpore. Et vomitus bilis est commune signum

morsûs,

morsûs, & veneni aſſumpti per os: nauſea autem veneni aſſumpti ſolùm: & ſolent venena animalium, & aſſumpta per os, adducere ſitim, moleſtiam, cordis palpitationem, frigus extremorum; & venena ſerpentium efficiunt colorem viridem: epota autem, flauum, & cum incendio magno: ſed temporanea tabefaciunt, & faciunt ſiticuloſos, & minuunt ſomnum. Sed qui accidit ex obſtructione veſicæ fellis, indies morbus augetur, & minùs parit ſymptomatum malorum, niſi quòd corrumpitur valde color, & egeſtio valde alba, cum vrinâ valde tinctâ, eſt proprium ſignum eius. Et ſi fuerit in ſuperiore & inferiore meatu, vel in ſuperiore tantùm, morbus redditur maior, & cutis magis defœdatur, ſed homo eſt leuior: ſed ſi in inferiore tantùm, morbus videtur eſſe leuis, ſed adeſt grauitas in latere dextro, & ſuccedit colica, & febres longæ, & induratur veſica fellis, & intumeſcit, & moritur æger poſt longam conflictationem, cum felle duro, rotundo, & magno, incertâ ratione Medicorum, qui hæc non nôrunt. Et vrina bona in quouis genere morbi regij, ſignificat quòd in iecore non eſt obſtructio, neque læſio, ſed in veſicâ fellis aut liene. Et ſecundum ſignum eſt, quòd ſi ſit ex iecore, color non eſt perfectus in ſuo genere.

CAPVT VIII.

De quadam ſpecie morbi regij, aliâ ab his.

INcidit morbus regius ſatis diuerſus à ſupradicto, in quo vel color non eſt, neque niger, neque flauus, neque viridis, ſed quaſi maculoſus, permixtus ex flauo, plumbeo, pallido, & hic magis apparet iuxta encanthides,

des,id eſt,exteriores angulos oculorum,& non apparet in ſubſtantiâ oculorum, quia fit ex pituitâ, & humore crudo permixto vni bili, aut alteri, aut vtrique: & homo per hunc diſponitur ad hydropem, maximè aſcitem,& etiam ad extenuationem & ſitim, licèt ſitis ſit minor. Et ſignum eſt abundantiæ crudi humoris aut aquoſi, iam in venis & iecore collecti. Et eſt mala merx, quia eſt difficilioris ſanationis quàm morbus regius. Et cauſa quare non tingitur oculus, ſed potiùs tempora,vt dixi, eſt craſſities materiæ quæ non poteſt penetrare in ſubſtantiam oculi, & plerumque prouenit ex malâ curâ febrium, quia natura impedita importunis cibis & medicamentis, & ſectionibus venæ, non poteſt ſeparare, neque expellere, neque vnum, neque alterum humorem; & ideò remanet cinis ille in venis: & cura horum eſt longa, niſi ſanentur quartanâ ſuperueniente, aut fluxu hæmorrhoidarum, in quo tamen eſt periculum hydropis; aut per epicraſim nutriendo bonis cibis vbertim & indulgendo, & exercendo corpus ante cibum, & purgando per medicamenta ex helleboro, vel per confectionem Hamech, & Diacatholicon bonum. Et hic morbus adeò frequens noſtrâ ætate eſt,vt nihil frequentius, ob imperitiam & improbitatem Medicorum. Rurſus ſi fiat obſtructio in renibus,vt non poſſit tranſire bilis,quam palàm eſt tranſire cum vrinâ, cùm ſit ſalſa & amara: vel inter cauam & gibbam iecoris, vbi venæ ſunt anguſtiſſimæ, videtur neceſſarium vt fiat quoddam genus morbi regij conuerſum, & maximè ſi feces non præter ſolitum tingantur; ſed quia talis bilis eſt valde tenuis,& via lata,rarò accidit:ſed cùm accidit, videntur rubri in colore, & color tamen eſt flauus; & æger moritur ex hoc,ſed poſt longum tempus,adeò vt nonnulli

nulli ferant hunc morbum aliquot annis, & cum hoc etiam sunt pingues.

CAPVT IX.

De quibusdam causis morbi regij coniunctis: & sunt præcipuè septem, febris, durities iecoris aut lienis, hæmorrhoides, cachexia seu hydrops, morbus Indicus, venenum, & phthoë.

CVm manifestum sit curam [puto legendum, *causam*] superioris morbi ab alterutrâ obstructione facti[MS. *factam,*] esse aut insanabilē, vt qui[MS. *vtque*] à compositione contingat; aut esse eandem quæ & venenorum temporalium, quæ obstruendō occīdunt & siccando; aut sanandam[MS. *sumendum*] fore iuxta similitudinem curationis morbi regij ex obstructione, vel cum duritie ipsius iecoris, vt *infrà cap.* 32. & 35. Propterea ad causas principales transeamus; & hæ quidem duplices sunt, præcedentes & coniunctæ. Præcedentes quidem, velut exercitationes immodicæ, & maximè in corporibus siccis, & à cibo, & vsus ciborum crassorum, lentorum, crudorum, multorum, feruidorum, putridorum; potus vini potentis, & maximè nigri, tristitia, timor, odium diuturna, quæ etiam confestim immutant corpus, immodica Venus, & ieiunia: prætereà medicamenta venenata, & genus omne lathyridum ac tithymalorum, retentio fecum & vrinæ, & solitæ excretionis per vlcera vel hæmorrhoidas. Prætereà fit per potum amatorium & promptissimè ac vehementissimè, [vsum] aquarum corruptarum,

aëris vallium & stagnorum, vt dixi. At verò coniuncti morbi, & qui loco causæ etiam habentur, vel qui ad ipsam sequuntur, præcipui sunt septem: febris vel lenta calido abdomine in venis mesaræi, quam purgatio iuuat; vt quæ in ambitu, totius sudore liberatur: vel acuta, in magnis, aut viscerum. De eo autem qui fit cum tumore, dixit Hippocrates *sextâ Aphorismorum, 42. Morbo regio laborantibus si fiat hepar durum, malum.* Idem intelligatur de nigro, respectu splenis, éstque fermè deterius ad ascitis generationem, quoniam lien etiam non possit recipere fecem sanguinis, cogitur plerumque[eam]retinere, & fit ascites. Verùm non solùm in regio morbo, sed in quouis alio, præcipuè febribus, & diarrhœis, ac dysenteriis expedit explorare ventrem, & tumores, & dolores, provt iubet Hippocrates: sæpe enim diarrhœa & dysenteria sunt symptomata phlegmonarum aut scirrhorum viscerum, & Medici curant astringendo, & nutriendo, & calefaciendo, vt prorsus occîdant. Tertius morbus est fluxus hæmorrhoidarum, ex quo si succedat morbus regius, palàm est bilem prædominari in iecore, ideò & calidam intemperiem præter naturam, & frigidam naturalem ob euacuationem immodicam sanguinis: igitur ascites paratus est: sed si cum cachexiâ, rursus periculum est hydropis. A morbo autem Indico corrumpente sanguinem, vt sæpius obseruaui, itémque [MS. *obseruari, idémque*] ab elephantiasi [fieri potest.] Consequitur etiam venena, vt anteà dixi, & ad phthoën, vt nunquam fallat: at verò ipse vicissim tabefacit corpus, & languidum reddit, & sitim procreat exiccando illud, vnde aliquando etiam in phthoën decidunt, vt infrà docebimus, *cap.42.* Constat etiam quòd ex solâ hecticâ contingit decidere in morbum

regium

regium flauum, vt Paulus docet. Et si contingat vt morbo regio alter morbus succedat, nec regius finiatur, hoc semper malum est, si non sit ex genere illorum per quos corpus euacuatur. Et si finiatur ac transmutetur in deteriorem, est peius quàm si non desinat prior, quia aufertur spes sanationis. Si autem transmutetur in eum per quem fit euacuatio, vt in fistulam vel hæmorrhoidas, est bonum. Si verò ex hoc morbus regius non finiatur, tunc est deterior, si fuerit sub formâ morbi, vt fistula. Dicebat Cælius Aurelianus 3. *Chronicon, cap. 5. Regius morbus fit sæpe cum tumore iecoris seu duro seu laxo, rariùs lienis, rarissimè ventriculi*: in quâ sententiâ est & Timothéus. Fit etiam ventriculi & ventris inferioris vitio, sed intellige per consensum.

CAPVT X.

De signis prognosticis.

NOn est morbus regius leuis res, vt quidam putant: imò dicebat Rhasis, *decimo octauo Continentis, folio*[*mihi*] 186. *pag.* 3. *Audiui ab auo, quòd non vidit morbum deteriorem regio, quoniam sæpius expertus est mortem subitam, si non rectè curetur, contigisse*; cui dicto ratio abundè suffragatur. In febribus etiam ante septimam diem mala habetur & pernitiosa plerumque [icteritia:] quoniam cùm foràs non protrudatur, non potest esse concocta materia, si tenuis sit; sin autem crassa, vt concoquatur indiget longiore tempore. Ergo ante septimam non potest icteritia esse bona; sed si accidat, vel ob materiæ cruditatem, vel virium imbecilli-

tatem,

tatem, vel impedimentum protrudi non potuit; poteſt tamen cum hoc ſeruari, & multi liberantur, cùm morbus non eſt adeò malus, vt ex hac iacturâ, quòd ante coctionem mutatio facta ſit, æger pereat; nam ex mutatione ipsâ in genere iuuatur, quia febris alleuiatur. Secunda conditio eſt adhuc euidentior, & eſt Ioannis Bacchanelli, ſcilicet quòd non ſit iunctus & conſequens ad criſim per euacuationem, velut vomitûs aut ſudoris: tunc enim poterit eſſe materia concocta, imò plerumque erit, & ita morbus regius erit pro ſupplemento, & erit bonus, licèt ante ſeptimum; & de hoc non loquitur Hippocrates: vide *quarto Contradict.* 93. Frigida autem icteritia, quæ non reſoluitur, eſt valde mala, quia plerumque parit mortem ſubitam, vt ait Princeps. Similiter ſi ſuccedat ei durities iecoris, erit valde malum, & vt dixi, periculoſum: propterea quòd, vt ibi declarauimus, difficulter curatur, & immodicè ſiccum eſt iecur, quod durum euaſit. Tertiò cùm vrina fit alba, nam obſtructio eſt ex frigore. Quartum eſt Valeſci de Tarantâ, quod expertus eſt ſæpe, cùm aduenit decrepitis vel pinguibus in primo ſenio, materia enim craſſa eſt. Quintum cùm euenit dyſenteria, fit enim debilitato naturali calore iecoris, vt concoquere non poſſit, robuſtâ tamen manente expultrice; & calida nocent cauſæ, & frigida augent fluxum ventris, & quæ aſtringunt interficiunt, aut ſaltem hydropem generant. Sextum ſignum malum eſt, cùm contabeſcit corpus, & maximè ſi ſuccedat hectica, in quam cadere pronus eſt propter caliditatem & ſiccitatem alimenti membrorum, & eſt ſanguis miſtus bili, & ferue factus ab illâ. Septimum eſt deiectio appetitûs, quæ contingit euictâ facultate iecoris à bile; nam ſi eſſet ex bile

in ventriculo collectâ, timendum non est, sed hæc deiectio purgatione tollitur, & sitim habet, quæ extinguitur potu. Octauum est coli dolor, qui tamen persæpe contingit, propterea quòd neque feces, neque humor crudus [descendunt,] quoniam bilis non stimulat intestina ad excernendum, & frigida nocent illi, & calida nocent regio morbo. Nonum est vrinæ sedimen eruo simile, *Hippocr. 3. de Morbis, cap. 12.* Decimum, Vigilia, deiectio appetitûs, & impotentia linguæ. Vndecimum est, cùm associatur aliquis ex morbis supradictis, vtpote hydrope aut phthoë. Cum generali ergo erunt duodecim. Sunt & signa futuri: Velut *in Coacis prædictionibus: Quibus lumborum dolor & lateris sine causâ manifestâ, hi regium morbum incurrunt.* Et illud: *Frequentes ad egerendum progressûs paulatim contingentes, pauca stercoracea, subuitiosa habentes, cum præcordiij & lateris dolore, morbum regium denotant; nam his suppressis hi cum virore pallidi fiunt: arbitror autem & hos sanguinem effundere. At dolores in lumbis in his sanguinem fundentibus, sanguinem egerunt splendidum.* Inquit Hippocrates, *lib. de diebus decretorijs, pag.* [*mihi*] 3. *Morbus regius qui vehementer virescit ex pallido, velut malicorij & lacerti* [*color,*] *si cum febre fuerit, ac molestiâ acutus est, & plerumque intra 14. diem occîdit.* Hic est de quo suprà dixi, è pestilentium genere. Sumptum est autem hoc ab Hippocrate, 3. *de Morbis, pag.* [*mihi*] 4. Viciſſim verò in morituris, regius morbus apparet; in omnibus enim morituris sanguis corrumpitur. Trifariàm verò occultâ ex causâ perit æger: venenosâ qualitate, superatâ naturâ à vi morbi, & tumore viscerum: cætera raro contingunt. In omnibus his sanguinem corrumpi cùm necesse sit, & regium morbum apparere, tum cùm euidentior conspicitur, signũ [est] euictæ naturæ, & impendentis mortis,

&

& quanto obſcurior & liuido miſtus. Viciſſim ergo iſta ſe habent. Et cùm morbus regius confirmatur, perducit ad hydropem, aut febres malas, aut ſcabiem; & hoc eſt minùs malum, & contingit iunioribus; hydrops autem ſenioribus; febres inclinatis. Dicebat in *libro de Iudic. pag.* [*mihi quidem*] 2. *In febribus ardentibus ſi poſteriùs ſeptimo die, morbus regius accedat, indicium eſt ſublati ſudoris; nam morbus non ſolet exudare, neque vſquam alibi abſceſſum facere, ſed ſanus fit.* Et rurſus: *Si verò ſeptimo die morbus regius accedat, aut poſteriùs, in febre ardente; & difficilis multi ſputi ſeceſſus, tum in ardentibus, tum in alijs febribus, ſi nullo talium ſignorum contingente, dimiſerit febris, neceſſe eſt tales indicationes præ illis fieri, aut magnorum tuberculorum abſceſſum, aut dolores ex abſceſſu vehementes, aut colliquationes humorum ex calore.* Et rurſus eum dicit *malum ſignum*, & adiicit aliud, *per ſe malum*, [quod] lethale eſt, vt palam *infrà*: *In febribus ardentibus, ſi accedat morbus regius & ſingultus quinto die, lethale eſt.* Similiter & illud *Prorrhetici, pag.* [*mihi*] *vltimâ*: *Quibus magnum & frequentem ſpiritum habentibus, morbus regius, & febres acutæ cum præcordijs duris perfrigeratæ ſunt, num his abſceſsûs magni ad aures conſiſtunt?* Quod verò dicitur in *Coacis prædictionibus*, de febribus intelligitur: *è regio morbo abundè colorati moriuntur, alba verò alui egeſtio in his præcedit.* Intelligit ergo ſolùm adiectâ conditione. Sed commune illud: *Mala eſt & ex morbo regio fatuitas: hos voce priuari ſentientes tamen eſſe contingit: fortaſſis autem & aluus malè his afficitur.*

CAPVT

CAPVT XI.

An in morbo regio sit secanda vena.

DVbium non est quin magis in nigro regio morbo conueniat venæ sectio, quàm in flauo: ita tamen vt adsit vel inflammatio lienis, vel febris, sicut vult Paulus *lib. 3. cap. 49.* & Rhasis *decimo octauo Continentis, fol.* [*mihi*] 188. *columnâ 4. in fine: Si morbus regius fuerit è splene, mittatur sanguis ex parte sinistrâ, aut per viam cucurbitularum*, & intelligit de basilicâ: sicut si fuerit flaua, à basilicâ dextrâ. Dicebat Princeps 15. 3. *tract. 2. cap. 7.* sequutus Paulum, *ex basilicâ, vel venâ quæ est inter minimum digitum & annularem.* Et ratio in promptu est, quia sanguis est crassior. Nihilominùs præsupponunt omnes adesse inflammationem aut febrem. Et vt breuiter dicam, in morbo regio nigro paruus est error, si ducatur sanguis ex alterutrâ istarum venarum; quamuis Galenus, nescio quâ causâ, *nono de medicamentis secundùm locos, cap. 2.* vbi locus erat tractandi de hac sectione venæ, eam prorsus omiserit. In *eodem* autem *libro, cap. 1. in fine*, vix meminit cuiusdam sectionis venæ sub linguâ in morbo regio flauo, de quo miratur Princeps, *cap. 6. in principio*, & iure meritò, cùm aliarum venarum [non meminerit.] Sed de his in *quarto Contradict. 92.* Nunc solùm, quantum ad propositum pertinet, meminisse sufficiat. Dico ergo quòd in nigro regio morbo mittere sanguinem, paruus est error, ob caussam dictam. In flauo autem sectione venæ vti licet, quæ euacuet totum corpus; hæc enim in omni morbo, cùm corpus plenitudine laborauerit, conuenit [MS. *cùm venit*:] secùs ratione morbi coniuncti licebit vti, si

ſi magis vrgeat, vt febris ſanguinis, aut phlegmone in viſceribus. Ratione autem morbi cùm ex obſtructione fuerit à multis craſſis atque lentis humoribus, & ipſe icterus à bile craſsâ per ſe, qualis præcipuè vitellina, non autem ex permixtione bilis cum pituitâ craſsâ, vel humore alio tali. Et tunc mirum in modum iuuat ſecare venam, quæ eſt in concauitate vtriuſque pedis; nam vt Conciliator teſtatur, hoc ſolum ſufficit ad ſanandam icteritiam flauam & diuturnam.

CAPVT XII.

An febri cuipiam ſectio venæ conueniat?

IVxta hoc ergo dubitare expedit, de eo quod pro confeſſo multi Galenum ſequentes conceſſerunt, non ſolùm tanquam verum, ſed etiam ex Hippocratis ſententiâ, ſcilicet: An ſectio venæ febrienti alicui, citra phlegmonen, loquor, aut venæ fracturam, conuenire poſſit? Habenda autem mihi videtur, quemadmodum & in omnibus aliis, ratio loci; hoc enim opus breue eſt, & ideò trium præceptorum ſemper meminiſſe oportet. Primùm vt exilia pro exemplo lucidè & diffusè, habitâ ratione loci, tum ſufficienter declarentur. Ampla & quorum ratio manifeſta eſt, breuiſſimè & rotundè tractentur. Ratio ipſa circuitibus ſuis contenta, hinc illíncque deducta, & modis omnibus compoſita & coniugata deducatur, vt [MS. &] infinitum illud penè pateat intelligenti. Ergo venæ ſectionem omnibus febribus conuenire (de putridis loquor duntaxat,) ex innumeris locis vno docuiſſe ſufficiat,

vndecimo

*vndecimo ſcilicet Artis curandi,cap.*15. ibi enim hoc Galenus apertè docet:non ſic ex Hippocrate,[qui]nempe vno tantùm loco eiuſmodi auxilij in febribus meminit, nec ſatis legitimo, ſi vel ipſi Galeno credimus, *quarto ſcilicet de Victu in acutis, textu* 19. Ideò penſanda eſt ratio in fine : cùm enim ſectio venæ refrigeret corpus, educat materiam putreſcentem, ſeruet hominem à periculo abſceſsûs, valde commoda erit cuicunque febri putridæ. At è regione pugnat, quòd Eraſiſtratus primùm,[qui]nepos refertur Ariſtotelis,& ideò è pronepotibus Hippocratis,eam negauerit adhiberi debere in febribus;non[enim]veriſimile eſt adeò impudenter egiſſe erga maiorem ſuum, præſertim tanti nominis, ſi Hippocrates fuiſſet alterius opinionis, & maximè ſine nominis [MS. *ſi nominis*] præfatione : quam non omiſiſſet Galenus, cùm in rem ſuam facere videretur. Conſtat ſanè libro peculiari titulo ad hoc dedicato, Eraſiſtratum in eâ fuiſſe ſententiâ apud Galenum, vt nemini ob febrem Hippocrates venam ſecuerit. Adſunt etiam rationes validæ quatuor. Prima, quòd omnis eiuſmodi ſectio mouet materiam ex loco ad locum; & vnde mouetur,relinquuntur putredinis ſemina;& quò materia deducitur, ibi neceſſe eſt etiam putredinem fieri;ſed & in tranſitu paſſim, quicquid tangitur à putrido,putreſcit : vnde neceſſe eſt locum morbi dilatari & proferri, materiámque putreſcentem augeri, maximâ ægri iacturâ.Secunda,quoniam pleriſque ſpeciebus non conuenit, adeò vt etſi conueniat, cùm in pauciſſimis, ſit difficile inuenire, & periculoſum experiri. Oſtenditur autem id quod ſupponitur:quoniam primò neque in febribus intermittentibus, nam fruſtrà, imò magis [noceret;] quia poſſet materia quæ extra venas eſt,intra venas deduci,& ex intermittẽte fieri continua:

idque vt etiam præcedens patet, cùm sit motus consequentiæ, quem vocant attractionem à vacuô, cui nihil resistere solet [MS. *subsistere sole*] aut potest. Sunt & febres pestilentes & venenosæ, in quibus sectio venæ lethalis continuò est, quoniam materiæ infectæ transeunt supra membra principalia, & præsertim supra cor; & quis potest scire num febris sit pestilens, saltem ob aëris constitutionem aut contagium? Sunt etiam febres omnes lentæ, in quibus materia est in venis paruis, & per sectionem venæ trahitur ad venas magnas, & ita fit deterior conditio ægri. Rursus omnes febres, in quibus materia est valde cruda, vt *duodecimo Artis curandi, cap.* 3. Febres quoque quas vocant syncopales, sunt ex hoc genere, nec in illis Galenus mittere sanguinem audet; vt neque in his quæ mala accidentia pariunt; vel si iungantur quæ plurimùm repugnant, velut tabes, hectica, infantia, senectus prouecta, fluxus sanguinis præcedens, Venus multa, qui lapidem habent in vesicâ, resoluti, longo morbo laborantes: præterea in quibus peccat bilis valde acris, aut immodica, aut humor crudus, aut immodicè frigidus: & si materia iam repat aliò, vtpote in quibus fluit per hæmorrhoidas, aut sudor copiosiùs iam effluit, aut si turgeat; est enim euacuanda medicamento, non sectione venæ: neque etiam conuenit cùm materia iam deriuatur ad parotidas, aut ad abscessum exteriorem: nec in incremento, vel in statu morbi, dicente Hippocrate 2. *Aphorism.* 29. *Cùm morbi consistunt ac vigent, melius est quietem habere.* Sunt etiam proprietates hominum, quæ huiusmodi genus auxilij reformidant: est & tempus anni valde calidum aut frigidum, *primo ad Glauconem, cap.* 14. Tertia ratio est, quoniam necessarium

rium eſt vt natura ſufficiat coctioni, & maximè quia oportet laborantes vti inediâ; & ipſemet Galenus dicit ſuper illo *Aphoriſmo 15. particulæ 2. Vbi fames, laborandum non eſt*; quòd non oportet vnquam vti duobus auxiliis extenuantibus vires, veluti inediâ & ſanguinis miſſione, (explicat enim ipſe hoc exemplum) At conſtat inediam eſſe neceſſariam in omni febre: igitur nunquam erit locus venæſectioni. Adduco modò rationem demonſtratiuam fermè in hoc genere, quam aliàs publicè recitaui, contra adeò laudantes venæſectionem: nam cùm dicant, quòd natura redditur potentior ſupra reliquum materiæ. Dico, quòd eſt oppoſitum, & eſt huiuſmodi: ſi æqualiter detrahatur ex viribus & materiâ peccante, & natura eſſet ſolùm intenta ipſi materiæ, proportio remaneret eadem: ſed natura habet partem virium delegatam muneri neceſſario. Ergo proportio virium ad materiam decreſcit ex ſanguinis detractione. Exemplum: ſint vires viginti, quarum quarta pars ſit delegata muneribus naturalibus; & materia ſit vt quinque: erit ergo reſidui virium ad materiam proportio tripla. Auferatur, inquam, quinta pars ex viribus & ex materiâ, remanebunt vires ſexdecim; & quia iam quinque partes neceſſariæ ſunt muneribus naturalibus, relinquentur partes virium vndecim, & materiæ partes quatuor. Proportio igitur virium delegatarum materiæ, eſt vt vndecim ad quatuor, ſcilicet minor triplâ, quæ antea erat. Ergo proportio virium ad materiam per ſectionem venæ ſemper fit minor, & conditio ægri deterior. Et ſiquis dicat, quòd plus extrahitur de materiâ, quàm pro ratione ſanguinis aut ſpiritûs. Dico quòd hoc eſt falſum, & contra omne experimentum & rationem; quia ſanguis magis fluit, & eſt liquidior,

& magis in dominio naturæ, vt pareat illi, & est etiam propinquior loco sectionis venæ, cùm materia putrescens rarissimè sit vel nunquam in brachiis vel in cruribus, sed est in intimis, vt liquet. Quarta ratio est similiter contra ea quæ ipsi præsupponunt: nam homo moritur vel per abscessum, vel febrem pestilentem, vel quia humores putrescunt putredine immodicâ: dicunt ergo quòd impeditur abscessus per sectionem venæ:at occurret Erasistratus dicens: Ego vbi cœperit phlegmone, tum mittendum sanguinem censeo, & occurram opportuniùs, detrahens quantum oportet, & ex quâ venâ necessarium erit ac melius. Si verò dicas, quòd velis mittere sanguinem, ne materia transeat in venenum: respondebit Erasistratus, quòd tum multo minùs decet mittere sanguinem, propter causam dictam de transitu; & etiam quia quantumcunque minima pars relinquatur, repullulabit tota, & virtus erit iam debilitata, & ita omnino nocebis, & in hoc pauci, nisi stulti contradicunt. Quòd si dicas non adeò putrescere materiam diminutam sectione venæ.Dico quòd deteriùs putrescit, quia mota è loco suo violenter, non potest bene concoqui, ideóque tardiùs; hoc nemo negabit: sed quod concoquitur tardiùs, magis putrescit, vt colligitur à Galeno expresè, *primo de Differentijs febrium, cap. 6.* Igitur quantum ad hoc,deterior erit conditio mittentis sanguinem,quàm non mittentis. Ex quo patet quòd in febribus quæ sunt sine phlegmone, tutius plerumque est, & forsan etiam semper melius, non mittere sanguinem quàm mittere. Sed quinque sunt causæ, quibus mittimus sanguinem. Prima est quia si natura dominatur materiæ magno excessu, morbus celeriùs minuitur, & Medicus videtur fecisse miraculum, & alteri

alteri imputatur tanquam ignarus, & producens morbum, quia existimant quòd circuitus febris mitioris debeat etiam esse minor, quod tamen est falsum; est enim æqualis, aut etiam maior. Ergo hoc modo cessant æstus, sitis, & dolor capitis,& similia; quæ sunt valde grata ipsi ægro, & placent etiam astantibus. Secunda est, quia symptomata minuuntur, & inter illa aliquando quædam, quæ sunt causæ morbi, velut dolor capitis,per quem conciliatur somnus, & ita augetur coctio & ciborum, & materiæ morbi. Tertia est, cùm corpus est totum plenum, & tunc natura iam est impedita potiùs ratione multitudinis, quàm ratione febris: & ideò in hoc casu augentur vires, non minuuntur, quoniam à multitudine opprimebantur. Quarta,quæ est præcipua, quoniam ægri nolunt perferre inediam debitam;& ideò in hoc casu,siquis postmodùm abstineret à sectione venæ, interficeret ægrum, suffocaretur enim: idem dico de his qui eam perferre non possunt. Ideò in huiusmodi animaduertere decet, quòd quanto æger est magis licentiosus,eò copiosiore sanguinis detractione vti oportet. Quinta est, quoniam homo redditur tutior à phlegmone, & hoc maximè cùm Medicus nō est adeò peritus,aut non potest adhibere extremam diligentiam, quam teneremur adhibere ægris,si vel essemus homines.Vt in summâ sectio venæ non conueniat verè,aut vtilis sit in febribus,nisi duabus ex causis:vel cùm natura est impedita ob nimiam repletionem, vt non possit se explicare, adeò[vt]etiamsi esset sine febre, esset in magno discrimine;& in hoc casu est sanguis,qui paucus sæpe erumpit his:motus[MS.*erumpit:his modus*]est solus turgentis sanguinis,qui venæsectione repletionē tollente,curandus est. Secunda est, cùm symptomata adeò vrgent, vt

augeant morbum, velut impediendo cibum per sitim, & somnum per dolorem capitis,& quietem per æstum, nam quies est necessaria coctioni. Reliquæ tres sunt, vel ad licentiam ægri, vel ad ostentationem Medici, aut propter ipsius iniuriam aut negligentiam. Et ideò longè melius esset,non mittere nisi in illis duobus casibus. At dicet quispiam pro Galeno, misso sanguine ex venâ, non solùm in continuis iugulatur febris (vt vtatur nomine eius,)sed etiam in tertianis. Dico quòd de continuis non sumus in casu, quoniam & Galenus ipse negat hoc accidere posse, cùm iam sanguis computruit; & tunc Hippocrates iuberet curari ægrum solâ inediâ, frictionibus, balneis, & cucurbitulis incisis, postquam omnino febris non desiuit per venæ sectionem. Sed ante putredinem, istud quòd febris finiatur, contingit ob refrigerationem: in tertianis verò propter idem; sed materia remanet, quam postmodùm euacuare oportet; atque etiam subiicimur periculo, ne ex tertianâ fiat continua, loco spei vt finiatur. Ergo sectio venæ nihil ad materiam confert vt putruit, sed refrigerando prohibet, ne quæ nondum putruit, putrescat. Vbi ergo iam putruit pars eius, & non est interuallum temporis, nihil iuuat sectio venæ,quia materia omnino subducto calore putresceret, ob continuitatem materiæ iam putridæ. Sed neque intermittentibus, ob periculum ne retractâ materiâ in venas, fiat continua. Ergo in nullâ putridâ conuenit sectio venæ, sed tantùm in sanguineis febribus ante putredinem: at in aliis humoribus nunquam, quia nullus alius humor à sanguine potest facere febrem, antequam fuerit putrefactus, sed tunc vt dixi, non iuuatur ex sectione venæ. Ex hoc patet quòd vbi obstet vel minima mittendi sanguinem in febribus conditio,

conditio, magnus est error si mittatur: secùs in phlegmonis, & venarum rupturâ.

CAPVT XIII.

De curâ generali morbi regij à bile flauâ.

HÆc pars complectitur duas intentiones, communem & generalem. Communis perficitur duobus: auxiliis medicinalibus, & per sex res non naturales. Res non naturales tendunt ad tres fines: vt vires roborentur, vt per somnum,& exercitium conueniens; vt operationes faciliùs administrentur,velut sumendo cibos pauciores, boni alimenti, paucorum excrementorum & facilis coctionis; & vt ipsa excrementa emittantur liberè, per aluum lenientia, vrinas prouocantia,& aperientia meatûs vniuersi corporis, vt exhalent vapores,aut sudor digeratur. Sed per medica auxilia fiunt euacuationes totius corporis; per venæsectionem,quoties vires prægrauantur ab humoribus in venis contentis sub formâ sanguinis;aut ventriculus ex cibo assumpto; aut cùm volumus diuertere per cucurbitulas. Et hoc est quia quicquid peccat in corpore,vel mouetur,vel quiescit:& quod quiescit, vel est in venis,vel extra venas. Et si mouetur, indiget auersione. Et si quiescit, & est in venis coniunctum materiæ, quæ est extra venas, indiget deriuatione, vt etiam propriè in hoc casu demonstrabimus. Quod autem quiescit extra venas,aut in venis,sed non annexum alteri, indiget coctione primùm, inde eductione per locum, vt *in Arte medicâ, cap.95.* docet Galenus. Pertinent & ad hoc duo dicta ab Hippocrate: vnum

secundâ Aphorismorum 7. Quæ longo tempore extenuantur corpora, tardè reuerti consueuerunt: quod non solùm de extenuatis est intelligendum, sed de morbis ac symptomatibus, non tamen adeò est intelligendum. Alterum 7. *Epidemiorum, pag.* [*mihi*] 15. sed hoc ad generalem potiùs curationem spectat: *Regio morbo correpto prodest laborare, sudare, panem edere, bibere non multùm, lauare caput calidâ multâ, sed potiùs tepidâ, vinum album, somno non multo vti.* Et in *libro de Affectionibus, pag.* [*mihi*] 9. *In morbo regio extrinsecùs quidem corpus molliendum balneis calidis, aluus & vesica humectanda, [his] quæ sunt præscripta: si verò validus fuerit, purgato capite pharmacum quoddam potandum dato, quod bilem deorsum purget; postea verò vrinam cientibus vtendum est.* Iure quidem, nam bilis cùm sit leuis, caput petit: & humectare oportet, morbus enim siccus, vt fluat. Purgabimus præparatâ materiâ cum febre, etiam concoctâ, vt iubet Hippocrates: neque enim periculum est, ne in medio iecoris perfectè concocta retineatur. Galenus autem *in Methodo*, non tractat de purgatione in putridis febribus, quoniam non nisi eas quæ à sanguine originem ducunt, attigit. Si tamen non iudicentur, per aluum educere quod peccat, etiamsi sit vltra iecoris cauum, oportet; nam nullâ aliâ viâ multitudinem magnam, & crassæ materiæ, expurgare solita est natura; per hanc ipsam quotidie: ideò medicamento indulget.

Ergo pro venæsectione, si contingat summa plenitudo, mittemus quatuor partes sanguinis, ex venâ tali interiore seu externâ pedis sinistri: sequenti die duas partes, ex iecorariâ brachij dextri: tertiâ verò partem vnam, ex saphænâ aut ischiaticâ dextri pedis. Et si minor fuerit repletio, incipiemus eodem ordine & quantitate,

titate, à basilicâ sinistri brachij, duas partes extrahendo, aut ex nigrâ loco eius; pòst deueniemus ad pedem dextrum. Et si repletio adhuc fuerit minor, incipiemus à pede dextro, & mittemus vnam partem tantùm. Et similiter in euacuatione alui incipiemus à cassiâ nigrâ, aut à clystere, aut à vomitu: & hic conuenit in curâ generali morbi regij, & etiam potest conuenire in curâ communi: & ideò cura communis est triplex: sanorum, ægrorum [MS. *ægrum*] hoc morbo, & [neutrorum:] non est cura tamen generalis morbi regij, sed communis; quoniam communis, vt ad generalem refertur, negans est: nam si sit affirmans, tunc est generalis, & non communis, velut si dicam: in morbo regio non debemus purgare ab initio, communis est: si dicam: debemus purgare, est generalis, & etiam falsa. Dicemus ergo de curâ generali.

Hæc igitur cura est generalis morbo regio flauo, & vt à nigro distinguitur: & quoniam distinguũtur à pluribus causis, ideò non potest transferri, nisi trifariàm: vnō modo vt est cura generalis: secundo, vt conuenit primæ causæ, id est, mistioni bilis in actu cum sanguine: tertio, vt conuenit pluribus generibus, nam quæ conuenit causæ generaliori, veluti obstructio in vesicâ fellis, non est generalis, sed tradetur in *c. proprio, videl.* 32. Generalis ergo erit, velut si dicam, quòd chamæpitys, cassutha, & scammoniũ conueniunt morbo regio; nam conueniunt non solùm ei, cùm factus fuerit ex obstructione, vt frequentissimè accidit, sed etiam cùm ex caliditate solâ, vel consensu ventriculi, vel malo regimine. Ergo hæc est cura generalis quodam modo, de quo antea non sumus loquuti distinctè. Et quoniam visi sumus dicere, quòd cura generalis communis alicuius morbi, non est nisi negans: dico quòd est verum,

quamuis tamen tradatur modo ſimplici & per affirmationem. Et ideò cura generalis in hoc caſu præcipuè conuenit morbo regio, qui fit per flauam bilem tantùm, potiùs quàm morbo regio ſimpliciter[MS. *ſimplicet*;] quoniam eſt duplex diuiſio, & non concidit vna cum aliâ: nam morbus regius diuiditur in plures ſpecies, ratione cauſarum, vt dictum eſt ſuprà; & in flauum, nigrum, & viridem: & ſingulæ ſpecies cauſarum, communes ſunt flauo, viridi, & nigro. Et ſingula genera flaui, nigri, & viridis, ſunt communia ei qui fit ab obſtructione, vel ſcirrho, vel inflammatione, & ita de cæteris. Ergo morbus regius flauus in tractatione artificioſâ, non vt apud Philoſophum naturalem, debet ſupponi pro genere: & cura generalis huius morbi erit, vt diſtinguitur à nigro, & viridi; & vt conuenit ſolùm flauæ bili primùm, & vt fit in iecore, tanquam membro principali, vt dictum; & vt eſt propinquior locus ipſi ventriculo, quàm in nigro, vel viridi. Ratione ergo flauæ bilis, cùm ſit calidior humor & tenuior, indigebit refrigerantibus magis & leuioribus auxiliis; & in maiori quantitate, quia maior eſt quantitas flauæ bilis in corpore humano quàm nigræ, vt habetur à Galeno, *quinto de vſu partium*, *cap.6.* Et quia eſt in membro principali, vtemur aſtringentibus & odoratis, & non ſimpliciter refrigerantibus & aperientibus: hoc autem eſt quartum, quod includitur in curâ generali, ſcilicet quòd cùm aperientia pertineant ad curam ſpecialem morbi regij prouenientis ab obſtructione; tamen vti aperientibus, & vitare ea quæ obſtruunt, & cauſas omnes obſtructionis, pertinet ad curam generalem; quia obſtructio poteſt parere regium morbum flauum, & ita ea quæ poſſunt eſſe cauſa febris, pertinent ad curam generalem,

vt

vt omnis negans specialis causæ morbi, pertineat ad curam generalem;& est quasi similitudo in Dialecticâ, quia vniuersalis negans opponitur speciali affirmatiuæ. Et ita habes pulchram segetem curæ generalis. Tertia pars est, vt vtaris auxiliis leuioris substantiæ, & imbecillioribus quoad qualitatem, quàm in nigrâ; quia locus est propior ventriculo: rosa ergo, & seris, & omnia genera cichorij, vt etiam sonchus, plurimùm conferent huic morbo, velut & vuæ passæ, & aqua cochlearum, & ius earundem; refrigerant enim & humectant, & aperiunt, & iuuant iecur. Idem dico de balneo. Vrinas autem biliosas, *teste Oribasio* 14. *Collectan. cap.* 49. fumaria educit; scolymos cardui species graueolentes; erythrodanum crassas atque cruentas; eruum sanguinem, sed magis sabina: singula hæc etiam multas,(quibus auxiliatur spica Inda.) Symptomatis autem cura,seu coloris praui est, *ex Aëtio lib.* 10. *cap.* 18. vt impleto ore poscâ, cerebrum per nares expurgetur cyclaminis succo in lacte muliebri,inde atramento sutorio in eodem. Oribasius autem *lib.* 3. *Collectan. cap.* 24. commemorat asphodeli turiones[MS. *turios*,]pro medicamento singulari morbi.

CAPVT XIV.

De curâ generali morbi regij à bile nigrâ.

CONtrariâ ratione instituemus curam morbi regij nigri,in quâ calida sustinemus, moderatè humidiora ac validiora [prodesse.] Balneum non adeò proderit, & erit ex calidiore aquâ; nam in flauo sufficit vt sit tepidum, vel etiam subtepidum, ne iecur incalescat;

lescat;& oportet vt medicamenta sint longè robustiora, nam vires eorum franguntur plurimùm in iecore. Humectatio autem maxima fit cum iuribus carnis castrati, nam omnium carnium humidissima est suilla & ouilla;omnis enim caro calida est,quia fit ex sanguine: igitur cùm animalia sanguinea sint humidissima & calida;& ouilla atque suilla,humidissima inter animalia; & caro inter partes animalium;conuenit vt caro ouilla sit omnium humidissima: suilla autem non est idonea ad ius conficiendum, ob nimiam pinguedinem quæ gelascit in frigore,& etiam nauseam mouet, & est potestate frigida. Ergo ius carnis castrati inter calida est humidissimum, & se habet proportione ad oleum, sicut caro ad oliuam; sed caro est longè humidior oliuâ: igitur ius illud est longè humidius oleo. Oportet autem eligere carnem castrati,à primo anno vsque ad quartum annum, & vt sit exercitatus, & sit caro musculorum,& vt auferatur tota pinguedo,deinde incîdatur in frusta nucis magnitudine, & abluantur cum aquâ calidissimâ ter aut quater,donec pars tota sanguinea & aquosa auferatur,inde coquatur donec dissoluatur, postmodùm coletur, adeò vt remaneat clarissimum, & cum hoc coquantur sicut capparis radices, & scolopendrium,velut *tertio decimo Artis curandi,cap*.17. vel etiam tamariscus, & quæuis radix aperiendi [MS. *quæci radix aperienda*] vim habens, velut inter calidas petroselini,& inter temperatas filicis,sed priùs incîsæ, & in aceto acerrimo albo maceratæ. Hæc ergo nigro regio morbo conferunt, atque eadem ratione generali quâ dictum est,vt distinguitur à flauo. Tum verò specialiter acorus,semen viticis,lien equi[MS.*equi*]syluestris,saxifragia,xyris,vitis albæ radix,isatis,hemionitis [MS.*hæmonites*,]leucoij radix,lonchitis; sed nihil amicius

cius aceto mulſo ſeu oxymelite,& aſinino liene,& abſinthio;ex ciceribus autem eligere oportet orobiæum. Et ex purgantibus helleborus niger, & fumaria. Et ex cibis caro pullorum eſt melior carne caſtrati ob tenuitatem. Et piſces petroſi laudantur, & apium odoratum, & endiuia iuncta illis eſt vtilis. Et hæc eſt cura huius communis generalis, vt diſtinguitur à flauo. Halyabbas *lib.* 7. *Pract. cap.* 41. exhibet lentis ℥ij. (à Græcis habetur, decorticatæ:) tere, & propina in balneo cum vrinâ pueri impolluti, & aquâ fœniculi, paribus ponderibus. Sed optima catapotia è lapide cœruleo.

CAPVT XV.

De curâ morbi regij per aërem, ſomnum, motum, animi accidentia.

DEinceps modò ponam curam ſpecialem morbi regij, flaui tantùm breuitatis causâ (per morbum enim regium, flauus intelligi ſolet:) nigri autem comparatione ad flauũ in generalibus: viridis autem, compoſita erit ex vtraque, ſeu media. Ergo aër humidus, tenuis, & parum frigidus, bonúſque eſt eligendus: & vbi pueri, & mulieres, & viri ipſi ſunt boni coloris, & boni habitûs. Et veſtimenta ſint leuia & calida. Et vtatur balneis frequenter; & ſomno prolixo ſuper ſericeâ ſtuppâ, in cubili perflato. Et exercitatio, & curſus iuuant, ſed quatenus potu exhibito prouocatur ſudor. Et frictiones etiam iuuant. Lætitia quoque, & bona ſpes, & imaginari res coloris flaui, iuuat ad hoc aliquo

aliquo modo, vt materia foràs protrudatur: non est tamen res generalis, & in paucis multum affert iuuamen. Et si fuerit ex obstructionibus,non debet homo multùm se exercere, sed sufficient deambulationes. Et si sit ex caliditate, sufficiet equitare, vel vehi carpento, vel in naui. Et nauigatio in mari sola per se multos liberat, propter vomitum, & motum etiam aëris, & totius corporis agitationem, & abstinentiam cibi. Et mutatio regionum etiam sola,est causa salutis in his qui seruari possunt.

CAPVT XVI.

An vinum, an aqua sit melior in curâ morbi regij.

AQua quidem in regio morbo flauo, vtilior esse videtur: refrigerat enim & humectat magis, & ventriculo amica est. Præterea non impellit materias corruptas, sanguinémque bile infectum ad membra nobiliora, maximè cerebrum. Est etiam tenuioris substantiæ, si ex optimo fonte sit, aut destillata, aut saltem cocta, vel si imbuatur viribus medicamentorum iecori vtilium, tum etiam ventriculo; quid enim commodius esse potest? At neque vino suæ desunt dotes: prouocat vrinas magis quàm aqua, quoniam acrius est & valentius: sicut aqua sudores, quoniam tenuior est, & imbecillior, & magis amica naturæ, est enim potus eius, vinum autem hominum. Et in vniuersum tutior est potus aquæ tantò magis in flauo, quantò vinum in nigro: nihil enim hîc opus est vitali facultate, quam vinum

vinum maximè fouet. Alimentum autem ex aquâ æqualius est, & purius, & melius. Sed aquas conuenit esse vel fieri bonas; namque præter id quòd omnia mala [MS. *malæ,*] mala sunt; aquæ malæ damna deteriora sunt quàm vini. Sed aquam vix malam esse dicere possumus, quæ vel currit, vel è nubibus decidit, vel coquitur & expurgatur. Vnum tamen imminet periculum, quo vina carent, serpentum scilicet putredo & virus, sed hæc in stagnantibus. Aquæ præterea in frigidis regionibus, & vallibus, & paludibus, & iuxta mare, & iuxta antra, & loca exhalationum, deteriores sunt vino. Vinum verò aquâ in calidis locis, & montibus, & sensibus, & facultati naturali; vitali autem præstantior est. Quòd siquis obiiciat, aquam bilem generare: id verum est in febribus, cùm faciliùs putrescat vino: ob hæc igitur Princeps consuluit, vt vterentur vino, sed valde aquâ diluto. Et mihi placet aqua destillata cum xij. parte sem. peponum, & xlviij. apij foliorum ac radicis, aut decocta.

Capvt XVII.

De curâ per cibos.

CIborum ratio, quanquam diuersis modis distingui possit, commodiùs tamen meo iudicio in xxi. genera distinguitur. Namque cùm tria sint prima genera, ex quibus sumitur alimentum; plantæ scilicet, & animalia, & terrea: hæc tamen [terrea] vno genere continentur indiuiso, scilicet sale, quod neque alimentum est propriè, sed potiùs condimentum, idque huic proposito satis ineptum, nisi quantum necessitas cogat: nam

nam ſal auget flauam bilem,& acuit, & iecur calefacit & ſiccat,aſtringit,& vrit, & ſitim prouocat: quæ omnia etiam in nigro regio morbo aduerſiſſima ſunt, nedum in flauo. Secundum verò genus principale [nimirum Plantæ,] in ſex rurſus genera diuiditur: namque plantarum partes ſex habentur, ſcilicet folia, ſurculi ſeu germina,vel aſparagi ſeu cauliculi[MS.*canaliculi*,] aut turiones;& radices,fructûs, ſemina, ac ſucci. Succorum quatuor ſpecies præcipuè habentur; mel, ſaccharum,oleum,& acetum, quorum duo vltima, & ipſa potiùs inter condimenta numerari debent, quàm inter cibos. Et folia quidem parum nutriunt, pro ratione tamen plantæ laudabilia vel noxia habentur. Quæcunque igitur iuuant iecur, & refrigerant & humectant,quæ ducunt vrinas,vel leniunt aluum, omnia ferri poſſunt;velut & quæ incîdunt,aut attenuant, cuiuſmodi fœniculum,petroſelinum,cucurbita, lactucæ. At ſi in pluribus conuenerint, etiam laudabilia ſunt, quemadmodum endiuia, ſeris, ſonchus, quælibet cichoréi genera,rapæ: nam eſt idem iudicium de radicibus,& ſurculis ſeu germinibus, niſi quòd radicum ius ſolum vtile eſt. Surculi autem teneri, molles, & bene cocti eſſe debent,plúſque nutriunt foliis,& ventriculo ſunt vtiliores. Ergo & radicula & raphanus concedi poſſunt, in eâ [icteritiâ] quæ cum obſtructione eſt: ſimiliter & beta,& ſicla, & lupulus maximè, & abſinthium; ſed hæc non tam pro cibo quàm pro medicamento habenda ſunt. Seminum âutem, oryza per ſe quidem vtilis,& boni alimenti, amicáque ventriculo, ſed tamen huic morbo minùs idonea, aſtringit, ſiccat, difficilis eſt concoctionis, & parum nutrit: reliqua omnia præter triticum, & ptiſanam hordeaceam,& in genere leguminum, ciceris orobiæi ius, inutilia ſunt;
hoc

hoc autem pro medicamento habetur singulari:est autem cicer orobiæum[MS.*cicer orobeum,*] quantitate paruum, nigricans, prædurum, montibus & solidâ terrâ nutritum, seu cretaceâ [MS. *cretea:*] alterum rubrum, quod facilè coquitur, arenâ natum, cuius tantò salubrior est substantia, quantò ius ipsum imbecillius & inefficacius. Et vt breuiter dicam, substantia leguminum praua, ius non omne, sed & orobiæi ciceris [MS. *orobei & ciceris,*] & phaselorum, & pisorum, & eruiliæ quam vocant ochrum syluestre[MS.*æron syluestrum,*]& lathyri seu cicerculæ,& lentis vtriusque, sed præcipuè illius quam Hippocrates nominat odoratam, quã reor eandem esse, propter quam Esaü refertur cessisse primogenituræ iuri,seu hæreditati:omnia ista vtilia sunt, vt dixi, scilicet ius. Panis verò ex tritico abundè subacto, sed haud experte furfuris, sic enim commodior obstructioni,spongiosus,leuis,fermentatus,tenui lixiuio pinsitus,bene coctus, cuius pars sicca & exusta excuti debet,eiusdémque diei;incredibile enim est,iuxta etiam Auenzoar sententiam,quantum ex modico temporis,detrimenti accipiat;certè post tertium diem omnino ablegandus est,hic enim contumax est, in concoquendo tenax,& terreum alimentum præbet,vnde obstruit', & prauè alit, & negotium ventriculo ac iecori exhibet humido quodam crudo. Reliqua quæ nomine frugum continentur, omnino inutilia sunt, vt non sit quod vllius [MS. *quo illius*] mentionem faciam; sunt enim minoris alimenti,aut finciora,aut difficilioris coctionis. Sunt tamen semina quædam tertij generis, quæ neque inter fruges, nec legumina numerantur, quorum est vsus abundè vtilis, velut peponum, & cucurbitarum, & cucumerum, & melopeponum, sed minùs peponum : igitur optimum genus est,

atque in omnibus cibis lac eorum; refrigerat enim, humectat, aperit, ducit vrinas, facilè concoquitur, ſudores iuuat, ſomnum conciliat, parum nutrit, & facilè excernitur, vt ptiſanæ ſimillimum ſit. Sed neque ptiſana ipſa per ſe exhibita adeò vtilis eſt, quinimò aliquid acre ei immiſceri debet, velut aceti parum, aut oxymelitis, aut porrum more Galeni. Fructuum autem alia ratio eſt, quippe multi vtiles, ſcilicet qui ſunt è genere pomorum, & horæi, pepones, pruna, ceraſa, cucurbitæ; non ita è genere nucum, ſed tamen ex his meliores amygdalæ, ob alimenti tenuitatem; & auellanæ, vt quæ ſint iecori admodum amicæ; ficûs minùs vtiles recentes, nam ſiccæ ſudorem prouocant; bonæ ſunt & vuæ paſſæ. E tertio autem genere fructuum, ſcilicet glandium, nullus bonus, non caſtanea, aut aliquid ſimile. Illud non obliuioni mandandum, quod à Galeno præcipitur ſalubriter, *ſecundo de Alimentis, cap.* 58. Germina quæcunque plantarum ſicciorum, tantò humidiora eſſe foliis, velut radiculæ, aſparagi, cardami, apij, ſij, lapathi, bulbi, ozimi, ſmyrnij, ſiſymbrij, dauci omnium generum, raphani; quantò ſicciora ſunt humidiorum herbarum, atriplicis, maluæ, lactucæ, caulium. Ob hoc igitur illa ſuis oleribus longè vtiliora, hæc deteriora. Carduis igitur & aſparagis commodè vtemur, tum etiam eo genere ſpinoſæ plantæ quam vocamus cardos, & eſt herba longiſſimo caule, pingui, ex viridi alba, tota ſpinis longioribus obſita. E ſuccis autem oleum parum vtile eſt; ſaccharum & mel, inutilia prorſus; acetum album, & tenue, acréque, in regio morbo nigro vtilius; in flauo poſca melior eſt, vt quæ refrigeret & humectet, abundéque incidat: quocircà non malè mihi ſapere viſi ſunt Romani, qui eâ pro potu caſtrenſi vtebantur, refrigerat

enim

enim & humectat calefactos, & immodicis exercitiis exiccatos: quinetiam incîdit cibos eorum lentos; erant autem hi, caseus, lardum, cœpe, placentæ absque fermento: putredinémque prohibet, cui maximè milites, ob impuritatem victûs, vestium, aëris, ac sordium, obnoxij sunt. Sed & (siquid ad rem) vilis pretij, & paratu abundè facilis, & gustui iucunda. Iam ergo septem genera eduliorum explicuimus.

Tertij verò generis primi, quatuordecim vt dixi, si numerus expleri debet, membra simplicia erunt: & prima quidem sex: quadrupedia, pisces, Amphibia, quorum, nî fallor, quatuor tantùm genera noui, scilicet testudines tam lutosas quàm nemoreas, cancros & paguros, ranas, & cochleas: tum verò oua, & lac, & quæ ex eo fiunt: partes autem præcipuè habentur quinque, aqua quæ vtilissima est, sed potiùs pro medicinâ quàm pro alimento, spuma, butyrum, caseus primarius, & secundarius. Piscium verò tres sunt præcipuè differentiæ; marini, & dulces; molles, & duri; squammosi, & cute contecti: vt iam sint octo. Auibus verò ex cibo aduenit discrimen: aliæ enim granis & plantis vescuntur; aliæ sordidis, quæcunque vel latum habent rostrum, vt anseres, anâtes, olores, & onocrotali; & denique omnes quæ in aquis versantur, velut halcyones, gauiæ, & mergi: harum enim omnium caro inutilis est; sed quæ longum habent rostrum ac prætenue, velut gallinaceæ vocatæ, has dubium non est vesci pisciculis paruis atque vermibus: omnes itaque bonæ sunt. Meliores tamen quæ granis, sed non simpliciter, cùm in hoc morbo omnes sint inutiles: est enim caro omnis auis, comparatione quadrupedium, aut calidior, velut aquaticarum; aut siccior, velut earum quæ vescuntur granis, maximè si paruæ sint, velut passerum, cardue-

lium. Sunt & quinque differentiæ rursus à membris omnium animalium sumptæ : viscerum , carnis glandosæ, carnis musculosæ, extremorum seu capitis & cerebri , tum verò partium exanguium. Ergo animalium quadrupedium primò nullum vtile ex feris propter siccitatem , præter cuniculum [MS. *caniculum,*] & longè magis eritium seu erinaceum [MS. *criticum seu erthinaceum*,] qui proprietate videtur esse iecori & omnibus [partibus] naturalibus vtilissimus ; magis tamen in hydrope , quàm morbo regio , minùs etiam nigro : vtilissima est eius caro in morbi regij specie illa , in quâ color plumbeus admistus apparet , tum varius , de quo *supra cap.8.* Ex domesticis hædina bona non est , nec vitulina , nec suilla ; castrati ergo, atque agni , optima censetur. Excipitur caro vaccina cocta in aquâ cum aceto, quæ purgat bilem per aluum, & iuuat à proprietate in hoc morbo. Ex partibus animalium , caro glandosa & alba facilioris coctionis, melioris alimenti , humidior & frigidior : post quam est caro rubra musculorum , præsertim magnorum, vt lumborum : ex visceribus , auium & piscium iecur; in quadrupedibus autem non item , ni forsan lupinum pro medicamento potiùs quàm pro cibo exhibeamus ; & in piscibus lacteas partes , quas vocant appendices seu apophyses exquisitiore vocabulo. Pedes verò inter extrema quadrupedium , boni sunt. Pisces quoque dulcium aquarum meliores sunt morbo regio flauo ; marini tamen simpliciter meliores , quorum capita deteriora ; & duriorum dorsa ; vt contrà ventres meliores [MS. *mulieres :*] & in mollioribus dorsum : partes autem iuxta caudam in vtrisque salubriores , humidum enim magis concoctum est. Duriorum nullus bonus , nisi qui paruitate mollis est.

Molles

Molles autem generaliter boni, maximè si friabiles extiterint, vt gobij, & saxatiles, velut percæ: omnia talia tamen quæ exuberant humido, aceto, & incîdentibus, & attenuantibus condiri debent. Ouorum mollium & recentium lutea, boni sunt alimenti: album obstructioni paratum est; sicut & indurata pars summa (quam lac vocamus:) quæ non concrescit, & exigua est, vtilior cæteris partibus, humectat & refrigerat. Caseus malus, obstruit enim: secundarius coctione durior, minùs nutrit, somnum tamen à cœnâ sumptus conciliat. Butyrum deterius est ob dulcedinem, & magis conuertitur in bilem. Spuma facilè corrumpitur, & si cum aliis cibis misceatur, obstruit iecur. Ranæ vtiles sunt, quanquam antiquis non essent in vsu mensæ. Testudinum palustrium ius solum bonum est cum petroselino, nisi iecur forsan vtile sit. Cochlearum ius optimum, & substantia, si mollis sit; debet vt cætera quæ crassa, vel lenta, vel etiam frigida & humida sunt, iungi attenuantibus atque incîdentibus maximè temperatis, veluti sunt acetum, oxymel, filicis radix, lapathum, tum verò piper, petroselinum, & eiusmodi, sicut etiam cappares, sed cum succo limonij fructûs. Sapa verò tametsi pro succo describi possit, inutilis est, velut & oleum, facilè enim incalescit. Tubera etiam mala, & fungi deteriores. Adnumerantur autem inter plantarum partes, flores buglossi & boraginis, quia tamen non multùm prosunt, neque in vsu sunt aliis prætermittuntur. Atque hæc breuiter, & generaliter, & in omni curâ. Communiter autem mali sunt omnes cibi crassi alimenti.

CAPVT XVIII.

De curâ per euacuationem.

EVacuatio generalis debetur materiæ peccanti: ſpecialis autem cauſæ, id eſt, materiæ facienti obſtructionem. Quæ autem morbum parit, eſt vel bilis flaua, vt dixi, vel nigra. Medicamenta autem quæ proportione reſpondent, caſſutha, ſcammonium, chamæpitys, ſphondylij radix, cnicum, colocynthis, & abſinthium. Ergo in chamæpity, vt ſuprà dictum eſt, magna vis eſt. Tria autem ſunt ſpectanda in huiuſmodi euacuatione præter humoris proprietatem. Primum, vt temperies potiùs emendetur quàm corrumpatur: vnde ſcammonium plurimùm obeſt, excalefaciendo ac exiccando. Secundum, vt trahat propriè ex loco, atque ita ex venis ac ſanguine, non autem ex articulis ac pulmone. Tertium eſt, vt celeriter id agat, & cum facilitate; nam quæ tardè & difficulter vacuant, noxam afferunt, & commodi parum. Eſt etiam aliud non ex parte medicamenti, ſed quaſi externum, ſcilicet præparatio humoris, non ſolùm vicem cauſæ habentis, ſed morbi, ſi ita dici poteſt, humor enim morbus eſſe non poteſt. Præparatio verò illius eſt, vt attenuetur ſi craſſus, incidatur ſi lentus, & vt temperetur. Scammonium ergo facilè & celeriter educit bilem flauam, & ex venis, vt nihil præſtantius eſſe poſſit: nocet tamen membris principalibus, præcipuè cordi & ventriculo, & calefacit ac ſiccat: ob id caphurâ, & flore nymphææ, moſcho, & caryophyllis, gemmis, ac malo cotoneo caſtigandum eſt. Abſinthium ægrè expurgat, & calefacit ac ſiccat: ob id cùm ſit proprium medicamentum

camentum eius morbi, vino misceri debet, & fumariæ, vel etiam similibus & humidioribus herbis, velut endiuiæ, lupulis; sed vt reor, nihil melius aquâ lactis. Chamæpitys huic morbo propria maximè est, vt simul materiam educat, intemperies corruptas corrigat, multáque alia commoda afferat. Humectare autem oportet ac refrigerare: id autem postquam à naturâ non factum est per mistionem, quæ optimè & valentiùs agit, & minùs lædit, per artem facere decet, quæ si sit inferior genere, specie tamen vtilior est, cùm & refrigerare quantum volumus, & humectare, & calefacere liceat, & recentibus vti medicamentis, quandoquidem electio commodior sit inter plura; quâ ratione etiam ex validioribus, velut natis in montibus, vel in regione, quæ optima medicamenta eius generis gignere soleat. Sed vt dixi, hoc incommodi in arte relinquitur, vt nunquam (præsertim si fermentatum non sit) medicamentum priuetur facultate naturali; velut si misceas cassutham cum aloë, non tamen fieri poterit, quin magis ventriculo noceat, quàm absinthium, nec tantum prosit morbo regio. Aëtius & Princeps vinum dulce, quod in cortice colocynthidis per noctem manserit, colatum dant. Timothéus tamen abiicit vinum, & exhibet corticem, quem in cataporia digerere necessarium esset. Vide *lib. de Alimentis, comm. 61*.

CAPVT XIX.

De curâ per præparantia.

PRæparant, quæcunque impedimenta tollunt, quorum quædam sunt annexa ipsi materiæ morbi,

velut caliditas,ſiccitas,craſſities,lentor;atque hæc duo etiam cauſis conueniũt,velut & mala temperies membrorum. Ergo inter præparantia, violas,endiuiam,betam, aquam lactis collocabimus.Quòd ſi craſſa ſit bilis, nihil melius ſucco raphani; ſed & balneum, quamuis cibus non ſit, & in oleo chamæmelino, ſed & ipſum chamæmelum ſumptum in potu, iuuat hunc morbum, præparátque ad expulſionem. Itaque voco præparantia,non ſolùm diuerſa ratione materiæ,velut balneum, cibus, potus, ſomnus, quies; ſed etiam ratione modi, vt quæ purgant, vrinam prouocant, aut ſudorem mouent: omnia enim eiuſce generis ſunt.

CAPVT XX.

De medicamentis proprijs.

PRopria quidem medicamenta voco,quæ huic morbo maximè conueniunt, ſeu purgent, ſeu præparent,ſeu quouis modo iuuent, non tamen ita propria, vt occultâ ratione agant, de quibus dicemus *inferius*. Primum ergo & principale eſt, vt dixi, balneum aquæ dulcis, quòd refrigerat, & humectat, & attenuat humores craſſos, & per halitum, ſudorémve educit. Secundum eſt vomitus,quoniam in omni morbi regij genere vtilis eſt. Tertium eſt aqua lactis, quæ & ipſa atnuat,humectat,refrigerat,aperit obſtructiones. Quartum eſt ſcammonium, dictum eſt autem *ſuprà* de eo, tum de aliis medicamentis purgantibus.Quintum ſunt omnia genera cichorij, quoniam plurimùm prodeſt iecori, refrigerat, humectat, aperit. In ſexto genere eſt raphani ſuccus, & lapathum; eſt enim quaſi me-

dium

dium inter raphanum & cichorium vel endiuiam: & ſuccus mori, humectat enim mirum in modum, & bilis acrimoniam obtundit: & ſemen atriplicis, & herba, eâdem ratione quâ & betæ, ſed ſemen longè validius eſt: & cnici ſemen ipſum, etiam cum aquâ lactis quam ſeparat, educit bilem & ſeroſos humores, repurgans ſanguinem, quamuis pituitam ſolùm expurgare ſoleat. Lac quoque aſininum eſt ex huiuſmodi numero, velut & ſemina melonum: & iecur lupi confert in omni diſpoſitione, quoniam confirmat humanum iecur: & cauſa quare plus iuuet puluis eius in paruâ quantitate, quàm caro eius comeſta loco cibi, eſt quia cibus vincitur à naturâ, & ideò illam nonniſi vt mutatus, mutare poteſt; puluis autem quia mutari non poteſt in alimentum, ob ſiccitatem, mutat magis, interim enim quòd concoqueretur (& eſt ſpatium fermè duodecim horarum) [MS. *annorum*,] mutat ventriculum & iecur. Apuleius laudat verbenam, & ſabinam, quæ potens eſt, ſed ventriculo inimica. Macer vrticam, betonicam, chamæmelon, chelidonium, aloën. Aëtius ſerpillum, medullam acidam mâli Medici. Halyabbas, ſi non adſit abſceſſus, ſpodium maximè, & reliqua refrigerantia exhibet cum aquâ lactis. Medicamentum nobile, cuius penè omnes meminerunt, ſed ex Galeno potiùs depromptum. ℞. Adianti, menthæ, erythrodani pares portiones, cum aquæ ℥iij. dentur anhelanti in balneo, ſed meliùs in Sole; nam balneo immorari calido tamdiu, periculoſum eſt, educit vrinam, & ſudorem multum. Laudat & ibi Galenus, *quarto ſcil. de Compoſ. medic. ſecund. loc. cap.* 1. Lychnidis ʒj. ex vino meraco. Oxalis prætereà, & portulaca, & ſucci harum ſunt ex hoc genere, adeò vt exiſtiment, [his] etiã tubercula tolli poſſe. Punica quoque mala his

adnumerantur, adeò vt ex vſu illorum plurimi ſanentur: & cicera orobiæa, de quibus *ſuprà* actum eſt. Aſparagus quoque, & Irion, & chelidonia, & cyclamen, & melanthion, & praſſium ſeu marrubium, adianthúmque, tum chamæmelon, & betonica, & anchuſa, & erythrodanum, & verbena, & halicacabum, & ruſcus, & lycium, & chamæciſſus, & cornu ceruinum, (diximus & de abſinthio:) & rhabarbarum, & aſarum, & vitelli ouorum: & ex compoſitis, mithridatium. Et appello medicinas proprias, quæ iuuant & non nocent, quia ſunt prope temperamentum, & habent ex quatuor qualitatibus, quæ conferunt huic morbo, duas aut tres. Sunt autem qualitates illæ, quòd refrigerent & humectent, quòd expellant materiam bilioſam quouis modo, maximè tamen per aluum, vel per ſudorem; quòd confirment membra naturalia, maximè iecur; quòd incîdant, & attenuent abſque frigiditate ſicca, vel ſubſtantiâ craſſa. Huiuſmodi autem in morbo regio nigro ſunt aſplenium, tamariſcus, capparis radix, & hypericônis ſurculi cum foliis, floribus, & ſemine. Non ſunt autem ſpecialia, niſi quantitate, & ſpecie, & modo determinentur: quamobrem de his primùm dicemus.

CAPVT XXI.

De balneis aquæ dulcis.

ELigere oportet aquam leuem, & omnis qualitatis expertem, in quâ facilè legumina coquantur, ieiunúſque æger imponatur, loco temperato, excretis primis excrementis ventriculo prorſus inani, & vt bene

bene dormierit, nec langueat, sensímque balneo assuefaciendus est, ab octauâ parte horæ ad horam vsque pro salubri, hoc enim tepidum est, & nihil agit patiens, sed solùm oblectatur in eo, & diutiùs manet ibi. Refrigerat, humectat, lætificat, & prouocat somnum. Est etiam balneum quod medicamenti rationem habet, cuius aqua calidior, mora non vltra mediam horam: æger assumit medicamenta, dum in eo moratur, quæ purgant, aut vrinam mouent, aut sudorem prouocant, vnde vsus abundè diuersus.

Capvt XXII.

De his quæ à proprietate agunt.

PRimum ex his est fel vrsi, & datur à drachmâ vnâ, & habet sympathiam. Item vermes terrestres, aut aselli qui sub hydriis inueniuntur, in furno siccati; & quantitas est à drachmâ vnâ ad duas cum succo chelidonij. Et stercus albùm catuli ossa solùm comedentis, & ouillum, & Scribonius capreæ montanæ ex vino præbet. Et hæc quinque oportet vt æger nesciat quid sint, ne abominetur: & componantur cum spicâ, aut asaro, aut alio odorato, vt non sentiat odoris grauitatem. Cerebrum quoque perdicis, & ferrugo seu rubigo ferri *ex Plinio Secundo, & lib. de facilè parabil. ad Solonem*, & canini rubi fructus ruber. Multò plura etiam sunt quasi media inter hæc, & vtroque modo participantia, scilicet radix oxalidis, & cornu ceruinum, & ericius marinus; terrestris autem membris ipsis confert, & semen nucis cupressi, & cassutha, & succus rostri porcini, seu dentis leonis, & est species cichorij;

vnde dignoſcitur quòd ſit longè validior, & magis confert iecori vllâ aliâ ſpecie; & radix raphani, atque ſerpillum, tum iuncus odoratus. Experimentum Arnaldi, 2. *Breuiar. cap.* 41. Stercus aſini diſſolue manibus in vino, reiecto quod deſcendit, bibat quod clarum eſt, & cooperiat ſe in lecto, ſudabit & minget totam materiam, & ita liberauit ſupra viginti ægros. Laudatur & Caprifolium. Montagnana dabat aquas acori & napi, purgant enim ſanguinem: & remittit nos ad Principem, *ſeptimâ quarti, tract.* 2. *cap.* 2. Et ibi laudantur aqua dactylorum immaturorum, & ficûs ſiccæ; ea enim, inquit, augent calorem naturalem: & vinum, & lac ſimul à ieiuno. Et oua ſorbilia, & vinum odoratum; & ius, & aqua carnis, & eſt vt caro diſſoluatur in duplici vaſe. Et mirobalani chebulæ conditæ, purgant ſanguinem, ſiquid aliud.

CAPVT XXIII.

De potu aquarum naturalium calidarum.

IAm *in tertio libro* declarauimus, quòd aquæ thermarum omnia purgant: quæ tamen minùs calidæ ſunt & leues, bilem flauam magis educunt. Oportet autem exhibere, vt pleraque alia, in balneo aquæ dulcis: ſed ſi magis calorem iecoris temperare voluerimus, tepidam & frigidam poteſtate, leuiter deambulando. Optima autem eſt Lucenſis noſtrâ ætate, nam vt *in Phyſicis* declarauimus, omnia temporum ſucceſſu variantur, ac veluti per circulationem quandam mutantur. Propter multitudinem autem earum,

earum, multiplex periculum hydropis aquosæ incidit, seu aquæ corruptæ sint propter pluuias, seu parum temperamento iecoris conueniant, seu iecur admodum sit imbecille, vel vt æger importunè se gerat,& cibis multis, aut multùm nutrientibus, aut crassis, aut valde frigidis vtatur, seu obstructio in iecore adsit,aut in renibus,ita vt permeare non possit [aqua.] His præsertim casibus,manifesto periculo ægrum subiiciemus. Putrescit autem aqua, vel immisso quod putrescere possit,vel permista fontanæ,dum agasones volunt replere vasa, quæ ex parte exinaniuerunt, ob instantem sitim antea; vnde etiam interim agitata,aliam corruptionis causam adipiscitur. Itaque vt tutò exhibeatur,magno Medico opus est.

CAPVT XXIV.

De curâ morbi regij à crisi.

SPecialis igitur & propria morbi regij, imò potiùs solius symptomatis cura, est eius qui fit à crisi, per ea quæ sudorem prouocant,& per errhina.Et si omnia fiant in balneo,erunt potentiora.Talia ergo erunt, cyclamen in lacte mulieris infusum, & succus siclæ, & aizoi,& melanthium,& syrupus ex succo mâli Medici. Et si in balneo coquantur chamæmelon,polium, amaracus,anethum,& hyssopus; & in potu detur erythrodanum, & quæ prouocant vrinam, & adiantum, & apium.Et in cibis vtatur limonij succo,endiuiâ,& oxalide. Oculorum verò color detergitur cum aquâ rosaceâ,& aquâ coriandri,& aquâ niuis.[Incertum est,an *niuis*,an *nucis*,legendum in MS.]

CAPVT

Capvt XXV.

De curâ morbi regij à veneno.

AVenzoar docuit eam curam fieri debere, exhibitâ ſmaragdo Orientali optimâ, pondere decem granorum. Et ſimiliter Princeps dat theriacam pondere drachmæ vnius, aut mithridatium cum aquâ malorum acidorum, tum etiam Punicorum acidorum, & ſucco endiuiæ, & portulacæ, & oxalidis, & mucoſo ſucco pſyllij, & berberorum. Itémque aſſiduè vti in principio potu lactis, & oleo amygdalino dulci, & iure pullorum, & ciconiarum, & gruum, & catulorum. Et centaurium plurimùm poteſt in regio morbo, qui relictus eſt poſt operationem veneni. Et reliqua quæ dicta ſunt in curâ eius. Marcellus autem in hoc caſu laudat zopyram compoſitionem, quæ etiam in principio, & magis conuenit.

Capvt XXVI.

De curâ morbi regij, à ſolâ caliditate iecoris.

IN hac adhibemus balnea longa, quæ infra teporem; & ſomnum prolixum, & lætitiam, & quietem, & clyſteria refrigerantia, cum decocto ſiclæ, violarum, endiuiæ; & cibos frigidos & humidos, & aquam ſimplicem pro potu, aut decoctum cum ſeminibus melonum, aut cum tamarindis, aut berberis, & aquam etiam hordei, & mala punica, & vinum eorum cum aquâ, & ſyrupum de limoniis, qui eſt optimus, & ſemina

mina peponum. Et in hac exteriùs propriè conueniunt linimenta refrigerantia, velut vnguentum santalinum, vnguentum rosaceum Mesuë, oleum ex nymphææ flore, & rosaceum myropolarum, & oleum de cotoneis, & vinum eorum, & vinum malorum punicorum, & œnanthes oleum seu labruscæ. Et omnia hæc cum modico olei de croco, vel cum crocomagmate. Et scias quòd vnguenta magis refrigerant quàm olea, quia diutius vis eorum manet; & quàm emplastra, quia non adeò grauant, neque obstruunt meatûs. Et ideò bonum est, vt singulis diebus lauetur locus aceto rosaceo, vel si non adsit, vino tenui odorato. Et admistio crocomagmatis facit vt magis refrigeret, quàm si sine illo, aut simili conficeretur. In concoquendo tamen debemus vti emplastris.

Caput XXVII.

De curâ morbi regij ex inflammatione, vel phlegmone iecoris.

IAm diximus suprà, quòd in phlegmone oportet mittere sanguinem copiosè, donec morbus alleuietur, & hoc si simus in principio; tunc enim symptomata minuuntur, tussis, dolor, grauitas, febris, spirandi difficultas, vrinarum vel fæcum corruptio. Stultum est autem niti simul curare morbum tam leuem, instante acutissimo; deterius verò negligere periculosum, propter vacantem periculo, aut velle hîc describere phlegmones curam præter propositum. Constat enim quòd perfectâ phlegmones curâ, regium morbum

bum etiam curandum [habeamus,] velut illum qui ex caliditate contigit, aut inflammatione, vel febre. Halyabbas in regio morbo cum phlegmone iecoris, propriè exhibet caſſiam nigram cum aquis endiuiæ & ſolani. Paulus autem ad eam quæ fit ex inflammatione: dat ʒj. ſcobis ceruinæ deraſæ, vel ſeminis atriplicis. ℈viij.ex Cretico paſſo in balneo,ac Theodoretam compoſitionem: & eſt Myrepſi, purgans & iecori non parum conferens. Eſt autem paſſum Creticum, vinum dulce quod ex vuis paſſis in cretâ exprimitur: docet modum Columella, *lib.*12. *cap.*39. Cura igitur eius qui contingit ex inflammatione, eſt vt in redundantiâ ſanguinis, euacuetur ex longinquiſſimâ parte, inde per caſſiam nigram & tamarindos in magnâ copiâ, ab vnciâ incipiendo, ſic vt ſola medulla, & ſalis expers adhibeatur, atque in decocto pruna, violæ, endiuia, oxalis, atque eiuſmodi. Prætereà lintea madefacta in huiuſmodi decocto. ℞. Plantaginis aquaticæ & terreſtris, endiuiæ, herbæ violarum purpurearum, aizoi, ſonchi, roſarum, florum nymphææ. an. Mß. ſantalorum citrinorum, ſeminis myrti an. ʒij. carnis cotoneorum minutim inciſæ ℥ij. Coquatur caro, & ſantali citrini, & ſemina myrti confracta, in libris quatuor aquæ, ad conſumptionem quartæ partis, inde addantur reliqua, & coquantur ad conſumptionem medietatis, & in fine addantur floris chamæmeli. Mß. & bulliant parum: demum coletur bene, & addatur vini mali punici medij ſaporis inter acidum & dulcem ℥ij. olei roſacei myropolarũ. ℥ij. madeſcant lintea alba, tenuia ex lino vel ſerico in hoc decocto, & ſuperponãtur aſſiduè ſuper hypochondrium dextrum permutãdo: & ſi calor fuerit vehemẽs, imponatur frigidũ: & ſi fuerit moderatus, imponatur infra teporem, & hoc ſæpius fiat in die.

CAPVT

CAPVT XXVIII.

De curâ morbi regij, ex solâ abundantiâ congestæ bilis.

DVbium non est, quin tota ratio partim in euacuatione consistat, partim in tollendo causam ipsius generationis, quæ in superioribus (*capite nimirum* 26.) partim declarata est, partim infrà (*puta capite* 31.) docebitur: aut siqua alia causa sit. Porrò de purgatione ipsius materiæ, forsan meminisse non abs re erit medicamenti Principis, & est illud præcipuum. ℞. Agarici, erythrodani, & aloës. an. ʒß. salis naptici, grana xv. Scammonij, grana iiij. Confice catapotia, & sumantur cum aquâ seminum. Mihi autem videtur, vt illud fiat faciliùs, & est vt decoquamus cassutham viridem in multâ aquâ, donec fiat quasi succus, & adiiciamus in eâ asarum, & sphondylium & absinthium, dum decoquitur, vel aliqua ex his in maiori quantitate, iuxta artem decoquendi medicamenta: & pòst in ℥vj. huius decocti colati, immisceantur Pastillorum de violis cum scammonio. ʒj.ß. succi cassiæ Orientalis nigræ. ʒvj. vel si sit delicatior, mannæ frondis tantundem, & bibat calidum. Si enim præparata fuerit materia, vnico potu liberari poterit æger, sicut Galenus facere solebat. Et in eodem genere sunt, Diaprunis solutiuum, Electuarium de psyllio, Electuarium de succo rosarum, Electuarium rosatum Mesuës, Tryphera Saracenica: hæc si bene composita inueniantur, fermè idem præstant. Validius ex his est Electuarium de psyllio, inde diaprunis, pòst de succo rosarum, maximè si turpethum ei immisceatur; inde rosatum Mesuës;

omnium mitiſſima eſt tryphera Saracenica, in quam nihil violentum ingreditur. Ratio verò victûs æquè humida & frigida eſſe debet, ſed non adeò plena; dicebat enim Hippocrates *ſecundâ Aphoriſmorum*, 10. *Non pura corpora quantò magis nutries, tantò magis lædes.* Minus autem pinguibus opus eſt in his, & magis acidis locus eſt, velut ſucco limonij & aceto, quàm in ſolâ calidâ intemperie. Quòd ſi materia medicamento non ceſſerit, ſed magis per vrinam aut ſudores euacuetur, proritanda ſunt eiuſmodi, maximè cum balneis: inquit enim Hippocrates: *Quæ educere oportet, vndecunque natura repit, inde ducere per conuenientes regiones.* Plurimum autem facit ſuccus cyclaminis, & potus cum aquâ lactis, & illitus arteriis, ſudorem.

CAPVT XXIX.

De curâ morbi regij ex obſtructione in ſuperiore loco.

NOn aliam quidem hoc in caſu inſtituere decreui, quàm eam quâ vſus ſum in Franciſco Grato Bononienſi patritio, Procuratore cauſarum criminalium. Primùm ergo iniunxi vomitum, qui ei facilis erat. Vtebatur autem ob alui duritiem ſingulis diebus clyſtere. Cibus autem erat panis contritus, cappares ex aceto, cichorium, beta, caro pulli modica, & maximè iecora, permittebam & fœniculum. Serapia autem dabam ex cichorio, & oxymelite ſimplici; quandoque etiam Byzantinum ſyrupum: atque ita paulatim obſtructiones aperui. Poſtmodùm exhibui medicamentum

tum ex vnciâ ſucci caſſiæ,& drachmis duabus diaphœnicônis, cum decocto ex radicibus raphani, & roriſmarini, & chamæpityos, tum prunis & ſebeſten: atque ita purgatus eſt valde, licèt non ſine labore. Inde tribus diebus ſequentibus exhibui catapotia huiuſmodi. ℞. Rhabarbari electi maturi.ʒj. Chamæpityos ℈iiij. radicis raphani.ʒß. Succi radicis eiuſdem quantum ſufficit ad formandum catapotia:quæ diuiſi, vt dixi,in tres partes,exhibens ea dum eſſet in balneo calido,à quibus purgabatur copioſe,licèt tarde: atque ita cœpit aluus ſponte molliri,color in melius mutari, vrinæ quæ paucæ, ſed frequentes prodibant, craſſæ admodum,rubræ, nigræ, virides, cum contentis etiam nigrioribus, clariores euaſerunt, & multò copioſiores & meliores. Poſtmodùm ipſo exigente aquam exhibui thermarum Villæ in Lucenſi agro, quæ etiam profuerunt, licèt non multum. Omiſi autem in balneo, dum catapotia exhiberem, decocta, quoniam aluum potiùs quàm vrinas mouere propoſitum erat: ſudabat tamen dum in eo eſſet. Ergo in huiuſmodi curâ, ſi non proficias vt velis, ſæpius ad caſſiam reuertere, & eam ſucco radicis raphani iunge: quin etiam ſuccum eundem aliis incîdentibus & attenuantibus iungito: incîdunt & attenuant maximè radices apij,aſparagi, bruſci, fœniculi; cortices radicis capparum,omnes ſauciatæ,ſed non inciſæ, atque infuſæ per diem in aceto albo acerrimo; tum verò acetum mulſum per ſe, & cum pipere & rutâ: fieri enim non poteſt vt calore balnei liquefactis humoribus, ſumptíſque huiuſmodi medicamentis quæ partim purgent, partim diſſecent attenuéntve, non morbi cauſa finiatur: quâ ſolutâ cura ad idem redit. Purgatio igitur valde bona ad obſtructionem leuandam. ℞. Succi

 endiuiæ,

endiuiæ,ſucci ſolani,vel decoctionis eorum. ℥iiij.Syrupi acetoſi.℥ij.ß. Agarici ʒj.refrigerat,aperit,purgat bilem craſſam. Facit & illud Plinij Secundi, *lib.2.cap.59.* & fuit Praxagoræ inuentum. ℞. *Allij capita ſeptem,centaurij minoris,anethi,ſingulorum M j.atriplicis ſemunciam, coquantur ad tertias: ſumat decoctum in balneo, poſt edat radiculas ex oleo & ſale.* Forſan legi poſſet, *ſeminis atriplicis ſemunciam.* Verùm vtcunque ſit, incredibile eſt quantum modica pars medicamenti frigidi, retundat multorum calidorum vim, cùm humores frigidi adfuerint:nam frigidum à membris trahitur,dum calidi vis in atterendis craſſis humoribus abſumitur.

CAPVT XXX.

De curâ duplici morbi regij,ex obſtructione lapilli, vel duritie iecoris aut lienis.

SCirrhum in iecore iam confirmatum ſequitur aſcites,vt Galenus ait *quinto de Locis,cap.7.pag.*[*mihi*]2. Non confirmatum curabimus emollientibus, externis magis quàm internis auxiliis. Sufficiat enim non ſubminiſtraſſe incrementi materiam , quæ à craſſis & lentis humoribus ſumitur. Sunt autem craſſa & lenta ex alimentis , quæcunque adulta ex animalibus, aut magna, aut ſicca, aut dura, aut tenacia dum tractantur: & ex plantis, radices & lignoſa, & ſenilia omnia, & quæ non eàdem die collecta ſunt, & legumina, & frugum ſemina quæcunque, & quæ cruda manduntur, & quæ non pro ratione cocta fuêre, & immodicè frigida aut humida, & cortices omnes, & agreſtia, & pinguia, aut valde miſta, aut non ordine ſumpta,aut nimiâ multitudine,vel ſiquis vigilet, vel ſi

à

à cibo se exerceat, vel si vitam omnino ignauam ducat, vel si omnino non bibat bibere consuetus, vel si nimiùm bibat, vel si flatum sentiat in ventriculo, vel si ventriculus mundus non sit, aut si imbecillitate laboret, aut si flatus interponatur, aut si aliqua sit omnino causa impediens coctionem, velut in asciticis vel tympaniticis. Necesse est enim in his omnibus corrumpi quæ coquuntur, aut lentum alimentum vel crassum generari, nisi tantò minùs, & eò magis coctione subactum exhibeatur, quantum est quod vitio rei quæ editur, aut hominis, aut occasionis detractum fuerit. Ex medicamentis tamen internis [MS. *externis*] est illud Principis, quod constat ex succis oxalidis, portulacæ, & raphani simul coctis donec concreuerint, inde additis succo oxalidis liquido, & seminibus peponum, ac costi radice, ac myrrhâ. Et manifestum est, quòd debet assumi in balneo calido. Applicetur autem exteriùs vnguentum nostrum eiusmodi. ℞. Bituminis Iudaici, lachrymæ ligni sancti, adipis anatis, singulorum. ℥ ß. olei hypericônis completi, olei laurini, serapini, singulorum. ℨ iij. seminis citri. ℨ j. Ammoniaci. ℨ vj. Et si sit durities lienis, debet curari ratione propriâ: & ad hoc descripsimus Ceratum suprà, quod similiter adhiberi debet, dum æger est in balneo, & diu manere in eo, & iuuat mittere sanguinem ex basilicâ sinistrâ, aut venâ quæ est inter digitos, sic vt sanguis per se fluere desinat. Si verò fuerit lapis, curetur curâ lapidis vesicæ, & hæc est cura causæ. Cura verò per custodiam est, vt morbus non augeatur, & quod debet transmitti per alui excrementa, finiatur alimentis contrariis, ex quibus non generetur bilis flaua, aut multò minus, vt vitanda sint dulcia omnia præter vuas passas; & omnibus reliquis cibis succus limonij cocti, aut oxalidis,

aut portulacæ, aut endiuiæ immiſceatur, & deuitet exercitationem, vigilias, iram, & triſtitiam. Et his ægris conuenit balneum quinquies in die, & longa mora in eo: & ſemina melonum, & quæcunque prouitant vrinas & ſudores valenter: & cauere ab omnibus acribus, amaris, & ſalſis. Et non oportet in huiuſmodi vti ſucco raphani, neque capparibus, nec niti vt aperiamus obſtructiones: eſt enim error magnus, velle facere quod facere non poſſumus. Nihilominùs vtemur ſemine vrticæ, collecto menſe & Lunâ Augusti aſſiduè: iuuat enim regium morbum, prohibet detrimenta lapidis generati in veſicis, & frangit perſæpe illos, & emollit durities omnium viſcerum: & vſus eius, medicamenti loco debet eſſe cum aquâ lactis; & quantitas eſt drachma media. Meritò autem quærendum eſt, an fieri poſſit, vel cur fieri non poſſit, ſi omnino non poſſit, vt obſtructione factâ in veſicâ fellis, & euacuatâ bile per vrinam & ſudorem, æger à morbo regio non liberetur? Et dicimus poſſe quidem fieri, quoniam homines quidam ſine felle geniti, carent tamen morbo regio: id tamen difficilius eſt in his, in quibus fel pro auxilio datum eſt; ſiquidem primùm oportet paucam gigni bilem, atque hominem in perpetuâ cuſtodiâ viuere, deinde illam perpetuò educere per aluum ex venis à iecore venientibus, quod reliquum eſt per ſudores & vrinas. At tum neceſſe eſt duo ſequi impedimenta; primum, vt bilis neceſſariò ſanguini miſceatur in cauâ venâ, vnde tum expurgari non poteſt tota per ramos illos ſolos emulgentes, quin pars aſcendat cum ramo cauæ ad cor delatæ. Atque ea cauſa eſt, quòd in morbo regio magis appareant ſuperiores partes flauæ quàm inferiores, & vt meliùs per ſudores corpus expurgetur quàm per vrinas; nam ſuperiores

periores partes, cùm iam bilis ad cutim delata fuerit, vix plenè expurgari per vrinas possunt. Secundum impedimentum est, quòd crassa bilis & fex eius non potest plenè expurgari per vrinas,& multo minùs per sudores, neque etiam per aluum, naturâ id consuetâ educere per latas vias.Ergo non sublatâ obstructione, non nisi magnâ cum custodiâ & ægrè, & non semper, liber ab hoc morbo patiens esse poterit.

CAPVT XXXI.

De curâ morbi regij per consensum à ventriculo.

PRimæ coctionis vitium non potest à secundâ emendari, vel si sit magnum, vel si ad corruptionem tendat, aut vlteriùs ad assationem quandam progrediatur. Quocircà quibus chylus exuritur in ventriculo, necesse est in bilem transire sub secundâ coctione in iecore,plerumque autem viridem,nam prassina in iecore generatur, *secundo de Temper.c.6.* Oportet igitur ventriculum purgare sæpe hierâ, si humor infarctus sit, & procurare coctionem bonam: ea autem fit roborato ventriculo & temperato, commodissimè autem cibis bonis, vnguentis, ac somno: nam somnus coctiones iuuat,& humectat corpus innato & naturali humido: quòd si cui ante absolutam coctionem abrumpatur, multùm læditur corpus, & maximè cerebrum & ventriculus. Vt igitur recuperetur, ego pluribus vsus sum auxiliis, imaginando læta, sed præterito anno, LXV. scilicet ætatis, cœpit esse inefficax

auxilium. Secundum, balnea & papauer, & hæc non contulerunt. Tertium fuit potus frigidæ, & nonnunquam cum saccharo, sed hoc lædebat dentes atque cerebrum. Demum eò deueni casu, vt surgens & ambulãs paucis passibus, statim vbi rediissem in lectum, dormiebam, & diu, & quietè: quo cognito, adhuc eo auxilio perquàm salutari vtor; de causâ diu incertus, nec nunc satis confido eam intellexisse: quanquam verisimile sit, aërem qui est in cerebro vaporibus plenum, prohibere somnum, ambulanti expurgari, atque sic humectato cerebro somnum redire: cuius indicium est, quòd meliùs fit si libe[illegible]in experiar, & quòd noctu, non interdiu id mihi contingat, nocturnus enim aër humidior est. Secunda causa est, vt opinor, quòd deambulatione mutatur cogitatio, ac quasi solutus curis in somnum prolâbor ad incitationem prioris, scilicet primi decubitûs: natura enim in his præsertim, qui vi imaginandi plurimùm pollent, eadem solet facere iuxta similitudinem actionum quæ præcedunt [MS. *procedunt:*] velut si à cibo quis vtatur Venere, ídque sæpius agat; aut surgat ad aluum exonerandam; pòst etiam nolens assumpto cibo, [ad] eadem peragenda incitabitur. Tertia forsan causa est, quòd ex motu membrorum leui, refrigerantur membra, concrescitque humidum tenue, quod ad cerebrum euaporat, excitátque somnum. Ergo decet in his mutare victûs rationem, à crassis àd tenuia, vel à tenuibus ad crassa, deambulare ante cibum, mouere post illum: quibusdam profuit prorsus à vino abstinere. Scimus enim alios, præsertim pueros, vini solâ abstinentiâ liberatos à perenni lachrymâ oculi, alios à capitis dolore, alios à vertigine. Si autem adsit dolor maximus ventriculi, non licet euacuare eum Eléscoph, neque hierâ Logadion,

gadion, nec Theodorico, nisi cùm materia fuerit è genere assumptæ, vt in veneno, & non cedit vomitui. In aliis magis diligo quantitatem magnam hieræ Galeni, ab vnciâ vnâ ad vnciam cum dimidiâ. Et si non educit, nec adfuerit scirrhus, nec laxitas substantiæ, nec tabes ventriculi, nec summa imbecillitas, tunc conueniunt ob multitudinem materiæ, tum enim medicamenti vis extinguitur, vt non trahat ad locum, vel quia est defluxio perpetua ex propinquo, maximè ex iecore, non euacuatur quòd influit, & sanatur interim. Et ideò cùm hæc coniunguntur, solùm curatur imbecillitas.

CAPVT XXXII.

Cura morbi regij ex obstructione in vesicâ fellis.

MAnifestum est quòd hæc cura, est similis ei quæ fit cùm morbus regius pendet ab obstructione iecoris, nisi quòd indiget validioribus. Et scias quòd in istiusmodi non oportet formidare calida medicamenta, velut in cæteris, modò speres consequi apertionem obstructionis, & oportet exinanire iecur, velut cum potu aquæ ligni Indici: & metallica, velut ferrum, argentum, & aurum, & Triphera Phænonis, prosunt in huiusmodi: verùm vbi aliquid ex eis penetrârit ad imum vesicæ illius, nescio quomodo expurgabitur, & forsan conuertetur in lapidem, neque enim vesica illa habet musculos, nec conuerti potest seu inuerti, vt ventriculus: & si non penetret, quomodo aperiet?

Propterea tutiſſimus eſt ſuccus raphani, & cappares conditæ atque exhibitæ cum ſucco limoniorum, & oxymel ſcilliticum, & in genere metallicorum ſunt etiam quædam validiora his, ſicut aliàs docuimus de aquis illis propinquis Romæ, quæ frangunt lapides veſicæ. Eadem dico, ſi obſtructio fuerit in meatu veniente ad inteſtina, ſed in eo metallica vtiliora erunt.

CAPVT XXXIII.

De curâ morbi regij propter imbecillitatem in veſicâ fellis, vel in attrahendo, vel in expellendo.

HÆc cura in ſenibus eſt deſperata; & in his in quibus ex exercitatione calor naturalis incrementum non recipit, licèt poſſit conſeruari; & vbi diuturna fuerit & confirmata [imbecillitas.] Quæ tamen iuuant, ſunt quæ calorem naturalem adaugent, & quæ neruoſum genus roborant, velut inuentiones omnes ad paralyſim, & præſertim ex caſtoréo, & aceto ſcillitico. Exprimatur ergo oleum ex caſtoréo, aut deſtilletur. Et exercitatio aſſidua [conuenit,] & eſus veſicæ fellis auium adunci roſtri, & apri, & vrſi. Et ſcias quòd iſtud contingit frequentiùs ex imbecillitate expultricis facultatis, quàm attractricis; nam in attrahendo bilem, iuuatur à iecore. Et dicebat Rhaſis *in libro Diuiſionum, cap. 64. in fine*, quòd *fel roboratur iiſdem, quibus etiam iecur.*

CAPVT

CAPVT XXXIV.

De curâ morbi regij cum febre.

SImile eſt ei quod diximus *ſuprà cap.* 27. de curatione morbi regij propter phlegmonen: palàm enim eſt quòd oportet curare febrem qualiſcunque ſit, & morbum regium nigrum ſolet comitari quartana, & flauum tertiana, vel continua. Et perſæpe morbus regius curatur per febrem ſuperuenientem; ſicut febris per morbum regium. Curatio tamen eſt fermè eadem per incîdentia, attenuantia, refrigerantia, humectantia, purgando bilem, aperiendo obſtructiones. Verùm in hoc differunt, quòd non oportet euacuare adeò frequenter, ſed oportet expectare coctionem, neque cum adeò calidis, neque adeò attenuare, & oportet vti tenuiore victu. Et febris ſuccedens morbo regio, ſi non ſoluat ipſum, ſolet reddere iecur durum, & efficere hydropem. Et hoc eſt quod dicebat Celſus *lib.* 3. *cap.* 24. citans Dioclem: *Si febris ſuccedat morbo regio, occîdit.* Et curabant aliam [icteritiam] antiqui, potu aquæ ſalſæ, tum etiam vini: Serapio autem meliùs eam quæ cum febre eſt, oxylapatho, endiuiâ, ſemine atriplicis, ſolano, adiantho, erythrodano, abſinthiíque ſucco. Supremum in hoc ſyrupus ex ſucco limoniorum, & maximè in peſtilentibus, etiam interdiu, & cum cibo. Et ſi nigro regio morbo quartana ſuccedat, curabitur curâ quartanæ, maximè quæ à bile nigrâ fuerit: & eſt vt cùm ſit ſex ſpecierum, iuxta genera melancholiæ, incîdentibus & humectantibus curetur. Optimum eſt oxymel ſcilliticum cum modico ſyrupi violacei. Et ſi ſit exuſta, addemus de ſyrupo.

Et

Et si fuerit succedens febri, adhuc plus. Et ideò Lydiam Venetam diuitem fœminam curaui in triginta diebus, cùm non fuisset ex putredine, sed solùm ex vstâ; dando oxymelitis scillitici. ℥j. syrupi violacei. ʒvj. Et die accessionis ieiunabat, donec vrina concocta fuit: inde purgaui catapotiis ex lapide cœruleo: pòst dedi ius gallinæ prorsus nigræ rostro & pedibus, in quâ ℥vj. radicum verbasci, & pentaphylli foliorum. M. ij. & cinnamomi optimi. ʒj. Licebit & senam, aut polypodium addere, vel calendulam. Exhibe ℥x. tribus diebus. Interim secetur vena manûs sinistræ, horâ coitûs Lunæ. Vnde aliud genus curationis. Vomitus & sudor adiuuentur: & spinæ dorsi, & musculorum finibus, & pulsibus, olea contra rigores applicentur, velut [è] pyrethro, abrotano, gentianâ, & scorpionibus; & pinguedines valde calidæ, vt auium Diomédearum, porcina, vrsina, leonina. Et soluuntur persæpe diarrhœà aut dysenteriâ.

CAPVT XXXV.

De curâ morbi regij, cum duritie iecoris.

HOc est simile superioribus *cap.* 30. sed in hoc differt quòd oportet curare vtrumque, & est casus ad vnguem descriptus ab Hippocrate *6. Aphorismorum,* 41. Præsupponimus enim quòd non morbo regio laborauerit æger, inde ex eo successerit durities iecoris: quo in casu erunt fermè pares intentiones, ad duritiem propter nobilitatem visceris, [&] ad morbum regium tanquam causam. Et ideò in hoc casu est longè maior spes, quàm in illo: & oportet vti victu tenuiore, & vomitu, & expurgare sæpius; nam iecur durum læditur

à medicamentis expurgantibus, & qualitercunque imbecillum: & vuæ passæ sunt valde bonæ in hoc casu. Et ego non noui quicquam melius bdellio optimo, quod est viride, odoratum, & pingue, & inuenitur apud myropolas Venetiis; aut mastiche recenti, præcipuè cum oxymelite scillitico. Et hæc iuuant intus & extrà. Et radix sanguinis draconis, fel vrsi, chamæpitys, & grana pini, maximè cum vuis passis Creticis, & pistacia, & ammoniaci lachryma, & pastilli de berberis, à Principe in *quinto Canonis, comm. 1. tract. 9. desc. 2. & summ. 2. tract. 6. desc. 15. & 16.* positi: & fermè omnia quæ sumpta intus iuuant, iuuant etiam apposita extrà, & contrà: nisi sit vnguentum diachylon [MS. *se vnguento diachilo*] cum dimidio stercoris caprarum; aut corium capræ recens, quæ solùm exteriùs iuuant, sit [MS. *si*] autem nuper ablatum, seruentúrque frusta in suo calore [MS. *frustrà in suo colore.*] Et præcipua secundùm vtrumque modum sunt, mucosus succus seminis cucumis anguini, tum radix eius, & fel vrsi, & semen prassij, & semen herbæ quam Veneti vocant, D. Ioannis, & euphorbium, sed in exiguâ admodum quantitate, & radix cicutæ. Et omnia venenosa debent misceri cum magis temperatis & iecori vtilibus, vt bdellio, mastiche, croco, & lupino iecore. Et exteriùs tantùm quæ ossa etiam, & nodos [MS. *modos,*] & tophos, & concreta emolliunt, velut feces oleorum & vnguentorum, croci, liliorum, inspissatæ in modum cerati mollis, & medullæ ossium, duorum præcipuè, leonis & cerui, & fructus gossipij & palmæ, & radix maluauisci, & oleum ex cornu capræ, & vnguentum eburneum, & emplastrũ ex castoréo, costo, colũbino fimo, & sinapi. Et cucurbitula magna imposita, inde admoto sulphure & nitro. Et abstineat à carnibus, vt docet Princeps, *quartâ decimâ 3. tr. 3. c. 16. in fine.*

Et

Et à tristitiâ, irâ, vigiliâ, & cruditatibus, & labore post cibum: sed sit contentus manè pane modico leui, modò cum pistaciis, modò pineis; hæ enim vtiliores duritiei, sed minùs ventriculo; & vuis passis absque potu.

CAPVT XXXVI.

De curâ morbi regij, cum duritie splenis.

HÆc icteritia erit nigra, & quatenus adducit duritiem splenis, periculum affert ascitis[MS.*ascitici*,] & signum est quòd res procedit in deterius, & est paulo minùs periculosa, quàm illa quæ fit cum duritie iecoris, sed est etiam longioris curæ vt possit sanari, siquando[MS.*quando*]illa quæ est in iecore sanari possit; nam tumor durus in iecore, nonnisi in principio sanari potest: lien autem triplici [de] causâ, tametsi illius humor crassior sit, faciliùs sanatur & celeriùs iecore. Prima, quia sustinet medicamenta validiora quàm iecur, quia non est membrum principale. Secunda, quia est præditus pluribus arteriis & magnis. Tertia, quia substantia eius est rarior, & corpus eius est longè tenuius, vt medicamenta exteriùs applicita possint ipsum totum facilè penetrare. Eiusmodi ergo sunt cappares, oxymel scilliticum, asplenium. Et ad hoc facit regimen descriptum *quinto Canonis, sum. 2. tract. 6. descript. 20.*

CAPVT

CAPVT XXXVII.

De curâ morbi regij, cum fluxu hæmorrhoidarum.

EX fluxu hæmorrhoidarum solet fieri morbus regius, euacuato sanguine; vnde non sine magno periculo sunt, ne in ascitem incidant: vt enim à nobis aliàs est declaratum, ascitis duæ sunt causæ necessariæ: extinctio caloris naturalis, & intemperies calida præter naturam: quorum vtrumque solet efficere fluxus immodicus [MS. *immodicos*] hæmorrhoidarum; namque euacuando sanguinem, calor naturalis deficit; retentâ bile, calor præter naturam augetur. Calida præterea augent bilem; frigida extinguunt calorem naturalem: quæ laxant, euacuant sanguinem; quæ astringunt, retinent bilem. Hoc in casu, non vt stulti faciunt, calefacere oportet iecur, sed refrigerare, modestè tamen, quia calor naturalis quandocunque fuerit imbecillis, euertitur à calidis, & à frigidis validis, seu cibis, seu potibus, seu medicamentis. Adhibeantur igitur exteriùs supra iecur, vnguenti santalini, partes quinque; vnguenti rosacei Mesuë, partes septem: olei de absinthio, partes sex: misce. Et similiter cibetur cum temperatis, & vuis passis, & lupulis, betis, boragine, atriplice decoctis, & quandoque seminibus peponum. Et quantitas ciborum sit pauca: & potus vinum dilutum, lene, tenue, valde paucum. Et expurgetur cum mannâ singulis tribus diebus aut quatuor, & diluatur cum succo fumariæ, vel cum decocto mirobalanorum citrinarum, & destilletur manna, sic vt

euadat

euadat dura,& cum eâ purgetur. Et non comedat pisces vllius generis, neque fructûs, neque alimenta crassa, donec virtus & sanguis restituantur, & ex optimis medicamentis est hoc. ℞. Mirobalanorum citrinarum nutritarum.℥j.terantur subtilissimè: vuæ passæ ablutæ cum vino,pinguis.℥x.nucis myristicæ.ʒj. Rhabarbari electi maturi.ʒijß.Misceantur,addendo syrupi de corticibus citri, aut de menthâ, tantum, vt redigatur in formam electuarij mollis,de quo capiat ʒvj.pro vice,cum ℈ß.scobis chalybis limâ attritæ statim,& ablutæ cum aceto ter aut quater, inde toties cum aquâ rosaceâ:hoc enim astringuntur hæmorrhoides,& bilis expurgatur,& bonus habitus restituitur.

CAPVT XXXVIII.

De curâ morbi regij cum hydrope ascitícâ, vel tympanite, vel hyposarcâ, & fluxu hepatico.

SI ergo cura non rectè cesserit, aut hydrops simul aduenerit, vel ex ipsâ conflatus fuerit morbus regius; retenta enim aqua in venis putrefacit sanguinem,ex quo bilis generatur,*vt est 2.de Differ.febr.cap.9.* inde morbus regius tam flauus quàm niger, vnde huiusmodi homines videntur laborare morbo regio viridi, admixto colore plumbeo ob caloris innati extinctionem,quemadmodum suprà dixi *cap.*8. Sicut etiam fluxus ventris hepaticus appellatus; omnes enim ab eâdem causâ eueniunt, scilicet iecoris imbecillitate, & penè [sunt] insanabiles,neque balnea conueniunt. Curari

Curari autem debet contrariis atque mediis: & medicamenta quidem quæ expurgant, calidiora esse debent, quoniam expurgatâ bile nimis refrigeraretur iecur; nam & qui euacuantur omnes, calido loco constitui debent; secùs horrent, & in periculum adducuntur. Cibi autem frigidi esse debent, quoniam intemperies iecoris præter naturam calida est: reliqua, vt syrupi, & electuaria, debent esse temperata, vt calorem præternaturalem extinguant bilis & iecoris, naturalem autem exsuscitent. Cibi verò sint molles, humidi, leues, temperati, velut panis ex iure pulli, modò cum vuis passis, modò cum seminibus peponum ad proliciendum vrinam, modò cum floribus boráginis integris, aliquando cum floribus persicorum, necnon cum radicibus raphani, aut iridis, singulis eorum sacchαro conditis. Sunt enim omnia hæc gustu iucunda, leuia, aperientia, proxima temperamento, maximè alternâ vicissitudine si sumantur, euacuántque materias peccãtes, & aperiunt. Et si opus est alimento, tria sunt: vitella ouorum, iecur gallinarum & gallipauorum, & caro glandosa vituli: horum vnum sumat; & exerceatur corpus, dum homo est ieiunus iuxta vires; fieri enim non potest vt membra naturalia aliter seruentur in robore suo; nam per exercitium euacuantur excrementa eorum, & sanguis ipse incalescit, digerítque quod in eo aquosum est, & impedimento omnibus actionibus; per illud etiam cor transmittit spiritum maiorem quantitatem ad ea membra. Laudatur in hoc Marcelli compositio Dodecathéon. Cura hydropis deploratæ quintuplex: vinum Compos. Io. Firmi Triultij, Hellebori anima, radicis cucumeris anguini cremor in enemate, vstio non ventriculi, sectio in ventre, lethalis omnino nisi tẽpestiuè fiat; vel in cruribus quæ palliata cura est;

 licèt

licèt ſpecioſa imperitis, ideò ſenſim fieri debet. Verùm fluxus faciliùs curatur: & eſt vt ſumat ſacchari roſacei ℥ij. cum gran.x.ſcobis chalybis nuper limâ tenui comminutæ, & lotæ cum aceto albo acri ſepties, totidem in aquâ fontis[MS.*folis,*]adeò vt lucida euadat, velut ſplendens argentum; ídque bis in die per horas tres ante cibum ſumat: quartâ diei horâ, panis ℥v.carnis ℥ij. vuæ paſſæ ℥j. potûs ℥viij. Dimidium horum vndecimam poſt horam, aut commutatâ ratione: & iecur foueat: & diu dormiat.

CAPVT XXXIX.

De curâ morbi regij,ex acceſſione morbi Indici.

MAnifeſtum eſt quòd in hoc neceſſe eſt curare morbum Indicum,tanquam cauſam: & ſi niger ſit morbus regius, valde deterius eſt, & ſignum malum; flauus autem minor eſt hoc: etenim qui fit ex acceſſione elephantiaſis,niger eſt,& prauus.Et de curâ quidem elephantiaſis, dictum eſt ſuprà *in tertio libro:* curatio verò morbi Indici, etiam *ſuprà* tractata eſt, & præcipua fuit cum ligno Indo, cum ſarzâ parillâ, & cum radice chynæ, atque cum argento viuo:melior ex his eſt quæ fit cum radice chynæ. Oportet autem in eiuſmodi præeuacuare multùm corpus,ac ante cauſam fermè tollere effectum.Illud quoque animaduertẽdum eſt,quòd in huiuſmodi regio morbo,nõ vt in aliis,ſiccis vti oportet,ſcilicet carnibus auiũ, & pane ſicco biſcocto,potu vini ſine aquâ,tenuis ſed tamen leuis:inedia tamen,& vſus vuæ Pramniæ ſiccæ, communis eſt vtrique, quemadmodum & prouocatio ſudoris. Oportet autem valedicere omnibus aliis quæ è terrâ vel aquâ

naſcuntur

nascuntur. Chynæ ergo radix temperatior est, & admirabilis in hoc casu, si copiosiùs fluat sudor: secùs ad vina refugiendum, sed temperata, velut cum lupulis & fumariâ, quæ medicamenta omnia sunt, velut & lapathum. Et sulphur in hoc casu est medicina præcipua, conferens propriè & valde vtrique morbo, & à principio, ídque omnes laudant, præsertim Timothéus *lib. 2. c. 14.* Sed & exteriùs, nihil innoxium & potens adeò. Oleum eius ebibitum est proprium vtrique, quia vomitu educit vt oportet, velut inunctum sarcomatis & hæmorrhoidibus; sed & lapathi radices, & lac tithymalorum, & sal, & mel anacardi, & lachryma ligni Indi cum axungiâ porcinâ. Sulphur sit ignis expers, nitidum, & perspicuum, quod etsi rarum sit, inuenitur tamen; & optimum est vnguentum ad illud pro pulsibus. ℞. Sulphuris viui ℥iij. nitri parietarij mundi ʒx. lactis tithymalorum ʒvj. olei de baccis lauri, olei de scorpionibus an. ℥ijß. visci ℥jß. fiat vnguentum in cineribus: vngantur loca pulsuum manuum & pedum diu, inde ponatur in balneo, & maneat per dimidium horæ. Antea per xx. dies, & pòst per x. sumat hunc potum. ℞. Ligni sancti rasi ℥xvj. thuris ℥ß. lupulorum, endiuiæ, lapathi an. Mj. ß. Infundantur in ℔. xx. aquæ fontis, horis xxiv. Inde bulliant ad consumptionem medietatis in lebete nouo, & superfundatur hoc. ℞. Corticis ligni Indi ℥vijß. Vini albi odoriferi ℔. x. Cinnamomi electi ʒiij. Caryophyllorum ʒij. Terantur subtilissimè omnia, & infundantur horis xxiv. inde misceantur, & omnibus addantur syrupi de succo fumiterræ ℔. j. de pomis compositi ℔. jß. Et hoc esto pro potu colatum: & est suauissimum, referens Pramnium vinum quod venditur in cauponis. Cibus vuæ passæ, caro pulli elixa vel assata, panis ℥ij. bis in

Kk 2 die

die madefactæ in iure pulli, syrupus suprà ascripti decocti ℥xvj. Mellis puri ℥iij. Agarici electi minutim triti ʒiß. Infundantur per noctem, inde ferueant manè parum, & bibatur colatum in duabus vicibus, per horas tres ante cibum, & hoc singulo die. Purgetur etiam ter, interpositis decem diebus, cum catapotiis de lapide cœruleo, ʒj. pro vice exhibendo. Pòst custodiat se quadraginta diebus. Et si contingant tumores [MS. *humores*] duri etiam in capite, superponatur vnguentum descriptum suprà, sublato adipe. Et si sint albi, modò non iuxta cor aut iecur, etiam in mandibulis, loco adipis addantur stibij vel cinnabaris xviij. partes, & succini xxvij. Et si morbus sit in capite, fiat suffumigium ex cinnabari artefacto, succino, lachrymâ ligni Indi, semine citri, ligno aloës, & iuniperi vetusto & odorato, ac costo, radice item iridis & cyclaminis, & si necesse, etiam tithymali, & viperis. Catapotia nostra. ℞. Præcipitati (est [MS. *&*] argentum [viuum] sublimatum in æneo vase, cum aquâ separationis, in rubrum conuersum) gran. xij. margaritarum, smaragdi Orientalis, hyacinthorum Orientalium, an. ℈ß. mastiches ℈j. caryophyllorum gran. xv. Terantur omnia subtilissimè, & cum miuâ citoniorum, fiant catapotia tria: capiat vnum post cœnam leuem per singulos dies. Aliud ℞. Stibij præparati loco præcipitati ℈j. reliqua vt priùs. Aliud ℞. Colocynthidis electæ, mundatæ, siccatæ in furno, & ligni visci similiter siccati, & ellebori nigri, an. ʒj. mastiches, aloës an. ℈iiij. caryophyllorum tenuium ℈ij. Terantur subtilissimè, & cum oleo de sulphure fiant pilulæ viiij. quas capiat in tribus vicibus manè per horas vj. ante cibum, velut & illas quæ cum stibio. Alia familiaria. ℞. Catapotiorum ex cœruleo lapide optimo

optimo ℨj. ellebori nigri optimè contriti, gran. viij. caryophyllorum contritorum, gran. v. cum oleo de sulphure, formentur catapotia tria: sumantur vt superiora. Vnguentum quo pulsûs inunguntur pedum & manuum optimè alternis diebus quinquies, & si fert, singulis diebus loco calido, & eiicit etiam ossa putrefacta ex capite, & aliis locis; & vnguntur etiam plantæ pedum, si oportet. ℞. Olei laurini ℥iiij. olei de sulphure ℥ij. axungiæ porcinæ ℔.ß. argenti viui extincti ℥iiß. cinabrij, stibij, an. ℥j. radicis lapathi ℥ij. lachrymæ laricis ℥iiij. fiat vnguentum.

CAPVT XL.

De curâ morbi regij, ex accessione phthoës.

Hic morbus sanari non potest, nisi phthoë sanatâ, eam autem sanare difficillimum est: sanatur autem magis quæ ex rupturâ venæ in pectore quàm [MS, *nam*] pulmone contingit, in quâ habitus bonus est, & sputum saniosum paucum, tenue, nec multùm somnum interrumpit, febrisque occulta. Diximus de signis *suprà*. Hunc assiduè nutries lenticulæ paruæ odoratæ iure, quod etiã in potu dabis, & pane leui, Creticisque Vuis, auiculis, carne lacteâ gallinarũ, iecoribus, vitellis ouorum, alis perdicũ. Purgabis sæpius ac sæpius helleboro. Electuarium dabis huiusmodi. ℞. Radicum aristolochiæ longæ, & foliorum eius, tum foliorum prassij, & absinthij, singulorum ℥j. ita vt sint ℥iiij. siccentur in furno, vt possint teri, & in leuissimum puluerem redigi, sed non vrantur; & cum librâ vnâ mellis optimi

& despumati condiantur: & capiat in quindecim diebus totum, cum ℥ij. aquæ centaurij minoris destillatæ hoc modo. ℞. Centaurij minoris ℔.vj. terantur statim vt collecta sunt, & ponantur super linteum rarum, & linteum super ollam, & super linteum, operculum ollæ, & super operculum prunæ, & relinquatur donec siccetur materia; nam effluet aqua in ollam: subductâ ergo portione illâ herbæ, alia loco eius superponatur, donec tota consumatur. Huiusmodi aqua est media viribus inter aquam & succum, & tamen parum amaritudinis retinet. Condiantur etiam radices aristolochiæ longæ, eo modo quo dictum est in *cap. de Iride*. Quòd si restituatur, remaneátque sola extenuatio corporis, postmodùm lacte asinæ reficiendus, & vt crassescat, etiam bubulo, si oportuerit, opera danda est.

CAPVT XLI.

De curâ morbi regij, cum accessione prauorum symptomatum, & sunt præcipuè duo, mala coctio ventriculi, & flatus: & de fluxu sanguinis narium.

DIximus *suprà cap.* 7. quinam sint qui morbo regio laborent, síntque flatuosi: ratio verò imbecillitatis coctionis primæ, est calor immodicus iecoris præter naturam, qui naturalem ventriculi exhaurit, vt sol ignem; eadémque generatio flatûs, si non malo vtatur regimine, sítque flauus; nam de nigro dubium

non

non est. Ergo curatio est cum his quæ calorem naturalem confirmant. Ea autem reducuntur ad sex genera præcipuè[MS.*propriè:*]ad bonitatem alimenti;ad exercitationem ; ad somnum ; ad ea quæ trahunt calorem naturalem ad locum,& sunt odorata ; ad astringentia; & ad ea quæ à proprietate agunt. Præstat autem renutrire corpus, & maximè in causâ ventriculi : & hoc fit præcipuè cum lacte ; nam ab illo duximus initium alimenti , inde plurimo somno , &,exercitatione : neque est alia via tollendi flatum quàm hæc : deteriùs tamen agunt , qui discutere ipsum cum calidis & siccis student,tollunt enim eum qui vrget,ad deteriorem autem statum patientem præparant , arefacto ventriculo & extenuato. Præstat ergo exteriùs imponere emplastrum ex pinguedine lactis , & vuis passis , & puluere tunicæ ventriculorum gallinarum,& labruscâ, caryophyllis,corallio,& iaspide Oriẽtali. Vesci autem pinguibus vuis passis maioribus , & carne exteriore ventriculi gallinarum coctâ valde in iure,& alimentis, quæ *suprà cap.* 38. diximus. Ex medicamentis autem nihil est magis proprium stercore canis ossa comedentis,discutit enim flatûs , & etiam curat morbum ipsum regium. Memento autem interim refrigerare iecur, nam quamdiu excalefactum fuerit , nihil impetrabis. Hæc est cura imbecillitatis coctionis ventriculi,& flatûs huic morbo coniunctorum. Et si accidat fluxus sanguinis narium , vt sæpe contingit : cura est sectio cephalicæ,constrictio aurium, balneum aquæ frigidæ, cerebra gallinarum plura in cibo.

CAPVT XLII.

De curâ quatuor specierum morbi regij, scriptarum ab Hippocrate.

COmmemorauimus *suprà cap.*4. ex Hippocrate *in libro de internis affectionibus*, quatuor species morbi regij, quarum curam hîc proponere verbo tenùs, eodemque ordine propositum est.

Curare autem oportet primam sic: *Quibus febris remiserit, multâ calidâ lauato, & aquam mulsam bibendam dato: & sorbitionibus vtatur, ptisanæ succo melle affuso: mel autem non simul coquito, donec præterierint quatuordecim dies; hi enim indicant, an lethalis sit morbus, aut non. Posteà verò bis in die lauato, & nutrito, primùm modicis, quæcunque maximè admiserit: posteà tamen plura dato. Vinum album bibat plurimum per diem. Et si progressu corporis videatur tibi pallidus esse, & debilis, vomitum à cibis facere iubeto, velut in superioribus morbis habetur. Et siquidem ab his morbis quiescat, satis est: sin minùs, veratrum bibendum dato. Post talem autem purgationem, ad vesperam edat mazam mollem, aut panis medullam. Obsonium verò edat pullum gallinaceum percoctum probè, conditum cum capâ, coriandro, caseo, sale, sesamo, & vuâ passâ albâ. Vinum autem bibat album, austerum, vetustissimum. Aluum verò infrà subpurgato: posterâ die succo cicerum alborum melle affuso vtatur, & duas heminas huiusmodi succi ebibat. Tertiâ verò die initio facto, singulis diebus hanc aquam bibat ex his rebus coctam: Fœniculi radices tenues, eâ copiâ quanta tribus digitis comprehendi potest, in duos aquæ congios mittito,*

mittito, ac coquito vsque ad dimidias, & cicerum alborum chœnicem in duobus aquæ congijs ad dimidias item coquito, & quod superest excolatum sub dio per integram noctem exponito; & ambo hæc decocta misceto cum hac aquâ, & vinum temperatum bibat, & ipsam aquam solam, si velit, quàm plurimam bibat, & aliam aquam non bibat. Si verò hanc potionem non admiserit, aliam sic preparatam dato. Caricarum albarum chœnicem in duobus aquæ congijs coquito, excolato, sub dio per integram noctem exponito. Postea hanc aquam bibat, siue nudam ipsam voluerit, siue cum vino mixtam. Bibat autem non aceruatim multam, sed pro vnâ vice dimidiam heminam, vt ne alui profluuium ipsi succedat, & modico tempore interposito rursus bibat. Commoda autem sunt & hæc in potu data ieiuno singulis diebus, trita, & in vini veteris albi heminâ diluta: Apij semen, cucumeris semen, fœniculi semen, cuminum Æthiopum, adiantum, coriandrum herba, vua passa alba. His & illis in potu acceptis vtilitatem percipiet, & celerrimè sanus fiet.

Secundum sic: *Huic [si] sic habuerit, siquidem principio morbi accesseris, cùm iam septem dies præterierint, veratrum bibendum dato. Ventrem autem infrà subpurgato per succum, velut priori, & alia eadem pharmaca dato. Exhibet & cantharidas sine alis & capite quatuor tritas, & in vini albi heminà dimidiâ dilutas, modico etiam melle affuso, atque has bis in die, aut ter bibat. Progrediente verò morbo balneis & fomentis curato. Edat autem quæcunque admittit. Vinum bibat album, austerum, & alia eadem assumat quæ prior. Hic morbus diuturnus & grauis, si non ab initio probè curatus fuerit.*

Tertium sic: *Huic cùm sic habuerit, cubiti venam secato, & sanguinem detrahito, deinde fomento adhibito elaterium bibendum dato; tertiâ verò die rursus infrà subpurgato*

cum lacte asinino. Reliquas verò sorbitiones, & potûs, ac edulia eadem dato, quæ priori. Et caput ipsius frequenter purgato, & de succo bibendum dato. Et multâ calidâ ipsum lauato, ac carnem defricato, & defrictas sordes in vino albo bibendas dato, & ad alia omnia his vtatur, & breui sanus euadet.

Quartum sic: *Huic cùm sic habuerit, cnidium granum bibendum dato. Et post purgationem, succi ptisana quatuor heminas melle affuso exsorbendas dato. Superiorem verò ventrem vomitu inducto, velut in prioribus purgato: sic enim facillimè pituitam à pulmone & arterijs abduxeris. Sed & gargarismum ipsi frequenter præparato. Hic aliquando etiam febris debili febre, & horror tenuis succedit. De cætero verò ijsdem, quibus priores curato, & pharmacis, & fomentis, & balneis, & edulijs, & potibus, & sorbitionibus, sic enim maximè sanum facies.*

Ad virulentum autem morbum regium, cuius *suprà cap.* 10. meminimus, hæc scripta reliquit Hippocrates: *Quanquam vrina in his plerumque habeant globosa contenta, & phlegmone partes internas obsideat, laudabilior tamen est hæc cura, quæ summâ cum inediâ perficitur. Inquit enim; oportet autem ipsum calidâ lauare, & aquam mulsam bibendam dare, ita vt de nucibus Thasijs decorticatis, & absinthij comâ æquis portionibus acceptis, & de aniso cribrato dimidiâ parte admixtâ, obolos tres ieiunus ex illâ bibat, & rursus dum cubitum it, hanc aquam mulsam sumat, bibat etiam vinum vetus tenue, & sorbitionibus vtatur, nec à cibis abstineat.*

Curam autem generalem, quam proposuit *libro de Locis* Hippocrates *cap.* 11. hîc adiicere decreui, necnon [siqua] circa illam explicanda sint, ne hac in tractatione intactum quicquam relinquatur. Inquit ergo: *Icterum*

sius

siue regium morbum sic curare oportet, cùm susceperis, nutrito, & balneis & pinguefactionibus, potibúsque ac cibis humectato per tres aut quatuor dies. Postquam autem humectatum fuerit corpus, purgato & resiccato ipsum, pinguedinéque derepentè exhaurito, & vndequaque, si possibile sit, medicamentum adhibens, humiditatem educito; ad caput verò purgatorio debili vtitor: & vrinam cientia bibenda dato, eáque ante cibos, hoc tempore quo turbatam humiditatem purgaueris, in potu prabe, ne ab eo tempore corpus nutriatur. Cùm verò attenuatum fuerit, etiam balneis purgato, & contusâ cucumeris syluestris radice, eáque in aquam coniectâ, inde lauato. Cæterùm medicamenta bilem ducentia ne propinato, ne corpus magis conturbes. Vbi verò siccum fuerit id quod conturbatum fuit, nutrito, nullo aluum subducente medicamento, neque vrinam ciente vtens, sed vino vinoso, & his [quæ] rubicundiorem hominem faciunt: si verò viridis ac luteus sit, rursus exhaurito, nequaquam verò siccato, vt ne is color stabilis reddatur. Suadet sic, non esse ducendam bilem per aluum, sed per vrinas, vtili præcepto; cùm enim sit sparsa per venas, non poterit educi, nisi per gibbam iecoris[partem] redeat ad cauam: cúmque sint obstructiones multæ, & etiamsi sine illis sit, periclitatur ne non in medio retineatur materia, & iecur inflammetur aut putrescat, & æger intereat; quod non animaduertentes Medici nostrâ ætate, securos alioquin à periculo quot interimunt? Iubet, antea nutriri, ne siccatum, quod verisimile est, tantâ bile retentâ, non solùm, quod sæpe accidit, non purgetur, sed etiam vehementer lædatur: ideò & humectat hominem, & vires reficit. Non vult vt valido medicamento caput purgetur, obuiàm iens illis qui antiquo tempore validiùs purgabant superiora errhinis, existimantes maximè sanare hominem,

quòd

quòd ibi purgarent, vnde maximè laborare videretur, cùm dubium haud sit, non præpurgato exquisitè corpore, tùm ob caliditatem, tum ob motum, plus trahi, ac crassioris materiæ ad cerebrum, quàm sit id quod euacuetur, vnde in periculum phrenitidis illos perduci [necesse est.] Iubet autem vt humectato corpore, simul vndique expurgetur, medicamento aluus, non validè tamen ciente, balneis, errhinis, diureticis; vt partes singulæ materiei per sua loca educantur, & non confertim ductæ irruant, quæ in cauâ ad gibbam, aut contrà, aut quæ in toto ad vrinas, aut in capite ad cor, quæ omnia mala sunt; liquefactâ enim vndique & perfusâ materiâ regij morbi, hoc periculum apertè imminet. Non vult prætereà, vbi humectatum fuerit corpus, necdum expurgatum, vt siccetur [MS. *aut siccatur*,] aut nutriatur; nam *Non pura corpora* (vt est *aphorismo* 10. *sect.* 2.) *quantò magis nutries, tantò magis lædes.* Augeretur enim materia peccans in immensum, & negotium totum arduum redderetur. Sed neque balneis scilicet validis, nisi expurgato priùs corpore per aluum, & per vrinas, vti vult: tum quia materia crassa per sudores educi non potest; tum etiam quia balnei opus, omnia auxilia, & [ne] medicamenta purgent, & diuretica vrinas proliciant, impedit. Sed ante purgationem balneis, de quibus dixi, tantùm mollibus vti iubet: à purgatione, validis quæ sudorem proliciant, euacuat [MS. *euacuent*;] commemorátque [MS. *commemoréntque*] in hoc vltimum auxilium more suo elegantissimo. Siccato corpore, ne ampliùs purgetur iubet, ne iusto plus excalefacias, aut exinanias, aut sicces, sed nutri & humecta. Si sic curâsset Galenus Hippocratem, multò plus laudis sibi, & vtilitatis mor-

talibus

talibus reliquisset: neque hîc quicquam vides ademptum aut additum, tam pulchræ curationi perficiendæ, [vt] ex illius verbis vides.

CAPVT XLIII.

De symptomatibus quæ relinquuntur, è quorum numero præcipua sunt, alui durities, sitis, tristitia, & vigiliæ.

CVm non solùm ex ipso morbo, sed etiam curatione, corpus immodicè siccetur, nihil mirum est si hæc quatuor symptomata, quæ omnia à siccitate fiunt, etiam curato morbo relinquantur. Et vigiliæ quidem ac tristitia, in melancholiam deducere conualescentem possunt, debilitántque vires, & cruditates gignunt. Sitis autem ariditatem facit, aut bibere necessum est, inde hydropis periculum. Alui obstructio corrumpit contenta in corpore, grauat hominem, caput turbat, appetitum deiicit, iecur excalefacit. Proptereà iuribus, & balneis, & clysteribus, & cibis, & somno, & inunctionibus, & deambulationibus, equitationibus leuibus, & hilaritate animi, aspectúque iucundo nemorum, & pratorum, & riuorum, & fruteтorum, & montium, & vmbrarum, corpus humectandum est. Et si necesse est, vtatur saccharo ex floribus boraginis, & nymphææ, & violarum, sed in quibus odor violæ abundè sentiatur. Necesse est enim vt ex his omnia illa tandem curentur.

CAPVT

CAPVT XLIV.

De custodiâ à morbo regio.

MAnifestum est quòd causas cauere oportet, vigilias, curas, exercitationes graues; alimenta mala,& quæ facilè putrescunt, calida, valde sicca omnia,crassa,lenta,dura; iram, repletionem, vina potentia, tristitiam occasionem febrium, morbum Gallicum, prauas aquas; aërem malum, lacustrem, palustrem, vallium vbi ventus meridionalis perflat; vbi nec Boréas, nec Eurus spirat; seruitutem præsertim duram aut odiosam:edere non concocto cibo,recludere longam consuetam euacuationem. Et vtatur syrupo de limoniis,oxalide herbâ & radice,endiuiâ,portulacâ, seminibus melonum, gemmis, & margaritis, & condîtis dictis. Vtatur & balneis: & expurgetur sæpe cassiâ nigrâ,tamarindis,lupulis,fumariâ,violis,mannâ, aliquando etiam rhabarbaro cum vuis passis, vel macerato cum saccharo violato;sic enim se habet ad illud, velut agaricum ad mel.

CAPVT XLV.

De iecoris tribus morbis maximis.

QVoniam ob quæ antea diximus, corporis status, quod ad ea quæ sponte ei insunt, fermè totus pendet ex iecore,maximos illius morbos cauere oportet: vesicæ enim & œdemata non sunt maxima, & vlcera eius mala sanat cyphi, & iecur equinum. Ea ergo

ergo sunt: exustio, cùm velut frixis valde excidunt micæ siccæ; putredo, cùm marcida extrema dissoluuntur; & scirrhi. Non facile dictu esset, quod deterius ex his. Scirrhi difficiliùs sanantur: vstio tetriora affert symptomata: putredo, quamuis minùs sentiatur, repentinam mortem, & celeriùs. Scirrhi tamen plerumque his sociantur, & frequentiores sunt, & plures plerumque sunt, ac parui, ac sparsi, nec tam facilè ascitem generant, vt Galenus existimat: quinimò plurium cadauera discissa sunt, variis causis mortuorum, in quibus scirrhi multi & inæquales in iecore inuenti sunt, etiam cùm in facie essent rubicundi. Hoc maximè contingit, vbi iecur est amplum. Fiunt maximè ex phlegmone, & febribus malis non bene curatis, ex crapulâ, & calidâ cruditate, vt esu aromatum multorum, farciminum, caseo veteri, & vino potenti; tristitiâ etiam, & retentâ defluxione longâ, vt fistularum, strumarum, hæmorrhoidarum, podagræ contumacis, & ictu. Apparet primùm grauitas in præcordio dextro, & pulsus durus. Et assatum [iecur] sanat prassium: & putridum, iecur lupinum, vel herinaceum; valde feruenti enim aquæ mersa siccantur in furno, & puluis exhibetur, quamuis Octauianus Horatianus in cinerem redigat. Omnia hæc, iámque etiam oppressos ascite validâ, curat vinum Comp. Io. Firmi Triultij, *lib. 2. cap. 13.* quo sanauimus Helenam Canobiam ex scirrhis confirmatis iecoris non solùm, sed ex ascite quæ ad illos subsequuta est grauissima: à quâ non solùm venter, sed tota intumuit, & rotunda facta est. Peculiariter autem his, qui id ferre non possunt, & præter malagma suprà descriptum, cura habenda est ne generetur vel augeatur; & quod genitum est tollatur. Cibi ergo paucitas, maximè panis,

panis, & præcipuè medullæ [hîc conuenit,] inedia frequens vnius diei: solis sorbitionibus vtatur: deambulationibus longis, vbi concoxerit, vtatur. Cibi boni, cichorium, maximè seris, & agreste; & vuæ passæ, & amygdalæ præsertim amaræ, quibus solis pro prandio sæpe vtatur. Pisces friabiles meliores ouis & carne. Generaliter dulcia ac tenuia, vel tenuibus ac incidentibus mista, ficûs, passum, vinum dulce, cum pipere, sinapi, hedisari partibus, gingibere, caryophyllis, capparibus, limonio: ex medicamentis scillâ, ac radice Solis, castoréo, myrrhâ. Quiescat assumptis huiusmodi super latus dextrum, & citra cibum alium per diem: paucus sit potus, vt magis morentur in iecore, & ne ascitis causa sit. Cùm verò materia fluat & refluat, necesse est immutari totum ex longâ victûs ratione, quæ attenuet & molliat, vt sit selectus cibus in quantitate, & qualitate: ficûs siccæ sine cortice, vuæ passæ, ptisana hordeacea, vel pauxillum panis leuis, fermentati, cocti bene; lactea caro, quæ friabilis est; vinum album, tenuissimum, leue; oxymel ex pulegio, aut scilliticum. Crescit enim iecur, & substantiam mutat, & molle fit, vt in anseribus: vnde etiamsi pòst aberrare contingat, non immutatur; nam quod mollissimum [MS. *molestissimum*] est, non potest lapidescere, sed vt malè res cedat, in glandulas transit. Proprietate autem iuuant cochlearum caro, cerui pulmo cum arteriâ furno siccatus, fel vrsi; aceto scillitico cum vuis passis nihil melius; solanum crudum & coctum dissoluit tumores omnes iecoris. Optimum: ammoniaci ℥ ß. vini Hispani ℥xv. coque donec dissoluatur, iaceat sub diuo, capiat quod clarum est colatum. Vel: ammoniaci ʒiij. mastiches granum, capiat cum mulsâ. Tertium genus auxilij

constat

constat ex frangentibus lapidem, cinere vitri, & scorpionum. Vnde quartum[genus,]quod ex duobus constat:sanguis hircinus,troglodytidis auis pedes,& crura galli,lepusculi educti è ventre matris, & exenterati, & pleni sanguine matris, & in cinerem redacti. Compositum. ℞. Baccas hederæ mense Ianuario collectas, num.25. cum myrrhâ, & pipere,ex passo. Quæ autem pinguia non sunt, vt plantarum partes,parum in hoc possunt, velut althææ radix, & Virga aurea, quamuis feratur etiam sanare enterocelen; est autem chamæmelo valde similis. Chamæmelum autem exterius optimum. Malagma ob id præcipuum [est istud :] ℞. florum iunci odorati, croci Orientalis, chamæmeli, cardamomi, fuliginis thuris, propolidis,resinæ,singulorum æqua pondera, cum fece olei nardini & chamæmelini, læuigatis omnibus, misce. Hippocrates *libro de Internis affection.pag.*[*mihi*] 16.purgat lacte asinino;si non [adsit,] bubulo, & iure, vt dixi, inde vrit locum fusis,aut fungis.

CAPVT XLVI. & VLT.

De abscessibus celeriter occidentibus, qui quasi clàm inuadunt,præcipuè cerebrum.

HOrum loco, præcipuè in cerebro, contingunt abscesſûs deteriores: nam mollius est, & remotius à medicamentis, & ad concoquendum ineptius, ob frigiditatem; & ideò pueri persæpe euadunt, at senes nunquam. Sed & in his rariùs accidunt, ob sanguinis & aliorum humorum calidorum paucitatem,

& parcitatem victûs, & duritiem ſubſtantiæ. Et contingunt præſertim his qui aëre matutino gaudent, & in locis frigidis & humidis verſantur, & non ſe exercent,& vtuntur plurimo vino potenti, & ouis,& carnibus. Et rarò accidunt his,quibus mucus tenuis plurimus, aut ſputum effluit, aut qui multùm ſudant; ſunt enim humidi cerebri & frigidi,& diluitur vapor,& fuligo,& humor etiam. Et cùm antecedit, plerumque fit ſomnus prolixus & profundus,& eſt pituitoſus. Et cùm ſubſequitur,conſequitur vigilia, & delirium, & eſt inſanabilis. Et facies multùm mutatur, & oculi contrahuntur, & fauces inflammantur, & ſtrangulantur in degluriendo,& lingua nigreſcit,& craſſa fit. Et hæc eſt miſeria humana,quandoque enim non excedit granum milij. Et tota ſpes eſt in robore virium, & coctione: & ideò non oportet mittere ſanguinem, niſi ab initio, & tunc ſi conuenit, fiat vſque ad extremum; diſſoluitur enim perſæpe. In aliis nutriatur æger etiam cum carnibus, & indulgeat ſomno, & ſuperponantur emplaſtra, & ſint quæ à Galeno deſcripta ſunt 11. *Methodi, cap.*18. & 13. *eiuſdem, cap.*21. *&* 22. ex ſerpillo, ſpondylio,caſtoréo cum aceto,& fiant perfuſiones, & etiam illinatur palatum ex decoctis origano, thymo, pulegio in lethargo,& applicentur ſuturis:& cucurbitulæ imponantur, inde concitetur valida ſternutatio cum ſtruthio & albo helleboro, cùm ſperatur quòd concoctus fuerit. Et vt videtur morbus doloſus, (qui occîdit quaſi incautè, vt perſæpe videantur ægri bene ſe habere,& æger moritur intra horam,aut duas horas, quia putredo communicatur ventriculis cerebri, & corrumpitur ſpiritus animalis,& ceſſat motus pectoris, & homo ſtrangulatur repentè;) ita oportet curare ægrum curâ quaſi ridiculâ: ac ſi fingamus illum non

ægrotare,

ægrotare, in victu & iocis, non solùm quoad ipsum, sed astantes etiam, nisi quòd non bibat vinum, & medicamenta sint capitalia, cuiusmodi est agaricus, centaurium minus, aristolochia, helleborus niger, crocus, peucedanum, aqua ardens, amaraci semen & rutæ, serpillum & spondylium, erythrodanum, spica Inda. Et vtaris prædictione suscipiendo eos pro mortuis; & si nolunt, non te intromittas, ne iniustè infamiam subeas. Signum autem incumbentis, in aduentu accessionis, (plerumque enim febris languidior comitatur,) cataphora altera, quarum vigilans deterior multò est, & decubitus cum prolapsu ad pedes, & vrinæ nubes quasi puluerulenta, & substantia turbida aliquantisper, & nitor ille deflorescit: pòst subsidet sedimentum, & substantia attenuatur, & contentum fit crassum, & tum iam non est spes: & cùm post hæc fit nigrum alterum eorum, tunc mors proxima est. Manifestum est autem quòd hic morbus attoniti quasi species quædam est cum febre, aut ex febre. Et primus quidem cerebri putredini apud Hippocratem: secundus Græcorum phrenitidi proximus.

FINIS.

INDEX RERVM, ET VERBORVM NOTABILIVM.

A

AB

D

DE

DI

E

E

F

calida

Medici

Super

FINIS.

